

ספר דברי שולם

דרושים ופשטים על התורה יפים ונחמדים מתוקים מדבש ונופת צופים
חברו אביר החכמים וגאון הנאונים ראש הדרשנים והחוקרים היה מרנא
ורבנא רבן של כל בני הגולה הרב הגאון הנשר הגדול רבינו יצחק אדרבי
זצ"ל אשר האיר עיני ישראל בחידושיו ותשובותיו המופלאות בספר
דברי ריבות תלמידיו של הגאון הנשר הגדול מרן יוסף טאייטיצאק
זצ"ל ובהספר הזה מובא הרבה מחידושים ופשטים של רבו וגלוה להספר
קונטרס אחרון ופירוש מגילת רות.

נרפס ראשונה בשאלוניקי בשנת ה"שס, ונשנה בוויניצא (בשנת שס"ז) ונשלש שם
בשנת (שנ"ו), ועתה יצא לאור בעו"ה פעט רביעית.

ווארשא

בדפוס ר' יעקב זאב בר"י אונטערהענדלער נ"י

שנת תרנ"ג לפ"ק

Сеферъ ДИВРИ ШОЛЕМЪ

т. е. Слова Мира

въ Двухъ Частяхъ Часть I.

ВАРШАВА 1893:

Дозволено Цензурою
Варшава, 9 Декабря 1892 г.

Въ типо. Р. Унтергендлера Св.-Юрской № 32.

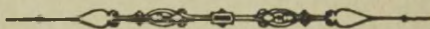
דברי שלום

דרושים ופשמים על התורה יפים ונחמדים מתוקים מדבש ונופת צופים
חברו אביר החכמים ונאון הנאונים ראש הדרשנים והחוקרים היה מרגא
ורבנא רבן של כל בני הגולה הרב הגאון הנשר הגדול רבינו יצחק אדרבי
זצ"ל אשר האיר עיני ישראל בחידושיו ותשובותיו המופלאות בספר
דברי ריבות תלמידו של הגאון הנשר הגדול מרן יוסף טאיימיצאק
זצ"ל וחבירו של בעל מהרשדים בהספר הזה מובא הרבה פשמים וחידושים
מרבנו מרן יוסף טאיימיצאק, (ווי"ל של בעל שה"ג הנ"ר יוסף טאיימיצאק
ארבעים שנה לא ישן במטה והיה ישן על נבי תיבה ורגליו תלויות וקם בחצות הלילה
ונודע זה אחר פטירתו כמ"ש בראשית חכמה וכו' ומרן ב"י מוכירו בהלכות מקוואות
והלכות עיגונא) .

יען כי הספר היקר הזה רב הערך ויקר דיקר המציאות מאד ורבים מגדולי עמנו המסתופפים
בצל התורה משתוקקים לדבריו וכעת אינו בנמצא רק מעט מזער, לכן השתדלתי
בעז"ה להוציאו לאור.

ברוך ישעי' כהנא ווארשא רחוב מילא № 9

ווארשא

בדפוס ר' יעקב ואב אונמעהענדלער נ"י

שנת תרנג לפ"ק

וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת הָאֹר כִּי טוֹב וְגו' אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר
 סִימּוֹן הַבְּדִיל הַקַּב"ה אֶת הָאֹר לַעֲלֹמֹו מִשָּׁל לַמֶּלֶךְ
 שְׂרָאָה מִנֵּה יִפֶּה וְאָמַר זֶה לַעֲלֹמִי כִּךְ כִּשְׁבֵּרָא הַקַּב"ה אֶת
 הָאֹר אָמַר אֵין כָּל בְּרִיָּה יֹכֵלֶה לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ הֵדָּא הוּא
 דְּכַתִּיב וְהָאֹרָה עֲמִיָּה שְׂרִי אָמַר רַבִּי אֲבִין נִטְלוּ הַקַּב"ה
 וְנִשְׁתַּעֲפָף בּוֹ כְּעֻלִּית וְהִבְהִיק אֶת עוֹלָמוֹ מִזִּיּוּ הֵדָּא הוּא
 דְּכַתִּיב עוֹטָה אֹר כְּשֶׁלֶמָה וּרְבִינִין אֲמַרִין הַבְּרִיק לוֹ לִיתָנוּ
 לְלִדְיָקִים לַעֲתִיד לְבָא מִשָּׁל לַמֶּלֶךְ שְׂרָאָה מִנֵּה יִפֶּה אָמַר זֶה
 לְבִנֵּי הַה"ד אֹר זָרוּעַ לְלִדְיָק וְלִישְׂרִי לְב שְׁמַחָה. נוֹסֵחַ זֶה
 מֵאֲלָחִי בִּסְפָר זֶה יִנְחַמְנוּ שַׁעֲר' וְדוּמָה לוֹ בְּמִדְרַשׁ תַּהֲלִים
 מִזְמוֹר כ"ז: לִפְרֹשׁ וְלִהְבֵּן כּוֹנֵנֶת זֶה הַמֵּאמָר לַע"ד אֲפֻרָּשׁ
 רֵאשׁוֹנָה כּוֹנֵנֶת הַפְּסוּקִים שֶׁבִּפְרָשָׁה וּבִצִּיּוֹרֹם יוֹכֵן הַמֵּאמָר
 עַל כּוֹנֵנֹת וּנְבָא עַד תְּכוֹנֵנוֹת זֶה כִּי דְבַר יָדוּעַ הוּא כִּמָּה
 נִתְחַבְּטוּ הַמִּפְרָשִׁים בְּמִלַּת בְּרָאשִׁית שֶׁהִיא סְמוּכָה וְהִיא לוֹ
 לומר בְּרָאשׁוֹנָה וְגַם רִאשִׁית מֵה שְׁפִירָשׁ הַרְמַב"ם ז"ל
 בְּמִירָה חֲלָק ב' פ"ל: אֲבָל אֲחֻזָּה דְּעִי אֵף אֲנִי לַע"ד זֶה
 שֶׁכָּבַר יָדַעְנוּ שֶׁיֵּשׁ מִי שֶׁאֲמַר שֶׁבְּחִידוֹשׁ הָעוֹלָם הָיָה חוֹמֵר
 קָדוֹם וְכֹמוֹ שֶׁאֵין לָרְבָּה שָׁל פִּילֹסוֹף לָרֶכֶן גְּמִילָאֵל לִיִּיר
 גְּדוֹל הוּא אֱלֹהִים אֲבָל מֵאֵל סְמִינִים טוֹבִים שְׁסִייעוּ
 אוֹתוֹ וְכִן יַע"ש: אֲבָל אֲנַחְנוּ עִם תּוֹרָתוֹ בְּלָבְנוּ יָדַעְנוּ
 נִאֲמָנָה כִּי הַקַּב"ה בְּרָא הָעוֹלָם מֵהָאֵפֶס וּמֵהָאֵין הַהֶחֱלָטִי
 כְּמוֹ שְׁמֹרֶת מִלַּת בְּרָא וְכֹמוֹ שֶׁכָּתַב הַרְמַב"ם בְּפֶרֶק הַנּוֹכַח
 ו"ל אֲמַנְס זֶה הַמִּצִּיּוֹת הַמִּזְוִיחַ לְכָלל הָעוֹלָם אֲשֶׁר הוּא
 הַשְּׁמִים וְהָאָרֶץ הַכְּתִיב עָלָיו בְּרָא שֶׁהוּא אֲלָלוּ הַמִּצִּיּוֹת
 מֵהַהֶעֱדָר וְכִן כָּתַב הַרְמַב"ם ז"ל. וְגַם מִלַּת אֱלֹהִים
 הַמּוֹרָה הִיכּוֹל הִיכּוֹלַת בְּלָתִי בְּעַל תְּכֵלֶת וּבִיכְלָתוֹ הַמִּצִּיּוֹת
 מֵהָאֵפֶס הַמּוֹחֲלָטִי וּבְרִזּוֹנוֹ הַהֶחֱלָטִי כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הַחֶכֶם בְּעַל
 נוֹה שְׁלוֹם כִּי שֵׁם אֱלֹהִים מוֹרָה הָיָתוֹ פּוֹעֵל בְּרִזּוֹן וּדְרוֹשׁ
 זֶה גִּלְגָּל לֵנו הַתּוֹרָה בִּפְסוּק זֶה בְּאֹמְרוֹ בְּרָאשִׁית בְּרָא
 אֱלֹהִים אֶת הַשְּׁמִים וְגו'. וְמִלַּת בְּרָאשִׁית ר"ל בְּתַחֲלָה כְּמוֹ
 שֶׁכָּתַב הַרְמַב"ם בְּפֶרֶק הַנּוֹכַח. אֲבָל אֵין כּוֹנֵנִי לומר מֵה
 שְׁפִירָשׁ וְכִיּוֹן הֵרָב הַנּוֹכַח כִּי מֵה שְׁפִירָשׁ בּוֹ הַמִּפְרָשִׁים
 כְּמוֹ שִׁירָה הַמַּעֲיִין שֵׁם. אֲבָל כּוֹנֵנִי לומר שֶׁאֵם הָיָה כְּמוֹ
 שֶׁכָּתַב הַפְּלוֹסוֹף שְׁקוֹדֵם חִידוֹשׁ הָעוֹלָם הָיוּ שֵׁם סְמִינִים
 וְחֹמֶר רֵאשׁוֹן קָדוֹם נִמָּאֵל שֶׁתַּחֲלַת הָעוֹלָם לֹא הָיְתָה
 בְּכָלל הַבְּרִיָּאָה שֶׁכָּבַר הָיָה הַחֹמֶר מִזִּיּוּ וְקָדוֹם וְלֹא הָיְתָה
 מְבִרְיָאֵת בּוֹרָא וְהַחֹמֶר הָיָה הוּא הַתַּחֲלָה וְיִסּוּד הָעוֹלָם
 שֶׁהוּא הוּא הַמוֹכֵן לְקַבֵּל לֹרֶת כָּל הַגְּמִלָּאִים. וְלָכֵן אָמַר
 בְּרָאשִׁית בְּרָא וְגו'. כְּלוֹמַר כִּשְׁבֵּרָא אֱלֹהִים שְׁמִים וְאָרֶץ
 בְּתַחֲלָה עֲלָמָה בְּרָאֵם כְּלוֹמַר שֶׁהַתַּחֲלָה עֲלָמָה הָיָה בְּכָלל
 הַבְּרִיָּאָה וּמִעַלֵּם הַבְּרִיָּאָה עִם הַהִקְדָּמָה הַיְדוּעָה שֶׁמִּלַּת

בְּרָא מוֹרָה הַהִמָּלָאָה מֵהַהֶעֱדָר נִמָּאֵל לִפִּי זֶה שֶׁהַתַּחֲלָה
 עֲלָמָה שֶׁהִיא רִמּוֹ לַחֹמֶר הַרֵאשׁוֹן הַמִּצִּיּוֹת הַקַּב"ה מֵהַהֶעֱדָר
 הַהֶחֱלָטִי: וְהָאָרֶץ הָיְתָה תְּכוּה וְכֹהוּ וְגו' אָמַר שֶׁאֵין בְּאֹתוֹ
 הַמִּלָּב מֵהַבְּרִיָּאָה רֵאשׁוֹנָה הָיוּ כָּל הַדְּבָרִים הַשְּׁפִלִים שֶׁהֵם
 הַאֲרֻבָּעָה יִסּוּדוֹת הַגְּרַמְזִיּוֹם בְּמִלַּת אָרֶץ שֶׁכֵּן אָמַר תַּחֲלָה אֶת
 הַשְּׁמִים וְאֶת הָאָרֶץ כִּי שֵׁם וְדָאִי כּוֹלֵל הַכָּל הָעֲלִיּוֹנִים
 בְּמִלַּת שְׁמִים וְהַתַּחֲסוּנִים בְּמִלַּת אָרֶץ אֵף כֵּאֵן בְּאֹמְרוֹ
 וְהָאָרֶץ הָיְתָה וְגו' כּוֹלֵל כָּל הַד' יִסּוּדוֹת אָמַר שֶׁאֵין בְּאֹתוֹ
 הַמִּלָּב לֹא קָבַל שׁוֹם חֶלֶק מֵהַחֹמֶר הָהוּא שׁוֹם לֹרֶת אֲלֹא
 הָיָה מְשׁוֹלֵל מִכָּל לֹרֶת. וְלָכֵן נִקְרָא תְּכוּהָ שֶׁהָאֵרֶם תְּכוּהָ
 עָלָיו וְאֵין נֹזֵחַ עָלָיו שׁוֹם שֵׁם לְהָיוֹת מְשׁוֹלֵל וְנִשְׁתַּדָּר מִכָּל
 לֹרֶת אֲבָל בְּוֵהוּ כְּלוֹמַר בּוֹ הָיוּ כָּל הַלֹּרֹת כּוֹלֵלוֹת כִּי הַחֹמֶר
 הָהוּא מוֹכֵן לְקַבֵּלֵם וְכֹמוֹ שֶׁכָּתַב הַרְמַב"ם בְּפ"ה הַפְּסוּק:
 וְהִשָּׁךְ עַל פְּנֵי תְּכוּה וְגו' כּוֹנֵנֶת הַפְּסוּק לַע"ד הַפֶּךְ מִמָּה
 שֶׁכָּתַב הַרְמַב"ם שֵׁם בְּפ"ה הַנּוֹכַח שֶׁהוּא כָּתַב שֶׁבּוֹ הַפְּסוּק
 זָכַר הַד' יִסּוּדוֹת אָרֶץ וְרוּחַ וּמִים וְחֶשֶׁךְ כִּי חֶשֶׁךְ הוּא הָאֵשׁ
 הַיִּסּוּדִי כְּמֵאמָר הַכְּתוּב וְדִבְרֵיו שְׁמַעַת מִחוּךְ הָאֵשׁ וְכַתִּיב
 כִּשְׁמַעַתֵּם אֶת הַקוֹל מִחוּךְ הַחֶשֶׁךְ וְגו' וְנִקְרָא הָאֵשׁ הַיִּסּוּדִי
 בְּזֶה הַשֵּׁם לְהָיוֹתָה בְּלָתִי מֵאִירָה אֲבָל סְפִירִית שֶׁאֵין
 הָיְתָה הָאֵשׁ הַיִּסּוּדִית מֵאִירָה הִינֵנוּ רוֹאִים הָאִוִּיר כְּלוֹ
 בְּלִילָה מִתְּחִלָּה אֵשׁ. וְכָבַר זָכַרְס כִּי הַנַּחֲתָם הַטְּבַעִית הָאָרֶץ
 וְעָלֶיהָ הַמִּים וְהָאִוִּיר דְּבַק עִם הַמִּים וְהָאֵשׁ לַמַּעֲלָה מֵהָאִוִּיר
 כִּי בִיחְדוֹ הָאִוִּיר עַל פְּנֵי הַמִּים יֵהֵא הַחֶשֶׁךְ אֲשֶׁר עַל פְּנֵי
 תְּכוּה לַמַּעֲלָה מִן הָאִוִּיר בְּלִי סֶפֶךְ וּלְפִי דְּבָרֵי הֵרָב יוֹכֵנוּ
 עִם מֵה שְׁפִירָשׁ הַמִּפְרָשׁ בּוֹ כִּי הַמִּים יִקְרָאוּ תְּכוּה וּפְנֵי
 תְּכוּה הוּא הָאִוִּיר לְהָיוֹת כִּי הָאִוִּיר הוּא עַל הַמִּים וּבְהָיוֹת
 הַחֶשֶׁךְ שֶׁהוּא הָאֵשׁ עַל הָאִוִּיר שֶׁהוּא פְּנֵי תְּכוּה וְהָאִוִּיר הוּא
 מִרְחַפֶּת עַל פְּנֵי הַמִּים אֵם כֵּן נִמָּאֵל שֶׁהַיִּסּוּדוֹת נֹזְכָרוּ כִּי
 הַנַּחֲתָן: וְזֶה דוּחַק גְּדוֹל שֶׁפַּעַם קוֹרָא הַפְּסוּק לְמִים
 תְּכוּה וּפַעַם קוֹרָא אוֹתָהּ מִים בִּפְסוּק אֲחֵר שֶׁתַּחֲלָה אָמַר
 וְחֶשֶׁךְ עַל פְּנֵי תְּכוּה שֶׁר"ל שֶׁהִיא הָאֵשׁ עַל הַפְּנִים שֶׁל
 הַתְּכוּה שֶׁהוּא הָאִוִּיר שֶׁהָאִוִּיר פְּנֵי הַמִּים הַנִּקְרָאִים בְּמִקּוֹם
 זֶה תְּכוּה וְחֶכֶךְ קִרְאָן מִים שֶׁאֲמַר וְרוּחַ אֱלֹהִים מִרְחַפֶּת
 עַל פְּנֵי הַמִּים: וְעוֹד שֶׁלֹּא יִדָּק שֵׁם תְּכוּה לְכָללוֹת הַמִּים
 כִּי אֵם בְּקִרְקַע הִים וְכֹמוֹ שֶׁכָּתַב הַרְמַב"ם ו"ל וִיקְרָא קִרְקַע
 הִים תְּכוּה וְיִוְלִיכֵם בְּתַהוֹמוֹת כְּמִדְרַב וְגַם רַש"י כָּתַב עַל
 פְּנֵי תְּכוּה עַל פְּנֵי הַמִּים שֶׁעַל הָאָרֶץ שֶׁנִּרְאָה מִחוּךְ דְּבָרֵיו
 שֶׁר"ל שֶׁאֵין כּוֹנֵנֶת הַפְּסוּק לומר פְּנֵי הַמִּים מִלָּד מַעֲלָה זֹאת
 לֹא נִקְרָא תְּכוּה אֲלֹא פְּנֵי הַמִּים מִלָּד מַעֲלָה הַסְּמוּכִים
 לְקִרְקַעִית הִים זֶה נִקְרָא תְּכוּה: וְעוֹד שֶׁהִרִי לֹא הִזְכִּירֵם
 כִּי הַנַּחֲתָם הַטְּבַעִית שֶׁהִרִי הִזְכִּיר תַּחֲלָה הָאָרֶץ בְּאֹמְרוֹ
 וְהָאָרֶץ

ע"כ וז"ל וכן היסודות יתהו קלחם מקלחם ויפכו קלחם לקלחם. ועם היות שבפסוק בראשית רמז הבריאה הראשונה מהחמר ובפסוק ויאמר אלהים הוא מאמר שני מנתינת הנורה מכל מקום לא אמר לשון אמירה בבריאה ראשונה כמו בשניה וזה להורות לנו המלאת בריאת העולם מהאפס המוחלט. ולכן לא אמר תחלה לשון אמירה כי לא ידק אמירה אלא לנמלא מה שנאמר לו האמירה היא ולהיות כי בתחלת בריאת העולם לא היה שום נמלא כי אם הוא ית' לבד שהוא מחוייב המליאות למי יאמר שיקבל מאמרו לכן אין שם כי אם ברצונו ית' הפשוט שרצה להוליא הים מההעדר ההחלטי והמליא החמר ההוא משולל מנורה. ואחר כך עם היות שאין החמר ההוא מורגש ומוחש לחושינו מכל מקום בערכו ית' מושג ולכן צוה לו ואמר לו יהי אור שיקבל כל חלק וחלק נורתו וכמו שכתב הרלב"ג על פסוק ערום שאלו נגדו (איוצ בו) שהכוונה לומר שהחמר המשולל מנורה שנקרא שאלו עם היותו ערום בלי נורה עומד נגדו ית' ומשיגו ולכן אמר כאן לשון אמירה וצויו בו: וירא אלהים את האור כי טוב ויבדל אלהים בין האור ובין החשך. ראוי לדקדק למה לא אמר וירא אלהים כי טוב כמו שאומר בשאר הימים למה חזר ואמר את האור. ועוד שמאמר דברי הפסוק נראה שאחר יצירת האור נתחדש לו ית' ידיעה מה שלא ידע קודם. ועוד מה הבדל שיך בין אור וחשך שהרי החשך אינו דבר נמלא כי אם העדר האור ואף ידק עליו לומר הבדיל בין זה לזה: ונראה לע"ד שכונתו בזה לרמוז הדרוש שכתב הרב בעל עקידה על משנת בעשרה מאמרות נברא העולם וגו' שכתב שם דרך כלל שאלו נברא העולם במאמר א' ולא היה טבע קיים לנמצאים ויהיה העולם תלוי בהנהגתו ית' בפרטות יתבטל הבחירה והרצון והלדיק יהיה מוכרח במעשיו ולא יהיה שבר ושוגש. וגם הרשע לא יהיה לו פגאי לחזור בתשובה. אבל כשבראו בעשרה מאמרות נתן טבע קיים בדברים להיות להם קדימה ואחור בהמלאכתם כמו שהביאו באורך עיין שם. וזה שאמר כאן שנין שהקב"ה לא יפלא ממנו כל דבר ומגיד מראשית אחרית וידע שאין בבריאת החמר הראשון בלי נורה שום תועלת. שהרי אין לו מליאות קיים ומורגש בעלמו כי אם על יד הנורה שנתן לו אחר כך. א"כ למה מתחלת בריאתו לא בראו בשלמות עם נורתו אלא שהבדיל המשך ליור זמן מה בין הבריאה ליצירה והבדיל בין האור והחשך כי הבריאה הראשונה רמזה במלת חשך להיות החמר ההוא חשך בלי נורה והיצירה

והארץ היתה וגו' כפי פירושו בפסוק ואמר כך הזכיר האש וחשך על פני תהום באופן שלא הזכיר כסדר הנחתן: לכן נראה לע"ד שכונת הפסוק לומר שלהיות שכל הד' יסודות הנרמזים באומרו והארץ היתה תהום וגו' אז במלכ הבריאה הראשונה היתה תהום כמו שפי' שהכוונה לומר שעדיין לא קבל שום חלק מהחמר ההוא שום נורה כלל. זאת היתה הסבה שעם היות שאחר שקבל חלק מה החמר ההוא נורת אש טבעו ומקומו המיוחד הוא למעלה מכל היסודות אז במלכ ההוא היה חלק החמר ההוא כבוש ומונח בפני תהום והם פני המים שעל הארץ באופן שהיה מונח בין המים והארץ ורוח אלהים מרחפת על פני המים באופן שיסוד האש שהוא הגדול שביסודות היה חוץ ממקומו לגמרי וגם לא היה אפילו סמוך לאויר שהרי האויר למעלה על פני המים באופן שהמים מפסיקים בין יסוד האויר ויסוד האש והאש למטה מהמים בין יסוד המים ויסוד הארץ:

והכוונה בכל זה לומר שכל חלקי החמר היו מעורבים אלו עם אלו כי לא היה אז נורה מיוחדת לשום חלק ממנו שכל זה מורה היות הכל נברא מאתו ית' נוהאפס המוחלט ברצונו הפשוט והכל בידו כחומר ביד היוצר עד שרצה הקב"ה לתת לכל חלק וחלק מהחמר ההוא נורה וזהו שרמז הכתוב באומרו. ויאמר אלהים יהי אור שהכוונה לומר שנתן נורה מיוחדת לכל חלק וחלק מהחמר ההוא ושיתפרדו איש מעל אחיו. וזהו הנרמז במלת אור כי הוא המודיע הדבר ומפרידו ומפרסמו. ככה הנורה הפריד והבדיל חלק וחלק מחבירו ופרסמו. כי בהיות החמר בלי נורה הוא ענין בלתי מושג לחוש כי אם בליור ואז בקבלת הנורה נתפרסם והושג והורגש לחוש ויתפרדו איש מעל אחיו איש איש על מקומו המיוחד לו כפי טבעו אשר הטביע בו הקב"ה ברצונו ית': ויהי אור הטבע שלא כתב ויהי כן כמו שכתוב בשאר הימים יובן עם מה שכתבתי שאלו כתב ויהי כן היה משמע שכל כמות החמר שקבל נורת אש או נורת אויר או נורת מים או נורת עפר כן היה תמיד ולא נשתנה כל עיקר ואין הענין כן. שהרי היסודות משתנים ומתהפכים מזה לזה בחלקים החילוניים וכמו שכתב הרמב"ם בהלכות יסודי התורה. אבל אמר ויהי אור כי משם והלאה אין לך חמר בלי נורה כי לעולם יש מליאות אור הרמוז לנורת הדבר כמו שכתבתי. אבל מכל מקום לא עמד האור והנורה בתכונה היא לעולם שהיסודות משתנים ומתהפכים בחלקים החילוניים מזה לזה. וכן כתב המורה חלק א' פ'

כיריעה ובחלמעות תנועתם מתנהג העולם ויש לו טבע קיים באופן שכל בריה אחד לדיק ואחד רשע יכולים להשתמש ממנו. רבנן אמרין הבריק לו ליתנו ללדיקים וגו' ר"ל היות ההמדת העולם והנהגתו בלי שום חלמעי ומבלי היות טבע קיים בדברים כי אם היותם נהוגים על פי דבורו ותלויים במאמרו ית' עתיד ליתנו ללדיקים לעתיד לבא כי אז יתנהג הכל על פיו יתעלה כמו שנאמר לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם ולטובה וגו' והוא על דרך שאמר הכתוב כי שמים כעשן נמלחו שאין כוונת הפסוק ממש אלא שלא יהיו הככבים והמזלות שולטים בעולם כמו עתה אלא יהיה הכל בהשגחתו וברצונו הפשוט ולהיות שמתנועת השמים נמשך שני דברים תועלת לגוף וגם לנפש שמלך תנועתה בא האדם להכיר את בוראו וכמו שנאמר וידעת היום והשבות אל לבבך וגו' לכן אמר כנגד תועלת הגוף לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם. וכנגדה תועלת הנפש אמר ולטובה כמד"א ואורח לדיקים כאור נוגה וגם הירח לא יאיר לך אלא הכל יתנהג בהשגחתו הפרטית ולכן לתועלת הגוף והיה לך ה' לאור עולם. וכנגד תועלת הנפש אמר ואלהיך לתפארתך שהשגת האדם שלמותו ותכליתו זהו תפארתו באופן שלעתיד לבא ישיגוהו ויכירוהו לו יתעלה באופן יותר עליון ממה שמשגיגים לו עתה להיות שאז לא יהיה טבע קיים לדברים כי אם הכל מושגת בפרטות מאתו ית' באופן שלא יאב משפט מעוקל כמו שנמצא עתה שמחייב המול לפעמים לדיק ורע לו רשע ועוב לו אלא הכל יהיה כדון ובשורה. וזו היא כוונת רבנין לומר במה שעשה הקב"ה במעשה בראשית שברא תחלה החמר הראשון בלי שום לורה ואחר המשך מה נתן לחומר ההוא לורה באופן שהיה לנמלאים קדימה ואחור וגמשיך מזה היות טבע קיים לדברים בפעולה זו. הבריק והחשיך האור האמתי והוא הנהגת העולם בהשגחתו הפרטית ובמאמרו לבד ושמר וגו' האור הזה ליתנו ללדיקים לעתיד לבא שאז יועיל ולא יזיק לשוט נברא. כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כלם בשם ה' וגו' והבריק הוא לשון החשיך כמו ששנינו פ' השוכר את האומנין השוכר את החמור והבריקה וגו' וקאמר בגמ' מאי והבריקה הכי תרגימן נהוריתה. ופירש"י מוליא בלעז היולאה בשחור העין. באופן שהוא דבר שמעבד ומבלבל הראות אף בנדון דידן נתינת טבע קיים לדברים עכב ובלבל קלח כ"י השגתו ית' ופשה כן הקב"ה מן הטעם שכתבתי שאין כל בריה יכולה להשתמש בכל גזו ללדיקים לעתיד לבא: ויקרא

והילירה השניה שהיא נתינת הלורה רמזה במלת אור וכמו שכתבתי בפסוק ויאמר אלהים יהי אור. אמר שהטעם שעשה כך הוא לפי שראה אלהים בדעתו העליון קודם שום בריאה כלל שהאור והמליאות הוא טוב. ואם לא היה נותן טבע קיים לנמלאים בקדימה ואחור בהמלאת החמר. ואחר כך חול הלורה עליו ושיהיה הדבר פשוט לורה ולובש לורה בטבע אלא שיהיה הכל תלוי במאמרו ית' יתבטל המליאות והשכר והעונש והבחירה כמו שכתב הרב הנזכר שם. ולכן ויבדל אלהים המשך זמן מה בין האור והיה הילירה השניה ובין החשיך והיה הבריאה הראשונה מהחמר שהוא חשוך בלי לורה באופן שירא אלהים את האור אינו חידוש ידיעה אחר הבריאה כי אם הסתכלות קודם שום בריאה והסתכלות ההוא היה סבה היות הבריאה באופן זה ועם מה שכתבתי יובן המאמר שהתמלתי. אמר רבי יהודה בר סימון הבדיל הקב"ה את האור לעלמו כלימר עכב האור ונתינת הלורה בחמר ההוא עכב בעלמו. ולא הוליו אל המליאות בבריאה ראשונה וזה לתת טבע קיים לדברים בקדימה ואחור לתת לעולם שארית. שאלו לא עשה כן לא היו יכולים להתקיים כי אם הלדיקים שששים ושמיים לעשות רצון קוניהם. אבל הרשעים לא. לפי שמיד ישוב עמלם בראשם כיון שאין טבע קיים לנמלאים כי אם הכל תלוי בהנהגתו ית' והיה לו להקב"ה לתת להם מיד כפעלם וכרוע מעלליהם. וזהו שאמר אין כל בריה יכולה להשתמש כי אם קלת מהבריות והם הלדיקים לכן עכבו לעלמו ונתן טבע קיים לדברים בקדימה ואחור הה"ד ונהורא עמיה שרי כלומר האור ולורת הדברים נשאר עמו ואללו המשך לזר זמן מה ורלה במאמר השני להוליו לפועל. בא רבי אבין ופירש עוד הענין ואמר שלא לבד עשה הקב"ה קדימה ואחור לתת טבע קיים לדברים אלא עשה גם כן שמסר נתינת הלורה לדברים השפלים על ידי תנועת הככבים ומזלות והגלגלים כדי שיהיה טבע קיים לדברים ועולם כמנהגו נוהג וזהו שאמר. נחטעך בו כעלית וכו' כלומר כי כמו מי שמתעטף עם נר בתוך שלמה אין האור ההוא יולא לחון פנים בפנים כי אם בחלמעות המסך המבדיל ההוא שמתפשט האור ההוא חוץ לשלמה כן הקב"ה לא רלה לתת הוא בעלמו האור והלורה לדברים כי אם על ידי חלמעי והם הגרמים השמימיים כדי לתת קיום והעמדה לנמלאים בדרך טבע ועם זה הבהיק והאיר לעולם מזיוו כי הוא מקור הכל וזהו שאמר עוטה אור נשלמה ובחיה אופן כשנעטה שמים

ויקרא אלהים לאור יום וגו' אין הכוונה לבד לקרוא שם אלא בא לומר שלשיות שבמלך שהוא עדיין לא נבראו שמים וארץ המאורות כי אם החמר הראשון ולזרע הד' יסודות וכיון שכן איך יאמר שיהיה יום א' לכן אמר מאמר שנתנה הקב"ה לזרע ליסודות הנקראת אור כמו שכתבתי להמשך זאת הפעולה קרא יום ושיער בהשערות ית' גבול יום וקודם לכן בבריאת החמר הראשון בלי שום לזרע לפעולה היא קרא לילה. להיות המשך הפעולה חשובה בלי לזרע ובכחיה זו והיה ערב והיה בקר יום א'.

אבל לא היה שם זמן נמצא כי בלא זמן ברא הקב"ה את העולם בתחלת בריאתו:

מאמר בראשית רבה ויקרא אלהים לאור יום וגו' לא הוא אור ולא הוא יום אחתהה חני לזרע שנתנה בששת ימי בראשית להאיר ביום אינה יכולה שהיה מכהה גלגל חמה ובליה אינה יכולה שלא נבראת להאיר אלא ביום. והיכן היא נגמרה והיא מתוקנת ללדיקים לעתיד לבא שנאמר (ישעי' ל) והיה אור הלכנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים אחתהה שבעה ולא שלשה הן והלא ברביעי נבראו המאורות אלא כאינש דאמר כן וכן אגא מפקד לשבעת יומיא דמשתתיה. לריך לדקדק מה היא כוונה המקשה במאי דקאמר לא הוא אור ולא הוא יום. ועוד מאי קא משני שאינה יכולה להאיר ביום שהיה מכהה גלגל חמה אדרבה מהיות טוב אל תקרא רע שכיון שהיה אורה רב הוא חוספת טובה. ועוד מה היא הכוונה באומרו שמתוקנת ללדיקים. וגראה לע"ד שכונת המקשה היא שאין לו הכנה לפסוק באומרו ויקרא אלהים לאור יום והטעם כמו שכתב הרב המורה ז"ל בחלק ב' פ"ל וזה לשונו. כי כל מה שחמא שיאמר ויקרא אלהים לכך ככה אמנם הוא להבדילו מן הענין האחר שהם ביניהם כי זה השם וכו' אבל בנדון דידן ידוע הוא שאין נקרא היום יום אלא מזד האור שמאיר בו וכיון שכן מה שייך לומר ויקרא אלהים לאור יום לא הוא אור ולא הוא יום כלומר אור ויום [אחד] הוא שהיום אינו אלא מזד האור. ותיך שהאור הנזכר בפסוק אינו האור שמאיר ביום שאור המאיר ביום בא מזד גלגל חמה הזורח בנוזר וזה האור הנזכר היה מכהה גלגל חמה אלא שלפי אותה שעה ואותו הזמן קראו הקב"ה יום וכמו שאבאר. ויוכן פס מה שכתבתי בתחלת פירוש הפרשה על מאמר אמר רבי יהודה בר סימון הבדיל הקב"ה את האור לעלמו וכו' שכתבתי שהאור הזה רמו לזרע שנתן הקב"ה

יִתְעַלֶּה וְלֹא יִתְחַיֵּב תְּנוּעַתָּה שׁוֹם דָּבָר כִּי אִם הַכֹּל יִהְיֶה עַל יָד זֵו וְזוֹהֵר שְׂכִינָה כְּמוֹ שְׁפִירָשׁ רִשׁ"י ז"ל וְזֶה הַעֲנִין יִהְיֶה חֲרָפָה וְבוֹשָׁה בְּבַחֲנִית הַרְשָׁעִים אִם הַפְּחָאִים הַטּוֹעִים שְׂבֻמָּן שְׁעֵבֶר הִיא לְשֹׁמֵשׁ וְלִירָח אִי זֶה שְׁלֹטוֹן מַעֲלָמָם לַחַיִּיב חִיזָה דָּבָר וְעַכְשָׁיו שְׁנִיטֵל מֵהֶם דּוּמָה בְּעִינֵיהֶם שֶׁהוּא חֲרָפָה וְבוֹשָׁה. אֲבָל נֶגֶד זַקְנֵיו שֶׁל הַקַּב"ה וְחֻמּוֹ שְׂיֹדְעִים הָאֵמֶת אִפִּי בֻזְמָן הוּא שֶׁהַכֹּל מִסּוּר בִּידּוֹ יִתְעַלֶּה וְבֻזְמָן שִׁישְׂרָאֵל עוֹשִׂים רְלוּנוֹ שֶׁל מְקוֹם הוּא מִשְׁדָּר הַמַּעֲרָכָה בְּכָל עֵת וְזִמָּן לֹא יִהְיֶה דּוּמָה לְעִינֵיהֶם לְקַלּוֹן וְלַחֲרָפָה אֲדַרְבָּה יִהְיֶה נֶחֱסֵב בְּעִינֵיהֶם לְכַבּוֹד ר"ל שְׁנִמְשָׁךְ מִזֶּה כְּבוֹד לְשֹׁמֵשׁ וְלִירָח וְהַטַּעַם לִפִּי שְׁמוּס הַבְּרָאָה הַשֶּׁמֶשׁ וְהִירָח לְעוֹלָם הֵם כְּבוֹשִׁים תַּחַת רְשׁוּתוֹ ית' לַעֲשׂוֹת בָּהֶם כְּרָלוּתוֹ הֵן בֻזְמָן שְׁעֵבֶר הֵן לַעֲתִיד לְבָא וְאִין כֹּאן הַבְּדֵל אֵלֶּה שֶׁבַחְתֶּלָּה הֵיוּ טוֹעִים קִלְתָּ בַּחֲשָׁבִים שֶׁהֵיוּ אֱלֹהוּת וְהֵיוּ מִשְׁתַּחֲוִים לְשֹׁמֵשׁ וְלִירָח וְעַכְשָׁיו יִכִּירוּ וִידְעוּ כִּי אִין עוֹד מַלְבָּדוֹ יִתְעַלֶּה וְזִמָּה נִמְשָׁךְ וְדֹאִי כְּבוֹד לְשֹׁמֵשׁ וְלִירָח. וְרִאִיהָ לִזֶּה מְלִיטוֹ אִז"ל וְיִקְרָא רַבָּה פֶּרֶשָׁה ל"א בְּכָל יוֹם וְיוֹם הַקַּב"ה יוֹשֵׁב בְּדִין עַל גִּלְגַּל חֲמָה וְלִבְנָה שְׁאִינִן מִבְּקָשִׁים לֵאמֹר לְהַאֲחִיר לְעוֹלָם מִהֶם אֲדוֹמִים הַבְּרִיּוֹת מִקְטֶרֶגִּין לִנּוֹ הַבְּרִיּוֹת מִשְׁתַּחֲוִים לִנּוֹ אֲמַר רַבִּי יוֹסֵפֶה בֶּר שׁוֹנֵם מִהֶם הַקַּב"ה עוֹשֶׂה לָהֶם יוֹשֵׁב עֲלֵיהֶם בְּדִין וְיִוְלָאִין וּמֵאִירִים לְעוֹלָם כְּעַל כְּרַחֲן הָדָא הוּא דְכַחֲבִיב בְּבִקְרָה בְּבִקְרָה מִשְׁפָּטוֹ יִתֵּן לְאֹרֶךְ לֹא נֶעֱדָר לֹא פֶסֶק. הִרִי שֶׁהַשֶּׁמֶשׁ וְהִירָח לִהְיוֹת שֶׁהַעוֹלָם טוֹעִים אַחֲרֵיהֶם וּמִשְׁתַּחֲוִים לָהֶם לֹא הֵיוּ רוֹצִים לֵאמֹר וְלִהְיֹת לְעוֹלָם לִפִּי שֶׁהֵיוּ הֵם סִבָּה לְהַכְעִיסוֹ יִתְעַלֶּה אֲבָל עַכְשָׁיו שֶׁהַכֹּל יִכִּירוּ וִידְעוּ כִּי לֵה' הַמְּלוּכָה וְדֹאִי שֶׁהַשֶּׁמֶשׁ וְהִירָח יִשְׁשׁוּ וְיִשְׁמַחוּ בְּתְנוּעַתָּה וּבְעִבְדוּתָם שֶׁלֹּא יִטְעוּ עוֹד אַחֲרֵיהֶם וְזֶה כְּבוֹדָם שִׁסְפְּרוּ כְּבוֹד רַל וְלֹא שִׁתְחַלֵּל שֵׁם שְׁמִים עַל יָדָם בְּבַחֲתֶלָּה :

פִּרְשֵׁת וִיכָלוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ

בַּפְּסוּקִים אֵלֶּה יֵשׁ לְדַקֵּק כְּמָה קוֹשִׁיּוֹת רִאשׁוֹנָה אֲדוֹמֶר וִיכָלוּ שֶׁלֹּא נֹזֵכֶר שֵׁם פּוֹעֲלֵיהֶם וְנִרְאֶה שֶׁנַּעֲשׂוּ מֵאֲלֵיהֶם. וְעוֹד שְׁפָסוּק זֶה מִיּוֹתֵר שֶׁהִרִי כַחֲבִיב וִיכָלוּ אֱלֹהִים בְּיוֹם הַשְּׁבִיעִי וְגו'. וְעוֹד דִּקְשׁוֹ קִרְאִי אֶהְדִּי שֶׁתְּחַלֶּה אֲמַר וְיִהְיֶה עֶרֶב וְיִהְיֶה בֶּקֶר יוֹם הַשְּׁשִׁי וְסִמְיָן לִיָּה וִיכָלוּ הַשָּׁמַיִם דְּמַשְׁמַע דְּנִשְׁלָמוֹ בְּשָׁשִׁי. וְאִחֲ"כ כַחֲבִיב וִיכָלוּ אֱלֹהִים בְּיוֹם הַשְּׁבִיעִי דְּבִשְׁבִיעִי מַמַּשׁ נִשְׁלָמוֹ. וְעוֹד קִשׁוֹ קִרְאִי אֶהְדִּי בְּאֲדוֹמֶר וִיכָלוּ אֱלֹהִים בְּיוֹם הַשְּׁבִיעִי וְהֶדֶר אֲמַר וְיִשְׁבּוּת בְּיוֹם הַשְּׁבִיעִי שֶׁאִם כִּלְיָה אֲחִסָּה בְּיוֹם הַשְּׁבִיעִי

נִגְזַר בְּהַגְחָתוֹ ית' נִמְלָא שֶׁהַחֲמָה עֲלָמָה תִּהְיֶה מֵאִירָה כְּאֹר שְׂבַעַת הַיָּמִים כִּי בְּהַבְטֵל הַקַּב"ה שְׁלֹטוֹן תְּנוּעַתוֹ וְחִיּוּבוֹ תּוֹכֵר מַעֲלָתוֹ ית' יוֹתֵר וְיוֹתֵר וְזֶה כִּי הַעוֹלָם יִהְיֶה מוֹנֶכֶס וּמוֹשַׁגַּח מֵאֲחִיו ית' וְהוּא בְּעַלְמוֹ יִתֵּן הָאֹרֶה לְכָל הַנִּמְלָאִים כֹּלֵם מְבַלִּי אֲמַלְעִי כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה בְּמַעֲשֵׂה בְּרָאשִׁית קוֹדֶם שֶׁתִּהְיֶה הַמְּאֹרֹת בְּשָׁמַיִם : וְעַתָּה יֵאמַר הַכְּתוּב וְיִקְרָא אֱלֹהִים לְאֹרֶךְ יוֹם וְגו' שֶׁעַם הַיּוֹם שְׁמֵלֵת יוֹם רּוֹמּוֹ לְאֹרֶךְ הַנִּמְלָאִים מִהַשְׁמַשׁ הַעוֹלָה עַל הָאֹפֶק וְבִיּוֹם רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי וְשְׁלִישִׁי עֲדִיין לֹא נִתְּלוּ הַמְּאֹרֹת וְכִיּוֹן שֶׁכֵּן אִיךְ כַּחֲבִיב בְּחֹרָה וְיִהְיֶה עֶרֶב וְיִהְיֶה בֶּקֶר יוֹם א' יוֹם ב' יוֹם ג' לִכֵּן אֲמַר וְיִקְרָא אֱלֹהִים לְאֹרֶךְ יוֹם כְּלֹמֶר בְּבַחֲנִית הָאֹרֶךְ וְהָאֹרֶה שְׁנִתֵּן הַקַּב"ה לְנִמְלָאִים כְּמוֹ שֶׁנִּאֲמַר וְיֵאמַר אֱלֹהִים יִהְיֶה אֹרֶךְ וְיִהְיֶה אֹרֶךְ קִרְאִי הַקַּב"ה הַשְּׁעֵרֶת זִמָּן מִהֶם לְאֹתוֹ הָאֹרֶךְ יוֹם. וְזֶה לִפִּי שְׁכֻמוֹ שֶׁאֹרֶךְ הַיּוֹם נִתֵּן לִירָח לְנִמְלָאִים בְּאֲמַלְעוֹת תְּנוּעַתָּה הַשֶּׁמֶשׁ כְּמוֹ שֶׁכַּתְּבִיתִי בֵּן נְחִינָה הַקַּב"ה הָאֹרֶה לְנִמְלָאִים הוּא בְּעַלְמוֹ קִרְאִי לְפֹעֵל הֵהוּא יוֹם וּבְבַחֲנִית זֶו הוֹשַׁעַר הַזִּמָּן בְּאֹפֶן שׁוֹיֵה עֶרֶב וְיִהְיֶה בֶּקֶר יוֹם אֶחָד. וְעַם מִה שֶׁכַּתְּבִיתִי יִתְרוֹךְ מִה שֶׁהַקֹּס חו"ל בְּפֶסֶקִים פֶּרֶק אֵלֶּו דְּבָרִים רַבִּי חֲסִדָּא רִמִּי כַחֲבִיב וּחֲפֶרָה הַלְבָנָה וְבוֹשָׁה הַחֲמָה וְכַחֲבִיב וְהִיא אֹרֶךְ הַלְבָנָה כְּאֹרֶךְ הַחֲמָה וְגו' לֹא קִישִׁי כֹּאן לְעוֹלָם הוּא כֹּאן לִיּוֹמוֹת הַמַּשִּׁיחַ וְלִפִּי מִה שְׁפִירֶשְׁתִּי יִתְרוֹךְ בְּאֹפֶן אֲחֵר וְזֶה דֹּלָא קִשׁוֹ קִרְאִי אֶהְדִּי כֹּלֵם לִפִּי שֶׁחֲרָפָה הַלְבָנָה וְבוֹשָׁה הַחֲמָה הוּא שְׂעֵד עַכְשָׁיו הֵיוּ מִחַיִּיבִים בְּתְנוּעַתָּה חִיזָה דָּבָר בְּעוֹלָם בְּדֶרֶךְ טַעַם וְאִין בֻזְמָן הֵהוּא הַכֹּל יִהְיֶה מוֹשַׁגַּח מֵאֲחִיו יִתְעַלֶּה כְּפִי רְלוּנוֹ וְלֹא יִחַיִּיבוּ כֹּלֵם בְּתְנוּעַתָּה וְכֵן נִרְאֶה מִתּוֹךְ פִּירֶשׁ"י שְׁפִירֶשׁ שֵׁם וּחֲפֶרָה הַלְבָנָה שֶׁלֹּא יִבָּא בְּעוֹלָם אֵלֶּה זֵו וְזוֹהֵר וּמִרְאָה שְׂכִינָה וְכִיּוֹן שֶׁכֵּן נִמְלָא שֶׁעַם הַיּוֹם שֶׁבְּבַחֲנִית מִה הוּא חֲרָפָה וְבוֹשָׁה לְשֹׁמֵשׁ וְלִירָח שְׂבַטֵל מִגּוֹיִים וְשְׁלֵטוֹנִים מְכַל מְקוֹם בְּבַחֲנִית אַחֲרֵת הֵם מֵאִירִים וּמוֹהִירִים עַתָּה יוֹתֵר וְיוֹתֵר מִמֶּה שֶׁהֵיוּ מֵאִירִים עַד עַתָּה לִפִּי שֶׁעַכְשָׁיו יִכִּירוּ וִידְעוּ כִּי יוֹשֵׁבִי כֹּלֵם כִּי לֵה' הַמְּלוּכָה וְשׁוֹלֵט עַל הַכֹּל וְהוּא סִבָּה הַכֹּל :

בְּאֹפֶן שֶׁנִּמְלָא שֶׁהַבוֹשָׁה וְהַחֲרָפָה עֲלָמָה הִיא הִיא סִבָּה יִתְרוֹן הָאֹרֶךְ שֶׁלָּהֶם שְׂעֵד עַכְשָׁיו הֵיוּ טוֹעִים אַחֲרֵיהֶם עִיבֻדֵיהֶם עַד שֶׁעָלָה בְּדַעַתָּה שֶׁהֵיוּ אֱלֹהוּת וּמִשְׁתַּחֲוִים לְשֹׁמֵשׁ וְלִירָח וְלִכֵּל לְבָא הַשָּׁמַיִם וְעַכְשָׁיו שִׁתְּבַטֵּל מִגּוֹיִים יִאֲחִירוּ וְיִזְהִירוּ לְכָל בְּאִי עוֹלָם וְיִכִּירוּ וִידְעוּ כִּי אִין עוֹד מַלְבָּדוֹ יִתְעַלֶּה וְהוּא הוּא הַמִּמְלָאִי וְהַטּוֹקן הַמְּלִיאוֹת וְהָאֹרֶה לְכָל הַנִּמְלָאִים כֹּלֵם כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה בְּשֶׁשֶׁת יָמֵי בְּרָאשִׁית וְעַתָּה יֵאמַר הַכְּתוּב בִּישְׁעִיָּה. וּחֲפֶרָה הַלְבָנָה וְבוֹשָׁה הַחֲמָה לִפִּי שְׁמִלְךָ ה' בְּהַר לִיּוֹן וּבִירוּשָׁלַיִם וְהַכֹּל יִהְיֶה מוֹשַׁגַּח מֵאֲחִיו

ועוד אז"ל על פסוק ואלהים שטשעים יום יום אלפי' שנה קדמה תורה לבריאת עולם ודבר ידוע הוא שקודם בריאת העולם לא היה זמן כמו שכבר כתבתי לשנער בו חדש או שנה אלא שהכוונה לומר שהעולם לא נשלם בריאתו באמת אלא בשעה בסיון כשקבלו ישראל את התורה ועם זה נמלא שקדמה התורה לאותה בריאה כל הזמן הנז' להיות ששעת מעשה בראשית ממש נבר הייתה התורה שבה ברא ממש והמניח הקב"ה את העולם וכמו שאז"ל ואלהים אלזי אמונ כלי אימונתו של הב"ה הייתי באופן שעה בידיו שלא נשלמו באמת השמים והארץ כי אם בשעה בסיון מלך קבלה ישראל את התורה ולכן סמך ואמר ויהי ערב ויהי בקר יום הששי. ויכלו השמים והארץ ולא הזכיר שם פועלם כי על האמת אז בזמן ההוא לא נפעלו בפועל כי כבר היו משעת ימי בראשית אבל נשלמו ונשתכללו מליהם מלך התורה שנתקבלה ביום הששי הנז' וכיון שקבלת האדם התורה היא סבת השלמת בריאת שמים וארץ וכל לבאם שפיר נוכל לומר והנה טוב מאד שהאדם טוב ותכליתו הוא מאדוי וכולל כל הנמצאים : ויכל אלהים ביום השביעי וגומר הכוונה היא שבה להת טעם למה שאמר שהאדם תכלית העולם ויוצן בזה כי הנמצא נחלק לגשמי ורוחני, הגשמי הוא הד' יסודות וכל הנמצאים השפלים המורכבים מהם והיסוד החמשי מהנרמ' השמימי' והרוחני הם המלאכים והוא ידוע שהקב"ה פעל ועשה בנמצא הגשמי בכל השעה ימים עד הנקודה, אחרונה שבין שני לשביעי כמו שגראה מסדור הפעולות שעשה בכל יום ויום משעת ימי בראשית אבל הנמצא הרוחני לא פעל ועשה הב"ה בו כי אם ביום שני או ביום חמשי כמו שאז"ל ברבב פ' בראשית אימתי נבראו המלאכים רבי יוחנן אמר בשני נבראו הה"ד המקרה במים עליותיו וגומר וכתב עשה מלאכיו רוחות רבי חנינא אמר בחמשי נבראו הה"ד ועוף יעופף על הארץ וכתב ובשמים יעופף. ועם הקדמות אלו יוצנו הפסוקים כי כנגד הפעולה הגשמית אמר ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה ולכן אמר לשון ויכל להיות שכל ימי בראשית פעל ועשה בגשם עד הנקודה המפסקת בין שני לשביעי שאז כילה וגמר המלאכה ההיא : ובנגד הפעולה הרוחנית אמר וישבות ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה וזה שלווית שבפעולה זאת לא פעל כי אם יום אחד מהשעה או יום שני או יום ה' לא ידק בזה לשון ויכל ביום ה' לפי שהיה משמע שנמשכה הפעולה ההיא עד הנקודה

סדקה

השביעי נמלא שלא שבת בו ואם שבת בו ודאי שלא כילה מלאכתו בו ממש. ועוד למה אמר כי בו שבת מכל מלאכתו ולא אמר כי בו כלה כל מלאכתו כמו שאמר ויכל אלהים ביום השביעי. ועוד למה האריך ואמר אשר ברא אלהים לעשות לא היה לריך לומר אלא אשר ברא אלהים : עם היות שהרב בעל העקידה האריך בפי' פ' זו מכל מקום לע"ד יוצנו הפסוקים בהקדמה זו והוא כי האדם הוא היותר שלם שבנמצאות והטעם כי כל הדברים שלמותם נמלא עמם מתחלת בריית' אבל האדם בתחלת בריאתו שלמותו עמו בכח לא בפועל כי פעולתיו והשגותיו שמיניג ופועל בזמנו הם הם סבת שלמותו וזאת היא ההבדל שלא נאמר בבריאתו כי טוב וכמו שכתב הרב בעל עקרים ז"ל וכיון שהוא קונה שלמותו מעלמו בכחו ועולם ידו זו היא ההבדל שהוא היה תכלית בריאת העולם כמו שנאמר ולדיק יסוד עולם וכמו שהארכתי וכתבתי מופת חותך על הדרוש הזה בדרושי' שחברתי (בדרוש עשירי) זו היא :

כוונת פרשה זו מקושרת ומחוברת עם הפסוק שלפניה שאמר וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד ויהי ערב ויהי בקר יום הששי שזה הפסוק לע"ד נאמ' על האדם שהאדם הוא עולם קטן כדמות עולם גדול וכמו שהאריך בזה הרמב"ם ז"ל במורה חלק א' פ' ע"ב ולכן מה שאמר וירא אלהים את כל אשר עשה הכוונה לומר שראה ונסתכל באדם שבראיתו אותו ראה כל אשר עשה להיות האדם עולם קטן דמו' עולם גדול ואמר שראה באדם זה שהיה טוב מאד כלומר שטובו ושלמותו ותכליתו כי הטוב הוא התכלית לא היה מכיון לו לבדו כי אם טוב מאד כלומר טוב מאדוי וכולל לכל הנמצאות כי כל הנמצאות תלויים בו כי הוא תכלית הכל ואימתי בא האדם למדרגה זו בשויהי ערב ויהי בקר יום הששי הידוע הוא ששה בסיון כמו שאמרו חז"ל שאז קבלו את התורה והשיג האדם תכליתו האמתי ואז בקבלת התורה נשלמו ונשתכללו השמים והארץ וכל לבאם וכמו שאז"ל תנאי ההנה הקב"ה עם מעשה בראשית אם יקבלו ישראל את התורה מוטב ואם לאו אחזיר אתכם לתהו וכו' ועוד אמרו חז"ל על פסוק נמוגים ארץ וכל יושביה אנכי תכנתי עמודיה סלה. אמר רבי חנינא בשם ר' אחא אלולי שעמדו ישראל על הר סיני ואמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע היה העולם מתחננא וחוזר לתהו ובהו ומי ביסס העולם אנכי תכנתי בזכות אנכי ה' אלהיך תכנתי עמודיה סלה

אזון הלא ישמע היוצר וגומר והוא רמז לשכר ועונש לעולם שכלו שבת. וע"ד אז"ל שקולה שבת כנגד כל המצות דכתיב עד אנה מאנחתם לשמור מצותי וגומר מה כתיב בתריה ראו כי ה' נתן לכם את השבת וגו' נמצא שהשבת מזדיק את האדיק ולכן אמר שהשבת יש בו ברכה וקדושה להיות שבשבתו שבת ונח הקב"ה מכל מולאכתו ואינו טורח בקיום עולמו על יד הנמלא אשר ברא אלהים לעשות ולחקן לעלמו והוא האדם כמו שכתבתי וכיון שזהו אמת שפיר אמר לעיל וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד. שרמו לאדם שטובו ותכליתו הוא מאוריי וכולל לכל הנמצאים כלם :

ויברא אלהים את האדם בצלמו יש לדקדק לאיזה ענין כתב שתי יצירות באדם שכן כתב אח"כ וילר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה. ועוד למה שינה בכמה דברים שכלל לא הזכיר שם בן ארבעה אותיות ושם הזכירו ועוד כמה שנויים כמו שכתב הרב מרי ורבי זל"ה ותיכרן הוא כי מלינו כשברא ה' אלהים וארץ לא בראש בתחלה בשלמותם רק אחר שברא השלי' חסרונם שכן מלינו שברא השמים ואחר כך השלי' חסרונם והוא החשך וקבע בהם המאור' וכן בשמים שברא המים ואח"כ אמר יהי רקיע בתוך המים וכן אמר ישרנו המים וכן הארץ בראש ואחר כך השלימה במה שאמר יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד ותראה היבשה כן האדם בתחלה בראו בריאת גופו ואח"כ השלים חסרונו שהוא נורתו וצוה תירץ כל הקושיות כמו שנמצא כתוב שם. אבל קשיא לי דאי הכי כמו ששלמות כל הדברים כלם שהשלים ה' אחר בריאתם נכתב ונחתם קודם פרשת ויכלו לפי שהשלמות הוא מעלם הבריאה. ג"כ פרשת ויילר היה ראוי לכתב קודם פרשת ויכלו שהיה מעלם הבריאה. ועוד כיון שפרשת ויילר לא בא אלא לדבר בבחינת האורה לבד כמו שדקדק מלשון ויילר א"כ למה נזכר כאן שם אלהים שהוא השם הגו' על בריאת הגוף לא היה לו להזכיר כי אם שם בן ד' אותיות : לכן אומר אני לע"ד כי לא בא פרשת ויילר להורות סדר הבריאה ולא סדר יצירה ואין הכוונה אלא לעשות הקדמה למה שאמר לקמן ויטע ה' אלהים גן בעדן מקדם וישם שם את האדם אשר יצר ויוצן בזה כי כבר כתבתי במקום אחר בדרושי מופת חותך איך הוא אמת שתכלית יצירת העולם היה האדם לפי שכל הדברים היו יותר בשלמו' קודם שנבראו משנבראו זולת האדם לפי ששלמותו תלוי בשלמו' ובהשתדלותו ואינו ביד הקב"ה

הדבקה לשביעי וזה אינו שהרי פסקה מיום ג' או מיום ו' לכן אמר ויטבות ביום השביעי לומר ששבת מאותה מלאכה ביום שביעי שלא עשה ואמר כאן מכל מלאכתו ולעיל אמר מלאכתו לבד להיו' שכאן רמז לפעולה הרוחנית שהיא מלאכה שלימה ולכן אמר מכל מלאכתו ר"ל משלמות מלאכתו ואמר בשניהם אשר עשה לרמוז אל הכוונה שכתבתי שכל לומר שהאדם הוה תכלית העולם להיות שהוא קונה שלמותו בהשתדלותו מה שאין כן בשאר הנמצאים ולכן אמר הן הפעולה הגשמית מלינו שכליה ה' אלהים ביום השביעי המלאכה ההיא אשר עשה כלומר שהוא עלמו עשה ותיקנה והשלימה שאין פעולה זו משגת שום שלימות מעלמה כי אם מה שהקנה לה הקב"ה בתחלת בריאתה ומלת עשה הוא כמו ויעש אלהים את הרקיע שר"ל תיקנו על עמדו והוא עשייתו : והן הפעולה הרוחנית גם כן השלימה הקב"ה והקנה לה כל שלמותה בתחלת בריאתה וזהו ויטבות ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה ה' אלהים ותיקנה והשלימה כי המלאכים אינם משיגים יותר שלימות ממה שהשיגו בתחלת בריאתם ומלינו שויבדק אלהים את יום השביעי ויקדש אותו לפי שבו שבת ר"ל בשביל יום השביעי שבת ונח הקב"ה מכל מלאכתו הן הגשמית הן הרוחנית ובאיזה אישן שבת ונח באמצעות הנמלא אשר ברא אלהים לעשות והוא האדם שבראו הקב"ה שיעשה הוא וישלים לשלמו' כי לא נברא שלמותו עמו כשאר הנמצאים שלמותם בפועל אבל שלמותו של אדם בכח לריץ שיעשה ויפעל להוציאו מן הכח אל הפועל. באופן שהכוונה לומר שהשבת והאדם סבה שיטבות הקב"ה יטע. ויוצן בזה כי האדם האדיק הוא מקיים העולם כמו שנאמר ולדיק יסוד עולם וכן אמר התנא וליתן שכר טוב ללדיקים שחיימין את העולם שנברא בעשרה מאמרות, נמצא שכשי' לדיקים בעולם הקב"ה שמה בקיום והתמדת העולם ואין לו שום טורח על כך אבל כשי' רשעים אז טורח הקב"ה והוא עמל בקיומו על דרך שאמר הונעתם ה' וגו' שכיון שאין העולם מתקיים כי אם בשביל התורה כמו שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה וגו', וכשאין תורה לריץ שהקב"ה יכשור רחמיו את כעסו ויתן שארית לעולם וזה עמל ויגיעה. אבל האדיקים מקיימים את העולם ושמה הקב"ה בהתמדתו וקיומו ואין שם עמל כי אם מנוחה והשבת הוא סבת האדיק להיות שבו בא האדם לכלל אמונה שלימה כי השבת מורה נדוד העולם ומציאות האל והשגחתו על דרך הנוטע

וכמו שאחז"ל הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים וכמו שכתבתי באורך על מזמור ה' אדונינו מה אדיר שמך וגו' ולכן מה שברא הקב"ה במעשה בראשית בראש לא ברא כלל ממה שנוגע אלל שלמותו והשגת נורתו אלא חמרו וגופו לבד והכנתו להשיג שלמותו ולכן לא נאמר בו כי קוב כמו שכתב הרב בעל עקרים מאמר ג' פ' ב'. ולכן במעשה בראשית לא כתב כלל מיצירתו כי אם מזריחתו שהוא גופו להורות מה שאחז"ל כל הדברים בקומתן נבראו בלציון נבראו וכו' אבל לורתו לא נכתבה כאן כי אינה מפעולת פועל בראשית ומה שכתב אחר כך וייר לא בא להורות סדר יצירה כי אם הקדמה למה שר"ל לקמן והוא כי הולך הקב"ה לתת מלות לאדם כמו שאחז"ל על ויניחו בן עדן לעבדה ולשמרה ויניחוהו שנתן לו מלות שבת כמד"א וינח ביום השביעי לעבדה ששת ימים תעבוד ולשמרה שמור את יום השבת. ד"א לעבדה אלו הקרבנות שנאמר תעבדון את האלהים על ההר הזה ד"א לעסוק בחורה ומלותיה וכו' ואמר העצם שהולך הקב"ה לתת מלות לאדם ולנטוע גן להניחו שם הוא לפי שהקב"ה ברא האדם מורכב מחמר ולורה ולכן כתב וייר בשני יודי"ן כי הוא רמז לשתי יצירות כמו שאחז"ל ולכן אמר ה' אלהים כי שם בן ד' רמז ללורה כי ממנו נאללה כי הלורה מהוה הדבר גם שם בן ד' מורה היותו מהוה הדברים כמו שכתב הרב רבי אברהם ביבאג"ז וז"ל בספר זה ינחמנו ובדרך אמונה ואמר. שם אלהים כנגד החמר כי לו הכח והיכולת בלתי בעל תכלית להוליתו מהאפס המוחלט ופירש החומר והלורה החמר עפר מן האדמה והלורה ויפח באפיו נשמת חיים וכוונת הפסוק הוא לומר שמה שברא הקב"ה לא היה כי אם שבראו משני הפכים ויש לו רשות לנטוע לימין או אל שמאל אבל ההשגה שמשגי האדם להיות חי וגלחי זה אינו אלא ביד האדם לבד וזהו אומרו ויהי האדם לנפש חיה ר"ל כי ידוע הוא ההפרש שיש בין נפש לנשמה ולכן אמר הקב"ה ברא האדם דרך כלל משני הפכים באופן שהרשות נטונה לו ללכת בדרך שיראה אבל האדם באמצעות פעולותיו יכול לעשות שאפילו הנפש חיה וגלחית וקיימת לעד וזהו ויהי האדם סבה לעשות לנפש שתהא חיה וגלחית ולכן ויטע ה' אלהים גן עדן מקדם ללוחות במלות כדי להשיג באמצעותן השלמות להיות הנפש נלחית :

באמר בילקוט דף ו' הקב"ה נמלך במלאכים אמר להם עולם אני מבקש לבראת אמרו לו למה אמר להם ששכיל עם אחד שנקרא ישראל ששכסה נקראים בשם זה הם שלמים ודברים עם הקב"ה ולכן אני מבקש אמרו לו ומה טיבן ושלמותן עד שאתה מבקש אמר כשם וכו' : וכוונת הסיון לע"ד הוא ע"ד שאחז"ל בפ' שמות רבה על פסוק שאמר משה מי אנכי כי אלך אל פרעה וכו' אוליאת את בני ישראל ממלכים והשיב

טיבן אמר להם כשם שהבדלתי בין אור לחשך כך במלכים ולכל בני ישראל היה אור וגו' כשם שהבדלתי בין מים העליונים למים תחתונים אף להם אני עתיד לעשות כן שנאמר והמים להם חומה וגו' ביום השלישי בראתי זרעים וכו' בראתי מאורות וכו' בראתי עופות וכו' בראתי אדם ויפח באפיו נשמת חיים אף להם עץ חיים הוא למחזיקים בה אמרו לו רבוננו של עולם מה עשה לך העם הזה שאתה כ"כ מחבבו אמר להם ביום ראשון בראתי שמים ומחתתי וכו' דוק ותשכח. הקושיות במאמר הן מפורסמות ראשונה איך נמלך במלאכים בבריאת העולם אם המלאכים לא נבראו לכ"ע אפילו ביום א' כי אם ביום ב' או ביום ה' לדעת קצת כמו שאמרו ז"ל ועוד מה סברתם של המלאכים שאמרו למה אדרבה אשאל להם למה לא שהרי דרכו יתברך להשפיע מטובו ומדרך הטוב הוא להשפיע מטובו לאחרים. ועוד מה השיב הקב"ה כשם שהבדלתי וכו' כך במלכים אדרבה עם זה הוסיף על הקושיא שבמלכים נמי למה תעשה כך. ועוד קשה מלד הלשון שעושה מערכה על הדרוש הדרוש עלמו הוא שלמה רוצה להבדיל האור מהחשך ולמה רוצה להבדיל בין מים עליונים לתחתונים וכן השאר שהוא דרך כלל בריאת העולם והוא עושה מערכה ממנו באו' כשם שהבדלתי בין אור לחשך וגו' :

ונראה לעניות דעתי שאע"פ שהמלאכים עדיין לא נבראו לודק מה שאמר בעל המאמר וזה שכיון שהקב"ה הוא סבת ומקור הכל אם כן קודם שנברא שום נברא בעולם הכל היה מלוייר בדעתו ית' כי הוא דפוס כל הנמצאות כלם ומקומו של עולם וכיון שכן קודם שנברא העולם כבר היו המלאכים מלויירים בדיעתו ית' עם היות שלא היו נמצאים בפועל באופן שהיוכח הנזכר היה מידיעה לידיעה בדיעותיו ית' וסברת המלאכים באומרם למה הוא בשביל מה שאמר הקב"ה עולם אני מבקש לבראת שמי שמבקש דבר מה נראה שיש לו לורך ממנו והקב"ה הוא מקור ומבוע כל השלמות והכל לריכין אליו והוא אינו לריך לשום בריה שהוא מסתפק בעלמו ואיך הוא מבקש ולכן אמרו למה אתה מבקש אם לא על דרך רצון טוב והשיב הקב"ה בשביל עם אחד שנקרא ישראל ששכסה נקראים בשם זה הם שלמים ודברים עם הקב"ה ולכן אני מבקש אמרו לו ומה טיבן ושלמותן עד שאתה מבקש אמר כשם וכו' : וכוונת הסיון לע"ד הוא ע"ד שאחז"ל בפ' שמות רבה על פסוק שאמר משה מי אנכי כי אלך אל פרעה וכו' אוליאת את בני ישראל ממלכים והשיב

הגזרה באלה. אבל לע"ד יאמר בזה האופן שאלו הפסוקים הם מקושרים עם פרשת ויכלו לפי הפירוש שכתבתי בה שכל הדברים נברא שלמותם עמם ולא השלימו את עצמם אחרי המלאש מה שאין כן האדם כמו שכתבתי זה בכמה מקומות ובא להוכיח זה ואמר אלה תולדות השמים והארץ בהבראם כלומר אלו התולדות כשנבראו אני רואה בהם שלשה בחינות אחת ביום עשות ר"ל ביום שנבראו הושלמו ונתקנו ומלת עשות הוא לשון תיקון כמו ויעש אלהים את הרקיע שאח"ל תיקנו על עמדם והוא עשייתו באופן שביסוד בריאתם היה תיקונם ושלמותם נברא עמם שלבך כתיב בכלם וירא אלהים כי טוב משא"כ באדם שהכנת שלמותו נברא עמו אבל לא שלמותו בפועל כי האדם בעלמו לדרך להוליו לפועל ולכך לא כתיב ביה כי טוב כמו שהציאו הרב בעל עקרים אם כן זו היא ראייה שכלית העולם הוא האדם כמו שכתבתי על מזמור ה' אדונינו מה אדיר וגו'. בחינה שנית ה' אלהים ר"ל אלו השני שמות נסתתפו בבריאתם שאם לא כן לא היה להם תקומה וכמו שאח"ל ראה שאין העולם מתקיים שתף עמו מדת רחמים שנאמר ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים וידוע הוא שהרחמים אינם לריבים כי אם לאדם כי הוא בעל בחירה ורלון כי הדברים הטבעיים לעולם הם ששים ושמים לעשות רלון קונייהם ועם כל זה לא היו מתקיימים אם כן נראה שהכל תלוי באדם. בחינה שלישית ארץ ושמים שבהחלה נבראת הארץ לפי שיש מחלוקת איזה נברא תחלה אם השמים או הארץ ואמר שהארץ נבראת תחלה שהיא יסוד הכל בעבור החורה וכמו שפירש הרב מרי ורבי זל"ה על פסוק ה' בחכמה יסד ארץ ר"ל באמצעות החורה והחכמה עשה יסוד מהארץ: והביא עוד ראיה ואמר וכל שיש השדה טרם יהיה בארץ ר"ל עדיין לא היו כמו שכתב רש"י ז"ל והטעם היה לפי שלא המעיר ה' אלהים על הארץ והטעם שלא המעיר הוא לפי שאדם אין לעבוד את האדמה ולא ראה לומר לעבוד עבודה גשמית כי אם עבודה רוחנית תורה ומצוות שבאמצעותן יעבד את האדמה וכמו שאמרו חז"ל על פסוק ויניחה בגן עדן לעבדה ולשמרה שמה יש מלאכה לפתח ולשדר את האדמה והלא כל האילנות נלמחין מאלוהים או שמה תאמר יש מלאכה להסקות והלא נהר יולא מעדן להסקות את הגן אלא לעבדה ולשמרה לפסוק בדברי תורה ולשמור מצותיה אף כאלו לא המעיר לפי שלא היה אדם שבאמצעות מצותיו יעבוד את האדם וימסיר

יב ה' כי אהיה עמך וזה לך האות כי אנכי שלחתיך לראות את העם ממזרים תעבדון את האלהים על ההר הזה. שהקושיא מפורסמת שהאות לדרך שיהיה קודם הדבר להיות האדם בטוח וכיון שכן איך נתן לו הקב"ה אות שהוא אחר הדבר המסופק כי אז בזמן האות ההוא כבר ילא מידי ספקו ואין לדרך לאות ההוא אבל עתה בעת הספק ערביך ערבא לריך:

אבר הכוונה היא שמה רבינו טען שני דברים מי אנכי שאינו ראוי לכך כי כבר פה וכבר לשון אנכי ולא נסיתי באלה. ועוד מזה ישראל וזהו וכי אוליא את בני ישראל שאינם ראויים לכך וכמו שאח"ל על פסוק גוי מקרב גוי מה אלו עובדי אילים אף אלו וכו'. והשיב הקב"ה לשניהם כנגד מה שאמר שהוא לא היה ראוי לכך אמר כי אהיה עמך לעולם ואשכילך ואורך בדרך זו תלך וזה יהיה לך האות כי אנכי שלחתיך כי אין לך אות גדול מזה היותי לעולם אלך. כנגד מה שאמרת שישראל אינם ראויים מזה מעשיהם לכך מכל מקום אם אינם עתה ראויים סופם להיות ראויים שעתידיים לקבל את החורה ויעבדו את האלהים על ההר הזה והזכות ההוא מליץ עליהם עכשיו אף כאן כונת המאמר הוא שהכל הולך לגזרה אחרונה שאמר אף להם עץ חיים הוא למחזיקים בה ר"ל שעתידיים לקבל את החורה שנקראת עץ חיים ואמר כשם שהבדלתי בין אור לחשך כך במזלם וכו'. וכן כל הדברים ובמזלם עלמו למה אעשה כך שהרי אינם ראויים באותה שעה לכך בעבור שאף להם עץ חיים הוא וכו' כלומר שעתידין לקבל את החורה אם כן כמו שבמזלם עם היות שלא היו ראויים באותה שעה סופם הכריע לתחלתם להשיעם כך במעשה בראשית סופם מכריע בריאת העולם אמרו לו מה עשה לך העם הזה שאתה כל כך מחבבו כלומר אע"פ שיקבלו את החורה מה בכך על דרך אם זרקת מה תתן לו או מה מידך יקח והשיב כל ענין המשכן כלומר שבאמצעותו מפרסמין אלהותו ית' לכל העולם והסגחתו ויכלתו בבריאת העולם כי המשכן מורה על הכל כמו שגדרש במקומו אם כן ראויים הם לכך. הרי כי תכלית בריאת העולם היה האדם בשביל ישראל ולמכוון זה יוצגו אלו הפסוקים. אלה תולדות השמים והארץ בהבראם שנראה שאין בהם גזרה. ונראה לי שזו היא הסבה שאמרו ז"ל בזכות החורה נברא העולם שנאמר אלה החקים והמשפטים והחורות. דבר אחר בזכות השבטים שנאמר ואלה שמות השבטים וגו' באופן שטענו

התמיה היא שלא היה לרץ להזכיר שום תולדות נח והעם שכבר רחב לעיל ויהי נח בן חמש מאות שנה ויולד נח את שם את חם ואת יפת וכיון שכן למה טרח וכתב לו קרא אלה תולדות. וסודו ואמר וי' לו לבר איכא למידק והלא לא היה לרץ קרא למימר אלא אלה תולדות נח שם גו' כלומר לו הונח שרצה לחזור לומר תולדות נח לא היה ליה למימר אלא אלה תולדות נח שם אלא על כרחין לא בא הכתוב לומר תולדותיו אלא נייחא לו נייחא לעולם וכו' ועם זה יתורץ הכל שדיון שהרגיש מעיקרא שכל הכתוב הוא מיותר נמצא שם ד' פעמים נח מיותר בפסוק שלא היה לו לכתוב אלא מותשחת הארץ והלאה אלא ודאי לא בא הכתוב לומר תולדות אלא נייחא לו וכו' וכיון דאיכא ד' פעמים נח מיותרים עושה ד' דרשות: ובוונת הדרשות היא לומר שהלדיק הוא לעולם סבה פועלת וסבה חמרית וסבה לוריית וסבה תכליתית. כנגד סבת פועלת אמר נייחא לו נייחא לעולם כלומר שהוא היה סבה שיהיה לעולם נייחא ומליאות. כנגד סבה חמרית אמר נייחא לאבות נייחא לבנים כי חמר העולם הם האנשים כי אם אין אנשים למה עולם לא תהיה בראה לשבת יצרה ולכן אמר שנה היה סבה נייחא לבנים ולבאים ממנו שהם חמר מליאות העולם. כנגד סבה לוריית אמר נייחא לעליונים וכו' וזה כי הנותן הצורה לכל הדברים השפלים הם הם העליונים וכמו שאמרו חז"ל אין לך כל עשב מלמטה שאין לו שר מלמעלה ואומר לו גדל ואמר שנה סבת נייחא העליונים באופן שמשתלשל נייחא לתחתונים נמצא שהוא סבה לוריית. כנגד סבה תכליתית אמר נייחא בעולם הזה נייחא בעולם הבא שתכלית בריאת העולם הוא להשיג האדם שלמותו ליכות לחיי העולם הבא ולהדבק בו יתעלה. וחלוקת הדרשות על הפסוקים הוא בזה האופן סבה פועלת רמז בפסוק אלה תולדות נח כלומר סבת מליאות העולם שנקראו תולדות כמה דאחא אמר אלה תולדות השמים והארץ וגו' נח היה סבה סבה חמרית רמז באומרו ויולד נח שלשה בנים כלומר נח היה סבת הוולדות שהם חמר העולם. סבה לוריית רמז באומרו נח איש לדיק תמים כלומר שהיה דומה למלאכים שנקראו איש כמו שנאמר והאיש לבוש הבדים והם תמימים. סבה תכליתית רמז באומרו את האלהים התהלך נח כלומר שהשיג תכליתו עד שנתדבק בו יתעלה שזה תכלית בריאת האדם:

מדרש רבה בפסוק לדיק תמים היה בדורותיו ר' נחמיה אמר אם בדורותיו היה אלו היה

בדורו

וימטיר שהנאות סבת המטר כמו שאמרו חז"ל על פסוק ומעשה ידיו מגיד הרקיע מעשה ידיהם של לדיקים מי מגיד הרקיע ומאי ניהו מטר וכיון שבא האדם התפלה ועשה רגליו הקב"ה ואז המטיר וזו היא הסבה שמשם והלאה ואיד יעלה מן הארץ שקודם לכן לא היה אפשר לעלות איד לפי שכל הדברים בקומתן נבראו בליונים נבראו בצורתן נבראו והארץ מטבטה היא קרה ויבשה ואם היא יבשה מטבטה איך יעלה איד ממנה הבא מחמת לחות אבל אחר שבא האדם ובאמלעות פשולותיו המטיר ה' אז נתלחלה הארץ ועלתה איד באופן שאפילו המטיר הטבעי הבא מחמת האיד סבתו האדם אם כן נראה מכאן שלא לבד בריאת העולם היה האדם סבה אלא אפי' התמדתו סבתו האדם באמלעות מעשיו לפי שהוא אפשרי עליהם. וזהו ויגד ה' אלהים וגו' ר"ל הקב"ה עשה בו שתי יצירות החמר והצורה ולכן כתב ה' כנגד הצורה אלהים כנגד החמר. עפר מן האדמה רמז לחמר. ויפח באפיו נשמת חיים רמז לצורה והכוונה לומר יש לו הכנה לזה ולזה אבל הולאת שלמותו לפועל תלוי באדם וזהו ויהי האדם ויהי ביד ורשות האדם עשות מהנפש שהיה חיה וקיימת ולא נפסדת באמלעות מעשיו ולכן ויטע אלהים גן בעדן וגו' וזהו על המדות כמו שאז"ל על ויניחם בגן עדן לעבדה ולשמרה וזה להוציא כוונת יצירתו לפועל לקיים ולהתמיד ולהשאיר העולם זהו מה שנקראה לע"ד ואמר לי לבי הצעיר יצחק בכ"ר שמואל ארזני ולה"ה:

פרשת נח

מדרש רבה בפסוק אלה תולדות נח אחתה לא היה לרץ קרא למימר אלא אלה תולדות נח שם אלא נייחא לו נייחא לעולם נייחא לאבות נייחא לבנים נייחא לעליונים נייחא לתחתונים נייחא בעוה"ז נייחא בעוה"ב. קשה דהכי דריש כמה דרשות מחד קרא ומחד קרא לא מפקינן כי אם דרשה אחת דאימא כולי קרא להכי הוא דאחא. ועוד לרץ לדיק מה היא כוונת המאמר באלו הדרשות ונראה לע"ד שהבנת המאמר הוא בזה האופן שהרגיש בעל המאמר קושיא א' בפסוק ולתראה אמר וי' לו הקושיא לבד איכא בזהאי קרא והלא יש קושיא אחרת אלא מאי איש לך למימר זה התירון אם כן בזה התירון יתורץ הקושיא הראשונה. ופרטן של דברים אלו היא שבתחלה נשאר אלה תולדות נח אחתה

בדורו של משה או של שמואל על אחת כמה וכמה. משל ללוחים של אפרסמון מתקפת למיד פהיל ומונחת בין הקברות והיה ריחה נודף ואלו היה מוץ לקברות על אחת כמה וכמה. משל לבחולה שהיתה שרויה בשוק של זוטם ולא ילא עליה שם רע אלו היתה בשוקן של כשרות על אחת כמה וכמה. כוונת המאמר בהמשילו שני אלו המשלים יוצן לע"ד אחר שנתישב ההערות שיש לדקדק בתחלת הפרשה הזאת ראשונה למה חזר תולדות נח אחר שבאר זכר תולדותיו דכתיב ויהי נח בן חמש מאות שנה ויולד נח את שם את חם ואת יפת ואע"פ שכבר דרשוהו חז"ל לפי הפירוש שכתבתי במאמר הראשון מכל מקום לדין לישובו לפי הפשט. ועוד מאי בדורותיו וכמו שהרגישו חז"ל עד שיש דורשים אותו לשבחו דורשים אותו לגנאי. ועוד למה אמר שלשה בניו שהיה לו לומר ויולד נח את שם את חם וגו'. כמו שאמר בפסוק הראשון שלא הזכיר מספרם. ועוד הכפל בעון דור המבול באומרו ותחתית הארץ ואחר כך חזר ואמר וירא אלהים את הארץ והנה נשחתה. ועוד בדקדוק הקב"ה במדת התיבה היות שלש מאות אמה אורך התיבה וחמשים רחבה ושלושים אמה קומתה כי אין ספק כי אין כמות זה מכיל כל יצורי עולם ומוזנזים לכל זמן המבול אלא שהיה מעשה נסים כי הרבה ריח והללה למקום ולא העריחו הקב"ה בצנין זה אלא לומר אולי ישובו וכיון שכן למה דקדק במדת ארבה ורחבה וקומתה. ועוד מה היא הכוונה באומרו ואני הגני מביא את המבול וגו' וידוע הוא מה שאמרו חז"ל. ועוד אומרו כי אותך ראיתי לדין לפני בדור הזה ולא הזכיר תמים ואע"פ שאמרו חז"ל אומרים מקלם שבחו של אדם בפניו וכלו שלא בפניו מכל מקום למה לא אמר תמים ולא לדין :

ונראה

לע"ד שיוצן כל זה בהקדמה והיא שכתב הרמב"ם ז"ל במורה חלק ב' פרק כ"ה גזרה מוסכם עליה מכל מי שנתפלסף כי הדבר הפשוט אי אפשר שתחייב ממנו אלא פשוט אחר ואם היה הדבר מורכב יתחייבו ממנו דברים כמספר מה שבו מן הפשטים אשר הורכב מהם והמשל בו האש אשר בו הרכבת שתי איכויות והם החום והיובש יתחייב ממנו שיחמם בחומו ויבש ביובשו. ועוד כתב הרב בעל העקידה בהקדמתו ב' ז' כי התכליות הנכספים לאדם בפעולתו הם אחד משלשה אלה והם הטוב או הערב או המועיל וכתב כי שלשה אלה בני נח יורו על שלשתן כי שם יורה עליו שכתב שם טוב עליה על גביו ורודף אחר

המועיל

המועיל והוא שכרה ואתגנה וכך היו בני דורו כזונה שהיו להוטי' אחר הערב והמועיל הן יהיה בהיתר הן יהיה באיכור אבל נח היה כבחולה לטעה שמעולם לא יראה עליה שם רע והיא ממוזגת בזהב הערב והמועיל. ועתה יאמר הכתוב אלה תולדות נח וגו' שמה שכתוב לעיל ויולד נח את שם את חם וגו' סיפר מליאות התולדות כמו שסיפר תולדות האחרים הכתובים שם אבל כאן בא לומר סבת אלו התולדות ואמר סבת אלה תולדות נח היה להיות שנה איש לדיק תמים היה שרומם למה שכתבתי שהיה שלם בטוב ובמועיל ובערב והראיה לזה שבדורותיו את האלהים התהלך נח וכמו שכתבתי וכיון שהיו בו שלשה איכויות אלו והיא הקדמה מונח' כי הדבר המורכב יחייבו ממנו דברי' כמספר מה שבו מן הפשוטים אשר הורכב מהם כאש שמורכב משתי איכויות החום והיוצב ולכן מחמם ומיבש לסבה זו גם כן. ויולד נח שלשה בנים כי כמו שהיו בו שלשה איכויות נתחייבו ממנו שלשה תולדות ולכן הוזכר מספרם בחומרו שלשה בנים במספר האיכויות אשר הורכב מהם והם את שם כנגד איכו' הטוב את חם כנגד איכות הערב ואת יפת כנגד איכות המועיל :

ותשחת הארץ לפני האלהים וגו' בא לומר איך היו בני דורו טועים בשלשה תכליות הנו' וכמו שאמרו חז"ל שהיו עובדים עבודת כו"ם ומגלי עריות וסופכי דמים ושלשה אלה הם רמז לשלשה השלמיות עובדי עבודת כו"ם היא כנגד הטוב כי טוב ה' לכל והם טעו ממנו והיו עובדים כו"ם. מגלי עריות הוא כנגד הערב שלהיותם רודפים וטופפים אחר הזמה והתאווה הגופנית היו מגלי עריות. וסופכי דמים הוא כנגד המועיל שהיו הורגים האנשים להיותם רודפים אחר הבצע והתועלת ועם שחז"ל דרשו שלשן אלה ממפסוק אחד שאמרו ברבם חמם זו עבודת כו"ם שגא' כי מלאה הארץ חמם. חמם זו גלוי עריות שגאמר חמסי ושארי על בבל. חמם זו שפיכת דמים שגאמר מחמם בני יהודה אשר שפכו דם נקי וגו' מכל מקום אפשר לחלקם בפסוקים כי כנגד עבודת כו"ם והוא טעות הטוב אמר ותשחת הארץ לפני האלהים על דרך שאמר הכתוב לא יהיה לך אלהים אחרים על פני ורואה לומר נשחתה הארץ בהכרת פני האלהים שלא הכירוהו ולא ירעוהו וכן אמרו ז"ל ותשחת לשון עבודת כו"ם כמו פן תשחיתון ועשיתם לכם פסל וגו'. כנגד המועיל אמר ותמלא הארץ חמם שהיו חומסים וגוזלים כל אחד

לחבירו. כנגד הערב אמר וירא אלהים את הארץ והנה נשחתה כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ וכתב כאן וירא אלהים להיות שהנאף עושה בחשאי וכופר בהשגחה כמו שגאמר ועין נואף שמה נשף לאמר לא תשורני עין וסתר פנים ישים לכן אמר וירא אלהים להורות השגחתו יתעלה ולהיות שלא נחתם גזר דינם אלא על הגזל והם לא לבד היו משתדלים לגזול ממון אלא שגם היו הורגים וסופכי דמים לגזול הממון לכן אמר הקדוש ברוך הוא לנח: קץ כל בשר רואה לומר הקץ וההריגה שעושים עם כל בשר בא לפני והוא על דרך שאמר הכתוב קול דמי אחיך לועקים אלי מן האדמה וגו' באופן שמלאה הארץ חמם כלומר הארץ עצמה מלאה חמם להיות שטותה ומבלעת דם ההרגים שעדיין לא הגיע זמנם לירד לארץ באופן שהוא חמם בגוף הארץ ולכן הנני משחיתם את הארץ כלומר עם הארץ כי כמוהו כמוהם חממו וגזלו לכן עשה לך תיבה עץ גופר וגו' רש"י כתב הרבה ריות והללה לפניו ולמה העריתו בבנין זה כדי שיראוהו דור המבול עסוק בה ק"כ שנה שואלים לו מה זאת לך והוא אומר להם עתיד הקב"ה להביא מבול אולי ישובו ופירש הרב הגדול מרי ורבי ז"ל שכוונת רש"י בזה שהרגיש הוא שלמה כתב לך היה לו לומר עשה תיבת עץ גופר וכי תימא שמלת לך להנאתך ולטובתך כמו לך לך מארצך אין לומר כן לפי שאין הכתוב אומר לך להורות הגאיה אלא כשההנאה נסתרת אבל כאן שההנאה מפורסמת למה טרח וכתב לך קרא לך לזה אמר רש"י והלא הרבה ריות והללה לפניו וכו' אלא הכוונה היתה אולי ישובו וכיון שכן יש לך הנאה אחרת נסתרת ויהא היותו הוא סבה שישובו בתשובה ולהורות זה אמר לך להנאתך שאלו תחזירם למוטב: אבל לפי דרכי יאמר שכיון שהארץ חממה תחת יושביה ובלעה כמה דמים מדמי ההרגים אף על פי שהרבה ריות והללה לפניו אין ראוי להליל את נח בעמדו ממש בארץ בהיותה חייבת וראוייה להיות נידונה בשביל חמסותה כמו שאמרו ז"ל על פסוק נטית ימינך תבלעמו ארץ. מגיד שהים זורקן ליבשה והיבשה זורקן לים אמרה היבשה ומה אם בשעה שלא קבלתי אלא דמו של הבל יחיד נאמר לי ועתה ארור אתה מן האדמה אשר פלאת את פיה לקחת את דמי אחיך מידך ועכשו היאך אני יכולה לקבל דמן של כל אלו אוכלוסין עד שנשבע לה הקדוש ברוך הוא שאינו מעמידה בדין שגאמר נטית ימינך ואין ימין אלא שבועה שגאמר נשבע ה' בימיני וגומר

שהקב"ה נמלא שם עם האדם ההולך בעולמו בדרך חמים ועומד אליו אבל להיות שהדור הזה חטא אסתירה פני מהם ואביא את המבול מים על הארץ לשחת כל בשר אשר בו רוח חיים כלומר כי הרשעים עובדי אלילי אין בהם אלא הרוח החיוני לבד כי נמשלו בבהמות ולכן הם מתחת השמים והמזל שולט עליהם מה שאין כן האדם השלם כי יש לו נפש יתירה והיא למעלה מהמזל ואינו תחת הזמן והכוונה באומרו כי אותך ראיתי לדיק לפני וגומר יובן עם מה שכתבתי תאר לדיק נאמר על היותו שלם במועיל ולא היה רודף אחר הגזל וכיון שלא נחתם גזר דינם אלא על הגזל לכן אמר לו הסבה העלמית להליל:

ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחרים:

בראשית רבה בפסוק הנזכר שאמרו דברים חדים על ה' אלהינו ה' אחד ועל אחד היה אברהם אמרו אברהם זה פדרה עקרה הוא אינו מוליד ועל ה' אלהינו אמרו לא כל הימנו לבזר לו את העליונים וליתן לנו את התחתונים אלא באו ונעשה לנו מגדל ונעשה אליל בראשו וניתן חרב בידה ותהי נראה כאלו עושה עמו מלחמה, לפי פשוטן של פסוקים היה נראה שלא עשו שלא כהוגן דור הפלגה עד שהולך הקב"ה לומר הבה נדרה ונבלה שם שפתם. ועוד אז"ל דור הפלגה אין להם חלק לעולם הבא שנאמר ויפץ ה' אותם משם בעולם הזה ומשם הפילס ה' לעולם הבא כי מה פשעם ומה חטאתם בהיות כלם אגודה אחת ושלוש ביניהם כי גדול השלום שאלמלא השלום לא ברא הקב"ה את העולם כמו שאז"ל בהרבה מקומות גדול מעלת השלום: ונראה לע"ד שמתוך דברי חז"ל נראה שכוונתם היתה לעבוד אלילים ולסלק מעליהם אלהותו ית' שאמרו כלם לאליהם נתכוונו כחייב הכא נעשה לנו שם וכתוב התם ושם אלהים אחרים לא תזכירו מה להלן עכו"ם אף כהן עכו"ם. ועוד אמרו בנסעם מקדם הסיעו עלמם מקדמונו של עולם: וטעם עשותם היה בהקדמה ידועה שנראה להם שמסבה אחת פשוטה בתכלית האחדות אי אפשר שישתלשל ממנה דברים רבים והפכיים וכמו שכתב הרב המורה חלק א' פרק ע"ב שכתב דע כי זה הנמלא בכללו הוא איש אחד ולא זולת וכולי וכתב עוד שם כי זה המין מן הניזור הכרחי מאד כל' מועיל מאד במופת על היות ה' אחד: ופירש המפרש אם ה' אחד איך יבואו ממנו דברים רבים והנה בזה הניזור יתבאר

וגו' הרי שהקדוש ברוך הוא דן את הארץ על קבלת דמים, אף כהן אמר והגני משחיתם את הארץ עם הארץ ולכן אין קטיגור נעשה סניגור ואין ראוי להגלל בארץ כי אם לעלות מן הארץ ולכן עשה לך תיבת עצי גופר ותיגלל בה: וזה אשר תעשה אותה וגו' הכוונה באורך התיבה שלש מאות מאה לרמוז שאורך מהלכו של אדם בעולם הוא שלש מדרגות הנזכרות והשלמתו בהן וכן הטוב המועיל והערב ולהיות שבשלש אלה חטאו דור המבול ונה נשלם בשלשתן לכן הלינו הקב"ה בעולם קבץ זה והוא התיבה שארכה שלש מאות לרמוז ג' השלמות. וחמשים אמה רחבה לרמוז שמהלכו של אדם להשיג השלמות בג' אלה הנז' הוא רחב חמשים להיות שיש חמשים שערי בינה בעולם כמו שאמרו חז"ל והם רמוז לחמשים מלאכים שמייעים חמשים מיני תנועות וגלגלים שהם הכרחיים להניח כדי שישלמו על ידם כל התנועות הנראות לכבדים כמו שכתב הרב בעל העקרים מאמר ב' פ' י"ב וכן כהן הרמב"ם ז"ל במורה להיות שבאמצעו המלאך נאלץ השפיע בשכל האדם לכן נקראו שערי בינה באופן שמהלכו של אדם להשיג שלמותו הוא מרווח מאד כיון שיש מספר ג' שערי בינה המשפיעים לאנוש דעת ותבונה: ושלשים אמה קומתה לרמוז שלש המדרגות הנז' הטוב הערב המועיל כי סך שלשים הם שלשה עשרות: והדירה התחתונה לזבל כך הרודף אחר הערבות והסתאה הגופנית רודף אחר ההבל והזבל כי מרבה בשר מרבה רמה. הדירה האמצעית היא לבהמה כך הרודף אחר המועיל נמשל לבהמה יזכור ולא ידע מי אוספם וגם שהם ממש המועיל וכמו שאז"ל למה נקרא שמן עשירות שמעשרות את בעליהן ולכן הדירה האמצעית שם הבהמות רמוז לרודף אחר המועיל: הדירה העליונה לאדם שאין לו להשתעבד לעלמו לרודף אחר שים אחד מאלו כי אם לעלות על גביהן ולאהוב הטוב במה שהוא טוב וגם רומזים השלש דירות אלו למציאות כלו. העליונה דמות עולם המלאכים ושם האדם שזה תכליתו והשגת שלמותו להיות קיים ונלחי כמלאך ולא משועבד תחת המזל כמו שנאמר ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה. האמצעית דמות עולם הגלגלים שבאמצעות תנועתם מחייבים הוית הבהמות ותולדותם. התחתונה לדמות עולם התחתון שהוא עולם ההפסד וכל הדברים נפסדים וכלים להבל ולזבל ובהיות הטובה נעשית באופן הנזכר אז לומר תעשה לתיבה כי ודאי יש לה זוהר ואור שמאיר לאדם ומדריכו בדרך זו ילך עד שאיני הגני כלומר

יחבאר גם כן שהוא אחד ברא אחד מביתו שיסופק איך מהאחד יבאו רבים. ולכן הם ראו שבעיני המבול היו דברים הפכיים שמעבדה עשר מחשון עד אחד בסיון גבר הליחות עד שנתהפך כל העולם למים ומשם והלאה ועד שבעה ועשרים לחשון גבר החום והיובש עד שחרבו פני האדמה אם כן דברים הפכיים כאלו אי אפשר שיסתלסלו מסבה אחת פשוטה אלא שהאמת הוא שגורם זה' את הארץ ומסר הכל ביד כנבים ומזלות וכל אחד ואחד פועל ועושה מה שיש לאל בידו לעשות ולכן גלגל הלבנה השולטת על המים נסתלסל ממנה הלחות הגדול שנתהפך כל העולם כלו למים ואחר כך גלגל השמש גבר ונסתלסל ממנו היובש ואז' אמרו אחת לאלף ותר"מ שנה הרקיע מתמוטט בזוא ונעשה סמוכות וכו' נראה מתוך דברים אלו שהיו מיחסים הכל לטבע לא לכונת שבר ועונש מאתו יתעלה: ולכן הסכימו ביניהם לעבוד לשמש כדי להחליש כחה של לבנה ולא תהיה גוברת ושולטת בעולם להביא מבול פעם אחרת שכן אמרו פן נפוך שלא יביא עלינו מכה להפילנו מכאן. ועוד אז'ל כשהיו בונים המגדל מעלות היו לו במזרחו ומערבו ואלו שהיו מעלים לבנים היו עולים ממזרחו ואלו שהיו יורדים היו יורדים ממערבו וכו' שכל זה מכיון לתנועת השמש ולכן היה משתחוה נמרוד לאור כמו שאז'ל לפי שהוא מחולדותיו של שמש ואף על פי שאין העולם מתקיים בלא מים מכל מקום לא היו עובדים ללבנה שהיו אומרים הן לא בידה עובד וכן אז'ל אמרו דור המבול כלום אנו לריבין אלא לטפה של גשמים יש לנו נהרות ומעינות שאנו מסתפקין מהן ולכן היו עובדים לשמש שהוא היותר גדול שבכוכבים להחליש באותה העבודה כח הלבנה שלא ישלוט עליהם באופן שדרך כלל היו מסלקין מעליהם כחו והשנאתו יתעלה וזו היא כוונת המאמר שהתלתי שדברו בא' היה אברהם שהיה פרדה עקרה כלומר שהמזל שהיה מחייב שלא יוליד הוא שולט על מגווי ואין מי שימחה בידו וכן דברו בה' א' נעשה מגדל ועז'ס בראשו וכו' ודאי שלא היו סכלים שעלה בדעתם להלחם עם הכ"ה אבל אמרו ותהא נראה כאלו עושה עמו מלחמה כלומר שלא יעלה על דעת כל אחד לומר שהקב"ה שליט על הכל אלא אין לנו עסק עמו כלל אלא שגוי רשות יש בינו ובינינו כי הוא למעלה מן השמים ואינו משגיח בנו ואין לו עסק עמנו וזהו אומרו ותהי נראה כאלו עושה עמו מלחמה כלומר שאין אנו מקבלים אלהותו עלינו כי אין לו עסק עמנו. ובהקדמה זו אפשר הפסוקים ויהי כל הארץ

שפה אחת והיו כלם מדברים בלשון אחד ודברים אחדים שהיו כולם מדברים דבר אחד והיו מאמינים אמונה אחת וכן אז'ל אחדים אחודים מה שביד זה ביד זה כלומר שהיו מקושרים באמונתם: ויהי בנסעם מקדם וימלאו בקעה וגו' יש לדקדק שהיה לו לומר ויסעו מקדם וימלאו בקעה כי מלת בנסעם משמע שתכף בנסיעתם מלאו הבקעה כמו וענן ה' עליהם יומם בנסעם מן המחנה לכן נר' לע"ד שהוא מקושר עם הפסוק שלפניו. ויובן עם מה שאז'ל בנסעם מקדם הסיעו עלמם מקדמונו של עולם וזה שלמעלה אמ' ודברים אחדים שכלם היו מוסכמים לדעת א' ומאמינים אמונה כוזבת כמו שכתבתי ובא לומר איך טעו כלם כאחד ולא נפקד מהם איש בטעו' גדול כזה לכן אמר שהסבה לזה הייתה בנסעם מקדמונו של עולם כל' כשהאדם מאמין אמונה אחת קשה להחליפה באמונה כוזבת כי האמת יורה דרכו אבל כשבא לכלל טעות והאמין אמונה כוזבת בנקל יחליפנה באמונה אחרת כוזבת כמוהו וכמו שאמר הנביא. (ירמי' ב') המיר גוי אלהים והמה לא אלהים וגו' שהכוונה לומר אם המיר גוי אלהים אין לתמוה על זה לפי שהמה לא אלהים ולא היה לו אלהים כיון שהיה לו אמונה כוזבת בנקל יחליפנה בכזב אחר אבל עמי המיר כבודו ואמונתו האמתית בלא יועיל וזהו שאמר ודברים אחדים כלם היו מאמינים אמונה א' כוזבת שנמרוד פיתה אותם כמו שאז'ל ויהי וגו' כל זה נקל להיות שכבר נסעו מקדמונו של עולם שאלו היו דברים באמונתו ית' היו קשים לפרוש ולא היו נפתים אחר נמרוד כמו אברהם אבינו שעמד טעמו בו וריחו לא נמר: וימלאו בקעה בארץ שנער וגומר אז'ל למה נקרא שמה שנער לפי ששם נעצרו מתי דור המבול לפי שהוא מקום נמוך וגם בקעה הוא מקום נמוך אם כן נראה ודאי שאותה הבקעה היה המקום היותר נמוך שבעולם וודאי ששם נעצרו כל מתי המבול וכיון שכונתם של אלו הייתה לגדל ולהחזיק כח השמש ולהחיש כחה של לבנה לכן בחרו מקום זה לכיון שבמקום שפסקה כחה של לבנה ושם הייתה אפיסת כחה ותכלית חולשתה שמה החזיקו כח השמש בעבודתם כדי שתהיה הלבנה לעולם באותה ההכנעה ובאותה החולשה ולא תרים ראש: ויאמרו איש אל רעהו הבה נלבנה לבנים וגו' האמת שמי שמבקש לעשות בנין גדול וחזק כזה היה לו לבקש לבנים גדולים אבנים יקרות ליסד הבנין ולהביאם מאיזה מקום שהיו אף על פי שלא נמלאו שם בכפל וכיון שכן

לזנות העיר באופן שאף על פי שהיה עתיד להיות הדבר מכל מקום היה רואה הקב"ה אותו כאלו כבר היה בפועל ולכן כתב לשון ירידה לומר שירד לעמקו של דבר וזהו מה שנראה לע"ד העיר יחזק בכ"ר שמואל אדרבי זלה"ה :

פרשת קך קך

וילך אברם כאשר דבר אליו ה' וגו' הכוונה בזה לע"ד היא שכל לומר איך אברם עשה מה שאמר לו הקב"ה מיד ולא הרבה שום דבר בענין וזה כי כשהאדם עוקר דירתו ממקום מושבו מתפעל הרבה ואפשר להקל ההתפעלות ההוא ממנו לאחד משלשה פנים האחד שמים בעלמו וגומר בלבו לעקור דירתו משם זמן רב שנה אחר שנה וכיון שיש זה כמה שכבר גמר בלבו כן אינו מתפעל כשעוקר דירתו משם. הב' הוא כשהולך משם עם כל קרוביו ומיודעיו אינו מתפעל כל כך. הג' הוא שאף על פי שילך יחיד אינו מתפעל כשהוא גר בארץ ההיא שעדיין לא נתקרר דעתו אלל בני העיר ההיא ובהתפרדו משם אינו מתפעל כי הכל שם אללו המקום שיבא משם כמקום שהלך לשם, בא הכתוב לומר שעם היות שלא היו באברם שום אחד מאלו עם כל זה עשה מה שאמר לו ית': כנגד הא' אמר וילך אברם כאשר דבר אליו ה' רוצה לומר מיד כשדבר אליו ה' ולא המתין לא שנה ולא שנתיים ולא גמר בלבו על כך זמן מה לשלא יתפעל כשיבא משם: כנגד הב' אמר וילך אחר לוט ר"ל לוט הלך מעלמו עמו שהוא לא קראו כי יחיד היה הולך לעשות רצון קונו: כנגד הג' אמר ואברם בן חמש שנים ושבעים שנה וגו' כלומר שעם היות שלא היה גר בארץ ההיא כי דר בה כמה שנים והיתה דעתו מעורבת עם כל בני עירו עם כל זה הלך מיד לקיים מאמרו ית' וזהו לשיטת הרמב"ן שכתב כי חרן היא ארצו ושם מולדתו והיא ארץ אבותיו מעולם ושם נצטוו לעזוב אותם כמו שכתב בפי' זה הסדר וגם בפי' נח :

אחר הדברים האלה היה דבר ה' אל אברם במחזה וגו' הפרשה הזאת אומרת דורשני מפני כמה דברים ראשונה איך אמר אברם מה תתן לי ואנכי הולך עירי על מה שכבר הבטיחו הקב"ה ואומר לו לזרעך אתן את הארץ הזאת וגם לך אחימה ולזרעך עד עולם ושמתי את זרעך כעפר הארץ וגו' ועוד מאי ואומר דקראמר

איך היו עושים הבניין מלכדים אלא כוונתם היתה למה שכתבתי ולכן אמרו לשון הבה שהוא לשון הכנה והזמנה לדבר ואמרו הכינו עצמכם ומשבתכם לך כי המחשבה מועיל הרבה בעניינים חיצוניים כאלו ולכן נלכנה לבנים שהוא נגזר מלכנה לשון טפל על הלשון וגם כי הלבנים עשויי מעפר ומים והלחות גובר בהם מחמת המים המעורבים בהם שהמים ההם באים מרחק של לבנה ולכן היו מכניסין אותן באגר ובאש שהוא מחוללות השמש והיה מעכל ומיבש כל אותן המים הנכלעים בלבנים וזהו וכשרפה לשרפה וסחי להם הלבנה לאבן כלומר שלהם היה נוח להם הלבנה למקום אבן לעבוד עבודתם לשמש במחשבה שהיה להם: ויאמרו הבה נבנה לנו עיר כדי שנעמיד כלנו יחד להתמיד ולקיים זאת האמונה ומגדל וראשו בשמים הוא רמו לאמונה שהיו מאמינים ולאליהם שהיו עובדים שהיה עשוי מאותן הלבנים וזהו ונעשה לנו שם דכתיב ושם אלהים אחרים לא תזכירו כמו שאז"ל פן נפוך על פני כל הארץ כלומר כדי שלא יתגבר כחה של לבנה ויביא עלינו מכה כמו שהביא על דור המבול: וירד ה' לראות את העיר ואת המגדל אשר בנו בני האדם ואז"ל מגדל בנו עיר לא בנו דכתיב ויתדלו לבנות העיר: וקשה דמכל מקום קשו קראי אהדדי ונראה לומר שאז"ל על פסוק הבה נרדה וגו' שקרא הקב"ה לע' מלאכים המסבבין את הכסא ואמר להם בואו וגבולו לשונם לשבעים גוים ולשבעים לשון והפילו גורלות שאל' בהנחל עליון גוים בהפיריו בני אדם וגומר ויוכן עם מה שכתבתי. עיר לא בנו כלומר כוונת העיר שהיתה להיות כלם בכנסיא אחת לחזק אמונתם לא עלתה בידם שהרי נחלק לשבעים שרי מעלה אבל מגדל שהיה לשם אלילים ולא היו מאמינים בו ית' ואין להם חלק ונחלה עמו זה ודאי בנו ועלתה בידם שנפלו בגורל של שרי מעלה חוץ מאברהם וזרעו שנפלו בחלקו ית' ולפי פירש זה אפשר לומר שמלאכות העיר וכמותה בנו ולכן ידק אונגרו וירד ה' לראות את העיר וגומר. ומה שאמר ויתדלו לבנות העיר ר"ל שלא עלה בידם כונת בנין העיר: או אפשר לומר דאין הכי נמי שעיר לא בנו ומה שאמר הכתוב וירד ה' לראות את העיר הוא על דרך מביט לסוף דבר בקדמותו. ועם זה יתשב מלת וירד שר"ל שאף על פי שעדיין לא בנו העיר מכל מקום ירד הקב"ה לסוף דעתם שאם היה מגיע להם ציצתו יתחזקו כלם באיתו העשית בהיותם מוכנסים יחד ויהיו מתמידים באותו העשיה לכן ביטל הקב"ה ועשה באופן שיחדלו

אח לוט נסחפך בשביל זה. כי אולי מלת זרעך נאמרה על לוט ולכן הקב"ה שהוא בוחן לבות וכליות ראה מה שבזבו ולהוליו מזה הטעות נגלה עליו במראה הנבואה כמו שרמו באומרו דבר ומחזה. ואמר לו שני דברים. הא' אנכי מגן ר"ל לא יעלה על דעתך כי מה שעשיתי הוא בשביל לוט כי מה שהייתי מגן לא היה אלא לך בשביל ובעבור שהיה לוט קרובך רייתי להלילו לא בשבילו וגם שכך הרבה מאד השכר יהיה בלתי בעל תכלית בעולם הבא לא בעולם הזה גופני ובעל תכלית ולהיות זה למעלה מהשכל כמו שכתבתי הולך לומר לו זה הענין במראה הנבואה: ויאמר אברהם ה' אלהים וגו' הכוונה שאברהם עשה חלקי הסותר והיה נושא ונותן במה שאמר לו הקב"ה שכך הרבה מאד מה היתה כונתו אם כונתו לומר שיהיה שכרו בלתי בעל תכלית זה אינו מחייבו הדין והקב"ה נקרא באלו השני שמות לרמוז שהוא רחום בדין כמו שאמרו ה' אלהים אלה החילות וגו' שנכתב באלו האותיות ואמרו ז"ל רחום בדין ולכן כיון שנקרא כן ראוי הוא ששכר פעולות האדם יהיה רחמנות קרוב לדין וזה לא ידע כי אם בשכר גופני וכו'. כי מן הדין הגמור וההחלטי אין לו להקב"ה לתת לאדם שום שכר בשביל פעולותיו. כי מאחר שהקב"ה ברא את האדם והמליאו והוליו לאויר העולם הוא מחוייב חיוב גמור לעבדו ולאבדו שלא על מנת לקבל פרס. וכמו שאז"ל על פסוק מי הקדימני ואשלם אצל לרחם על הבריות רחמנות קרוב לדין ראוי לתת לאדם שכר גופני כמו שאמר המשורר (תהלים כב) ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו ר"ל חסד גדול עושה הקב"ה בהיותו משלם לאיש שכר מלותיו כמעשהו ור"ל נערך לו שהוא ב"ה. לכן גור אומר אברהם שכיון שהוא נקרא באלו השני שמות אי אפשר לפרש שמה שאמר שכך הרבה מאד הוא לומר שיהיה בלתי בעל תכלית. אלא ודאי כונתו באומרו שכך הרבה מאד הוא שכר גופני ואם כן מה תתן לי ומה לורך יש ממנו אחר שאנכי הולך עירי והרואה על זה שכן משק ביתי הוא דמשק אליעזר כאן גילה דעתו וטעם ספקו שמלת זרעך נאמרה על לוט ויוזן עס מה שאמרו ז"ל רבי אלעזר אומר בן משק ביתי. זה לוט שנפשו שוקקה עליו ליורשו הוא דמשק אליעזר שבשבילו רדפתי מלכים עד דמשק ועורני האל. שהכוונה לומר שכיון שהאל עזרו כל כך בשביל לוט בודאי שהיה זה לקיים מאמרו שאמר לזרעך אתן וגו' והוא נשאר עירי. ועוד שהן לא נחת זרע נולד המזל כמו שאמרו ז"ל המזל דוחקני

ולומר

דקאמר ויאמר אברהם הן לי לא נחת זרע אחר שכבר אמר ואנכי הולך עירי: ועוד מאי כוונתו בהזכירו ה' אלהים בלשון אדנות ושם אלהים כתיב אותיות ההויה ובתחלת המראה כתיב שם ההויה לבד וגם אחר כך באומרו והנה דבר ה' אליי לאמר לא ירשך זה וגו'.

ועוד מאי והנה דבר ה' וגו' היה לו לומר ויאמר ה' אליי לא ירשך זה וגו'. ולפרש זאת הפרשה לע"ד אקדים הקדמה אחת שכתב הרב בעל העקרית מאמר ד' פ' ל"ו וז"ל שמן הדין היה ששכר המלות יהיה נערך כפי הפועל הומני יבעל תכלית ועונש העבירות יהיה נערך כפי ערך מי שהמרו את רוחו שהוא בנ"ת אצל הקב"ה על ג' החסד מהפך המדה ונותן השכר כפי ערכו ית' שהוא בנ"ת והעונש נערך אל האדם שהוא בנ"ת כמו שהביאו בארוך הוא ז"ל ועם זה. אומר לע"ד כי אחר שנעשה לו הנס הזה ממלחמת המלכים. וכמו שאמרו ז"ל כל מקום שנאמר אחר סמוך הוא וראה הנס הגדול שעשה לו הקב"ה וכל זה בשביל לוט. ירד הקב"ה לבוא דעתו של אברהם. שמזאת המלחמה נולד לו ספק אחד שעלה בדעתו של אברהם שמה שאמר הקב"ה לזרעך אתן את הארץ הזאת וגם והיה זרעך כעפר הארץ. הכל נאמר בשביל לוט כיון שעשה הקב"ה השתדלות גדול להלילו ודאי שעשה כן לקיים מאמרו ומלת זרעך לזדקת בשבילו שהרי לוט היה בן אחיו של אברהם אם כן כלם באו ונשתלשלו מזרע אחד וממקור אחד מתרח אביו:

ועוד נראה לע"ד להביא ראיה על זה ממאמרם ז"ל שאמרו ברבה על פסוק ויהי ריב בין רועי מקנה אברהם וגו'. בהמתו של אברהם היתה יולאה וזוממה ובהמתו של לוט לא היתה וזוממה היו אומרים להם רועי אברהם הותר הגזל היו אומרים להם רועי לוט כך אמר הקב"ה לאברהם לזרעך אתן את הארץ הזאת ואברהם פרדה עקרה ואינו מוליד למחר הוא מת ולוט בן אחיו יורשו ואי אכלין מדידהו אינון אכלין אמר להם הקב"ה כך אמרתי לו לזרעך נחתי אימתי כשיעקרו שבעת עממין מתוכה והכנעני והפריזי אז יושב בארץ עד שכשיו מתבקש להם זכות בארץ. מזה המאמר נראה בהדיא ששם זרעך לזדק על לוט דאי לא סימא הכי מי הכניסו להקב"ה לומר להם וכי כך אמרתי לזרעך נחתי וגו' עד שכשיו מתבקש להם זכות חפוק ליה שלזרעך אמרתי ולא ללוט כי לוט לא נכנס במלת זרעך אלא ודאי נראה שמלת זרעך לזדקת על לוט ולכן הקשה להם הקב"ה כפי דרכם ולכן כיון שראה אברהם שעשה הקב"ה גם גדול להלילו

כמו שכתוב עתה ידעתי כי ירא אלהים אחת ירא מאהבה כמו שנאמר זרע אברהם אהבי מ"מ בתחלת זמנו והכרת בוראו לא היה שלם באמונתו וזה להיות כי היתה השגתו בדרך חקירה ולכן היה הולך וגדל באמונתו ממדרגה למדרגה וכמו שכתב הר"ר בעל העקידה שער ד' כי עם היות שאברהם היה מאמין במציאות השם והיותו מחוייב המציאות מ"מ היה חושב שאין בידו של הקב"ה לבטל שום דבר טבעי ולא לשנות המערכה. ולכן אמר הרימוטי ידי אל ה' אל עליון קונה שמים וארץ ולא אמר בורא שמים או יולד וכו' כמו שתראה שם. ועם זאת ההקדמה יתורץ קושיא בזה הענין וזה שכיון ששרה היתה כל כך שלימה. וכמו שאפרש בפירוש הפסוקים שבהיות לאל ידה לעכב לבטלה שלא לישא אשה אחרת עליה בחייה. מ"מ לא מנעה הטוב מבעלה לקיים מה שנאמר אל תמנע טוב מבעליו וגו'. והיא עלמה התעוררה לתת לו אשה בחיקו למה לא עשתה כן בכמה ימים ושנים שעברו והמחינה לעת זקנתו בהיותו בן חמש ושמינים שנה. וכי תימא דתניא ביבמות פרק הבא על יבמתו. תנו רבנן נשא אשה ושהא עמה עשר שנים ולא ילדה יוליא ויתן כתובה שמה לא זכה להבנות ממנה אע"פ שאין ראייה לדבר וזכר לדבר מקץ עשר שנים לשבת אברהם בארץ כנען ללמדך שאין ישיבה חולה לארץ עולה לו מן המנין וכו'. ולכן כיון שגד עכשיו עמדו חולה לארץ לא שמו לבס לא הוא ולא היא כי ישיבת חולה לארץ גורם. ליכא למימר הכי שהרי כתב הרא"ש שם בפסקיו ז"ל יש רואים לומר. דהאי דינא דשהא עמה עשר שנים אינו נוהג בחולה לארץ דתליין בעונש דירת חולה לארץ כדאשכחן גבי אברהם וכו'. ולא מסתבר כלל להורות כן שיבטל האדם מפריה ורביה בסבבא רעועה כזו וכו'. ומה שלא עלתה לאברהם ישיבת חולה לארץ לפי שגוה לו המקום לך לך מארץך ונתעלל ולא הלך. ואף אחר שבא לארץ ישראל חזר למקומו וכו' עיין שם. וכן כתב הרמב"ן בפ' בא אל פרעה על פסוק ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה כתב שם שחזר אברהם לחרן אחר שהלך לארץ ישראל. אם כן הדרא קושיא לדוכתין שלמה לא התעוררו על כך בעמדם חולה לארץ. קודם שגוה הקב"ה לך לך מארץך שעדיין לא היה חטא בידם ואז היה עולה להם אותם השנים מן המנין אע"פ שהיו חולה לארץ כמו שפסק הרא"ש. אבל עם ההקדמה שהקדמתי יתורץ וזה שכיון שהיו יודעים אברהם ושרה באינקוגנינות שלהם שהיו עקורים והמול

אומר לי אברהם אין אחת מוליד ולכן אמר פעם אחרת ויאמר להיות ראיות מחולקות. והנה דבר ה' אליו לאמר וגו' לא אמר הכתוב ויאמר ה' אל אברהם לא ירשך זה וגו' לפי שהכונה לומר שלהוליא לאברהם מזה הספק שגולד אללו כבר היה דבר ה' אליו כמו שאמר אחר הדברים האלה היה דבר ה' אל אברהם במחזה וגו'. וכל זה היה לאמר לו לא ירשך זה כי אם אשר ילא ממעיך ממש ולא אמר זרעך לפי שגליו עולד הספק כי אם ממעיך ממש כלומר הנה דבר ה' לך כגלה עליו במדרגת הנבואה הרמוזה במלה דבר וגם ה' הוא שם בן ארבע אותיות המורה היותו רחמים פשוטים ועושה לפנים מן השורה לא כמו שהיה חושב הוא רחום בדיון. כל זה היה לאמר לו לא ירשך זה וגו' אלא שלא הביט אברהם ולא ירד לסוף דעתו של הקב"ה. לפי שהוא דבר למעלה מהשכל כמו שכתבתי ולכן אי אפשר להשיגו כי אם בדרך נבואה לכן הולך הקב"ה להביטו דבר זה ולכן ויולא אותו החולה ויאמר הבט נא השמימה וכמו שאמרו ז"ל אין הבטת אלא מלמעלה למטה העלה אותו למעלה מכיפה הרהיט ואמר לו עוד דסנדלא ברגלך דרום כוכא כל מי שהוא נתון למטה מהם מתירא מהם. אבל אחת נהוין למעלה מהם דיישם. באופן שבעלה טענת ה' לי לא נחה זרע מלד המערכה שבידו לבטלה ולשדרה ועם זה תבין מה שאמרתי. אנכי מנן לך שמה שהייתי מנן במלחמת המלכים היה בשבילך כנגד שהשכר הרבה מאד שהוא רמז לשכר הרוחני הבלתי בעל תכלית אמר. כה יהיה זרעך כי כמו שהכבדים קיימים אפילו בזמן שנפחדים מגד עיניו. כן הוא הדיק קיים לעולם אפילו אחר פטירתו מזה העולם כי שכרו רוחני בלתי בעל תכלית וכיון שראה כן האמין בה' ויחשבה אברהם להקב"ה לזדקה. ר"ל שזדקה עושה הקב"ה עם האדם בזה כי אין הדין מחייב כך: או יראה שכיון שאברהם האמין בזה נחשב לו לאברהם לזדקה להיות שהאמין בדבר ה' בענין שאין השכל מחייבו :

פרשת ושרי אשת אברהם לא ילדה רו

בבדרש רבה בפסוק הנזכר רבי יהודה ורבי נחמיה ר' יהודה אמר לו לאברהם לא ילדה. אבל אלו נשאת לאחר ילדה. ורבי נחמיה אמר לא לו ולא לאחר. ומה דכתיב לא ילדה לו לו וזה. הקדמה ידועה היא ששם היות שאברהם הגיע לתכלית שלמות באמונתו.

והמול מחייב עליהם. לא היו יודעים שיש לאל ידו של הקב"ה לשדר ולבטל המערכה. אבל עכשיו שנחשדש אללם מרחת בין הבתרים שאמר הקב"ה לאברהם הבט נח השמימה וגו' וכמו שאמרו ז"ל שהעלה למעלה מכיפת הרקיע ואמר לו עד דסגלל דרגלך דרום כוכא. כל מי שהוא נתון למטה מהן מתירא מהם אבל את שאת נתון למעלה מהם דיישה עכשיו ראו שהכל מסור בידם ואין שום עכוב אלא מלד פעולתם. ולכן כיון שחטאו ביצירתם מארץ ישראל וחזרתן לחרן כשחזרו לארץ ישראל המתינו עשר שנים כמו שהדין נותן ואז התעוררו לקיים המצוה. ופירוש הפסוק בא להגיד שבה של שרי ששם היות שהיה יכולת בידה לעכב הענין. מ"מ לא מנעה הטוב מבעלה לקיים המצוה וזה שנקראת שרי וכמו שאמרו ז"ל שרי לעמה שהיתה חשובה מאוד בקרב עמה ואין שום אחד מהם רוצה להקניטה אלא לעשות רעונה ועוד שהיתה אשת אברהם ואין אשה מקנא אלא בידך של חברה ואין דרכה של אשה ליקח לרה עמה. ועוד שהעכוב היה מלדו של אברהם וזה לא ילדה לו למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה לר' יהודה היה מלדו לבד. ולרבי נחמיה גם מלדו היה העכוב באופן שלא היה יכול אברהם לומר לשרה בשבילך אני מפסיד מלהיות לי בנים. ועוד ולה שפחה מזרית. כלומר שהשפחה הזאת היתה שלה ולא שלו וכמו שאמרו חז"ל שפחה מלוג היתה והוא חייב בזמזומותיה ולא היה רשאי למוכרה באופן שלא היה לו לאברהם שלטון עליה והיתה שרה יכולה לעכב בידו של אברהם והראיה לזה ושמה הגר אמרו ז"ל הגר בתו של פרעה היתה וכיון שראה פרעה מעשים שנעשו לשרה בביתו וכמו שאמרו ז"ל על פסוק וינגע ה' את פרעה נגעים גדולים ואת ביתו על דבר שרי וגו' על דבור שרי וכו'. נטל בתו ונתנה לה אמר מוטב שתהא בתי שפחה בבית זה ולא גבירה בבית אחר. עוד אמרו ז"ל ושמה הגר הא אגריך כלומר זהו שכריך ממה שהקניטך. וזה שאמר הכתוב הראיה שהשפחה היתה שלה דוקא ואין לאברהם רשות עליה שהרי שמה הגר שנקראת כן לומר הא אגריך ולא ניתנה [לה אלא] בשביל מה שהקניטה ובשביל המעשים שנעשו על ידיה. ועם כל זה ותאמר שרי אל אברהם הנה נא עלרני ה' מלדת וגו'. דקשה דהוה ליה למימר הנה עלרני ה' אבל אמרה עד עכשיו הייתי סבורה שכח המול דוחקני אבל עכשיו שראיתי שאמר לך הקב"ה שיש לאל ידו לבטל המול ולשדר המערכה. עתה בחתי לידעיה זאת שהעיוור הוא מלדו יתעלה כיון שיש כח

בידו לעשות כראונו וכן אמרו ז"ל יודעת אני מהיכן היא מכתי לא כשם שהיו אומרים לי קמיע הוא לריכה חימום היא לריכה אלא הנה נא עלרני ה' וגו' כלומר אלו לא היה יכולת ביד הקב"ה לשנות הטבע הייתי אומרה שהיה צריך להשתדל ולקרב הענין אל הטבע בחימום או בענין אחר. אבל עכשיו שבחתי לידעיה זו במראה בין הבתרים ידעתי מהיכן מכתי והוא שעלרני ה' וכו' לכן בא נא בבקשה אל שפחתי אולי אבנה ממנה כי הקב"ה משלם מדה כנגד מדה: וישמע אברהם לקול שרי וגו' כלומר ראה שהיתה לבנה לשמים ובאה לכלל אמונה שלימה ביכולתו ית' כמו שבא הוא דכתיב עליו והאמין בה'. ולכן שמע לקולה. וחז"ל אמרו לקול שרי לקול רוח הקדש כמד"א ואתה תשמע לקול דבר ה': ותקח שרי וגו' ותתן אותה לאברהם אישה לו לאשה. כלומר אף על פי שהיה אברהם אישה ואין דרכה של אשה להביא אשה אחרת עליה בחייה עם כל זה נתנה לו לאשה:

ותאמר שרי אל אברהם חמסי עליך וגו'. אמרו ז"ל כשהתפללת מה תתן לי לא נתפללת אלא

עליך שאלו נתפללת על שניתי הייתי נפקדת עמך ועוד אמרו ז"ל ר' נחמיה בשם ר' אבין אמר חימסא בפניו כלומר שהגר היתה מצוה לשרה בפניו של אברהם ושחק הם אחת ודבריהם אחת. אבל מכל מקום עיקר התרעומות חסר מהפסוק לכל הפירושים: לכן נראה לע"ד לפי הפסוק שאמרה שרי עד עכשיו הייתי סבורה שבשביל חטאתי וחטאתי זכותי עלרני ה' מלדת. אבל עכשיו שראיתי רשע השפחה הזאת שמשלמת רעה תחת טובה שעליה נאמר משלם רעה תחת טובה לא תמוש רעה מביתו והיא מקלת בכבודי ועם כל זה היתה בודאי שאין לומר שבשביל חטאתי לא ילדתי שאם כן מכל שכן שהשפחה הזאת לא היתה באה לידי הריון כיון שאני הגונה יותר ממנה כמו שנראה עתה מתוך מעשים שואקל בעיניה ועם כל זה אני רואה שהיתה ודאי שהעיוור שלי אינו אלא בשבילך ומסבתך שאיך ראוי להיות לך זרע ממני וזה שאמרה ותאמר שרי אל אברהם עתה ידעתי שחמסי ומניעת בנים שלי אינו אלא עליך לא כמו שאמרתי הנה נא עלרני ה' מלדת והראיה לזה כי אנכי נתתי שפחתי בחיקך ותרא כי הרתה ואקל בעיניה וודאי שאתה הוא אשר כאלה לה לא גרעתי ממנה אלא ודאי שאתה הוא הסבה שאיך ראוי לך ולכן ישפוט ה' ביני ובינך כיון שאתה מנעת ממני פרי בטן:

ויאמר אברהם אל שרי הנה שפחתי בידך יעומר.

כל כך שהרי ישראל כלם שמעו מפי הגבורה אנכי ולא יהיה לך באמלעות נבואת משה רבינו ע"ה. וכן פניא לא היה מנבא אלא בארץ ישראל להכנת המקום. ולכן אמרה כשהייתי בבית אדוני הייתי מושפעת מהשפעתו. אבל עתה בהיותי חוץ מביתו ראיתי פעם אחר פעם וזהו הגם הלום ראיתי ולא ראיה אחת לבד אלא שראיתי אחרי רואי אין זה כי אם רחמים פשוטים ולכן קראו אל המורה על כך כמו שכתבתי וזה מה שנראה לע"ד. ושמעתי אומרים שהכונה לומר שהיתה השגה שכלית ולא חושית להיות כי ההשגה חושית כשהיא חזקה מפסיד האדם אפי' מה שהיה באפשרותו להשיג קודם כמו המביט בעין השמש שאין יכול לראות אפילו מה שהיה רואה קודם. אבל ההשגה שכלית הולכת ומתחזקת וזהו שאמרה אתה אל רואי. כלומר שהיתה השגה שכלית והטעם לפי שאמרה הגם הלום ראיתי והשגתי אחרי ראי וכיון שהשגתי וראיתי אחרי ראי ודאי שהיא השגה שכלית:

מאמר פרק ד' נדרים והיה שמך אברהם. אמר רבי אמי בר חמא בתחלה המליכו הקב"ה על רמ"ג אברים ולבסוף המליכו על רמ"ח. ואלו הן שתי עינים ושתי אזניים. וראש הגויה. דבר ידוע הוא כי אברהם אבינו הכיר את הקדוש ברוך הוא על דרך חקירה מלד תנועת הגרמים והוא שכל מתנועע יש לו מניע ולא יהיה לבדתי ב"ח עד שיכלה אל אחד הוא התחלת הכל סבת כל הסבות כלם. ומכאן חקירה זו לא השיג אלא מליאות השם לבד ושלא נפל העולם בדרך קרי והזדמן כמו שהיו חושבים רבים אבל מ"מ מכאן חקירה זו לא היה מחוייב להאמין חידוש העולם לפי שהוא דרוש שלואה שכל האדם בו לומר איך יליייר שברא הקב"ה זה העולם בזה העת וזאת עת אחרת ומה נחמד' אללו והרי אין חידוש אללו יתעלה כי שלמותו עומד עמו בפועל לעולם והוא ברא העולם בידיעתו אם כן לריבים אנו לומר כי כמו שהוא וידיעתו קדמון בלי ראשית כי ידיעתו איננה דבר נוסף על עצמותו אלא ידיעתו ומהותו הכל אחד כן העולם קדמון וזה שהעולם נאלל ממנו על דרך החיוב כאור מן השמש כי כמו שבעליית השמש על האופק יתחייב ממנו האור כן מידיעתו יתעלה יתחייב העולם וכמו שידיעתו בלי ראשית כן העולם בלי ראשית אלא שהקדוש ברוך הוא סבה לו והעולם מסובב וכן כתב הרב זעל העקידה על פסוק ברוך אברהם לאל עליון קונה שמים וארץ לא אמר בורא ולא יולד לפי שאלו הלשונות יורו על הפעולה הנעשית בבחירה ורלון אבל אמר קונה לרמוז אל אופן השפעת

אמרו ז"ל אמר לה מאי איכפת לי לא בטובתה ולא ברעתה וכו' הכונה לומר את אמרת שמחסרון זכותי חין לי בנים ממך כי אם מזהה השפחה הרשעה איני חושש על זה יהיה לי זרע ולא איכפת לי לא בטובתה ולא ברעתה. ויאמר לה מלאך ה' הרבה ארבה את זרעך וגומר ראוי לדקדק שבתחלה היה לו לומר לה הנך הרה וילדת בן שהוא מליאות הזרע ואחר כך הרבה ארבה את זרעך רבוי הזרע אבל יובן עס מה שאמרו ז"ל ותעניו שרי רבי אבא בר כהנא אמר מנעתה מתשמים המטה ולכן על זה הדרך כשאמר לה המלאך שובי אל גבירתך והעני תחת ידיה ר"ל אע"פ שמנעת אותך מתשמים מ"מ יהיה התשמים מסור בידה לכשתרצה. ולכן הוכרח המלאך לומר לה תכף ומיד הרבה ארבה את זרעך כלומר אעפ"י שאת כבושה תחת ידיה לכשתרצה היא מ"מ לא יעלה בדעתך שיתמעט בשביל כך זרעך אלא אדרבה הרבה: או אפשר לומר שאמר לה המלאך והעני תחת ידיה שהיא התשמים מסור בידה. ולפי שהיא מענה אותך לעונש שלה הבא זמן שהרבה ארבה את זרעך והוא כשמת שרה ואחר מותה כתיב ויוסף אברהם ויוקח אשה ושמה קטורה. ואמרו ז"ל קטורה זו הגר ואז ילדה בנים הרבה שאין מי שיעכב בידה דכתיב ותלד לו את זמרן ואת יקשן ואת מרן ואת יצחק ואת ישבן ואת שוח וגו' ומ"מ עתה לפי שעה הנך הרה ויולדת בן ואמרו ז"ל שהפילה ההריון הראשון: ותקרא שם ה' וגו' הכונה שאמרו ז"ל שד' או ה' מלאכים נודווגו לה למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה. וודאי שהיתה השגה גדולה ולא היתה הגר ראויה לכך. ולכן אמרה שהקב"ה התנהג עמה במדת החסד והרחמים הפשוטים במראה הזאת כיון שנתן לה הכנה להשיג השגה כזאת לא פעם ולא פעמיים כי אם פעם אחת פעם עד ד' או ה' פעמים ויובן עס זה שאז"ל כי שם אל ית' הוא רחמים. שכן מלינו שלא הזכיר משה בתפלת מרים כי אם שם אל דכתיב אל נא רפא נא לה. וגם מלינו אל ה' ויאמר לו. וכן אפשר אמרה אלי אלי למה עזבתני. וזה שאמרה ותקרא שם ה' הדובר אליה והביאה למדרגה זאת אתה נקרא בשם אל המורה רחמים פשוטים והוא הוא שהביאני למדרגה ראיה ויהיה בי יכולת לראות המלאך כי אמרה הגם הלום ראיתי וגו' כלו' בשלמא כשהייתי בבית אדוני אין לתמו' אם הייתי רואה שם מלאך לפי שזכותו והשפעתו היו נותנים חיזו הכנה להשיג שכן מלינו שכפי הכנת המקום או כפי זכות הדיק משיג האדם אעפ"י שאין לו הכנה

השפע מאתו ואמר שהוא דרך קנין שהקנין הוא דבק לבטל הקנין ולא יפרד ממנו ולכונה זו אמר אברהם הרימותי ידי אל ה' אל עליון קונה שמים וארץ. וכיון שהיתה ידיעתו והכרתו לו יתעלה באופן הנוצר לכן בתחלת אמונתו לא היה מאמין לא בהשגת' ולא בשכר ועונש וזה שאם יש השגחה אין ראוי להיות שכר ועונש כי ידיעתו יתעלה מכריח היות האדם לדיק או רשע. כמו שהכריח ידיעתו השתלשלות העולם ממנו בדרך חיוז. וגם אם נאמר שאין השגת' פשיטא שאין כאן שכר ועונש באופן שבתחלת אמונתו של אברהם לא היה מאמין לא השגחה ולא שכר ועונש :

ולא היות שהעקרים שהתורה תלויה בהם הם שלשה כמו שכתב הרב בעל העקרים מאמר א' פ' ד' והם

מליאות השם תורה מן השמים שכר ועונש וכתב הוא שם שבכלל ההשגחה הוא שכר ועונש בעולם הזה לגוף ובעולם הבא לנפש לכן ראה הקב"ה לזכות את אברהם שכיון שבא לטהר מסייעין אותו וגילה לו שני אלו העקרים והם השגחה ושכר ועונש בפרשת המילה ואמר לו. אני אל שדי התהלך לפני והיה תמים ואתנה בריתי ביני ובינך וארבה אותך במאד מאד. הכוונה בזה לומר לו איך העולם מחודש ולא מחוייב ממנו בדרך חיוז כאור מן השמש שאלו כן היה לו לעולם ערך או יחס עמו כי כל דבר שיחייב מאי זה דבר יש לו יחס וערך עמו. כי כל עולל יש לו ערך מה עם עלתו כמו שכתב הרמב"ם במורה חלק ב' פרק כ"ב אבל אנו רואים שאין לעולם שום ערך עמו יתעלה שהרי הוא יתעלה בלתי בעל תכלית והעולם בעל תכלית נראה מכאן ודאי שהעולם נפעל ברצון והקב"ה חידשו כשעלה במחשבתו וזהו אומרו. אני אל שדי כמו שאמרו ז"ל בברא אנו הו' שאמרתי לעולמי די ולשמים די לארץ די שאלתי שאמרתי להם די עד עכשיו היו נמתחים והולכים : נראה שהכוונה לומר שאם היה בדרך חיוז מאתו יתעלה היה נמתח והולך ללא תכלית נערך לו יתעלה שהוא בלתי בעל תכלית אלא שברצונו יתעלה אמר לו די. ועוד אמרו ז"ל תניא משום רבי אליעזר בן יעקב אנו רואים שאין העולם ומלואו כדי לאלהותי כלומר שאין כל הנמצאים מורים אלהותו כי אין כלל אחד ממי אלק ממה שהיה יכול אלהותו לעשות וכמו שכתבתי על מאמר שהקב"ה מקומו של עולם. ואין העולם מקומו וכיון שכן ודאי שהעולם מחודש. והקדוש ברוך הוא בראו ברצון וכיון שבראו ברצון נמשך מזה גם כן שיכול לשדר ולבטל המערכה כי היא כחומר ביד היוצר כיון שהקדוש

ברוך הוא בראה ויצרה כרצונו. ולזה גם כן כיון בשם שדי לומר שמשדר מערכות השמים ומבטלם. כמו שהורה לו בפסוק הבט נא השמימה. כמו שאמרו ז"ל שהעלה אותו למעלה מהכיפה. כי אין הכוונה אלא מלמעלה למטה אמר רבי לוי עד דסנדלך ברגלך דרום כוכא כל מי שהוא נתון למטה מהם מתירא מהם. אבל את שנתון למעלה מהם דיישם הרי שגילה לו אמונת חידוש העולם ויכלתו לשדרו : וכנגד ההשגחה אמר התהלך לפני כלומר לא יעלה בדעתך לומר כי האלהים בשמים גבוה מעל גבוה ואתה על הארץ ואין השגחתו עליך כי השמים שמים לה' והארץ. נתן לפני אדם אלא חדע ותשכיל שכשאהה הולך באיזה מקום אתה הולך לפני ואיך נסת' מנגד עיני כי השגחתי פרוסה על כל החיים :

ובהאפנת שני ענינים אלו תהיה תמים ושלם ותשחלל על כך מה שלא היית עושה אם תאמין ההפך וזה שאם האדם יחשוב שבעים סחר לו ולא יראה ילך אחרי שרירות לבו באומרו מי רואני ומי יודעני כמו שנאמר הוי המעמיקים מה' לסתיר עלה וגו' וגם אם יעלה במחשבתו כי אין לאל ידו יתעלה לבטל המערכה יאמר האדם כבר נגזרה גזירה ויעבור עלי מה הן טוב הן רע מה שמחייב המזל. אבל עכשיו שהכל מסור בידו ית' ועיניו פקוחות על כל דרכי בני אדם ישתדל האדם להיות תמים ושלם. וכנגד שכר ועונש אמ' ואתנה בריתי ביני ובינך וארבה אותך במאד מאד. ואמר לבסוף ועל זכר אשר לא ימול וגו' ונכרתה הנפש ההיא וגו'. ועוד כיון הקב"ה לומר לו בעקר זה כי אין ידיעתו ית' מכרתה עבד האפשר אלא שהרשו' נתונה לכל אדם וכמו שאמר התנא הכל לפי והרשות נתונה ובה' יובן הפסוק שאמר ויאמר אלהים אל אברהם ואתה את בריתי תשמור וגו' שכיון שהקב"ה היה מדבר עם אברהם כמו שנראה מתוך הפסוקים למה הפסיק ואמר ויאמר אלהים אל אברהם לא היה לו לומר אלא ואתה את בריתי תשמור. אלא שהכוונה ללמדנו שגילה לו בחינה אחרת שעד עכשיו דבר לו במליאות השכר ועונש כמו שכתבתי שאמר לו והפרכתי אותך וגו' ושמא תאמר כיון שהקב"ה יודע העתידות ידיעתו יחייבני ויכריחני ואיך ילוייר שכר ועונש לכן אמר לו הקב"ה דבור בפני עצמו ויאמר אלהים אל אברהם ואתה את בריתי תשמור כלומר אתה מעמך וברשותך תשמרהו וכן המול לכם כל זכר כלומר לכם בפני עצמכם' הרשו' נתונה לעשותו כי אין ידיעתי מכרת' שום דבר וזה נמשך מהדרוש שכתבתי מחידוש העולם כי כיון

הַקִּבְ"ה לְהִירָאוֹת לוֹ וְהוּא וִירָא אֱלֹהֵי ה' וּבְאִיזוֹ חוֹפֵן נִרְאֶה לוֹ בְּמֵה שֶׁלַח לוֹ שְׁלֵשָׁה אֲנָשִׁים שְׁעִמָּהם הִרְאֶה לוֹ וְאִימַת אֱלֹלֵי הַשְּׁלֵשָׁה עֵקָרִים וְדְרוֹשִׁים הַנּוֹכְרִים שִׁירָאָה אֹתָם בְּעֵינָיו. כְּדִי שִׁיְהִי יוֹתֵר בְּטוֹחַ וְקִיִּים בְּאִמּוֹנָתוֹ : וְכֹה יִתְּשֵׁב הַפֶּסֶק שֶׁלֹּא מֵיָנוּ שִׁדְּרַת הַקִּבְ"ה לְאַבְרָהָם שׁוֹם דְּבַר בְּמִרְאֵה זוֹ עַד שֶׁהִזְכִּירוּ חוֹ"ל לֹמֵר וִירָא אֱלֹהֵי ה' לְבַקֵּר אֶת הַחוּלָה. אֲבָל לִפִּי דֶרֶךְ זֶה פִּירוּשׁ וִירָא אֱלֹהֵי הוּא מֵה שֶׁאֵמֵר לֵהֲלֹן. וְיִשָּׂא עֵינָיו וִירָא וְהִנֵּה שְׁלֵשָׁה אֲנָשִׁים וְגו' וְכֹמוּ שֶׁאֲבָרַר. וְגַם יִדְּקַם מֵה שֶׁאֵמֵר חוֹ"ל לְבַקֵּר אֶת הַחוּלָה וְהֵם שְׁלֵשִׁים שֶׁאֲבָרַרְהֶם קוֹדֵם זֶה הִיא חוּלָה בְּאִמּוֹנָתוֹ שֶׁלֹּא הִיא מֵאֲמִין שְׁלֵשָׁה דְרוֹשִׁים אֱלֹהֵי. בֹּא הַקִּבְ"ה בְּשְׁלֵשָׁה אֲנָשִׁים אֱלֹהֵי לְבַקֵּר בְּחוֹפֵן שֶׁנִּפְרָא מִחֲלוֹ וְעֵינָיו רָאוּ וְלֹא זָר אִמִּיתָת שְׁלֵשָׁה דְרוֹשִׁים אֱלֹהֵי וְכֹמוּ שֶׁאֲבָרַר : **וִירָא** אֱלֹהֵי ה' בְּאִלּוּנֵי מִמֶּרָא וְהוּא יוֹשֵׁב פֶּתַח הָאֵהָל כְּחוֹם הַיּוֹם. הַכוּנָה לֹמֵר שֶׁנִּרְאֶה לוֹ הַבְ"ה לִפִּי שֶׁאֲבָרַרְהֶם הִיא יוֹשֵׁב וְעוֹמֵד בְּפֶתַח הָאֵהָל ר"ל שֶׁנִּסְתַּכַּל בְּעֵינֵי הַגֵּרָמִים הַשְּׁמִימִיִּים וְהַמְזוּלֹת וְהַכְּכָבִים שֶׁכֻּלָּם רְמוּזִים בְּמַלְאֵת אֵהָל וְכֵן אֵמֵרוּ חוֹ"ל. הָאֵהָל שֶׁאֱלֹהֵי אֵת לֹא בִּרְאִיתִי שָׁמַיִם וְאֶרֶץ. וְיִמְתַּחַס כְּאֵהָל לְשִׁבְתָּ שֶׁאֱלֹהֵי אֵת לֹא בִּרְאִיתִי גִלְגַּל חֲמָה. לְשִׁמָּשׁ שֶׁסֵּם אֵהָל בְּהֵם שֶׁאֱלֹהֵי אֵת לֹא בִּרְאִיתִי אֵת הִירָח בֵּן עַד יִרְחַ וְלֹא יֵאֱהָל. וְהַכוּנָה לֹמֵר שֶׁאֲבָרַרְהֶם מִלֵּד הִסְתַּכְּלוּ בְּחִנּוּעַת הַגֵּרָמִים עַל דֶּרֶךְ הַחֲקִירָה בֹּא לְכָלל יִדְעָה לְהַכִּיר סִבָּה רִאשׁוֹנָה וְשֵׁלֹא נֶפֶל הָעוֹלָם בְּמִקְרָה וְחֲקִירָה זוֹ הִיא הַפֶּתַח וְהַהֲסָחָה לְבֹא לְכָלל יִדְעָה וְאִמּוֹנָה וְגַם אֲבָרַרְהֶם הִיא יוֹשֵׁב בְּפֶתַח זֶה אֲבָל הִיא מוֹטְעָה מִכָּה הַחֲקִירָה שֶׁכְּתִבְתִּי לְעִיל שֶׁהִיוּ כָל הַנִּמְלָאִים הָאֱלֹהִים אֱלֹלֵי יִת'. כְּחוֹם הַיּוֹם. כְּלוֹמֵר שֶׁפְּעוּלוֹתָיו יִת' דְּבָקוֹת עִמּוֹ בְּדֶרֶךְ חִיּוֹב כְּמוֹ שֶׁחֹסֶם דְּבָק עִם הַשֶּׁמֶשׁ וְזֶה כִּי חֹסֶם הַשֶּׁמֶשׁ לְעוֹלָם עוֹמֵד בְּמִלֵּךְ אֶחָד וְאִין קִרְיֹת בְּבִקֵּר מִלֵּד חוֹלֶשֶׁת חֲמִיּוֹת הַשֶּׁמֶשׁ כִּי אֵם מִלֵּד רַבּוּי הָאִידִים הַמִּקְרָרִים הָאִירִי וְהָאִיר גּוֹבֵר לְהִיּוֹת הַשֶּׁמֶשׁ רְחוֹק מִנְּכַח רִאשִׁית בַּעַת הֵיחָא בְּחוֹפֵן שֶׁחֹסֶם לְעוֹלָם הוּא דְּבָק עִם הַשֶּׁמֶשׁ גַּם בְּחִתְלָה הִיא נִרְאֶה לְאַבְרָהָם שֶׁהָעוֹלָם דְּבָק עִמּוֹ יִתְבַּרְךְ וְנִשְׁתַּלְשַׁל מִמֶּנּוּ בְּדֶרֶךְ חִיּוֹב כְּמוֹ הַחוֹם וְהָאִוֵּר מִן הַשֶּׁמֶשׁ בְּחוֹפֵן שֶׁהָעוֹלָם הִיא קִדְמוֹן כְּפִי מִחֲשַׁבְתּוֹ וְכִיּוֹן שֶׁקִּבַּל עָלָיו מְלֹאת הַמִּילָה וְהָאֲמִין בְּשְׁלֵשָׁה דְרוֹשִׁים שֶׁכְּתִבְתִּי נִרְאֶה לוֹ הַבְ"ה וְרָאָה שִׁירָאָה בְּעֵינָיו אִמִּיתָת שֶׁל עֵינָיִם אֱלֹהֵי וְכִיּוֹן שֶׁהוֹשֵׁל בְּעֵינָיו כִּבְרָה הִיוּ לוֹ עֵינָיִם לְרָאוֹת וְלֹכֵן כְּתִיב וְיִשָּׂא עֵינָיו וִירָא בְּרָאִיָּה חוֹשִׁיית ג' אֲנָשִׁים גִּלְבִּים עָלָיו וִירָא וְהַכְּזוֹן בְּרָאִיָּה שְׁכִלִית מֵה הִיְתָה כּוֹנֵת שְׁלֵשָׁה אֲנָשִׁים הַנּוֹכְרִים שֶׁהִיְתָה כּוֹנֵתָם שְׁלוֹמִים מֵאֲתוֹ יִתְעַלֶּה לְהוֹרוֹת י' הַב'

שִׁדְעֵתוֹ יִתְבַּרְךְ קְדוּמָה כְּמוֹהוּ שֶׁאִין לוֹ רִאשִׁית עִם כָּל זֶה לֹא חִיבָה הַמֶּלֶךְ הָעוֹלָם אֵלֶּה שֶׁבְּרָאוּ וְחִידְשׁוּ כְּשִׁרְאָה. כֵּן יִדְעֵתוֹ יִתְבַּרְךְ מַעֲשֵׂה בְּנֵי אָדָם קוֹדֵם עֲשִׂיתוֹ לֹא יִחְיִיבוּהוּ לַעֲשׂוֹתוֹ אֵלֶּה הַרְשׁוֹת נְחוּמָה לוֹ בְּשֵׁנֵי חֻלְקֵי הַאֲפֶשֶׁר : וְלִהְיוֹת עֵינָיִם אֱלֹהֵי דְרוֹשִׁים עֲמוּקִים וְאִין יָדוּ וְשִׁכְלוּ שֶׁל אָדָם יֻכְלוּ לְהַשִּׁיג בְּדֶרֶךְ חֲקִירָה. לִכֵּן רָאָה הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לִזְכוֹת אֵת אֲבָרַרְהֶם וּמִסֶּרֶם לוֹ בְּדֶרֶךְ אִמּוֹנָה. בְּחוֹפֵן שֶׁנִּשְׁלַם וְנַעֲשֵׂה תְּמִים : וְכֹה יוֹכֵן הַמֶּלֶךְ הַמִּתְחַלְתִּי. שְׁקוֹדֵם שֶׁבֹּא לְכָלל אִמּוֹנָה זוֹ לֹא הִיוּ לוֹ לֹא עֵינָיִם וְלֹא אֲזִנִּים וְיִתָּם מוֹמוֹ לִשְׁנֵי אֱלֹהִים הַחוֹשִׁים לְהִיּוֹת שֶׁהֵם יוֹתֵר רּוֹחֵנִים. וְכֵהֵם יִשִּׁיג הָאָדָם שְׁלִמּוֹתוֹ אֵם בְּעֵינָיִם בְּרָאִיתִי פְּעוּלוֹתָיו יִתְעַלֶּה הַשֶּׁמֶשׁ וְכַסִּילֵיהֶם וְכֹמוּ שֶׁנִּתְּחַר וְאֵת פּוֹעֵל ה' לֹא הִבִּיטוּ וּמַעֲשֵׂה יָדָיו לֹא רָאוּ. וְאֵם הָאֲזִנִּים שֶׁמוֹעַ הַדְּרוֹשִׁים וְהַעֲיוֹנִים הַאֲלֵהִיִּים וְכִיּוֹן יִדְ הָאָדָם לְהַמְשִׁיכוֹ הוּא הָאֲזוֹן וְכֹמוּ שֶׁנִּתְּחַר שְׁמֵנוּ וְחִתִּי נִפְשָׁם וְגַם אֵמֵרוּ חוֹ"ל חֲרָשׁוּ נוֹתָן לוֹ דְּמִי כָּל וְלִהְיוֹת שְׁנֵי חוֹשִׁים אֱלֹהֵי הֵם סִבָּת הַשִּׁבְתָּ שְׁלִמּוֹת בְּנֵי הָאָדָם. לִכֵּן כִּפְלֵם הַקִּבְ"ה בְּגוֹפוֹ שֶׁל אָדָם לְחוֹקוֹ יוֹתֵר בְּהֵם וְזֶה שֶׁאֵמֵר הַכְּתוּב (מִשְׁלֵי ב') חוֹן שׁוֹמֵעַת וְעֵינֵי רֹאֶה ה' עֲשֵׂה גַם שְׁנִיָּה שֶׁהַכוּנָה לֹמֵר כְּפִי מֵה שֶׁרָאִיתִי חוֹן אֶחָת לְבַד שֶׁהָאָדָם שׁוֹמֵעַת וְעֵינֵי אֶחָת לְבַד שֶׁהָאָדָם רֹאֶה הִיא דִּי לְאָדָם אֵלֶּה שֶׁה' שׁוֹאֵל מִלֵּךְ רַחֲמִים עֲשֵׂה גַם שְׁנִיָּה וּכְפִלֵּם לְהִיּוֹת תְּלִי בְּהֵם עֵקֶר שְׁלִמּוֹתוֹ שֶׁל אָדָם. וְלִכֵּן אֲבָרַרְהֶם קוֹדֵם שְׁלִמּוֹתוֹ עֵינָיִם לוֹ וְלֹא הִיא רֹאֶה אֲזִנִּים לוֹ וְלֹא הִיא שׁוֹמֵעַ. וְגַם לֹא הִיא לוֹ רֹאשׁ הַגִּיּוֹה לִפִּי שֶׁכָּל דְּבַר שֶׁאִינוּ מַהֲבִים עִם רְאוּנוּ יִתְעַלֶּה הוּא לִיָּה כְּמֵאֵן דְּלִיתִיהָ כִּי לִכֵּן הִרְשַׁעִים בְּחִיָּה קְרוֹיִים מִתִּים. וְכֹמוּ שֶׁכְּתִבְתִּי עַל מֶלֶךְ אֵמֵר חוֹ"ל אֵנִי בִּרְאִיתִי הָעוֹלָם בְּכֵן שֶׁנִּתְּחַר וְיִהִי כֵן וְאֵתָם אֹמְרִים לֹא כֵן דְּכִתִּיב לֹא כֵן הִרְשַׁעִים עַל כֵּן לֹא יִקְוּמוּ רִשְׁעִים בְּמִשְׁפַּט (עֵיין שֶׁם) בְּחוֹפֵן שֶׁהִיא חֲסֵר ה' אֲבָרִים וְהִיא שְׁמוֹ אֲבָרִים וְכִיּוֹן שֶׁבֹּא לְכָלל אִמּוֹנָה שְׁלִימָה נִפְקַחוּ עֵינָיו וְאִזְנוֹ וּבִבְרִית נִתְּקוּ רֹאשׁ גּוֹיָתוֹ וְנִשְׁלַמוּ כָּל אֲבָרָיו עַד שֶׁנִּקְרָא אֲבָרַרְהֶם כְּמִנִּין אֲבָרָיו שֶׁל אָדָם שֶׁהֵם רִמ"ח. זֶה מֵה שֶׁנִּרְאֶה לַע"ד וְאֵמֵר לִי לְבִי יִתְחַב בְּכ"ר שְׁמוֹאֵל אֲדָרְבִּי זֶלֶה"ה :

פְּרִשְׁת וִירָא

פִּירוּשׁ חֲתַלַת פֶּרֶשָׁה זוֹ יוֹכֵן לַע"ד בְּהַקְדַּמַת מֵה שֶׁפִּירִשְׁתִּי בְּפֶרֶשֶׁת הַמִּילָה שֶׁהַכוּנָה לֹמֵר שֶׁאֲחַר שְׁנִימוֹל אֲבָרַרְהֶם וְהוֹרָה בְּפִעּוּלָתוֹ זוֹ שֶׁהָאֲמִין בֵּה' כָּלל הַדְּרוֹשִׁים שֶׁכְּתִבְתִּי שֶׁאֵם לֹא כֵן לֹא הִיא נִימוֹל לִכֵּן רָאָה

הג' עקרים הנזכרים ולכן וירך לקראתם רמז לשתי רילות אחת חושיית וגשמית שרץ ממם לקראתם ואחת שכלית רעיונית שרץ ונחדבק ונחשטל באותם השלש אמונות. וזה מלד שהיה כבר בפתח האהל כמו שכתבתי שהיה מאמין במציאות השם מכת החקירה שהוא פתח האהל דאם לא כן מה יועילו לו אלו האנשים המורים חידוש העולם והשגחה ושכר ועונש. אם כופר האדם במציאות השם. אבל אברהם שכבר היה לו שרש זאת האמונה. והוא מציאות השם מכת פתח האהל לכך נחדבק באלו השלש אמונות הנמשכות ורץ אחריהן. ואלו השלשה אנשים אמרו ז"ל אחד לבשר את שרה ואחד לרפאות את אברהם ואחד להפוך סדום. מי שבא לבשר את שרה מורה חידוש העולם כיון שיש לאל ידו יתעלה לבטל המערכה המחייבת ששרה לא תלד כמו שאמרו ז"ל שאמר אברהם הן לי לא נתת ורע אמר רבי שמואל בר יוחנן המזל דוחקני ואומר לי אין את מוליד אמר ליה הקב"ה יהי כדברך אברהם אינו מוליד. אברהם מוליד שרי לא ילדה שרה ילדה הרי שעם היות שהמזל היה דוחק מ"מ בישר לשרה שתלד באופן שהקב"ה מחדר מערכות השמים. וכמו שאז"ל מאי חיות דקאי נדק במערב אגא אוקימנא ליה במזרח. וזה מורה חידוש העולם. ומי שבא לרפאות את אברהם ולהליל את לוט כי רפואה והללה אחת היא מורה השגחה שמשגיח הקב"ה בפרטים באברהם לרפאותו ובלוט להלילו ולהוליו מתוך ההפכה אין לך השגחה גדולה מזאת. ומי שבא להפוך את סדום מורה עקר שכר ועונש כי הם צפויים ימותו בלא עתס והממיר השם עליהם גפירת ואש. וכיון שראה אברהם אמתית שלשה דרושים אלו הן ראיה חושיית הן ראיה שכלית. וישתחו ארצה על שנתאמת אלו האמת :

ויאמר

אדני אם נא מלאתי חן בעיניך אל נא תעבור מעל עבדך. שריון שראה שכונתם להעמידו על האמונה האמתית רצה לשאת ולתת עמהם בדרושים עלמם ולכן אמר יוקח נא מעט מים ורחצו רגליכם שהכוונה לומר שעקר ויסוד הכל לבטל כו' שהמודה בכו' ככופר בכל התורה כלה וכמשאז"ל שהערכיים משתחווים לאבק רגליהם שהכוונה לומר שכל הענינים מחויבים לסבותיהם ולעילותיהם. ורגליהם נגזר מויברך ה' אוהב לרגלי ואינם מאחיזים שהכל מסור ביד עילה אחת ראשונה שהיא סבת כל הסבות כלם. ולכן משתחווים לאיזו סבה קלה קרובה שהיה סיחחייב ממנה איזה דבר ולכן קראו אבק כלומר אפי' סבה קלה וזהו עכו"ם ולכן נחרחץ

ממנה. ואחר כך והשענו תחת העץ והיא התורה שנקראת עץ חיים היא למחזיקים בה. וקראה עץ לרמז לנ' עקרים הנזכר וזה כי כמו שהעץ הוא קדמון כמו שנאמר כימי העץ ימי עמי מ"מ יש לו התחלה וראשית ככה התורה מלמדנו כי עם היות שיש זה כמה שהעולם נמלא מ"מ יש לו ראשית והוא מחודש כמו שנאמר בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ. וגם כמו שהעץ עשוי להגין והאנשים חסים תחת ללו. כן תורתנו הקדושה מלמדנו כי השם מחסה לעמו ומשגיח עליהם ולא סילק השגחתו מעליהם. וגם כמו שהעץ נותן פריו בעתו למשתהל בו ומשמשו כן הקב"ה נותן פריו בעתו למשחיתים לו ומזכירים בשמו כמו שכתוב אמרו לדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו : ואקחה פת לחם וסעדו לבכס וגו' גם זה רמז לתורה שנקראת לחם שנאמר לכו לחמו בלחמי והיא המלמדת אותנו שלשה עקרים אלו וזה רמז באומרו וסעדו לבכס ואז"ל מן התורה מן הנביאים מן הכתובים מלינו דפתא סעדא דלכא. בתורה וסעדו לבכס נביאים סעד לכך פת לחם בכתובים ולחם לבכס אנוס יסעד שהכוונה בכל זה לומר שכל איזה מהעקרים האלו השלשה. הוא לחם אבירים הסועד ומקיים לנו ונפשו של אדם בהאמתו אותו. כנגד חידוש העולם אמר בתורה שתחילתה היא חידוש העולם דכתיב בראשית ברא אלהים וגו'. כנגד השגחה אמר נביאים שהנביאים היו מלד השגחה ה' על הפרטי הסוא להשפיע נבואתו עליו וגם שהיו שלוחי השם לעמו ישראל לישרם ולהוביחם על מעשיהם שהכל גלוי וצפוי לפניו ית'. כנגד שכר ועונש אמר בכתובים כי עיקר הכתובים הם מזמורי דוד המתחילים אשרי האיש אשר לא הלך בעלת רשעים וגו' והיה כעץ שתול וגו' לא כן הרשעים כי אם כחוף וגו' שמדבר בפירוש בשכר ועונש. ולכן אמר אברהם נא ונתן בשלשה עקרים אלו כי כבר ידעתי כי להעמידני על שלשתן עברתם על עבדכם ויאמרו כן תעשה כאשר דברת ותהא קיים באמונה שלשה עקרים אלו.

ולחיות שמדרך הסוב הוא להשפיע מטובו לאחרים לכן רצה אברהם לזכות לשרה ולהעמידה באמונה שלימה. כמו שמלינו שהיו חברי איזו מוכיחים לו אפי' שיהיה הוא שלם. היה לו גם כן להשלים לאשתו באמונת ולא שיהיו לה דעות כוזבות כמו שאמרה בך אלהים ומות שכפרה בהשגחה כמו שמפרשים שם. וזהו כוננה באומרים (איזו יא) אם און בידך החזיקו ואל תשק באהלך עולה שאשתך הסוכנת בתוך אהלך יש עמה עולה ואמונה

האלו לא היה אלא להעמידו על האמונה האמתית שהיא יסוד עולם :

וה' פקד את שרה כאשר אמר

לתרין כפל הפסוקים והמשכב נראה לענ"ד בזה האופן. כי כבר כתבתי על המאמר שאמרו חז"ל יו"ד שנטל הקב"ה משרי היה טם ופורח וכו' כי היה יותר מתפרסם גדולתו של הקב"ה בהיותו מבטל המול המחייב שלא תלד שרה. בהיות שמה שרי יותר מבשטי שמה כי עתה היא כבריה אחרת כי ארבעה דברים מבטלין גזרתו של אדם ואחד מהם שנוי השם. וכמו שכתבתי על פסוק ותהר רבקה אשתו שהכונה לומר שבהיות שמה רבקה ילדה. וכבר תירצתי זה על דרך אחר בפירוש המאמר (בדרוש עשירי). אבל לפי הפשט יראה בזה האופן כי אמרו חז"ל עד עכשיו שרי לעמה ומכאן והלאה שרה לכל באי עולם ופקד הוא מלשון ויפקד המלך פקידים. שהוא מלשון שררה ומטוי ואמר הטעם שה' פקד וגתן שררה בהיותו מחליף שמה ולא הניח לה שמה ככתחלה הטעם הוא לפי שיעש ה' לשרה כאשר דבר כלומר שעשאה בריה חדשה כמו שאחז"ל עיקר מיטערין לא הוה לה וגלף לה ה' עיקר מיטערין וכמו שאמרו חז"ל על פסוק הנה נא עלרני ה' מלדת יודעת אני מהיכן מכתי לא כשם שהיו אומרים לי קמיע היא לריכה חימים היא לריכה אלא עלרני ה' מלדת. ולהורות לבאי עולם שהיתה לגמרי בריה חדשה שינה ה' שמה כדי שידעו הכל כי הקב"ה עשאה מחדש. או יראה באופן אחר על הכונה עלמה אשר כתבתי. ויהיה פקד כמשמעו ואמר הטעם שה' פקד את שרה ולא את שרי כאשר אמר בלשון אמירה שאמר ויאמר אלהים אל אברהם שרי אשתך לא תקרא שמה שרי וגו'. הטעם הוא לפי שיעש ה' לשרה כלומר שעשאה אחרת ואימתי עשאה כאשר דבר והוא בברית בין הבתרים שנאמר והנה דבר ה' אלי לאמר ושם נאמר ויולא אותו החולה ויאמר הבט נא השמימה שאמרו חז"ל שהעלהו למעלה מן הככבים אמר לו לאברהם לא מאלטגניעות שלך. אברהם אינו מוליד אברהם מוליד שרי לא ילדה שרה ילדה. ובין שעשאה בריה חדשה שינה שמה להורות לכל באי עולם כי אין זו שרי כי אם אחרת. או יראה כי פקדונות וזכרונות הכל אחד כמו זכרתי ופקדתי. וכן כתב הרמב"ן אין פקידה אלא לשון זכירה וידוע הוא כי לא שייך לשון זכירה כי אם בדבר שכתב

ואמונה כוזבת. או יראה שהאשה נקראת אהל כמו שנקראת בית. ולכן להעמידה לשרה באמונה שלימה. וימחר אברהם האהלה אל שרה יר' להיות שגם שרה היתה מאמנת במליאות השם מלד חקירת האהל והגרימים השמימיים שנקראו אהל. ובין שהיתה לה כבר התחלה ועקר האמונה והיא מליאות השם לכן אמר לה מהרי שלם סאים קמח סלת והם רמוזו לאלו השלש אמונות לנשי וערב אותן שלשתן יחד כי ממידות העולם משתלשל היותו משגיח על דרך הנוטע און הלא ישמע אם יולד עין הלא יביט וגו'. ובין שמשגיח ויודע מעשה בני אדם. ודאי שישכיר ויעניש השופט כל הארץ לא יעשה משפט באופן שלש אמונות אלו הם נאחזות ומקושרות זו בזו. ולכן אמר לנשי ועשי אותן עיגול כלומר כדמות כדור כעוגה שהיא כדוריית לרמוזו שהיו אמונות אלו נלחיות וחקוקות לעולם בלבה כדמות צורה כדוריית שאין לה סוף: ויקח חמאה וחלב וגו' אמרו חז"ל ולחם לא הביא לפי שפירסה נדה ונטמאת העיסה. אפשר לומר כי כמו שפירסה נדה בפועל לפי הפשט כך פירסה נדה לפי הכונה שכתבתי בכל הפרשה וזה שכתבו חז"ל על פסוק והכחש שרה לאמר מכאן שהנשים פסולות לעדות ואילו שאמר הקב"ה לאברהם שהוא נותן לו בן משרה לא היתה יולדת שלא האמינה. הרי שפירסה נדה גם באמונה: עם היות שילאתי מפשט הפסוקים אין כל כך זרות שהלא כה דברי כאש וגו' והפשט במקומו עומד והדרשה תדרש ומה בנדון הזה שהפשט זר מאד לומר שהמלאכים אכלו ורחלו רגליהם וכמה ענינים גופניים ולפי כונתי משאם ומתנס באמונות והשכלתם זו היא אכילתם ושליטת הדעות הכוזבות זו היא רחילתם: עוד אחז"ל כי על כן עברתם על עבדכם אמר רבי יהושע מיום שברא הקב"ה את עולמו הייתם מזומנין לבא אללי. דקשה איך מוכיחו מהפסוק אלא שנראה לענ"ד שיוכן עם המאמר שכתבתי שהקב"ה ברא את העולם בכן שנאמר ויהי כן שהכוונה בזה שהיה הדבר אמת להיות מסכים ל ידיעתו ית' ומלת כן היא כמו כן בנות ללפחד דוברות. באופן שכל נמלא ונמלא הסכים ל ידיעתו ית' ולכן היה אמת. באופן שבריאית העולם מכונה במלת כן. ואמרו חז"ל אמר רבי יהושע בן קרחה אלה תולדות השמים והארץ בהבראם באברהם בזכות אברהם ודאי שאין זה אלא בעבור האמונה שהאמין ובין שאין קיום לעולם אלא בשביל האמונה נמלא שמיום שברא העולם היו מזומנים המלאכים האלו לבא אללי. מכל זה נראה שפקד ויסוד המלאכים

אני אל שרי התהלך לפני והיה תמים. שש גילה לו סוד האמונה וגם היה זקן ואשתו זקנה. ובאותו הזרע לא היה שם שום רחימת דם לנשות אחר החמר. כי כבר שקט על שמריו באופן שהזרע היואל מהם יהיה שלם כמו שהיה ילחק שנעקד על גבי המזבח לעבודת ה' בהיותו בן ל"ז שנה. ולכן כשאמר הקדוש ברוך הוא לאברהם לא תקרא את שמה שרי וגו' וברכתי אותה וגם נתתי ממנה לך בן נפל אברהם על פניו שהוא היה סבור כמו שכתבתי כי מראת בן הבתרים נתקיימה בישמעאל. וגם אברהם לא היה לו חפץ ברבוי בנים ובפרט לעת זקנתו. ולא מפני חוסר ממונו אלא כדי שלא יאלו לתרבות רעה וכן אמרו חז"ל בבבא מציעא דבר אבי אהרן דבר אהרן אברהם ודוד אברהם אמר ה' אליהם מה חתן לי אמר לפניו רבש"ע אם עתיד אני להעמיד בנים ולהכניסך מוטב לי ואנכי הולך עירי. דוד אמר חקרני אל ודע לבני דע הפורשים ממני. ואם עתיד אני להעמיד בנים ולהכניסך ולהעניבך. מוטב לי ונחתי בדרך עולם. והו' שאמרו כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם פדאו מלצר גדול בנים שאברהם היה ראוי להוליד י"ב שבטים אלא שנתירא מזה. ולכן יעקב בעת לאתו מן העולם קבלם כלם ואמרו שמע ישראל וגו' כלומר מה שהבטחתי קיימתי ולכן אברהם נפל על פניו וילחק ויאמר בלבו הלבן מאה שנה יולד וגו'. כבר כתב הרמב"ן כי אין פלא שיליד. בן מאה ותיכף לפי דרכו. וחז"ל אמרו הלבן מאה שנה יולד למה ששרה מבטת תשעים שנה חלד באופן שהתמיהה היתה בעבור שרה: ולפי דרכי יאמר שאברהם עשה שתי פעולות נפל על פניו וילחק. מה שנפל על פניו הוא לחשוב מחשבות בלבו. כאיש שיש ערדות ומחשבות בלבו שנופל על פניו ומעלים עיניו שלא יטרדו הראות לבוין מה שיבכים בנפשו ואמר הלבן מאה שנה יולד לא אמר הבן מאה שנה כי לבו היה מלעזר כי אף על פי שהקדוש ברוך הוא היה מכויין לתת לו הזרע לעת זקנתו אחר שלמותו כדי שיאל ממקור שלם היה מפסיד ממקום אחר כי אולי להיותו זקן ימות היום או למחר וישראל הנער משולח ונעזב וילך אחרי שרירות לבו. ולכן אמר הלבן כלומר להליות אני לעת כואת בן מאה שנה יולד שאמרו היום או למחר ותהא זרעי בלי מכריע שיכריעו וידריכוהו בדרך תמים. וכן כתב הרב בעל העקידה שכל פרשת ואברהם זקן וגו'. וכל הלוויים ההם שזוה לעבדו היו בשעה שגולד ילחק. שהיה ירא אברהם שימות קודם עת חופתו: ומה ששחק הוא לפי שאם שרה הבת תשעים

שכבר נתעסקו בו ועתה חוזרים אליו פעם שנית. והו' שאמר כאן כאשר אמר הקב"ה בלשון אמירה אחר פרשת הבבית. ויאמר אליהם אל אברהם שרי אשתך וגו' לא היה אז תחלת דבורי עליה. כי לא היה אלא פקידה וחזירה. והטעם הוא לפי שיעש ה' לשרה כאשר דבר רולא לומר שמה שעשה הקב"ה כאשר דבר והוא בבבית בין הבתרים שהיה בלשון דבור לא עשאו אלא בשביל שרה ומה עשה שהעלתו למעלה מהכניסה שהיה אומר אברהם המולד דוחקני אמר לו ה' אברהם אינו מוליד אברהם מוליד שרי לא ילדה שרה ילדה וכתב הרמב"ן שהרי מלינו שאברהם מוליד שהוליד את ישמעאל וכתב שאפשר יתכן שהיה האינטנטיב על זיווגם שאברהם ושרי לא יולידו זה מזה ואברהם ושרה יולידו. הרי כי אברהם היה מוליד באשה אחרת ומה שביטל ה' המערכה הוא בשביל שרה כי לא היתה ראויה להריון כלל. א"כ נמלא שכל מה שעשה היה בשביל שרה: ועם זה יוכן מה שאמר הכתוב לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה כי מן הראוי היה לו לומר לא תקרא את שמה שרי כי אם שרה או יהיה שמה שרה כמו שאמר והיה שמך אברהם וכן כי אם ישראל יהיה שמך. אבל הכונה היא שאמר הקב"ה לאברהם אחיה סבור שמה שאמרתי בבבית בין הבתרים אשר יאל ממעיך הוא יירשך ומה שעשיתי נתקיים בישמעאל אינו כן ישמעאל אינו זרע. ולא הולדה כי כל תולדותיו כאין נגדו מאפס ותוהו נחשבו לו כי הכונה לא היתה אלא משרה ולכן לא תקרא את שמה שרי כי כבר מאותו המעשה שרה שמה שעשיתה שרה לעולם מאז מאותו הזמן: ותדר ותלד שרה לאברהם בן וגו'. לפי שיטת רבי יהודה שאמר על פסוק ושרי אשת אברהם לא ילדה לו אבל אילו נישאת לאחר ילדה נוחא שהנחם היה שותלד שרה לאברהם. אבל לרבי נחמיה שאמר לא לו ולא לאחר שדרש לא ילדה לו ולה קשה למה ליה לקרא למימר ותלד שרה לאברהם לשחק קרא מלאברהם. וגראה לעג"ד כי ידוע הוא כי בזמן אברהם כל העולם היו טועים ולא היו מכירים לסבה הראשונה ואברהם הכירו על דרך החקירה ולכן בתחלת עולמו לא היה שלם באמונתו עד שהשם סייעו כי בא לטהר מסייעין אותו כמו שכתבתי בארוכה. וגם בעל העקידה ז"ל. ולכן הקב"ה לתת לעולם שארית ולא יטעו לעולם אחר עכו"ם לא ראה לתת זרע לאברהם בבחירתו כי עדיין לא היה שלם באמונתו ואולי יטעה וזרעו אחר האחרים. ולכן אחר זקנתו שהיה שלם ותמים. וכמו שכתבתי על פסוק שאמר

שנה חלד לכן גזר אומר ואמר אברהם אל האלהים :
 לו ישמעאל יתה לפניך מי יתן שישמעאל שכבר לימדתיו
 והדרכתיו י"ג שנה. יתה ביראתך כי די לי בזה ולא
 שחתן לי נער מחדש שאל לתרבות רעה : ויאמר אלהים
 אבל שרה אשתך כלומר ראוה אינה בכך. ויולדת לך בן
 אחד לבד להפכים דעתה. וכלגד הלחוק ששחקת וקראת
 את שמו יצחק להוכיחו על הלחוק : וכנגד מה שנפל על
 פניו שהיה לבו נוקפו להיוצו זקן וירא שמה ימות ולא ילך
 זרעו בדרך חמים הבטיחו ואומר. והקנימו את אהרתי
 אחי לברית עולם והוא הברית שאמר למעלה לברית
 עולם להיות לך לאלהים ולזרעך אחריו כי לא נקרא
 זרע כי אם יצחק שנאמר כי בייצחק יקרא לך זרע : באופן
 שהוכחתי שאברהם לא היה רואה ברוב בגים לבונה
 שכתבתי. וזהו שכתב כאן ומהר ותלד שרה בשביל אברהם
 בן אחד לבד וזה לזקניו להיות זקן וזה היה למועד אשר
 דבר וגו'. ויקרא אברהם את שם בנו אשר ילדה לו שרה
 יצחק. קשה דאמאי לא קאמר כאשר נזה אותו אלהים
 כמו שאמר לקמן בפסוק וימל אברהם וגו'. שגם כן נזה
 הקדוש ברוך הוא על כך. שכן כתב וקראת את שמו
 יצחק. וכבר הייתי יכול לפרש כי גזרת כאשר נזה אותו
 אלהים חוזר לשניהם : אבל לדרך כפל הפסוק. יאמר
 בזה האופן שאברהם קרא שמו יצחק. לא בעבור שזה
 ה' על ככה שאפילו לא היה מזה על כך היה קורא
 אותו כן בשביל שהיה שנוה לו. ועוד שילדתו שרה ושניהם
 לחקו אברהם ושרה ולהיות חטאם לנגד עיניהם תמיד.
 ויחזרו בתשובה שלימה ממה שלא האמינו באלהים ביכולתו
 הבלתי בעל תכלית היה קורא אותו כן : אבל מה שמל
 אותו בן שנת ימים לא עשה כן אלא בשביל שזוהו השם
 יתברך דאי לאו הכי לא היה השכל סובל לעשות כך לפי
 שאברהם בן מאה שנה וגו' והיה חלוש המזג שהזקנה
 והשיבה זרקה בו והזרע היולא ממנו לפי הטבע מסתמא
 היה חלוש המזג. וכמעט שהיה סכנה בדבר למולו כל
 כך קטן אבל לקיים מאמר ה' עשה כך : ותאמר שרה
 לחוק עשה לי אלהים וגו' כבר ראיתי מה שפירשו
 המפרשים ולע"ד יובן עם מה שאמר ז"ל בבראשית רבה
 על זה הפסוק ר' ברכיה בר יודה בר סימון בשם ר' שמואל
 בר יצחק ראובן בשמחה שמעון מאי איכפת ליה כך שרה
 נפקדה אחרים מאי איכפת להו אלא בשעה שנפקדה אמו
 שרה הרבה עקרות נפקדו עמה הרבה חרשים נתפקחו
 הרבה סומים נתפתחו. הרבה שועים נשתפו נאמר כאן
 עשייה ונאמר להלן עשייה והנחת למדינות עשה מה להלן
 היתה

היתה לו לאברהם תלויה בצוארו שכל מלכי מזרח ומערב וכו' וכשתם תלאת בגלגל חמה על דרך ספירשו המפרשים . באופן שער עכשיו היו פעולות המאורות במחשך ולא היו מאירים ועכשיו בזה הנס הנעשה על ידי שרה הוסיפה על המאורות שמכאן והלאה יהיו מאירים ומאירים ומלמדים לאדם דעת להכיר את בוראו מכת תנועתם . וכיון שזה תכלית האדם ושלמותו ושמחתו כי אין שמחה אלא בהשגת התכלית ולכך אסור לאדם למלאות פיו מחזק בעולם הזה דכתיב אז ימלא שחוק פינו וגו' . לעתיד לבא שישינו תכליתם לכן אמרה שרה לחוק עשה לי רוחה לומר לחזק העתיד עשה לי ובשבילי אלהים . והטעם שכל השומע זה הצנין והנס יבא לידי הכרת השם . ויחזור למוטב באופן שלעתיד לבא ילחץ ויגל וירנן בשבילי . וכוונת' בדבריה להלל לשבח להקדוש ברוך הוא על כך שעל ידה זכו רבים וזכות הרבים תלוי בה : ותאמר מי מלל לאברהם לע"ד יאמר מי שמלל לאברהם שיתן לו זרע . כוונתו היתה שהניקה בנים הרבה שרה ושתלד בנים הרבה כמו שכתבתי ואם ילדתי בן אחד לבד לא היה זה אלא לזקוניו להיותו זקן והיה ירא שמה ימות וישארו בניו כאלו אשר אין להם רועה ויספיקו בילדי נכרים : ויגדל הילד ויגמל וכו' בראשית רבה . רבי הושעיה רבה אמר . גמל מילר הרע רבנן אמרי גמל מחלבו . יש לדקדק מי הכניסם לחז"ל בצלל הדרשות בהיות פירוש הפסוק מבואר וגראה לעניות דעתי דקשיא להו לישנא דקרא דקאמר ויגדל הילד ויגמל שגראה שכו שויגדל הוא דבר דאחי ממילא בהמשך הזמן . ואינו מפעולת פועל כך ויגמל וזה אינו כי הגמלת התייבוק הוא מפעולת פועל שכן כתיב עשי הטוב בעיניך שבי עד גמלך אותו . וכן ותעלה עמה כאשר גמלתו . וכן ותגמול את לא רוחמה וכן רבים לכן אמר רבי הושעיה כי אינו הגמלת חלב שהוא מפעולת פועל כי אם הגמלת ילר הרע הבא בהמשך זמן כי ביצירת האדם ילר הרע גובר עליו מיד כמו שאמרו לפתח חמאת רובן עד שהוא בן י"ג שנה שאז בא אליו השכל וגובר ילר הטוב אם רועה . ומאם ברע ובזרע בטוב וכשבא ילחץ לזמן זה עשה אברהם משתה גדול לשמחת לבו שזיכהו הקדוש ברוך הוא לחיות עד זה הזמן שבו מוכן לקבל מוסר באופן שילא כונתו לפועל להדריכו בדרך תמים . וכן נראה במדרש רבה שאמר שבגירושיו הגר היה ישמעאל בן כ"ז שנה והוא כשנימול היה בן שלשה עשר ושנה אחת מציבור ילחץ הרי י"ד ועוד י"ג הרי כ"ז ובפרק אחד היה המשתה והגירושין נראה ודאי שאמר

שהיה ילחץ בן י"ג שנה שגמל מילר הרע . רבנן אמרי אין לרר לזה והפסוק מיושב בהיותו גמל מחלבו ויובן בזה שבדאי הנס שנעשה הקדוש ברוך הוא עם שרה היה גדול ובפרט לאשה זקנה כמוה לברכה בחלב כל כך בשופע כמו שאמרו ז"ל על הניקה בנים שרה ולכן אולי יחשבו קצת ששרה לא היה לה חלב כי אם זמן מועט חדש או חדשים להיות שזמקו דדיה . ולכן אמר הכתוב ויגמל שגמל מאליו אחר כ"ד חדשים כמו שכתב רש"י שהוא זמן הניקה לענין הנשואין מינקת חבירו ולענין אסור החלב לחינוק ספירש שלשה ימים אחר כ"ד חדשים משא"כ בחוך כ"ד חדשים ולכן אם היה אומר ויגמלוהו . היה נראה שגמלוהו לחסרון החלב שלא היה לה חלב לכן אמר ויגמל . לומר שמאליו גמל להיותו גדול ושלם זמן הניקה ולכן יעש אברהם משתה גדול לגדול הנס מרבו ושופע החלב . אמרו ז"ל ויעש אברהם משתה גדול גדול עולמים היה שם ויעש המלך משתה גדול גדול עולמים היה שם וה"ד כי ישוב ה' לשוש עליך לטוב בימי מרדכי ואסתר כאשר שם על אבותיך בימי אברהם כונת חז"ל בזה הוא דמלת גדול מיותרת . כי מה בא להשמיענו שהיה לו לאברהם יכולת לעשות משתה גדול פשיטא דהא כתיב ואברם כבד מאד במקנה בכסף וכוזהב וחתן גדול היה שהרי היתה ביתו פתוחה לרוחה לכל עובר ושם ומכניסם לביתו ולא הוה ליה לקרא למימר . אלא ויעש אברהם משתה ביום הגמל את ילחץ . וכן באשורוש שהיה מלך ומולך בכיפה . לכן אמרו ז"ל שבא לומר שכונת אברהם במשתה ההוא לא היה אלא לקדש שם שמים ולגדלו ולרוממו . וזהו אומרו גדול עולמים היה שם ויובן עם מה שאמרו ז"ל בהסוכר את הפועלים היו אומות העולם אומרים ראיתם זקן וזקנה שהביאו אסופי מן השוק ואומרים בנינו הוא זה . ולא עוד אלא ששעו משתה גדול להעמיד דבריהם מה עשה אברהם עמד וזימן כל גדולי הדור ואף שרה אמנו זמנה את נשותיה' וכל אחת ואחת הביאה את בנה ולא הביאה את מניקתה נעשה נס ונתפתחו דדיה כשתי מעיינות ושהניקה את כלם הה"ד הניקה בנים שרה באופן שנתגדל שמו של הקדוש ברוך הוא במשתה ההוא . ועם זה נוכל לפרש שכונת אברהם וסבתו לעשות המשתה הזה מלבד מה שכבר כתבתי על מאמר אמרו ז"ל . גמל מילר הרע גמל מחלבו וכו' . נאמר שסבת המשתה היה לפי ששקיהיה שרה מינקת אף על פי שהיו העולם מרגנים אחריהם שלא ילדה שרה עדיו בתותמיו זכין לה . והם דדיה המלאות חלב והיתה מינקת לכל העולם . וכמו

שאמרו ז"ל היו אומרים לא ילדה שרה את יצחק אלא הגר שפחה שרה ילדה אותו מה עשה הקדוש ברוך הוא ייבש דרי נשותיהם של אומות העולם. והיו מטרונות באות ונושקות עפר רגליה של שרה ואומרות לה עשי מצוה והניקי בנים שלנו שרה היתה לטובה יותר מדאי אמר לה אברהם אבינו שרה ואין זו שעת להניעו' אלא גלי את דריך וקדש שמו של הקדוש ברוך הוא ושבי בשוק והניקי בניהן כדי שידעו הכל שהתחיל הקדוש ברוך הוא לעשות לנו נסים וכו'. אבל עכשיו שנשלם זמן היניקה והיתה גומלת אותו מה תהא הראיה לומר שהאמת אהה ושהיא ילדתו לכן עשו משה גדול ועמדו שם עוג וכל גדולי מלכות. כמו שאמרו ז"ל כדי שיתפרסם הענין היטב היטב ולמפורסמות אין לריך ראה: ותרא שרה את בן הגר המלרית. אשר ילדה לאברהם מלחק. ותאמר לאברהם גרש האמה וגו'. חכמים ז"ל אמרו ברבה אין מלחק אלא גלוי עריות שנאמר ראו הביא לנו איש עברי ללחק בנו בא אלי לשכב עמי. ועוד אמרו אין מלחק אלא עבודת כו"ם שנאמר וישב העם לאלל ושתה ויקומו ללחק. עוד אמרו אין לשון מלחק אלא שפיכות דמים שנאמר יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו. עוד אמרו שם אין לשון הזה של לחוק אלא לשון ירושה שבשעה שנולד אבינו ילחק היו הכל שמחים אמר להם ישמעאל שוטים אחס אני בכור ואני נוטל פי שנים שמתאכזת אמנו שרה לאברהם כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני עם ילחק אהה למד לכל הפירושים. קשה לי למאן דלחק הוא לשון עכו"ם וגלוי עריות ושפיכות דמים למה שרה אמנו עשה מהטפל עיקר באומרה גרש האמה הזאת ואת בנה כי לא יירש וגו'. ונתנה עיניה בממון והעיקר שהם העבירות החמורות הנזכרות לא הזכירן כלל ולמאן דאמר דלחק לשון ירושה קשה למה המחנה לומר כן אחר שגמלתהו ליחחק והלא שמעה מה שאמר ישמעאל מיום שנולד ילחק כמו שכתוב במאמר בשעה שנולד ילחק היו הכל שמחים אמר להם ישמעאל שוטים אחס אני בכור וכו'. ועוד מה היא הכונה באומרה עם בני עם ילחק עם היות שאמרו ז"ל עם בני אפילו שאינו ילחק ועם ילחק אפילו שאינו בני וגררה לומר עם מה שכבר כתבתי שאברהם ושרה היה מגמת פניהם לעולם לפרסם גדולתו ויחפלה ויכלתו ולהחזיר למוטב לכל באי עולם כמו שנאמר ואת הנפש אשר עשו בחרן ולכן בזמן שהיתה שרה מינקת ליחחק ולא היו יכולים להכחיש שהיא ילדה את ילחק לא היתה חוששת ששכב הגר שם עם בנה אפילו שהיה רשע

בעבירות הנזכרות אולי ישוב וילמד ממעשיהם. וגם לפירוש השני מהירושה לא היתה חששת כי דבר שבממון אין בו ממס. אבל עכשיו שגמלתו ליחחק ואין לה חלב לראיה שהיא ילדתו ראוי לחוש לאי זה דבר ולא יחלל שם שמים. ולכן לקדש שם שמים לריך על כל פנים שהגרש האמה הזאת ואת בנה לפי שאם תגרש את בנה שהוא הרשע כאילו בחינה מהבחינות שבכתבי ותשאר היא יתחלל שם שמים ויאמרו שילחק ילדתו הגר כמו שהיו אומרים מקדמת דנא ועכשיו אין לי חלב להוכיח שאני ילדתיהו ואם תגרש לה וישאר בנה לומר אולי ישוב גם כן יתחלל שם שמים שיאמרו כמו ששמעאל הוא בנה של הגר אליבא דכולי עלמא אף על פי שאין אמו עמו כך ילחק הוא בנה של הגר אף על פי שאין אמו עמו ולכן לקדש שם שמים ולהרים דגל כונתיו לריך מכאן והלאה אחר הגמל את ילחק שהגרש שניהם יחד האמה ואת בנה באופן שטעם וסבת הגירושין אינו כי לא יירש וכו'. אלא סבת הגירושין היא גומלו של ילחק עם הסעיף שנתחבר לזה שראתה כבר זה כמה היותו מלחק לפי איזה פירוש שגרלה לומר מהנו'. כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני עם ילחק ירלה לא בא לחטט עםם לגירושין אלא עשהה חלקי הסותר ואמרה. אם תאמר איך הגרשנו ואעשה שתי רעות אחת שאני מפקיע ירושתו מנכסי שהוא בני. ועוד שילא לתרבות רעה ולא יקבל עול מצות. לכן אמרה אין בזה בית מיוחס. כי הדין הוא שלא יירש בן האמה הזאת. וכונתה בזה שתי ירושת ירושת נכסים וירושת המצות. וכן אמרו ז"ל אמרה שרה כתוב גט גירושין ושלח את האמה הזאת ואת בנה מעלי ומעל ילחק בני מן העולם הזה ומן העולם הבא. כנגד ירושת הנכסים כך הוא הדין שכן השפחה אינו יורש כדתנן ביבמות פרק כ"ד. מי שיש לו בן מכל מקום וכו' הוא בנו לכל דבר חוץ ממי שיש לו מן השפחה ופסקו כל הפוסקים דאינו יורש. וכתב רב אלפס שם בהלכות. אע"ג דאיכא מאן דאמר דהני מילי שפחה דאחרים אבל שפחה דידה לא. דאין אדם בועל בעלתו בפילת זנות נקטינן בהאי מילתא לחומר לגבי איסורא דאי לית ליה זרעא אלא האי דאוליד מן השפחה חוללת ולא מתיבמת. אבל לענין ממונא נקטינן לקולא ולא ירית ליה. הרי שאף על פי שהיא שפחתו אין יורש הבן לפי שקרוי בנה ולא בנו לענין ירושה. ולכן אמרה שרה גרש האמה הזאת ואת בנה כי אינו בנך לענין ירושה אפילו שהיא שפחתך. והמנות גם כן נקראו ירושה שנאמר תורה לזה לנו משה מורשה קהלת

ויהי אחר הדברים האלה והאנדרים נסה וגו'

בראשית רבה. בפסיק ר' יוסי הגלילי אמר גידלו

בנס הזה של ספינה. ר' עקיבא אומר

נסה אותו בודאי שלא יהיו אומרים הממו ערבבו. ולא

היה יודע מה לעשות. ענין הנסיון הוא לאחת משלש

כונות או לתועלת המנוסה או לתועלת המנסה או לתועלת

הרואים וכמו שכבר אמרו קדמונינו שזו היא כונת חז"ל

במה שאמרו על פסוק ה' לדיק יבחן שאמרו שלש משלים

משל הפשטני רמז לתועלת המנוסה משל בעל הבית שיש

לו שתי פרות רמז לתועלת המנסה משל היולד רמז

לתועלת הרואים וזה הנסיון נראה שלא ידק א' מהם.

אם תועלת הרואים זה אי אפשר כי לא היה כי אם על

אחד ההרים ומי רואהו ומי ידעו וכמו שכתב הרב המורה

בחלק ג' פ' כ"ד כי ענין הנסיון הוא מסופק גדול

וכל שכן ענין העקידה אשר לא ידעה בלתי השם והם

שניהם. אם תועלת המנסה אי אפשר כי לא נחשדה

אלו שום ידיעה כי הכל גלוי ולפיו לפניו וכמו שכתב

הרב הגו' בפ' הגו' לא שהשם יתברך יראה לבחון אדם

ולנסותו עד שידע מה שלא היה יודעו קודם חלילה לו

חלילה ממה שידמיוהו הסכלים הפתאים ברוב מחשבתם.

אם תועלת המנסה נראה שכיון שלא יאלץ לשיעור מה

תועלת יש שם: ונראה לע"ד שכיון שאמרו ז"ל השלשה

משלים הנזכר על זה הנסיון נראה שבנחם לומר שמה

הנסיון נמשכים השלשה תועלות ויוצן בזה כי ידוע הוא

מה שכתב ה"ר בעל העקרים כי עקרי תורתנו הקדושה

מיוסדים על שלשה והם מציאות התורה מן השמים שכן

ועונש ולהורות לאלו השלשה נחלקה התורה לשלשה חלקים

והם דברים חקים ומשפטים כמו שכבר כתבתי בארוכה

ואלו השלשה הם תל שכל האמונה תלויה בו ולכן ראה

הקב"ה שכיון שאברהם אבינו הוא העיר המזרח לפרסם

אלהותו ולהיות שלם במעשיו כמו שנאמר כי ידעתי למען

אשר יראה את בניו ואת ביתו אחריו ושמו דרך ה' לעשות

לדקה ומשפט בן ראה האל שיפרסם אמונתו והעקר והתל

שהכל תלוי בו והם שלשה עקרים הנזכר ויוצנו ויפורסמו

מזה הענין בזה האופן אשר אבאר וזה שכתב הרב

הנזכר בפ' הגו' וז"ל ואמנם ענין אברהם אבינו בעקידה

כלל שני ענינים גדולים הם מפנות התורה. הא' להודיע

לנו גבול אהבת השם ויראתו עד היכן היא מגעת וזוה

בזה הענין אשר לא ידמה לו לא נתינת ממון. ולא נתינת

נפש אבל הוא מופלג מכל מה שאפשר שיבא במציאות.

ממה

קהלת יעקב ואמרו ז"ל כל המונע הלכה מפי תלמיד

כאלו גזלו מנחלת אבותיו שנאמר תורה זוה לנו משה

מורשה ירושה היא לכל ישראל וכו'. וזה דוק לישראל שכן

אמרו ז"ל מורשה קהלת יעקב עובד אלילים העם ק בתורה

שנאמר תורה זוה לנו ולא להם וכו' באופן

שבאומרה כי לא יירש כיונה לשתי ירושות. ולכן פירשה

דבריה ואמרה עם בני עם ילחק. כי באומרה עם בני

רמזה לירושם הנכסים כלומר בני ראוי לירש האני אשתך

בת חורין נשואה לך ולא זה שהוא עבד בן שפחה

ובאומרה עם ילחק רמזה לירושם המלות שלו לבד הבטיח

הקדוש ברוך הוא לתת המלות שכן מצינו שכשבהבטיח

הקדוש ברוך הוא שתלד שרה אמר אבל שרה אשתך יולדת

לך בן וקראת את שמו ילחק והקנימותי את בריתי אחי

לברית עולם ולזרעו אחריו משמע דוקא אחי שהרי כתיב

בתריה ולישמאל שמעתיך הנה ברכתי אותה והפריתי אותה

אבל ברית לא כרת עמו: וירע הדבר מאד בעיני

אברהם על אודות בנו יר' שהוא סבור שהוא בנו ומתיחס

אחריו ולא כמו שאמרה שרה שמתחסם אחריה שכן אמרה

גרש האמה הזאת ואת בנה. והיה אברהם סבור מה

שכתב הרמב"ם ז"ל פ' ד' הלוכות נחלות מי שהיתה לו

שפחה והוליד ממנה בן והיה נהוג בו מנהג בנים או

שאמר בני הוא ומשומר' היא אמו אם תלמיד חכם הוא

או אדם כשר שהוא בדוק בדקדוקי מלות הרי זה יירשנו.

ופירש המפרש דאמרינן חזקה אין אדם בועל בעילתו

בעילת זנות. במנו דאי בעי יתיב ליה במתנה נכסיו עם

היותו עבד גמור. באופן דחשיב כבנו לירשו משום האי

חזקה ולכן היה רע בעיני אברהם מה שאמרה שרה דלא

הי' בנו דחשיב ליה לאברהם כאחד מן ההדיוטות או

כאחד הריקים שאינו מדקדק במעשיו עד שבוכל בעילתו

בעילת זנות. ויאמר אלהים אל אברהם אל ירע בעיניך

על הנער ואל אמתך וגו' כלומר אף על פי שהיא אמתך

ואינה שפחה אחרים. מ"מ לא יקרא בך ולא זרעך ואין

בזה בית מיחוס לכבודך שהרי אפילו בילחק שהוא בן

ממש מאשתך בת חורין נשואה לך. במקלם ממנו יקרא

לך זרע ולא בכלו. כמו שאמרו ז"ל בילחק ולא כל ילחק

שהרי עשו אינו מיוחס אחר אברהם. אם כן נראה מזה

שאין הענין תלוי בהדיוטות' ובהיותך תלמיד חכם או אדם

כשר שהרי אפילו זרע אשתך ממך. דאליבא דכולי עלמא

קרוי בך בנדון הזה לא יקרא בך אלא בילחק ולא כל

ילחק. אמרו ז"ל בילחק ב' תרין במי שהוא מורה

בשני עולמות:

כי לא היה נסיון לחדש ידיעה כי אם להודיענו ולהדריכנו באמונת הנבואה שאין ראוי לספק בה כמו שמדריך ומנהיג הנס של ספינה. רבי עקיבא רמו לענין הראשון שכתב הרב הנו'. ולכן אמר שלא יאמרו הממו ערבבו וכו' וזה שכתב הרב הנזכר בפ' הנזכר וז"ל והסכים לשחוט את בנו אחר מהלך ימים. כי אלו היה רוצה לעשותו לשעתו בבוא המלואה אליו היה פעולת בזהל בבלתו הסתכלות ואמנם עשותו זה אחר ימים היה המעשה במחשבה ובסתכלות אחת ובבחינת חק מלותו ואהבתו ויראתו וכו': ועוד נוכל להביא ראיה שזה המעשה לא היה בערבוביא כי אם בשמחה גדולה. וזה כי אין הנבואה שורה כי אם מתוך שמחה. ומלנו שבשעת שחיטת בנו דכתיב וישלח אברהם את ידו ויקח את המאכלת לשחוט את בנו שרתה עליו נבואה ממדרגה יותר גדולה ממה שהיה בתחלה והוא לדבר עמו המלאך בהקץ. שנאמר ויקרא אליו מלאך ה' מן השמים שזה מורה תכלית השמחה. ומורה גבול אהבת השי"ת ויראתו עד היכן מגעת: בליקוט פסיקתא אברהם אברהם מפני שהיה אברהם ממחר לשחוטו אמר לו אברהם מי אתה א"ל מלאך אמר לו כשאמר לי הקדוש ברוך הוא להקריב בעלמו אמר לי ועכשו אני מבקש שיאמר לי הוא מיד פתח הקדוש ברוך הוא הרקיע ואמר לו בי נשבעתי וגו'. לע"ד קשה עוצה חדא שנראה שהיה מסופק אברהם בנבואתו אם היה אמת או שקר. וכבר כתבנו שאחד מיסודי תורתנו היא היות הנבואה ודאית כדבר המוחש או המושכל. ועוד שכבר יש לנו הקדמה אחתית שדבור המלאך בהקץ היא המדרגה היותר עליונה שבמדרגות הנביאים וכמו שכתב המורה חלק ב' פ' מ"ה וז"ל המדרגה הי"א שיראה המלאך ידבר עמו במראה כאברהם בשעת העקידה וזאת אללי העליונה שבמדרגות הנביאים וכו' וכתב עוד אבל אם אפשר שיראה הנביא עוד במראה הנבואה אלו השם ידבר עמו הוא רחוק אללי ולא יגיע פעל הכח המדמה לזה ולא מלאכו זה הענין בשאר הנביאים וכו'. הרי שמה שנאמר לאברהם בתחלה היה בתלום כיון שהקב"ה דבר ועכשו היה מלאך בהקץ שהיה מדרגה יותר עליונה אם כן איך היה אברהם מספק בדבריו. ועוד שמתוך הפסוקים מלנו שלא נסתפק אברהם בשום דבר ממה שאומר המלאך. שהרי מלנו שמיד שאמר לו המלאך אל תשלח ירך אל הנער וגו'. מיד נסתלק מאותו מעשה ועשה את האיל ויעלהו לעולה תחת בנו והתפלל להקב"ה. כמו שאמרו חז"ל על פסוק ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה וגו'

ממה שלא ידומה שכתב בני אדם יטה אליו וכו'. וכמו שכתב שם בארוכה דרוש משם. וסוף דבריו ואמר המלאך לו עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה ר"ל שבה המעשה אשר בו תקרא ירא אלהים גמור ידעו כל בני אדם גבול יראת ה' מה הוא נראה שדורש ידעתי כמו הודעתי. וכן אחז"ל ברבה ידעתי הודעתי לכל שאת אוהבני: הענין השני להודיע אותנו איך יאמינו הנביאים באמת מה שיבואם מאת ה' בנבואה. שלא יחשוב החושב בעבור שהוא בתלום או במראה ובאמלעות הכח המדמה שפעמים לא יהיה מה שישמעוהו או מה שיומשל להם אמת. או יתערב בו קלף ספק ורלה להודיענו שכל מה שיראה הנביא במראה הנבואה הוא אמת וליב אלל הנביא ודינו אללו דין הענינים הנמצאים כלם המושגים בחושים או בשכל והראיה על זה הסכים אברהם לשחוט בנו יחידי אשר אהב כמו שזוהו ואף על פי שהיתה המלואה היא בתלום או במראה וכו'. ובבחינת שני אלו הענינים יפורסמו השלשה עקרים הנו'. אם מליאות השם פשיטא שלא ישמחה כי אם ממליאות מזה על כך. אם תורה מן השמים יובן מענין השני כי התורה ניתנה בנבואה והיא נכללת בעקר אמונת מליאות נבואה כמו שכתב הרב בעל העקרים. אם שכן ועונש יובן מהענין הראשון וזה כי כל טובי העולם הזה היו לאברהם כאין נגדו מאפס ותוהו נחשבו לו בערך אהבתו ויראתו יתעלה להשיג דבקתו שהוא השכר האמתי. כי עין לא ראתה אלהים זולתך וכיון שאלו השלשה עקרים שהם יסוד תורתנו ותכלית מליאותינו נתפרסמו מזה הנסיון. שפיר נוכל לומר שיתשלשו מהשלשה עקרים השלשה תועלת הנזכרים. אם תועלת הראויה שאנו זרעו ומאמינים אמונתו ידענו מתוך פעולתו עקרי תורתנו הקדושה ואמונתו. אם תועלת המנוסה כי מלבד היותו ירא אלהים ועומד בנסיונו נמשך לו תועלת אחר כי זכות הרבים הנמשכים אחר אמונתו תלו בו ונתגלגל זכות על ידי זכאי. אם תועלת המגשה כביכול הוא כי אין לך תועלת גדול לאיזה פועל שיעשה איזו פעולה שישגי תכליתה. וכיון שתכלית בריאת העולם היה בשביל התורה דכתיב בראשית ברא בי ראשית דכתיב ה' קני ראשית דרכו וגם בשביל ישראל שנקראו ראשית שנאמר קדש ישראל לה' ראשית תבואתו ועתה בזה הנסיון ילא לפועל זה התכלית אין לך תועלת גדול מזה. ועם מה שכתבתי יובן המלאך שהתחלתי כי רבי יוסף הגלילי אמר כי נסה הוא גידלו כנס של ספינה רמו לענין השני שכתב הרב הנו' לומר

פרשת חיי שרה

בילקוט פ' וירא אליו וברכה פ' אחרי מות . ובמדרש קהלת על פסוק לך אכול בשמחה לחמך אמרו ז"ל כשכא ילחק אלל אמו אמרה לו היכן היית בני אמר לה נעלתי אצל והעלתי הרים והורדתי גבעות והעלתי להר אחד וזנה מזבח . וסדר מערכה ועקרתי עליו ונטל מאכלת לשוחטני אלו לא בא מלאך אחד מן השמים ואמר לו אברהם אברהם אל תשלח ידך אל הנער כבר הייתי שחוט כיון ששמעה שרה אמו כך זווחה . ולא הספיקה לגמור את הדבר עד שילאתה נשמתה דכתיב ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכותה :

הקדמה אחתית היא הביאה המורה חלק ב' פ' כ"ב כי לא יתחייב איזה דבר שיודמן מאיזה דבר שיודמן אבל לעולם יהיה בין העלה והעלול קלח ערך בהכרח עד שהמקרים לא יתחייב איזה מקרה יודמן מאיזה מקרה יודמן כאלו תאמר שיתחייב מהאיכות כמוס או מהכמות איכות וכן לא יתחייב מהחומר גורה אחת ולא מהגורה חמר אחד באופן שעלה בידינו מתיך הקדמה זו שיש יחס ושייכות מה בין הפועל והמתפעל אי לוא נראה לע"ד שגלה הקב"ה להמליץ העולם במעשה בראשית . וזה שלחיות שהקב"ה הוא מחוייב המליצות ראה הקב"ה להשפיע ממליצותיו לנעדרי המליצות ואע"ג שאין לך נמלא זולתו ית' שיהיה מחוייב המליצות שכלם הם אפשרי המליצות מ"מ יש יחס וערך מה בין הפועל והמתפעל כי כמו שהקב"ה נמלא כך ראה שיהיו הדברים הנעדרים נמלאים מליצות מה . וכן נראה לע"ד שמחוק הקדמה זו מתחייב שכל הדברים הנפלים תחת הזמן הם נפסדים וזה להיות שהזמן שהוא הפועל הוא בלתי נמלא בפועל כי העבר אינו נמלא . והעמיד עדיין לא ילא אל הפועל . וההווה אינו אלא העתה הקושר בין העבר והעתיד והעתה עלמו אינו זמן לפי שהזמן הוא מהכמה המתדבק כמו שכתב החכם והכמה המתדבק הקו והשטח והגשם והזמן והמקום . וכיון שהוא מהכמה המתדבק הוא מקבל החלוקה שזהו גדר הכמה המתדבק . ואולם מלאנו ראינו שהעתה אינו מקבל החלוקה כי יחס העתה אל הזמן כיחס הנקודה אל הקו . וכמו שהנקודה אינו מקבל החלוקה כך העתה אינו מקבל החלוקה באופן שעלה בידינו כי העתה הנמלא בפועל אינו זמן אבל כמות זמן מה שמקבל החלוקה הוא הנקרא זמן וכמות זה אינו נמלא בפעל . ולכן להיות שיש יחס בין הפועל והמתפעל מחייב

וגו' . ואחר כל זה כתיב ויקרא מלאך ה' אל אברהם שנית מן השמים וגו' ולא הוזכר שום ספק בדברי המלאך . אלא שקבל דבריו הראשונים . ויראה לע"ד שאברהם לא היה לו שום ספק בדבר כיון שהיה מדרגה יותר עליונה מהראשונה . אבל כונתו הייתה שכיון שראה שיראהו ואהבתו להקב"ה יתברך עמדה לו עד שהוכן והוכשר לעלות למדרגת הנבואה הזאת שהמלאך ידבר עמו בהקין . שזה מורה היותו עובד אותה העבודה משחיתת בנו בשמחה ובטוב לבב . כיון ששרתה עליו נבואה ובפרט ממדרגה עליונה שמעולם לא הגיע להשיגה כי אין הנבואה שורה אלא מחוק שמחה לכן היה מבקש מאת ה' שיזכהו לעלות למדרגה יותר עליונה והיא שהקב"ה עלמו ידבר עמו בהקין כהיותו מתבודד ודבק באלוה הפועל המורה חכלית גבול היראה והאהבה לשם . וזהו לשון המאמר ועכשיו אני מבקש שיאמר לי הוא . כלומר לא היה מסופק בדברי המלאך . אלא שהיה מבקש לעלות למדרגה יותר עליונה . ולכן להכין עלמו אליה לא עמד יושב ובעל אלא נחמסך בקרבן האיל להתמיד אותו הדבקות שפיה לו עמו יתברך ובלב שלם ונפש חפלה כאלו היה בנו ממש וכמו שאמרו ז"ל על ויעלהו לעולה תחת בנו על כל עבודה שהיה עושה ממנו היה מתפלל יהי רצון שיהא עבודה זו כאלו עושה בבני . כאלו בני שחוט כאלו דמו זרוק כאלו הוא מופשט כאלו בני מוקטר ונעשה דשן שהכונה לומר שהיה מתמיד הדבקות וכונתו ראייה לעבוד לאל יתברך בבנו ממש . ובזהיותו שקוע באלוה הדבקות התפלל להקב"ה להשיג המדרגה האחרת ואמר ה' יראה אשר יאמר ר"ל הקב"ה יראה ויסתכל במה שיוכלו לומר המון העם לפוס ריהטא שהלוי היה על יד הקב"ה והמניעה על יד המלאך . ולכן עם היות שזה אינו מעלה ואינו מוריד בענין ליודעים מדרגות הנבואה מכל מקום אני מחלה פניך בזכות היום . כלומר בזכות מה שעשיתי היום שהגעתי לחכלית היראה והאהבה וגם הכנת המקום שאני עומד בו והוא ההר וזהו אומרו בהר מכל אלו הטעמים אני מתחנן ה' יראה כלומר שהקב"ה עלמו יראה אלי וידבר עמי כמו שדבר המלאך ובאלו הדברים רמזו מה שאומר המאמר ומיד סמוך אליו באו לו דברי המלאך השני שלא היה אפשר שלא עלה אדם למדרגה ההיא כי אם משה רבינו שעל ידו ניתנה התורה אבל דבר עמו המלאך הדברים שהקב"ה בעלמו דבר וזהו שאמר בי נשבעתי הם ממש נאם ה' . וזהו מה שגראה לע"ד ואמר לי לבי העזיר ילחק בכ"ר שמואל אדרי זלה"ה :

על פסוק יאחז בעקב פח יחוק עליו למים. שטע זה יזכה האדם להיות נלחי הן בנפשו הן בגופו. ועוד כתבתי בדרוש כ"ז שטע היות שאין האשה מלווה על כל חלקי פרטי התורה מכל מקום היא משגת שלמות נפשה במדרגת האדם השלם וכל זה יתברר ויתלבן מתוך הפרשה שמתוך ענינה נראה איך שרה הגיעה והשיגה תכלית שלמותה וזהו שכיון הפסוק באומרו ויהיו חיי שרה כלומר שהוא דרוש בין החכמים שכיון שכל הדברים הנופלים תחת הזמן הם הווים ונפסדים איזה דבר ניחם יותר לזמן אם ההווה או ההפסד ועלה מתוכם שיותר ראוי ליחס ההפסד לזמן יותר מן ההווה. וזה שהזמן לבדו מבלי סיוע מאחר מפסיד ומכלה הדברים הנפלים תחתיו משא"כ בהווה כי אין הזמן לבדו מהוה שום דבר בלי סיוע מבחוץ או איזה פועל מבחוץ שמכין הדבר ומוזמין ואז מתהווה באמלעות הזמן. ולכן אמר כאן ויהיו חיי שרה כלומר שזמן שרה וחייה לא עשו כי אם הויה לא הפסד. ולזה כיונו ז"ל באומרים יודעה' ימי תמימים ונחלתם לעולם תהיה כשם שהם תמימים כך שנותם תמימים כלומר כיון שבהמשך הזמן הוא הסיגו שלמות עד שגקראו תמימים לפיכך זמנם הוא תמים ושלם ומהוה הויה ולא מפסיד בטבע הזמן. וזהו שאמר הכתוב (תהלים לו) יודעה' ימי תמימים שכיון שיש לו להקב"ה ידיעה בהם זה יורה ודאי שאותם הימים הם קיימים ונמלאים לא נפסדים. כי בהעדר לא שייך ביה ידיעה. ולמה הקב"ה יודעם לפי שנחלתם לעולם תהיה והשיגו הנלחיות וההשארות לעולם שכלו טוב אף כאן ויהיו חיי שרה כלומר הויה עשו חיי שרה להיות שהשיגה בחייה הנלחיות וההשארות. מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים שני חיי שרה כלומר אע"פ שאתה רואה גבול בחייה שהרי חייתה מאה ועשרים שנים זה החיות היה היות המכונה בשם שנים ונכנס במספר שנים וזהו שני חיי שרה אבל החיות שאינו נכנס במספר שנים זה אין לו גבול שהוא בלתי בעל תכלית ויוכן בזה שמלינו שחיי העולם הבא מכונים בימים לא בשנים כמו שאמר והארכת ימים וכן כבד את אביך ואת אמך למען יארכיך יומך שרמו לעולם הבא. כמו שאמרו ז"ל והטעם שחיי העולם הבא והאור ההוא אין לו שקיעה. ולכן לעולם יש אור ולא יבא לעולם למספר יום אחר יום. עד שיבא לכלל שנה כי אין שקיעה באמלע ולכן נאמר עליו (משלי לא) ותשחק ליום אחרון כי רמז לעולם הבא. כי הוא לעולם כיום אחד להיות שאין האור שוקע לעולם אבל חיי העולם הזה במספר שנים בא להיות

מחייב הזמן על כל הדברים הנפלים תחתיו כי כמו שהוא בלתי נמלא בפעל כן יהיו כל הדברים המתפעלים ממנו בלתי נמלאים ולכן מתחייב מזה שאיזה דבר שיהיה נפסד לא יהיה נפסד ונעדר אלא בהמשך זמן. אבל בעתה אי אפשר להיות הדבר נעדר להיות שיש יחס בין הפועל והמתפעל. והעתה שהוא הפועל הוא נמלא בפועל ואיך יתחייב ממנו הנעדר. ולכן מתוך הקדמות אלו קשה במאמר שכתבתי שנעדרה שרה פתע פתאום בלי זמן שכן אמר לא הספיקה לגמור את הדבר עד שילאחה נשמתה. וכמו שהוכיח מהפסוק ויבא אברהם לספוד לשרה וגו' שהכונה לומר שלא היתה חולה ולא עמדה זמן מה על ערש דוי לשיוכל אברהם לבקרה אלא פתאום פרחה נשמתה עד שלא בא אברהם אלא לספוד לשרה ולבכותה. וכיון שכן מה שייכות הזה בין הפועל הזה שהיה העתה ובין המתפעל שהיא שרה. שהרי העתה נמלא בפעל ושרה נעדרה. ונראה לע"ד שאלו היה פטירת שרה אמנו העדר היתה הקושיא קיימת אבל פטירת שרה לא היה העדר וכמו שהארכתי על פסוק ויהיו חיי שרה עם מאמרי חז"ל ופטירתה לא היתה כי אם העתק מזורה אל לורה שפשטה זאת הלורה התלויה ושוכנת בחמור ולבשה לורה מפשטת מחמר שהנשמה בפני עצמה נלחית וקיימת וכיון שאינו אלא העתק מזורה לורה אי אפשר להיות זה אלא בעתה וכמו שכתב החכם בתחלת טבעיות ואולם ההעתק בעצם לא תלוייר בו תנועה כי המים ישתנו אור פתאום וטפת הזרע תשתנה אדם פתאום. ולכן שרה בשמעה דברי צנה שזכתה ללאת ממנה ומצטנה כן שהערה למות נפשו לאהבתו יתברך מתוך שמחה נחדבקה נשמתה עם העליונים. ונעתקה מחמרה ולבשה לורה אלהית וכיון שאין כאן העדר כי אם מליאות אמתית לכן נעשה בעתה בלי זמן:

במדרש רבה לאברהם למקנה לעיני צני חת.

אמר רבי אלעזר כמה דיות משתפכות כמה קלמוסין משתברין כדי לכתוב בני חת עשרה פעמים כתוב בני חת בני חת עשרה כנגד עשרת הדברות ללמדך שכל מי שהוא מצרר מקחו של לדיק כאלו מקיים עשרת הדברות. כונת המאמר הזה יובן עם מה שכתבתי בדרוש י"א שתכלית יצירת האדם והבאת הנפש לעולם הזה הוא להרויח כי כמו שהנשמה מדל עצמה היא טהורה ושלמה גם חלק החמר יהיה שלם בהיותו נכנע למה שמחייב השכל לקיים התורה והמורה וכמו שכתבתי על פסוק ויגר לך העלמות תכמה כי כפלים לתוסה וכו'. וגם

מהלקי האדם הוא קשור ושמור בתוך כל יסוד ויסוד ששם הוא חוזר. וכמו שרמז הכתוב באומרו וישב העפר אל הארץ כשהיה והיה תשוב אל האלהים אשר נתנה באופן בעלה בידיו שמיסת שרה לא היתה אלא מזד חומרה והפרדת המזגת יסודיה. ולכן בקש אברהם לקבצה ולשמור אותה היסודות. שכל אחד ישוב למקומו להיות מוכנים לזמן התחיה להחיותה בדעותה בלגמה להיות נלחית וקיימת בנוף ונפש שלהשגת תכלית זה נברא האדם ועם זה יובן המאמר שכתבתי א"ר אלעזר כמה דיוק משפחות וכו' כלומר שמצני כמה גופי הורה תלמיד ברמז בתורתנו הקדושה בכתובה תיבה אחת או לוח אחת וכאן מזכיר עשרה פעמים בני חת אלא שכיון באומרו בני חת. לרמזו לארבע יסודות האדם שהם בני חת כלומר שתכלית בריאתם בראש האדם אינו אלא להיותם חתים ונכנעים וגשמיים לשכלו של אדם. והיו בידור מקחו של אדם בעולם הזה שלא נברא אלא לכך ולכן כתבו עשרה פעמים לומר שכל מי שהוא מזכיר מקחו של אדם ונכנע ילדו וכל חלקי חמורו עד שכל חלקיו חתים תחת שכלו. שזה המקח שלו כאלו מקיים עשרת הדברות שודאי שהאדם הכובש את ילדו יוכל לקיים כל התורה כלה והיו המקח האמיתי כי מוצא סתרה מהסדר כסף ומחרון תבואתה. ויענו בני חת את אברהם לאמר לו שמענו אדוני נשיא אלהים אתה בתוכינו אז"ל אמרו לו מלך אתה עלינו נשיא אתה עלינו אלהים אתה עלינו. הכוונה בזה שפע בני חת והם החלקים החמריים שבראש כונו שכתבתי כי האדם מלד נפשו הוא ממדרגה גדולה עד שלא לבד הגשמה היא נלחית אחר הפרדה מהנוף אלא אפי' הרוח והנפש וכמו שהאריך בזה הרצ בעל העקידה ז"ל על מאמר יעקב אבינו לא מת שער ל"ב ולרמזו לשלשון נפש רוח וגשמה אמר שלשה תארים: אדוני נשיא אלהים. ואמר אתה בתוכינו כלומר אפילו בהיותך בתוכינו לא היתה הנפש נלחית ומעורבת עם החלקים החמריים אלא היתה גוברת עליהם וכמלך או נשיא ולכן במבחר קברינו ובמבחר מקום כל יסוד מארבע יסודות העולם קבור את מחך והוא הפרדת המזגת האדם שישוב כל חלק וחלק ליסודו ושם יהיה שמור עד יום התחייה ואף על פי שמצני שקלל הקב"ה את האדמה על אשר פלטה את פיה לקחת את דמי הבל וכמו שז"ל ועתה ארוה אלה מן האדמה אשר פלטה את פיה לקחת את דמי אחיך וגו' וכן אמרו ז"ל על פסוק נטיית ימיך תבלעמו ארץ שלא היתה הארץ רואה לקבל המגלים והיתה

להיות שיש שקיעה ביום אחד יום עד שבה לכלל שנה. והיו שאמר כאן מה שראינו גבול לחיי שרה שהיתה מאה ועשרים ושבע שנים הם שני חיי שרה כלומר החיים הבאים לכלל שנים אבל החיים שאינם באים לכלל שנים הם בלתי בעלי תכלית. ועל דרך זה פירשתי פסוק ויהיו ימי יעקב שני חיייו כלומר הימים שבהו לכלל שנים היו כך וכך והיה להם גבול אבל הימים שלא בהו לכלל שנים אין להם מספר וכמו שאמרו ז"ל יעקב אבינו לא מת ותמת שרה בקרית ארבע היא חברון וגו' כלומר מה שמתה שרה. אינו אלא מזד חמרה והם הארבעה יסודות שנתיסדה וחוצרה מהם והיו שרמז באומרו בקרית ארבע היא חברון כלומר הפרדת חיבור הארבע יסודות והפסד המזגות זו היא מיתתה לבד. אבל גשמתה היא נלחית וקיימת ויקם אברהם מעל פני מתו וגו' עם היות שפעם הפסוק כמשמעו מ"מ רמז לומר שאברהם שהוא רמז לגשמתו ולורתו של אדם הגשמת לזכר קם ונתקומם מעל פני מתו כי הורה אינה משתפחת עם החלקים המתים: וידבר אל בני חת קרא לארבע יסודות בני חת להיות שהם מעלמם חתים ונכנעים וזאים לידי הפסד וגם להיות ששלמות האדם תלוי בהיות חלקי החומר חתים ונכנעים וגשמיים למה שמחייב השכל ואמר להם. גר ותושב אנכי עמכם כלומר שהגשמה היא בגר עמהם להיות שהיא חולצה מתחת כסא הכבוד. אבל נתישבה עמהם בעולם הזה בשכונה אחת ולכן אין כבוד לשכני שנתישבתי עמהם בעולם הזה שיהיו מועילים על גבי קרקע כנבלה מוסרתם אלא תנו לי אחוזת קבר עמכם ואקברה מתי מלפני כלומר זה הענין שמת ממני והוא ההמזגה שהיה לאלו הארבע יסודות בהיותם בחיים ועתה נתפרדו איש מעל אחיו. תנו להם אחוזת קבר עמכם כלומר עם הארבע יסודות שכל חלק וחלק מאותם הד' יסודות ישובו כל אחד ליסודו ושם יהיו שמורים במקומם המיוחד עד זמן התחיה שיחזור הקב"ה ויחברם וילפסם ויהיה האיש ההוא בדמותו בללמו כמו שהיה וכמו שהאריך בזה החכם בספר האמונות במאמר ז' ולכן אמר אחוזת לרמזו למה שכתב שם החכם הנזכר כי חלקי גוף האדם הנפרדים במוות. וחוזרין ליסודות אינם מתערבים כל חלק וחלק ביסודו. אבל כל חלק וחלק שמור שם בתוך יסודו מוכן לעת הפקידה והתחיה באופן שיש לו בית אחיזה וקיום והעמדה שם ולכן נקט לשון אחוזת קבר וכמו שהארכתי בזה במזמור בקראי עניי אלהי לרקי על פסוק בשלום יחדיו אשכבה ואישן וגו' (בקונטרס אחרון ע"ש.) באופן שכל חלק וחלק

כל אחד ואחד למקומו כמו שנאמר וישב העפר על הארץ כשהיה ואז הרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה וכיון שכן בשריפת האדם המת היה נראה יותר טוב להיות האש הפועל הגדול ובמעט זמן היה משיב כל חלק וחלק ליסודו מכל מקום אי אפשר להכחיש שמתוך השכונה שהיה לנפש עם הגוף מתפעלת הנפש מהפסד הגוף וכמו שנאמר אך בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל ולכן הפסד הגוף בלי זמן הוא כאב חנוש. גם לשומו לגוף איור יחבזה ללמו ויהיה לתרפה וקלם כל היום וגם להיות על פני המים תעל לחנהו וכדי בזיון וקלף אבל בהיותו טמון בעפר הוא מקום מוכן בהמשך זמן מה לזרז ולללן כלומר לחר כל חלק וחלק מאותו הגוף אל יסודו ולא יכאב עליו כל כך נפשו וטמון בארץ חבלו ולא יעלה באשו ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים ואיש על מקומו יבא בשלוש. ועם היות שכל מה שכתבתי הוא חוץ מהפסד גם הדרשה הדרש הלא כה דברי כאש ועוד סמכתי למה שכתב הרב בעל העקידה ז"ל בדרשה זו ז"ל והנה במדרש הנעלם המשיכו פרשה זו גם הסמוכה לה בפרוק החבור הזה הראשון והלכו אל בית עולמו וכו' וכתב וגם אני ראיתי שהספור הזה קרוב העתק מאד להורות על אופן העתקת החלק השכלי מהיוצאניות ואל חזרת הארבעה רבעיו כל אחד ואחד אל יסודו באמצעות יסוד העפר אשר יקבלנו ראשונה במערה וכו' נראה מתוך דבריו שבין דרך כלל למה שכתבתי בפרט בקלות אלו הפסוקים. ואשביעך בה' אלהי השמים וגו' ראוי לדקדק למה האריך הכתוב באומרו אשר אנכי יושב בקרבך די שיאמר לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני אלא שלהיות שאברהם הכיר להקב"ה בדרך חקירה ובתחלת חקירתו לא היה יודע שהקב"ה משגיח בשפלים וכמו שרמזו באומרו ה' אלהי השמים אשר לקחני מבית אבי וגו' כי כשהיה בבית אביו לא היה אלא אלהי השמים לבד וכיון שעתה בא לכלל אמונה שהקב"ה משגיח בשפלים ומלמד בפרט השגחתו ית' בארץ כנען כמו שנאמר תמיד עיני ה' אלהיך בה מראשית השנה וגו' ועתה מואם בהם ומלוה שלא יקח אשה מהם היה נראה כסותר עלמנו באמונתו וחזיר לסירו לכן אמר האמת הוא כי אני מאמין שה' הוא אלהי השמים ואלהי הארץ ומשגיח בשפלים ועם כל זה לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני אף על פי שאנכי והוא רמז להקב"ה שנקרא אנכי כמו שנאמר אנכי ה' אלהיך וכן אז"ל על פסוק אנכי הוא מנחמכם אף על פי שהקב"ה יושב בקרבנו של הכנעני הנזכר והשגחתו דברה שם נו"מ

והיתה זורקן לים והים זורקן ליבשה עד שנשבע הקב"ה שלא יעמידה בדין על זה וכו' ואז ניתנו לקבורה מכל מקום איש ממנו את קברו לא יכלה ממך מקבור מתך לפי שהרשעים אפילו יחיו אלף שנים מהים שלא בזמנם כיון שלא השיגו שלמותם כמו שנאמר ושנית רשעים הקלורנה וכן הכל נהרג ומת קודם זמנו ולכך אין הארץ רולה לקבלו אבל הנדיק בחיזה זמן שימות אחר שהשיג שלמותו נשלמו ימיו ושנותיו כמו שאז"ל יודע ה' ימי תמימים כשם שהם תמימים כך שנותיהם תמימים ולכן איש ממנו את קברו לא יכלה ממך ותקובל בדרון. וכן אמרו בפרקי רבי אליעזר כשנרא הב"ה את האדם התחיל לקבן עפרו מארבע פינות העולם אדום שחור לבן ירקרק. אדום זה הדם. שחור אלו הקרביים. ירקרק זה הגוף. ולמה מארבע פינות העולם שאם יבא מן המזרח למערב ויגיע קינו להפזר מן העולם שלא תאמר הארץ אין עפר גופך משלי חזור למקום שנבראת אלא כל מקום שאדם הולך משם הוא גופו ולשם הוא חוזר. הרי שנראה מזה המאמר שאין המיתה כי אם הפרדת ההמונה והחיבור מהארבע יסודות ואז כל אחד ואחד חוזר למקומו וליסודו ושם הוא נקבר ונשמר: ויבם אברהם וישתחו לעם הארץ לבני חת על הבשורה שקבלו עליהם לשמור חלקיו כל אחד ואחד בתוך יסודו מבלי שום ערוב עם חלקי היסוד בעבור שלא יתהוו נמלא אחר מאותו החלק שהוא חלק ראובן הרמזו אלא יהיה שם שמור וקבור מוכן ומזומן לעת התחייה להחיות לראובן הנזכר כדמותו כללמו כשהיה וזהו אמונת ענין תחיית המתים: וידבר אחס לאמר אם יש את נפשכם לקבור את מתי מלפני וגו' הכוונה לומר כי עם היות שכל יסוד ויסוד מקבל עליו לשמור חלקיו כי יסוד האש מקבל ושומר חלק האש הממונה באדם וכן יסוד האויר מקבל חלק האויר שבאדם וכן יסוד המים מקבל ושומר חלק המים שבאדם וכן יסוד הארץ מקבל חלק הארץ שבאדם אבל למה יקבל הארץ כל הארבע יסודות בתוך בטנה חקף אחר שמת האדם שנקבר בארץ גופו גולמו המורכב מכל הד' יסודות יותר מיסוד האש או יסוד האויר או יסוד המים לכן בא הכתוב לומר שכזה בחר אברהם שיהיה האדם נקבר מיד בעפר ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים יותר מלהפריד את האדם על ידי יסוד האש או שאר היסודות ולזה רמז באומרו שמעוני ופגעו לי בעפרון בן לוחר רמז ליסוד העפר שיתרלה לקבל האדם להיות נקבר בחוכו והטעם לפי שהוא בן לוחר ר"ל כי עם היות ששלמות האדם תלוי בהשגחת חלקי האדם

לא תקח אשה מהם כי אין אותה בהשגחה מלד שלמותם
 כי אם מלד היות טבור העולם שם ומכוון כנגד בית
 המקדש של מעלה כמו שאמרנו ז"ל:
וירץ העבד לקראתה וגו' אז"ל שראה שעלו המים
 לקראתה ופירש הרב בעל העקידה ז"ל שדרשו
 כן מפני שהיה לו לומר וירץ העבד אחריה והוא הולך
 לשיטתו שפירש שהעבד הברך הגמלים במקום שהיה
 עין המים בינו ובין העיר ולכן הולך לרוץ מנקום הגמלים
 אל העין לקראתה בעוד שהיא בזה כדי שימלא עצמו
 נגב על עין המים כאשר זמם ודחק לפירושו שהפסוקים
 הם שלא כסדר כי פסוק ותרד העינה ראו להיות מאוחר
 וכתב שאין בזה בית מיוחד. וודאי שזה דוחק. לכן
 נראה לע"ד שהעבד הברך הגמלים בין העיר ובין עין
 המים שהרי טונתו לראות בנות העיר היוצאות לשאוב מים
 באופן שכשרבקה יראה מהעיר והלכה אל עין המים עברה
 עליו וכיון שראה אותה אליעזר הלך אחריה לאט לדבר
 עמה ולנסותה על עין המים ממש כמו שאמר הנה אנכי
 נגב על עין המים כי שם היה הנסיון האמתי כמו שפירשו
 המפרשים וחסב שהעבד שם קלט זמן בעוד שהשאב
 מים למלאה את כדה ולכן היה הולך לאט וכיון שתרד
 העינה חקף ומיד ותמלא כדה ותעל ולא נתעכבה כלל
 שמהו הפסוק דרשו חז"ל שעלו המים לקראתה וז"ל ותרד
 העינה ותמלא כל הנשים יורדות וממלאות מן העין וזו
 כיון שראו אותה המים מיד עלו שלריך לדקדק מה הוא
 ההבדל של רבקה משאר הנשים שהרי כמו שאמר הנשים
 יורדות וממלאות מן העין אף ברבקה כתיב ותרד העינה
 ותמלא והיכן רמזו בפסוק שעלו המים לקראתה אלא
 נראה לע"ד לומר שאמר הנשים היו ממלאות כדם על
 ידי דלי שהיו שואבין מן העין ומריקין ואפסכין לתוך
 כדן עד שתמלא שכן כתיב ובנות אנשי העיר יוצאות
 לשאוב מים אבל רבקה לא שאבה ולא הולכה לדלי
 אלא ותרד העינה ותמלא כדה כלומר שהכד עצמו מלאו
 בתוך העין שעלו המים לקראתה ולא הולכה לדלי ולכן
 ותעל מיד ולא נתעכבה כלל ולכן היתה חוזרת לביתה
 ועדין לא הגיע העבד לעין המים ולכן הוכרח לרוץ
 לקראתה ממקום הגמלים אל העין קודם שתרחק מן
 העין לנסותה ממש שם על העין: ותאמר שמה אדני
 וגו' ותכל להשקותו ותאמר גם לגמליך אשאב וגו' יש
 לדקדק שבניחוש כזה איזה שנוי מספיק לשלא יסמוך עליו
 והוא לא אמר אלא ואמרה שמה וגם לגמליך אשאב והיא
 שינתה ולא אמרה אלא שמה לבד ואחר כך שכלתה

להשקותו אמרה גם לגמליך אשאב וגם שנוי הלשון מלבד
 מה שפי' המפרש נראה לע"ד שהיא דקדקה בדברה
 בטוב שכלה ולא אמרה כמו שאמר העבד שמה וגם גמליך
 אשאב חוץ כדי דבור כאלו השוה לו לגמלים שמה אהה
 והגמלים לכן פסקה ואמרה שמה אדני לבד ואחר שמה
 אמרה גם לגמליך אשאב וגם שינתה בלשון באומרה אשאב
 כדי שלא להשוות לו שום ענין עם הגמלים כי שתייה
 והשקה הכל א'. ותכל להשקותו ותאמר גם לגמליך אשאב
 עד אם כלו לשתות לריך לדקדק למה הולכה לומר עד
 אם כלו לשתות אלא שינתה לשת עטם למעשה כלומר
 אל תחשוב שמה שאמרתי גם לגמליך אשאב הוא להזיזי
 בזאת הפסד הזמן בדברים בעלים בדרך הגערות הקלות
 אבל כונתי בזה שיערתי ביני לבין עצמי שאיש כמוך
 שעומד על העין ואינו יכול לשתות מן העין עד שהוכרחת
 לומר הגמילי נא מעט מים כל שכן שלא תוכל להשקות
 לגמלים ובין כך ובין כך איכא לער בעלי חיים אפשר
 שימותו בלמא לכן אמרה גם לגמליך אשאב ערם שיכלו
 וימותו בשביל השתיה שהיו לריכים לשתות. או יראה
 שכוונתה בזה לומר שאין אפשר שקטנה בת שלש שנים
 שהיתה בזמן ההוא כמו שאז"ל יהא לה יכולת להשקות
 עשרה גמלים שהרי כשתשאוב דלי א' ישתוה כהרף העין
 וקודם שתשאוב דלי אחר ימתינו הגמלים שבאופן זה לא
 יצבעו לעולם לכן אמרה אהיה כל כך זריזה ומהירה במעשי
 ובשאיבה שאשאב הדלי השני ערם שיכלו הגמלים לשתות
 הדלי הראשון. ותמחר ותער כדה אל השוקת כינתה בזה
 שהיא חשבה בינה לבין עצמה אדם שעומד על העין ואינו
 יכול לשתות עד שאמר לי הגמילי נא מעט מים ודאי
 שהוא איש מבאזכות ויודע חולי וכיון שכן אם היתה מוליכתי
 לביתה הכד מלא כמו שהוא היתה חוששת שלא ידבק באנשי
 ביתה איזה חולי מלד אותן המים שנשארו משתייתו ואם
 היתה מריקה הכד לפניו היתה נוגעת בכבודו כי הוא
 קלון וחרפה לו לכן בקשה עילה והמליאה המלאה זו לומר
 גם לגמליך אשאב וכדי שלא יעכב בידה וישאר הכד מלא
 מיהרה ותער כדה אל השוקת באופן שיעירה בכבוד:
 היש בית אביך מקום לנו ללון אז"ל ללון לינה אחת
 והיא אמרה גם מקום ללון לינות הרבה כתב הרלב"ג כי
 ללון הוא מבנין הפעיל והרלון בו אלגס שולתו ילין אותו
 שם והדבר שהוא בזה התואר לא יקח האדם ממנו כי
 אם מעט וללון הוא מבנין פועל הקל והרלון בו שיהיה
 לו ממשלה מעצמו ללון שם ולזה יקח אם יראה כמה לינות
 והוא עצמו דחק זה הפירוש שכתב והנראה שאין הבדל

בין ללן וללון כי הפעיל הוא בודד גם כן מה שגמול בכחו' וילן שם כי בא השמש לדק ילן בה. לכן נראה לע"ד שבה הדרשה היא שהיה לו לומר ואחמר אליו חבן גם מספוא רב עמנו וגו' גם הראשון למאי אחא אלא ודאי גם הראשון מרבה לינה אחת וזה שהיא השיבה למה שאמר העבד היש בית אביך מקום לנו ללן ואחמה לא לבד יש מקום ללן כי אם גם חבן וגו' ועתה כיון שהלינה רמוזה במלת גם חבן וכו' מה שאמר גם מקום ללן למאי אחא ע"כ לריבין אתו לומר לרבות לינות הרבה: וירץ לבן אל האיש החולה אל העין אמרו חז"ל רץ להרגו על שראה הנזם והלמידים וקשה דמשמע מתוך הפסוק שבשעה שרץ עדיין לא ראה הנזם שהיה אחר כך כתיב ויהי כראות את הנזם ואת הלמידים ועוד למה חזר ואמר ויבא אל האיש אחר שכבר אמר וירץ לבן אל האיש היה לו לומר ויגש אל האיש אלא שהכוונה היא שכיון שרבה לא יאלתה מעולם מפתח ביתה כמו שאמרו חז"ל ועתה נחמכבה כל כך בעין המים בכל ענינים הנזכרים יא לבן חוץ לעיר לראות סבת עבודה זו: אם היתה בזה וכיון שראה מרחוק שהיתה מדברת ועוסקת עם האיש ההוא דן הענין לכך חובה להיוותו רשע ורץ אליו בחימה שפוכה להרגו וזיני וזיני חזרה רבה ופגעה אותו באמצע הדרך וספרה לו כל המאורע וזה ויהי כראות את הנזם וגו' וכשמשו את דברי רבה וגו' אז נחקררה דעתו ולא רץ אלא ויבא אל האיש בלג ויאמר בא ברוך ה'. וזה מה שגראה לעניות דעתי יחנק בכ"ר שמואל אדריי זלה"ה:

פרשת תולדות

אמרו ברבות בפסוק ואלה תולדות יחנק בן אברהם עטרת זקנים בני בני האבות עטרה לבנים והבנים עטרה לאבות. האבות עטרה לבנים דכתיב ותפאר' בני אבותם. הבנים עטרה לאבות דכתיב עטרת זקנים בני בני רבי שמואל בר רב יחנק אמר אברהם לא נילל מכבשן האש אלא בזכותו של יעקב משל לאחד שהיה לו דין לפני השלטון ויאל דינו מלפני השלטון לישקף ולפה אותו השלטון באינטרוולוגיא"ה שלו שהוא עמיד להוליד בת והיא נשא' למלך אמר כדאי הוא להגלל בזכותו שהוא עמיד להוליד והיא נשאת למלך כך אברהם יאל דינו מלפני נמרוד לישקף ולפה הקב"ה שיעקב עמיד לעמוד ממנו אמר כדאי הוא אברהם להגלל בזכותו של יעקב הה"ד לכן כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את

אברהם יעקב פדה את אברהם. מה שראוי לדקדק הוא מה ראובן"ל להביא מאמר זה ע"י הפסוק ומה שייכות יש לו עמו. ונראה לע"ד שכיוונתו לומר שכיון שהפסוק בא לומר תולדות יחנק היה לו לו' אלה תולדות יחנק בן אברהם יעקב ועשו ואיך אמר אברהם הוליד את יחנק ועוד שהוא מיותר שמאמר שכתב ביחנק הוא בן אברהם פשיטא שאברהם הוליד את יחנק ומה שפירש רש"י לאחר שקרא הקב"ה שמו אברהם אחרי כן הוליד את יחנק גם זה הוא ידוע מתוך הפסוקים של מעלה ומה בא ללמדנו לכן אז"ל שאין כוונת הפסוק לומר תולדות יחנק מי הם אלא בא הכתוב לומר שתולדות יחנק ה' בבת הלל אברהם מכבשן האש עד שזכה להוליד את יחנק ועתה יאמר הכתוב בזה האופן אלה תולדות של יחנק בן אברהם שהוא יעקב לבד כמו שאמר הקב"ה כי ביחנק יקרא לך זרע ואז"ל ביחנק ולא כל יחנק ה' סבה שאברהם הוליד את יחנק כלומר שבזכות יעקב נילל דאי לאו הכי היה נשרף ולא היה מוליד את יחנק ועוד ראוי לדקדק במציאות המאמר דקאמר שניול אברהם בזכות יעקב וכו' לא היה לו זכות לאברהם שעמד בעשר נסיונות וגאמר עליו זרע אברהם אהבי. וגם יחנק שהיה עולה תמימה ופגט נאורו על גבי המזבח לעבודתו ית' ולא הספיק להגלל לא בזכותו ולא בזכות בנו כי אם בזכות יעקב: ונראה לענ"ד לומר שכיון שאברהם הניח להקב"ה על דרך חקירה וכמו שאז"ל ברבה פרשת נח שהיה מהווכח עם נמרוד ואמר ליה נמרוד נכבוד לנורא אמר ליה אברהם נסגיד למי' דמעטן נורא אמר ליה נסגוד למי' אמר ליה ח"כ נסגוד לענגא דענין מי' וכו' באופן שהיה הולך וחוקר בכל הנמצאים מן המאוחר אלא הקודם ומן העלול אל העלה עד שבא לכלל ידיעה העלה והסבה הראשונה ואחר שבה האדם לכלל ידיעה אמיתית מבח מופת וחקירה אין ראוי להחזיק לו טובה על היותו קיים באמונתו ובידיעתו שאם לא יעשה כן הוא סכל ופתי ולכן אברהם וכל הדומה לו כי המה חכמים מחוכמים ומכירים ומשיגים אלהותו ית' על דרך חקירה כי הוא מחוייב המציאות וסבת הסבות כלם אין להחזיק להם טובה על זה כי חייב כל נאדם להיות מודה על האמת על כרחו אחר שחקרו ודרשו ולכן אברהם אף על פי שהפילו נמרוד לתוך כבשן האש לא עשה בזה לפניו מן השורה אברהם כי מה היה לו לעשות [וכי] היה מודה על שקר שהוא היה יודע שאין לו רגלים והיה שם חשך לאור ואור לחשך. נמצא שבה לכלל הוללות וסכלות. ולכן אין להחזיק לו טובה על

כי אם בן ארבעים שנה אחר שהשלים את עלמו והגיע למדרגת הבינה וגם להשקיט קלת רחיצת הדם כדי לתת הכנה לתולדותיו שיהיו ראויים שיאמר עליהם שזכותם הגילו את אביו מכבדן האש וזאת היתה חוונתו בהמתנתו לא לכונה שניה לומר שמתוך גאוותו שהיה מהרהר בלבו לומר מי הוא האשה הראויה לי עיבד עלמו עד הזמן שהוא שהרי ראה מה לקח לבסוף וזהו אומרו בקחתו את רבקה בת בתואל הארמי מפדן ארם אחות לבן הארמי שהיתה בת רשע וממקום רשע ואחות רשע אלא ודאי שכוונתו בהמתנתו לא היתה אלא לשם שמים. ועתה יקושרו ויחברו הפסוקים זה עם זה ויראה להיות שאלו התולדות של יצחק בן אברהם היו סבה שאברהם הוליד יצחק וזאת היתה סבה שיהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה לא כונה אחרת שהרי היתה בת בתואל הארמי כלומר בת רשע ואחות רשע וממקום רשע אחו"ל אביה רמאי ואחיה רמאי ואנשי מקומה רמאין והלדקה הזו שהיא יולאה מביניהן למה היא דומה לשושנה בין החוחים כלומר שלא למדה ממעשיהם. ראוי לדקדק מנא להו לחו"ל שלא למדה ממעשיהם. וי"ל שדקדקו שהיה לו לפסוק לומר ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו לו לאשה את רבקה בת בתואל הארמי וגו' ומדקאמר לו לאשה בסיפיה דקרא משמע שכוונת הפסוק לומר שגם היות שהיתה בת בתואל הארמי כלומר בת רשע ואחות רשע וממקום רשע מכל מקום היתה נאזתה לו לאשה כלומר הגונה לו שהיתה זדקת כמותו וכיון שהיתה כל כך זדקת ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו כלומר עם היות שהמערכה היתה מחייבת שתהא רבקה עקרה ואז"ל עיקר מטרין לא היה לה וגלף לה הקב"ה עיקר מיערין מכל מקום היה מתפלל יצחק לה' לבטל הנכח והמנגד לאשתו שכוונתו היה להבנות ממנה לזדקתה וכמו שאז"ל שהיה אומר רבש"ע כל הבנים שאתה נותן לי יהיו מן הזדקת הזו וכו' ויעתר לו ה' וטהר רבקה אשתו ראוי לדקדק שהיה לו לומר וטהר אשתו כמו שאמר לנכח אשתו סתם כי ידוע הוא שרבקה אשתו היא. אבל נראה לומר שיותר יתפרסם גדולתו ית' בבעול המערכה בלי שנוי השם ממי שמחייב עליו יותר מצטוו להיות כי שטי השם מורה היות האיש הוא כבריה חדשה וכן אחו"ל ארבעה דברים מצטלין גזרתו של אדם זדקת לעקה שנוי השם שנוי מקום וכן אז"ל שאמר אברהם המולד דוחקני אז"ל הקב"ה אברהם אינו מוליד אברהם מוליד שרי לא ילדה שרה ילדה. נראה מכל זה שבשנוי שם המערכה מלד המערכה אין כח

על זה וכן יצחק שהיה חכם והכיר אלהותו ית' בדרך חקירה וכן יעקב מלד עלמו שהכיר להקב"ה מלד חכמתו וחקירתו אין להחזיק לו עובה. אבל הזכות שהיה לו ליעקב שעמדה לו לאברהם להגילו הוא מה שהדריכם והנהיג' לכל אנשי ביתו באמונתו עד שהיתה מטתו שלימה עם היות שלא היו יכולים להשיג זה בדרך חקירה כי לא רבים יתכמו הוא השתדל השתדלות נמרץ לחקק אמונתו בלבם וכמו שאז"ל על פסוק ויקרא יעקב אל בניו אמר להם שמא יש בלבבכם מחלוקת על הקב"ה אמרו לו שמע ישראל אבינו כשם שאין בלבך מחלוקת על הקב"ה כך אין בלבנו מחלוקת אלא ה' אלהינו ה' אחד אף הוא פירש בשפתו ואמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד באופן שמד יום מותו השתדל על זה והיו עיניו ולבו להדריכם באמונתו עם היות שלא היו משיגים זה בדרך חקירה וזהו אומרים כשם שאין בלבך מחלוקת על הקב"ה כי אחת מוכרח על כך מלד חקירתך ומופתך כך אנו עם היות שאין אנו משיגים זה מלד החקירה מכל מקום אין בלבנו מחלוקת עליו ית' מלד האמונה באופן שמשם והלאה הוכנו והזמנו כל בית ישראל להיות בהם אמונה וכמו שנאמר עליהם ויאמן העם וגו' עד שקבלו את ההורה להיותם מאמינים בני מאמינים וזהו הזכות האמתי שהגיל את אברהם וזהו שרמו הנביא באומרו. (ישעיה כ"ט) לכן כה אחר ה' אל בית יעקב ולא אחר כה אחר ה' אל יעקב לומר לנו כי יעקב מלד עלמו לא פדה את אברהם כמו שלא עמדה לו לאברהם זכותו וזכות יצחק בנו אבל מה שזכר יעקב לאברהם הוא מלד ביתו שקבלו אמונתו בדרך קבלה ואמונה לכן אחר אל בית יעקב כי שם בית רומז להמון העם וכן אז"ל כה תאמר לבית יעקב אלו הנשים ותגד לבני ישראל אלו האנשים וכמו שפירשו על זה כי הנשים רמזו להמון העם וכן אמר בהם לשון אמירה לשון רכה ותחנונים להדריכם לאמונה כי אין להם ידיעה להבחין האמת מלד החקירה ולכן תאמר להם דברי פיוסים אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים ואשא אתכם על כנפי נשרים אבל לאנשים והם החכמים והחוקרים תגד לבני ישראל דברים קשים כגידון שאשילו שדבר להם דברים קשים חכמים תכריח להם על כרחם להאמין כי באופן שעלה בידיו שהאמונה שקבלו הא מה הישראלית דרך כלל היא שעמדה לאברהם וקבלת אמונה זו היה סיבה יעקב אבינו שהדריכם והנהיגם על כך: ויהי יצחק בן ארבעים שנה וגו' הכוונה לומר שכיון שתולדותיו הם היו סבה שיוולד אברהם מכבדן האש לכך המצין שלא לישא אשה

מהערכה עליו כי אינו זה מי שהיה מחייב עליו כי נהפך לאיש אחר אבל ביטול המערכה בלי שני השם מורה כמו ית' ה'ב' ו'עם הקדמה זו פירשתי מאמר נפלא א"ר שמעון בן יוחאי יו"ד שנטל הקב"ה משרי היה טם ופורח סביב כסאו של הקב"ה אמר לפניו רש"ע בשביל שאני קטנה שאלותיו הולאתי משמה של דקת וכו' (עיין עליו בדרוש העשירי) וזהו שאמר כאן הכתוב ויעתר לו ה' וקבל תפלתו כל כך בשלמות עד שותהר רבקה אשתו כלומר בהיות שמה רבקה כמו שהיתה ולא ש'נה שמה כמו ששינה שמה של שרי שקרא לה שרה :

ויתרוצצו הבנים בקרבה וגו' קשה שאין אמרה למה זה אנכי דבשלמא בדבר שהוא בידו של אדם לעשותו או שלא לעשותו יוכל לומר למה עשיתי כך כיון שהיה בידו שלא לעשותו אבל מציאות האדם אינו בידו וכמו שאמר התנא על כרחך אתה נולד ועל כרחך אתה נולד וכו' וכיון שכן איך אמרה למה זה אנכי דמשמע למה אני בעולם ולחקן זה פירש הרב הגדול מרי ורבי זלה"ה שזהו שכיון רש"י באומרו למה זה אנכי מתאווה ומתפלל על ההריון כי תאותה ותפלתה היה ברשותה שלא להתפלל. ועוד קשה שאם הלכה לדרוש את ה' שהיתה מלעצרת על עבודה לקבל איזו תקנה לצערה מה היה מתקן לה באמור לה שני גוים בבטן. אלא הפסוק הזה מקושר עם מה שכתבתי שכיון שהקב"ה שידד וביטל המערכה לגמרי ונתעברה בהיות שמה רבקה וראתה שיחרולו הבנים בקרבה וגדול לער עבודה חשבה שבא לה הלער הגדול הזה מלד קטרוג המערכה שהיה מנגדה להפילה ולכן אמרה למה זה אנכי כלומר לעבור לער זה למה אנכי עומדת בשמי כמו שהייתי נקראת תחלה היה לו לשנות שמי ואז הייתי כצריה חדשה ואז לא יהיה כל כך כח למערכה לקטרגני ולכן ותלך לדרוש את ה' אולי יסכים בשמי שמה. ויאמר ה' לה שני גוים וגו' כלומר אין הלער הזה מלד המערכה כי אין לה כח לבטל גזרת הקב"ה אלא שני גוים בבטן וגו' ולכן כתוב וימלאו ימיה ללדת והנה תומים בבטנה כלומר שעם היות שנתעברה נגד המערכה ומשני ולדות מכל מקום מלאו כל ימיה ללדת שעמדה מעוברת כל ימי זמן העבור שלא יטעו לומר שהמערכה קטרגה להפילה קודם זמנה :

ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות וגו'

במדרש רבה בפסוק דף מ"א ע"ב מראות מכח

אוחה ראה שצטעה שפקד אברהם אבינו את בנו על גבי המזבח בכו מלאכי השרת הה"ד הן ארזלים לעקו חילה ונשרו דמעות מעיניהם לתוך עיניו והיו רשומות בתוך עיניו וכיון שהיון כהו עיניו הה"ד ותכהין עיניו מראות המאמר עלמו אומר דורשני כי המלאכים אינם בעלי חומר ואין להם עינים ולא דמעות אבל נראה לע"ד שיוכן עם הקדמה שהאדם לא יתפעל כי אם מהדומה לו ר"ל כי יוצר התפעלות יקח האדם מהשחתת הזומח יותר ממהשחתת הדומם להיותם דומים בנפש הזומחת ויותר מהשחתת החי להיות הדמיון הרבה יותר בנפש החיות ויותר ויותר מהשחתת המדבר להיות דומים לגמרי גם בנפש המדברת ולכן להיות כי ילחך בענין העקידה עם היוצא בן שלשים ושבע שנים עומד בתקפו ובגבורתו והיה בידו לעכב הענין ועם כל זה הערה למות נפשו לעשות רצון קונו נדבק נפשו בעליונים וגדמה והשווה להם, ולכן כשראו מלאכי השרת הפסדו והשחתתו נקראו מקבלין התפעלות מה בבחינת החיחסות נפשו של יצחק עמדם ולכן בכו וכיון שילחך הכין והזמין עלמו כל כך לעבודתו יתעלה זאת היתה הסבה שהשפע המושפע מלמעלה באמצעות המלאכים הושפע עליו וזהו אומרו ונשרו דמעות מעיניהם ר"ל ההאור והזוהר המלוי אגלם השפיעו עליו על אור שכלו המוכן לכך והיו רשומות בתוך עיניו כלומר אותו השפע היה מאז לעולם דבק אליו אבל לא היה ניכר כל כך בבחירתו להיות כי הכחות החומריות היו נזכרים עליו אבל כשהזקין נחלשו הכחות החומריות וכמו שאז"ל חכמי ישראל כל זמן שמזיקים חכמה נחוספת בהם אז כהו עיניו וראות החוש שלו לפי שאז גבר עליו אור השכל והשפע המושפע עליו וחוש הראות לא שמש כל עקר כי שרגא בטיהרא מאי מהניא וזהו על דרך שכתבו אלל ותפקחנה עיני שניהם שאחר שחטאו ראו מה שלא היו רואים בתחלה. גם ראוי לחקור כיון שרצונו יתעלה היה שיבדוק יעקב ולא עשו וכמו שאמרו ז"ל ברבה לא יחרוך רמיה לידו לא יאריך הקב"ה לרמאי ולאוודו דאמר רבי יהושע בן לוי כל אותו היום היה עשו לד צבאים וכופתין ומלאך בא ומתירין ועופות ומסרסן ומלאך בא ומפריחין וכל כך למה והוא אדם יקר חרוץ כדי שיבא יעקב שהוא יקר של עולם ויטול את הברכות שמעיקר העולם חרוצות לו וגם אמרו חז"ל על פסוק גם ברוך יהיה אמר רבי יצחק בא לקללו אמר ליה הקב"ה הוזהר שאם את מקללו לנפשוך את מקלל דאמרת אורריך ארור וכיון שרצונו ית' בכך למה לא גילה אופן ילחך על זה

ותשמע רבקה וגם ותאמר רבקה ולא ורבקה אמרה וגם למה אמר באמלע וילך עשו השדה לאור זיד להביא וגו' עד שהוכרח לחזור ולכתוב ורבקה אמרה היה לו לאומרו קודם ורבקה שומעת והיה אומר הפסוק ורבקה שומעת בדבר יצחק וגו' ואמרה אל יעקב בנה ולשוק מורבקה פעם שנית. אבל כוונת הפסוק לא בא לומר מציאות מה שהיה לבד כי אם לתרץ קושיא והיא איך הכניסה רבקה לבנה יעקב בדבר וענין כזה ומה בטחון היה לה שלא יביא קללה עליו לכן אמר לנו הכתוב ורבקה שומעת ודקדקה בדבריו של יצחק כמה וכמה הקפיד שיהיו דברים של היתר וכמו שאמרו חז"ל שא נא בליך שחזו מאני זיך שלא תאכילני גזילות וטריפיות סני מאני זיך שלא תאכילני גזילות וחמסים והוא לא עשה כן אלא וילך עשו השדה לאור זיד להביא וגו' וכמו שאמרו חז"ל אם מלא הרי מוטב ואם לאו להביא מן הגזילות ומן החמסים זאת היתה סבה שרבקה אמרה אל יעקב בנה וגו' והיא דקדקה בכל מעשיה שיהיה היתר ולא איסור כדי שהקב"ה יללח על ידה. עלי קללתך בני לפי הפשט נראה לעניות דעתי שאמרה לו אל תחשוב שמה שאני משתדלת בזה הוא להיות שאינו מרגשת ההיזק או הקללה שלך כי אינו כן כי עלי ממש קללתך כי אני מרגשת לערך יותר מזערי אך בטחתי בהשם שלא תבא לידי כך. ויתן לך האלהים מטל השמים וגו' הקושיא המפורסמת היא היות כל אלו הברכות גופניות ועוד ונתנם לעשו באומרו הנה משמני הארץ יהיה מושבך וגו' וכבר ראיתי מה שאמרו חז"ל ומה שכתבו המפרשים אבל לענ"ד יראה שצאלו המלות רמו הדבקות והשלמות האמתי עם השלמות הגופניות הגלויים אליו ויובן עם זה שלרץ לדקדק שהיה לו לומר ויתן לך האלהים טל השמים כמו שאמר משמני הארץ אבל הכוונה היא כמו שפירש ר"א כי מ"ס מטל מושך עלמו ואחר עמו והיו באלו אמר ומשמני הארץ ועם זה יאמר לענ"ד. שכוונת יצחק בברכות אלו היתה לומר שלא יהיה מושגח ומושפע מלך הטבע אלא מלך הקב"ה וזה באופן שאפילו הדברים הטבעיים לא ישיגם ולא יהיו לו כי אם בזכות מעשיו ובשכר פעולותיו על דרך ההשגחה שזה מורה תכלית הדבקות עם האל ית' ועתה יאמר הכתוב ויתן לך ר"ל בשבילך ומסכת פעולותיך האלהים מטל השמים וממשמני הארץ ר"ל לא מבעיא הטל שאינו מעבע השמים או השומן שאינו מעבע הארץ דפשיטא שאין הקב"ה משנה הטבע כי אם לסבה עלמית ושמעך יחייבו כן אלא אפילו מטל המוטבע בשמים

זה שיצרך ליעקב ולא לעשו וזה היה משבית מדנים מבין אחים ולא שישתדל יעקב בכמה מיני ערמות ותחבולות ליקח הברכות עד שיושקום עשו את יעקב והוכרח לברוח : ונראה לעניות דעתי כי ענין הברכות שהנדיקים מצרכים כתב הרב בעל העקרים מאמר רביעי פרק תשעה עשר הוא המשכת השפע האלהי על המבורך והוא באמלעות הנדיק או החסיד והוא וכאלו הוא נמור להמשיך השפע ההוא על המבורך ולכן יצחק אבינו להרגיש בעלמו היותו ראוי להמשיך השפע האלהי על בנו בכורו ראה לברכו ואין ספק שבהיות הנדיק ההוא המבורך שמח יותר ויותר מוכן להמשיך השפע ההוא כי אין הגבולה שורה אלא מתוך שמחה ויחול השפע ההוא יותר בשלימות ויותר בשופע על המבורך ועל המושפע ולעורר הענין הזה אמר יצחק לעשו עשה לי מטעמים וגו' ומתוך מאלל ומסתה היה רוצה לברכו כדי לעורר שכלו בשמחה (בנו) [לבן] כי מתוך שמחה יחול עליו השפע האלהי יותר בשלמות וגם להכין את בנו לקבל השפע ההוא בקיומו מלות אביו . ולכן אם היה הקב"ה מגלה און יצחק שלא יצרך לעשו אלא ליעקב ודאי שהיה מתפעל מזה ויהעלז אל לבו בחשבו שאלא ממנו זרע שאין ראוי לברכה עם היות שלא ראה לישא אשה כי אם בן ארבעים שנה כדי שיהא זרעו הגון כמו שכתבתי באופן שהיה נמשך מזה שהשפע שיהיה משפיע ומושך על יעקב לא יהיה בשופע ורביי ושלמות לפי שכל מתוך עלבון לא מתוך שמחה אבל עכשו שהיה שמח וטוב לב בחושבו כי מתחו שלימה נמלא שהשפע ההוא הנאלל באמלעותיו היה בתכלית השלמות להיות ברכתו נכונה לו מתוך שמחה גדולה ולכן הסתיר הקב"ה הענין מילתך כדי שתהא ברכתו של יעקב שלימה. ועם זה יאמר הכתוב והיה כי זקן יצחק ר"ל שקנה חכמה גם זקן בפועל שנחלשו הכחות החמריים עד שגבר עליו כ"כ עין ואור שכלו עד שכהו עיניו כאדם המתבודד ומעיין בענין מה ועיניו פקוחות ואינו רואה מה שלפניו וזה היה מראות מכח איתה ראיה שהשיג במעשה העקירה וכיון שהרגיש בעלמו היותו במדרגת שלמות כל כך זאת היתה הסבה שיקרא את עשו בנו וגו' להכניו ולסעדו לקבל השפע היותר מלמעלה באמלעותיו :

ויאמר הנה נא זקנתי לא ידעתי יום מותי פירש מרי ורבי ז"ל שהכוונה לומר לא ידעתי יום שאמות לפי שכבר מתי כשנעקדתי על גבי המזבח שפירש נשמותי ולא תהא פטירתי כי אם הפשט הגוף להדבק בשכינה . ורבקה שומעת בדבר יצחק וגו' קשה שהיה לו לומר

הגדול מרי ורבי זלה"ה היא שפס היות שכוונת המצריך היא להמשיך השפעת העליון על המצורך מכל מקום לריך שיהיה במצורך חיזו הכנה כדי לקבל השפעת ההוא ולכן היה מכיון יחזק ללוות לעשו ועתה שא נא כליך תליך וקשהך כדי שתחשב לו לזכות להכניס ולסעדו לקבל ברכתו אבל כשבירך יחזק ליעקב אף על פי שלא הכירו הרגיש בו הכנה גדולה לקבל השפעת ההוא עד שכמעט נראה לו שלא היה לריך לו ולברכתו כי הוא לבדו מעלמו היה ראוי לקבל השפעת ההוא ועם זה יובן הפסוק שאמר יחזק ליעקב גשה נא ושקה לי בני שראוי לדקדק שהמשיפיע הוא המושק וכמו שנאמר ישקני מנשיקות פיהו וכיון שכן ויחזק הוא המשיפיע היה לו לומר גשה נא ואשקך בני אבל הכוונה לומר שכיון שהרגיש בו כל כך שלמות והכנה וכמו שאז"ל שנכנס עמו בן עדן וכמו שאמרו על פסוק ואוכל מכל בשרם תבא ואברכהו וגו' לכן אמר גשה נא ושקה לי כלומר איך לריך לי ולברכתי אלא אדרבה אחת תוכל להשפיע עלי ולכן גשה נא ושקה לי ותשפיע עלי ולזה כיוונו חז"ל באומרים שהיה מעוטר כחתן וככלה כי מלד שלמותו שהיה לו מעלמו אמר כחתן מה החתן משפיע אף יעקב משפיע כמו שנאמר ושקה לי בני ומלד הברכות שיקבל מאביו והושפע ממנו היה ככלה שמושפעת מהחתן באופן שמלד שתי שלמויות אלו נשלם תכלית השלמות עד שירד עליו תחיית טל מן השמים ונדשנו עלמותיו וכו' וזה מכה שלמותו הנמלא בו וכמו שנאמר ויעקב איש חס יושב אהלים. שגראה לע"ד שהכוונה לומר שיעקב היה איש חס וישר עד שהוא היה יושב ומעמיד ומתמיד האהלים והם השמים כמה דאית אמר וימתחם כהאל לשבת וכן השמש והירח כמה דאית אמר לשמש שם אהל בהם וכן הן עד ירח ולא יאהיל זהו מה שגראה לעניות דעתי ואמר לי לבי הצעיר יחזק בכ"ר שמואל אדרבי זלה"ה :

פרשת ויצא

רבה בפסוק וילא ז"ל רבי יהודה בר סימון פתח אלהים מושב יחידים ביתה מטרונה שאלה את רבי יוסי בן חלפתא אמרה לו לכמה ימים ברא הקב"ה את עולמו אמר לה לששת ימים דכתיב כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ אמרה לו מה הוא עושה מאותה עשה ועד עכשיו אמר לה הקב"ה יושב ומזוג זיווגים וכו'. בזה המאמר קשה לי טובא חדא מי אמר לה שהקב"ה עושה שום דבר עד ששאלה מהו עושה בתחלה היה לה לשאול אם עושה או אינו עושה ואמר

שירעה

וכן משמני הארץ שהארץ מטבעה נותנת אפילו זה לא יהיה אלא לך מסכתך שזה מורה היות השגחה ה' דבקה עמו ומושגח ומושפע מאתו יהעלה ולא יהיה נמסר למטבע (ועיין פרשת מקץ מאמר אמרו ז"ל הרשעים מתקיימין על אלהיהם וגו'). ורוב דגן ותיכוס יעבדוך עמים וגו' יובן עם מה שאמרו חז"ל אפשר אדם חורש בשעת חרישה וזורע בשעת זריעה ודש בשעת דישה תורתו אימתי נעשית אלא בזמן שישראל עושים רצונו של מקום מלאכתן נעשית על ידי אחרים דכתיב ועמדו זרים ורעו לאנכם ובני נכר איכריכם וכורמיכם וכו' אף כאן אמר ורוב דגן ותיכוס יהיה בתנאי שיעבדוך וכו' כדי שיהיה המלאכה נעשית על ידם ויהיה לך פנאי לעסוק בתורה ובמלות. אבל לעשו לא אמר כן אלא מסרו לגמרי למטבע ואמר הנה משמני הארץ יהיה מושבך וגו' הכוונה לומר שבאחיזה אקלים שיהיה שם מטבע אותו המקום לגדל משמנים וגם באחיזה מקום שיהיה מטבע בו ירידת הטל הבא ממעל כמו שיש בכמה מקומות שירד שם הטל בדרך טבע שם יהיה מושבך ומקום קביעותך ובאחיזה אופן שעל חרבך תחיה כלומר שתלך למקום ההוא בחרב שלופה ותכבשנו לא מלד שירד הטל או יהיה השומן באחיזה מקום שתהיה אחת שם מסכתך אלא אדרבה אחת תלך למקום שיהיה מוטבע בו היות דגן ושמן וזה מכה חרבך ועם כל כך הגדול את אחיך תעבוד כשיעשה רצון קונו ולפי שבתחלה לא אמר ליעקב אלא שאפילו הדברים הטבעיים לא יהיה לו חלק בהם כי אם מלד מעשיו כמו שכתבתי לכן חזר לבסוף ואמר. ואל שדי יברך אותך וגו' כלומר כיון שאיך מסור למטבע תזכה שאפי' בזמן שאין הטבע מחייב שום דבר טוב ולא ברכה הקב"ה שנקרא שדי שמשדד מערכות השמים וברא העולם ואמר לו די יברך אותך כי כמו שאתה קרוב להפסד שאין לך חלק בדברים הטבעיים כי אם לפי מעשיך גם תהיה קרוב לשכר שישרד ה' מערכות השמים לברך אותך כשתעשה הראוי כי מעשיך יקרבוך ומעשיך ירחקוך ועוד שיפך וירבך וגו' ויתן לך את ברכת אברהם והוא שאמר לו ואעשך לגוי גדול וכמו ששמעתי שהכוונה לומר שמיחד שמו עליו בהיותו פרטי כמו אם יהיה גוי גדול וזה מורה תכלית הדבקות בו ית' :

אשרו חז"ל עשר ברכות בירך יחזק את יעקב כנגד עשרה מאמרות שנברא בהם העולם וכשנא יעקב משוער כחתן וככלה בקישוריה וירד עליו תחיית טל מן השמים ונדשנו עלמותיו ונעשה גבור חיל לכן נאמר מידי אביר יעקב כוונת המאמר הזה לפי מה שפירש בו הרב

כלומר בכל עת ובכל רגע מזווגם להיות רלוני דבק עמם ורועה בהתמדהם. כנגד העולם השפל אשר בתי של פלוני לפלוני אשתו של פלוני לפלוני ממנו של פלוני לפלוני והכוונה באומרו שלשה אלה הוא כי מלינו השנוי בדברים השפלים בשלשה פנים או השנוי ביסודות הפשוטים שמשתנים מזה לזה כי הארץ תשתנה ותתהפך למים וכן המים לרוח וכן הרוח לאש וזה להיות אותו היסוד פשוט באורו כי עדיין לא נתמזג ולא הורכב בשום יסוד אחר. וכנגד זה אמר בתו של פלוני לפלוני כגון בשם בת כי כמו שהצט בהיותה בת מתיחסת לאביה ולמקורה הראשון כי עדיין לא נתמזגה ולא נזדווגה לאדם כן אותו החלק מאותו היסוד הפשוט כי עדיין לא נתמזג ולא הורכב שם שום יסוד אחר הקב"ה גוזר שיהיה לפלוני בלימד שיתהפך ויקבל צורת פלוני ר"ל צורת היסוד האחר הסמוך אליו והכוונה בכל זה לומר כי עם היות שזה השנוי נראה שהוא טבעי כי בהתגבר היסוד על חברו נהפך האחר אליו אפי' הכי האמת הוא כי הקב"ה עושה כל ומרלונו יושפע הכל בכל עת ורגע. ומלינו שנוי אחר בדברים השפלים והוא כי אחר שנזדווגו והתמזגו הד' יסודות בגמלא אחד פושטים אותה הצורה ומשתנים ולבשים צורה אחרת וזה כמו הבליה שמשתנה לצורת אפרוח וכן הטפה הזרעית לצורת הולד. וכנגד זה אמר אשתו של פלוני לפלוני כלומר כי כמו שהאשה המיוחסת לבעלה כבר נזדווגה והתמזגה ולבשה צורה כן אותו הגמלא המורכב מארבע יסודות כבר נזדווגו היסודות אליו באלו ועם כל זה גזור הקב"ה עליהם שכלם כאחד יפשוטו אותה הצורה וילבישו צורה אחרת. ומלינו שנוי אחר בדברים השפלים והוא כי להיות הדבר בדמותו בללמו משתנה איכותו כמו שמלינו שאמרו חז"ל שם חכם שגזר על החומץ שידליק ואמר מי שאמר לשמן והדליק יאמר לחומץ וידליק לומר כי טבעי הדברים אינם מוטבעים בהם ממש כי אם ברלוני ית' והוא יכול לשדרס ולהניחם במקום שיראה. וכנגד זה אמר ממנו של פלוני כלומר שאינו משנה ממש צורת הדבר ואינו נוגע לעצמותו כי אם משנה האיכות כמו החומץ שאינו עצמות האדם והוא אומרו ממנו של פלוני כלומר איכות של השמן לפלוני כלומר יכול וישרה על החומץ באופן שדרך כלל ודרך פרט הכל מושגח ומשפץ מרלונו ית' ולפי שמיחס להקב"ה פעולות השנוי שגדלה שישתלשל מזה איזה שנוי לו יתעלה וכן אמר בתחלה הקב"ה יושב ומזווג זיווגים כלומר הקב"ה יושב ונלחי וקיים והוא עומד בעלמו ואינו משתלשל מזה שום

שידעה שעושה תשאל מהו עושה. ועוד מה תירץ שמזווג זיווגים לא מלא דבר אחר כי אם זה והלא זן ומפרנס לכל העולם כלו מקרני ראמים ועד ביני כינים ומשיב הרוח ומוריד הגשם ומעריב וכל העולם כלו תלוי עליו ועוד מה היא הכוונה באומרו הקב"ה יושב ומזווג. ועוד הכפל באומרו בתו של פלוני לפלוני ואשתו של פלוני לפלוני. ועוד מה שייך בזיווג ממנו של פלוני לפלוני. ועוד מאי קא פרעת אף אני יכולה לעשות כן ומה בזה וכי לפי שהיא יכולה לעשות כן לא יעשהו הקב"ה והלא מלוא אותנו שנעשה מה שהוא עושה דכתיב והלכת בדרכיו ועוד מה היא הכוונה ליחס הזיווג לקריעת ים סוף דקאמר קשה הוא לפני הקב"ה כקריעת ים סוף. ועוד כשהציאה לרבי יוסי בן חלפתא אמרה ליה לית אלה כאלהבון אמת היא תורחבון נאה ומשובחת התורה בזה הדרוש מי הכניסה שתאל. ואומר לענין דעתי כי כוונת המטרוניתא היא לומר כי אחר שברא הקב"ה העולם בששת ימי בראשית מהאפס המוחלט שהיא הפעולה המיוחדת לאלהות אח"כ מסר כל הדברים לטבע ואין לו השגחה ושלטנות עליהם כי הדברים פועלים ומתפעלים מים ואין זה מהדברים המיוחדים לאלהות ולכן אמרה לכמה ימים ברא הקב"ה כי מלת ברא מורה היותו ממלא הדבר מהאפס המוחלט לששת ימים מאותה שעה ועד עכשיו מה הוא עושה כלומר בשלמא בששת ימים יוחם לו פועל ומעשה להיותו ממלא ופועל הדברים ומעמידן על לבינם אבל אח"כ מה הוא עושה כלומר אי אפשר ליחס לו שום מעשה כי אם עולם כמנהגו נוהג. ותירץ רבי יוסי וכלל דבריו הוא לומר כי התמדת כל הדברים והיותם על תלם הן הדברים העליונים הן הדברים האמצעים הן הדברים השפלים ושנוייהם בהפשטת הצורה והלבשת צורה אחרת כמו שמלינו בדברים השפלים שמשתנים מצורה לצורה הכל מושגח ומשפץ מידו של הקב"ה וברלונו לא זולת ואם חס ושלוס רגע לא יתמיד רלונו על כך כל גמלאים ספו חמו מן בלהות. וכנגד העולם העליון והאמצעי אחר מזווג זיווגים כי פחות מרבים שנים כי בעולם העליון עם היות שאין בו חמר שייך ביה זוג להיות כי בעלול הראשון נמלא בו שני מיני ידיעות אחת בידיעת עילתו ואחת בידיעת עצמו שהוא עלול מעלתו וזהו זיווג אחד שנזדווגו אלו השתי ידיעות במציאותו והקב"ה מתמיד בכל עת זה הזיווג כי ברלונו יתעלה הם עומדים ותלויים והזיווג האחר הוא בעולם האמצעי שמציאותו תלוי בחמר ונזדווגו בו החמר והצורה וכנגד שני אלו אמר מזווג זיווגים

גנאי לדעתו ית' אמר לו ודא היא אומנותיה אף אני יכולה לעשות כן כלומר זהו אומנות מיוחדת עשות דבר מדבר אף אני יכולה לעשות כן וכיון שכן מה לורך לומר שהקב"ה משגיח בזה אמר לה אם קלה היא בעיניך קשה היא לפני הקב"ה כקריעת ים סוף לומר כי כמו שקריעת ים סוף היה הפך הטבע ועל כרחך תודה שהיתה מאת ה' גם התמדת הטבע הוא מאת ה' כי לא יסדדוהו אם לא יכילו וימשיכוהו ולפי שבזאת הסבירה שהיתה למטרונותא היתה מכחשת תורתנו הקדושה בזוהרה כי הכל נמסר לטבע ואין לו להקב"ה שלטון עליו ומלינו כל החורה בלה הפך זה אם בחקותי חלבו וגו' ונתתי גשמים וגו' וכן כל היעודים גשמיים לכן אמרה אמת היא תורתכן וכו' :

בראשית רבה דף מ"ה ע"א רבי יהושע דסיכנין בשם רבי לוי נטל הקב"ה שיחתן של אבות ועשאן מפתח לגאולתן של בניס אמר לו הקב"ה אחת אמרת והיה ה' לי לאלהים חייך כל טובות וברכות ונחמות שאני נותן לבניך איני נותן אלא בלשון הזה שגא' והיה ביום ההוא ילאו מים חיים וגו' והיה ביום ההוא יוסיף ה' שנית ידו לקנות את שאר עמו וגו' והיה ביום ההוא יטפו ההרים עמים והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול : כוונת המאמר הזה לעניות דעתי הוא שחז"ל הרגישו הקושיא המפורסמת בפי הכל איך היה יעקב מתנהג תנאי בעבודתו ית' שאמר אם יהיה אלהים עמדי ושמרני וגו' ונתן לי לחם וגו' ושבתי בשלום אל בית אבי אז והיה ה' לי לאלהים הא לא הכי לא אם כן נמלא שהיה משמש להב"ה על מנת לקבל פרס דוקא ולתתן זה א"ר יהושע דבשלמא אם היה אומר הכתוב יהיה ה' לי לאלהים אז הייתי מוכרח לומר שהוא גזרה כמ"ס והאבן הזאת אשר שמתי מלבה יהיה בית אלהים אבל הוא לא אמר אלא והיה וכיון שכן אין והיה גזרה אלא תנאי ויזבן בזה שאע"פ שזא"ו שואית הבא על פועל עבר מהפך מעבר לעתיד וא"ו זו של והיה אינה מהפכת אלא היא וא"ו שמושית לבד וכן יש הרבה כמו ועשה לו כחונת פסים שאינה מהפכת מעבר לעתיד כי אם שמושית לבד וכן הלא אביך אבל ושתה אינה מהפכת אף כאן וא"ו של והיה אינה אלא שמושית באופן שמלת והיה אינה גזרה אלא מלה תנאית כוונת יעקב אבינו היא לומר ושבתי בשלום אלא בית אבי וזה בתנאי שהשלום הנזכר לא יהיה בדרך מקרה או מחמת כובד או מול שיחייב כך אלא בשביל שהיה ה' לי לאלהים למנהיג ושבשגחתו ית' שצתי לשלום. אז האבן הזאת אשר שמתי מלבה יהיה בית אלהים וגו' כוונת יעקב

אבינו בזה הוא לרמוז שאיזה טובה שיבא לאדם אם לא יבא לו מלך השגחתו וגזרתו יתעלה אינה טובה שהרי לפעמים מערכות השמים מחייבים טובה לאדם עם היות שאינו ראוי לכך ולכן שום טובה לא היה חשוב בעיניו אם לא יהיה מושגת ומונהגת מאתו יתעלה ולכן התנה והיה ה' לי לאלהים : ולכן עשה הקב"ה ממלת והיה מפתח לגאולתן של ישראל לפי שזאת המלה באופן שפירשתיא היא פנה גדולה ואמונה אמתית היות כל טובות העולם בעיני האדם נחשבים לאפס ותוהו אם לא יהיו באים לאדם מלדו ית' ובהשגחתו הפרישית וזה מה שראוי לאדם להיות לנגד עיניו לתקן דרכיו וכמו שפירשתי הדרוש הזה עלמו על מאמר אז"ל זה היום עשה ה' נגילה ושמחה בו אין לנו יודעים בזה לשמוח וכו' ולכן עשה הקב"ה מפתח ממנו וגם לכיונה שנית לומר שגאולתן של ישראל היא ודאית כאלו כבר ולכן אמר והיה דמשמע פועל עבר כמו שכתבתי ולא אמר יהיה ביום ההוא ילאו מים חיים או יהיה ביום ההוא יוסיף ה' שנית ידו וגו' וכן מלאתי שאמרתי חז"ל במזמור יאמרו גאולי ה' וגו' היה לו לומר אמרו גאולי ה' אשר גאלם או יאמרו גאולי ה' אשר יגאלם אמר ר' יהודה בר שלום כמה יפה הוא אומר לפי שמאמרו של הקב"ה מעשה אמר רב הונא בשם רבי דוסתאי בשם ר' שמואל בר נחמן ומקום אחר את למד שמאמרו של הקב"ה מעשה הוא וממי את למד מאברהם מה כתיב ביום ההוא כרת ה' את אברהם ברית לאמר לזרעך נתתי את הארץ הזאת אתן אינו אומר אלא נתתי וכי עד עכשיו הוליד בניס אלא שמאמרו יתעלה מעשה אמר הקדוש ברוך הוא אמרתי דבר נעשה מעשה אף כאן הוא אומר גאולי ה' שכבר גאלם :

בראשית רבה דף מ"ג ע"ב רבי פנחס בשם רבי אבהו מלינו כתוב בתורה צנצאים בכתובים

שאין זיוונו של אש אלא מן הקב"ה בתורה מנין ויען לבן ובתואל ויאמרו מה' ילא הדבר צנצאים ואביו ואמו לא ידעו כי מה' הוא בכתובים ומה' אשה משכלת יש שהוא הולך אלל זיוונו ויש שזיוונו בא אללו יתכן זיוונו בא אללו וירא והנה גמלים באים יעקב הלך אלל זיוונו וילא יעקב מבאר שבע. כוונת המאמר לע"ד כי מיני האהבה הם שלשה אהבת הטוב אהבת הערב אהבת המועיל והאדם כשנושא אשה נותן עיניו באחד מהם וכמו שאמר חז"ל תנו עיניכם בזמון תנו עיניכם במשפחה שאין אשה אלא לבנים תנו עיניכם ביופי וכו' אז נותן עינו בשלשון וכמו שאז"ל פרשת שלח לך משל למלך שיומן לבנו אשה נאה

בשם רבי לוי נטל הקב"ה שיחתן של

אבות ועשאן מפתח לגאולתן של בניס אמר לו הקב"ה אחת אמרת והיה ה' לי לאלהים חייך כל טובות וברכות ונחמות שאני נותן לבניך איני נותן אלא בלשון הזה שגא' והיה ביום ההוא ילאו מים חיים וגו' והיה ביום ההוא יוסיף ה' שנית ידו לקנות את שאר עמו וגו' והיה ביום ההוא יטפו ההרים עמים והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול : כוונת המאמר הזה לעניות דעתי הוא שחז"ל הרגישו הקושיא המפורסמת בפי הכל איך היה יעקב מתנהג תנאי בעבודתו ית' שאמר אם יהיה אלהים עמדי ושמרני וגו' ונתן לי לחם וגו' ושבתי בשלום אל בית אבי אז והיה ה' לי לאלהים הא לא הכי לא אם כן נמלא שהיה משמש להב"ה על מנת לקבל פרס דוקא ולתתן זה א"ר יהושע דבשלמא אם היה אומר הכתוב יהיה ה' לי לאלהים אז הייתי מוכרח לומר שהוא גזרה כמ"ס והאבן הזאת אשר שמתי מלבה יהיה בית אלהים אבל הוא לא אמר אלא והיה וכיון שכן אין והיה גזרה אלא תנאי ויזבן בזה שאע"פ שזא"ו שואית הבא על פועל עבר מהפך מעבר לעתיד וא"ו זו של והיה אינה מהפכת אלא היא וא"ו שמושית לבד וכן יש הרבה כמו ועשה לו כחונת פסים שאינה מהפכת מעבר לעתיד כי אם שמושית לבד וכן הלא אביך אבל ושתה אינה מהפכת אף כאן וא"ו של והיה אינה אלא שמושית באופן שמלת והיה אינה גזרה אלא מלה תנאית כוונת יעקב אבינו היא לומר ושבתי בשלום אלא בית אבי וזה בתנאי שהשלום הנזכר לא יהיה בדרך מקרה או מחמת כובד או מול שיחייב כך אלא בשביל שהיה ה' לי לאלהים למנהיג ושבשגחתו ית' שצתי לשלום. אז האבן הזאת אשר שמתי מלבה יהיה בית אלהים וגו' כוונת יעקב

יעקב אל אביו ואל אחיו וילך פדנה ארס למה חזר ואמר וילא יעקב וחזר והזכיר יליאתו והלא לא היה לרדך להזכיר יליאתו משם כמו שלא היה לרדך להזכיר יליאת החמרים והנמלים אלא חזר והזכיר יליאתו לומר שעשה יליאתו רשם באופן פעלה בידו שפסוק וילא יעקב הוא מיותר ולפי דרכי כתבו התורה לומר שמאחר שילא יעקב לדרך יחידי זו היא הסבה שהזמין עלמו לעיין במה שעיין כמו שכתוב להיות הזמן והמקום מוכן לכך והדרוש אשר עיין בו הוא הנדון אשר היה עומד בו ושהיה הולך בדרך ובורח בשבילו והם הברכות שברכו אביו וזה שבינו חז"ל במאמר שהתחלתי שאמרו אבאר שבע מבארה של ברכות וכו' ובסת עיניו הוא בהסתכלו תוכן אותן הברכות וכפי מה שפירשתי שם שכונת הברכות היו שלא יהיה יעקב נחסר ומשועבד אל העבד כי אם מושגת ומונהג מאתו ית' השגחה פרטית עד שיסדר בשבילו מערכות השמים וכמ"ש ואל שדי יבדק אותך וגו' וכמו שפירשתי שם בארוכה. לכן נתקשה לו זה הענין אם אפשר לו לאדם לעלות למדרגה זו ורצה לעיין בזה בהרגישו בעלמו ראוי לעיין מלד חכמתו כמ"ש חז"ל ש"ד שנה נטמן בבית עבר והיה למד חכמה באופן שהיה בור מלא חכמה שבע חכמות ואפשר שזה כיון גם כן באומרו. וילא יעקב מבאר שבע כלומר כיון שילא יעקב מבאר השבע חכמות זו היא הסבה שרצה לעיין בבארה של ברכות שהן שובע שמחות ולכן נקראו באר שבע שהוא השגת התכלית האמתי שמשיב לעדם באופן שבאומרו וילא יעקב מבאר שבע כיון לשתי כוונות כי הלא כה דברי כאש נאם ה' וכפטיש יפוצץ סלע מתחלק לכמה ניוזות אף כאן אמר כיון שילא מבאר שבע החכמות עיין בבאר של ברכות שהן שובע שמחות ומלא מקום מוכן לזה להיותו הולך בדרך יחידי: ויפגע במקום וגו' הכוונה לומר פגע ונתקשה לו הדרוש הזה להיות שנקרא שמו של הקב"ה מקום ששם זה מורה תכלית גדולתו ית' כמו שאפרש וכיון שכן איך אפשר שיהיה האדם נחשב בעיני הקב"ה להיות כ"כ מושגת בפרטות כמ"ש לי אבא באותן הברכות וקריאת שם זה מורה גדולתו יובן עם מה שאז"ל ברב"ה שם ר' מ"ג ע"ג ויפגע במקום ר' הוגא בשם ר' אחי אמר מפני מה מכניין שמו של הקב"ה וקוראים אותו מקום שהוא מקומו של עולם ואין עולמו מקומו מן מה דכתיב הנה מקום אחי הוי הקב"ה מקומו של עולם ואין עולמו מקומו א"ר יצחק כתיב מעונה אלהי קדם אין אלו יודעין אם הקב"ה מעוני של עולם ואם עולמו מעוני מן מה דכתיב ה' מעון אלהי

היית

ובת טובים ועשירה וכו' ובא רבי פנחס ואמר שהכל בא מאתו ית'. כנגד אהבת הטוב והוא שנותן עיניו במשפחה שיהיה בת טובים אמר ויען לבן ובחולל וגו' כי כוונת אברהם בזיווג יצחק היתה המשפחה כמו שנאמר אם לא אל בית אבי תלך ואל משפחתי ולקחת אשה לבני. כנגד אהבת הערב אמר ואביו ואמו לא ידעו וגו' שמשון הלך אחר הערב שכן כתוב שם ויאמר שמשון אל אביו אותה קח לי כי היא ישרה בעיני וכמו שאמרו חז"ל הוא הלך אחר עיניו לכך לקה בעיניו שנאמר וינקרו את עיניו. כנגד אהבת המוטיל אמר בית והיו נחלת אבות ומה' אשה משכלת כלומר אפשר שיהיה לו לאדם בית והיו מלד נחלת אבותיו אבל שיהיה לו הללחת נכסים מלד אשתו אין זה דבר טבעי כי אם בהשגחתו יתעלה ומשכלת מלשון הללחה כמו למען תשכילו את כל אשר חששון:

מאמר רב"ה דף מ"ג ע"ו וילא יעקב מבאר שבע ברכות אמר מבארה של ברכות אמר שלא יעמוד עלי עשו ויאמר כך היתה מרמה בי וטמל את הברכות נמלאתי מאבד אותו יגיע שיגעה בי אחי. פירוש פשה זאת נראה לעניות דעתי שיעקב אבינו כיון שראה עלמו במקום מוכן והגון לעיין ולהעמיק באיזה עיון עמוק והוא היומו הולך בדרך יחידי שכן מצינו שאמר התנא הנעור בלילה והמהלך בדרך יחידי ומפנה לבו לבטלה הרי זה מתחייב בנפשו. והטעם לפי ששני זמנים אלו הם מיוחדים ומוכנים לעיין באיזה ענין עמוק להיות שאין שם שום מעיק ומטרוד שכלו של אדם שבאמצע הלילה אחר השינה מתחבטו של אדם שקטות ושאננות ושכלו עומד על מתחבטות ויכול לכיון אל האמת באיזה עיון וכן כשההלך בדרך יחידי אין שם מטרוד מחוץ ומתבודד בעלמו להעלות במחשבתו כל חלקי הדרוש ההוא שרצה להשיג עד שבא עד תוכו ולכן כשכשתי זמנים אלו מפנה לבו לדברים בטלים הרי זה מתחייב בנפשו. ולכן יעקב אבינו כדי שלא להתחייב בנפשו בראות את עלמו הולך בדרך יחידי רצה להלביש זמנו בעיניו דרוש עמוק לבא עד תוכו. ולכן חזר ואמר וילא יעקב מבאר שבע שהוא מיותר אל שאז"ל ברב"ה א"ר אבשיא כבר כתיב וישמע יעקב אל אביו ואל אחיו ומה ת"ל וילא יעקב וגו'. ועוד אז"ל דף מ"ג ע"ג וז"ל וילא יעקב וכו' לא ילא משם אלא הוא והרי כמה חמרים כמה גמלים ילאו ר' עזריה בשם ר' יהודה בר סימון אמר בזמן שהלדיק בעיר הוא הורה היא זיוה הוא הדרה וכו'. שהכוונה בזה לפי מה שפירש בו החכם הרב הגדול מרי ורבי זל"ה שכוין שכבר כתיב וישמע

זולת היותו מזוייר בשכלו ית' ושיהיה רצונו ית' דבק עם מליאות הדבר ההוא כי הקב"ה הוא דפוס הנמלאות כלם וכלם מזויירים בדעתו האלהי באופן שהוא הוא יתברך המקום הרוחני המקיפם מכל לז ומשמרם בהיות רצונו חפץ במליאותם וזהו שאמר ר' יצחק אין אנו יודעים אם הקב"ה מקומו של עולם וכו' כלו' אם הכוונה באומרו מעונה אלהי קדם היותה ממש מעון ומקום ממש אין אנו יודעים אם הקב"ה מעונו של עולם ואם העולם מעונו. והטעם לפי שז"כ וזות יש באומרו שהקב"ה מעון העולם כמו באומרו שהעולם מעונו כי כמו שהמתקומם במקום הוא בעל גשם ולכן אין לומר שהקב"ה עומד במקום כי הקב"ה אינו גשם כך גדר המקום הוא גשם מקיף מחוץ ולכן אם היינו אומרים הקב"ה מעון ומקום העולם ממש יתחייב מזה היות הקב"ה בעל גשם ח"ו. ולכן גזר ואמר שאין הכוונה לומר מעון גשמי ממשיי אלא רעיוני ואלהי שכן אמר מעון אתה היית לנו וגו' בטרם הרים יולדו ותחולל ארץ ותבל ואז אין שם דבר גשמי וממשי ואיך היה מכון אלא על כרחינו לומר שהכוונה היא שהיו כל הנמלאים מזויירים ושומרים ועומדים בצורתו ית' כי שם היא מעונתם ושמירתם אפי' אחר מליאותם ובצחינה זו נקרא הקב"ה מקומו של עולם. ולכן יעקב אבינו בהעלותו על לבבוגדלו ורוממותו ית' הרמזו בשם מקום פגע ונחשקה לו ענין הברכות שברכו אביו אם היה אפשר לו לאדם לעלות למדרגה ההיא להיותו מושגת כל כך בפרטות מאתו ית' ודבק עמו בהיות הקב"ה גבוה מעל גבוה ית' וכיון שנחשקה על זה רגלו הקב"ה להאיר שכלו בזה בדרך נבואה כי לא יושג בדרך חקירה. ולכן שקעה חמה פתאום שלא בעונתה כדי שילין שם ויהיה מוכן ומוזמן לקבל איזה שפע נבואיי באמצעות חלום כמו שנאמר בחלום אדבר בו כי החלום היא המדרגה תחתונה ממדרגות הנבואה וכמו שכתב הרמב"ם ז"ל וכיון שיעקב אבינו עדיין לא ניסה באלה לא היה ראוי ומוכן לנבואה בהקין. ולכן הוכרח הקב"ה להפיל עליו שינה להכניס ולהזמין לקבל השפע האלהי באמצעות החלום. ועם זה יובן מאמר או"ל ברבה שם דף מ"ג ע"ד רבנן אמרי כי בא השמש מלמד שהשקיע הקב"ה גלגל חמה שלא בעונתה בשביל לדבר עם יעקב אבינו בלגעת משל לאוהבו של מלך שבא אליו לפרקים אמר המלך כבו הפנסים כבו הנרות שאני מבקש לדבר עם אוהבי בליגעת כך השקיע הקב"ה גלגל חמה שלא בעונתה בשביל לדבר עם יעקב בליגעת שראוי לדקדק

היית לנו וגו' הוי הקב"ה מעונו של עולמו ואין עולמו מעונו. לריך לדקדק בכפל המאמר ומה חדש ר' יצחק על דברי ר' הונא ומה היא כוונת דבריהם. וגראה לע"ד שכוונת המאמר לומר שתי מדרגות גדולות שיש לו להקב"ה הרמוזות בשם מקום ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי. המדרגה הא' הוא שאין בכל הפעולות הנמלאות שפעל ועשה הקב"ה בבריאת העולם הוראה על תכלית גדולתו ית' אפילו יהיו יותר כהנה וכהנה והטעם להיות כי הקב"ה הוא צב"ת והוא בבחינת שלמותו מים שאין להם סוף וכל הנמלאים הם בעלי תכלית ומה ערך יש ביניהם ומה דמות תערכו לו ולכן אין כל הפעולות כלם מורות אחד מני אלף מגדולתו ית'. אבל האמת הוא שכל הפעולות והנמלאים כמה שהם אין שום נמצא בעולם שיוכל להמליאם ולבראחם זולת הקב"ה שהוא היכול האמתי ובכחו הגדול המליאם מהאפס המוחלט כמו שנאמר ברא אלהים כי שם אלהים מורה היכול על כל ולכן אמר ברא שכלת בריאה מורה הולאת הדבר מהאפס אל היש ולכן אין נמצא שיוכל לעשות שמץ מזהו כי אם הוא ית' ולכן אמר מכנין שמו של הקב"ה וקוראים לו מקום שהוא מקומו של עולם כלומר מקום הוא מדרגה וזה כי כמו שהמקום מכיל ומקיף המתקומם בו מכל לז כך גדר הדבר מכיל ומקיף לדבר ההוא הנגדר באותו גדר כמו שנאמר גדר האדם הוא חי מדבר כי ודאי שגדר חי מדבר מכיל ומקיף לאדם כלומר שהאדם נכנס בגדר ההוא כמו שהמתקומם נכנס במקום ההוא שעומד בו. ולכן אמר שהקב"ה מדרגתו וגדולתו סובל ומכיל ומקיף העולם ודוקא הוא לזר להיות שכתו צב"ת יהיה לו כח להמליאו מה שאין כן בשום נמצא זולתו שאין במדרגתו גדר שיסבול היותו יכול להמליא שום בריה בעולם אבל הקב"ה הוא מקום העולם שמדרגתו כ"כ גדולה שסובל ומקיף היותו הוא בורא העולם אבל מ"מ אין עולמו מקומו כלו' אין כל העולם ומילואו הוראת מדרגתו כי אין חקר לתבונתו ואין ערוך אליו ית' ששם היות הפעולות והנמלאות גדולי הערך עד שאין נמצא שיפעלם מ"מ אין פעולות אלו מורות ולא מוכיחות תכלית מדרגתו ית' וזהו שאמר מן מה דכתיב הנה מקום אתי כלומר אין לך דבר חוץ מעלמותי שיוכל להגדירי ושיהיה שם מקומי ומדרגתי אבל המקום והמדרגה האמיתית שלי הוא אתי ממש דבק (באמצעות) [בעלמות] והוא אשר לא יכלהו רעיון לא ידמהו דמיון כי הוא צב"ת. המדרגה השנית היא כי כמו שא"ל למתקומם להיות מתקומם בזולת מקום כך אין לך נמצא שיהיה לו מליאות

לדקדק מאי לינעא ופרהסיא שיך נבואה כי כל נבואה
 היא בלינעא שהרי רבינו שנאמר עליו ויקרא אל משה
 וידבר ה' אליו וגו' אל' משה שמע וישראל לא היו שומעים
 אפי' שהיה משה עומד בתוך בני ישראל. ועוד קשה
 במשל שהביא שאין הלניעות תלוי בכביית הנרות והפנסים
 אלא בדברו עמו חדר בתוך חדר במקום שלא יעמוד איש
 אהו כי אם יהוה לבדו ונרות דולקות אבל יוכן עם מה
 שכתבתי כי מדרגת הנבואה בהקצין היא מדרגה עליונה
 ממדרגת הנבואה בחלום ולכן להיות שיעקב אבינו לא
 היה בזמן ההוא מוכן והגון לנבואה לכך לא ראה הקב"ה
 להשפיע עליו השפע הנבואי בהקצין לפי שלא היה בו
 הכנה לכך כי עם היות שהנבואה היא ראון אלהי מכל
 מקום לר"ה הכנה במקבל שהיה מוכן לכך יכמו שכתב
 הרמב"ם חלק ב' פ' ל"ב ולכן אם היה מדבר הקב"ה עם
 יעקב בהקצין לקולר הכנתי לא היה משיג שום דבר להיות
 מדרגה עליונה שלא הוכן אליה אבל פהה שהיה באמלעות
 חלום כבר היה אפשר לו להשיג דבר מה וזהו שרלה
 באומרו בלינעא כלומר באופן לנוע ומכוסה בחלום שאז
 גובר הכח המדמה ואז משיג דבר מה אבל אם היתה
 הנבואה בהקצין שהיא מדרגה עליונה ומפורסמת ובפנים
 יותר מאירים לא היה משיג דבר וכן מצינו ביבמות פרק
 החולץ. מנשה הרב את ישיה אמרי מידן דיינה וקעלי'
 אמר ליה משה רבך אמר כי לא יראני האדם וחי ואת
 אמרת ואראה את ה' יושב על כסא וגו' וקאמר בגמרא
 מ"מ קשו קראי אהדדי ואראה את ה' כדתיא כל הנביאים
 נסתכלו באיטפקלריה שאינה מאירה משה רבינו נסתכל
 באיטפקלריה המאירה וכו' הרי שלחיות מדרגת נבואת
 משה רבינו למעלה מכל הנבואות ידע שלא ראהו בפניו
 כמו שכתב רש"י אבל ישיה שהיתה נבואתו באופן נסתר
 ובהסתר פנים ובלינעא כלומר שהיה לנוע הקב"ה ממנו
 ולא נגלה אליו כמו למשה היה נראה לו כמשיג דבר מה
 אף כאן ראה הקב"ה לדבר עם יעקב בלינעא כלומר
 שנלנע ממנו ושם מסך מדיל בינו לבינו כדי שיוכל להשיג
 דבר מה. מה שלא היה כן אם היתה הנבואה בהקצין
 ובאיטפקלריה מאירה וזהו שכיוונו חז"ל במשל. שהאדם
 המורגל לרא'פני המלך אינו מתבהל מפניו ומסתכל ומתבונן
 ומכוין למה שאומר ומדבר לו המלך אבל מי שאינו רוא' אותו
 כי אם לפרקים מתבהל בראותו פני המלך וכשמדבר המלך
 עמו מלד טרדתו אינו מבין ומכוין מה שמדבר לו המלך ומה
 היא תקנתו כביית הנרות כדי שלא יסתכל בפניו ויהא
 לבו בטוח ומכוין למה שמדבר לו המלך אף כאן לא דבר

הקב"ה במדרגה עליונה של נבואה ובאיטפקלריה מאירה
 עם יעקב כדי שלא יתבהל לראותו בלתי מוכן שלא הורגל
 באלה כדי שיבין וישיג הדרוש הנדרש ממנו ולכן שקעה
 חמה פתאום שלא בעונתה כדי שילין ויוכן באמלעות חלום
 לכיוון ולהשיג בקשמו ודורשו. ויקח מאבני המקום וישם
 מראשותיו כלומר היסודות והפנות הגדולות אשר אמרנו
 שמורה שם מקום שם מראשותיו חקוקות בלבו ובמוחו
 ולא יזוזו ממקומו שאין לזלזל בכבודו של מקום ועל
 הפנות האלו וישב במקום ההוא לראות מה דבר ה'
 בענין הברכות והדרוש אשר היה מבקש ודורש כמו
 שכתבתי. ויחלום והנה סולם מוצב ארלה וגו' כוונת
 החלום דרך כלל היא לומר לו איך האמת אחו לקיים
 סבתו היות מעלת הקב"ה מעלה גבוה שהוא גבוה על
 כל גבוהים כמו שהניח ורמו בשם מקום כמו שכתבתי
 וגם כיון החלום לומר שעם היות הקדמה זו אמתית מ"מ
 האדם הוא גדול הערך שהקב"ה משגיח עליו באופן
 שאפשר שיתקיימו הברכות הנבונות לו בידו וגם כיון
 החלום לומר מה היא הכנה שצריך לאדם להיות זוכה לכך.
 ולכל הדברים האלו כיון הקב"ה בחלום זה כי כיון שהיה
 חלום נבואי אין כ"כ זרות לומר שכיון לכל כי הלא זה
 דברי כאש נאם ה' וכפטים יפוצץ סלע מתחלק לכמה
 נילוצות אף כאן חלום זה מתחלק לכמה בחינות:

הבחינה הראשונה רמו באומרו והנה סולם מוצב ארלה
 שכונתו בזה לרמוז לכלל העולם והשתלשלות
 הנמלכות כמו שפירשו המפרשים שהנמלכות כלם הם
 כדמות סולם בהיותם גאחזים אלו עם אלו עלה ועלה
 והנה מלאכי אלהים מאן מלכי רבנן עולים ויורדים בו
 כלומר חוקרים ודורשים באלו הנמלכות מן המאוחר אל
 הקודם באופן שהם עולים להשיג גדולתו ית' ואח"כ יורדים
 כלומר מן הקודם אל המאוחר באופן שבאמלעות חקירתם
 משיגים קצת גדולתו ית'. והנה ה' נלץ עליו כלומר
 הקב"ה אינו דבק עם פעולותיו להיותו נעדר בערכם
 אלא הוא נלץ ועומד ונלחי וקיים עליו על הסולם הנזכר
 כלומר שהוא למעלה מן הפעולות כי אין ערכו דבק עם
 הפעולות כמו שכתבתי במדרגה ראשונה של שם מקום
 אלא הוא נלחי וקיים למעלה למעלה מן הסולם עליו רב.
 עוד שנית כיון במראה זו לומר כי האדם השלם דמותו
 הוא כדמות סולם המקשר ומחבר כל העולמות כלם כי
 העליונים רוחניים והתחתונים גשמיים והאדם מורכב
 מחמר וזירה א"כ הוא הוא הסולם וכן אל' בדבא דף מ"ד
 ע"א ר' שלמוני בשם ריש לקיש אמר תרכוסא פי' ארגו
 של

עליו בפרטות ואפשר להקיים בו הברכות שבירך לך
אביך כמו שכחתי לפי שכל העולם חלוי באיש אשר אלה
לו עם היות שהקב"ה לגדולתו אין חקר כמו שהנחת
והקדמת במה שרמזו באומרו ויקח מאבני המקום וישם
מראשותיו כמו שכחתי. וכנגד מה שאמר לו אביו ורוב
דגן ותירוש יעבדוך עמים וגו' כלומר שמלאכתו תהא
נעשית על ידי אחרים כמו שכחתי אמר לו הקב"ה אם
תהא מסופק בזה לראותך אלוני עשו וגדולתו ומעלתו לכן
הראה לו הסולם וכמו שאז"ל ראה שר בביל עולה שבעים
מדרגות וירד ומדי נ"ב וירד ויון ק"פ וירד

אמר הקב"ה אם תגביה כנשר ואם בין ככבים
שים קינך משם אורידך נאם ה' באופן שהכל מסור בידך
אם תרלה וכמו שנאמר תמשילוה בצמעה ידוך כל שמה
תחת רגליו וזהו שאמר לו והיה זרעך כעפר הארץ מה
עפר הארץ מכלה את כלי מתכות והוא קיים לעולם כך
בניך מכלים את כל העולם והם קיימים לעולם שכן
דרשוהו חז"ל וכל זה למה בשביל התורה כמו שאז"ל והיה
זרעך כעפר הארץ מה עפר הארץ אינו מתבצר אלא
במים כך בניך אין מתבצרים אלא בזכות התורה שנמשלה
במים. הרי שהראה לו הקב"ה בדרך נבואה כל מה שהיה
מבקש ומסופק בו כי הבא למהר מסייעין אותו וכיון שהוא
בהיותו מהלך בדרך יחידי הכין עצמו לכך וחקר ודרש
בדרוש הזה הקב"ה גילה לו סתרי תורתו במראה הסולם
כמו שכחתי כי לכל מה שכחתי היתה כונתו ית' ועוד
נוסף כהנה וכהנה וכמו שדרשוהו חז"ל על גלגלו של
נבוכדנצר. ועוד דרשוהו על חלומו של נבוכדנצר והם
אמת ודבריהם אמת כי לכל כיון הקב"ה כי אחת דבר
אלהים שתיים זו שמעתי. וכיון שכל ספקו של יעקב אבינו
היה על קיום הברכות לכן אחר שהקין משנתו שהיה
מסופק בחלומו אם היה חלוס ממש או נבואה מושפעת
מאיתו ית' כמו שכח הרב בעל העקידה ז"ל לכן שם כל
מצעו ואמיתת נבואתו בקיום הברכות וזהו שאמר אם
יהיה אלהים עמדי וגו' עד והיה ה' לי לאלהים שהקשיא
מפורסמת וכי היה עובד לה' על מנת לקבל פרס אלא
שהכוונה היא מה שכחתי על מאמר אז"ל נטל הקב"ה
שיחתן של אבות ועשאן מפתח לגאולתן של בנים וכו'
שכחתי שאין גזרת נדר יעקב והיה ה' לי לאלהים אלא
הגזרה הוא והאבן הזאת אשר שמתי מזבח וגו' אבל והיה
ה' לי לאלהים הוא תנאי וכונתו לו' אם יעשה לי כל הטוב
הזה שישמרני בדרך ויתן לי לחם לאכול ושכתי בשלום
ובתנאי שיהיה כל הטוב הזה מאתו ית' לא מחיובי מזל
המערכה

של שלשה רגלים הראה לו ר' יהושע דסיכנין בשם ר' לוי
אמר את הוא רגל שלישי היא דעתיה דר' יהודה דסיכנין
בשם ר' לוי אמר כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו מה
החבל הזה פחות משלשה אין מבקשים אותו כך האבות
אינו פחות משלשה. הרי שאז"ל שהוא עצמו הסולם
שמקשר התחתונים עם העליונים ועם היות שהוא מולב
אלה כלומר שהיה שוכב בצרך כמו שנאמר הארץ אשר
אתה שוכב עליה וגו' מ"מ ראשו מגיע השמימה בדעותיו
ואמונתו מתדבק בעליונים וכו"כ עולה למעלה עד שמלאכי
אלהים עולים ויורדים בו ובשכילו ומשרתים אותו כמו
שנאמר כי מלאכיו יאזו לך לשמך בכל דרכיך. או
יראה כי אפי' המלאכים יש להם עליה או ירידה בשביל
האדם שכן מלינו שאמר הקב"ה לגבריאל בצמעה נמרוד
עם אברהם תזכה ותלי מזבני בניו. הרי לך שנחשב לו
לגבריאל לזכות היותו מלי לחניניה מישאל ועזריה וכמו
שפירשתי על פסוק גדולים מעשה ה' דרושים לכל חפזיהם
ועוד יש מעלה לאיש הזה והנה ה' נצב עליו כי האבות
הן הן המרכבה כמו שאז"ל ועוד אמרו ז"ל אליך נשאתי
את עיני היושבי בשמים שאלמלא אני לא היית יושב
בשמים וזהו שרמז כאן באומרו אני ה' אלהי אברהם
אביך ואלהי יצחק שמיחד הקב"ה שמו עליהם ונצב עליהם
הרי שהאדם הוא גדול הערך וכל כך למה להיות האדם
משלים עצמו בשני דברים בעיון ובמעשה בעיון רמז
במראה הסולם כפי מה שאז"ל והנה סולם זה סיני
דרושבניה דדין כחושבניה דדין מולב ארלה ויחלבו
בתחתית ההר וראשו מגיע השמימה וההר בוער באש
עד לב השמים והנה מלאכי אלהים משה ואהרן עולים
משה עלה אל האלהים ויורדים זה משה וירד משה מן
ההר וגו' והנה ה' נצב עליו וירד ה' אל הר סיני אל
ראש ההר וגו'. הרי רמז לנתינת התורה שהיא השגת
הדעות האמתיות המשלימות נפשו ושכלו של אדם: כנגד
המעשה רמז גם כן על דרך שאז"ל והנה סולם זה
הכבש מולב ארלה זה מוצח מוצח אדמה תעשה לי וראשו
מגיע השמימה אלו הקרבות שריתן עולה לשמים והנה
מלאכי אלהים אלו כהנים גדולים עולים ויורדים בו שהם
עולים ויורדים בכבש והנה ה' נצב עליו ראיתי את ה' נצב
על המזבח. הרי רמז לעבודה שחייב כל אדם לעבוד
עבודתו יתעלה להשלים חלק חמרו בעבודה אשר עושה
באבריו וגופו ובהיות האדם שלם הן בחלק שכלו שהוא
העיון הן בחלק חומרו שהוא המעשה ודאי שאיש כזה הוא
גדול הערך ומקשר העולמות כלם והסם נצב עליו ומשגיח

המטרה וזהו והיה ה' לי לאלהים כלומר בתנאי שיהיה ה' לי למנהיג על כל הטוב הנזכר והוא גור עליו אז כשהיה בן יתאמת אללי ענין הברכות היות הקב"ה משגיח עלי בכל פרטי ואני חשוב בעיניו. ולכן האבן הזאת אשר שמתי מלכה יהיה בית אלהים וגו' ואוכל לזייר שהקב"ה יניח העליונים וישרה שכינתו בחתונות מלומס בתוך מחילות מה שאין השכל בדרך חקירה סובלו באופן שיהיה ה' לי לאלהים אינו גזירה כי אם תנאי מכוון אל הברכות שברכו אביו או אפשר לומר כי הוא גזירה ור"ל שאם יעשה לו הקב"ה הטוב הנזכר יקבל עליו מדת רחמים למדת הדין כלומר שיפסע וידקדק כל כך במעשיו שיהיה הקב"ה מתנהג עמו בכל מדותיו בדין גמור ולא ברחמים :

ויתן רבן רה את זרפה וגו'

יש לדקדק למה לא אמר הכתוב ויתן לבן ללאה בתו את זרפה שפחתו כמ"ס להלן ויתן לבן לרחל בתו את בלהה שפחתו וגו' ונראה לע"ד שכבר אז"ל שולפה היתה בחורה מכלן ולכן לא כתיב בה הריון אלא ותלד זלפה שפחת לאה לפי שאין הריון ניכרת בה ולכן לרמות ליעקב נתן זלפה שהיתה קטנה ללא' כדי שיהיה סביר יעקב שנתנו לו רחל שמתמא השפחה הקטנה לבת הקטנה והגדולה לגדולה ולכן לבן לא ראה להוליד שקר מפיו בשעת נתינת השפחה לומר שנתנה לרחל וגם לא אמר ללאה כדי שלא ירגיש יעקב ולכן אמר סתמא ויתן לבן לה כלומר לכלה תהיה מי שתהיה. אבל כנשואי רחל שהיו מפורסמים אמר בפי' ויתן לבן לרחל בתו את בלהה שפחתו וגו' : ויבא גם אל רחל ויאהב גם את רחל מלאה וגו' יש לדקדק מאי מרבה האי גם היה לו לומר ויאהב את רחל. ועוד דמדקאמר ויאהב את רחל מלאה משמע שהיה אוהב את לאה אלא שאהב יותר את רחל וההבדל ביניהם התוספת והיתרון וזה אינו שהרי כתיב וירא ה' כי שנואה לאה. ונראה לע"ד שיובן עם מה שאחז"ל שיעקב מסר סימנין לרחל וכשראה שמכניסים לו לאה אמרה עכשו תכלס אחותי עמדה ומסרה לה סימניה ועתה יאמר הכתוב שמלבד שהיה יעקב אוהב את רחל להיותה יפת תאר ויפת מראה כמו שנאמר ורחל היתה יפת תאר ויפת מראה וכתיב בתריה ויאהב יעקב את רחל גם אהב אותה מסכת לאה שראה מתוך המעשה ההוא שעשתה עם אחותה שמסרה לה סימניה ראה

פרשת וישח

רבה דק מ"ח ע"ד ז"ל ויקרא שם המקום ההוא מחנים שתי מחנות למה מלמד שניתנו לו ליעקב ארבעת אלפים רבוא של מלאכים ונדרמו לחיילות של מן מהם לובשי ברזל ומהם רוכבי סוסים ומהם יושבי קרנות פגע לובשי ברזל אחר להם משל מי אחס אמרו לו של יעקב וכן ברוכבי סוסים וכן ביושבי קרנות שנאמר מי לך כל המחנה הזה אשר פגשתי ואף יעקב היה מוכיר לעשו שמו של הקב"ה ליראו ולבהלו שנאמר כי על כן ראיתי פניך כראות פני אלהים משל למה הדבר דומה וכו'. יש לדקדק דרך כלל מה היתה יראתו של יעקב אחר שנודעו לו ארבעת אלפים רבוא של מלאכי השרת שהיו בעזרתו ומה יראה ורעד בא בו כמו שנאמר ויירא יעקב מאד וילך לו. ועוד מה שהקשו חז"ל שאם היה ירא ממנו למה התחזק באזני כלב לדרכו היה מהלך והוא שלח לו מלאכים לעורר מדנים. ועוד למה לא אמר הכתוב וישלח יעקב מלאכים לפניו אל עשו אחיו כמו שאמר להלן באנו אל אחיך אל עשו וגם הוא אמר הילני נא מיד אחי מיד עשו. ועוד מה היתה כוונתו בזה שלח לו לומר עם לבן גרתי וכל הנמשך ואם היתה כוונתו לומר שהיה עשיר ולא עני ולכן שלא יתכרך מאחוריו על דרך שאמר הכתוב כל אחי רש שנאסרו וכמו שפירש

ש"ע ש"פ שאמר עשו תחלה כבר היה אפשר שיש אנשים הרבה שנקרא שם עשו ולכן הוכרח אחר כך לומר אחיך או אחי אבל אחר שאמר באנו אל אחיך מה צורך לומר אל עשו שהרי ידוע הוא כי אין לו אח עוד ולכן דרשו מה שדרשו אבל כאן להכי אמר אל עשו אחיו להורות שהיה שלם עמו וכן נראה מתוך דברי חז"ל ברבה אל עשו אחיו א"ע"פ שהוא עשו הוא אחיו לא היה חוששו לשום דבר כי אם ששלח אליו אגרת שלומים ולומר לו לסייעו בעת לרדתו וכמו שאבאר :

ושמעתי בשם ר' רור המור אומרים שהפסוק עלמו בא להחלל ליעקב למה שלח אליו המלאכים והחזיק באוני כלב וזה שמדרך העוקם והנוטר כדי שלא ישכח איבתו ושנאתו עושה כימן וליון באיזה דבר כדי שלא תשכח מפי זרעו ובסיגנון זה נתגהג עשו כדי שלא תשכח מפי זרעו מה שעשה לו יעקב וזה שקרא שם ארנו שער. כמו שנאמר וישב עשו בהר שער וזה לזכרון לקחת הברכה שאמר הן עשו אחי איש שער ואנכי איש חלק וכתוב ולא הכירו כי היו ידיו עשו ואחיו איש ויברכנו וקרא לשדה אדום לזכרון לקחת הברכה כמו שנאמר הלעיטני נא מן האדום האדום הזה וגו' ואמר לו מכרה כיום את כבודך לי וזהו שאמר כאן הכתוב הסבה שישלח יעקב מלאכים לפניו אל עשו אחיו לפי שהיה יודע בודאי שהיתה טיגא ומשעמה בלבו והרריה שהציב לו ליונים ממה שעשה לו והם שנים שקרא לארנו שער ולשדה אדום ולכן שלח אליו להפיג כעסו ולפי דרכי יאמר וילו אותם לאמר כה תאמרון לאדוני לעשו כה אמר עבדך יעקב עם לבן גרתי ולא נעשתי שר וחשוב אלא גר ומשרת לאחרים ולא היה כבודך לשלוח אליך אגרות ושידעו העולם שיש לך אח שהוא עבד ומשרת לאחרים ובבחינה אחרת להיותי בבית לבן שהוא אחי אמנו בכל יום ויום הייתי יודע משלומך ולא היה לבי נוקפי מידעתך ואחר עד עתה שמעתי עליך שאתה עורך מלחמה ולכן אח לנרה יולד אם תרצה להשתמש ממה שיש לי לצורך המלחמה ויהי לי שור לקרון וחמור למשא לצורך כלי המלחמה לאן לאכול לאנשי המלחמה ועבד ושפחה לשרת ולהכין ולהזמין המאכל ולרכי העם העומדים במלחמה ואשלחה להגיד לאדני למלא חן בעיניך אם תשתמש ממני בקבלתם ולהיות שכל מה ששלח לומר לו היה לצורך המלחמה לכן לא שלח לו לומר גמלים לפי שנראה שלא היו כי אם נקבות מניקות ובניהן כרוכין אחריהן שאפשר שנתעברו בבית לבן וילדו אבל לא היו לו זכרים שכן

מליו

היה בעל העקידה ז"ל. קשה למה לא שלח לו לומר שיהיה לו גמלים שהוא דבר יותר חשוב וכמו שאמרו חז"ל בהנחומא אמר ר' לוי אלו היית מחזר בכל אהלי קדר אין אחת מאלו גמלים מניקות ובניהם שלשים ראה עדין של יעקב וכו'. ועוד מאי וגם הולך לקראתך אף על פי שהרמב"ן ז"ל אמר כאשר אתה הולך לקראתו גם הוא הולך לקראתך מכל מקום מה צורך למלאכים לומר וגם. ועוד שאמר ויירא יעקב מאד וגו' דמשמע שעתה נתחדש היראה והלא מציאות שליחות המלאכים משמע מעיקרא שלא היה אלא בשביל היראה. ועוד מה שהקשו המפרשים באומרו והיה המחנה הנשאר לפליטה ואז"ל על כרחו כי אלהם עמו ואם הוא בטוח בכחו ועינם ידו למה לא היה נלחם עמו קודם שיבה למחנה האחר ויהיה הכל לפלטה. ועוד מאי קאמר ועתה הייתי לשני מחנות וגם היה יכול להיות לארבעה מחנות אלו היה מחלקם לארבעה מחנות שהרי מה שהיה לשני מחנות הוא לפי שהוא עלמו חילקם לשנים. ועוד מה היא כוונת תפלתו וסדורו וקשר דבריו כמו שהקשו המפרשים. אבל נראה לומר לע"ד שיעקב מעיקרא לא היה לו שום יראה מעשו ובפרט בראותו המלאכים שנזדווגו לו כמו שכתוב במאמר מהם לבושי ברזל מהם רוכבי סוסים ובודאי שלא היו באים לבטלה כי אם לשמרו והסבה ששלח אליו מלאכים היא לפי ששמע עליו שהיה מקבץ עם גדול ונראה מזה שהיה עורך מלחמה כנגד איזה שר ומושל וכמו שאז"ל ארבע מאות איש עמו ריש לקיש אמר עמו כעמו מה הוא עשוי על ד' מאות איש כך כל אחד מהם עשוי על ד' מאות איש ר' שמואל בר נחמן אמר ד' מאות קשורי כתרים היו עמו ויש אומרים ד' מאות איפרכין היו עמו רבי ינאי אמר ד' מאות ראשי גייסות היו עמו. הרי שקבץ עם גדול וודאי שהיה נראה ממעשיו שעורך מלחמה ולכן שלח אליו מלאכים ואגרת שלומים להחזיק בידו ולסייעו מן הבא בידו כפי אפשרותו לאיזה צורך הנריך לאנשי המלחמה והיא שאם לא עכשיו אימתי ואח לנרה יולד ולכן אמר וישלח יעקב מלאכים לפניו אל עשו אחיו ולא אמר אל אחיו עשו להורות שהיה לבו שלם עמו כאח ולא היה חושש לשום דבר וזה כי מה שדרשו על פסוק באנו אל אחיך אל עשו שהיית אומר אחי אבל הוא נוהג עמך כעשו הרשע וכן על פסוק הילוני נא מיד אחי שאני נוהג עמו כאח והוא אינו נוהג עמי אלא כעשו הרשע כבת הדרשה היא כפי מה שפירש הרב הגדול מרי ורבי ז"ל מדלא קאמר באנו אל עשו אחיך וגם הילוני נא מיד עשו אחי

מצינו שאמר הכתוב גמלים מניקות ובניהם שלשים משמע
שלא היה לו זכרים כי אם נקבות ובניהן כרוכין אחריהן
ולא היו ראוין לעיני המלחמה אבל אח"כ ששלחם אליו
למחנה וודאי שהיו הדבר היותר ראוי וחשוב ואע"פ שאז"ל
ובניהם ובנאיהן ולפי שהוא נטע בתשמיש לא פרסמו
הכתוב אפשר לומר שהכל אחת שודאי שיעקב כיון ליתן
זכר כנגד נקבה כמו שאז"ל אבל אותם הזכרים לא היו
בעת ההיא כי אם קטנים שהיו בניהן של הנקבות שהיו
כרוכים אחריהן ולבסוף יהיו בנאיהן ויולידו אחרים
תחתיהם: וישבו המלאכים אל יעקב לאמר וגו' מכאן
נראה שהיו המלאכים ממש כמו שאז"ל מדלא קאמר
וישבו המלאכים ויאמרו אלא אמר לאמר שהכוונה לומר
מה שאומר ששבו המלאכים אינו בבחינת ההליכה וההשבעה
בפועל אלא בבחינת האמירה לבד באתו אל אחיך אל
עשו וגם הולך לקראתך כלומר כמו שחשבת שהיה עורך
מלחמה נגד חייה שר ומושל גם הולך לקראתך וארבע
מאות איש עמו כדברים אלו אמרו לו מה שאז"ל בזה
הפסוק רבי לוי אמר הלך ונטל אגרמי ממזרים אמר אין
יכילנא ליה הא טב ואם לאו אנא אימא ליה איתי מיכסא
ומיגו כן אנא קאים עליה וקטילנא ליה כיון שאמרו לו
ליעקב כל אותה גדולה היה מתירא ממנו והיה מחלק
את בניו ואת נשיו לשני מחנות שנאמר ויירא יעקב מאד
וגו': שנראה לע"ד שנתחדשה לו יראה זו מסבת דברים
אלו שעלה במחשבתו מה שאמר הקב"ה לאברהם ידוע
חדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו
אותם ארבע מאות שנה וכתב הרמב"ן ז"ל שנגזר עליו
זה לפי שחטא חטא גדול בשגגה שהביא אשתו הנדקת
במכשול עון בהורידו למזרים וגם בשביל יציאתו מן הארץ
מפני הרעב כי האלהים ברעב יפדנו ממות ולא היה לו
לילך למזרים ועל כך נגזר על זרעו הגלות במזרים ביד
פרעה מקום המשפט שמה החטא ולכן כיון ששמע שנטל
אגרמי ממזרים פירש רשות ליקח המכס ממזרים והיה
ידוע בקבלה שהגלות העתיד להיות היה ראוי להיות
במזרים גמר בלבו וודאי שזה שבא לקראתו יוליכני לשם
ואשחטנו אני וזרעי ויתקיים בי גזרת אברהם אבי ואף
על פי שגזרוהו לו רבוי מלאכים אפשר שהיו באים כדי
שלא ישלח עשו ידו בהם להרגם שכך היה מחשבתו של
עשו כמו שאמר המאמר וקטילנא ליה אבל מכל מקום
אפשר שלא יהיו המלאכים מוחים ביד עשו שיליכס בשבי
למזרים שהרי מצינו שאמרו חז"ל ראוי היה יעקב אבינו
לירד למזרים בשלשלאות של ברזל וכו' ואע"פ שהבטיחו

הקב"ה פעמים באומרו והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל
אשר תלך. ועוד אמר לו בבית לבן שוב אל ארץ אבותיך
ולמולדתך ואהיה עמך אפשר כל הבטחון הזה שלא יחרטו
לו ולא לזרעו אבל מכל מקום אפשר שילכו בשבי ואף על
פי שאמר לו והשיבותיך אל האדמה הזאת אפשר שרמו
לזרעו שאחרי כן יאלו ברכוש גדול ויתן להם את הארץ
כמו שהיה לבסוף אבל מכל מקום אפשר שיתקיים גזרת
הגלות ולכן ויירא יעקב מאד ויילך לו. יראה ויירא מאד
שלא יחרטו עשו לבניו שימסרו עצמן על בניהן כדי שלא
ילכו בשבי ובגלות. ועוד שלא היו הן מזרעו ואפשר
שיסחבתו וכמו שאמר פן יבא והכני אס על בניו וכמו
שאפרש. וייר לו מזרת השעבוד שהיה ממשמש וכל
ללאות מידי ספק זה אם היו המלאכים באים להלילו לגמרי
אפי' מגלות או אם היו באים לבד להלילו מהריוה לכן
ויחץ את העם אשר אתו ואת הלאן ואת והבקר והגמלים
לשני מחנות נראה שהחלייה הייתה כמו שפירש הרב בעל
העקידה הנכסים וקצת אנשי המלחמה למחנה אחת ונשיו
ובניו למחנה אחר ואומר אני כי מה שאמר לשני מחנות
אין הכוונה שחלקם לשנים שאלו כן גם כן היה יכול לחלקם
לארבעה חלקים אלא הכוונה לומר שחלקם ומסרם לב'
המחנות הנזכר מהמלאכים כמו שנאמר ויקרא שם המקום
ההוא מחנים וכמו שאחז"ל שהיו שתי מחנות של מלאכי
השרת ואופן הבחינה הוא שאמר. אם יבא עשו אל המחנה
האחת במקום שהנכסים שם שהיה הולך לפניו והכני
המחנה הנזכר לעשות ולא יניחם לשלוח ידו אפי' בנכסים
אדע ודאי שהיה המחנה הנשאר לפליטה גדולה כלומר
שמה שהיה עמי המחנה ההוא אינו אלא להיליני לפליטה
שלא ישלח ידו בי ולא בזרעי ולא בגשי אפי' להלך בשביה
כיון שמיחו בידו שלא ישלח ידו אפי' בנכסים. ובניו ובני
התפלל להקב"ה על זה שלא יפול ביד אחיו ולא ילך
בשבי. וזה לשני פעמים הראשון רמו באומרו אלתי אני
אברהם ואלתי אבי יצחק ה' האומר אלי וגו' יראה כי
אע"פ שהוא אינו ראוי שיעשה הקב"ה בשבילו מ"מ לעולם
התנהג עמו במדת החסד ובמדת הרחמים וזהו שאמר
עם אבותי היה מתנהג במדת הדין וכל מה שעשה עמהם
היה בדין גמור שהיו ראויים לכך כי אברהם עמד בעשר
נסיונות ויצחק פשט לווארו על גבי המזבח ולכן הוצי
שם אלהים בשניהם כלומר זכו בדין אבל אני איני ראוי
אלא בשם רחמים ה' האומר אלי שוב לארץך וגו' שכן
כתיב ויאמר ה' אל יעקב שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך
ואהיה עמך וכיון שאפס מתנהג עמי במדת רחמים מה

לי עתה מה לי קודם לכן כמו שעשית עמי בימים שעברו עשה עמי עתה. ועוד טעם שני שאמרת ואטיבה עמך וכמו שיפורש בדבריו לקמן מה כוננו זה וזה לפרש הב' טעמים. כנגד הראשון אמר קטנתי וגו' הראיה שהתנהג עמי במדת רחמים שהרי אני קטן ואיני כדאי וראוי לחסדים אשר עשית את עבדך וזה כי במקלי עברתי את הירדן הזה וכמו שאחז"ל שנתן מקלו בירדן ועבר זה היה בימים שעברו וגם עתה עשית עמדי חסד שהייתי לשני מחנות כלומר שמסרתי והפקדתי לשני מחנות אלו של מלאכי השרת וכיון שדרךך להתנהג עמי במדת החסד גם עתה הילולי נא מיד אחי מיד עשו כי ירא אנכי אותו פן יבא והכני אתם בשביל הבנים כלומר שימסרו עצמן למות כדי להליל את בניהם מיד השבאים אבל לא היה ירא שיבו אותו ולזרעו דאי הכי נחנות המלאכים למאי אתו אבל יראתו היתה בהריגת נשיו ומשכיה לו ולזרעו. ועם מה שכתבתי יובן מאמר חז"ל ברבה סדר וילא ויקס יעקב וישא את בניו ואת נשיו אמר רבי יוחנן כתיב לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו לב חכם לימינו זה יעקב שנאמר ויקס יעקב וישא את בניו ואח"כ את נשיו ולב כסיל לשמאלו זה עשו שנאמר ויקח עשו את נשיו ואח"כ את בניו וגו' דקשה שהרי כתיב כסדר הזה ביעקב ויקס בלילה הוא ויקח את שתי נשיו ואת שתי שפחותיו ואת אחד עשר ילדיו ויעבר את מעבר יבק אבל עם מה שכתבתי יתישב וזה שלהיות בענין הזה הנשים בסכנה יותר מהילדים וכמו שאמר פן יבא והכני אתם על בנים וכמו שכתבתי לכן נתן עיני עליהם תחלה דחמירא סכנתא מאיסורא ובמקום סכנה שאני: ואם תאמר והא כתיב בפרשת שמות ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיבם על החמור וגו' י"ל דשאני התם שהיו בנים קטנים ובפרט אליעזר שגולד אחר מראת הסנה כמו שכתב הרמב"ן ז"ל וכיון שהיו קטנים העקר הוא האשה לגדלם. וכנגד הטעם השני שאמר ואטיבה עמך פירש ואמר ואתה אמרת היטב איטיב עמך ושמתני את זרעך וגו' כלומר עשה יעקב אצטו חלקי הסוחר בדברי הקב"ה ואמר כבר היה עולה במחשבה לומר שמה שאמר הב"ה ואטיבה עמך אפשר להתקיים על שם סוף הגלות שאמר ואחרי כן ילאו ברכוש גדול באופן שאע"פ שאלך בגלות לא יפלו דבריו לכן פירש ואמר שאי אפשר לזייר זה והטעם שאתה אמרת היטב איטיב עמך ושמתני את זרעך כחול היס וגו' ואם כונתך באומרך היטב איטיב עמך אינו עמי ממש אלא לזרעי למה שתעשה לבסוף שאחרי כן ילאו ברכוש גדול למה

שינה לשונו באומרו אחר כך ושמתני את זרעך כחול היס היל"ל ושמתוך כחול היס ולא הייתי אומר מה עמך רמו לזרעו אף ושמתוך רמו לזרעו אלא ודאי מדשני ואמר אחר כך זרעך משמע דמאי דאמר מחלה היטב איטיב עמך ר"ל עמך ממש ולכן אם אני הולך עתה בגלות מה הטובה תוכל לעשות עמדי. שהרי בזמן הגאולה אחר ארבע מאות שנה כבר אהיה מת ובטל ועבר מן העולם ולכן ראוי הוא מכח הבטחותיך שתלילי ואל תביאני לירי גלות. ולכבר יותר הענין וללאת מידי ספק זה הכין עצמו לגאולה כמו שנאמר וילן סם בלילה הוא וגו' כמו שאבאר. ולהיות שהיה מפחד יעקב משני דברים כמו שכתבתי אחד שלא יהרגו לנשיו כמו שאמר פן יבא והכני אתם על בנים. שנית שלא ילך הוא וזרעו בשבי. לכן כיון לשני דברים בענין שליחות המנחה אחד שליחות המנחה ואחד הדברים שזה שידברו. מליאות שליחות המנחה היה להפיר כעסו שלא יהרגו לו או לנשיו כנוו שהיה עולה במחשבתו כמו שאמרו ז"ל במאמר שהתחלתי וקפידת הדברים שזה שידברו הוא כדי שיכמרו רחמיו עליו ולא יוליכוהו בשבי לו ולזרעו והקפדת דבריו היה בזה שזה ששל כל פנים יקראוהו עבדו וזהו שכיון בדבריו שאמר מחלה ואמרת לעבדך ליעקב מנחה היא שלוחה לאדני לעשו והנה גם הוא אחריו כלומר יעקב בא אחריו כמו שפירש רש"י ז"ל והנה גם הוא יעקב וראוי לדקדק שכיון שכבר היה על כל זה לכלם שכן כתיב וילו גם את השני גם את השלישי גם את כל ההולכים וגו' כדבר הזה תדברון אל עשו וגו'. למה חזר ואמר ואמרתם גם הנה עבדך יעקב אחריו והלא כבר אמר והנה גם הוא אחריו אלא שכתחלה לא אמר עבדך יעקב אלא והנה גם הוא יעקב לבד. שזהו שכיון רש"י לפי מה ששמעתי באומרו יעקב שכוננו לומר שלא אמר עבדך יעקב אלא יעקב לבד. ומה שחידש עתה בליווי השני הוא שיאמרו עבדך יעקב. ולזה על זה בפעם השניה ולא בראשונה כדי שידקדקו בדבריו ויאמרו כיון שזה על זה פעם שניה ולא חידש דבר כי אם מלת עבדך ודאי שיהיו זכירין בו וכל כך למה כדי שיחשב לו הכנעתו והשפלתו לגלות לפני המקום ולא ילך בשבי ואולי נגלה בו רוח הקדש שכל הזמן הזה עלה לחשבון זמן הגלות. שכן אמרו ז"ל על פסוק וענו אותם ארבע מאות שנה והרי לא עמדו במלרים אלא ר"י שנה כמספר דר"ו שמה, אמר רבי אלעזר בן ערך לא אמר הקב"ה לאברהם אלא משהיה לו זרע שנאמר כי גר יהיה זרעך ומשגולד יחזק עד שילאו ישראל ממלרים ארבע

הברכה גם בתחלה חקך לברכה הראשונה. ולפרש ולשכח כל זה נראה לע"ד להקדים הקדמה והיא שכתב הרמב"ם ז"ל במורה חלק ב' פרק ל"ב דעות בני אדם בנבואה דעושים בקדמות העולם וחידושו הדעת הראשון הוא דעת המון הפתאים שהם יתעלה יבחר מי שיראה מבני אדם וישרה בו הנבואה. בין שיהיה האיש ההוא חכם או סכל וכו'. והדעת השני דעת הפלוסופים והוא שהנבואה שלמות בטבע האדם. והשלמות ההוא לא יגיע לאיש מבני אדם אלא אחר למוד יוליא מה שבח המין לפועל ולפי זה הדעת אי אפשר שיגבא סכל וכו'. ולא יתכן לפי זה הדעת שיהיה איש ראוי לנבואה ויבין עולמו לה ולא יתגבא וכו'. והדעת השלישי והוא דעת תורתנו ויסוד דתנו הוא כמו זה הדעת הפלוסופי בעולמו אלא בדבר אחר וזה שאנחנו נאמין שהראוי לנבואה והמבין עולמו לה אפשר שלא יתגבא וזה ברצון אלהי וכו'. אמנם היות יסודי ההכנה והשלמות על כל פנים הוא אומרים אין הנבואה שורה אלא על חכם גבור ועשיר וכו'. ואמר נמצא חכמים רבים כלם הולכים על זה היסוד. והוא שהשם יביא להנבא מי שיראה מתי שיראה אמנם לשלם המעולה בתכלית. הרי שהעלנו מזה שלנבואה לריך הכנה ושלמות המקבל והרצון האלהי. והרב בעל העקידה שער נ"ה הביא הדיוט הזה באורך. ועוד היא הקדמה ידועה שהנבואה שהיא בהקין היא מדרגת יות' גדולה מהנבואה הנאה לנביא בחלוט וגם כשיראה הנביא שמדבר עמו מלאך היא מדרגה יותר גדולה מכשרואה שמדבר עמו איש הן שיהיה הנבואה בחלוט הן שיהיה בהקין כמו שכתב הרמב"ם במורה חלק ב' פמ"ה. ועם אלו ההקדמות נראה לע"ד שכיון שיעקב היה ירא מעשו אף על פי שהבטיחו הקב"ה על כך לפי שהיה ירא אולי משהבטיחו נתלכלך בחטא והיה רוצה לידע מהשם אם יהיה בסוף שלא יפול בידו לכן החקין עולמו לקבל שפע הנבואה שלא תחול על האדם כי אם ברצון אלהי ובהכנת המקבל ולהגיע הרצון האלהי התפלל לו היליני נא וגו' ואחר אחרת היטב איטיב עמך והכין את עולמו לקבל השפע הנבואי במה שאמר: **וירא** שם כלילה ההוא וזה שראה את עולמו שלא היה כל כך מוכן לנבואה לקבל שפע נבואי בהקין לפי שהיא מדרגה גדולה והראיה כשנראה הקדוש ב"ה לבד עמו בלאתו מבית אביו במראה הסולם כתיב וילן שם כי בא השמש ואמרו חז"ל שהקיע הקב"ה חמה שלא בשעתה כדי שילן שם וידבר עם יעקב בלינעא. וכמו שפירשתי פירש זה המאמר לעיל פ' וילא במקומו בפסוק וילן שהכוונה

ארבע מאות שנה: ועוד אמרו כל זמן שזרעו בארץ לא להם ארבע מאות שנה הרי שכל זה הזמן שיעקב עומד בו נכנס בחשבון הגלות של מלכים ולכן כדי שהשם לו לגלות נמור מן הדין היה נכנס ומשפיל את עולמו וקורא עולמו עבד. והיו שפירש הוא עולמו באומרו כי אמר אכפרה פניו כלומר הסבה שאני מקפיד בשני דברים אלו במלאות המנחה ובדיוק הדברים הוא לכיון לשני ענינים כי מלאות המנחה היא אולי אכפרה פניו במנחה ההולכת לפני כדי שלא יעלה במחשבתו להרגני או להרוג לשני. ודקדוק הדברים שאמרתי אליכם שמדברו הוא לפי שאחרי כן שמדברו דברי ואכנס לפניו אראה פניו אולי ישא פני ולא יגנהו בשני לי ולזרעי כי בהכנעי תחתיו תחת ידו תהשכ לי לגלות ולשעבוד ויראה ה' בעיני ויכמרו רחמיו עלי ועל זרעי כי לשון רכה תשבר גרם. כלל העולה מדברי שכתב יראת יעקב אביו מעשו היתה מראה בין הבהרים שאמר אלהים לאברהם ידוע חדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם וגו' ובפרט אחר שאמרו לו שלקח אגרמי ממלרים. כמו שאמרו ז"ל ושם במלרים היה ראוי להיות הגלות בעון אברהם כמו שכתב הרמב"ם ז"ל:

רבה דף מ"ט ע"ג ז"ל ויותר יעקב לבדו. רבי ברכיה בשם רבי סימון אמר אין כאל יסורין ומוי כאל יסורין ישראל כבא מה הקב"ה כתוב בו וגשגב ה' לבדו אף יעקב ויותר יעקב לבדו. בזאת הפרשה קשה לי מוצא חדא למה ליה לקרא למימר וילן שם כלילה ההוא וגו' לא הוה ליה למימר אלא אחר שהתפלל לה' ואמר ואחר אחרת היטב איטיב עמך וגו' עד אשר לא יספר מרוב מיד הוה ליה למימר ויקח מן הבא בידו מנחה לעשו אחיו. ועוד שחזר פעם אחרת ואמר והוא לן כלילה ההוא וגו'. ועוד מה היא הכונה באומרו ויות' יעקב לבדו ויאצק איש עינו דמשמע שנמשך זה מזה וזה ההמשך לריך לדקדק אם הוא שבת או גנאי כי לפי מה שפירש הרב בעל העקידה הוא גנאי ולפי מה שנראה מהמאמר שהתחלתי נראה שהוא שבת שאמר מה הקדוש ב"ה כתיב ביה וגשגב ה' לבדו אף יעקב וכו' וגם לריך לדקדק מה היא כונת המאמר. ועוד מאי קאמר שלחני כי עלה השחר ובי הופס היה בו יעקב שהיה נוטל ממנו רשו' וגם יעקב השיבו לפי דרכו לא אשלחך כי אם ברכתי. ועוד אם במה שאמר המלאך לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל ברכו למה חזר ואמר אחר שאל יעקב שמו של מלאך ויברך אותו שם שאל רומז לברכה שאמר למעלה הרי ידענו שברכו ואם היא ברכה אחרת למה לא בירך זאת

שהכוונה לומר כדי שתחול עליו נבואה בחלום שהוא מדרגה תחתונה שלא היה יעקב בזמן ההוא מוכן לקבל נבואה בהקין ואפילו בחלום היה מסופק אם מה שראה במראה הסולם אם היה חלום ממשי או נבואה. ולכן עשה הנדר להבחינו כמו שפירשו המפרשים. ולכן בהרגישו בעלמו שלא היה הגון למדרגת נבואה בהקין אחר שהעיר הרצון האלהי בתפלה הכין את עלמו בלינה אולי בחלום חזיון לילה ישפיע עליו הקב"ה נבואתו. וכיון שלא שרתה עליו רוח נבואה חשב בדעתו בודאי לא הייתי ראוי ומוכן לקבל וזה מלד היגון והעלבון והדאגה שהיה בלבי כמו שאמר פן יבאו והכני את על בניס. וזה מעיק ומונע גדול בנבואה שהרי אמרו חז"ל אין הנבואה שורה אלא מתוך שמחה וגם אמרו גם נביאים לא מלאו חזון מה'. מפני היותם בגלות עלצים וגם כתיב ויהי כנגן המנגן ותהי עליו רוח אלהים ולחקן זה ויקח מן הכא בידו מנחה לעשו אחיו וגו' וזה כל מה שזוה שבודאי זוה יבטל כעסו של עשו כמו שאמר כי אמר אכפרה פניו במנחה הטובלת לפני וגו' וזוה יסיר הדאגה מלבו ולכן חזר ולן אולי ישפיע הקב"ה נבואתו עליו בחלום זהו שחזר ואמר והוא לן בלינה ההוא במנחה מכל מקום לא שרתה עליו נבואה כי לא היה מוכן לה להיות כי הקנינים המדומים מערירים דעתו של אדם ובפרט בהיותם נגד עיניו. כי האדם מתפעל מן הראיה יותר מן השמיעה. וכן אמר שלמה ריש ועושר אל תתן לי וגו' ולכן הכין עלמו יותר ויקם בלינה הוא ויקח את שתי נשיו וגו' ויעבר את מעבר יבק הכונה לומר שהוא לבדו עבר את מעבר יבק לראות אם היה עמוק ואחר כך ויקחם ויעבירם את הנחל ויעבר את אשר לו ואת כל נכסיו. וכיון שהעביר הכל ופירש את עלמו מהקנינים המדומים והסתירם מנגד עיניו אז הוכן לקבל הנבואה לא לבד מדרגת נבואת חלום. כי אם מדרגת נבואה בהקין וזהו שאמר ויותר יעקב לבדו כיון שיותר לבדו מובדל ומופרש מהקנינים המדומים המעיקים ומעיררים שכלו של אדם. מיד ויאבק איש עמו ושרתה עליו נבואה בהיותו בהקין ועם זה יובן המאמר שהתחלתי. כי כמו הקב"ה כתיב ביה וגשגב ה' לבדו שהכוונה לומר שתחלת הפסוק אומר עיני גבהות אדם שפל ושח רום אנשים ר"ל שלעתיד לבא הדברים המביאות את האדם לידי גבהות ורוממות כמו הקנינים והנכסים הכל ישפל וישח. וישארו האנשים שפלים. כיון שגבהות ורוממות היה תלוי בהם ובהבטל הסבה תבטל המסובב. אבל הקב"ה אין גבהותו ורוממותו תלוי בשום דבר כי אם בו לבדו

וזהו. וגשגב ה' לבדו כלומר נשגב להיותו הוא לבד מרומם ואינו דבק ותלוי בשום דבר אף יעקב ויותר יעקב לבדו כלומר. היתרון הנמצא ביעקב הוא בהיותו לבדו מופרש ומובדל מהקנינים המדומים והראיה שמיד ויאבק איש עמו עד עלות השחר והוכן לקבל מדרגת נבואה בהקין. ולריך לדקדק מנא ליה לדרוש אין כאל וגמי כאל ישראל. ונראה לע"ד דאם איתא דמלת כאל הוא סמך לישראל היה נקוד כ"ף כאל בשו"א לא בקמ"ץ וכיון שנקוד בקמ"ץ נראה שאינו סמוך אלא מוכרת והוא גזרה ואמר אין כאל אין בעולם מי שיהיה כאל. וכיון שכן מאי קאמר אח"כ ישורון אלא על כרחין לריכין את לומר שהכוונה לומר ומי כאל ישורון. ונחזור להמשך פירוש הפרשה וזה שכיון שיעקב היה חדש ממש במדרגת נבואה בהקין זאת היתה סבה שעם היות שזה האיש הנראה אליו בתחלה היה המלאך הנראה אליו לבסוף מ"מ בתחלה לא השיגו ולכן היה נראה אליו שהיה איש וכן כתב הרמב"ם במורה חלק ב' פ' מ"ב וז"ל ופעמים יראה איש שידבר עמו ואחר כך יתבאר לו שזה המדבר מלאך וכו'. ואמר עוד בענין יעקב אמרו ויאבק איש עמו שהוא בצורת הנבואה אחר שהתבאר באחרונה שהוא מלאך. וירא כי לא יכול לו וגו' זה היה שרו של עשו כמו שאמרו ז"ל ברב"ה ור"ה הקב"ה לגלות לו במדרגת נבואה בהקין שלא יהיה לו פחד ואימה לא מעשו ולא משרו. ומ"מ ויגע בכף ירכו וגו' כלומר אם יש לעשו שום שלטון כנגד יעקב. הוא מלד חמרו של יעקב ובחלק חמרו לא בשכלו. כי אם מלד היותו הולך לשעמים אחרי שרירות לבו ואחר חמרו הנמשל לירך או כמו שאמרו ז"ל נגע בלדיקים יולאי ירכו בדורו של גזרה וכו': ויאמר שלחני כי עלה השחר נראה לע"ד אחר שהעיר יעקב בתפלתו רצונו יתברך להשפיע נבואתו וגם כן הכין את עלמו לקבלה בכל האופנים שבתבתי עד שיכל לפועל והיה אדוק בנבואה מעתה לא היה שום דבר להסתלק זה השפע הנבואי. כי אם על ד שיעקב אבינו יעריד שכלו בעסקיו המדומים ויבטל הכנתו שהכין את עלמו כי מלד הקב"ה שילק נבואתו ממנו אי אפשר לפי שכבר העיר יעקב רצונו יתברך ובהיותו מוכן לקבל אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה ותחול השפע בלי ספק וכמו שכתבו מפרשי המורה חלק ב' פ' ל"ב. וז"ל כי אין הקדוש ב"ה מקפח שכר כל בריה. ואחר שהוא ראוי מלד הכנתו ראוי מלד למדור ומלד מעלות המדות תבואתו הנבואה בלי ספק. הרי שמלד הקב"ה לא היה מקום להסתלק

יהי רצון שלא אפול בגורלו של רשע אמר ר' הונא קסה
היא התפלה שבעלה את הגזירה ולא עוד אלא שקדמה
לאחותה. ולכן אמר הכתוב גם לאה לומר ששם היות
שהיה מפורסם שפינייה רבות מבכיתה שונאה לעשו והיה
לה להשתמש שלא יראנה עשו שמה ירהגנה אפי' הכי
ותגש גם לאה ובעתה בה' שהיה עמה. כיון שראתה
ששמע הקדוש ברוך הוא תפלתה ולא נפלה בגורלו אלא
אדרבה קדמה לאחותה זהו מה שנראה לע"ד הנעיר ילחק
בכ"ר שמואל אדרבי זלה"ה :

פרשת וישב

רבה דף כ"ג ע"ב בפסוק ז"ל וישב יעקב לא שלותי
ולא שקטתי וגו' לא שלותי מעשו. ולא שקטתי
מלבן ולא נחתי מדינה ויבא רוגזו בא עלי רוגזו של יוסף
בזה המאמר קשה שבזמן שבא עליו רוגזו של יוסף כבר
שלו ושקט ונח מלבן ומעשו ומדינה ויאלץ מאמר כלס.
שהרי כתיב אחר שלש אלה ויבא יעקב אל יצחק אביו
ממרא קרית הארבע היא חברון אשר גר שם אברהם
ויצחק ואיך אמרו ז"ל לא שלותי וגו' ויבא רוגזו. אלא
נראה לע"ד לומר שכונת חז"ל לומר שכל כוונתו של הקב"ה
בכל הנער שהיה מביא על יעקב. לא היה לרעתו אלא
לטובתו ולמהר את הקץ ממה שאמר לאברהם ידוע חדע
כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם
ארבע מאות שנה וכדי שתחשב לו בכלל החשבון המזכר
כל אלו השנים היה מביא עליו כל העדרות והבלבולים
שהם עניי ועבדות והכנעה. ועם זה יובן כונת חז"ל
שאין כונתם לומר שעדין לא שלו ולא שקט בזמן שבא
עליו רוגזו של יוסף. אלא הכונה לומר לנו למה היה
מביא הקב"ה כל כך זרות תכופות זו אחר זו על יעקב
על לא חמס בכפיו זרות לבן זרעו עשו זרע דינה ואמר
שהסבה שהביא עליו רוגזו של יוסף. זו היא הסבה שהביא
עליו זרע לבן ועשו ודינה. ומה היתה סבת רוגזו של
יוסף למהר את הקץ שכן אמרו ז"ל על פסוק וישלחו
מעמק חברון והלא אין חברון נחונה אלא בהר וכתיב
וישלחו מעמק חברון אמר רבי אחא הלך להשלים אותה
עלה העמוקה שנתן הקב"ה בינו ובין חבר הנאה הקבור
בחברון ועבדום וענו אותם ד' מאות שנה. הרי שרוגזו
של יוסף לא היה אלא לקיים מאמר שנאמר לאברהם
במראת בין הבתרים ולמהר אותו הקץ גם היא היא
הסבה שהביא עליו כל אותן הזרות כדי שתחשב לו כל
הזמן

להסתלק הנבואה אלא מזד בטול הכנת יעקב. ולכן
שלחני ותבטל הכנתך באופן שסתלק השפע הנבואי.
לפי שכבר עלה השחר ואני עתיד לומר שירה כמו שאז"ל
וגם אחת זריך לילך אחר מחניך. ויאמר לא אשלחך כי
אם ברכתני. כלומר לא אסלק את עצמי מזה ההתבודדות
והדבקות בנבואה. כי אם ברכתני ויאמר אליו מה שמך
וגו' ויאמר לא יעקב יאמר עוד שמך וגו'. כמו שפירשו
הרב מרי ורבי זלה"ה. שיעקב מורה לשון מרמה כמו
ויעקבני זה פעמים וגו'. כי אם ישראל כלומר שביושר
ובהמים לקח הברכות באופן שהודה לו על הברכות כי
שרית עם אלהים כלומר כיון ששרית עם אלהים. מה
שעשית עם אנשים ותוכל כלומר תוכל לעשותו בהיות
ויכלת לעשותו כי כך נאה. וכיון ששמע יעקב שאמר כי
שרית עם אלהים אז בא לידי ספק אם היה המדבר עמו
איש או מלאך כי עד עכשו להיות מדרגת נבואה בהקין
גדולה בערכו. לא היה משיגו כי אם במדרגת איש כמו
שאמר ויאבק איש עמו אבל עכשו שאמר כי שרית עם
אלהים חשש אם היה איש או מלאך כשהשיב לו למה
זה תשאל לשמי לפי שהוא פלאי כי המלאך אין לו שם
מיוחד אלא לפי שליחותו כמו שפירש רש"י אז הכיר שהיה
מלאך. ועתה שהכיר שהיה מלאך נחשב בעיניו של יעקב
לברכה הברכה שזריך אותו שם באומרו לא יעקב יאמר
עוד שמך וגו' כי מעיקרה שהיה סבור שהיה איש לא היה
נחשב בעיניו לברכה שגוי השם אבל עכשו שנחלמת אללו
שהיה מלאך עתה הכיר שזריך אותו שם כששינה שמו.
וגם נתחלמת אללו דרוש אחד גדול הערך שנפשו של אדם
היא ממדרגה גדולה יותר מהמלאך וזה שכל הדברים
מתאווים לחזור ולהדבק למקורם ולהתחלחל ולכן כתיב
לא יראני האדם וחי כי מזד שנשמתו של אדם היא חלק
אלוה ממעל כיון שרואה פני שכינה חוזרת למקורה ויעקב
ראה מלאך ולא מת נראה ודאי שנשמתו היא ממדרגה
יותר עליונה וזה אומרו : ויקרא יעקב שם המקום פניאל
וגו'. לפי מה ששמעתי בפירוש הפסוק שכוונתו לימר פני
רולה לומר הבטתי אינו אלא האל בעלמו שאני חלק
ממנו והראיה שראיתי אלהים פנים אל פנים ותנול נפשי
וראי שאני ממדרגה יותר גדולה : ותגש גם לאה וגו' יש
לדקדק למה הולך הכתוב לכתוב גם לאה היה לו לומר
ותגש לאה וגו' כמו שאמר ואחר נגש יוסף ורחל וגו'
ולא אמר ואחר נגש גם יוסף וגררה לע"ד לומר שאז"ל
על פסוק ועיני לאה רכות מבכיה שהיו אומרים כך היו
התאים הגדולה לגדול והקטנה לקטן והיתה בוכה ואומרת

הזמן ההוא למספר הד' מאות שנה לקרב את הקץ .
 וכמו שכתבתי בפ' וישלח שזאת היתה הסבה שהיה יעקב
 אבינו נכנס כל כך לפני עשו וקורא עלמו עבד כדי שתחשב
 לו הזמן ההוא למספר הארבע מאות שנה לקרב את הקץ .
 ועם זה יאמר המאמר בזה האופן מה שלא שלתי בזמן שלא
 שלתי מעשומה שלא שקטתי בזמן שלא שקטתי מלבן וגם מה
 שלא נחתי בזמן שלא נחתי מדינה סבת כל זה היה הסבה
 שייבא רוגז רוגזו של יוסף כי כמו שרוגזו של יוסף לא
 היה אלא למחר את הקץ כן כל החרות שעברו עליו לא
 היו אלא למחר את הקץ ועתה יאמר הכתוב וישב יעקב
 וגו' כלומר לפי שראה יעקב לישוב בשובה ונחת בארץ
 מגורי אביו כלומר במקום שאביו השתדל להיות כגר לקרב
 את הקץ ממה שנאמר גר יהיה זרעך . שכן אמר הכתוב
 אשר גר שם אברהם ויחזק וכן ויגר אברהם בארץ
 פלשתים וגו' ומעולם לא נזכר בהם שם ישיבה כי אם
 שם גרות כדי שתחשב להם לזמן גר יהיה זרעך וגו' ד'
 מאות שנה ויעקב לא כן ידמה ולבבו לא כן יחשוב אלא
 וישב בארץ מגורי אביו ואם היה זה בחולה לארץ לא היה
 כל כך קפידה בענין שכבר היה מתקיים קלט בעמדו
 בארץ לא להם כיון שהארץ ההיא אינה שלהם . אבל הוא
 נקט לישוב בארץ כנען שהיא הארץ המיוחדת להם כמו
 שאמר הקב"ה לאברהם שם במראה ההיא . ביום ההוא
 כרת ה' את אברהם ברית לאמר לזרעך נחתי את הארץ
 הזאת מגרר מצרים וגו' . ואת האמורי ואת הכנעני וגו'
 הרי שהיו תרתי לריעותא שבקש להיות הושב ולא גר וגם
 בארץ כנען שהיא ארצו המיוחדת לו ואינה ארץ לא להם
 באופן שהיה מרחיק את הקץ לכן לטובתו קפץ עליו רוגזו
 של יוסף אלה תולדות יעקב יוסף כדי שיחיה חיי לער
 יעקב וגם בהיות יוסף בגלות חשב כאלו כלם בגלות לפי
 שעקר כל זרעו של יעקב ותולדותיו היה יוסף . וכמו
 שאמר חז"ל ברבה התולדות הללו לא באו אלא בזכותו
 של יוסף ובשביעו כלום הלך יעקב אלא לבן אלא בשביל
 רחל . התולדות היו ממתינות עד שגולד יוסף הה"ד ויהי
 כאשר ילדה רחל את יוסף כיון שגולד טטנו של אותו רשע
 ויאמר יעקב אל לבן שלחני וגו' מי מורידו למצרים יוסף
 מי מכלכלו יוסף הים לא נקרב אלא בזכותו של יוסף .
 הה"ד ראוך מים אלהים ראוך מים יחילו וגו' גאלת
 בזרוע עמך בני יעקב ויוסף סלה . אמר רבי יהודה אף
 הירדן לא נקרב אלא בזכותו של יוסף . וכיון שעקר הכל
 יוסף נמצא שבהיותו בגלות כלם בגלות . ועוד שהוא היה
 השלם שבכלם שהרי בהיותו בן שבע עשרה שנה היה

רועה את אחיו ומנהיגן ומלמדן במלאכת רעיית הלאן
 וודאי שהיא ידיעה רבה . שהרי הקב"ה לקח לדוד לרעות
 את ישראל להיותו יודע רעיית הלאן דכתיב מאחר עלות
 הביאו לרעות ביעקב עמו וכן משה רבינו עליו השלום
 ומשה יהרועה את לאן יתרו וגו' : והוא נער את בני
 בלהה ואת בני זלפה נשי אביו כלומר שלהיותם נשי אביו
 היה מחשיבים ומתגדל עמהם ועושה מעשה נערות עמהם
 וכדי להוכיחם מאיזה דבר בלתי הגון אם היו עושים היה
 יודע שלהיותו נער לא יקבלו תוכחתו ולכן יבא יוסף את
 דבתם רעה אל אביהם להוכיחם ושמעו לקולו הרי שהיה
 שלם במעשה ובמדות . וגם היה שלם בעיון כנגד זה
 אמר וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקונים הוא
 לו וכמו שתרגס אנקלוס ארי בר חכים הוא ליה ואמרו
 ז"ל . כל הלכות שמסרו שם ועבר ליעקב מסרן לו .
 ועוד אהב אותו לפי שועשה לו כחונת פסים וכונתו בזה
 לומר . מה שאמר חז"ל למה וישנאו אותו בשביל שיקרע
 הים לפניהם פסים פס ים . ועוד אמרו חז"ל בזכות עלמותו
 של יוסף נקרע הים לישראל הדא הוא דכתיב הים ראה
 וינס בזכות ויעזב בגדו אללם וינס וגו' הרי שאותו הבגד
 היה סבה שיקרע הים . ועם זה יובן המאמר שאמר חז"ל
 למה וישנאו אותו לפי שיקרע הים לפניהם פסים פס ים
 שהם ז"ל הרגישו שהיה לו לומר ויעש לו כחונת פסים
 מאי ועשה לכן פירשו הפסוק כמו שפירשתיו כי בשביל
 שתי סבות אהב ישראל את יוסף אחת לפי שכן זקונים
 הוא לו עוד סבה שנית לפי שעתיד יוסף לעשות לו ולעלמו
 כחונת ובגד אחד ומלבוש אחד שבשבילו פס ים והוא הבגד
 שאמר הכתוב עליו ויעזוב בגדו אללה וינס וילא החולה
 ואף על פי שיעקב אבינו לא היה יודע פרטן של דברים
 אלו מכל מקום נלגזה בו רוח הקדש וידע שבשביל בגד
 אחד של יוסף יקרע הים ולכן אהבו להיות שראה שהקב"ה
 דבק עמו כיון שיקרע הים בשבילו . ולפי זה ועשה הוא
 עתיד כמו וילא ועשה את עולתו ואת עולת העם וכן כל
 פעל עבר שיש בראשו וא"ו שואי"ת מהפכו מעבר לעתיד
 אף כאן עתיד יוסף לעשות לו לעלמו כחונת א' שבשבילו
 פס ים . ומה שנקרע הים לו בשביל זה נראה שהיה מדה
 כנגד מדה וזה כי כמו שהוא כבש את הטבע וכמ"ש ז"ל
 מערובה שאל את רבי יוסי אפשר יוסף בן י"ז שנה עומד
 בכל חומו . ולא היה עושה את הדבר הזה הביא לפניו
 ספר בראשית . התחיל קורא מעשה ראובן ויהודה ותמר
 אמר לה ומה אלו שהיו גדולים וברשות אביהם לא כיסה
 עליהם הכתוב . זה שהוא קטן וברשות עלמו על אחת

היתה הסבה שיוסיפו עוד שגוא אותו :

וַיֹּאמְרוּ לוֹ אֲחֵי הַמֶּלֶךְ תִּמְלֹךְ עָלֵינוּ כְּלֹמֶר וְכִי הִיא
אֶפְסָר לָצִיר שְׂמֹלֶךְ תִּמְלֹךְ עָלֵינוּ עַד

שהוכרחת לפייסנו שלא תהיה מלכותך וממשלתך עלינו.
לכן ויסיפו עוד שמו אותו על חלומותיו וגם על דבריו
שדבר להם שדבריו מורים באותו וגאוונו עליהם שהיה
מפייסם שלא ימלך עליהם כאלו היה עולה על הדעת

וַיַּחֲדוּם עוד חלום אחד ויספר אותו לאחיו וגו' קשה מאחר שראה יוסף שמחמת החלום הראשון

ג'תשפ"ה שנאחם אליו איך חזר לסכר נהם חלום שני להוסיף על חטאתו פשע להכעיסם להוסיף שנאה על שנאחם ועוד שלא מנינו שהשיבו אחיו אליו דבר על החלום השני עד שהולך לחזור ולספרו לאביו כמו שנאמר ויספר אל אביו וגו'. ונראה לע"ד לומר שאמרו חז"ל שכל החלומות הולכים אחד הפה ולכן כיון שראה יוסף בחלום הראשון שפתרו אותו לטובה ואמרו המלך תמלך עלינו וגו' אעפ"י שכוונתם להלציג עליו מ"מ החלומות הולכים אחר הפה לכן חזר וספר להם החלום השני אולי גם בדרך לעג יפתרו החלום הזה לטובה כמו שעשו בראשון.

וכיון ששמעי אחיו החלוס אמרו בודאי שכינתו של זה
הוא שפתור החלוס הזה לטובה כמו שפעינו בראשון
האם לא כן למה סיפרו לנו בהיותו יודע שאנו שואלים
אותו ולכן עמדו ולא ענו אותו דבר. וכיון שראה יוסף
שלא ענו אותו דבר חזר וסיפרו לאביו בפני אחיו ויעקב
אבינו ללאה ידי חובת בניו גער בו ואמר לו מה החלוס
הזה אשר חלמם וללאה ידי חובת יוסף אמר הבא נבא
אני ואמר וגו' באופן שבדרך לעג פתח החלוס לטובה
ולכך ויקנאו בו אחיו שרונם היה שלא ידבר אביהם
מאומה כמותם: וישמע ראובן ויילכו מידם ויאמר לא
נכנו נפש. פירש הרב מרי ורבי זל"ה שיהיה לו לומר
לא אכנו נפש אלא שהכונה לומר שאמר אין הכי נמי שיש
לאל ידינו להורגו אבל בהריגתו נהרגו לו גופו ולעצמו
נהרגו נפשט באופן שנכנו הוא לשון רבים מדברים בעדם:
לבו וגמכרנו לישמעאלים וידנו אל התי בו כי אחיט
בשרנו הוא וגו'. אם היה חס עליו להיותו אחיו

אִךְ הִיא מוֹכְרוֹ לַעֲבָד וּפִירֵשׁ הָרַב מֵרִי וְרָבִי זֶה"ס שְׁמוֹת
יְהוּדָה בִּזָּה לְהַתְחַלֵּל מֵהַעֲשׂוֹג הַכְּסוּב בְּחֹרֶה וְנוֹגֵב אִישׁ
וּמְכָרוֹ וּמִמָּלֵא בִידּוֹ מוֹת יוֹמָת וְאָמְרוּ ז"ל הַנוֹגֵב אֶת בְּנוֹ
רָבִי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָא מִחֵיב וַחֲכָמִים פּוֹטְרִין : מֵאִי טַעֲמָא

דרכן דכתיב וגמלא בידו פרט למלך הני מקרי דדרקי. ומתן רבנן כמלויין בידו דמי ופטירי. וודאי דהלכה כחכמים וזהו שאמר יהודה לבו וגמכרנו לי שמעאלים ואין לנו עונש בזה כי אחינו בשרנו הוא ומלוי אללנו ואנו פטורים: (מאמר אלו היה יודע ראובן שהקב"ה כותב עליו וישמע ראובן ויזילהו מידם בכתפו היה טוענו וכו' כבר פרשתיו בדרושים בדרוש כ"ה בפנים שינים) ובא ברות דף ל"ד ע"ג בחמש מגלות: ויוסף הורד מלרימה וגו' רבה דף כ"ה ע"א ויוסף הורד מלרימה ויוסף הוא השליט על הארץ ויוסף הורד מלרימה שלט בהון כמד"א וירד מים עד ים. כבש בהון כמה דאחא אמר כי הוא רודה בכל עבר הנהר וגו'. דבר ידוע הוא כמה נתחבטו המפרשים לישיב הפסוקים מענין מכירת יוסף שפעם אומר הכותב והמדינים מכרו אותו לפוטיפר סרים פרעה וגו' וכתוב אחר אומר שלקחו מי שמעאלים שנאמר ויקנהו פוטיפר סרים פרעה שר הטבחים איש מזרי מיד הישמעאלים וגו' והרמב"ן ז"ל האריך בזה ורש"י אמר שנמכר פעמים הרבה. וכמו שאמרו חז"ל א"ר יודן ד' פעמים נמכר אחיו לי שמעאלים וישמעאלים לסוחרים וסוחרים למדינים ומדינים מכרו אותו למלרים. רבי הונא אמר חמש. מדינים מכרו אותו לדמוסאי של מדינה בא פוטיפר ולקחו מדימוס של מדינה ורבי הונא מדרקת הפסוק שאמר והמדינים מכרו אותו לפוטיפר סרים פרעה לו לומר אלא והמדינים מכרו אותו לפוטיפר סרים פרעה מאי למלרים אלא שמכרוהו לדמוסאי של מדינה ופוטיפר לקחו מהדימוס ולפי דרכם ז"ל לא יתייבש מה שאמר הכותב בפירוש ויקנהו פוטיפר סרים פרעה שר הטבחים איש מזרי מיד הישמעאלים. ונראה לע"ד שכל הענין הזה יתייבש עם מה שאמרו ז"ל איש מזרי גבר ערים. ומאי הוה ערמימותיה אמר בכל מקום גרמני מוכר כושי וכאן כושי מוכר גרמני אין זה עבד אמר להם הביאו לי ערב ואין לשון מיד אלא ערב כמה דאחא אמר אנכי אעברנו מידי חבקשנו על כן אמר מיד הישמעאלים ועם מאמר זה יתייבשו כל הפסוקים ותוכן הענין היה בזה האופן שהאחים מתחלה מכרוהו לי שמעאלים כמו שאמרו לבו וגמכרנו לי שמעאלים וכתב וימכרו את יוסף לי שמעאלים בעשרים כסף ויביאו את יוסף מלרימה ושם במלרים מכרוהו הישמעאלים למדינים והמדינים לא חששו אם היה גנוב אחס לפי שהם ראו ולא זר שלקחוהו כמו שנאמר ויעברו אנשים מדינים סוחרים וימשכו ויעלו את יוסף מן הבור וימכרו את יוסף לי שמעאלים בעשרים

כסף ולומר עברו לשם אחס הסוחרים בזמן שוימשכו את יוסף ומכרוהו וראו כל הענין היטב וידעו שלקחו הוא בידם ולכך לקחוהו המדינים מהי שמעאלים שם במלרים והמדינים מכרוהו לפוטיפר כמו שנאמר והמדינים מכרו אותו למלרים לפוטיפר סרים פרעה ומה שאמר הכותב ויקנהו פוטיפר סרים פרעה שר הטבחים איש מזרי מיד הישמעאלים אין הכוונה לומר שלקחו ממנו מהם אלא שלקחו ערבות מהם כשאו"ל זה שכוין שראה שיוסף היה יפה תואר ויפה מראה והיה פוטיפר גבר ערים ולכן אמר כאן איש מזרי ולא לעיל בפסוק והמדינים מכרו אותו למלרים לפוטיפר סרים פרעה וגו' לא אמר איש מזרי לפי שאין המכוון שם כי אם לומר מליאות הענין שנמכר לפוטיפר. אבל כאן כונתו לומר שלהיותו אדם ערום ידע שאין זה עבד ולכן היה תובע מהמדינים עד שהמדינים הביאו לי שמעאלים שהורידוהו שמה ונתנו ערב וזהו מיד הישמעאלים שרמו לערבות כיון שהם הורידוהו שמה ונסתלקו המדינים זה הוכן הענין לישיב הפסוקים אבל כונת הפסוק באמרו ויוסף הורד מלרימה לפי מה שגלו לנו חז"ל במאמר שכתבתי שאמרו שלט בהון בא לומר שעם היותו שלעבד נמכר יוסף מ"מ היה לו שלטון והיה חשוב בציני אלהים ואדם זהו שאמר ויוסף הורד מלרימה כלומר היה שליט כמד"א וירד מים עד ים והראיה לזה שהרי חשוב בציני הקב"ה שכוין שקנהו פוטיפר מיד נעשה סרים וכשאו"ל סרים פרעה שנכתבם בגופו מלמד שלא לקחו אלא לתשמיש וסרסו הקדוש ברוך הוא בגופו משל לדוב שהיתה משכלת בבני אדוניה אמר עברון ניביה הראה הוא דכתיב כי ה' אוהב משפט ולא יעזוב את חסידיו חסידו חסידו חסידו נכרת מלמד שלא לקחו אלא לתשמיש נשמרו וזרע רשעים נכרת מלמד שלא לקחו אלא לתשמיש וסרסו הקב"ה. הרי שחשוב בציני המקום וגם חשוב בציני הבריות: איש מזרי מיד הישמעאלים כלומר שלהיות גבר ערים שאמר אין זה עבד לקח ערבות מהי שמעאלים כי אין מיד אלא ערב כשאו"ל: ויהי ה' את יוסף ויהי איש מלית ויהי בבית אדונו המלרי. יראה שכוין שכל כונתו של הקב"ה בכל אלו הענינים היה למהר ולקרב את הקץ כמו שכתבתי שאמרו ז"ל על פסוק וישלחוהו מעמק חדרון שכונתו של הקב"ה לקיים גורם אברהם גר יהיה זרעך בארץ לא להם וגו'. לכן היה ה' עם יוסף והיה איש מלית והפעם לפי שהיה עומד בראון טוב בבית אדונו המלרי ולא נתן לבו לבדות מבית אדונו כדרך העבדים ובוזה היה עושה רלוגו של הקב"ה. כמו

שלאמר

שאמרו ז"ל ראוי היה יעקב לירד למצרים בשלשלאות של ברזל ובקולרין אמר הקב"ה בני בכורי ואני מורידו בבזיון. אלא הריני מוסך את בנו לפניו והוא ירד אחריו וכו'. הדא הוא דכתיב בחבלי אדם אמשכם וגו' וכיון שבעמדו שם בבית אדוניו היה עושה רצונו יתעלה לכך היה השם עמו והיה איש מלליה. ולפי מה שאמרו ז"ל מדרש זה עלה בדינו מן הגולה כל מקום שנאמר ויהי אינו אלא ימי לרה יאמר ווי גדול נמשך ממה שהשם עם יוסף וכן ווי גדול ממה שהיה איש מלליה. ומהו הווי שויה בבית אדוניו המלרי והיה שם שקט ושאין באופן שהיה אביו מחבבל עליו ומי חיי לער שלא לא היה השם עמו ולא היה מלליה היה משתדל לברוח לבית אביו ולא היה חי חיי לער. וגם לא היה מביא הקדוש ברוך הוא עליו לרת אשת אדוניו ולהיות השם עמו ואיש מלליה לכן היה בבית אדוניו המלרי באופן שנמשך לער לאביו וגם לער לו. כמו שאמרו ז"ל על פסוק ויהי אחר הדברים האלה ותשא אשת אדוניו הרהורי דברים היו שם. מי הרהר יוסף הרהר אמר כשהייתי בבית אבא היה אבא רואה איזו מנה יפה היתה שם והיה נותנה לי והיו אחי מכניסין בי עין רעה עכשיו שאני כאן מודה אני לך שאני ברווחה. אמר לו הקב"ה הטלים חייך שאני מגרה בך את הדוב. או ירלה ויהי ה' את יוסף ויהי איש מלליה אף על פי שהיה בבית אדוניו שהיה רשע מכל מקום היה זוכה לטובה בזכות יוסף הדיק. או ירלה שהאדם חוטא או מחמת עושר או מחמת עוני כמו שנאמר ריש ועושר אל התן לי וגו' וכאן אמר שהיה יוסף שלם עם היותו מלליה בעסקיו ועם היותו עבד שהוא תכלית הדלות. והראיה שהיה שלם שהיה הקב"ה דבק עמו וזהו שאמר ויהי ה' את יוסף. שזה מורה שלמותו של יוסף עם היות שויה איש מלליה בעסקיו שהוא העושר ועם היות שויה בבית אדוניו המלרי עבד שהוא העוני וירא אדוניו כה' אתו וגו': וימלא יוסף חן בעיניו וישרת אותו וגו'. ירלה בזה לומר שאדוניו המלרי היה מכיר שהלחתו באה לו מאתו יתעלה ולזה אמר וירא אדוניו כי בעבור שה' אתו היא היתה הסבה שכל אשר הוא עושה ה' מלליה בידו לכן זאת היתה הסבה שוימלא יוסף חן בעיניו של אדוניו כשהיה משרת אותו להקב"ה שכיון שהקב"ה סבת הלחתו היה רוצה המלרי שיהיה יוסף משרת להקב"ה ולכן ויפקידהו על ביתו וכל יס לו נתן בידו כדי שיהיה יוסף ברשותו ולא יהיה שום אדם ממונה עליו למחות בידו אלא שישרתהו להקב"ה ויברך בשמו ברצונו בכל עת שירלה. או ירלה

כי מדרך העבדים לברוח כשהם מלליים כשהם מלליים ידיהם אבל יוסף אדרבא עם היותו מלליה בכל עניניו היה מולא חן בעיני אדוניו כשהיה משלחו לאיזה שירות והיה עושהו בשמחה וגיל וז"ש הכתוב כיון שראה אדוניו שעם היות שה' אתו וכל אשר הוא עושה ה' מלליה בידו אפי' הכי וימלא יוסף חן כלומר היה מולא יוסף חן בעיני אדוניו כשהיה משרת אותו. כלומר כשהיה אדוניו מלווה על איזה דבר או על איזה שירות היה חשוב זה בעיני יוסף למלאה חן וחסד כיון שהיה רוצה לקבל שירותו ולהשתמש ממנו. וכיון שראה אדוניו זה ויפקידהו על ביתו וכל יס לו נתן בידו ירלה שכיון שראה שכל מה שעושה ה' מלליה בידו לפיכך כל יס לו נתן בידו כלומר נתן לו כמות נכסים שיוכל הוא להשתדל בהם בידו ממש להיות כי הברכה מלויה בידו. אחר זמן ויהי מאז הפקיד אותו בביתו ועל כל אשר יס לו אפילו מה שלא היה יכול להשתדל בידו ממש אפילו הכי הברכה נמלאת שם שנאמר ויברך ה' את בית המלרי בגלל יוסף ולא בביתו לבד אלא גם בשדה. שנאמר ויהי ברכת ה' בכל אשר יס לו בבית ובשדה וכיון שראה שהיה הלחתו וברכתו הולך וגדל נסתלק הוא מהכל ומסר הכל ביד יוסף וזהו ויעזוב כל אשר לו ביד יוסף בלי שום חשבון שיעשה בו כרצונו ועם כל זה לא ידע יוסף אתו מאומה מנכסיו לאכול ולשתות בדרך הבחורים האוכלים למעדרים. כי אם הלחם לבד אשר הוא אוכל כי לא היה אוכל כי אם הלחם לבד להפריש עלמו ממאכלות הסורות ואפילו הכי שהיה מבגד עלמו ברעב ויהי יוסף יפה תואר ויפה מראה כי בא לטור מסייעין אותו. כמו שאירע לרמיאל וחבריו דכתיב בזה וישם רמיאל על לבו אשר לא יתגאל בפת בג המלך וכיון משתיו ונעשה להם גם ונעשית רעונם. וכמו שנראה מתוך הפסוקים לפי מה שאבאר. וזה שהכתוב אומר ויאמר רמיאל אל המלצר אשר מינה שר הסריסים על רמיאל חגיגה מישראל ועזריה שלכאורה הפסוק הזה מיותר שהיה לו לומר ויאמר רמיאל אל המלצר גם גא את עבדיך וגו': אבל הפסוק הזה בא להורות גודל ההשגחה שהשגיח הקב"ה עליהם בשמוע המלצר לעצמם וזה כי הוא דבר ידוע כי יותר הכנה היה לשר הסריסים לעשות רעונם יותר מן המלצר והטעם כי שר הסריסים היה ממונה דרך כלל על כל הילדים. ולכן עם היות שהיו פניהם זועפים מן שאר הילדים מי רואהו ומי יודעהו. ועוד כי אינו מן התימה היות ארבעה ילדים פניהם זועפים בסך גדול כי אין כל המזגים שוים יש מהם

שמאלם מתכרך במעיהם והם דשנים ורעננים ויש מהם שתענוגי עולם לא יועיל להם לרוע מזניהם באופן שהיה נקל לשר הסריסים לעשות רלוס. אבל המלצר היה קשה לו לעשותו מן השני טעמים הכתובים. אחד שהיה כבוס תחת יד שר הסריסים עוד שנית כי לא היה ממונה אלא על אלו הארבעה לבד כי שר הסריסים היה מחלק הילדים לסך אנשים שהיה כל אחד ואחד ממונה על ד' או ה' חי' להדריכם וללמדם וזה המלצר היה ממונה על אלו הד' ולכן הורע חזקתיה לומר איך נפלו בגורלך ד' ילדים כלם ממזג רע שאוכלים ושותים ויהיו לאחר ולא לפנים ועוד שכבר שר הסריסים יודע מחשבותם ומה שעלה על לבם וודאי שהיה חייב מיתה המלצר שעשה מה שלא ראה לעשות אדוניו זהו שכיון הפסוק לומר ויאמר דניאל אל המלצר אשר מינה שר הסריסים והיה כבוס תחת ידו ועוד שלא מנהו אלא על דניאל חנניה מישאל ועזריה. באופן שהיה סכנה גדולה בדבר ועם כל זה נתנו לו עולה טובה עד שעשה רלוס כי בא לטהר מסייעין אותו. גם נא את עבדיך ימים עשרה ויתנו לנו מן הזרעונים וגו'. הכוונה היא שלא אמרו שלא יתנו להם פת בג המלך אלא שיתנוהו להם וילאו ידי חובתם כמו שהמלך מצוה וגם לא אמרו שיתן להם המלצר זרעונים אלא שאם יבשלו הנערים והנשי הבית זרעונים ויתנו להם שלא יתחו בידם. וזהו שכיון הכתוב באומרו ויתנו לנו מן הזרעונים ולא אמר ותן לנו מן הזרעונים: וישמע להם לדבר הזה כלומר להיות העלה לזדקת מבלי שום סכנה וינעם ימים עשרה וכיון שנראה מראיהם טוב אמר הכתוב ויהי המלצר נושא את פת בגם ויין משתייהם היה לוקח לעצמו מה שלא עשה עד עכשיו שהיה נותנו להם וגם הוא עצמו נותן להם זרעונים לא על ידי נערים המשרתים. הרי שכיון שנתנו לבם לשמים הקב"ה סייע' וגראה מראיהם טוב ובריא' בשר אף כאן עם היות שלא אכל כי אם לחם לבד ויהי יוסף יפה תואר ויפה מראה: וידי' אחר הדברים האלה ותשא אשת אדוניו את עיניה אל יוסף וגו'. אמרו ז"ל אין לשון ותשא אלא לשון אצטרובלין. כמה דאחא אמר ופן תשא עיניך השמימה וגו' שראתה שעתידה להעמיד ממנו זרע ואינה יודעת אם ממנה אם מבתה (ברכות דף כ"ה ע"ג): וימאן ויאמר אל אשת אדוניו וגו'. אמרו ז"ל אמר לה למור הקב"ה להיות בוחר מאהובי בית אבא לעולה אברהם קח נא את בנך את יחידך אשמע לך ושמא אבחר לעולה ואפסל מן הקרבן. דבר אחר למור הקב"ה להיות נגלה על

כל הפתחים אמר להם ראו כל מי שנכנס כתבו שמו ושם אביו וכו'. וכיון שזאת היתה הכונה לכך גזר כל הגזרות שאמרו ז"ל שגזר כדי להכריחם לבא כלם שם והיה מראה פנים לכונה שניה ולגורר המלכות וזה שהוא גזר שלא יכנס עבד למזרים כונתו הראשונה כדי שלא ישלחו אחיו את עבדיהם לשבוע אוכל ולא יבואו הם עצמם. וכונתו השניה לפי שהעבדים רעבתיים אפי' בזמן השבוע כל שכן בזמן הרעב ואם יתחברו שם בעיר סך עבדים חולי יעשו שום היוזם או תקלה בעיר מלכת רעבון כי העבדים לא יסובו מפני כל ואינם חוששים לשום דבר למלא נפשו כי ירעב. וגם מה שגזר שלא יכנס אדם בשני חמורים. כונתו הראשונה כדי שיבאו אחיו כלם כאחד ולא יבא אחד לשבוע לכלם פעם אחת. וכן אחד פעם אחת באופן שלא ימלאו כלם כאחד לקיים חלומותיו ואחד עשר ככדים משתחווים לי שהרי מצינו כמה השתדלות עשה כדי שימלא אחס בנימין. וכונתו השניה כדי שיבא כל הריוח וכל הכסף ליד יוסף. וזה שאם יוכל אדם ליכנס בכמה חמורים היו חמרים עוזרים ממקום למקום ומוליכים שם תבואה ולא יבואו הלוקחים ליקח מיוסף לכן גזר שלא יכנס אדם בשני חמורים אלא באחד ליקח די מחסורו אשר יחסר לו באופן שירצו הלוקחים ואם יתייקר השער שיבא כל הריוח לידו כמו שנאמר וילקט יוסף את כל הכסף הגמול בארץ מצרים ובארץ כנען בשבט אשר הם שוברים כלומר לקט יוסף כל הכסף להיות שהיו הבעלי בתים הם עצמם השוברים והלוקחים ממנו מה שלא היה כן אם היו רשאים חמרים לחזר על המקומות באופן שמה שאומר המאמר ושלא יוליכו חמרים תבואה וכו' אינה גזרת בפני עצמה אלא טעם לגזרה השניה שלא יכנס אדם בשני חמורים דאי לא תימא הכי היכי קאמר שלש גזרות והלא ארבע הן. וכן מלאתי בילקוט שאינו מוזכר שלא יוליכו חמרים וכו' נראה ודאי שאינה גזרה בפני עצמה אלא הכונה השניה שהיה לו ליוסף לגזרת שלא יכנס אדם בשני חמורים וגם מה שגזר שלא יכנס אדם עד שלא יכתוב שמו כונתו הראשונה להכיר אחיו ולידע אימתו הם באים וכמו שאמרו ז"ל שהביאו לו את הפתקים זה קורא ראובן בן יעקב וזה שמעון בן יעקב וכו'. ועברו שלשה ימים ולא באו עד ששיגר לבקש אותם. וכונתו השניה לידע מי זמי ההולכים והשבים ושלא יכנסו אויבים בתוך העיר. או מרגלים באומרים שבאים לשבוע אוכל כמו שחשש לאחיו וגמלא שישפיק מזון לאויביו המבקשים רעתו. אלו הכונות השניות היה מסביר לעם אצל

ולחזק בנו דאם לא כן היה לו לומר והאמר להם ראו הביאו לי איש עברי לחזק בי וכן אחו"ל ותקרא לאנשי ביתה נתנה אותו בפיהם של כלם. וזה מה שנראה לענ"ד הנעיר יחזק בכ"ר שמואל ארזבי זל"ה :

פרשת מקץ

מאמר ברבה דף נ"ז ע"ב. אמר רבי יוחנן הרשעים מתקיימין על אלהיהם ופרעה חולם עומד על היאור. אבל הלדיקים אלהיהם מתקיים עליהם. והנה ה' נלץ עליו. כונת המאמר הזה יובן עם מה שפירשתי אצל ברכות שבירך יחזק ליעקב ועשו מה היתה כונתו בהם. שדרך כלל הכונה היתה שהסיר ליעקב מתחת הטבע שיהיו כל עניניו דבקים בהשגחתו ית' כפי מה שיחייבו מעשיו של יעקב אצל עשו היה משיעבד לטבע (וכמו שפירשתי על פסוק הנה משמני הארץ יהיה מושבך ומטל השמים מעל עיין שם. וכן רמזתי הדרוש הזה בפרשת וילא יעקב על פסוק והיה ה' לי לאלהים עיין (שם) וזהו כונת המאמר גם כן כאן לומר שהרשעים אם יש להם איזה קיום והעמדה אינו אלא על אלהיהם כלומר לפי מה שמחייב הכבד או המול שעובדים אותו והוא אלהיהם באופן שהם מסורים לטבע ומשועבדים תחת מערכות השמים וזהו אמרו והנה עומד על היאור כלומר אם היה לו לפרעה איזו העמדה וקיום אינו אלא על היאור שהיאור עולה ומשקה את השדות ונותנין תנובתן בדרך טבע אבל הלדיקים הוא להפך שפעולת אלהיהם היא נערכת אליהם כלומר שהקדוש ברוך הוא פועל ועושה כפי הכנתם הן לשדד מערכות השמים לטובתן הן לשדד מערכות השמים לרעתם כשהם רשעים וזהו והנה ה' נלץ עליו כלומר התיצבותו ומלכו של הקדוש ברוך הוא הן לטוב הן למוטב הוא עליו ומסבתו של הלדיק כי כפי הכנתו כך מתנהג הקדוש ברוך הוא עמו כי כל עניניו הם בדרך השגחה אלהית לא בדרך טבע :

מאמר רבה דף נ"ז ע"ב ויוסף הוא השליט על הארץ וגו'. שלש גזרות גזר שלא יכנס עבד למזרים. ושלא יכנס אדם בשני חמורים. ושלא יוליכו חמרים תבואה ממקום למקום. ושלא יכנס אדם עד שיכתוב שמו ושם אביו ושם זקנו וכו' כינת יוסף משעה שראה הרעב היתה לבקש את אחיו וכמו שאמרו חז"ל אמר רבי יהודה בר סימון אף יוסף יודע היה שאחיו יורדין למזרים לשבוע אוכל מה עשה הוסיב שומרים על

כלו שאמרו זאת מלאנו הכר נא הכתונת בך היא אם לא וזהו שאמרו ויחדרו איש אל אחיו לאמר מה זאת עשה אלהים לנו :

ויאמרו שאל שאל האיש לנו וגו'. קשה מה השיבו לאביהם. כי ודאי כשאמר להם אביהם למה הרעותם לי להגיד לאיש. היה אף על פי שישאל מהם. אלא שכונתם לומר ששאל מהם כאיש יודע פרטיהם ששאל העוד אביהם חי ולא שאל על אדם וגם היש לכם אח עם היותו רואה עשרה אחים היה שואל אם היה לנו אח יותר. ולכן וגד לו על פי הדברים האלה שהורה שאין כונתו אלא להבחין האמת. וכיון שראה יעקב שמלאם אמתיים בכל דבריהם ועם כל זה אמר שיוליכו שם לבנימן. אמר בודאי אין זה אלא העון שעשיתי עם אבי שהחרדתי. כמו שנאמר ויחדר ילחק חדרה גדולה עד מאד ויאמר מי חיפה הוא הלד וגו' זהו שרמז כאן באומרו ויאמר אליהם אביהם אם כן חיפה כלומר אין זה אלא עון החיפה שאמר אבי :

ואת אחיהם קמו וקמו וגו' אמרו ז"ל דף כ"ח ע"א הרי הכסף והרי הדורון ואחיהם לריכיתו מילתא אחריתי אמרין ליה לנותך אן בעיין א"ל אם גלותי אחון בעיין ואל שדי וגו'. קשה מנא להווא לחז"ל שלא אמר יעקב הכל מעלמו בבת אחת וי"ל שיש לדקדק למה לא הקדים יעקב התפלה לדורון כמו שעשה בענין עשו אבל לא עשה כן לראותו דברי בניו שאמרו לא נרד בלתי אחינו אתנו נראה מדבריהם שלא היו מחשיבים תפלה על זה הענין ולכן לא התפלל אלא עשה השתדלות אנושי ואחר שעשו אמר לריכיתו מילתא אחריתי א"ל לנותך. כלומר אל תחשוב שאין אנו מחשיבים תפלתך אלא אנו עושים כל ההשתדלות האפשרי כדי שלא לסמוך על הנס אבל על הכל היא התפלה ולכן אמר לבסוף ואל שדי יתן לכם וגו' :

הם יצאו את העיר לא הרחיקו וגו'

בהאי ענינא קשה טובא חדא מאי קאמר והשגתם ואמרת אליהם וגו'. פשיטא שאם לא ישיגם לא יוכל לדבר דבר. ועוד מה היתה סברתו של יהודה דקשה מניה וביה בתחלה אמר אשר ימלא מעבדיך ומת וגם אנחנו נהיה לאדוני לעבדים ואחר כך עם היות שאמר האיש אשר על ביתו ואתם תהיו נקיים לא רצה אלא להיות כלם עבדים כמו שאמר הננו עבדים לאדוני

אבל הכונה הראשונה שהיה בלבו אינו אלא לבקש את אחיו. וכמו שפירש הרב בעל העקידה על זה הפסוק ששם היות שיוסף הוא השליט על הארץ. והיה בידו להפקיד פקידים על המלאכה ראה להיות הוא המשביר לכל עם הארץ לרפת היואל והבא כי אחיו היה מבקש. **ויבר** יוסף את וגו' ראוי לדקדק למה חזר לומר ויבר יוסף את אחיו אחר שכבר כתב וירא יוסף את אחיו ויכירם. ועוד למה העליל עליהם עלילת מרגלים יותר מעלילת גנבים או דבר אחר. ופירש הרב הגדול מרי ורבי זלה"ה שיוסף חפס בדבריהם שאמרו כשאמר להם מאין באתם ויאמרו מארץ כנען לשבור אוכל כי כיון שהוא לא שאל אלא מאין באתם היה להם להשיב מארץ כנען לבד. וכיון שאמרו לשבור אוכל נראה מדבריהם שהם שוללים ענין אחר וודאי נראה מזה שמרגלים אתם ולכן אמר מיד ויבר יוסף את אחיו כלומר עתה שמלא מקום בדבריהם לתפסם הכירם לאחים לזערם בעולם הזה ולא יהיו חייבים על מה שעשו בעולם הבא אף על פי שהם לא הכירוהו לאח כשנפל בידם ולכן ויזכור יוסף את החלומות אשר חלם להם כלומר לתועלתם ולכן ויאמר אליהם מרגלים אתם כנראה מתוך דבריהם כמו שכתבתי וכל זה היה לתועלתם להזעזע בעולם הזה ולא ידעו לעולם הבא ועשה בזה מעשה אח. או העליל עליהם ענין מרגלים כדי שלא יהיה להם מקום לפשפש אחריו לידע מי הוא כי אם היו מפשפסין אחריו מי הוא זה האיש ארון הארץ מיד היו נתפסים למרגלים : ויפתח האחד את שקו לתת מספוא לחמורו במלון וירא את כספו וגו' נריך לדקדק למה לא משמשו כליהם כלם שם לראות אם היה גם כן כספם באמתחותם ופירש הרב הנזכר שיובן עם מה שאמרו ז"ל ויפתח האחד זה לוי שגשאר יחידו משמעון שגשאר במלרים כי שניהם אמרו הנה בעל החלומות הלזה בא ולכן אמר לוי הושב כספי וגם הנה באמתחתי שמן הראוי היה לו לומר הושב כספי והוא באמתחתי מאי וגם הנה אלא שהכונה לומר שהקדוש ברוך הוא פורע לנו כל אחד ואחד כפי רשעו ולכן כמו שפרע לשמעון במה שגשאר בבית הסוהר במלרים גם ההנה שאמרת הנה בעל החלומות וגו' הוא באמתחתי בזה הכסף המושב אלי להסגולל עלי וליפרע ממני ההנה ההוא וכיון שזאת היא כונת לוי לא פשפשו באמתחותיהם האחים הנשארים. אבל מכל מקום אמרו כלנו נתפסים שעשרה שנמלא באחד מהם גנבה כלם נתפסים כמו שאמרו חז"ל. ולכן אין הבח השבח כספך ההנה שאמרת אלא הוואת שאמרנו

וגו' כמו שאמרו לבסוף כלומר שהיו בחזקת כשרים וגאונים שחזרו הכסף מארץ כנען ולא ילייר עליהם שום חשד לזה אמר הרעוהם אשר עשיתם כלומר מה שעשיתם בחזרת הכסף הים לכונה רעה והיא להיות מוחזקים בחזקת כשרים וגאונים לגנוב אחר כך הגביע שלא תהיו נחשדים על כך:

ויאמרו אליו למה ידבר אדני כדברים האלה לעשות כמה פלפולים ופני ההרואות לחשוד לנו על כל

חלילה לעבדיך לעשות כדבר הזה אפילו דרך מקרה. לפי שכבר אנו מועצבים במוסר והראיה שכן כסף שאין בו סימן כמו שפירשו המפרשים. ועוד אשר מלאנו בדרך מליאה ולא בדרך גבה. ועוד בפי אמתחותינו וכלינו שכליו של אדם קונים לו ועם כל זה השיבנו אליך וגו'. ואיך נעשה שלשתן להפך נגנוב מבית אדניך כסף או זהב מסוים. או נאמר שהכונה בזה לתת למה שאמר להם הרעוהם אשר עשיתם והשיבו לו תשובה נלחם. וזה שהאדם כשגנוב איזה דבר שלא הרגישו בו ומחזירו להיות בחזקת כשר וגאון ושלא יחשדוהו לגנוב כונתו היא לגנוב איזה דבר יותר גדול הערך ממנו שגנוב תחלה שאם לא כן מה הרויח בחזרתו גם בתחלה לא חשדוהו לגנוב ואפוא מטרתא למה לי וזהו שאמרו בשלמא אם הגביע היה מועיל לנו לנחש בו כמו שמנחם אדוניך היית אפשר ללייר ולומר הרעוהם אשר עשיתם. אבל אללנו אינו אלא כחשיבת כסף או זהב בעלמא אם כן מה הועלת בחזרת כספנו אלא ודאי שהאמת אמת: אשר ימלא אחו מעבדיך ומת וגו' הכונה לומר אשר ימלא אחו מסבת עבדיך ולא בדרך עלילה ומת וגם אנחנו וגו'. וכיון שהשיבו לו תשובה נלחם. הודה ואמר גם עתה כדבריהם כן הוא נזכר טענותיהם. ולכן אשר ימלא אחו יהיה לי עבד ואחם תהיו נקיים: ויבא יהודה ואחיו ביתא יוסף והוא עודנו שם ויפלו לפניו ארלה. ילקוט א"ל לקיים החלום ואחר עשר ככבים משתחיים לי. וקשה שכבר נתקיים קודם לכן שכן כתיב ויביאו לו את המנחה אשר בידם וישתחוו לו ארלה ואז אחד עשר היו שכבר הוציא אליהם את שמעון שכן כתיב קודם לכן ויוצא אליהם את שמעון. ונראה לעניות דעתי שכיון שלא באו אלא להביא המנחה ויוסף שאל לשלום אביהם כמו שנאמר ויאמר השלום לאביכם הזקן. ודאי שכל משאו ומתנו לא היה כי אם עם אחי שמעון הבאים מחוץ לא עם שמעון. וכיון שלא היה נושא ונותן עמי כי לא היה לו עסק עמו מה שאומר הכתוב וישתחוו לו ארלה ודאי היו אחיו חוץ משמעון באופן שלא

נחשדים

גם אנחנו וגו' ואחר כך חזר בו ולא ראה שיהיה אפילו בנימין עבד כמו שנאמר ויבא אליו יהודה אף על פי שהיו מותרים אללו ואלל אחיו שאמר להם יוסף ואחם עלו לשלום אל אביכם עם היותכם חייבין לפי הדין כמו שאמרו חז"ל גם עתה כדבריהם כן הוא אף זו מן הדין אמת שכלכם חייבים בדבר עשרה שנמלא גבה ביד א' מהם כלם נחפשים וכיון שכן מה היתה בדרתו ומה טעם היה נותן לדבריו:

ועוד מה היא כונת יוסף באומרו הלא ידעתם כי נחש ינחש איש אשר כמוני. ועוד מה שהקשו המפרשים שהיה לו לומר הגנו עבדים לאדוני גם אנחנו גם אשר נמלא הגביע בידו כי הוא היה העקר ולא היה לו לומר גם אשר נמלא כי נראה שהוא טפל. ולישג כל זה הענין נראה לעניות דעתי שכונת יוסף באומרו והשגתם ואמרת אליהם הוא זה שכיון למה שאמרו ז"ל על פסוק ויבא יהודה ואחיו ביתא יוסף והוא עודנו שם למוד היה לזאת כל יום לבימה לדון ואותו היום לא הלך שלא לביים את אחיו מפני מזרים אף כאן אמר לאשר על ביתו. קום רדוף אחריהם ואל תדבר דבר עד שתשיגם ותדבר להם פנים בפנים ואל תרדוף אחריהם בהכרח לומר תפשו הגנבים כדי שלא לביישם. אלא רדוף אחריהם עד שתשיגם ממם ואחר כך תדבר להם שלא ירגיש שום אדם בדבר. וחז"ל אמרו לתת הקושיא והשגתם בשי"ן כתיב שגש אותם כדברים וכו' שהוא לשון הממה. כי תרגום ויהם את מנחה מזרים הוא ושגש ית משריתא וכו' כלומר תכריעם ותהומם כדברים באמריך הלא זה אשר ישתה אדוני בו וגו' כלומר שאיך מסופק בענין כלל שודאי הם לקחוהו כאלו הוא דבר ידוע ומפורסם ולכן אמר הלא זה וכו'. כלומר הדבר הידוע אשר אני מבקש כאלו לא היה לריך להזכיר מה הוא. ואמר להם למה שלמחם רעה תחת טובה לא היה לכם לעשות כן לפי מה שמחייב מדת טובות האדם ועוד דהייחם רשעים שוטים וזה שהגנוב לריך לדקדק שלא לגנוב דבר שיהיה מיד נרגש כי אם לאחר זמן כדי שלא יכונן לומר מי גנבו: **ועוד** לריך שלא יגנוב דבר יקר וגדול הערך לפי שערך הדבר יכריחוהו לבעליו להשתדל בכל עוז לחפש אחריו ולא יקוט האיש עד מולאו. וזהו שאמר ודאי הייחם שוטים רשעים לפי שהלא זה אשר ישתה אדוני בו ועל כל פנים היה לו להרגיש חסרונו מבקר לערב. ועוד שהוא גדול הערך וזה שגש ינחש בו ועל כל פנים היה לו לחפש אחריו ואם תאמרו הן כסף אשר מלאנו

שאמר להם יוסף בשלמא אם אתם תהיו מכירים ומודים על פשעכם ועל הגנבה שגנבתם ודאי שהדין כך שלכם נתפסים אבל אתם כופרים בזה ואין אתם מקבלים העונש אלא בשביל חטא יסן נזקן אשר ביניכם וזין אלהיכם ועל זה איני רואה אני להיות כלי זעמיכם ושבת אפכם כמו שנאמר הוי אשור שבת אפי ומטהו בידם זעמי שהקב"ה נפרע מהרשע על ידי רשע אחר. כמד"א פלטה נפשי מרשע חרבך ולכן איני רואה להיות אני רשועה שלכם וכדי שלא תחשדוני על כך חלילה לי מעשות זאת להיות כלכם נתפסים אלא האיש לבד אשר נמלא הגביע בידו הוא יהיה לי עבד ואחס עלו לשלום כדי שתדעו ותבינו שאין חסם נתפסים בשביל חטאתכם כי אם בשביל גניבת הגביע שהרי מי שלא נמלא במכירה נתפס ומי שמכרו נפטר כיון ששמע יהודה כך אמר איני סובל כזבים בשלמא אם נהיה כלנו עבדים הייתי מקבל את הדין בסדר פנים יפות והייתי מכיר חטאתי שחטאתי במכירת אחי אבל שתאמר שבשביל עון הגנבה בנימין נתפס לא אוכל לסבול ולכן ייגש אליו יהודה וגו' ושמעתי אומרים שהכונה לומר ידבר נא עבדך והוא האיש אשר על ביתו ידבר דבר בסתר באזני אדני ויגיד לו איך היה המעשה הזה ואם יאמר לך האמת שהוא שם הגביע באמתחת בנימין אל יחר אפך עמו כי האמת הוא שבנימין בזה הענין הוא כמוך או כפרעה מה אחת או פרעה נקיים מגנבת הגביע כן בנימין הוא נקי. אלא הכל הוא עלילות דברים שבאחת להתעולל עלינו. זהו מה שנראה לעניות דעתי להעיר יחזק בנ"ר שמואל אדרבי זלה"ה:

פרשת ויחי

וַיְחִי יעקב בארץ מלרים שבע עשרה שנה וגו' הכונה בזכרו בפרט מה שחיה בארץ מלרים ואחר כך כלל כל ימיו חייו כמה היו ועוד ייתור הפסוק ויהי ימי יעקב שני חייו שהיה לו לומר ויהי ימי יעקב שבע שנים וארבעים ומאת שנה. נראה לעניות דעתי שהכונה היא שבא הכתוב לומר שאל יאמר אדם שזו עבוד אלהים. ומה נועיל כי נפגע בו שהרי מלינו יעקב אבינו עם היותו הולך בתומו כמו שנאמר ויעקב איש חס וישר ואהלים לרות רבות סבבוהו וכמו שנאמר רבות לררני מגעורי יאמר נא ישראל לרת לבן לרת עשו לרת דינה לרת יוסף באופן שכל ימיו היו מאווצים לכן בא הכתוב לומר שזכה לחיי העולם הזה ולחיי העולם הבא. וזה לחיי העולם הזה

נתקיים החלום עד עתה כי עכשו כלם נתפסים מן הדין והיה לו ליוסף עסק עם כלם:

וַיֹּאמֶר להם יוסף מה המעשה הזה אשר עשיתם וגו'. הכונה בזה שכבר ראינו הטענה והתשובה המספקת אשר השיבו באמרם ואיך נגנוב מבית אדניך כסף או זהב. שלא היה הגביע חשוב אללם אלא כחתיכת כסף או זהב בשלמא עד שהודה לטענתם האיש אשר על ביתו כמו שכתבתי: ועוד היה להם טענה אחרת נחת היא למה חשדת לנו על זה יותר מלכמה אנשים הנכנסים ויוזאים לתוך ביתך לשבזר אוכל כי רבו מארבה הבאים מד' פנות העולם אלא ודאי אינו אלא שבעלילה באהה עלינו לכן להתנולל משתי טענות אלו אמר יוסף מה המעשה הזה אשר עשיתם הלא ידעתם כי נחש ינחש איש אשר כמני. כלומר לא הייתם יודעים שאני לבדי בלא הגביע אני מנחש וודאי שאחס טועים בזה שאיש אשר כמני לבד בלי גביע אני מנחש. ועם זה נתבטלו השתי טענות שכיון שהוא הוא המנחש זאת היתה הסבה שידע שהם לקחו הגביע ולא חשד לשום אחר. לטענה הראשונה השיב כלומר אין כונתכם לגנוב הגביע לשווייו וערכו שודאי אלליכם אינו אלא כסף או זהב כמו שאמרם אבל כונתכם היתה העדר הניחוש ממני כדי שלא אדע מעשיכם. וכמו שאמרו ז"ל היה מכה בגביע ואומר הרגתם עיר אחת מכרתם אחיכם וכו' וכדי שלא אומר לכם מעשיכם והנסתרות שלכם גנבתם הגביע אבל לא תקנתם כלל. וכי לא ידעתם כי נחש ינחש איש אשר כמני בלא גביע:

וַיֹּאמֶר יהודה מה נאמר לאדני וגו' כיון שראה יהודה התחכמותו וטענותיו אמר מה נאמר וכו'. ומה הוא כמו מה רב טיבך וכמו שאמרו ז"ל מה נאמר שחטאנו גלוי וידוע שלא חטאנו וכו' ולכן אמר כמה וכמה הייתי יכול לדבר אם בכסף ראשון אם בכסף שני אם בגביע וכבר אני יודע שאיני נתפס על כך ולכן אין גזרתי קיימת שאמרתי אשר ימלא אותו מעבדיך ומת שכבר דקדקתי בדברי באמרי מעבדיך כלומר מסבת עבדיך אבל האלהים מלא את עון עבדיך מלא בעל השטר לגבות את חובו מכירת אחי ולכן הגט עבדים לאדני גם אנחנו כמוהו שמכרנוהו לעבד מדה כנגד מדה וגם אשר נמלא הגביע בידו עם היות שלא נמלא שם במכירתו כי איני לרשע ואני לשכנו: ויאמר חלילה לי מעשות זאת וגו' קשה למה חמה יוסף כל כך בהיות שהדין כך כמו שאו"ל שעשרה שנמלא בא' מהם גנבה כלם נתפסים. אבל נראה לע"ד

הזה. יובן עס מה שאמרו ז"ל הביאו הלקוט על פסוק ויפגע במקום וגו'. מכאן אמרו כל שהשיגתו שנה אחת טובה סמוך למיתתו סימן יפה לו יעקב אבינו היה בטובה כל אותן השנים שהיה במלרים. לפיכך העלה עליו הכתוב כאלו היה בטובה כל ימי חייו. ועתה יאמר הכתוב כיון שיוציא יעקב בארץ מלרים שבע עשרה שנה בשמחה ובטוב לבב כבר נזכר לומר שהיו ימי יעקב שבע שנים וארבעים ומאת שנה וכלן הושוו לטובה. וגם זכה לחיי העולם הבא זהו שרמו הפסוק באומרו שני חייו וזה כי חיי העולם הבא אינם מכוונים בשם שנים כי אם בשם ימים וכמו שנאמר והארכת ימים וכמו שאמרו ז"ל על פסוק למען יאריכין ימך שרמו לעולם הבא שכלו ארוך וגם אמרו ז"ל על פסוק יומם ילדה ה' חסדו וגו'. שרמו לעולם הבא והטעם לזה כי חיי העולם הבא הם חיים נלחיים ואין להם שקיעה ולכן הם לעולם במדרגת היום ואור נגה עליהם אבל חיי העולם הזה להיות שיש להם שקיעה נמשלו לשנה לומר כי כמו שהשנה נעשה מיום אחר יום ששקעה החמה ונעשה לילה ואחר כך זורח ואחר כך שוקע עד שבה למספר ירחים ושנים כך חיי העה"ז יש להם שקיעה. אבל חיי העה"ב להיותם נלחיים נמשל ליום שלעולם ועד הוא יום. וכמו שנאמר ותשחק ליום אחרון שחיי העולם הבא הם כלם יום אחד שאין שם שקיעה שנמנה יום שני אחריו. וזה שאמר כאן מה שאני נותן גבול לחיי יעקב הם הימים שבאים לכלל שנים זהו ויהי ימי יעקב שני חייו כלומר הימים שבאו לכלל שנים היו שבע וארבעים ומאת שנה. אבל הימים שאינם באים לכלל שנים אין להם גבול כי הם חיים ארוכים ואין להם סוף וכמו שאמרו ז"ל יעקב אבינו לא מת וכו'. והענין הזה מקושר עם תחלת הפסוק שאמר ויחי יעקב בארץ מלרים שבע עשרה שנה ויובן עס מאמר שכחתי שאמרו ז"ל כל שהשיגתו שנה אחת טובה סמוך לזקנתו סימן יפה לו וכו' שודאי שהדבר שהוא סימן הוא סימן לדבר אחר וכיון שכן אותה השנה הטובה למאי הוא סימן אלא ודאי שהכוונה לומר דהוי סימן לחיי העולם הבא מה שמשיג האדם מיד אחר המות. ויובן זה עם הדרוש שהביא הה"ר בעל העקרים מאמר ד' פרק נ"א כי מדרך ההפכים להמלא האחד בסור חברו ולזה היו החסידים הראשונים בוחרים לסבול הלעזר בעולם הזה להשיג אותו תענוג. להיותם יודעים שדרך התענוג להמלא אחר הלעזר וכו' וזהו שאמרו ז"ל כיון שהשיגתו שנה א' טובה סמוך לזקנתו הוא סימן יפה לו שעד עכשו חיה חיי לעזר ומדרך ההפכים להמלא

האחד בסור חברו וודאי שמוזמנין לו חיי העולם הבא שהם חיי מנוחה והראו לו סימן יפה בשנה ההיא סמוך לפטירתו החיים הטובים המוזמנין לו. אף כאן יעקב אבינו אלו הי"ז שנה שהיה במלרים שמח וטוב לב היו סימן החיים השמחים המוזמנים לו לחיי העולם הבא כי מדרך ההפכים להמלא האחד בסור חברו ועד עכשו לרות רבות סבבוהו. מכאן ואילך מנוחות רבות השיגוהו ואל הדרוש הזה מוזמנין חז"ל באמרם על פסוק. והיה ראשיתך מנער ואחריתך ישגא מאד אתה מולא כל המלעזר בתחלה נוח לו בסופו אברהם הושלך לכבשן האש וגלה מבית אביו ורדפו אחריו י"ו מלכים ונתנסה בעשר נסיונות ולבסוף נח שנאמר ואברהם זקן וגו'. יצחק ויקנאו אותו פלשתים ויאמר אבימלך לך מעמנו וגו' ולבסוף ראה ראינו כי היה ה' עמך. יעקב רבת לררני מנעורי יאמר נא ישראל עד שהיה במעי אמו בקש עשו להרגו שנאמר ויתרוללו הבנים בקרבה ברח מלבן פגע בעשו בא עליו לרת דינה לרת יוסף. ולבסוף נח ויכלכל יוסף וגו' וכן ירושלם והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים וגו' שגראה מכל זה שהמנוחה הבאה לבסוף הוי סימן גדול למנוחות שאנגות המזמנות לחיי העולם הבא וכל הלעזר כבר עבר תחלה ומדרך ההפכים להמלא האחד בסור חברו. וזהו מה שהיה אומר בלדד השוחי לאיוב (איוב ה) והיה ראשיתך מלעזר וגו'. והדרוש הזה מכנים למה שפירש הרלב"ג בפירוש המענה ההוא שהסורין שהביא הקדוש ברוך הוא על איוב היו לטובתו כמו שהיו לאברהם ליצחק וליעקב שלבסוף נחו :

ויקרב

ימי ישראל למות וגו'. הכונה לומר שאמר שיעקב היה שלם והשיג החיים הנלחיים כמו שכחתי. והגבול המוגבל בחייו אינו אלא בבחינת החיים הזמניים אבל אין סוף וקץ לחייו האמתיים לכן אמר ויקרב ימי ישראל למות כי הוא לא מת כמו שאז"ל יעקב אבינו לא מת אבל מתו וספו תמו ימיו כלומר הימים המתהווים והנמלאים בשבילו וזה כי לדיק יסוד עולם והתנועות השמימיות הם נמלאות בעבור הלדיק. וכמו שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חקוק שמים וארץ לא שמתי נמלא שיעקב אבינו בעודו בחיים בעולם הזה כל הימים היו נעשים ונמלאים בשבילו וכמו שנאמר ויעקב איש חס יושב אהלים : כלומר יושב ומעמיד ומקיים האהלים שרמו לכל התנועות השמימיות כד"ל לשמש שם אהל בהם וכן כתיב הן עד ירח ולא יאהיל. וכן כתיב דרך כלל בכלם וימתחם כאהל לשבת. ועתה שהוא נפטר מהעולם

משם במעלה ולא בגריעות ופחיתות וכיון שאמר לי כך זה יהיה סבה שלא יעשה הקב"ה דין במלרים כיון שלא יכול לעשות דין כי תחלה שאין נפרע מאומה אלא אם כן נפרע מאלהיה תחלה וגמאל שאהיה אני פדיונם. כמה דאמר אמר ופטר חמור תפדה בשה לכן אל נא תקברני במלרים באופן שלא יעשוני אלה. ואזיכל הקב"ה לעשות מאמרו שאמר וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי כלומר שאין לו פדיון שדינו בעריפה שנאמר ואם לא תפדה וערפתי:

שכר את ידיו כי מנשה הבכור. פירש הרב בעל העקידה ז"ל כי הוא כמו בסמך כי במה ששם הימין על הנעיר והשמאל על הבכור הראה ששכלו ידיו ולא ידעו כי מנשה הבכור. אבל המהרגס תרגם אחכמינון לידוהי נראה שהוא מלשון שכל וחכמה. ולכן ראוי לדקדק מה היא החכמה שהרי הענין מורה להפך. ופירש הרב הגדול מרי ורבי זל"ה דשפיר קאמר שכל את ידיו לשון חכמה ודעת וזה שאם לא היה יודע שמנשה הבכור למה הטריח את עצמו לשלוח יד ימינו לגד שמאלו ולשום אותה על ראש אפרים. וגם הטריח את עצמו לשלוח יד שמאלו לגד ימינו לשום אותה על ראש מנשה היה לו לומר לאפרים ומנשה שיתליפו מקומם. ויעמוד מנשה לגד שמאלו ואפרים לגד ימינו ולא יטריח את עצמו. אלא ודאי הסבה שלא עשה כן היא לפי שידע שמנשה הבכור ולא ראה לביישו ולהלבין פניו לזוז אותו ממקומו אלא הטריח את עצמו ושם עליו יד שמאלו ועל אפרים יד ימינו. וזהו אחכמינון לידוהי ארי מנשה בזכרה כי במה שעשה בידיו הורה כי מנשה הוא הבכור:

בראשית רבה דף ס"א ע"ב ז"ל ויקרא יעקב אל בניו רבי יודן אמר ויקרא יעקב לאל ליהויה עם בניו. רבי פנחס אמר זימנו לבניו אמר רבי אבון עשאו אפטרופוס על בניו. לריך לדקדק מנא להו לחז"ל לדרוש כן בהיות משמעות הכתוב כפשוטו ועוד במאי קמיפלגי. ונראה לעניות דעתי שסבת הדרשה היא יתור מלת אל דהוה ליה למימר ויקרא יעקב לבניו כמו וישלח יעקב ויקרא לרחל וללאה השדה וגו'. וכמו ויקרא משה לכל זקני ישראל. וכמו ויקרא למשה ולאהרן לילה. וכמו ויקרא ה' למשה אל ראש ההר וכן הרבה ומדכתב אל גמנו וגמרו שהוא קודש ואמר ר' יודן קרא לאל להיות עם בניו. ולפי שלפי זאת הדרשה חסר הרבה בפסוק לכן אמר רבי פנחס זימנו לבניו ומלת ויקרא הוא לשון הזמנה. כמו אלה קריאי העדה. ועתה יאמר הכסא וזימן

מהעולם גמאל שאותן הימים ספו חמו ואינם נעשים עוד בשבילו כי כבר הלך לפניו לזקן לחיי העולם הבא: ויקרא לבנו ליוסף ויאמר לו וגו' ענין זאת יעקב שלא ליקבר במלרים יובן עם מה שכתבתי בפרשת ואתחנן במאמר אמרו ז"ל אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא עצמותיו של יוסף נכנסין לארץ ואני איני נכנס. אמר לו הקדוש ב"ה מי שהודה בארלו נקבר בארלו וכו' (עין שם) ויעקב אבינו כיון שראה סימן יפה לו במה שנח בסופו כמו שכתבתי שהרגיש בעצמו היותו שלם ואפילו חלק חמור ולא היה בו עין אשר חטא כי זהו מה שהיה נגד עיניו והיה מתאבל על בנו יותר מדאי בשביל הוראת חיזה חטא. כמו שאמרו ז"ל היה בוכה ומתאבל כל אותן כ"ב שנה אמר אז לי שמא נתייבתי שנשאתי שתי אחיות או שמא נהנתי מממונו של לכן או שמא נהנתי מממונם של שכם ובטלה אותה הברית (שכתב) [שכרת] לי הקב"ה י"ב שעות כנגד י"ב שבטים שאני נותן לך י"ב מזלות בריקע י"ב אבני מזבח וכו' ואפשר שזהו כיון באומרו כי ארד אל בני אבלי שאלה כלומר הוא הוראה שאני חייב. אבל עכשו שראה עצמו שלם אמר אין ראוי שחלק חמרי שהוא שלם וגבראתי ממקום טהור שהוא מקום כפרתי כמו שאז"ל על פסוק ויילך ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה ממקום כפרתי נברא כמה דאמר אמר מזבח אדמה תעשה לי וגו'. אין ראוי שיחערב בחמר עכור ומטונף שהוא חולה לארץ ובפרע מלרים מלאה גלולים. לכן אל נא תקברני במלרים. וזהו שאמר ויאמר אנכי אעשה כדברך ואלוהי שלא יקברוני במלרים כי גם הוא עמד בנסיון עם גבירתו ויפוזו זרועי ידיו כמו שאמרו ז"ל שנעץ לפורניו בקרקע וכו'. ולכן ראוי הוא שיקבר חומרו במקום טהור:

אמר בז"ר דף ס' ע"ד ז"ל יעקב אמר שלא יפדו כי המלריים הם משתחווים לשה ואני נמשלתי בשה שנאמר שה פזורה ישראל. במלריים כתיב אשר בשר חמורים בשרם וכתיב ופטר חמור תפדה בשה הוי אל נא תקברני במלרים הכוונה בזה שאמרו ז"ל אין הקב"ה נפרע מהאומה עד שיפרע משרה תחלה שנאמר יפקוד ה' על אבא המרום במרום וגו'. וכן ובכל אלהי מלרים אעשה שפטים ואחר כך כוס ורובבו רמה בים ולכן אמר יעקב כיון שהם משתחווים לשה ואני נמשלתי לשה יעשוני המלריים אלה וזו יהיה סבה שיפרו כי המלריים וזה אף על פי שאמר הקב"ה וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי וגו' מכל מקום אמר לי אנכי ארד אמן מלרימה ואנכי אעלך גם עלה. שהכוונה באמרו גם עלה לומר שיעלהו

ועקב לאל לבניו ובוז האופן אינו חסר כלל בפסוק ומשמעות דורשים איכא בינייהו. ורבי אבון לא בא לחלוק עליהם ולכך לא אמר רבי אבון אומר אלא אמר רבי אבון וגם בתחלת המאמר לא שחפו עם רבי יודן ורבי פנחס ולא הזכירו עמהם. כי אם שניהם לבדם לומר שהם הם החולקים אבל רבי אבון בא לפרש דבריהם ולומר דבין למר ובין למר מה שעשה יעקב כך לא היה לפי שהיה חושש שהקב"ה יעוּזב את ישראל בעת לרחס. ולכן היה קורא אותו או מזמנו כי לזה אין לריך שהרי כתיב עמו אנכי בצרה בכל לרחס לו לר וגו' ולא יעוּזב את חסידיו לעולם נשמרו וגו'. אבל כונתו היתה שטשאו אפטרופוס כלומר כי כמו שאפטרופוס לעולם ועד בלי הפסק משגיח ומשתדל בצרכי היתום. וכל מחסורו עליו בין בעת לרה בין בעת רוחה. כן יעקב אבינו קרא להקב"ה שיהיה אפטרופוס על ישראל בלי שום הפסק ושלעולם ועד יהיו מושגחים ומושפעים ממנו יתעלה :

וזה פוקה ומכשול גדול כמו שכתב הרב בעל העקדה על זה הענין ולכן חזר ואמר עם היות שאמרתי באחרית הימים זה אם לא תזכו כמו שאמרו חז"ל לא זכו בעתה. אבל אם תזכו אחישנה דכתיב היום אם בקולו תשמעו ולאמת זה שהכל בידם ואין דבר שיחייב הפכו אמר. ושמעו והתבוננו שאל הוא ישראל אביכם כמו שאמרו חז"ל. מה הקב"ה בורא עולמות אף אביכם בורא עולמות מה הקב"ה מחלק עולמות אף אביכם כן וכו' באופן שכמו שהכל בידו אף אתם אם תרלו הכל בידכם ואין זמן קצוב לדבר. וכיון שהכל בידם התחיל לשרם על פעולתם כדי שישלימו את עולמם. ראובן בכורי אהה אמרו חז"ל בפירוש הפסוק הבכורה היתה שלך והכחונה והמלכות ועכשיו שחטאת נתנה הבכורה ליוסף והכחונה ללוי והמלכות ליהודה. ולריך ליחס העונש לחטא וגרסה לעג"ד שהפסוק השני נתן טעם לשלשטן. כנגד המלכות שהוא יתרון מעלה אמר פחו כמים אל תותר רוגה לומר שהמלך לריך שיהיה מתון בעניניו ובדבריו להיות שדבורו לא ישוב לאחור ובאשר דבר מלך שלטון ואם הוא מהיר במלאכתו ובדבריו אפשר שיחחרט ומפני כבודו לא ישוב לאחור ולכן לריך שיתנהג בכבודות אבל אתה עשית תנועת המים שהיה בפחוזות ובמהירות גדול ולכן אל תותר יתרון משכבי אביך ויובן עם מה שכתב הרמב"ן על פסוק וישב את בלהה פלגש אבי שכוונת ראובן היה שכיון שהוא הבכור וחשב לקחת שני חלקים ויפסיד יותר מכל האחים לכן אסרה על אביו שלא תלד ליעקב עוד ולכן אמר לו לראובן כיון שעלית וגדעת משכבי אביך ועלית הוא כמו כעלות גדיש בעתו. לכן לא תרויח בזה אדרבה תפסיד ממה שהיה לך שתפסיד הבכורה. כנגד הכחונה אמר אז חללת יצועי עליה כלומר איך תשא את כפיך לבדך את ישראל בהיות שאז באותו מעשה חללת להקב"ה שיצעי עליה שהרי כהן שהרג את הנפש לא ישא כפיו או עבד עבודה זלילים להיותו מחלל את השם : אז אפשר לדרוש הפסוק הזה לשבח כמו שאמרו חז"ל כמה מאמרים על ראובן בכורי אהה וגו' שהיתה לו יתר שאת שנחלתו היתה גדולה כל חבל ארצות ששים עיר וגו' ויתר עז שהיו גבורים ואע"פ שעשה השועל המנונה כזר נטהר באופן שטהר עצמו לגמרי במקוה המים המטהר את העמאים כמו שאמרו חז"ל פחו זעת חרדת פרח חטא מעליך כלומר שהיתה תשובתו מאהבה שאפי' לשונג לא נחשב לו שהוא החטא על דרך שאמרו חז"ל גדולה תשובה שזדונות נשפו לו

יעקב לאל לבניו ובוז האופן אינו חסר כלל בפסוק ומשמעות דורשים איכא בינייהו. ורבי אבון לא בא לחלוק עליהם ולכך לא אמר רבי אבון אומר אלא אמר רבי אבון וגם בתחלת המאמר לא שחפו עם רבי יודן ורבי פנחס ולא הזכירו עמהם. כי אם שניהם לבדם לומר שהם הם החולקים אבל רבי אבון בא לפרש דבריהם ולומר דבין למר ובין למר מה שעשה יעקב כך לא היה לפי שהיה חושש שהקב"ה יעוּזב את ישראל בעת לרחס. ולכן היה קורא אותו או מזמנו כי לזה אין לריך שהרי כתיב עמו אנכי בצרה בכל לרחס לו לר וגו' ולא יעוּזב את חסידיו לעולם נשמרו וגו'. אבל כונתו היתה שטשאו אפטרופוס כלומר כי כמו שאפטרופוס לעולם ועד בלי הפסק משגיח ומשתדל בצרכי היתום. וכל מחסורו עליו בין בעת לרה בין בעת רוחה. כן יעקב אבינו קרא להקב"ה שיהיה אפטרופוס על ישראל בלי שום הפסק ושלעולם ועד יהיו מושגחים ומושפעים ממנו יתעלה :

ויקרא יעקב אר בניו וגו'

בראשית רבה דף ס"א ע"ב ז"ל רבי אחא אמר הטהרו וכו' רבנן אמרין לזה אותם על המחלוקות. אמר להון תהון כולבין אסיפה אחת וכו'. הכונה בזה לעניות דעתי שלחיות שיעקב ראה השעבוד העתידי לבא על בניו. כמו שאמרו חז"ל למה פרשה זו סתומה לפי שנסתמו עיניהם ולבם של ישראל מזרת השעבוד וכו' וראה שסבת זה השעבוד היה רוע הלב והשגחה שהיה ביניהם שמתחלה ויבא יוסף את דבתם רעה וגו' ואחר כך וישנאו אותו וגו' עד שנתגלגלו הדברים וירדו למצרים לכן להיותו מנוסה על כך בשעת פטירתו אמר הטהרו לבכם זה עם זה ותעשו כלכם אסיפה אחת ואגודה אחת. כלומר שיהיה האגודה והאסיפה לכוונה טובה ולטהרה. ועם זה התקינו עולמם לגאולה כמו שאמרו חז"ל במאמר שהתחלתי וזהו שאמר ואגידה לכם את אשר יקרא אהכם באחרית הימים : ולהיות ששלמות האדם תלוי בעיון ובמעשה לכן כנגד המעשה וכנגד העיון אמר הקב"ו ושמעו על דרך שמשו ותחי נפשכם שהוא העיון. אמר עוד ושמעו אל ישראל אמרו חז"ל שבקש לגלות את הקץ וגסתם ממנו. אמר להם הוּו זהירין בכבודו של מקום וזה רמוז לעניות דעתי בפסוק זה שהוא אמר את אשר יקרא אהכם באחרית הימים שיהיה נראה מתוך דבריו שהיה לגאולה זמן מוגבל ושאי אפשר להיות בענין אחר.

אונקלוס. וכיון שנגעו במשה ובתורתו לכן אמר ארור אפס כי עז כנגד שמעון ועברתם כי קשה כנגד לוי ולחקן את אשר עותו אמר אהלסם ביעקב כי שמעון שעשה שנתעלמה הלכה ממשה. לכן אהלסם ביעקב כמו שאמרו חז"ל אין לך מלמדי תינוקות אלא משבטו של שמעון להחזיר תורה ועטרה ליושנה. וכנגד לוי אמר ואפילו ישראל ללמד תורה לרבים לחקן את אשר עותי לעקור עקרי התורה והודאת בעל דין כמאה עדים דמי שכן כתיב וללוי אמר תומך ואורך וגו'. מה כתיב בתורה יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל וכמו שאמרו חז"ל אמר רבא לא משכחת לורבא מרבנן דמורה אלא דאתי משבט לוי או מישכר. מלוי דכתיב יורו משפטיך ליעקב מישכר דכתיב ומבני יששכר יודעי בינה לעמים לדעת מה יעשה ישראל. זהו מה שנראה לע"ד בפירוש הפרשה והמאמרים נאם יחזק בכ"ר שמואל אדרבי זלה"ה :

פרשת שמות

סוטה פ"ק ותחלב אחותו מרחוק א"ר יחזק פסוק זה כלו על שם שכינה נאמר. ותחלב דכתיב ויבא ה' ויחלב ויקרא כפעם בפעם שמואל שמואל. אחותו דכתיב אמור לחבמה אחותי את מרחוק דכתיב מרחוק ה' נראה לי. לדעה דכתיב כי אל דעות ה'. מה דכתיב מה ה' אלהיך שואל מעמך. יעשה דכתיב עשה יעשה ה' לאדני בית נאמן. לו דכתיב ויקרא לו ה' שלום. כוונת זה המאמר לעניות דעתי יובן עם מאמר אחר שאמרו חז"ל בספרי חז"ל ללמדך שצדקה שאלה מורד בה מורדין לו מרים המתינה למשה שעה אחת דכתיב ותחלב אחותו והמקום עיכב לה במדבר והארון והשכינה והכהנים והלוים ושבעת ענני כבוד שנאמר והעם לא נסע וגו' דקשה היכי קאמר במדה שאלה מורד וכו' מי דמי החס מרים לחודה והכא המקום והארון והשכינה והכהנים ולויים וענני כבוד דהכי פריך בסוטה מי דמי החס חד שעתא הכא שבעה יומי לכן בא רבי יחזק לומר שזכו שהמתינו למרים כל הדברים הנזכרים כך המתינה מרים לכל הדברים הנזכרים בהיותה ממתנת למשה כי על ידי משה בא ונחלה המקום לישראל ונתן להם את התורה והשרה שכינתו ביניהם ועשה כהנים ולויים והקפס בענני כבוד וכל זה רמזו בפסוק ותחלב אחותו וגו' כי כנגד מה שאמרו בספרי שהמקום עיכב לה אמר שגם המתינה למקום זה רמזו במלת ותחלב דכתיב ויבא ה' ויחלב וגו'

לו כוונות וכמו שאמרו על פסוק אשרי נשוי פשע כסוי חטאה. כלומר שלא נשאר אפי' חטא וזהו אומרו כמי שטיהר עצמו במקוה המים שאל תותר רועס חטא. ועוד עשה שהעלה למעלה תרי משכבי אביך באמצעות הדודאים שבשבילם באו לעולם יששכר העוסק בחורה. וחבולין הנשא ונתן ליתן לחזק פיו של יששכר. כמו שאמרו חז"ל על פסוק הדודאים נתנו ריח וגו' אז חללת כלומר באותו הפועל שעשה ראובן שנראה שחלל להקב"ה משם אני מכיר ויודע שיועני עלה והוא גבוה וזהו שאמרו חז"ל שמעולם לא עשה ראובן כך אלא שבלבל יועני אביו וחסד עליו הכתוב כאלו שכתב עמה שהקב"ה מדקדק עם הלדיקים אפילו כחוט השערה וכו' באופן שמופעל החלול נראה שיועני עלה כיון שנחשב הפועל ההוא הנקל לחלול :

בסודם אל תבא נפשי וגו' לפי מה שפירשו חז"ל בשעה שהם באים ליטול ענה בשמים. בקהלם אל תחד כבודי בשעה שהם נקהלים על משה בעדת קרח כי באפס הרגו איש זה חמור אבי שכם קשה פתח בזמרי וקרח וסיים בחמור. ולכן נראה לע"ד שזא לתת טעם למה שאמר בסודם אל תבא נפשי בקהלם אל תחד כבודי כי בסודם אל תבא נפשי לפי שבאפס הרגו איש. ויובן עם מה שאמרו חז"ל ברבא פרשת בלק שעל זמרי נאמר זד יסיר לך שמו עושה בעברת זדון חפשה לכזבי בבגוריהת והביאה אל משה אמר לו בן עמרם זו מותרת או אסורה אגור לו אסורה אמר לו זמרי ואותה שלקחת מדנית היא מיד נתרשלו ידיו של משה ונתעלמה ממנו הלכה נעו כלם בזכיה דכתיב והמה בזכים וגו'. ועוד אמרו חז"ל לפי שנתעל משה לא ידע איש את קבורתו ללמדך שגריך האדם להיות עז כנמר וקל כנשר וכו' לעשות רצון קונו : דרי שנמעשה שמים הרגו למשה שנקרא איש שנאמר והאיש משה ענו מאד שזמה שנתרשלו ידיו ונתעלמה ממנו הלכה זו היא הריגתו. וזה עשו באפס וחרון אף כמו שאמרו חז"ל שעליו נאמר עושה בעברת זדון. וכנגד בקהלם אל תחד כבודי אמר ובראונם עקרו שור כי קרח ברצון לבו עשה מה שעשה שכן כתיב ויקח קרח כמו מה יקח לבך באופן שבראונם עקרו שור וחומה נשגבה והיא החורה כמו שרמזו במה שאלו טלית שכולה חבלת וכו' בית מלא ספרים וכו'. עד דברים אלו לא נלמדים עליהם וכן מאמרים הרבה המורים כן. וכמו שפירש הרב בעל העקידה שכוונתם היה לעקור יסודי החורה ולכן בקהלם אל תחד כבודי. ולפי פירוש זה שור הוא כמו שור בשור"ק כמו במת אברה עלי שור וכן כתב הרמב"ן שכן פירשו

בדרוש ששה עשר

שמות

רבה דף ס"ו ע"ג ותרל אותו כי טוב הוא חגי
רבי מאיר טוב שמו רבי יאשיהו אמר טוביה
שמו רבי יהודה אמר הגון לנבואה אחרים אומרים שגולד
כשהוא מהול ורבינן אמרין בשעה שגולד משה נתמלא כל
הבית כלו אורה כתיב הכא ותרל אותו כי טוב הוא וכתיב
התם וירא אלהים את האור כי טוב. פירוש המאמר הזה
לפי מה שפירש בו הרב הגדול מרי ורבי ז"ל הוא כי יש
לדקדק דבשלמא נולד מהול או נתמלא הבית אורה שהוא
דבר מורגש ומוחש ונראה לעינים ניחא אבל שאר הדרשות
מנא להו אלא שכונת המאמר לומר שעם היות שהנבואה
היא רצון אלהי שתחול על האיש הרמוז מכל מקום לריך
להיות באיש הרמוז הוא הכנה לקבל השפע הנבואי
ההוא וכמו שאז"ל אין הנבואה שורה אלא על חכם גבור
ועשיר. ולכן להיות שמשה רבינו היה גדול הנביאים
ומדרגתו למעלה מכלם ודאי שהיתה הכנתו גדולה ושלמותו
גדול עד שעלה למדרגת הנבואה שעלה ברצון האלהי וזהו
כוונת המאמר לומר השלמות שהיה מוכרח שימלא בו עד
שעלה למדרגתו שעלה ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא
פליגי ויוכן בזה כי שלמותו היה תלוי בהיותו שלם בחכמה
ובנבואה וכל אחד נחלק לשנים החכמה או חכמה אנושית
או חכמה אלהית הנבואה או היותו מטבעו ומלד מזוג
הגון אליה או חול השפע האלהי עליו. כנגד השלמות
הראשון אמר טוב שמו כי ודאי היה שלם בחכמה אנושית
שהוא דבר טוב כמה דאחא אמר טובה חכמה וגו'. כנגד
החכמה האלהית אמר טוביה שמו כלומר שהיה שלם
בחכמה ית שהוא החכמה האלהית. כנגד היותו מוכן
מטבעו ומזוג לנבואה אמר הגון לנביאות ולהיות שההכנה
נחלקת לשתי בחינות למירוק וזיכור לכך אמר גם כן
שגולד מהול כלומר שהיה מובדל ומופרש מכל המותרות
ומדות פחותות באופן שהיה הגון לנבואה מלד מזוג ומטבעו
וגם מובדל ומופרש מאיזו מדה פחותה או קטין רע. כנגד
השפע האלהי שהשרה הקב"ה עליו אמר נתמלא כל הבית
אורה כלומר שכל כך בשופע השפיע הקב"ה נבואתו עליו
שנתמלא כלו אורה כי דבר ה' אל משה פנים אל פנים
וגו' עד שקרן עור פניו ויראו מגשת אליו. ועל דרך זה
נקשר כולל הפרשה שבא לומר שלמות משה עד שהוכן
לקבל מדרגת הנבואה שקבל למעלה מכל הנבואות אמר
ויהי בימים ההם ויגדל משה ויאל אל אחיו וירא בסבלות
וגו' יראה שעם היות שדרשו של עולם הוא כל אחי רש
שנאדו משה לא עשה כן אלא אף על פי שיוגדל משה
במעלה

וגו' כנגד הארון אמר אחותו דכתיב אמור לחכמה אחותי
את שהיא המתינה לארון ששם הלוחות שהיא החכמה
והתורה. כנגד השכינה אמר מרחוק דכתיב מרחוק ה'
נראה לי שזה רמז לשכינה לע"ד בזה האופן כי השכינה
אינה היות עצמותו ומהותו ית' שם ממש בפועל כי הקב"ה
אינו נתפס במקום כי אם היות השפעתו מושפעת יותר
בשופע וברצויו באותו מקום מבמקום אחד כאופן שנראה
שעיניו ולבו ומכונו שם וזהו אומרו מרחוק ה' נראה לי
ר"ל בהיות ה' מרחוק כי אינו מושג לי מהותו והוא רחוק
ממני מכל מקום נראה לי ע"י השפעתו ושכינתו באופן
שבמלת מרחוק רמז שהמתינה לשכינה. כנגד הכהנים
אמר לדעה דכתיב כי אל דעות ה' לומר כי הוא מקור
הדעות ונותן דעה בכהנים דכתיב בזה כי שפתי כהן
ישמרו דעת וגו' באופן שהמתינה גם לכהנים שהם בעלי
דעה. כנגד לויס אמר מה דכתיב מה ה' אלהיך שואל
מעמך כי אם ליראה וזה כי מלינו היראה יותר מלינו
בליס דכתיב מי לה' אלי ויאספו אליו כל בני לוי. או
ירלה באופן אחר כי ההבדל העצמותי ומהותי שבאדם
הוא הדבור כי באמרו מהו אדם לריך לתרץ חי מדבר
והעבודה המיוחדת לליס הוא הדבור שהיו משוררים על
הדובן וזה רמז במלת מה כי הדבור הוא המהות והמהות
שהוא הדבור שואל ה' מהליס. כנגד עניי כבוד אמר
יעשה דכתיב עשה יעשה ה' לאדוני בית נאמן כי עניי
כבוד היו כמין בית שהיה מקיף לישראל. לו דכתיב
ויקרא לו ה' שלום ר"ל לכל הרמוזים בזה הפסוק המתינה
להיות ממחנת לו למשה למה בשביל שיקרא לו ה' שלום
שבשביל משה ובאנושיותו קרא ה' שלום בעולם שבאמלעות
התורה נחקקיים העולם כמו שאמרו חז"ל על פסוק נמוגים
ארץ וכל יושביה וכן ויהי ערב ויהי בקר יום הששי וכן
משה עשה שלום בין ישראל להקב"ה באופן שנשתלשלו
כל הדברים הנזכרים באופן שהמתינה מרים לכל הדברים
הנז' ולכך המתינו כלם בשבילה באופן שבמדה שאדם
מודד בה מודדין לו ממש :

(פירוש פרשת הסנה והמאמרים הנלוים אליה תמלא מפורש
בדרוש ששה עשר):

שמות

רבה דף ס"ט ע"א אר"י דסניין בשם ר'
לוי אע"פ כן הראה לו בשכר ויסתר משה פניו
ודבר ה' אל משה פנים אל פנים ובשכר כי ירא ויראו
מגשת אליו ובשכר מהביט ותמונת ה' יביט (פירוש בדרוש
ששה עשר):

(כוונת שלשה האותות שעשה לעיני העם מפירוש שם

המאורסה ואין מושיע לה מה להלן גלוי ערות אף כאן
גלוי עריות הרי שמה רבינו עליו השלום לא לבד היה
שלם שלא הרהר דבר עבירה אלא אפי' מיחה ביד הרועים
שלא יבואו לידי כך ולא זו לבד אלא שפייסם לרועים
ושימשם כדי שלא יעשו דבר בלתי הגון שכן כתיב. וישק
חת זאנס ר"ל לזאן הרועים ולכן כתיב זאנס ולא זאנן
וכן אמרו חז"ל על פסוק וישק את הזאן זאננו לא נאמר
אלא הזאן זאן הרועים השקה : והאשרנה איש מזרי
הזילנו מיד הרועים וגם דלה דלה לנו מתוך המים כמו
שאמרו חז"ל מלמד שהשליכו אותן בתוך המים והזילאן
משה ואין ויושיען אלא לשון הללת מים שנאמר הושיעני
אלהים כי באו מים עד נפש : ויאמר אל בנותיו ואין
למה זה עזבתן את האיש וגו' לריך לדקדק למה ליה
למימר זה היה לו לומר למה עזבתן את האיש אלא שהכוונה
לומר שיהיו היה עושה חלקי הסותר ומעלה על לבו
הטעם שבנותיו עזבוהו והוא כי כשהאדם יש לאל ידו
לשלם גמול לאיש אשר עשה עמו טובה אז ודאי ראוי
הוא שישלם לו גמולו ולא יהיה כפוי טובה אבל כשאין
לאל ידו לשלם לו גמולו לפי שעשה לו טובה יותר מדאי
אז אין להאשימו כי אין יכולת בידו לשלם לו גמולו ולכן
עלה במחשבתו של יתרו שזאת היתה הסבה שבנותיו
עזבוהו להיות שעשה עמהן טובה שלא היה יכולת בידן
לשלם לו גמולו וזהו אומרו למה זה עזבתן את האיש
כלומר לפי שעשה עמכן כל זה שאמרתן ואין סיפוק בידכן
לשלם לו לפיכך עזבתן את האיש מכל מקום קראו לן
ויאכל לחם ולפחות נקל מעלינו קלת מהחוב או שרמז
למה שאז"ל אין אכילת לחם האמור כאן אלא אשה ודומה
לו כי אם הלחם אשר הוא אוכל ובזה נשלם לו גמולו
מדה כנגד מדה שהוא הושיע אתכם מיד הרועים מגלוי
עריות ומם על כבודכן לכן אתן לו לאשה לאחת מכם :

פירוש הכוונה שהיה לו להקב"ה במראה הסנה

למשה ובשלשה האותות לישראל .

נראה לע"ד כי הקדמה ידועה היא כי מי שזוהר על
דבר מה לריך שיהיה בו בתחלה בעלם ובראשונה
וידוע הוא מה שכתב הרב בעל העקידה ז"ל שכוונת היו"ד
מכות היו להודיע שלשה עקרים מליאות השם השגחה
ויכולת ולהיות שמשה רבינו היה אמלעי בזה הענין להוילא
את ישראל ממזרים רלה הקב"ה שמלבד האמונה שהיה
למשה ולישראל על אלו השלשה עקרים רלה שיראו אותם
בחוש הראות כל אחד כפי ערכו והשגת ידו ולכן משה
בסנה

במעלה וגדולה וכבוד שהיה בבית המלך על כל זה לא הסתיר פניו מהם אלא וילא אל אחיו וירא בסבלותם והיה מלטער עמם וכמו שאמרו חז"ל שהיה נותן כתיפיו ומסייע לכל אחד ואחד מהם : וירא איש מזרי מכה איש עברי מאחיו ויפן כה וכה וירא כי אין איש אמרו ראה שאין תוחלת של לדיקים עומדת הימני ולא מזרעו עד הוף כל הדורות כיון שראה משה כך נמלך במלאכים ואמר להם חייב זה הריגה אמרו ליה הן הדא הוא דכתיב וירא כי אין איש שילמד עליו זכות . שלריך לדרקק מנא להו לחז"ל לדרוש שתי דרשות על פסוק וירא כי אין איש חדא אין תוחלת של לדיקים וכו' וחדא אין איש שילמד זכות עליו אלא שחז"ל דקדקו שאמר הכתוב ויפן כה וכה שהכוונה לומר שמה עשה כל חלקי הסותר והבחין כל הבחינות קודם שהרגו אם היה עתיד ללאת ממנו איזה הגון שיגלל בזכותו ואף אם לא ילא אם היה ראוי להורגו ולכן נתייער בעי לבין עלמו במחשבותיו השכליות המכוונות במלאכים כי האדם מלד שכלו הוא מלאך וגזר בעיין שכלו שהיה חייב מיתה וזהו שאמר הכתוב ויפן כה רמז לבחינה הראשונה אם עתיד ללאת ממנו איזה הגון וכה רמז לבחינה השנית שנתיער וכו' וירא כי אין איש לא לכה הראשין ולא לכה האחרון לכך וידך את המלרי וגו' וזה מורה שלמות משה היותו שלם בגבורה שהרגו ולא שב אחור ימיני ובפרט שאמרו חז"ל שהרגו בשם המפורש שהזכיר עליו כמו שנאמר הלהרגני אתה אומר משמע שנאמר להבד הרגו. ועוד יש רמז בפסוק ויפן כה וכה שהוא בן מ"ב אותיות רמז שהרגו בשם מ"ב : גם כן היה שלם בלדק שנאמר ויאמר לרשע למה תכה רעך ודאי ששניהם רשעים היו אמרו חז"ל שהיו דתן ואבירם חלא שקרא לאחד מהם רשע להיותו רשע בדינו והיה דן אותו בלדק כדיין וסופט ועוד אמר לו למה תכה שבזה הורה היותו שר ואדם רשום וחסד שהיה גוער בו למה תעשה כה. ועוד אמר רעך היה מייסרו כאיש מדיני ואומר לו כיון שהוא רעך אינו מדרך המוסר להחקוטט עמו ולכן להיות שמה דבר כדיין ושר ואיש מדיני לכן אמר לו מי שמך לאיש שאתה מייסרני ואמרת רעך ומי שמך לשר שאמרת לי למה תכה ומי שמך לסופט שקראת לי רשע כאלו אתה סופט ומרשיעני בדיני הרי שהיה שלם בלדק. גם היה שלם בהשואה כלומר שהיה שוה המזג ולא היה ילדו מתגבר עליו זה נראה אחר הפסוקים שפי' מענין בנות יתרו שמלינו הרועים שכיונו לדבר עבירה כגון שאז"ל נאמר כאן ויושיעין ונאמר להלן נפקה הנערה

להם וז"ל הרשעים קודמים לשם נכל שמו שבע בן בכרי שמו אבל הלדיקים שם קודם ושמו אלקנה ושמו מרדכי ושמו צועז דומים לצוראש ושמי ה' לא נודעתי להם מתיבין והכתיב ולרצקה אח ושמו לכן רבי יצחק אמר אח של פרדיכוס (פירוש לכן ביותר שהיה משונה). ר' ברכיה אמר מלובן ברשע יש לדקדק במאמר מה לי אומרו שמו מרדכי או מרדכי שמו. ועוד מהו אומרו שהלדיקים דומים לצוראש כי אף הרשעים מלינו שדומים לצוראש בזה שהרי כתיב ה' איש מלחמה ה' שמו כמו שאמר נכל שמו שבע בן בכרי שמו וגם המקשה למה לא הקשה מזה הפסוק והכתיב ה' איש מלחמה. ונראה לע"ד כי יוצן בהקדמה והיא כי כשאי מודיע איזה דבר מהותו ועלמותו אי מודיעו בסוג והבדל באמצך מהו החי גשם נזון מרגיש או מהו אדם חי מדבר או מהו שחרות מראה מקבץ הראות כי גשם וחי ומראה סוגים ומרגיש ומדבר ומקבץ הראות הם הבדלים ידוע כי ההבדל אינו מקיף בדבר יותר מן הסוג הקודם לו אלא בחלק ממנו כי מלת מדבר מקיף בחלק מן החי לא בכלו וכן מרגיש אינו מקיף בכל גשם כי אם בחלק ממנו. הרי שהמלה המאוחרת נכנסת תחת המלה הראשונה ואינה יולדת ממנה אף כאן בהודיעי לרשע ואומרי נכל שמו הקדמתי מלת נכל ואחר כך אמרתי שמו הוריתי כי מלת שמו המורה על עלמותו כי השם הוא שם העלם אינו יולדת מהחית מלת נכל ואין בו כי אם מה שמורה מלת נכל כי נכל הוא כמו סוג כי אפשר שיכלול אנשים אחרים עמו שיקראו גם כן נכל ובאומרי שמו ה' הבדל שרמותי לזה אם כן כמו שהבדל שהוא המאוחר אינו מקיף יותר ממה שמקיף הסוג הקודם לו גם כן באומרי שמו המורה על עלם אין בו כי אם מה שהורה מלת נכל ובא לרמוז כי הרשעים אין בהם שום עלמות ושום שלמות אחר כי אם הרשום בשם כי נכל שמו וכשמו בן הוא אין בו דבר שלמות אבל הלדיקים שם קודם כי מלת שם המורה על העלמו' היא קודמת והיא במקום הסוג ומלת מרדכי מאוחרת והיא במקום ההבדל לומר כי כמו שהבדל אינו מקיף בכל מה שמקיף הסוג הקודם לו אלא בחלק ממנו כן מלת מרדכי אינה רומזת ומרשמת כל השלמות הנמצא בעלמות אותו הלדיק כי אם בחלק ממנו ובזה דומים לצוראש כי שמו ית' אינו רומז כל מה שיש בו כי אם בחלק קטון ממנו ועם זה לא יקשה המקשה מפסוק ה' שמו כי האמת הוא כי בו ית' הכל שזה ה' שמו כמו שזו ה' והעצם כי שם בן ארבע ית' בו כלול כל

בסנה ראה שלשה ויוצן עם מה שאז"ל שלש פסיעות פסע משה שנאמר וירא ה' כי סר לראות ועוד אז"ל הפך פניו והביט שהכוונה היא מה שפירש הרב הגדול מרי ורבי ז"ל שהשיג שלשה מדרגות ראה מלאך בלבת אש בהקיץ דבר אותו הקב"ה בהקיץ ראה ממש השכינה כמו שנאמר וירא ה' כי סר לראות כלומר ראה משה להקב"ה כשסר לראות וזו היא כוונת המאמר באומרו הפך פניו והביט כלומר נשחנה לורתו מכל אדם שהרי כתיב כי לא יראני האדם וחי ועשה הקב"ה כל זה לקיימו בג' העקרים הנזכר כי מליאות השם ראה אותו בחוש הראות מלבד אמונתו בו. השנחה. שדבר אותו אלהים ראה ראייתי אח עני עמי אשר במלרים ואת זעקתם שמעתי וגו'. יכולת. בראיית המלאך בלבת אש המורה יכולתו ית' שמבטל כח האש לשלא יתפעל הסנה ממנו עם היותו מוכן לכך באופן שמהם השיג אלו השלשה עקרים כפי מדרגתו. וישראל השיגם במדרגה אחת למטה מזו והיא באותו ששה משה לישראל בינו לבינם כי בהפיכת המים לרם מורה מליאות השם כמו שאמרו כל המפרשים להיות כי המים הם יסוד פשוט ונהפך לרם שהוא מיעב הליחות שבניזון שהוא נמוט אלל הטבע. בלרעת היר מורה השנחה שם היות כל גופו בריא היתה ידו מלורעת מורה השנחתו המבחין בין דבר לדבר וכן כחוצ הרב בעל העקידה שער ל"ה זאת הבחינה שמהם היה בריא ושלם בטבעו בכל גופו והיות אבר א' מגופו מלורע הוא קרוב לנמוט אלל הטבע ולכן אומר אני שזה מורה השנחתו המבחין בין דבר לדבר. הפיכת המטה לנחש מורה יכלתו כי מה שהוא אפשרי אלל הטבע בהמשך הזמן כמו שכתב הרב בעל העקידה בשער ל"ה שאפשר בהמשך הזמן שיהפך המטה לנחש והקב"ה ביכלתו הבצ"ת עשאו בלי זמן ואחר שמהם ישראל היו שלמים וקיימים באמונתם באלו השלשה עקרים הוכנו לגדל ולפרסם שמו של הקב"ה בעשר מכות המורות על השלשה עקרים הנזכרים. וזה מה שנראה לעניות דעתי ואמר לי לבי הנעיר יצחק בכ"ר שמואל אדרבי זל"ה :

(ועיין בדרוש ששה עשר ששם כתבתי פירוש אחר בכוונת המכות) (וגם כוונה אחרת במראה הסנה מסכים עם הכוונה שכיון הקב"ה במכות) :

פרשת וארא

יִרְקוּט פרשה וארא בפסוק ושמי ה' לא נודעתי

כל שלמותו למי שיבינהו ויקראוהו כחקנו וזה אומרו ה' איש וגו' ר"ל אפי' כשהשם עושה מלחמה ה' שמו כי שם כלול הכל אלא שאנו מוד קולר ידיעתנו אנו קורין בלשון אדנות לפי מה שאנו משיגים בו ולכן אמר בתחלה ושמי המורה על עלמותו שאין סוף וקץ לשלמותו והוא כמו סוג ואחר כך אמר ה' שהוא חלק ממנו בבחינת שאנו קורין אותו בלשון אדנות והקשה המקשה ושמו לבן שגראה שיש בהם חיזה שלמות אחר שאינו רמזו בשמם וסירן כי מלת לבן אינו שם העלם כי אם מקרה ותאר בו וכו' . ואם זה תראה כי כמו שהאל ית' יש לו כמה שמות לפי שאי אפשר לרמזו בשם אחד לפי קולר ידיעתנו קצת משלמותו שאנו משיגים בו כך הדדיקים לפעמים יש להם כמה שמות לפי שאי אפשר לרמזו שלמותם בתיבה אחת ובשם אחד :

ואני אקשה את רב פרעה וגו'

הקושיא היא מפורסמת מה פשעו ומה חטאתו של פרעה אם ה' הקשה לבו וכמו שאז"ל מכאן פתחון פה לאפיקורוס לומר לא היתה ממנו שיעשה תשובה וכו' . וכבר דברו חז"ל על זה כמו שמפורש במדרשים וגם המפרשים הרב בעל העקרים מאמר ד' פ' כ"ד וכן הרב בעל העקידה ז"ל . ועוד קשה מה פשעם מה חטאתם של ישראל שנגזר עליהם גלות מר וגמלה כזה וכבר דבר על זה הרמב"ם ז"ל בפרשת לך על פסוק ויהי רעב בארץ ודחהו הה"ר בעל העקידה ז"ל . ולתתן קושיות אלו (כבר הארכתי בדרוש הששי עיין שם) ולכן לא הכתוב כאן כי אם ראשי פרקים וריש מילין ממה שכתבתי שם כי אין כונתי אלא לבאר מזמור אחד לע"ד מכון לדרוש ההוא . הקדמה מפורסמת היא כי תכלית בריאת העולם הוא כמו שאז"ל בראשית וכו' שנקראו ראשית ברא אלפים את השמים ואת הארץ ומדרגתם זו היא בשביל קבלתם התורה שנקראת גם כן ראשית שגאמר ה' קנני ראשית דרכו באופן שבמלת בראשית רמזו ישראל והתורה לומר כי מדרגת ישראל אינה אלא בשביל התורה להיות שבקבלת התורה שקבלו ישראל נתנו לעולם שארית וקיום והעמדה וכמו שאמרו חז"ל רעיתי רעיתי דעלמין דכתיב גמוגים ארץ וכל יושביה אנני תכנתי עמודיה סלה . ודבר ידוע הוא כי תורתנו הקדושה היא משא כבד ועול גדול כי כמה חומרות ועומאות וטהרות ועונשים וארבע מיתות בית דין תלויין בה ולכן מלינו שהחזירה

הקב"ה על כל העולם עובדי אלילים אז ולא קבלוהו כמו שאמרו חז"ל על פסוק ה' מסיני בא וגו' ולהיות שרלה לזכות את ישראל לפיכך הכניסם תחת שעבוד מזרים כדי שיהיו מלומדים ומורגלים לשאת משא כבד עליהם משעבוד מזרים ויהא נוח להם לפרוק מעליהם עול מזרים ולקבל עליהם עול תורה ואלו היו ישראל בני חורין לא היו ישראל משעבדים עצמם לקבל עליהם עול התורה (וכמו שכתבתי על מאמר אז"ל ראוי היה יעקב אבינו לירד למזרים בשלשלאות של ברזל וכו' בדרוש הששי עיין שם) באופן שעלה בדיניו שגלות מזרים היה לצובתן ולזכותם של ישראל לא לעון קודם . ועם הקדמה זו יתורן הקושיא הראשונה וזה שכיון שישראל עמדו במזרים נחטבו עמם וילמדו מעשיהם והאמונות הרעות אשר בלבם וכמו שאז"ל על פסוק גוי מקרב גוי מה אלו עובדי כוכבים אף אלו עובדי כוכבים וכו' ולכן כדי להסיר מלבם של ישראל האמונות הכוזבות שלמדו מהמזרי"י ולחקוק בלבם האמונות הנורקות הוצרך הקב"ה לעשות ניסים ונפלאות ולשדר המערכות ולבטל הטבע כדי שיכירו וידעו כי לה' המלוכה ומושל בגוים ואלו היה פרעה מודה מיד למאמרו ית' ושומע בקולו לשלחם לא היה הקב"ה עושה ניסים ונפלאות ולא היו ישראל באים לכלל אמונה לכן הקשה הקב"ה את ערפו ואמץ את לבבו למען עשה כיום הזה ניסים וגבורות ויהיו ישראל שלמים באמונת' וזה שאמר הכתוב ואני אקשה את לב פרעה והרצתי את אוחותיו וגו' כלומר תכלית הקושי הוא להרבות אותותיו ומופתיו וכו' ותכלית עשיית האותות והמופתים הוא והולאתי את לבבותי את עמי בני ישראל וגו' כלומר שיבאו לכלל אמונה שיקראו עמי ולבבותי ואין זה עול בחקו ית' . ואלו הדרוש הזה כיונו חז"ל באומנם במזמור כ"ו למנצח על יונת אלם רחוקים לדוד מכתם באחוז אותו פלשתיים בנת זהו שאמר הכתוב אשר מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורותיך וכן כתיב משוי' ומליל ועבד אחין ותמהין אמר דוד לי עשה יותר מן הכל וגלחון שלך יותר מהכל מה עשה לדוד שהיה עומד אלל אחיש מלך גת ואחיו של גלית שומר ראשו של אחיש ואמר דוד למנצח על יונת אלם על אותו המעשה . שכונתם בזה לע"ד לומר ההבדל הגדול שיש בין הסיוע שמסייע הקב"ה לאדם החפץ בו לסיוע שמסייע המזל או הכוכב או אדם לאדם וזה כי איזה ב"ו העורך מלחמה הוא עומד מבחון ואנשיו מבפנים ואינו מסייעם אלא לתת להם להם כלי קרב ומלחמה ומזון אבל האנשים הם מעצמם לריצים להשתדל השתדלות

השתדלות רב וחזק להליל ממות נפש וגם המערכה עם היותה מחייבת הנלחין או השררה לאיזה איש מכל מקום אם האיש הוא הרמוז יהיה יושב ובטל לא יועיל לו תיובתו אלא בהשתדלותו אבל הקב"ה אינו כן אלא הוא עושה הכל הוא מליל את האדם ועושה המלחמה בעבירו זהו שאמר הכבוד. ימיך ה' נאדרי בכח ימיך ה' תרעץ אויב ירנה השר או המול או מלך בשר ודם אין עושים כי אם נתינת הכח אבל ההשתדלות לריך שישתדל האדם להשתתש מהכח הוא אבל הקב"ה אינו כן אלא עושה הכל ימיך ה' נאדרי בכח וגם ימיך ה' תרעץ אויב והאדם בהיותו יושב ובטל שהקב"ה עושה מלחמתו זהו שאמר המאמר אשר מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורותיך עושה גבורה ומעשה בפועל שהרי כשיאלו ישראל ממרים לא עשו ישראל דבר אלא הקב"ה לבדו עשה מלחמתם כמו שאמר ה' ילחם לכם ואחם תחרישון. וכן במלחמת יריחו הקב"ה הפיל החומה ולא חלו בה ידי שום אחד מישראל. וכן בדניאל כתיב משויב ומליל ועביר אתין ותמהין כלומר הקב"ה משויב ומליל לאדם ולא בהשתדלותו של אדם אלא הוא עצמו יתעלה עבד אתין ותמהין שהרי דניאל כשהושלך לגובא די אריותא לא עשה עמם דניאל מלחמה והקב"ה נתן לו כח לנלחם בהיותו יושב ובטל הקב"ה עשה מלחמתו כמו שאמר אלהי שלח מלאכיה וסגר פוס אריותא ולא חבלוני אמר דוד לי עשה יותר מן הכל וגלחון שלך יותר מהכל כלומר עם היות שנלחמו יתעלה הוא יותר מהכל בלי השתדלות האדם וכמו שכתבתי עם כל זה לי עשה יותר מן הכל והטעם שאף שיסדר הקב"ה מערכות השמים בשביל הדיק או ישנה הטבע אינו מן התימה כי הכל נברא בשבילו וגם הבעלי חיים המזיקים היותם נכנעים לפניו כבר כתיב ומוראם וחתם יהיה על כל חית הארץ וגו'. אבל ביטול בחירת האדם עם היות שהבחירה ניתנה ביד האדם וכמו שאמר ז"ל הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים זהו פלא גדול וזהו שאמר לי עשה יותר מן הכל ומה עשה לדוד שביטל בחירת אחיו של גלית ולא נתן לבו להזיקו בהיותו שם אלא אחיש מלך גת בלי שום השתדלות שישתדל דוד על כך אלא הקב"ה עשה הכל ועל זה חיצר מזמור להלל לשבח להקב"ה על כך אמר. למנצח על יונת אלם רחוקים וגו' כלומר שם היותו בארץ מרחקים חוץ ממקומו וגר בארץ ההיא עם כל זה נעשה אחיו של גלית כיונה פותה אין לב ובאלם לא יפתח פיו וזה שרמו באומרו יונת אלם שהוא כנוי לאחיו של גלית וגם חבר

שדוד היה מתחסד הרבה בכל אלו הדברים ואולי נכספה וגם כלתה נפשו ללכת נגד שאל ומפלתו שנפל במלחמה ההיא לכן אמר רבש"ע עם היות שנדי וטלטולי ספרת אחת ולא יפלא ממך כל דבר שהייתי נע וגד בארץ מפני שאל שהייתי בורח ממנו עם כל זה אני מחלה פניך שחשים דמעתי בנאדך שהורדתי על שאז"ל כמו שנאמר ויחזק דוד בבגדיו ויקרעם וגם כל האנשים אשר אתו ויספרו ויבכו ויילמו עד הערב וגו' ומחוייב אחת לעשות כן שהלא בספרתך ובחכמתך כתוב כן שהרי אז"ל כל המוריד דמעות על אדם כשר הקב"ה סופרן ומניחן בבית גניזו. אז ישובו אויבי אחר ביום אקרא וגו' יראה או כשתשים דמעתי בנאדך ויהיה לי לעד איך חרה לי עד מות מיתתו של שאל כשישובו אויבי אחר ביום אקרא זה הזכות ידעתי כי הוא הסבה שאלהים לי שהקב"ה פורע לי מדה כנגד מדה שעם היות שאני הייתי נרדף משאל עם כל זה לא שלחתי בו יד אלא אדרבה בכיתי עליו וזו היא הסבה שאויבי יפלו לפני וישבו אחר. באלהים אהלל דבר בה' אהלל דבר יראה כיון שטלטולי וגדי היא סבת השבת אויבי אחר אם כן אהלל למדת הדין שהיתה פוגעת בי וגם בה' שהוא מדת רחמים אהלל דבר שמרחם עתה עלי. באלהים בטחתי לא אירא מה יעשה אדם לי יראה בא לבאר זכותו שזכה לכך והוא שעם היות שהיה מדת הדין גובר עליו מכל מקום לא הסיר בטחונו מהקב"ה וזו היא אמונה שלמה כמו שכתב הה"ר בעל העקרים מאמר רביעי פרק מ"א אין לאיש חזקה באמונתו להיות נאמן בבריתו כשהיה שומר ברית וחורה בהיותו שאני ואלו בבריתו ורענן בהיכלו אבל כי גם בהתספק עליו בלהון הזמן ויאחזהו ימי עוני וירדפוהו עד השברים ולא יסיר תומתו ממנו וגו' וזה שאמר כאן באלהים כלומר עם היות מדת הדין גוברת עלי מכל מקום בטחתי בה' ולכן לא אירא מה יעשה אדם לי. ולכן כיון שסבת כל טובתי הוא המדת הדין שגברה עלי לכן אני חייב וראוי לי להחזיק טובה למדת הדין. וזהו עלי אלהים נדריך אלסל תודות לך וגמו שאז"ל הדיקים שמחים בשעה שמדת הדין פוגעת בהם והטעם כי הלל נפשי ממות באותו הדין והטלטול נחשפרו לי עונותי והלל נפשי ממות הנלחית וגם הלל גופי וזהו הלא רגלי מדחי וכל זה היה להתהלך לפני אלהים ר"ל לזכות בדין גמור לא בחורת חסד באור החיים יראה שנתכפרו עוני ביסורינ נמלא שזכה לאור החיים בדין גמור שהאדם ראוי לכך כיון שלא ימלאו בו עון אשר חטא. הרי לך שחיבר דוד מזמור להלל לשבח להקב"ה על שביטל

עלמה

הינו מחייב עלי כלל למה לפי שאני אליך אבטח והבטח בה' חסד יסובבנו ואין למול שלטון עליו. או יראה שאפו שוררי כל היום כלומר שוררי היו שואפים ומתאווים ומקנאים בי באומנם כי מזלי גדול והוא כי היו רואים בחוש הראות כי רבים לוחמים לי ובשבילו במרום לסייעני היום שהיה ראוי לי לירא ולחרד ממנו והראיה שאין לך יום ממזל ומזלך כזה שאמר לו אביש מלך גת אחי הלא למלחמה ויאל ממזכרה זו בסבר פנים יפות אין זה כי אם מכה המול שמשיינו ורבים לוחמים לו בשבילו במרום ביום שהיה ראוי לירא ממנו ואמר דוד הם טועים כזה בחשבם שזה בא מלך המול כי אינו אלא מלך הבטחון שבטחתי בהקב"ה וזהו אומר. אני אליך אבטח וכיון שהקב"ה הוא הסבה לכן באלהים אהלל דברו כלומר הדבר שדבר אביש מלך גת שאמר לי ועתה לך ושוב בשלום הקב"ה היה הסבה ולכן אהללנו והסבה שזכיתי לכך הוא לפי שבאלהים בטחתי והבטח בה' חסד יסובבנו ולכן לא אירא מה יעשה בשר לי כל היום דברי יעלבו וגו' להלל להקב"ה על זה הענין ביאר דוד הסבות אשר אמרו סרני פלשתים למלך עד שאמר לו ועתה שוב ולך לשלום ואמר שהיו שתי סבות אחת שאמרו והלא זה דוד אשר יענו במחולות לאמר הכה שאל באלפיו ודוד ברצותיו שזה היה מורה השגחה הטבעית שהיה לו לדוד עם הפלשתים וזהו שרמו באומרו כל היום דברי כלומר דברים שדברו הנשים עלי באומרו ודוד ברצותיו יעלבו אותם ומפכרים לבם. ועוד סבה שנית שאמרו שעלי ובטחתי יהפך כל מחשבותם לרע שכן אמרו ולא יהיה לנו לשטן במלחמה ובמה יתראה זה אל אדוניו הלא בראשי האנשים האלה באופן שיגורו ילפנו הפלשתים ממני המה עקבי ישמורו שלא אלך עמהם באופן שכאשר קו ונתאוו הם שלא אלך עמהם כן היה נפשי ורלוי. על און פלט למו וגו' יראה שעם היות שאמר לו אביש מלך גת ועתה לך ושוב מכל מקום היה מתירא דוד ששם במלחמה ימלאו עיניו באיזה מזל ומזלך כזה אביש לקרוא לו לדוד לעתה בלרה כי להגלל מהלכה הוודאית יקראו לדוד על הספק אולי יהיה להם לעזר ולהועיל לכן היה מתפלל דוד להקב"ה שיעשה אחת משתיים אחת על און פלט למו כלומר שיהיה פליטתם על און ויחשבו שהם נולדים וכיון שהם חושבים כך לא יפנו לעזרה ואחר כך פתע פתאום ימלאו עיניו מגולמים או שתקף ומיד בכניסתם במלחמה באף וחמה גדולה לאלו העמים הורד אלהים ולא יהיה להם פגאי לקרוא לי לעזרה. גדי ספרת אחת וגו' הכוונה להיות

ונתם וקלקל מחשבותם של אחיש מלך גת וסרני פלשתים והכריחם על כך כמו שעשה לפרעה במלרים שהקשה את רוחו ואמץ את לבבו למען עשה כיום הזה להחיות עם רב באמונה שהאמינו בהקב"ה באמנויות הנסים והנפלאות שעשה במלרים כי כל העולם מסור ונתון לאמונתם של ישראל שהיא היא הנותנת מליאות וקיום והעמדה והתמדה לכל הנמצאים כלם: וילעק משה אל ה' על דבר הפרדעים אשר עש לפרעה. פירש הרב הגדול מרי ורבי ו"ל שלהיות שאמר משה לפרעה התפאר עלי למתי אעתיך לך והיה זה בסוף גבול זמן המכה שהיתה משמשת רביע חדש כמו שאז"ל על פסוק וימלא שבעת ימים אחרי הכות ה' את היאור לכן חשב פרעה זה שאומר לי התפאר עלי ודאי יודע שכבר הגיע זמן הסרת הפרדעים כמו מכת הדם שלא עמדה כי אם שבעה ימים ולכן להזיבו ראה לסבול עול מכת הפרדעים יותר יום אחד בחשבו שהסור המכה מאלה בהגעת הגבול ואין שום כח ביד משה לכן אמר לו משה בדברך למען תדע כי אין כה' אלהינו ויעמדו הפרדעים עוד יום אחד משאר המכות כי הכל מושגת מאתו ית'. ולכן התפלל משה אל ה' על דבר הפרדעים אשר עש לפרעה כלומר ששם לו שיעמדו זמן רב משאר המכות והיה מתפלל להקב"ה שיעמיד ויתמיד הפרדעים יותר זמן ולא יסורו בגבול זמן שאר המכות וזה מה שגראה לע"ד ואמר לי לבי הצעיר ילחק בכ"ר שמואל אדרבי זלה"ה :

פרישת בא

רבה ריש פ' בא אל פרעה הה"ד כוזב אכן ונטל החול וכעם אויל כד משניהם שאל אבדימום הגרדי את רז"ל אמר להם הארץ היאך נבראת תחלה אמרו לו אין אדם בקי בדברים אלו אלא לך אלל יוסף הבגלי הלך ומלאו שהוא עומד על הקרוי אמר לו שאלה יש לי לשאול אותך אל"ל איני יכול לירד מפני שאני שכיר יום אלא שאל מה תבקש אל"ל היאך נבראת הארץ תחלה אל"ל נטל הקב"ה עפר מתחת כסא הכבוד וזרק על המים ונעשית ארץ ונורורות קטנים שהיו בעפר נעשית הרים וגבעות שנאמר בלכת עפר למוק ורגבים ידובקו וברור הוא הדבר באזני בני אדם שנאמר כוזב אכן ונטל החול מהו כוזב אכן מי שהוא רואה את ההרים ואת הגבעות אינו אומר היאך ברא הקב"ה את אלו מהו ונטל החול אלא החול שהמים עומדים עליו למעלה והוא נתון למטה והוא נושא אותם אמר הקב"ה יקרה היא צעיני בני אדם

היולי שהוא מוכן לקבל לורה אבל עדיין אין לו לורה ולכן כינה בשם עפר כי אין בו לורה וקבוצ חלקים כי אם נפרדים כעלמים פרדיים ונטל זה ההיולי מכבא כבודו כלומר מזיורו ושכלו יתעלה שהיה מזיירו וזיור שכלו המזיאו לא שהיה שם בפועל וזרקו על המים כלומר בשביל התורה שנקראת מים שנאמר הוי כל זמא לכו למים ואז בזכות התורה שהיה עתיד לתת בעולם קבל אותו ההיולי לורה ונתחברו החלקים ונעשים ארץ. ולרורות קטנים שהיו כעפר וגו' הכוונה לומר שכמו שהתורה היתה סבת הויית הארץ כן התורה היא סבת קיומה והתחדתה ר"ל שהיות האדם עוסק בתורה ומקיים מצוותיה היא סבת התמדה וזה אומרו ולרורות קטנים וכו' ר"ל כי אותו החמר הראשון שברא הקב"ה לא היה כלו שזה לקבל אי זו לורה שידמין כי אם כפי הכנת כל חלק וחלק מאותו ההיולי כן קבל הורה ולכן אמר שקבוצ חלק קטן שנחמהו באותו ההיולי קבל כל כך לורה שלימה עד שנעשו הרים וגבעות ר"ל כי מאותו החמר גם כן נהוו לדיקים ולדקיות הדומים במעשיהם לאבות ואמהות שנקראו הרים וגבעות שנאמר כי מראש יורים אראנו ומגבעות אשורנו וכמו שדרשו ז"ל אלו האבות והאמהות וכן שמעו הרים את ריב ה' ואלו החלקים הם המתמידים ומקיימים אותה הורה הארליית והביא רמב"ם לזה. בלוקת עפר למולק ורגבים ידובקו יוכן בזה כי מזיגו שנמשלו ישראל לכבדים דכתיב ככבי השמים לרוב ונמשלו גם כן לעפר דכתיב והיה זרעך כעפר הארץ והכוונה היא כשישראל עושים רצונו של מקום נמשלו לכבדים אבל כשאינם עושים רצונו של מקום אז נמשלו לעפר כי אין להם לורה וגזרו אחור למדרגת חומרת הראשון שנחמהו משם שנקרא עפר כי אין לורהם כי אם ק"ס התורה וזהו שאמר הכתוב אימתי יהיה זרעך כעפר הארץ ופרלת ימה וקדמה כלומר כשתהיה מפורד ומפורד בין העמים בארבע פנות העולם ויהיה הולך בגלות מחמת מעשיך ולכן כיון שקיום העולם תלוי בקיום התורה מה עושה הקב"ה כשאין ישראל עושים רצונו לתת קיום לעולם ולהחזיר עטרה ליושנה מביא עליהם יסורים ומכניח בגנות כדי שיחזרו למוטב וזה אומרו הראיה שהתחדת העולם תלוי בתורה שהרי כשישראל אינם עושים רצונו של מקום באופן שבאו למדרגת עפר ואבדו לורהם מה עושה הקב"ה משליכם ומביאם במלור ובמלוק זהו בלוקת עפר למולק ואז באמצעות זה ורגבים ידובקו ר"ל הם חוזרים למוטב עד שמקבלים לורה שלימה וחזקה כדמות רגבים שהם האבנים הנמלאים

בנחלים שהם מקובצים החלקים והם חזקים כראי מולק וזהו על דרך לקון לחם מוסרך למו שבאמצעות היסורים חוזרים בתשובה ומחזירין לורהם ולורה העולם על תלה. אחר זמן מלאתי און לי למה שכתבתי שאמרו ז"ל בילקוט חלים סימן תתע"ט ומלדקי הרבים ככבדים מה הכבדים אין ביניהם שגאה וכו' מה הכובדים רמים ומוטלים על כל באי עולם ומאירים מסוף העולם ועד סופו כך הלדיקים וגו' אי בין עושים רש"מ בין אין עושין ח"ל והיה זרעך כעפר הארץ אם ערש"מ הרי הם ככבדים ואם לאו הרי הם כעפר הארץ וברור הוא הדבר באוני בני אדם. הכוונה לומר שזה הדרוש הוא דבר ברור למי שיש לו אוזניים ר"ל למי שיש לו קבלת התורה שקבלנו שעם היות הדרוש עמוק עם כל זה באמונה ובקבלה שקבלנו מאתו ית' הוא דבר ברור ולכן אמר באוני כי הקבלה והאמונה אינה מיוחדת כי אם לחזון אבל על דרך חקירה בלי אמונה וקבלה הוא דבר עמוק ואי אפשר להשיגו איך נשתלשל מהאחד הפשוט והנלחי דברים רבים ומשונים הויים ונפסדים וזהו שאמר אחר כך אמר הקב"ה יקרה היא בעיני בני אדם ר"ל למי שאין לו קבלה כי אם חקירה ורולה להשיגו בדרך חקירה ולכן אמר בעיני ואמר ברור הוא הדבר באוני בני אדם שנאמר כובד אבן ונטל החול כלומר ראה כובד האבן והוא רמז ליצר הרע שנקרא אבן שנאמר והסירותי את לב האבן ופס כל זה קבל עליו נטל החול והם המים שרומז לתורה וכמו שהמים הם נטולים ונשואים על החול כך התורה נשואה על לבן של ישראל ונמשלו ישראל לחול בשביל התורה שקבלו עליהם וזה שכתלת ילירתי של אדם הוצר הרע גובר עליו ונמשל לאבן ולצור מכשול אבל באמצעות התורה מתגפן אותו האבן ונימוח ונעשה חלקים קטנים כחול והוא על דרך שאמרו חז"ל אם רואה אדם שילדו מתגבר עליו ימשיכו לבית המדרש אם אבן הוא נימוח וגו' וכיון שישראל קבלו את התורה וזה הדבר המקשר והמיחד והנותן שלמות וקיום לכל העולם בכללו באופן שלא ישתלשל שום גריעות להקב"ה להיותו חמרי ומלא הפכים. אמר הקב"ה יקרה היא בעיני בני אדם ורואין כאלו יגיעה לפני ר"ל למי שאין לו קבלת התורה והולך בכל עניניו בדרך חקירה הדרוש לא יוכל להשיגו לפי שרואין כאלו יגיעה לפני ר"ל שגראה להם שמייחסים לי גריעות ופחיתות באמרת שאני בראתי דבר שאין לו שום יחס והדמות אללי אבל האמת הוא שאינו כן שלא ישתלשל שום גריעות לו ית' שנאמר לא ייעץ ולא יגע כלומר אין ליחס להקב"ה שום יגיעה בזה לפי שאין חקר

להם וגם פרעה חשב כן ולכך רדף אחריהם ולכן אמר להם משה התייצבו וראו את ישועת ה' אשר יעשה לכם היום כלומר בשבילכם לבד לא לחוש לכבודו כמו שחשבתם באופן שה' ילחם לכם בשבילכם וזהו שהכיר פרעה לבסוף ואמר אנוסה מפני ישראל בכל מקום שהם והטעם כי ידעתי נאמנה כי ה' נלחם להם במלרים כלומר מה שנתחם במלרים היה להם ובשבילם לא לכבודו ועם זה יובן זה הפסוק שאז"ל. ויהי בשלח פרעה נוח ווי כלומר אם כוונת הקב"ה בשבילנו היה לו להוילינו משם בעל כרחו של פרעה ומדהמתין עד ששלחם הוא בעלמו. נראה שחושש לכבודו ממה שאמר לא ידעתי את ה' וגם את ישראל לא אשלח ולכך אמר כיון ששלח פרעה את העם זאת הייתה הסבה שלא נחם אלהים וגו' כדי שלא ישובו למלרים בחשבם שכוונת הקב"ה אינו אלא לחוש לכבודו וכבר נעשה רצונו ולא יחוש אם נשוב למלרים לרצונו: ויקח משה את עלמות יוסף עמו קשה עמו למה לי ונראה לע"ד שיובן עם מה שאז"ל ברבה פרשת ואחזקן אמר משה רבש"ע עלמותיו של יוסף נכנסין לארץ ואני איני נכנס וכו' וכמו שפירשתי שם לכך כיון שהיה בלבו של משה מה שאמר לו הקב"ה עתה תראה וגו' וכשאז"ל אכל לא תראה במלחמת ל"א מלכים וזה גם כן רמזו ז"ל באומרים ויהי בשלח מי אמר ווי משה אמר ווי משל לאחר שנעשה לבתי של מלך שושבין וכו' כך משה לועק שנתגייעתי להוליח את ישראל ממלרים ואיני נכנס עמהם לארץ וכיון שעלמות יוסף היו טענתו ליכנס לארץ לכך לקחם ולכן אמר עמו כלומר שהיו טענה שלו והיה לריך להם וגם לקיים השבועה כי השבע השביע וגו': או יראה כמו שפירש הרב הגדול מרי ורבי זלה"ה שאמר שכוונת הפסוק באומרו ויהי בשלח ולא אמר ויהי בלאת ישראל ממלרים לומר כי דבר ידוע הוא כשהפחד בורח מלפני רבו אע"פ שיקרו לו כמה מקרים רעים בדרך אשר הוא בורח שוב אינו חוזר לרבו כי יפול פחדו עליו פן יהרגו או יסגירו בבית הסוהר כיון שנתן אל לבו לברוח אכל בשמלתו רבו לאיזה שליחות אף כי יתן אל לבו לברוח אז אם יקרה לו איזה היוק או לער בדרך חוזר לבית אדונו אף אם אחרו פעמי מרכבותיו לשוב לאדונו מפני שלא יחסר איזה התגלות לומר מדוע בשם רכבו לבא זהו שכוין כאן באומרו ויהי בשלח כלומר דבשלמא אם היו ישראל יולאים משם על כרחו שלא בקובצו של פרעה אז אע"פ שיראו העם מלחמה לא ישובו למלרים ליד פרעה פן יפגעו בכבל או בחרב אכל עכשיו שפרעה עלמו שלחם וכמו שאמר

לחבונתו ומי יבא אחרי המלך. או יראה אין חקר וסוף וקץ לתורה שהיא חבונתו של הקב"ה שבה ברא העולם כמי שאמרו חז"ל כי ראשית ברא אלהים שמים וארץ שהיא היסוד כלי אומותו של הקב"ה דכתיב ואהיה אלו אומן. במה אני יגע ומי נותן חולשה בדברים מי שמכעים לפני בדברים שכיון שאין עוסק בתורה בטלה הסבה ובהבטל הסבה תבטל המסובב, זהו מה שנראה לע"ד הלעיר יתקן בכ"ר שמואל ארדבי זלה"ה:

יקוץ פרשת כ"ה דף ע"ב ז"ל ויהי חשך אפלה למלרים ולישראל היה אור במוצאותם וכשרדפו מה כתיב ויהי הענן והחשך אם ענן למה חשך אם חשך למה ענן דו פרופין היו וכו' (פי' זה המאמר בדרוש ט"ז): שמות רבה דף ע"ז ע"א ז"ל החדש הזה לכם ראש חדשים משבחת הקב"ה בעולמו קבע בו ראשי חדשים ושנים וכשחבר ביעקב ובניו קבע ר"ח של גאולה (פירוש זה המאמר בדרוש ששה עשר): שבות רבה דף ע"א ע"ב מן גערתך יטסון פגון ב"ו נראה גתו מלאה ענבים והכרם בלור וכו' עד וגרפאו המים (פירוש זה המאמר בדרוש י"ד): שבות רבה דף ע"ט ע"א החדש הזה לכם מדת ב"ו שנים עומדים בפני המלך אחד מלוד קטיגוריא שלו ואחד סניגוריא שלו אכל הקב"ה הוא מלמד סניגוריא וקטיגוריא (פירוש בדרוש י"ג): שבות רבה דף פ"א ע"ג ז"ל ורבותינו אמרו לא בקשו ישראל למול וכו' עד כיון שעשה משה רבינו את הפסח גזר הקב"ה לר' רוחות העולם ומוצאות כגן עדן ומן הרוחות שבגן עדן הלכו וגדבקו באותו הפסח והיה ריחו הולך וכו' עד הקב"ה עיזר ונטל כל אחד ואחד ונישקו ומזכרו (פירוש בדרוש י"ד):

פרשת בשלח

קִישָׁה שאיך ילוייר אחרי שראו ישראל כמה נסים וגפלאות שעשה הקב"ה במלרים איך היו יראים ואומרים הלא זה הדבר אשר דברנו אליך במלרים לאמר וגו' אכל הסבה בזה הייתה מה שאמר המשורר. אבותינו במלרים לא השכילו גפלאותיהם כלומר לא הבינו כוונת הגפלאות ולכן לא זכרו את רוב חסדיך וזאת הייתה הסבה שוימרו על ים צים סוף וזה שהיה נראה להם שכוונתו ית' בכל הגפלאות לחוש לכבודו לבד ממה שאמר פרעה לא ידעתי את ה' וגם את ישראל לא אשלח ולכך היה נראה להם שאחר ששלחם ונעשה רצונו ית' לא יהיה חושש

שֶׁאָמְרוּ חֲז"ל בְּרַבָּה שֶׁהִיא מִחוּץ עַל פִּתְחוֹנָהּ שֶׁל יִשְׂרָאֵל
וְאָמַר לָהֶם לָכוּ לְשִׁלּוֹם לֹאֻ לְשִׁלּוֹם וְדָאֵי שֶׁבְּרָאוֹתָם מִלַּחֲמָה
יִשְׁבּוּ לַמִּלְרִים וְלֹא יִחוּסוּ לְשׁוֹם דְּבַר שְׁהָרִי לֹא בְּרָחוּ וְאָף
עַל פִּי שִׁיעֲבָדוּ יוֹתֵר מִהַשְׁלֵשֶׁת יָמִים שֶׁאָמְרוּ דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת
יָמִים נֶלְךְ בְּמִדְבָּר לֹא יִבְלֶה מֵהֶם אִיזָה הַתְּגַלּוֹת וְלִכּוֹן לֹא
נָחַם אֱלֹהִים דֶּרֶךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים: וְקָשָׁר וְהַמֶּשֶׁךְ אֵלּוּ
הַפְּסוּקִים יוֹצֵן כִּי מֶלֶךְ בִּצְוִי הַמֶּאֱסָף חֵיל גָּדוֹל לַעֲרוֹךְ
מִלַּחֲמָה כְּגַד אִיזָו עִיר אוֹ מִמְלַכָּה מִשְׁתַּדֵּל לִידַע ד' דְּבָרִים
א' לְאִיזָה מִקּוֹם הוּא הוֹלֵךְ. ב' מִסֵּדֶר סֵדֶר הָעַם שֶׁהָאֲנָשִׁים
הַגְּבוּרִים אֲשֶׁר קָשָׁת וְכִידּוֹן יִחוּזִקוּ הֵם סְבִיב הָעַם לְשִׁמְרָם
בְּדֶרֶךְ פֶּן יִקְרָאֻהוּ אֶסּוֹן וְיִקּוּמוּ עֲלֵיהֶם אֲוִיבִיָּהֶם בְּהִיּוֹתָם
בְּדֶרֶךְ פְּרוּלָה אֵין חוּמָה. ג' לְרִיךְ לִידַע אֵת הַדֶּרֶךְ יִלְכוּ
בָּהּ אִם דֶּרֶךְ הָרִים וּגְבוּעוֹת אוֹ דֶּרֶךְ הָעֲרֵבָה שֶׁאִם הָעַם
רוֹכְבֵי סוּסִים מוֹטֵב שִׁילְכוּ בְּעֲרֵבָה וְאִם הֵם רִגְלִיִּים מוֹטֵב
שִׁילְכוּ דֶּרֶךְ הָרִים וּגְבוּעוֹת וּבְמִקּוֹם גְּבוּעָה שֶׁאִי יֵשׁ לָהֶם
שִׁלְטוֹן אִם יִקְרָה לָהֶם אִיזָה מִקְרָה. ד' לְרִיךְ שִׁילְכוּ לִפְנֵיהֶם
אֲנָשִׁים מִרְגְּלִים בְּדֶרֶךְ לְחוּר אִם יֵשׁ אִיזָה מֵאֲרֵב אוֹ אִיזָו
שׁוּחָה עֲמוּקָה כִּי כָּל אֵלּוּ הֵם מִתְּחַבְּלוֹת הַמִּלַּחֲמָה. וְלִכּוֹן
אָמַר כֹּאֵן שֶׁהַקֶּבֶץ הִיא הַמֶּלֶךְ הַמֶּאֱסָף לַמַּחֲנֶה הַזֶּה הִיא
נִזְהָר בִּיָּתֶר שֶׁאֵת וְיִתֵּר עוֹ בָּאֵלּוּ הַד' כְּגַד הָא' שֶׁלֹּא לִבְד
הִיא יוֹדֵעַ לֹאֵן הוּא הוֹלֵךְ אֲלֵהָ אִפִּי הַמִּקְרִים שֶׁהִיוּ עֲתִידִים
לְהִיּוֹת בְּדֶרֶךְ הִיא יוֹדֵעַ וְהִיא אוֹמְרוֹ פֶּן יִנָּחַם הָעַם בְּרָאוֹתָם
מִלַּחֲמָה. כְּגַד הַב' אָמַר וְיִסַּב אֱלֹהִים אֵת הָעַם כְּלוֹמַר
שֶׁהַקֶּבֶץ הִיא סִבְבָּם וְהַקִּיפָם כְּדִמּוֹת חוּמָה נִשְׁגָּבָה כְּמָה דֹּאֵת
אָמַר וְאֵנִי אֵהִיָּה לָהּ נֹאֵם ה' חוּמָה אִשׁ סְבִיב וְכֵן פִּירְשׁוּהוּ
חֲז"ל בְּרַבָּה בְּאֹפֶן שֶׁלֹּא הָיוּ יֹרְאִים מֵאֲוִיבֵיהֶם שִׁקּוּמוֹ
עֲלֵיהֶם. כְּגַד הַג' אָמַר וְחִמּוּשִׁים עָלָיו בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּלוֹמַר
מִזְוִיָּיִן כְּבָלִי קֶרֶב הַרְרִיכִים וְהַמִּיּוֹחָדִים לְדֶרֶךְ הוּא וְהִיא
הֵם הַכֹּלִים הַמִּיּוֹחָדִים וְיִקַּח מִשָּׁה אֵת עֲלֻמוֹת יוֹסֵף עֲמוֹ
כִּי הִשְׁבַּע הִשְׁבָּע. יִרְלָה כִּי כְּבָר אָמְרוּ שֶׁעֲשֵׂרֶת הַדְּבָרוֹת
שֶׁנֶּאֱמָרוּ בְּסִינֵי הֵם כְּגַד הַעֲשָׂרָה מֵאֲמָרוֹת שֶׁבָּקָן נִבְרָא
הָעוֹלָם כִּי אֵת זֶה לְעוֹמֶת זֶה עָשָׂה הָאֱלֹהִים דָּאִי לֹא הָא
לֹא קִיָּיֵמָה הָא עַל דֶּרֶךְ אִם לֹא בְּרִיתִי יוֹמֵם וּלְלַלָּה וְגו'.

וּמִלִּטּוֹ שֶׁהַמֶּאֱמָר הַשְּׁלִישִׁי הוּא יִקּוּוּ הַיָּמִים מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם אֵל
מִקּוֹם אֶחָד וְתִרְאָה הַיָּבֵשָׁה וּכְגַדּוֹ בְּדְבָרוֹת הַדְּבֹר הַשְּׁלִישִׁי
הוּא לֹא תִשָּׂא אֵת שֵׁם ה' אֱלֹהֶיךָ לְשׁוֹא נִמְלָא שֶׁהַכֹּלִי זִיין
לְדֶרֶךְ יֵם סוֹף לְשִׁקּוּוֹ הַיָּמִים לְמִקּוֹם אֶחָד וְתִרְאָה הַיָּבֵשָׁה
הוּא קִיּוֹם הַשְּׁבוּעָה שֶׁהַשְּׁבִיעִי יוֹסֵף וְכֵן אֲז"ל הִים רִאָּה
וְיֵנֶם מִה רִאָּה רִאָּה אֲרוּנוֹ שֶׁל יוֹסֵף שֶׁנֶּאֱמָר וְיֵנֶם וְיִלָּא
הַחוּלָה. כְּגַד הַד' אָמַר וְה' הוֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמֵם בְּעֲמֹד
עֵנָן לְנַחֲמָם הַדֶּרֶךְ וְלִלְלָה בְּעֲמֹד אִשׁ אֲז"ל שֶׁעֲמֹד הָאִשׁ

זה להיות הקב"ה מנהיגם של ישראל ומאיר להם :

וַיְהִי בשלח. שמונה רבב דף פ"ג ע"ד ז"ל ואתה הרם את מטך וגו' אמר משה לפני הקב"ה אתה אומר לי שאקדע את הים ואעשה את הים יבשה והכתיב אשר שמתי חול גבול לים והרי נשבעת שאין אתה קורעך לעולם אמר ר' אלעזר הקפר אמר לו משה לא כך אמרת שאין הים נעשית יבשה שנאמר אשר שמתי חול גבול לים וכתיב ויסך בדלתים ים אמר לו הקב"ה לא קראת מתחלת התורה מה כתיב ויאמר אלהים יקוו המים מתחת השמים אני הוא שהתניתי עמו כך התניתי עמו מתחלה שאני קורעו שנאמר וישב הים לפנות בקר לאיתנו לתנאו שהתניתי עמו תחלה. במאמר הזה קשה עובא. חדא מאי קאמר משה לא כך אמרת שאין הים נעשית יבשה שנאמר אשר שמתי חול גבול לים וגו' ומה בכך שמן הפסוק הזה אין להוכיח אלא שלא ילא ממחיתו וכן ויסך בדלתים ים אבל כשיתקבצו חלקיו בתוך מחיתו אין בפסוקים הללו נגד זה שום הוכחה כלל וכיון שכן מאי קא פריך משה להקב"ה : ועוד מאי קאמר הקב"ה למשה לא קראת מתחלת התורה מה כתיב יקוו המים דשפיר קא ידע משה הפסוק הזה שבשביל פסוק זה אמר הנביא אשר שמתי חול גבול לים וכן ויסך בדלתים ים שהקב"ה גזר על המים שיקוו אל מקום אחד ולכן לא היה לו להקב"ה להשיב אלא אני הוא שהתניתי עמו וכך התניתי : ועוד מאי קאמר שנאמר וישב הים לפנות בקר לאיתנו לתנאו שהתניתי והלא התנאי לא היה אלא שיקדע הים ופסוק וישב הים לאיתנו מדבר שחזרו המים להיות נגרים כמו שהיו תחלה קודם שנקדע הים ואיך קרא לענין זה תנאי כי אין שם תנאי נופל כי אם על הקריעה : וגראה לע"ד כיון שמטבע המים הוא להיות נגרים ומקיפים ליסוד הארץ והקב"ה בכחו הגדול גער בהם ולמלאם במקום ההוא המיוחד וכמו שנאמר תהום כלבוש כסיתו על הרים יעמדו מים שזהו טבעם אבל מכל מקום מן גערתך ינוסון וגו' אל מקום זה יסדת להם אם כן הדין נותן כי כמו שעומדים על משמרתם להיות בתוך מחילתם כן גם כן בתוך מחילתם לפחות יהיו עומדים בצורתם וטבעם להיותם נגרים כיון שייתדו להם המקום ההוא וכמו שאמר הכתוב אל מקום זה יסדת להם שהמקום ההוא הוא יסוד להם לעשות בו כרונוס וטבעם ואין כאן חיוב והגבלת גבול אלא בבחינת שלא ישובו לכסות הארץ וזהו אומרו גבול שמת כל יעבורון כל ישובון לכסות הארץ וכיון שעכשיו עושה הקב"ה שאפילו בתוך מחילתו אשר

נתן לים מבטל טבעו ויולא מדבורו ותנאו אשר נתן לים המקום ההוא גם הים ילא ממחיתו ויורה היסוד לעלמו ללאות מגבולו משום דהוי כשנים שנשבעו זה לזה לעשות ענין מה שאם הא' עובר על שבעתו הב' פטור וכמו שכתב רבינו ירוחם ז"ל וגם הרא"ש בשבועותיו כלל ח' וזהו שאמר משה לא כך אמרת שאין הים נעשית יבשה שאמר הכתוב אשר שמתי חול גבול לים ויסך בדלתים ים כלומר אתה הכרחת אל הים להיות במקום ההוא המיוחד בהיותם עומדים על טבעם להיותם נגרים אלא סגורים ומסוגרים בדלתים וברית אבל לפחות בתוך המקום והמחילה ההיא נשארו בטבעם ואם אתה לא תקיים דברך עמהם שאמרת יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד שכבר נתת להם המקום ההוא לעשות כטבעם אף הם לא יקבלו הגזרה להיות סגורים ויאלו ממחילתם וישובון לכסות הארץ. אמר לו הקב"ה לא קראת מתחלת התורה כלומר ודאי שהדין נותן כמו שאתה אומר אבל אני הוא שהתניתי וכן התניתי עמו מתחלה שאני קורעו במקומו המיוחד לו וזהו שרמזו בפסוק באומרו יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד ותראה היבשה שהפסוק מיותר דלא הוה ליה לקרא למימר אלא יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד ופשיטא דתראה היבשה אשר הוא למטה מן המים וממילא קאחי ולמה טרח וכתב לן קרא ותראה היבשה אלא שהכוונה לומר שאמר הקב"ה יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד ואפילו במקום המיוחד ההוא שאני נותן להם הוא על תנאי שתראה היבשה בזמן מה מהזמנים ובכן אמר הקב"ה למשה לא קראת מתחלת התורה מה כתיב ויאמר אלהים יקוו המים וגו' ולא דקדקת יתור הפסוק באומרו ותראה היבשה שהכוונה לומר שבתוך המקום שיחדתי למים התניתי שבזמן מה תראה היבשה ולרמזו לתנאי זה אמר הקב"ה ואתה הרם את מטך ונעה את ירך על הים ובקעו ויבאו בני ישראל בתוך הים ביבשה כלומר איני עושה שלא כדיון והפך התנאי שכך התניתי באומרו ביבשה ורמזו למה שאמר ותראה היבשה ולכן מזכיר בכל מקום יבשה ובני ישראל הלכו ביבשה וכן ויבאו בני ישראל בתוך הים ביבשה הכוונה בכלם לומר אע"פ שהלכו בתוך הים לא בטל הקב"ה התנאי שהרי כן התנה כמו שרמזו במלת יבשה באומרו ותראה היבשה וזהו שאמר וישב הים לפנות בקר לאיתנו לתנאו שהתניתי עמו מתחלה כלומר כשעב הים להיות מימיו נגרים אין להם רשות ללאות ממחילתם ולא יאלו מגבולם למה לאיתנו שבביל התנאי שהתניתי

וישראל בשירתם להודיע ולפרסם כי לא היו תכלית אלו הנסים הנעשים בקריעת ים סוף מכוונים לעולם כי אם בשביל הפנות והעקרים היואלים מגמתם ומצבתם ולכן מה שהיו משוררים לא היה למליאותם כי אם לשלמות הנקנה בנפשם מזד הכרתם מליאותם והשגחתם ויכלתו ית'. ועוד כוונתו לומר שזו הנם היה אפשר להלל ולשבח להקב"ה לשלש בחינות. א' בבחינת גדולתו ית' שנתגדל בכל העולם ולכן ראוי לשבח. ב' בבחינת ישראל מהטוב שנשלשל להם. ג' בבחינת הנקמה שראו באויביהם והרודפים אחריהם ולכן אמרו ישראל שמזל כל הבחינות תכלית שבהם ושירתם אינו מזל הטוב שנשלשל להם וגם לא מזל נקמתם כי אם מזל הפנות העקרים הנאללים מאלו הענינים והם השגחתו ויכלתו ופרסום מליאותו כי בבחינת הא' והיא שנתגדל הקב"ה צמה שעשה נתפרסם ונחקק בלבנו אמונת מליאותו ית'. בבחינת השנית והיא הטוב שנשלשל לישראל נתאמת אלליו השגחתו ית' בנפלים. בבחינת השלישית והיא הנקמה שעשה באויביו נתאמת אלליו יכולתו הבלתי ב"ת. ובבחינת הקנין הנקנה בנפשנו בהאמין אלו השלשה עקרים אמתיים כי הם הבת שלימותנו זה תכלית השירה. וכנגד הבחינה הראשונה אמר אז ישיר משה וגו' עד ויאמרו לאמר והגיד מדרגת השירה הזאת בבחינות שנות ומאשריה לה' עד סוף הפסוק ביאר הבחינה הראשונה מגדולתו ית' במלת אז רמז מעלת השירה הזאת ויובן עס מה שאמרו חז"ל. שמות רבה דף פ"ד ז"ל נופת תפופנה שפתותיך כלה אמר משה רבש"ע צמה שחטאתי לפניך בו אני מקלסך שנאמר ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך אמר רבי לוי בר חייה משל למדינה שמרדה על המלך אמר המלך לדוכוס שלו נלך ונלחם בה אמר לו דוכוס אין אתה יכול החריש המלך והלך בלילה בעלמו וכבשה ידע דוכוס עשה עטרה והביאה למלך אמר לו העטרה הזו למה אמר בשביל שחטאתי בדבר ואמרת ליך אין אתה יכול כך אמר משה לפני הקב"ה יודע אני שחטאתי לפניך באז שנאמר ומאז באתי אל פרעה והרי טבעת אותו בים לכך אני משבחך באז הה"ד אז ישיר משה. בא וראה דרך הדיקים צמה שהם סורחים הם מתקנים הוי נופת תפופנה שפתותיך כלה. נראה מתוך דברי זה המאמר כי באומרו ומאז באתי אל פרעה וגו' אמר שלא יכול הקב"ה להגיל את ישראל כמו שנראה מהמשל שהביא ויובן זה לע"ד במלת אז וזה על דרך שאחז"ל א' אחד ז' שבעה הרי שמונה אמר משה בזכות מילה שנתנה לשאנה נקרא הים כו'.

אף

שהנתיני עמו תחלה שיקרע במקומו ולא בטלתי דבורי ולא ילאתי מתנאי עד שיוכל הים ללאת מגבולו. ולכן כשעב לא שב אלא לגבולו המיוחד לו. ועם זה נתישב שאין כאן תנאי כי אם הקריעה כמו שאמר המאמר כך הנתיני עמו מתחלה שאני קורעו אלא שאמר הסבה שישב הים לפנות בקר למה שהיה מעיקרא ולא ילא ממחלתו היה זה לאיתנו בשביל התנאי שהתנה הקב"ה עמו שעתיד לקורעו:

אז ישיר משה וגו'

הקדמה ידועה היא כי בכל הפעולות התכלית הוא המגביל הפועל ומשלימו כיון שכל הדברים הקודמים אליו אינם אלא להשגת התכלית ההוא וכיון שכן יתחייב גם כן שהיה התכלית טוב ויקר וחשוב מהדברים הקודמים אליו כיון שהתכלית הוא המשלים והמגביל לדברים הקודמים אליו ולהיות הקדמה זו אמיתית ראוי לדקדק בענין קריעת ים סוף ודרך כלל בכל הנסים שעשה ה' ית' במצרים כי כלם היו מסודרי' מהשכלתו יתעלה ומסודרו וכיון שכן נמלא שהשכלתו וסודר שכלו ית' קדם וסדר אלו הפעולות והתכלית היה הולאתם בפועל באלו החמרים וכיון שהולאתם בפועל היה התכלית לריכים אלו לומר כי הניסים האלו עם היותם נמלאים חמריים הם טובים ומעולים מפעולות השכל והסדר האלהי אשר סידר השם ית' קודם הולאתם לפועל כיון שהנסים החמריים הם תכלית והפעולות השכליות הם מסודרים בעבורם וזה אין השכל סובלו והעם כי כל דבר רוחני ומופשט מחמיר הוא יותר מעולה מהדבר המורגש כי לסבה זו נתעלו החכמות זו מזו בהיות נושאי קצתם פשוטים מחמיר מקלאתם. ולכן סדר מעלתם היא אלהיות למודיות טבעיות כמו שכתב החכם בספרו. ותיירוק זה כי אם היינו אומרים שאלו הנסים והפעולות החמריים הם מכוונים לעולם ולמליאותם לבד אז היתה הקושיא במקומה אבל אין התכלית מליאותם לבד אלא להגיע בהם אלא אמיתות מליאותו ית' ואל השגחתו ויכלתו ית' שאין דבר יקר יותר ממנו והוא פעולה נשאת בעלמה ואינה יולאת חוץ ממנו ית' אשר הוא הדעת אותו ולכן נאמר ביציאת מצרים וידעתם כי אני ה' להודיע כי תכלית כל הפעולות אינם מכוונות לעולם כי אם לידיעתו ית' כי זהו סוף התכליות וזה הדרוש כתב הרב בעל העקידה שער ל"ט: ועם זאת ההקדמה נראה לע"ד שזאת היתה כוונתם של משה

אף לדידי יאמר כי עם היות שמה רבינו ע"ה ודאי בהיה בתחלת נבואתו חכם ויודע ומכיר להקב"ה מכל מקום כיון שהיו כל מערכות השמים מחייבים שעבוד וגלות ישראל במלרים כמודע לכן לא היה מפורכם אלא משה בזמן ההוא היות יכלתו ית' לשדר כל מערכות השמים עם היות שהוא א' בעולמו והוא המליאו כיון שכבר מסר הקב"ה לכבדים יכולת ושלטון על העולם איש איש על עבודתו ועל מאשו. ולכן חטא באו כלומר שעם היות שהקב"ה אחד מכל מקום ז' שהם רמז לשבעה ככבי לכת שהם של"ס חנכ"ל כבר נחת להם שלטון בעולם והם מחייבים גלות מלרים ואיך יכול כנגדם והראיה שהרע לעם והלל לא הלל את עמך. ולכן כשנבטע אותו בים ושירד מערכות השמים וכמו שאחז"ל על פסוק וסם ורכבו רמה בים סוים ורכביהם לא נאמר וכו' שרמו לשרו של מלרים שבו באו לרמוז שהקב"ה הוא אחד ומיוחד על הז' על השבעה ככבים הממונים על העולם באופן שמה שסרח תקן וזהו שרמו באומרו נופת תפופנה וגו' כי כמו שהנפת מעורב הפסול' עם האוכל והדבש והאד' מתוך ומולף הדבש מהשפעה שהוא הפסולת כן הלדיקים כמה שסרמו הם מתקנים ומוליאים ממנו האוכל והמושכל האמתי שהרי משה רבינו היה סבור שהעולם נמסר לז' כוכבי לכת ואין לאל ידו ית' לשדרם אח"כ הכיר איך הכל מסור בידו ית' ואין נסתר מיכלתו לכן קילסו באו לרמוז שהקב"ה כמו שהוא א' בעולם כך הוא שליט ויכול על הז' שהם שבעה ככבי לכת שעם היות שהמשלים הקב"ה על עבודתם ועל משאם עודם הגה הנס כבושים ומשועבדים תחת בוראם וממליאם ושמים לעשות רצון קונם. ולזה נראה לע"ד שהיה מכיון הכהן גדול בעבודת זס הכפורים בהזאו' שהיה מזה היה מונה אחת אחת ואחת. אחת ושחים א' וג' וכו'. ולא היה מונה שמה הזאות כסדר אז א' תחלה בפני עלמה לבד ואחר כך שבע כסדר מבלי זירוף הא' עמהם אלא שהיה מכיון שההזאה והשפעה הבא לעולם הכל הוא מהמקור העליון והסבה הראשונה שהיא א' וגם השפעה הבא מהשבעה ככבי לכת אין להם שום כח ומגיו כי אם בזירוף הסבה הראשונה שהיא אחת ולכן היה מזכיר אחת עם כל הז' באופן שהכלל העולה מדברי אלה שמלת אז רמוז ליחידו של עולם ולז' ככבי לכת. ועם זה יוצן לע"ד. במדרש אבכ"ר ילקוט דף ס"ט ע"ד ז"ל אמר רבי עקיבא בשעה שאמרו ישראל אז ישיר לבש הקב"ה חלוק של תפארת שהיו חקוקין עליו כל אז שבתורה אז תשמח בתולה במחול אז ידלג כאל פסח אז תפקחנה

עיני עורים אז ידבר יהושע אז תראי וגהרת את ה' האמרת היום וה' האמירך היום וכיון שחטאו חזר וקדעו שנאמר בלע אמרתו ועתיד הקב"ה להחזירו שנאמר אז ימלא שחוק פינו. שהכוונה היא שכיון שכוונת ישראל באומרם אז ישיר הוא לומר שהקב"ה יכול ושלט על מערכות השמים בזה השיר נכללו כל אז שבתורה הרמוזים זה ממש שהקב"ה שליט על כל ככב וככב וזה שהכבדים הם של"ס חנכ"ל וכלם רמוזים באלו הפסוקים שהביא בעל המאמר אם חמה ולבנה רמוז באומרו אז ידבר יהושע לה' דכתיב ביה שמש בנצטון דוס וירח בעמק אילון וידום השמש וירח עמד וגו' הרי שהקב"ה שליט עליהם. כנגד כוכב הביא פסוק אז תראי וגהרת דכתיב ביה כי יהפך עליך המון ים חיל גוים יבואו לך וזה רמז לככב כמו שכתב עליו הפייטן ונותן כח לעשות חיל ולצבור הון ולכנס עושר ומזון. ועוד כתיב שפעת גמלים תכסך בכרי מדין ועיפה כלם משבא יבאו וזהו ולבונה ישאו ותהלות ה' יבשרו כי לי איום יקויו ואניות מרשים בראשונה להביא בניך מרחוק כפסם והבסם אחס לשם ה' אלהיך וגו' באופן שרמו שעם היות שככב הממונה על העושר היה מחייב היותו ביד עכו"ם הקב"ה יהפך הגזרה עליך באופן שחיל גוים יבאו לך וזהו ולבונה ישאו וזוה יכירו וידעו כי לה' המלוכה והממשלה על הכל וזהו ותהלות ה' יבשרו. כנגד נוגה אמר אז תשמח בתולה במחול וזה כי נוגה מגויו על שמה וששון וכמו שכתב עליו הפייטן והיא מחדשת בעולם ברצון בוראה השקט ושליו ודליה וחדוה ושחת ורגנים ומלהלות חופות חתנים. ולכן אמר שמכח היכולת שיש לו להקב"ה על הככבים הרמוז במלת אז כמו שכתבתי זו היא הסבה שתשמח בתולה במחול וגו' כי באופן אחר לא היו המזלות מחייבים שמה וששון ליהודים וכמו שכתב הרב בעל העקרים על פסוק כי בארץ תוליד למחה וגו'. כנגד מאדים ושבתאי אמר אז ידלג כאל פסח וגו' וזה כי אלו השני ככבים רגליהם לרע ירואו אם שבתאי מעורר מלחמות והרג ואבדן ומוכי חרב ושנת בלזרת ושריפת אש ורעמים ואבני אלגבים וכו' כמו שכתב עליו הפייטן ולכן לרמוז לשניהם אמר שהקב"ה ישרד ויבטל כחם כי אז ידלג כאל פסח וירפא ממכתו ותרון לשון אלם כי נבקעו במדבר מים ונחלים בערבה והיה השרב לאגם ולמאון למצוים מים וגו' הפך מגויו מאדים שהקב"ה יבטל כמו : כנגד לרק אמר אז תפקחנה עיני עורים ואוני מרשים תפקחנה וזה רמז לזקק להיות כי מגוייו ושלטונו לעורר יראת ה' וישר ותשובה כמו שאמר הפייטן

הפייטן עליו ומעורר יראת ה' ויושר ותשובה וכל מדה טובה ודמו לחזק ביושרו כל בדרך והוא יספוט חבל בלדק. ולכן אמר כי בזמן הגאולה יכירו וידעו כל יושבי חבל כי לה' המלוכה ומושל באופן שתפקחנה עיני עורים על דרך החרשים שמעו והעורים הביטו לראות כי מי שאינו מסתכל פעולותיו ית' להכירו ולא יטה אזנו לשמוע דבריו עינים להם ולא יראו אזנים להם ולא ישמעו ובשני אלו החושים תלוי שלמותו של אדם וכמו שכתב הרב בעל העקרים על פסוק און שומעת ועין רואה ה' עשה גם שניהם. ובזמן ההוא תמלא הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים ויחזרו בתשובה שלימה באופן שתפקחנה עיני עורים ואזני חרשים תפתחנה ביראת ה' ויושר שהוא שלטון ומנוי כוכב לדרך וכל זה ברצונו ית' הרומו מלת אז כי יחידו של עלום הרומו בא' שולט על הז' שהיא רמז לשבעה ככבי לכת ובקילום הזה את ה' האמרת היום לגדלו ולרוממו על כל הגמלאות כלם וגם ה' האמריך להיותו משדר מערכות השמים בשבילך וללכתך ולהוליאך מבית עבדים. וכשחטאו חזר וקראו שנאמר בלע אמרתו:

נראה לע"ז ששם היות שאמרו חז"ל בזה פרפורין דיליה אפשר לומר שהוא כחשמו לשון אומר וזה כי הקב"ה אינו גוף ולא כח בו להיות לו מלבדו אבל רצונו וגורמו היה כסותו ולבדו כי באמצעות פעולותיו אנו מכירין קצת רוממותו ולכן כשחטאו הניח לישראל תחת המזל ומערכות השמים שולטים עליהם באופן שבלע ופסק אמירתו שהיה גוזר ואומר הפך ממה שהיה מחייב המזל בעבור ישראל. וכיון שחטאו פסק אמירתו ואין אומר ואין דברים. ועתיד הקב"ה להחזירו שנאמר אז ימלא שחוק פינו ולשוננו רנה אז יאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה שיסדר כל מערכות השמים בשביל ישראל שכן כתיב לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם וללגונה הירח לא יאיר לך והיה לך ה' לאור עולם ואלהיך לתפארתך. ועם זה יובן מה שאמרו חז"ל ברב פ' בשלח דף פ"ד ע"ז ז"ל. אין אז אלא לשון בטחון דכתיב אז תלך לבטח בדרך וגו' והכוונה לומר כי אין נמלא בעולם שיוכל האדם להיות בוטח בו כי אם בהקב"ה וכמו שהאריך בזה הרב בעל העקרים מאמר ד' פ' י"ז על פסוק ראו עשה כי אני אני הוא וגו' והסבה לזה הוא להיות הקב"ה שליט על כל הגמלאות כלם. ולכן מלת אז הרומו לזה כמו שכתבתי מורה בטחון גמור ואין מי שיעצב בידו וזהו שאמר הנביא (ישעיה נ') אשר הלך חשכים ואין גינה לו שהמערכה מנגדו יבטח בקס ה' וישטן באלהיו

שהוא יכול על כל וישרדו. הרי שבמלת אז רמז מעלת השירה הזאת ובמלת ישיר מורה מעלת ישראל שקדמה שירתן למלאכי השרת וכמו שאחז"ל דף פ"ה ע"א כך כשילאו ישראל ממזרים וקרע להם הקב"ה את היס בקשו מלאכי השרת לומר שירה ואמר הקב"ה ישיר משה וביני ישראל תחלה ואחר כך אחסם הה"ד קדמו שרים אחר נוגנים וגו' קדמו שרים אלו ישראל. אחר נוגנים אלו המלאכים. בתוך עלמות חופפות אלו הנשים אמר ר' לוי השמים לא אקבל דבר זה אלא הנשים קילסו תחלה בתוך עלמות העלמות בתוך. התחילו מלאכי השרת להתרעם לא דיינו שקדמו לנו האנשים אלא אף הנשים אמר להם הקב"ה חייכם כן. דקשה מה תירץ הקב"ה ובמה פייסם אבל נראה לע"ז שהכוונה לומר להיותם שאתם חיים וקיימים וחייכם נלחית מחייב להיות כן מה שאין כן בשר ודם שאפשר שימות ביני וביני ולא יאמר שירה ומלת כן היא כמו כן בטות ללפחד דוכרות ור"ל חייכם היא אמיתית בלי שום ספק מה שאין כן בגשם, וכן נראה בשמות רבה פרשת כ"ג. הרי שאמרו ישראל אנשים ונשים שירה תחלה: את השירה הזאת. כלומר שירה גדולה באיכות כזו שלמים ממנה כמה עקרים כמו שיבאר. לה' כלומר נושא השירה הוא להלל ולשבח להקב"ה ואין לך נושא משובח מזה. ויאמרו לאמר כלומר שכלם כאחד היו אומרים השירה לאמר לאחרים וכן פירש הרב הגדול מרי ורבי זשה"ה שכלם כאחד שרטה עליהם נבואה לומר דברים אחדים ולכל אחד ואחד היה נראה לו שמה שהיה אומר היה אומרו לאמר לאחרים ומלאכי סמך לזה אז"ל רבי נחמיה סבר ויאמרו לאמר כללו ביהדי הדדי וודאי שזה מורה מעלה גדולה היות שש מאות אלף רגלי הגברים לבד מטף מכוונים כלם לומר דברים אחדים:

אדר שביאר מדרגת השירה בא לשורר ולהודות ולהלל בבחינה הראשונה מגדלותיו ית' ואמר אשירה לה' כי גאה גאה כלומר נתגדל ונתגאה על כל גאים וכשאז"ל ברב פ' ארבעה מיני גאים נבראו בעולם אדם וגשר שור וארי והם קבועים תחת המרכבה של הקב"ה ועל זה נאמר כי גבוה מעל גבוה שומר וגו' הרי כי גאה גאה והראיה שסוס ורכבו רמה בים כלומר שהשליך שרו של מזלים בתוך הים כמו שאמרו ז"ל סוסייהם ורכביהם לא נאמר אלא סוס ורכבו מלמד שנטל הקב"ה שר שלהם תחלה והשליכו לים. הרי שנתגדל הקב"ה במעשה הזה ומזה אנו באים להכיר מליאותו יתעלה ונתקק בלבנו אמיתות מליאותו. או יראה כמו שפירש הרב מרי ורבי זשה"ה

על פסוק ושמי ה' לא נודעתי): או יראה כמו שאמרו חז"ל בשר ודם כשיואל למלחמה יואל בבני אדם מרובים וכשיואל לשלום יואל במועטים אבל הקב"ה יואל למלחמה יחידי דכתיב ה' איש מלחמה ה' שמו לבדו וכשיואל לשלום באלפים ורבבות שנאמר רכב אלהים רבותים וגו':

או יראה ה' איש מלחמה כלומר לו נאה לעשות מלחמה והטעם לפי שה' שמו המורה מהוה ההיות ומי שהמלאים הוא יכול להכניעם וכן עשה שמרכבות פרעה וחילו ירה בים מה שלא יאמן כי יסופר בדרך טבע מי הכניסם בים אלא הקב"ה השליכם שם כמו שאמרו חז"ל במדה שאדם מודד בה מודדין לו הם אמרו כל הכן הילוד היאורה תשליכוהו אף כאן ירה בים גם מבחר שלישו טבעו בים סוף איך לא שטו על פני המים בקלותם וזריותם הסבה להם היה שההמות יכסיומו וגו' ויוכן עס מה שאז"ל במכילתא דף ט"ז ע"א ז"ל יונה ירד לתהום אחד שנאמר תהום יסובבני והם ירדו לשני תהומות יונה ירד למזלה אחת שנאמר ותשליכני מזלה והם ירדו לשני מזלות שנאמר ירדו במזלות וגו' כלומר יונה היה מאמין בהשגחתו וביכלתו ית' לכך לא ירד כי אם גופו בתהום אחד ובמזלה אחת כי נפשו ושכלו לא ירד בשום טעות מאלו ורמז ההשגחה בתהום לומר כי מזל היות תהום מקום עמוק מסלקים השגחתו יתעלה משם ומזלה רומז ליכולת להיות שמי שנטבע ביון מזלה בתוך הטיט אין ביכולת בידו לזוז ממקומו אבל המזרים כפרו בהשגחתו וביכלתו יתעלה ולכן כיון שירדו לתהום ולמזלה באמונתם כך ירדו בגופם לתהום ולמזלה באופן ששני תהומות יכסיומו ירדו בשני מזלות וכל זה היה לפי שהיו כמו אבן כמו שאמרו חז"ל על שהקשו לבס כמו אבן: ימיך ה' נאדרי בכח וגו' כלומר מה שאני מהלל ומשבח להקב"ה אינו בבחינת מליאות המעשה אלא בבחינת שבתאי לכלל אמונה אמיתית היותו יתעלה היכול הבב"ת. ופירוש הפסוק כמו שפירש הרב מרי ורבי זל"ה וזה כי מלך בשר ודם כשעושה מלחמה הוא מתקן ומסדר המלחמה אבל המלחמה בפועל הוא אינו עושה כי אם ע"אחרים וגם האחרים העושים המלחמה אין להם כח לתקן ולסדר ולהתמיד ולהזמין לרבי המלחמה כי אם המלך הממשיק להם די מחסורם כדי שיעשו המלחמה אבל הקב"ה הוא לבדו עושה הכל ימיך ה' הוא הנאדרי בכח וגם ימיך עזמה תרעץ אויב ועושה המלחמה לא על ידי אחרים הרי שכלל המעשים שנעשו הן מה שמורה גדולתו יתעלה הן מהטוב הנמשך לנו הן מהנקמה שראינו באויביו תכלית

זל"ה שהרגיש שהיה לו לומר כי גאה נתגאה אבל באמרו גאה מורה פועל יואל כמו בנה קנה עשה ברא ולכן אמר שהקב"ה לא שיך לומר נתגאה לפי שמי שאין סוף וקץ לגדולתו מה גאות שיך דגאות לא שיך אלא למי שמתגאה ויואל ממדרגתו וגבולו ולכן נראה שכל הנמלאים כלם הם גבוה מעל גבוה ההיולי והיסודות והנומח והבעל חי וחי מדבר והמלאכים והם עלה ועלול עד שמגיע לעלול הראשון והקב"ה שהוא עלת העלות עומד על כלם עתה שעשה הקב"ה לישראל יותר חשובים ממלאכי השרת אם במה שאמרו ישראל שירה תחלה ואם במה שבביל ישראל השליך שרו של מזרים בתוך הים נמלא שגאה גאה לישראל על המלאכים וזהו שאמר אשירה לה' כי גאה גאה לישראל על המלאכים והראיה שסוס ורכבו רמה בים שבבילם וכשאז"ל שרמו לשרו של מזרים. כנגד הבחינה השנית והיא הטוב שנשתלשל להם אמר עזי וחמרת יה וגו' כלומר העזי והחוקף והזמירה והכריתה כמו שפירש רש"י שנגזר מזמיר ערבים יענה כלומר המשפט והכריתה שעשה הקב"ה במזרים לי היה לישועה ומה היא הישועה שזכיתי לראות פני שכינה עד שהייתי מורה באלבט ואומר זה אלי ואנוהו וכמו שאז"ל בא וראה כמה גדולים יורדי הים משה כמה נתחבט ונתחנן לפני המקום עד שיראה הדמות שנאמר הראני נא את כבודך אמר לו הקב"ה לא חוכל לראות את פני החיות נושאות את הכסא אינן מכירות את הדמות ובשעה שמגיע זמן לומר שירה הן אומרים אין לנו יודעים אם כאן הוא אם במקום אחר אלא בכל מקום שהוא ברוך כבוד ה' ממקומו ועל הים היו כל אחד ואחד מראה באלבט ואומר זה אלי וגו' ולפיכך ואנוהו כלומר מזל הטוב הנשתלשל אלי נחקה אמונת השגחתו בלבי עד שאעשה לו דירה נאה לשיירה שכינתו בתחתונים כי מזל שהיה אלהי אבי והייתי מכיר אלהותו מזל אבותי אדרבה הייתי מרוממו למעלה ולא הייתי יודע שהיה משגיח בפרטים אבל עכשיו באתי לכלל זאת האמונה ובבחינה זו אני מהלל הקב"ה. כנגד הבחינה השלישית והיא הנקמה שעשה במזרים אמר ה' איש מלחמה וגו' כלומר כשאני אומר שה' איש מלחמה אין כונתי לתאר לו תאר נוסף על עצמותו אלא ה' שמו כי בשם ה' בו כלול הכל היותו עושה מלחמה והיותו מרחם כי הכל אחדות אחד ומקור אחד ומבוע אחד ומהות אחד כי אין דבר נוסף על עצמותו ית' וזהו יובן מה שאומרים ז"ל הרשעים קודמין לשמן נבל שמו שבע בן בכרי שמו וגו' דקשה שהרי כתיב ה' שמו (וכבר פירשתי פ' וארא

ובג' השיר' אינו אלא לסבת קנין האמונו' והצקרי' הנמשכי' מהם והם אמונת מליאותו השגחתו וכלתו כמו שפירשתי : **שמות** דף פ"ה ע"ג ז"ל עולי הים כל אחד ואחד מראה באלבעו ואומר זה אלי ואנוהו אמר להם הקב"ה לישראל בעולם הזה אמרתם לפני פעם אחת זה אלי אבל לעתיד לבא אתם אומרים אותו דבר ב' פעמים שנאמר ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו וישיענו זה ה' קוינו לו וגו' הכוונה בזה לע"ד נראה כי הוא ידוע ומפורסם שהקב"ה אינו בעל גשם לשיהיה נרמז באלבע אבל כוונת המאמר באומרו שכל ה' מראה באלבעו היא לומר שבאמצעות הנסים והנפלאות שהיה עושה הקב"ה בשבילם כל כך היו מפורסמים שנמנע נוכח לומר שבחוש הראות היו משיגים ורואים כבודו ית' עד שהיו מראים אותו באלבע וזה כי זאת ההשגה שהשיגו ישראל להקב"ה והכירוהו בלאתם ממלרים לא היתה השגה שכלית כי אם חושיית מדד הנסים והנפלאות וזה להיות כי ילאו מעבודת פקדן ולא היה להם פנאי בהיותם בגלות להשתדל במושכלות ובדרושים האלהיים וכמו שכתבתי על מאמר או"ל שבשעה שנתן הקב"ה חורה לישראל היו בהן סומין וחרשין וכו' ולכן לא הכירו ולא השיגו להקב"ה כי אם השגה חושיית על ידי הנסים שהיו רואים בחושיהם ולכן מיחס המאמר שאמרו זה אלי ואנוהו פעם אחת אבל לעתיד לבא יכירוהו וישיגוהו בשני פנים השגה חושיית והשגה שכלית השגה חושיית באמצעות הנסים והנפלאות שעתיד הקב"ה לעשות כמו שנאמר כימי לאחר מארץ מלרים אראנו נפלאות השגה שכלית דכתיב כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים וכתיב כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כלם בשם ה' באופן שישיגוהו בעין השכל כי אין זולתו ולכן כנגד ההשגה חושיית אמר הנה אלהינו זה קוינו לו וישיענו ר"ל נשיגוהו עד שנוכל להראותו באלבע מדד שישיענו מלרינו ויעשה עמנו נסים וגבורות כימי לאחרנו מארץ מלרים . וכנגד השגה שכלית אמר זה ה' קוינו לו וכל כך למה לפי שנגילה וגשמחה בישועתו שהגילה והשמחה האמתית היא ההשגה השכלית והדרושים הענווים כי חכמת אדם תאיר פניו וכתיב פקודי ה' ישרים משמחי לב :

ויסעו כל עדרת בני ישראל ממדבר סין
רמסעיהם עד פי ה' וגו'

בזאת הפרשה קשה מוכח אם בענין ואם בלשון יא

הפסוקים בענין למה נתרעם משה ודבר כנגדם באומרו מה תריבון עמדי וגו' שהרי המים הם מן הדברים היותר הכרחיים לחייו של אדם ולכן השפיעם הקב"ה בשופע משא"כ בשאר דברים שאינם כל כך הכרחיים ואינם בעולם אלא על ד' היותר טוב וכיון שכן אם לא יריבו על המים על מה יריבו ועוד שכתב הרב בעל העקרים מ"ד פ' כ"ב על ענין גזר דין של משה שהעונש היה לפי שלא קידש שם שמים שהיה לו לשנות העונש מעצמו ולגזור על הלזר שיבקע ויתן מימיו שגדלי שהקב"ה היה מסכים על ידו להיות שהשעה לריבה לכך כי לא היה מים לעדה ולא היה לו להמתין שיגיה לו הקב"ה על כך כמו שכתב שם באורך דרוש משה הרב שנענש משה על שלא נתעורר מעצמו לתת להם מים ובקדון דידן לא די שלא נתעורר מעצמו אלא שהענין דברים כנגדם ואפילו אחר שהענין דברים כנגדם לא התפלל להקב"ה עליהם עד שחזרו ואמרו למה זה העליחנו ממלרים וגו' שא' נאמר וילעק משה אל ה' וגו' :

ועוד מלינו שכשכחו מרתה כיון שרינו אחר משה דכתיב וילינו העם על משה לאמר מה נשתה מיד וילעק אל ה' וגו' וכן במדבר סין כתיב וילינו כל עדת בני ישראל וגו' מי יתן מותנו ביד ה' וגו' מיד לא המתין הקב"ה לתפלתו של משה ותקף אמר לו הנני ממטיר לכם לחם מן השמים וגו' וכאן בנדון דידן אע"ג דכתיב וירב העם עם משה לא תיקנו דבר לא הקב"ה ולא משה גם בלשון הפסוקים קשה למה ליה למימר על פי ה' מה שלא כתיב עד עתה בשום מסע לא כשנסעו מסכות ולא מים בוף ולא מאלים וסמך על מה שכתב במקום אחר על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו : ועוד למה כתב ואין מים לשמות העם דמלת העם למה לי וחז"ל הרגישו היתור ואמרו ברבה לעם לא היה ללאן ולבקר היה וקשה לפירושם דאם כן היאך אמרו להמים אותי זאת בני זאת מקני בלמא שהרי היו מים למקנה . ועוד למה חילק הכתוב תלוות ישראל בשני חלקים תחלה אמר וירב העם ומשה הטיח דברים כנגדם ואח"כ וילן העם על משה ואז התפלל שנאמר וילעק משה אל ה' למה לא דברו ישראל כל תלוותם בבת אחת ולמה משה לא התפלל מיד בפעם הראשונה ועוד למה במי מריבה כתיב בלשון רבים דכתיב וירב העם עם משה ויאמרו חנו לנו מים וגשתה ובתלוותם כתיב בלשון יחיד דכתיב וילן העם על משה ויאמר למה זה העליחנו ממלרים להמית אותי זאת בני זאת מקני בלמא :

שאינו משגיח או אם יסגית אינו יכול לעשותו כמו שאומר הכתוב לקמן ה' ב' בקרבנו אם אין. וכמו שדרשו ז"ל על הפסוק וכמו שאני עתיד לבארו וכיון שראה משה דבריהם הרעים אמר מה תרצון עמדי וגו' כלומר ירדתי לסוף דעתכם שמה שתריבון עמדי הוא שאתם מנסים את ה' אם הוא בקרבכם. ואם הוא יכול לעשותו וכן אז"ל במכילתא אמר להם כל זמן שאתם מרדינים עמדי אתם מנסים למקום שנאמר מה תנסון את ה': וילמא שם העם וגו' קשה שהי"ל וילמא העם מאי שם אלא ב'א הכתוב לומר שהקב"ה עובד שם ברפידים כל כך עד שילמא כל העם. וזהו שאמר וילמא להיות שם כל העם למים וכיון שמתחמת העובד נלעטרו כלם זאת היתה הסבה שכלם הסכימו לדעת א' והיו כלם כאחד באומרים למה זה העליחנו וגו' ולכן אמר בלשון יחיד ויאמר ובני ומוקני כי בדבר אחד מהם דברו כלם באופן שהיו אומרים כי עתה נתאמת אצלם שלא היו מושגחים מאתו יתעלה אלא שהכל היה עושה משה מדעתו או אם היו מושגחים נראה שאין יכולת בידו לעשותו. דאי לא תימא הכי לא היה מניחנו בלי מים עם היות כ"כ הכרחי וכיון שנתעבבו כל כך עד שלמא כל העם הוכרח משה להתפלל כמו שנאמר וילעק משה אל ה' לאמר מה אעשה לעם הזה עוד מעט וסקלוני חז"ל אמרו מאי לאמר אמר לפניו רבש"ע הודיעני אם הורגים אותי אם לאו ולענ"ד יאמר שאמר משה בבקשה ממך שתשיבני בלעקתי מה אעשה אני לתקן לורך העם הזה ואל תשיבני שאתה תתקן הענין כמו שהשבת לי בענין הלחם דכתיב שם אחר וילוני כל עדת בני ישראל ואמרו מי יתן מותנו וגו' כתיב ויאמר ה' אל משה הגני ממטיר לכם להם מן השמים וגו'. ואמר להם משה ערב וידעתם כי ה' הוליא אתכם מארץ מלרים ובקר ור'איתם את כבוד ה' וגו'. באופן שמה לא עשה דבר אלא האריך זמן לערב ולבקר למה שיעשה הקב"ה אבל עכשיו שהם מספקים בהשגחתו ויכלתו יתעלה ובתחלה היו מריבין עמי קאתם. ועכשיו נהפכו כלם לסבירא אחת אם אחתין יותר מעט להבטיחן על מה שתעשה וסקלוני כי לא ימיתנו לר'אות איך יפול דבר. כיון שהם נעים וגדים באמונה. ולכן לריך שיראו מיד איזה מעשה שתעשה על ידי כדי שלא ירגזו וזהו שאמר לאמר כלומר אמור לי מה אעשה לעם הזה דאם לא כן אם אחתין עוד מעט וסקלוני וכן עשה הקב"ה שאמר לו לעשות מעשה עבור לפני העם כלומר שיראוהו שהוא משתדל ועוסק בלרבי לבזר וקח אתך מוקני ישראל כמו

שאו"ל

ונראה לע"ד שכן ברפידים לא היה כמו בקדש כשמתה מרים ששם נסתלק הבאר ולא היה להם מים כלל וכן במרה לא היה להם מים כלל כי מרים הם לבן לעק משה מיד שם על המים וגם נענש בקדש לפי שלא השתדל לתקן חסרונם וגם במדבר סין על הלחם הקב"ה שמע תלונותם מיד לפי שכלתה החררה שהוליו ממלרים שאכלו ממנה ששים ואחת סעודות כמשאו"ל ולא היה להם על מה שיסמכו אבל ברפידים היה להם קצת מים אלא שלא היה לשיבץ בשיפץ ולכן לא אמר הכתוב ואין מים לשחות כי מים היה להם אבל לא היו מים לשחות העם כלומר לפי רבוי העם לא היה להם כל כך מים ולכן אמר משה אם היה בבחירתו לשבת ברפידים חדש או חדשים מפני דוחק לזכורא היתי מתפלל להקב"ה שישפיעם המים בשיפץ אבל אנחנו אין לנו בבחירתנו שכל מסעותינו הם ע"פ ה' ואפשר שלא נשב כאן יום או יומים דכתיב ויש אשר יהיה הענן מערב עד בקר ונעלה הענן בבקר ונסעו ויהיה כהן כן. שהרי בחור ט"ו יום עמדו בחנוכה מקומות שלמדבר סין באו ט"ו אייר דכתיב ויבאו כל עדת בני ישראל אל מדבר סין אשר בין אלם ובין סיני בחמשה עשר יום להרש השני וגו' ומשם באו לדפקה ומדפקה לאלום ומאלום לרפידים ואחר כל מה שעמדו ברפידים כשבאו לסיני היה ראש חדש סיון כמו שאז"ל בחדש השלישי וגו' ביום הזה באו מדבר סיני בראש חדש הרי שבתוך ט"ו יום נסעו כמה מסעות על פי ה' וזהו שכיון הכתוב באומרו ויסעו כל עדת בני ישראל ומדבר סין למסעיהם כלומר כמה מסעות עשו לדפקה ולאלום שלא היו שוהין במקום אחד וכל זה היה שלא היו בבחירתם כי אם ע"פ ה' ויתנו ברפידים ואין מים לשחות העם כלומר לא היו מים לפי רבוי העם אבל מ"מ מים היו שם אם היו רולים ללמלם את עלמם ובוה מתגלל הכתוב למשה למה לא התפלל מיד על זה או אח"כ כשרבו עמו לפי שאין ראוי לעשות נסים ולשנות הטבעים כי אם על ד' ההכרח הגמור: **וירב** העם עם משה ויאמרו וגו' בא לומר שזמן העתים שכתבתי לא היו כל ישראל מושגחים לדעת אחד לרבי עם משה על זה כיון שכבר היה להם מים אז"ל ש'היו בלער ובלמלום אבל קצת מהם שהיו בעלי ריב רבו עם משה ולכן הזכירם בלשון רבים כי לא היו מושגחים כלם לדעת אחד ואמרו לנו מים כלומה אחת ואלהיך שאתה אומר שהכל מושגח מחתו ראוי הוא שיתן לנו מים ונסתה בשיפץ ולא נחיה חיי לער או ודאי

שאו"ל שיעידו שלא היו שם מעיינות מימי קדם כדי שיכירו וידעו יכלתו יתעלה שמואל מים מזור החלמים ולכן לא ראה הקב"ה לעשות הנס במים שהיו שם ברפידים להרבותם ולהזליחם בשופע לפי שלא היו מכירים הנס. ועוד הכירו חכמתו והשגחתו יתעלה שהשגיח עליהם לתת להם מים ועוד באו להכיר ראונו כי הוא רואה באומרו ומטך אשר הכית בו את היאור וגו'. כלומר אף על פי ששם עשה המטה פורענות כאן חכה בו האור ויאלו ממנו מים חיים. הרי שהכל תלוי בראונו יתעלה והטוב והרע יולא ממקום ומקור אחד בראונו יתעלה וזה רמזו חכמים ז"ל אמר הקב"ה אין מדתי בכשר ודס שהוא מכה באיזמל ומרפא ברטיה. אבל אני במה שאני מכה בו אני מרפא. לכך נאמר ומטך אשר הכית בו את היאור קח בידך וגו' לומר שהכל תלוי בראונו:

ו**יקרא** שם המקום מסה ומריבה. ופירש ואמר קראו מריבה על ריב בני ישראל עם משה כמו שאמר וירב העם עם משה וקראו מסה על נסות' את ה' לאמר ה'ש' בקרבנו אם אין. וכמו שאמרו ז"ל ילקוט דף ע"ה ע"ד אס הוא רבון על כל המעשים כדרך שהוא רבון עלינו נעבדנו ואס לאו נמרוד בו. רבי נחמיה אומר אס מספיק לנו מזונותינו כמלך שהוא שריו במדינה ואין המדינה חסירה כלום נעבדנו ואס לאו נמרוד בו ורבנן אגורי אס משיחין אנו בלבבנו והוא יודע מה אנו משיחין נעבדנו ואס לאו נמרוד בו. שנראה לע"ד שסבת חילוף אלו הדרשות היא שמשמעות דורשים איכא בינייהו דרבי יהודה משמע ליה שולח בקרבנו נגזר מביום הלאה ביום קרב שהוא לשון מלחמה. ולכן אמרו אס הוא רבון על כל המעשים ללחום מלחמותינו ולהזילנו מיד אויבנו נעבדנו ואס לאו וכו'. ורבי נחמיה דרש בקרבנו כמשמעו ממש רואה לומר בינו ולכן אמר כמלך שהוא שריו במדינה וכו'. כלומר שעימד בהון עמו ורבנן סברי בקרבנו רואה לומר בפנימיותו ובחן נופינו ממש והוא נגזר מוכל קרבי את שס קדשו זו היא סבת משמעות הדרשות. אבל כונתם נראה לענ"ד דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי וכלס כיוונו לדרוש אחד שהביא הרב בעל העקרים מאמר שלישי פ' כ"ד שהתורה תקף על שלשה חלקים יורו על שלשה ענינים שהס החכמה. והראון. והיכולת. וכמו שהאריך שס. וזה הספק שהיו ישראל מספקים בהקב"ה אס הוא חכם יכול רואה שהס שלשה תארים גדולים בו ית'. ר' יהודה רמז לתאר יכול שיהיה לו יכולת בצ"ת ללחום מלחמותינו להזילנו

שמו**ת** רבה דף פ"ו ע"ב ויבא עמלק לא שלוחי מגזירה ראשונה שגזר פרעה עלי וימרו את חייהם והעמיד לו הקב"ה גואל זו מרים על שס המרור. ולא שקטתי

שהוא מהואר בחכם יכול רולה ועם כל זה ויבא עמלק וגו'. וכפר בחכמתו ויכלתו ורלונו כמו שאני עתיד לבאר בפרשת יתרו. זהו מה שגדלה לעניות דעתי יתחק בכ"ר שמואל אדרבי זלה"ה :

פרשת יתרו

וַיְהִי ממחרת וישב משה לשפוט את העם וגו' מאמר בילקוט דף ע"ז ע"ג ומקורו בשבת פ"ה בשני מעט בין גרסא לגרסא וז"ל וכי מן הבקר עד הערב היה דן והלא אין הדיינים דנין אלא עד הסעודה ומה ח"ל מן הבקר עד הערב אלא מלמד שכל מי שמוציא את הדין לאמתו מעלה עליו הכתוב כאלו שותף להקב"ה במעשה בראשית נאמר כאן מן הבקר עד הערב ונאמר להלן ויהי ערב ויהי בקר וגו'. ראו לרדק בזה הויכוח שעבר בין משה ויתרו במאי קא מפלגי ומה היה סברתו של כל אחד ואחד. ועוד כיון שלבסוף הודה לו משה איך מתחלה לא ירד לעומקו של דבר וחז"ל אמרו למה נתעלם מעיני משה לתלות זכות בזכאי כדי שיתלה הדבר ביתרו: **וַנִּרְאֶה** לע"ד בדרך פשט ולישב לשנא דקראי שגרהה במקומות הרבה שיש יתור שמשא רבינו היה מגמת פניו מה שאירע לישראל במעשה העגל שהיו קלי התנועה באמונה ובעניני התורה שהרי להיות בושש כל שהוא כמו שאמרו ז"ל עברו תורות חלפו חק ולכן שם משה מגמת פניו להדריכם ולהיטיבם לישראל בחכמת התורה ולהבינם טעמי הדבר ופירושם כדי שידעו הדברים בשרשם ולא יעקרו ממקומם כדי שיהיו קיימים באמונתם ולזה כיון הפסוק באומרו ויהי ממחרת. ואמרו ז"ל ממחרת יום הכפירים אחר רדתו מן ההר ושהיה מליץ כמה נתחבט לפני ה' על מה שעשו ולכן כדי שלא ישובו לכסלה וישב משה לשפוט את העם וגו' לפי הפשט יראה לע"ד שלא אמר הכתוב וישב משה לשפוט את העם מן הבקר עד הערב דאי הוה אומר כן אומה הקושיא עומדת והלא אין דנין אלא עד שעת סעודה אבל הכונה לומר וישב משה לשפוט את העם עד השעה הקבועה לדון שהיא שעת סעודה ואח"כ לא היה יושב ודן. אלא היה נושא ונותן בעקרי וטעמי המשפטים והדיינים שהיה דן למה זיכה ולמה חייב וזהו אומרו. ויעשר העם על משה מן הבקר עד הערב. שהיו נושאים ונותנים בהלכה ועם זה יתורץ מה שאמרו ז"ל וכי תעלה על דעתך שמשא היה יושב ודן כל היום כלו הורתו אחתי נעשית וכו' אבל בזה

דבר

שקטתי מגזירה שניה אם בן הוא והמיתן אותו והעמיד הקב"ה גואל זה אהרן על שם ההריון. ולא נחתי מגזירה שלישית שגזר ואמר. כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו והעמיד הקב"ה גואל על שם המים זה משה שנאמר כי מן המים משתיהו. ויבא רוגז זה עמלק ויבא עמלק וגו'. קשה דהכי קאמר לא שלתי שהרי כשבא עמלק כבר נחו שקטו מכל החרות הנזכרות וכן אמר בעל המאמר עלמו שהעמיד הקב"ה גואל על כל לרה ולרה וכשבא עמלק כבר ילאו ממלרים ונחו ושקטו מכל החרות. וגראה לע"ד דאין הכי נמי דנחו ושקטו מהכל אבל הכוונה לומר רוע לב עמלק שכפר ביחודו של עולם וביכלתו כמו שכתבתי על פרשת ויסעו כל עדת בני ישראל ממדבר סין וגו' וזהו שאמר בכל החרות שעברו עלי אם הייתי ניגול מהם בהשדלותי אין לתמוה איך בא עמלק כנגדי כי אולי עלה בדעתו שהיה יכול להס לישראל. אבל האמת הוא כי לא שלתי בכחי ועולם ידי אלא שהקב"ה העמיד הגואל. וכן לא שקטתי בהשדלותי אלא שהקב"ה העמיד הגואל. וכן לא נחתי בהשדלותי אלא על יד הקב"ה שהעמיד הגואל. והיה לו לחשוב שהגואל האמיתי הוא הקב"ה ככחו אז כחו עתה ועם כל זה כפר בו וביכלתו באופן שויבא עמלק. והכוונה בשלש גאולות שהביא כנגד שלשה חארים שכפר עמלק והם חכם יכול רולה כנגד רולה אמר גזרת וימררו את חייהם ששם עשה הקב"ה רלונו כמו שאמרו ז"ל על פסוק וכאשר יענו אותו וגו' אמר הקב"ה אני אמרתי לאברהם שאני מרבה בניו ככבדים ואחם מתחכמים שלא ירבו נראה איזה דבר עומד או שלי או שלכם הרי שבין הקב"ה לעשות רלונו וביטל רלונו. כנגד יכול אמר גזרת אם בן הוא וגו' ששם הראה הקב"ה יכלתו וכשאז"ל ותחיין את הילדים יש מהם שראויים לגלות חיגריין או סומין והקב"ה עושה שילאו שלמים או יש מהם שראויים למות בשעת יליאחם או אחם לסכן צם ולמות וכו' כמו שאמרו ז"ל בברכה הרי שהקב"ה יכול על כל והיה מחייה את כלם: כנגד חכם אמר כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו והוא שהקב"ה בלבד חכמתם שהיו האצטרוולוגין שבהם אומרים שמושיען של ישראל על ידי מים ילקה והיו סבורים שבמים יטבעו. ולא היה אלא על ידי בחר מים דכתיב יען לא האמנתם בי וגו' ורבנין אמרי העמיקו ענה שלא יפרע הקב"ה מהם במים שאין הקב"ה משלם אלא מדה כנגד מדה והיו צמחים שלא יביא נזבל לעולם. לכך גזרו להטביעם במים. והקב"ה סיכל עליהם וחכמתם שהולכים על מקום המים הרי שהורה הקב"ה חכמתו באופן

אחי שפיר שמה שהיה עומד כל היום כלו היה נושא ונותן עם הבעלי דינין שדן קודם פעודה או עם אחרים הבאים לידע למה זוכה ולמה חייב: וירא חותן משה את כל אשר הוא עושה לעם ויאמר מה הדבר הזה אשר אתה עושה לעם. לישב כפל הפסוק נראה לענ"ד שהכוונה לומר שראה יתרו שמשה היה עושה לעם ועושה הוא כמו ויעש אלהים את הרקיע ואמרו ז"ל שתקנו על עמדו והוא עשייתו כלומר שכונת משה לא היה לבד היותו דן ומוציא הדין לאחיו אלא שכונתו היתה לתקן ולהחלים לעם ולכן אמר מה הדבר הזה כמה קשה הדבר הזה ודבר מורה קשי כמו דבר האיש הדוני הארץ אחנו קשות. והטעם שהוא קשה הוא אשר אתה עושה לעם ר"ל שאתה רולה לתקן ולהחלים לעם אחד והוא דבר קשה כי לא רבים יחכמו ואי אפשר לכלל להיות כלם חכמים ויודעים טעמי הדברים ופירושם ועוד שהונח שיהיה אפשר מדוע אתה יושב לבדך שמוה נמשך שכל העם נלכ עליך מן בקר עד ערב:

ויאמר משה לחותנו כי יבא אלי העם לדרוש אלהים אמר משה שהיה מוכרח לעשות מה שהיה עושה להיות כי הדת לא היתה נימוסי' כי הדת הנימוסית אם יעבור אדם על אחד מפרטיה אינו עושה כל כך רוע. ועוד דכיון שהיא מסודרת מבני אדם ולפי מה שהשכל מחייב הוא דבר נקל לכיוונו ולעשותו אבל חוריתו היא אלהית למעלה מהשכל ואינה נודעת כי אם על פי הקבלה כי אין השכל האנושי מחייבה. ועוד שכיון שהיא אלהית העובר על אחד מפרטיה עושה רוע גדול כי לא יפלא ממנה כל דבר ולכן לר"ך שיהיה כל אחד עומד על משמרתו ולא ילא ממחילתו לעבור כמלא ימא וכל זה לא היה כי אם על ידי ולכן כל העולם כלו באים אלי וזהו כי יבא אלי העם לדרוש אלהים להיות שאני הייתי הסרסור בזה לדרוש אלהים שהם דברים אלהי' ולמעלה מהשכל ולקיימן ולהעמידן על אחתהן של דברי' הוא מוכרח שיהיה אני ולא אחר להיות אני השליח באופן שלא יהיה להם ספק. ועוד כי יהיה להם דבר בא אלי ר"ל כי החורה נחלקת לנ' חלקים והם דברים חקי' ומשפטים דכתיב מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל. הדברים הם החלק המקיף בדעות אמתיות כמו מציאות השם ותורה מן השמים והשנאה ושאינו גוף וחייוש העולם. חקים והוא כלל המצוות אשר אין טעמם נודע באכילת חויר ולבישת שטעמו וזריעת כלאים ופרה אדומה. משפטים הוא חלק המקיף על עשיית היישר ועל הרחקה העול כמו שהארץ בכל זה הרב בעל העקרים מאמר ג'

פרק כ"ד. ולכן כנגד החלק הראשון אמר כי יהיה להם דבר בא אלי לא אמר באים אלי כי אינו מדבר בענין הפרש שיש בין איש לחבירו. אלא מדבר בספק שיש לאדם בינו לבין עצמו אלא חלק המקיף בדעות ובאמונות הנקראים דבר כמו שכתבתי להיוחס עניני' קשים ילכן אמר כי יהיה לאיזה מהם איזה ספק אלא דבר מהדברים ודרוש מהדרושים בא לשאול ממני באיזה אופן יובן או יאמן זאת האמונה: כנגד המשפטים אמר ושפמתי בין איש ובין רעהו ולרמוז שהם משפטים לדיקים אמר ובין רעהו. לרמוז שמקבלים עליהם את הדין בסבר פנים יפות עד שגשגאים אחים ורעים: כנגד החקים אמר והודעתי את חקי האלהים ואת תורתיו וקאמר חקים ותורות לרמוז שיש בהם עשה ולא תעשה: ויאמר חותן משה אליו כבול תבול גם אתה וגומר אז"ל א"ל הסתכל בקורה זו כשהיא לכה ב' וג' נכנסין תחתיה ואינן יכולין לעמוד בה. ד' וה' נכנסין תחתיה יכולין לעמוד בה וכו' לר"ך לדקדק מה היתה הכונה להמשילם לישראל לקורה ומה טיבן של דברים אלו ונראה לעניות דעתי שמלאתי שאמרו ז"ל בדרבה פרשה שמות דף ס"ה ע"ג וז"ל למה הקדים אלו לאלו לפי שהשפטים תורת העולם זה שמתקן תקרה כראוי נותן עזיה של תקרה זו בלד ראשה של אחרת שאינה שזה לפיכך מקדים אלו לאלו ומנין שהם תקרתו של עולם. שכן ישעיה הנביא אומר שמע אלי יעקב וישראל מקוראי הרי ישראל נמשלו לקורה ולכן אמר יתרו בשלמא אם ישראל לא היו חדשים ממש בזאת האמונה אולי היה אפשר לעשותם ולהחכים כמו שאתה חושב אבל הם חדשים ממש בזאת האמונה ואין להם שום שורש בה בשאז"ל על גוי מקרב גוי ולכן הם מלאים לחות ואמונות כוזבות שהם מהך מזדיל גדול ביניה לבין האמת ולכן הוא דבר קשה וכבד ממך הדבר ולכן אז"ל הסתכל בקורה זו כשהיא לכה וכו' כלומר כי כמו שהקורה מחמת לחותה היא כבדה ואינן יכולין לסבלה וסבת לחותה היא יניקתה ממקום מושבה ועבר זמן מועט שפסקה היניקה אבל בהמשך הזמן החום והיושב והאוויר השולט מתיך ומיבש הלחות ההוא באופן שיכולין לסבלה כן ישראל מחמת יניקתם ממלרים האמונות הרעות כמו שנאמר איש שיקוני עיניהם לא השליכו ואת גלולי מלרים לא עזבו וכו'. ויש זמן מועט שפסקה יניקתם. לכן הם עדיין לחים וכבדים עד מאד באופן כי כבד ממך הדבר וכו':

ערת שמע בקולי אענך ובה יהיה אלהים עמך הכונה לומר שישיע הקדוש ברוך הוא שפע ונבואה

ונבואה עליו וזה כי אין הנבוא' שורה כי אם על חכם גבור ועשיר שלריך שהנבוא' יהיה גופו מוכן לקבל השפעת ולא יהיה חלוש המול. ולכן אם תעשה מה שהיית עושה מקדמת דנא נבל תבל. באופן שתחלש ולא תהיה מוכן לקבל השפעת ולא יהיה אלהים עמך. אבל אם השמעת לקולי יהיה אלהים עמך. ולתקן העצמות שאמר משה שהיו מכריחים לו לעשות כן כמו שכתבתי אמר היה אלה לעם מול האלהים וגו' והזהרת אלהם וגו': הבונה היה לומר אלה אמרת כי יבא אלי העם לדרוש אלהים לכן אמר היה אלה לעם מול האלהים כלומר התורה נחלקת לשלשה חלקים כמו שאמרת לדעות אמתיות וחקים ומשפטים הדעות האמתיות. היה אלה לעם. כלומר להיות שהדעות האמתיות הם יסוד ועקר האמונה והם דרושים אלהיים ראוי הוא שיתאמת זה על ידך וכנגד זה אמר היה אלה לעם מול האלהים להיות דרושים נוגעים לאלהות. והעצם לפי שאם ישתלשל איזה ספק בזה והבאת אלה את הדברים שהם אלו הדרושים שנקראים דברים כמו שכתבתי אל האלהים והקדוש ברוך הוא יתן אי זה ספק על ידך ולהיות עקר האמונה תלוי בדבריו ראוי הוא שיהי' זה על ידך ואחר שיהיה האדם קיי' ביסודי האמונה ועקריו. החקים והמשפטים שהם כמו ענפים. כל אחד ואחד כתמר יפריח בהם ויעשו פרי למעלה ודי בזה שהזהרת אתה את החקים והם התורות: וכנגד המשפטים אמר והודעת להם את הדרך ילכו בה ולפי שהם נחלקים למה שבין אדם לחברו ולמה שבין אדם למקום לכן כנגד הא' אמר את הדרך ילכו בה. וכנגד הב' אמר ואת המעשה אשר יעשון. ואשילו בזה תוכל לתקן קצת והוא ואתה תחזה מכל העם וגו' וכמו שפירשו המפרשים. ועוד שאפי' בזה הדבר הקשה יציאו אליך באופן שאין שום דבר פקפוק מכל מה שאמרת באופן שאם את הדבר הזה תעשה אני יודע שאתך אלהים יאשיפע נבואתו עליך בשופע גדול והקטע לפי שזיכרת עמוד וזהו בריא ושלם בגופך ומוכן לקבל נבואתך. ועוד שגם כל העם הזה על מקומו יבא בשלום למולא דין מוכן בכל עת לשמוע טענותם. זהו מה שראיתי לפרש בזה הפרשה הנעיר יתקן בכ"ר שמואל אדרבי זלה"ה.

בחדשי השלישי וגו'. אמרו רז"ל אינו אומר בירח השלישי. כמו שאמר בירח זיו בירח בול בירח האיתנים אלא בחדש אמר הקדוש ברוך הוא חידוש דברים אני עושה ומחדש אתכם למה הדבר דומה למלך שהיה לו בן ועמד על פרקו בקש אביו להשיאו אשה ולא

היה ארנטיין אמר המלך אין כבודו של בני להשיאו בחצר ישנה אלא אם אמתין עד שאעשה חדשה אני מאחר שמחת של בני מה עשה המלך הביא נפחים ואומנים והיו מנחמין בכלי נחשת הביא חרשים והיו מסרגין בכלי עץ כך כשילאו ישראל ממזרים היו בהם סומין חרשין ותגרין אמר הקדוש ברוך הוא תורה כלה תמימה שלימה היא שנאמר תורת ה' תמימה אמר הקב"ה אתן אותה לדור הזה ויש בהם בעלי מומין אמתין עד שיעמדו בנייהם אני מאחר בשמחתה של תורה- מה עשה הקב"ה ריפא אותם ונתן להם את התורה ומנין מי שהיה סומא היה רואה שנאמר וכל העם רואים את הקולות וגו' ומי שהיה חרש נעשה שימע שנאמר נעשה וגשע וגו'. ומי שהיה חוגר נעשה שלם דכתיב וינעו ויעמדו מרחוק. (פירוש זה המא' כתבתיו בדברו' שביעי באורך) והכונה בו דרך כלל לומר חסרון ההכנה שהיה בישראל לקבל את התורה להיות נמלא בהם בעת ההיא סבלות קניני הן בדעות הן במדות וזה היה להם להיותם במזרים שיתעורבו בנוס וילמדו מעשיהם. ולכן הוכרח הקב"ה לחדשם ולהעביר החלודה מנגד פניהם הן מהדעות הן מהמדות כדי שיהיו מוכנים לקבל את התורה: וידוע זה בהקדמה והיא שהיא ידוע שתורתנו הקדושה מקפת על שלשה ענינים מורים היות הקב"ה חכם יכול רולה כמו שכתב הרב בעל העקרים מאמר שלישי פרק כ"ד כי החוקרים מתארים לו יתעלה אלו השלשה מארים ביחוד ומלינו שישאל היו מסופקים בשלשה מארים אלו לא לבד מיד בלאחרם ממזרים אלא אפי' אחר שעמדו ברפידים היו מסופקים בהם. שכן אמרו חס"ד בקרבנו אם אין ואמרו ז"ל אם הוא רבון על כל המעשים בדרך שהוא רבון עליו וכו'. וכמו שפירשהו שם שהכונה לומר אם היה הקב"ה חכם יכול רולה ולהיות שהקב"ה פורע מדה כנגד מדה הביא עליהם עמלק שכפר גם כן בשלשה אלה. כפר ביכלתו יתעלה כי מי שמע מכות מזרים וקריעת ים סוף וכו' להלחם בישראל אם לא שכפר ביכלתו וכן אמרו ז"ל על פסוק ויבא עמלק מלמד שכנים עמלק את כל אומות העולם ואמר להם בואו ושיעונו אמרו אין אנו יכולין לעמוד כנגדן שהרי פריה עמד כנגדן ונצטו הוא וחילו בים סוף וכו' באופן שכל האומות הודו ויכלתו יתעלה ועמלק בא להלחם כנגדם. גם כפר בחכמתו שבין לבא נגד ישראל בשעה המחייבת רע על ישראל ולכן אמרו ז"ל ויהי ידיו אמונה עד בא השמש מכאן שעמדה לו השמש וכו' וכל זה כדי לבלבל לו השעה שבין וכמו

מקבלין את התורה. שהכונה ליומר שישאל היו חולים ובעלי מומין באמונתם מלך שעמדו במלכים עסוקים בחמור ובלגנים ולא היה ספק בידם להשתדל ולהבין בדעות ובמושכלות להשיג שלשה תארים אלו בו יתברך עד שיהיו מוכנים לקבל התורה וזו היא זיוון והדרן. כי חכמת אדם תאיר פניו ובחסרון החכמה תחסר הזיו אמר הקב"ה יתעדנו ויקבלו האמונה בשלשה תארים אלו בראותם הבאר והמן והשלל וזה כי הבאר הורה הזיו יתברך חכם ויודע הכל ולא יפלא ממנו כל דבר ויוכן זה עם מה שאמרו חז"ל על פסוק עלי באר ענו לה אמר אברהם לאבימלך הן לי באר שגולו עבדיך עשה עמנו בלא יודע אמר לא ידעתי מי עשה את הדבר הזה אמר לו אני מעמיד כבשות ואחם מעמיד כבשות מי שהמים עולין ומסקין לאנו הבאר שלו. בעבור היתה לי לעדה אין כתיב כאן אלא בעבור תהיה לי לעדה רמו עתידה הבאר להיות לעדה. מה הנה שבע כבשות רמו לשבעה דורות נלרכים לה וכו' הרי לך שהבאר היה מודיע היות הקב"ה חכם ויודע הכל ולא יפלא ממנו כל דבר. והודיע איך הבאר היה של אברהם במה שהיו עולים המים לקראת לאנו וזרעו לכך נאמר עלי באר ענו לה. שהיו המים עולים לקראת ישראל. המן הורה היות הקב"ה רואה אמרו ז"ל שמוט רבה פ' כ"ח דף פ"ו ע"ב ומשביע לכל חי מזון אין כתיב כאן אלא לכל חי רטון שהוא נותן לכל אחד רטון מה שהוא מבקש ואם תמה איה על הדבר ראה מה עשה לישראל בעולם הזה שהוריד להם המן שהיה בו מכל מיני טעמים והיה כל אחד מישראל טועם כל מה שהיה רואה שכן כתיב זה ארבעים שנה ה' אלהיך עמך לא חסרת דבר מהו דבר כשהיה מתאווה לאכול דבר והיה אומר בפיו אלולי היה לי פטימא ה' לאכול מיד היה נעשה לתוך פיו טעם פטימא (עוף שנקן) דבר היו אומרים והקב"ה היה עושה רטון. אמר רבי אבהו אף הדבר הזה היה אומר בפיו אלא חושב בלבו לומר מה שנפשו מתאווה והיה הקב"ה עושה רטון והיה טועם טעם מה שהיה מתאווה וכו'. הרי שהקב"ה הוא בעל הרטון שהיה ממלא רטון. ועוד כתב הרמב"ן פ' בשלח על מה שאמרו חז"ל לחם אצירים אכל איש לחם שמלאכי השרת אוכלים כתב והמן הוא מתולדות האור העליון שנתגשם ברטון בוראו יתברך וכו'. הרי שהמן מכל לר מורה היות הקב"ה בעל הרטון: היטלו הורה היות הקב"ה יכול לפי שמינו שאמר משה על ענין השלו בפרשת בהעלותך מאין לי בשר לתת

שכתב הרב בעל נוח שלום מאמר ג' פרק ז'. גם כפר בראיו אמרו ז"ל על פסוק ויוצב כך כל הנחשלים אחריו הכה אותם מכת זנב היו מחתכין מילותיהן של ישראל וזורקן כלפי מעלה ואומרים בזה בחרת עול מה שבחרת הרי שגפר בשלשה תארים אלו היותם נמלאים בו יתברך. והוא היה משתמש משלשה תארים אלו הוא בזה בזה גדול וחילשת ישראל כמו שאמרו חז"ל אין רפידים אלא רפיין ידים שרפו ידיהם מדברי תורה. וגם בא בחכמה שכיון השעה לבוא כנגדם. וגם בראיו שלא עזרו ישראל עליו אלא הוא בקש אותם כמו שאמר ויבא עמלק וכמו שאמרו חז"ל רבי יהודה הנשיא אומר חמשה עממין פסע עמלק ובה ועשה מלחמה עם ישראל וכו' רבי נתן אומר ת' פרסה פסע עמלק וכו'. וכיון שהיו ישראל רפויים באמונה באלו השלשה. לכן הולך משה לומר ליהושע בחר לנו אנשים כלומר שהיו לדיקים ויראי חטא. כמו שאמרו חז"ל כדי שיעשה הקב"ה בזכותם גם כי ישראל דרך כלל לא היו ראויים לכך ולכן נתייחסה מלחמה זו לה' כמו שאמר מלחמה לה' בעמלק להיות שבה מכת ג' תארים הנזכרים. ואין יכול לו כי אם הקב"ה שהוא בעל השלשה תארים הנזכרים באמת: ולכן בהיות ישראל ברפידים שהיו רפויים באמונה ומסופקים בשלשה תארים אלו לא היו מוכנים לקבל את התורה שכיון שהתורה מיוסדת על שלש תארי' אלו איך יקבלו מי שמסופק בהם אצל אחר שראו שביטל הקב"ה חכמתו ויכלתו ורטונו של עמלק ונתאמת אללם היות הקב"ה חכם יכול רואה אז הוכנו לקבל את התורה. ועם זה יוצנו הפסוקים בחדש השלישי ללאת בני ישראל מארץ מצרים. כלומר להיות שישאל יאלו מארץ מצרים ונתערבו בהם וברוע אמונתם. זו היא הסבה שאחר הקב"ה מלאת להם התורה עד החדש השלישי לפי שביום הזה באו מדבר סיני. כלומר לא הוכנו לבא לסיני עד היום הזה להיות שהיו רפויים ומסופקים בשלשה תארים אלו ואיך יקבלו התורה שמיוסדת ומקפת על שלשתן ולזה כיוון חז"ל באמרם אמר רבי לוי לבן מלך שעמד מחליו אמר פורגונו ילך לו לאיסכולא אמר המלך עדיין לא בא זיוו של בני והוא הולך לאסכולא אלא יתעדן בני שנים שלשה חדשים במאכל ובמשתה ואחר כך ילך. כך כיון שיאלו ישראל ממלכים היו ראויים לקבל את התורה והיה בהם בעלי מומין משעבוד קיט ולבנים אמר הקב"ה עדיין לא בא זיוו של בני והם מקבלין את התורה אלא יתעדנו בני שנים שלשה חדשים בבאר ובזון ובשלל ואח"כ

דף ש' ע"ג פרשה תלא רבי תנחום בר חיילאי פתח.
זכרונכם משלי אשר וגו' אמר הקב"ה לישראל הו' זהירין
בשתי זכירות שכתבתי לכם בתורה תמחה את זכר עמלק
כי מחה תמחה את זכר עמלק משלי אשר משולי אשר
אם זכיתם הרי אתם בניו של אברהם שהמשיל עצמו
כאשר שנאמר ואנכי עפר ועפר . ואם לאו לגבי חמר
גביכם התקינו עצמיכם לשעבודתו של מזרים מה כתיב
וימררו את חייהם בעבודת קשה בחמר ובלבנים . ראוי
לדקדק מה שייכות יש לזכירת עמלק עם אברהם ועם
שעבודתו של מזרים שנראה מתוך דברי המאמר שנמשכים
זה מזה . ועם מה שכתבתי יובן עם היות שיש לי כונה
אחרת בו ואין כאן מקומו (כתבתיו בפרשת תלא עיין
שם) : וזה שכתבתי לישראל זהירין בזכירות עמלק והמלחמה
שעשה הקב"ה עממה עד שנפרסם משם היות הקב"ה
חכם יכול ראה ודאי שאז הם זוכים להיות בניו של
אברהם שגם הוא היה ראש המאמינים והאמין שלשה
תארים אלו לכך זכה לתורה כמו שכתבתי וגם אתם
תזכו לתורה ותהיו קיימים באמונתה שמקפת בשלשה
ענינים אלו וכנהו לאברהם בשם אשר למנוח למעלה
התורה שמלאת עיוסקיה מדינה של גיהנם כמו שאמרנו ז"ל
על פסוק להבין משל ומליה זו תורה ונקראת כן שמלאת
עיוסקיה מדינה של גיהנם וזה דמיון באשר כי מה האשר
אין האור שולט בו כך אברהם המאמינים אמונתו אין
אור של גיהנם שולט בו וכמו שאמרנו ז"ל אברהם אבינו
עומד בפתחו של גיהנם ואינו מניח אדם מהול מישראל
ליכנס בתוכה ואם לאו וכו' . כלומר שלא יהיה נגד
ענינים אמונת שלשה תארים אלו נמצא שאי אפשר
שהאמינו בתורה שהיא מיוסדת על שלשה אלו וכיון שכן
התקינו עצמיכם לשעבודתו של מזרים שהרי לא זכו ללאה
משם אלא בזכות התורה . וכמו שאמרנו ז"ל על פסוק
בהוליאך את העם ממזרים תעבדון את האלהים על ההר
הזה מה שאמרת באיזה זכות אוליאת ממזרים . הוי
יודע שבזכות התורה שהם עתידים לקבל על ידך בהר
הזה הם יולאי' משם וכיון שאינם מאמינים בתורה
התקינו עצמיכם לשעבוד כי בהבטל הסבה תבטל
המשוכב : אבל כאן לישראל כיון שנשעו מרפיון האמונה
שהיה להם ברפידים והאמינו מחמת מלחמת עמלק
אמונה שלימה בשלשה תארים אלו מיד ויבאו מדבר סיני
ויחמו במדבר ויתן שם ישראל כלם כאיש אחד להיות
נגד עיניהם אמונת ההר זה אברהם שנקרא הר . וגם
משה עלה אל האלהים ויקרא ה' אליו מן ההר ר"ל

בזכות

לחת לכל העם הזה כי יבכו עלי לאמר תנה לנו בשר
ונאכלה . לא אוכל אנכי לבדי לשאת וגו' ועוד נאמר
שם הלא ובקר ישחט להם ומלא להם וגו' ויאמר ה'
אל משה היר' תקצר ולכן נתן להם השלו שנאמר ויגו'
שלוים מן הים ויטוש על המחנה בדרך יום כה וגו' .
הרי שהשלו מורה יכולתו . ולכן איתר הקב"ה מולתת להם
התורה שלשה חדשים אלו כדי שיתעדנו בשלשה תארים
אלו שעל ידם יכירו וידעו היות הקב"ה חכם יכול ראה
ובזה הוכנו לקבל את התורה המקפת בשלשה תארים אלו
ולכן ביום הזה באו מדבר סיני לקבל את התורה ויסעו
מרפידים ויבאו מדבר סיני וגו' כבר אמרנו ז"ל מה ה"ל
לחזור ולפרש מהיכן נסעו מקיש נסיעתן לביאתן מה
ביאתן לסיני בתשובה אף נסיעתן מרפידים בתשובה
ולפי מה שפירשתי יאמר ברפידים היו מסיפקים בג'
אלה כמו שאמרנו ה' ה' בקרבנו אם אין . וכמו שכתבתי
אבל ענה שראו המן והשלו והבאר וגם מלחמת עמלק
שממך כל הדברים האלו ידעו היות הקב"ה חכם יכול
רואה . נסעו מרפיון האמונה שהיה להם ברפידים ובאו
לכלל אמונה שלימה ולכן ויבאו מדבר סיני לקבל התורה :
באופן שייסעו מרפידים אינה נסיעה גופנית אלא נסיעה
רוחנית שנסעו מרוב האמונה ובאו לכלל אמונה
שלימה . ועם זה יובן מה שאמרנו ז"ל שמוות רבה פכ"ה
פ"ב ז"ל . אמר הקב"ה למשה לא יתנה לך תורה אלא
בזכות אברהם שנאמר לקחת מהמות באדם ואין אדם
האמיר כאן אלא אברהם שנאמר האדם הגדול בענקים
הוי ומשה עלה אל האלהים ויקרא אליו ה' מן ההר בזכות
ההר ואין ההר אלא אבות שנאמר שמעו הרים את ריב
ה' שהכונה לומר מה שכתבתי שבזכות אמונת שלשה
תארים אלו זכו לקבל את התורה וזהו שרמזו באומרו
בזכות אברהם כלומר בזכות האמונה שהאמין אברהם כי
אברהם שהיה ראש המאמינים האמין באת הקב"ה חכם
יכול רואה שכתבתיו וביכלתו יתעלה נלח הוא המלכים
וגם ביטל המול הדוחקו ואומר אברהם אינו מוליד וכמו
שאמרנו ז"ל וגם האמין היות הקב"ה רואה כשקיים מצות
מילה בהיותו בן מאה שנים לעשות רצון קונו . וגם
בשחיטת בנו יחידו יחזק לעשות רצון קונו ולכן זכה
לתורה כמו שנאמר כי ידעתיו למען אשר יראה את בניו
ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות לזקנה ומשפט
ואמרנו חז"ל שקיים אפי' מצות ערובי תבשילין כך ישראל
כיון שבאו לכלל אמונת שלשה תארים אלו הוכנו לקבל
התורה ובאו לסיני ועם זה יובן . מאמר אמרנו ז"ל בילקוט

לדרוש גדול הערך שכבר הארכתי בו בדרושי' אם תפול
 אהבה מהקב"ה לישראל וכבר דברו בזה המפרשים ואמרו
 שהאהבה שאוהב הקב"ה את ישראל היא אהבה סגולית
 בלי טעם כמו השחק בחדש שהיא סגולה בו בלי טעם
 כי אינו נמלא בו לא מלד הכמות ולא מלד האיכות.
 וכבר הארכתי בדרוש הזה והוכחתי מכמה טענות וראויו'
 כי האהבה שאוהב הקב"ה את ישראל הוא אהבה בטעם.
 ולכן אם עושים רעו' יתעלה אוהב אותם ואם לאו
 שונא אותם ואם היתה דרך סגולה הסגולה היא דבר
 דבק ולא תפרד לעולם. ולכן אמר הקב"ה שלא יעלה על
 לבכם לומר שהאהבה שאני אוהב אתכם היא סגולית. ועל
 כן לא תחושו לדקדק במעשיכם כי כבר האהבה שלי דבקה
 עמכם ולא תפרד כי אין הדבר כן אלא והייתם לי סגולה
 וגו' כלומר תהיו לי במדרגת סגולה בבחינת העמים
 ולפי סברתם שיאמרו כך והטעם שאומרים כך הוא לפי
 שלי כל הארץ. וכיון שכל הארץ של הקב"ה היא והוא
 ברא הכל למה אוהב לאומה זו יותר מאומה אחרת אלא
 ודאי אין זה כי אם סגולה בלי טעם זו היא סברת
 האומות. אבל אתם תדעו נאמנה שאם תהיו לי ותראו
 להיות אללי ודבקים עמי הוא על תנאי שתהיו ממלכת
 כהנים וגוי קדוש כלומר שתהיו שלמים בדעות ובמדות
 בדעות רמו באומרו ממלכת כהנים כי שפתי כהן ישמרו
 דעת ותורה יבקשו מפיהו כנגד המדות וגוי קדוש נבדל
 ומופרש ממדות פחותות: אלה הדברים קשים כגידון
 אשר תדבר אל בני ישראל שצריך שיפשטו במעשיהם
 אם ירצו שתהיה אהבתי דבקה עמכם ולא יעלה על לבם
 שבין כך ובין כך אהבתי דבקה עמכם. כי אין הענין
 כך אלא אדרבה כבר כתיב ואם לא תשמעו וגו'. וגעלה
 בפני אתכם אלה הדברים הקשים ראויים לדבר לאנשים
 הרשומים שבישראל שיודעים מה טיבה של עבודתו
 ודבקו יתברך:

שמות רבה פכ"ח דף סח ע"ב ז"ל וישב משה את
 דברי העם אל ה' אותה שעה בקש הקב"ה
 ליתן להם את התורה ולדבר עמם. והיה משה עומד
 אמר הקב"ה מה אעשה מפני משה אמר רבי לוי משל
 למלך שבקש לעשות אופימטאטא חוץ מדעתו של
 איפרטוס אמר ליה עשה דבר פלוני אמר ליה כבר נעשית
 שוב א"ל לך קרא לפלוני סונקליתוקוס ויבא עמך עד
 שהוא הולך עושה המלך מה שבקש כך בקש הקב"ה ליתן
 עשרת הדברות היה משה עומד מלמד אמר הקב"ה אני
 גולה להם את הרקיע ואומר אנכי ה' אלהיך הם אומרים

בזכות אמונת ההר והוא אברהם שהאמינו ישראל שכיון
 שהאמינו אמונה שלימה הוכנו ישראל לקבל התורה עד
 שזכה משה שיעלה אל האלהים ויכתוב התורה על ידו:
ושמעתיו אומרים שכונת הפסוק לומר גודל האמונה
 והבטחון שבטחו ישראל בהקב"ה וזה
 בדרבו של עולם הוא שאיזה חיל שערבו מלחמה
 משהדלים לעמוד במקום גבוה ולא בטרצה כדי שלא
 יקומו עליהם אויביהם ומה עתה ישראל שיאלו ממלחמת
 עמלק שהיה להם לעלות אל ההר ולא לעמוד במדבר
 במקום נמוך פן ישובו עמלק ויעלו אל ההר להלחם
 עמם אבל ישראל היו כל כך בטוחים בישועתו יתעלה
 אחר שראו מלחמת עמלק שאף על פי שיטעו מרפידים
 ששם היתה מלחמת עמלק ויבאו מדבר סיני ויחנו במדבר
 וכן הראו לא היה להם לעמוד שם במדבר אלא לעלות
 אל ההר ג' ויחן שם ישראל נגד ההר: כה תאמר לבית
 יעקב אלו הנשים ואמירה הוא לשון רכה. ותגד לבני
 ישראל אלו האנשים הגדולים והרשומים שבישראל ותגד
 להם דברים קשים כגידים. ובא לפרש שתי החלוקות
 כנגד כה תאמר לבית יעקב אמר אחם ראייתם אשר
 עשיתי למלכים ר"ל לשרו של מלכים הנקרא מלכים וכמו
 שא"ל על פסוק והנה מלכים טסע אחריהם נוסעים
 אינו אומר אלא נוסע. שכן של מלכים היה שמו מלכים
 והוא וינער ה' את מלכים בתוך הים זה שכן של מלכים
 ואח"כ וינער פרעה וחילו וכן סוסייה ורוכביה לא
 נאמר אלא סוס ורוכבו זה השר שלהם. ועם זה יובן
 מה שאמר הכתוב ברוך ה' אשר הליל אתכם מיד מלכים
 ומיד פרעה וחור ואמר אשר הליל את העם מתחת יד
 מלכים והרי כבר אמר לעיל מיד מלכים אלא הראשון
 כמשמעו. והשני רמו לשרו של מלכים שנקרא מלכים.
 באופן שואש אתכם על כנפי נשרים. והם נשרי שמים
 כמו שכתב הרב בעל העקידה עי"ן שם וזה שכיון שכבשתם
 שרו של מלכים ודאי שהעליתי אתכם על כנפי נשרי
 שמים וביא אתכם אלי לכן מכאן והלאה ראוי שתחושו
 לכבודי אלו הם דברי פיוס שתאמר לבית יעקב. וכנגד
 ותגד לבני ישראל שהם דברים קשים אמר ועתה אם
 שמוע תשמעו בקולי שהם מלות עשה ושמרתם את צויותי
 שהם מלות לא תעשה כי השמר פן ואל איש אלא לא
 העשה והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ
 ואתם תהיו לי וגו'. שיש לדקדק בפסוק שלמה טרח וכתב
 לן קרא ואתם שהרי ידוע הוא שעמם הוא מדבר והיה
 לו לומר ותהיו לי ממלכת כהנים וגו' אלא שהכוונה לרמוז

מי אמר משה או הקב"ה אלא ירד משה ואח"כ אני
אומר אנכי ה' אלהיך כך אמר הקב"ה למשה לך אל העם
וקדשם היום ומחר וגו' אמר ליה כבר הקדשתי שגא'
כי אתה העדות בנו לאמר וגו' אמר ליה לך רד ועלית
אתה ואהרן עמך וגו' עד שמשה ירד בגלה הקב"ה
שנאמר וירד משה אל העם מיד וידבר אלהים את כל
הדברים האלה לאמר . כל ימי נלעצתי על מאמר זה
מי הכריחו להקב"ה לקרוא למשה שיעלה להר עד
שהוכרח לבקש עילה לחזיר להורידו כדי שלא יהיו
ישראל מסופקים מי הוא המדבר אליהם והלא לא מלינו
שדבר הקב"ה שום דבר עם משה מתוך אותה קריאה
שקראו הקב"ה שנאמר ויקרא ה' למשה אל ראש ההר
ויעל משה אלא חתף ומיד שעלה ביקש עילה להורידו
וכיון שכן למה קראו . עד שהקב"ה אנה לידי מאמר וזה
לשון . רבי יהודה אומר מנין אתה אומר שאמר המקום
למשה הריני אומר לך דבר ואתה מאזיני ואני מודה לך
שהיו ישראל אומרים גדול משה שהודה לו המקום .
וגם כך יאמינו לעולם רבי אומר אין אנו לריבין לעשות
למשה גדול אלא אם כן עשינו שהקב"ה חזר בו בדבורו
אלא מלמד שאמר המקום למשה הריני קורא לך מראש
ההר ואת עולה שנאמר ויקרא ה' למשה וגו' . שנראה
לעניות דעתי שרבי יהודה ורבי שניהם יחד באו ליתן
טעם לקריאה זו שקרא הקב"ה למשה אלא שבפירוש
הפסוק קא מפלגי דר' יהודה סבר שפירוש הפסוק כך
הוא ויקרא ה' למשה אל ראש ההר סבת קריאה זו היא
לפי שיעל משה . כלומר שמתוך קריאה זו עלה משה
לגדולה ובאיהו אופן עלה שהרי ויאמר ה' אל משה רד
העד בעם פן יהרסו אל ה' לא חזר בו הקב"ה שחזר
במה שאמר לו לא יוכל העם לעלות אל הר סיני וגו'
והקב"ה הודה לו שהרי הוכרח לומר לו דבר אחר לך
רד ועלית אתה ואהרן וגו' וכיון שהודה לו הקב"ה
נתעלה משה הרי שסבת הקריאה היתה ממש לבקש אח"כ
עילה להורידו ולווכח עמו להודות לו כדי שיכירו וידעו
ישראל שמשה גדול כיון שהקב"ה הודה לו . ואם תאמר
והיאך באו ישראל לכלל ידיעה זו דהא תניא קול לו קול
אליו משה שמע וישראל לא היו שומעים . וי"ל שהרי אמרו
ביומא פרק קמא לא קשיא הא בסמי הא באהל מועד
דקא באהל מועד משה שמע ולא ישראל אבל בסמי
היו ישראל שומעים הכל . וכן נראה מתוך דברי הרמב"ם
הלכות יסודי התורה פ' ח' שכתב ובמה האמינו במעמד
הר סיני שעינינו ראו וכו' ואנו שומעים משה משה לך

פרשת מטות

הנהגות מלך במשפט יעמיד זה הקב"ה כשנא ליתן
חורה לישראל פתח ומשפט מה כתיב

שם בם לו חק ומשפט וכאן למד משה את המשפטים שלמד לישראל. בדרוש השביעי אשר חברתי כתבתי והכרחי מכמה מאמרים היות אחת שלא היו לישראל מוכנים לקבל את התורה בזמן יליאתם ממצרים. אבל הקב"ה שלו נחטט עלילות כדי לזכותם. המליא המלאה שהסדר עסדר במלכ הד' יסודות שמהם נחיסד העולם מלד חומרו אותו הסדר בעלמו סודר בנתינת התורה שממנה נחיסד העולם מלד לורחו. וזה שמלינו שההילכות היסודות אינו בחיבור שני יסודות הפכיים לגמרי מן הקלה אל הקלה משני קלותיו שהרי לא חיבר יסוד המים אל יסוד האש. להיות כי יסוד האש הוא חם ויבש ויסוד המים קר ולח והם הפכיים זה לזה משני קלותיו. אבל שם ביניהם יסוד האויר שהוא חם ולח שמלד חומרו דומה ליסוד האש ומלד לחותו דומה ליסוד המים באופן שנאחזים זה עם זה. וכן בדרך זה לא לירק וחיבר יסוד הארץ אל יסוד הרוח להיות כי יסוד הרוח הוא חם ולח ויסוד הארץ קר ויבש והם הפכיים לגמרי ונפרדים זה מזה. אבל שם ביניהם יסוד המים שהוא קר ולח שמלד לחותו דומה ליסוד הרוח ומלד קרירותו דומה ליסוד הארץ באופן שהיסודות כלם הם נאחזים זה עם זה כדמות סולם כן בבחינה זו סדר נתינת התורה כדמות סולם מוכן לעלות בה כל אדם הרואה לעלות בה וזה כי מלאנו ראינו כי התורה בכללה תקיף בשלשה חלקים והם דברים חקים ומשפטים וכמו שנאמר מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל. הדברים הם החלק המקיף בדעות אמתיות והדרוש' העמוקים האלהיים אשר אינם תלויים במעשה כלל. כי אם בליור אלהי שכלי לבד. החקים הם המעשים אשר אין טעמם נידע כי אם חקה חקקתי גזרה גזרתי ואין להרהר כי אם לעשות רצונו ית' שגור כך. משפטים הם מעשים שטעמם נודע לקרב היושר ולהרחיק העול ושכל האדם מחייב כך ולהיות חלקי גדרי התורה אלו הנזכרים לכן להיות לישראל בלתי מוכנים בעת ההיא לקבל מיד ובתחלה הדברים השמיעיים לא נת' הקב"ה תחלה הדברים כי אם המשפטים וכמו שאמר המאמר שהתחלתי פתח במשפט וכו' וכמו שאז"ל רבי שמעון בן יוחאי אמר מה ראו דינים לקדם כל המצות שבתורה וכו'. והטעם לזה שכיון שהמשפטים הם מעשים ששכל האדם מחייבם דבר נקל הוא עם היותם בלתי מוכנים לקבלם עליהם לעשותם בבחינתם שהקב"ה לזה על כך. ואחר שהאדם הרגיל עצמו בכך לעשות המשפט שהוא מעשה הכרחי לו מליור אלהי שזוה כך. ודאי

שכבר הוכן לעלות למדרגה למעלה מזה והיא לעשות החק עם היות טעמו בלתי נודע שהרי החק והמשפט נאחזים זה עם זה במה שזכו שהמשפט מעשה גופני גם החק מעשה גופני וכיון שמהוך מעשה המשפט בא לקיים מעשה החק כיון שירגיל בו עולה לליור אלהי יותר גדול הערך ממה שהיה מלייר במעשה המשפט להיות כי המשפט יש טעם לעשות משא"כ בחק כי אין טעם לעשות כי אם לליור האלהי לעשות רצון המלוא אותו. ואחר שבא אדם לכלל זה הוכן לעלות לקבל הדברים השמיעיים אשר אינם תלויים כלל במעשה כי אם ליור אלהי לבד כיון שסבת עשיית החק לא היה אלא מלד ליור לוויי יתעלה נמלא כי החק הוא הוא המקשר והמחבר והמשלשל כל חלקי התורה להיות נאחזים זה עם זה כדמות סולם מולב ארזה לעלות בו האדם וזה כי מלד המעשה החמרי שבו נאחז במשפט ומלד הליור האלהי שבו שאי אפשר לעשותו כי אם מלד הליור האלהי המלווה נאחז בדברים שהם ענינים שמעיים ודרושים עמוקים. ולכן נתן להם הקב"ה לישראל תחלה המשפטים ואח"כ החקים שהם חלקים חמריים ומזה הוכנו לעלות לקבל השמיעיים וזהו שכיונו לישראל באמרו כל אשר דבר ה' נעשה ושמע כלומר מלד חסרון הכנתו אין לנו הכנה לשמוע הדברים השמיעיים כי אם שנעשה תחלה ונרגיל עצמנו במעשה ולכן אמרו ז"ל שבת ודינין במרה איפקוד שהם חקים ומשפטים כי השבת הוא חק ואות דינו ודין בני ישראל כדי שירגילו עצמם בכך לעלות למדרגה לשמוע קולו יתעלה ועל סדר זה מסודרים כל עניני פרשה זו וזה שמתחלת הפרשה עד וגר לא תלחץ ואחם ידעם את נפש הגר וגו' דבר בחלק המשפטים שהם ענינים ששכל אדם מחייבם. להחמיד הקבוצ המדיני. ואח"כ דבר בחלק החקים במה שאמר ושם שנים תורע את ארץך וגו' ומצות השמיעה שאין שכל האדם מחייבו. ואין כוונת עשייתו כי אם לעשות רצון קונו וגם מצות שבת שהיא אית בין ה' ובין ישראל וזהו שכתב ששת ימים תעשה מעשיך וכו' שהביעי חשבות וגו'. וגם מצות חג המצות וקרבן פסח כמו שאמר לא תזבח על חמץ דם זבחי וגו' שזהו חק כמו שנאמר עליו בפרשת בא אל פרעה ושמרת את החקה הזאת למוערה מיימים ימיומה מלד כמה ענינים ודינים שונים שיש בו. אחר כך דבר בחלק הדברים במה שאמר הנה אנכי שולח מלאך לפניך וגו' השמר מפניו ושמע בקולו אל תמר בו וגו'. והזהיר על עבודת כוכבים ואמר לא תשתחוה לאלהיהם ולא תעבדם וגו'. כי אלו כלם הם דברים שמעיים

כמו שאמרו ז"ל שם במאמר עין לא ראתה וגו' אין העולם יכול לשמוע מהו מתן שכרן של מלות וכו' ולזה כיון דוד באומרו משפטי ה' אמת וגו' הנחמדים מזהב ומפז רב וגו'. גם עבדך נזהר בהם וגו': ירלה ששם היות משפטי ה' מלד עלמם להיותם אמת ולדקו יחדיו הם נעלמם נחמדים מזהב ומפז רב. שהם דומים לאבנים טובות ומרגליות מ"מ גם כשעבדך נזהר בהם בשמירתם ובקיומם עולה ערכם. עקב רב כמו המרגלית ששם היוותה מלד עלמה גדולה הערך מ"מ בתיוקנה עולה ערכה יותר. באופן שנראה מתוך המאמר הזה שהמשפטים בבחינה מה הם כדמות כלי זכוכית והיא המדרגה הראשונה שבנקל יכול האדם לעלות בה ונמנה יעלו אל התיכונה והם החקים ומן התיכונה אל השלישית. והם הדברים השמיעים והדרושים העמוקים לעלות אל האלהים להשיגו לעבדו ולאבדו מה זה נגראה לע"ד הנעיר יחזק בכ"ר שמואל אדרבי זלה"ה :

פרשת תרומה

גריסינ בירושלמי בשקלים פרק קמא רבי חני בשם רבי שמואל בר נחמן שלש תרומות שקלים ותרומת המשכן. דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה זו תרומת אדנים מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי זו תרומת שקלים וזאת התרומה אשר תקחו מאתם זו תרומת המשכן. תרומת המשכן למשכן מה שיראו יעשו. תרומת שקלים לקרבן מה שיראו יעשו כדי שתהא יד כולן שוה. תרומת אדנים לאדנים העשיר לא ירבה והלל לא ימעט: אחר שרז"ל רמזו בכמה מאמרים איך תבנית המשכן נעשה על צורת העולם אמרו ברבא זאת הפרשה על פסוק כי כל בשמים ובארץ אתה מולא כל מה שברא הקב"ה למעלן ברא למטן. למעלן שרפים עומדים ממעל ולמטן עלי שמים עומדים וגו' ועוד אמרו חז"ל בשם שאתה רואה למעלה כך עשה למטה וכו'. וכן הרב צעל העקידה האריך בדרוש הזה לדמות בפרטות פרטי המשכן לפרטי הנמצאים להורות כי את זה לעומת זה עשה האלהים. וכיון שכן אומר לענ"ד כי להיות כי האמונה בחידוש העולם היא יסוד גדול להוראתו הקדושה (וכמו שבוה הארכתי בדרוש י"ד) זו היא הסבה שרלה הקב"ה להורות את בני ישראל במעשה המשכן שהוא תבנית ודמות העולם. האופן והסדר שסידר הקב"ה בחידושו ואופן

שמעיים והדבקות בו יתעלה והרחקת האמצעיים וזהו שכיון המאמר שהתחלתי באומרו מלך במשפט יעמיד ארץ זה הקב"ה כשברא לתת תורה לישראל פתח במשפט וכו' שהכוונה לומר הקב"ה שהוא מלכו של עולם במשפט שהקדים ליתן לישראל העמיד והקים לישראל משפט מלכם וחסרון הכנתם שהיו דומים לארץ העמידים והגזיהם עד שעלו למדרגה עליונה לקבל הדברים השמיעים ולשמוע קולו של הקב"ה שכלם שמעו מפי הגבורה אנכי ולא יהיה לך. ועם בחינה זו שכתבתי בענין המשפטים יובן מאמר אמרו ז"ל ברב דף ז"א ע"ב עשיתי משפט ולדק כל תניחני לעושי משל לסוחר שבקש לילך בדרך. מה עשה לקח כל פרקמטיא שלו ועשה אבנים טובות ומרגליות ילא לדרך ותפשוהו לסעים אמרו לו מה בידך ואמר להם כלי זכוכית אמרו לו בכמה זו אל שמים בסלע ושלש בסלע אמרו זה לזה בשביל אלו אנו הורגים אותו הניחיהו נכנס למדינה החליל יושב וגומר בדמים יקרים נכנסו הלסטים אללו אל" זה בכמה אמר להם זה במאה מנה וזה ברבוא וכו'. כך ישראל בעולם הזה אינו יודע מתן שכרה של מלוא אבל לעתיד לבא הן תמהין ומתן שכרה: שבונתם ז"ל לומר המשל הזה בענין המשפטים כיונו לכל מה שכתבתי. וזה שהם מדמים אותם לכלי זכוכית ולאבני טובות ומרגליות כי בבחינת היות המשפטים ענינים ששכל האדם מחייבם לתקון הקבוצ המדיני לקרב הישר ולהרחיק העול הם דומים לכלי זכוכית בשתי בחינות. א' כי מה כלי זכוכית הם מעשה ידי אדם כי הזכוכית הוא המלאת בני אדם לצורך חיותם וקבולם. והגמוסים הם המלאת בני אדם לזורך חיותם וקבולם. שנית כי מה כלי זכוכית איזה אדם שיהיה יש סיפק בידו ללקחם כן המשפט והלדק ראוי לכל אדם ונקל לקבלו עליו כי האדם מדיני בטבע ואי אפשר לו לחיות כי אם בתוך קבוצ עם ולכן ראוי לתקן ביניהם משפטים וגמוסים לקרב הישר ולהרחיק העול להתמיד הקבוצ ביניהם. אבל בבחינת היות המשפטים האלו מסודרים מאתו ית' ועשיית האדם אתם בבחינת שהקב"ה ליוה עליהם הם דומים לאבנים טובות ומרגליות כי מה האבנים טובות ומרגליות אינם המלאת בני אדם כי אם בריאה שברא הקב"ה בעולם כן משפטים אלו הם משפטים ישרים שזוה הקב"ה כך לעשותם ומה האבן טובה עם היותה גדולה הערך מתחלת הויתתה מ"מ כשהאדם מתקנה ומיפה אותה ומזיירה וטוקב אותה להשתמש בה עולה שכרה יותר כך המשפט כשהאדם עושה ומקיים אותו אין ערך לשכרו

וגם זה רמזו לזורה כי כל נמולד מורכב משני דברים מחמר וזורה. וכיון שהפעולה השניה שבמעשה בראשית היתה עשיית חלי הדבר והיא נתינת הזורה בחמר לכך ישראל כדמות זה נתנו מחלית השקל: תרומת השקלים רמז לפעולה השלישית כי מה הפעולה השלישית היתה הויית עלם מנעם על ידי המרת הזורות כך השקלים קונים מהם הקרבנות המחליפים ונמורים זורת האדם שקודם שהביא קרבן. כיון שחטא נמשל כבהמות גדמו ועל ידי הקרבן נפש הבהמית שבו חלפה הלכה לה ונעשית דשן על גבי המזבח. שזאת היתה טונת הקרבת הקרבן וסמיכת ידי האדם עליו ואז בהקרבנות קבל זורה אנושית אלהית לעשות ראון קונו. וגם זו יש לה קלבה מן הטעם הכתוב לעיל כי לא יולד איזה דבר שיזדמן מכל זרע כמו שכתב המורה חלק ב' פרק כ'. ולזה הוצרכו את בני ישראל שהעולם מחודש לזה על שלש תרומות אלו כדי שיכירו וידעו אופן חדשו. ואע"ג תרומת שקלים היה לה קלבה אמר הכתוב עליה מאת כל איש אשר ידבנו לבו לפי שהמקריב קרבן ומחודש על חטאתו אין זה אלא שגדבו לבו על כך כי האדם בעל בחירה ורצון:

שְׁבוּת רבה הוא דכתיב כי לקח עוב נחתי לכס תירתי אל העוזבו. אל תעזבו את המקח שנתתי לכם יש לך אדם לוקח מקח יש בו זהב ואין כסף בו יש בו כסף ואין זהב. אבל המקח שנתתי לכם יש בו כסף שנאמר אמרו ה' אמרות טהורות כסף לרוך וגו'. יש בו זהב שנאמר הנחמדים מזהב ומפז רב. יש אדם לוקח שדות אבל לא כרמים כרמים ולא שדות. אבל המקח הזה יש בו שדות ויש בו כרמים שנאמר שלחך פירות רמונים. יש לך אדם לוקח מקח ובני אדם אינם יודעים מה הוא. אבל משכר הסרסור נחודע מה לקח. כך החורה אין אדם יודע מה היא אלא משכר שלקח משה שנאמר ומשה לא ידע כי קרן שור פניו בדברו אמו. ויש לך מקח שמי שמכרו נמכר עמו אמר הקב"ה לישראל מכרתי לכם תורתי כביכול נמכרתי עמה שנאמר ויקחו לי תרומה. לריך לרקק בזה הנאמר דרך כלל מה היא הכונה באלו השלשה משלים שמביא ועוד דבשלמא יש בו כסף ואין בו זהב יליייר אבל שיהיה בו זהב ואין כסף בו איך יליייר כי בכלל מאתים מנה: אבל אומר לע"ד כי הקדמה ידועה היא שלמות המדות היא דרך ומסלה לעלות לשלמות המעלות השכליות כמו שאמר שלמה שמע עלה וקבל מוסר למען תחכם באחריתך והמעלות השכליות הם סולם לעלות ולראות את פני ה' לנאות

ואופן פעולותיו כדי שיאמינו אמונה שלמה איך העולם מחודש מהאפס המוחלט אל היס: וזה כי מאלו ראיתו כי בבחיאת העולם פעל ועשה הקדוש ב"ה שלש מיני פעולות: ראשונה המלאת החמרים הראשונים מהאפס המוחלט אל היס: השנייה היא בריאת עלם מה מזה ההיולי במה שנתן הזורה לכל חלקי ההיולי והחמר ההוא חלק וחלק כפי הכנות ואפשרותו לקבל זורתו באופן שנתעשה יס נגמר שלם: השלישית היא היות עלם מעלם על ידי המרת הזורות כמו הביאה מהטיפה והאפרות מהביאה וכמו שכתב זה הרב בעל העקידה ז"ל שער ד' כן בסגנון זה ליוה הקב"ה במעשה המשכן שיתרמו ישראל שלש תרומות הרמוזות בפסוק כמו שאמר ז"ל בנאמר שכתבתי תרומת המשכן תרומת אדנים תרומת שקלים כי שלש תרומות אלו הם כדמות השלש פעולות הנזכרות זו לעומת זו. וזה כי תרומת המשכן כדמות הפעולה הראשונה כי מהפעולה הראשונה המליאה והביאה הקב"ה אל היס ברצונו הפשוט כמו שנאמר אמרתי עולם חסד יבנה כך נדחת המשכן היה בנדבה גמורה. איש אשר נדבו לבו הביאו י"ג דברים רמז לחמרי הנמלאים שהמליא הקב"ה בנדבה שהם י"ג ט' גלגלים וד' יסודות. כמו שכתב הרב בעל העקידה: תרומת האדנים רמז לפעולה השניה וזה כי כמו שהפעולה השניה היא שנתנה מליאות שלם וקיים והעמדה לחמר ההוא שער עכשיו עם היות ההיולי נברא היה הנמולא ההוא ממילע בין המליאות וההעדר וכשחל הזורה על החומר ההוא אז מעמידו ומקומו כן האדנים היו מקמים ומעמידים המשכן על תלו. וכמו שנאמר ויקם משה את המשכן ויתן את אדניו וישם את קרשיו וגו'. שיסוד הקמתו היו האדנים ולכן היתה קלבה לתרומה זו מה שלא היה כן בראשונה. לפי שהראשונה היתה רמז לפעולה הראשונה שפעל ועשה הקב"ה והפעולה ההיא אין לה קלבה. כי יכלתו ית' מלד עלמו הוא בנ"ת אלא ברא הקב"ה מה שברא ברצונו הפשוט ופעל מה שרצה לא לפי שלא היה יכולת בידו יתברך לעשות ולהמליא חמרים רבים ונכבדים מאלה כן ישראל הביאו בתורת נדבה מה שרצה כל אחד ואחד לנדבת המשכן. אע"פ שאפשר שהיה סיפק בידם להביא יותר: אבל הפעולה השניה שפעל הקב"ה במעשה בראשית היה לה קלבה כי לא כל איזה חמר שיזדמן יקבל איזו זורה שתזדמן אלא כל חלק וחלק מהחמר ההוא קבל מה שהיה באפשרותו לקבל (וכמו שכתבתי בדרוש השביעי) ולכן לרמז לה הביאו בני ישראל תרומת האדנים דבר קלוב. שהוא מחלית השקל ולא יותר

שלו אינו ח"ל מזל (עלמה כי עושה פרי) החומר. וכפי הארץ שעולין הזמורות חוץ מהגבול הנאות עד שקוללין זמורותיה. כן נפש האדם מזל עלמה היא שלימה מתחת כסא הכבוד אבל הגרעיות שלה היא מזל נטייתה אל המותרות מזל החצר אשר היא עינותה בו. וזהו שניין שלמה ע"ה לעניות דעתי על פסוק. על שדה איש על עברתי ועל כרם אדם חסר לב ואמר שטבר בעין שלי ודקדק בענין האדם הבלתי שלם לא בגופו ולא בנפשו. רועה לומר לא במעלות המדות ולא במעלות שכליות ומזל היותו חסר ממעלות המדות אמר על שדה איש על עברתי. קראו על להיות כי מעלות המדות אינם נקבות לאדם כי אם מזל התמדות בהם וישעל אותם פעמים רבות וזה נחשלת ונשאר חסר. ומזל חסרון הנפש ממעלות שכליות אמר ועל כרם אדם חסר לב כי אין לך חסרון גדול מהשחתת נפשו: והנה עלה כלו קמטוים וגו' כנגד השדה אמר שעלה כלו קמטוים כמו פניו חרולים. כי כן האדם מזל חמרו נטוה לכל פחיתות והמשיל הפעולות הנשחתות אל הקולות לומר כי כמו שהקולות והחרולים הם סבת השחתת השדה והכרם כן פחיתות המדות הם סבה להשחתת גוף האדם ונפשו. כנגד הכרם אמר וגדר אבניו נהרסה כי חסרון הנפש בא מזל היות האדם משולח אחר התאוות גופניות והיותו הולך אחר המותרות בלי שום רסן המחזירי לחסוריו ולכן ואחזה אנכי אשית לבי לעמוד על נפשי ובחיה אופן שראיתי לקחתי מוסר. כלומר שראיתי פעולותיו הנשחתות ומדותיו המנוגות ולקחתי מוסר ונתרחקתי מהם כי מעלות המדות הם דרך למעלות שכליות כמו שכתבתי ודקדק באומרו תחלה ואחזה שהיא ראיה שכלית להיותו רומז לפחיתות הנפש הבא לו מזל המושכלות הפחיתות והאמונות הרעות הבלתי נרגשות ובסוף אמר. ראיתי שהיא ראיה חומרית להיותו רומז לפחיתות הגוף הבא לו מזל הפעולות הנשחתות וההכונות הרעות הנרגשות בחוש הראות. ועם זה יוכן המאמר יש אדם לוקח שדות וכו' לא אמר יש אדם לוקח מקח יש בו שדות ואין בו כרמים על דרך שאמר בחלוקה הראשונה לפי שהוא דבר נמשך ממה שאמר בחלוקה הראשונה וזה כי כיון שאין בשום דת וגימס בעולם שיקנה שלמות לאדם במעלות המדות ושכליות ביחד כחורחיתו הקדושה. זו היא הסבה שיש אדם שלוקח שדות ומשלים את עלמו במדות אבל לא כרמים ואין משלים את עלמו במושכלות. וכן על דרך זה כרמים ולא שדות אבל המקח הזה יש

לזכות ולהשיג מעלתו ולדבקה בו. כמו שנאמר אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה אז תבין יראה ה' ודעת אלהים תמלא. וזאת הסברא מוסכמת מכל החכמים. כמו שכתבו המפרשים בספריהם ועם זה בא לומר המאמר כחורחיתו הקדושה הפוך צד דכלה בה מעלות המדות ומעלות שכליות ומזל זה משלים האדם את גופו וגם את נפשו ובשכר זו מקבל שכר טוב גופו וגם נפשו. ואמר יש אדם לוקח מקח יש בו זהב ואין כסף בו ולא אמר ואין בו כסף לומר דאע"ג שבכלל מאתים מנה מ"מ אע"פ שיש בו זהב אין כסף בו והכו' בזה כי המעלות השכליות והמושכלים האלהיים המשלימים נפש האדם מכנה בשם זהב ומעלות המדות שהם למטה מהם מכנה בשם כסף ואמר כי שאר דעות או גמוסים או כתיבות אפשר שהיה בהם קצת זהב כלומר שנושאים ונותנים בהשגת המושכל. אבל בדבורם זה אין כסף בו אינם מיישרים לאדם במעלות המדות כי זה לחוד וזה לחוד ואין דבורם כי אם במושכלות. ויש שאר כתיבות שמשאם ומתנס הוא שלמות המדות לבד שהוא רמז לכסף אבל אין בו זהב אינם משלימים לאדם במושכלות אבל המקח שנתתי לכם הכל בו כי בספיר א' מקבל האדם תועלת ממנו לנפשו ולגופו. לנפשו בשביל האמונות והעקרים היואלים ממנו והסוד הרמוז בספור ההוא כי כל התורה כלה שמותיו של הקב"ה היא וכמו שאמרנו ז"ל על קוואותיו תלתלים על כל קוץ וקוץ יש תלי תלים של הלכות. לגופו בשביל מעלות המדות הנקבות מספורי התורה מלבד העקרים היואלים מהם. ואינם הגדות וספור דברים בעלמא ועיין במורה חלק ג' פ' ג'. וזהו מה שניין דוד באומרו אמרות ה' אמרות טהורות רועה לומר הספורים וההגדות שבתורה הם ספורים ואמרות טהורות. ואינם דברים בעלמא והטעם לפי שהם ככסף לרוף לתועלת היואל מהם. המשלים את האדם. יש לך אדם לוקח שדות אבל לא כרמים וכו' הכונה היא כי מכנה גוף האדם לשדה ונפש האדם לכרם. והטעם כי כמו שהשדה אין בו שום שלמות מעלמו כי אם מה שהאדם עוסק בו וזורעו בכל עת כן הגוף מטבעו הוא נעדר מכל שלמות ונטוה לכל פחיתות כמו השדה שבשארין זורעין אותה עולה שמיר וסית ולכן לריך לעולם להולמו ולהכריחו לעשות הדברים הנאותים עד שיהיו בו בקיין מעלות המדות. ונפש האדם היא ככרם וכן נאמר כי כרם ה' לזאות בית ישראל. והטעם כמו שהכרם יש בה שלמות מזל עלמה כי עושה פרי למעלה והפחיתות

וכנגד שכן הנפש אמר יש לך מקח שמי שמכרו נמכר עמו אמר הקב"ה לישראל מכרתי לכם תורת כיכול נמכרתי עמה שנאמר ויקחו לי תרומה הכונה היא שחלית שלמות האדם הוא הדבקות בפסדה הראשונה שהוא התענוג הכלתי בעל תכלית כמו שהוא בנ"ת. וזהו דבר כלתי מושג בעוד האדם בחיים וזו היא השגת החיים הנלחיים האמתיים כמו שנאמר ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום :

שמות רבה פרשת תרומה דף ז"ד ע"ג. אמרו רבנן אף בזמן שהיה יורד להם לישראל היו יורדות בו אבנים עובות ומרגליות והיו הגדולים שבהם באים ומלקטים אותם והיו גוונים אותו דעו שכן הוא שנאמר והם הביאו אליו עוד נדבה בבקר בבקר וכי בבקר היו מביאים בזהרים לא היו מביאים. אלא ממה שהיה המן מוריד להם הביאו וכן הוא אומר והנשיאים הביאו. המאמר הזה אומר דורשני כי איך יליייר ירידת אבנים עובות בתוך המן ועוד אם ירדו למה היו לוקטים אותם הגדולים ולא הקטנים שבהם והרי כלם היו יוצאים ללקוט מהמן ברגלם בלי קדימה ואיחור. ועוד למה כתב בעל המאמר שהיו גוונים אותן שמתוך דברי המאמר נראה שאין הכונה לומר אלא שמאותם האבנים הביאו לנדבת המשכן. וכיון שכן מה לי אם היו האבנים גוונות או מפורסמות ועוד קשה דפסוק והם הביאו אליו עוד נדבה בבקר בבקר לא נאמר אלא על כללות ישראל וכן אמרו ז"ל ברב' סדר נשא פרשה י"ב למה נזכרו הנשיאים לבא להקריב תחלה וכו' לפי שבמלאכת המשכן אמרו יביאו העם מה שיביאו ומה שיחבר נמלא אהנו. שמו כל ישראל במלאכת המשכן והביאו בשמחה כל נדבה ובזריזות. דכתיב ויביאו האנשים על הנשים שהיו דוחקים זה את זה וביאים אנשים ונשים בערבוביא ולשני בקרים הביאו כל הנדבה שנאמר והם הביאו אליו עוד נדבה בבקר בבקר וכתיב והמלאכה היתה דים וכו' אח"כ בקשו הנשיאים להביא נדבתם ולא יכלו שכבר היה משה ועבדיו קול במחמה וגו' אמר הקב"ה בני שנזכרו יכתב שהביאו והותר. והנשיאים שנתעללו חיסר אות אחת משם שכן כתיב והנשיאים חסר יו"ד וכו'. שהרי פסוק בבקר בבקר לא נאמר אלא על נדבת ישראל לא על נדבת הנשיאים ואיך מכריח בעל המאמר מזה הפסוק שנדבת הנשיאים היה ממה שהיו לוקטים בבקר בבקר. והם האבנים עובות שהיו יורדות עם המן בבקר : אבל נראה לעניות דעתי שכונת המאמר לומר שאיך יליייר בעין השכל לעשות

בו שדות וברמים שלמות הגוף והנפש ביחד שנאמר שלחך פדום וינוגים. ויובן עם מה שכתב רש"י ז"ל וז"ל שלחך ארץ יבשה ומאה קרויה בית השלחין ולריך להשקותה תמיד. וגם אמרו חז"ל במדרש לאחר שהיה לו שדה בית כור והלך ומכרה בדבר קל. והלך הלוקח ויחפר בה מעינות ועשה בו גנות ופדרסין התחיל המוכר רואה ונחנק ואומר ווי מה אבדתי. כך כשהיו ישראל במלחמה היו משועבדים בטיט ולבנים והיו מאוסין בעיני המלכים. וכיון שראו דגלים חונים על הים כטכסים מלכים וכו' : נראה מכל זה שמלת שלחך רמז ללד החמר שלריך להשלימו ולהשקותו תמיד. כי אין לו שום שלמות מלד עצמו וכן ישראל כשהיו במלחמה שהיו ריקנים מכל שלמות. ואמר הכתוב שישראל בתורה משלימים את עצמם בגופם ובנפשם וזהו שאמר שלחך אפילו שלחך נגזר מבית השלחין הוא כפרדם רמונים והוא על דרך שאמרו ז"ל כלת הרמון רקתך אפי' ריקנין שכן מלאים מלוח כרמון. כי בפעולות המלוח הם שלמים במעלות המדות ופעולות ישרות וגם במעלות שכליות כי בעשות האדם המלוח לפי שהקב"ה לוח עליה ודאי יש לו בזה מושכלות שלמות בהאמינו מלאות השם תורה מן השמים ונבואה והשגחה וכמה עקרים גדולים ומשלים את נפשו ועושה פרי למעלה וזהו שאמר עם פרי מגדים. לומר שהתורה משלמת הכל הגוף והנפש ולכן הקב"ה נותן שכר לגוף ולנפש וזהו שרמז במשל השלישי ואמר יש לך אדם לוקח מקח ובני אדם אינם יודעים מה הוא. אבל משגר הסרסור וכו'. בא לומר מה שכתב הרמב"ם הלכות תשובה פרק ח' וז"ל כבר הודיענו החכמים הראשונים שטיב העולם הבא אין כח בזה להשיגם על צוריו ואין יודע גודלה ויפיה ועלמה אלא הקב"ה לבדו וכו' וזה שנאמר פני לא ראתה אלהים וזאתך וכן אמר דוד מה רב עובך אשר לפנת ליריאיך וגו' ולכן המשיל ואמר משכר הסרסור שאם נותנים לו חלק זהובים ודאי שמה שלקח הלוקח הוא הרבה יותר בלי ערך. כך ממה שלקח חמר משה והוא שקרן עור פניו נדע שמן מנהו מהעוב האפון ללדיקים הרי שהקב"ה נתן שכר לגוף ממנו חס שקרן עור פני משה שהוא הסרסור כן כל איש ואיש מישראל גופו הוא סרסור בין השם ובין נפשו שבאחלשותו עשה הפעולות הישרות ומשכיל המושכלות האמתיות ולכן יש לו שכר כמו חמר משה רבינו ע"ה וזהו שכתוב והמשכילים יחירו כוזהר הרקיע ומלדיקי הרבים וגו'. וגם מתקן הברכה אמרו שהם עתידים להתחדש כמותה.

המן הביאו נדבה לעשות המשכן שהכירו מחובו ששם היות הקב"ה גבוה מעל גבוה ומופשט מחמר וקדוש מ"מ לראות בחוש הראות השגחתו בנו והיותו מחלף בינינו ראוי לעשות לו בית דירה לפרסם השגחתו. זהו שאמר ממה שהיה מיריד להם המן דכתיב ביה וילקטו אותו בבקר בבקר נמשך נדבה המשכן דכתיב ביה והם הביאו אליו עוד נדבה בבקר בבקר באופן דאין הכי נמי שמעלות נדבה המשכן הרמוזה בפסוק. והם הביאו אליו עוד וגו' לא נאמר אלא על נדבת ישראל אבל סבת נדבתם והיותם באים לידי כך לא היה אלא בשביל האבנים טובות והעקריות והפנות אשר למדו גדולי ישראל מירידת המן היוורד בכל בקר ובקר. זה נראה לע"ד יחזק ככ"ד שמואל אדרבי זלה"ה :

שמות רבה דף ז"ד ע"ד מה כלל שדי כלל אל כלל רחמי כלל חנון לא נאמר אלא כלל שדי כלל שפשה כלל אל שדי יתלונן כמו שפירש הרב הגדול מרי ורבי ז"ל כי אלו אמר אל או רחום או חנון לא יצויר היות הקב"ה ממלש שכינתו במקום זולת מקום כי אין הקב"ה בעל שיעור ולא גוף ולא כח בו שהיה מוקף מחילות כי מלא כל הארץ כבודו. אבל באומרו שדי הורה לנו היות אפשר לומר כן וזה שמלנו שאין לפעולות שום יחס ודמיון עמו יתע' שהקב"ה הוא ב"ת והפעולות הם בעלי תכלית והסבה להיות הדבר כן היתה רטנו ית' לבד שרצה כך שאין פעולותיו נמשכות ממנו בדרך חיוז לשאמר שהיה להם ערך ודמיון עמו ית'. אבל פעל ועשה ברעון פשוט ולכן הם ב"ת וזה מורה שם שדי שאמר לעולם די. בגלגל אשר הוא עומד ב"ת ששם לא כן היה ב"ת וכמו שאמרו ז"ל על פסוק עמודי שמים ירופפו ויתמחו מגערתו. מלמד שהיו השמים נמשכים והולכים עד שגער בהם הקב"ה שנאמר ויתמחו מגערתו וגו'. (סוף פירש זה המאמר כתוב בדרוש ב')

פרשת תצוה

רבה פרשת בהעלותך דף קצח ע"ד אמר רבי חנינא אמר הקב"ה עינים שיש כך יש בחוכן לבן ושחור ואין אחת רואה מתוך הלבן אלא מתוך השחור ומה אם עיניך שיש בחוכן שחור ולבן אין אחת רואה אלא מתוך השחור הקב"ה שהוא כלו אורה הוא לריך לאורה שגשג. דבר אחר אל מול פני המורה בשר ודם מדליק נר מנר דלוק שמא יוכל להדליק נר מתוך חשך שנאמר וחשך על פני

משכן להקב"ה שנראה שהקב"ה בעל גשם. ועוד שהוא נותננו ממקום למקום ועומד במקום זולת מקום. והאמונה האמיתית היא שהוא פשוט בתכלית הפשטיות ואין לו הדמות ומלא כל הארץ כבודו ועוד כמה וכמה חסרונות הנמשכים ליחס לו משכן ודירה וכמו שהאריכו בזה כל המפרשים. לכן אמר שהסבה שלא היה זה זר בעיני ישראל הוא מסבת קדימת המן שהוריד להם ששם השני היות הקב"ה משגיח בפרטים ובדברים השפלים כמלך היושב בחוף המדינה בחוף עמו ומדקד' בחלקיה ופרטים שהרי מלנו כמה וכמה נסים נעם בו אם בדרך כלל מליאת ירידתו היותו נגד הטבע כמו שפירשתי על מאמר אמרו חז"ל על פסוק תערוך לפני שלחן וגו' גובהו של מן חמשים אמה וכו' ועוד אמרו שהיה מתגבר והולך עד שראו אותו כל מלכי מוצר ומערב וכו' ואם דרך פרט מלבד מה שמפורסם מפשט הפסוקים לא העדיף המרבה והממציא לא החסיר שזה היה גם גדול כמו שכתוב רש"י ז"ל. וכן הרבה עוד אמרו חז"ל על פסוק לא חסרת דבר כשהיה מתאווה לאכול דבר והיה אומר בפיו אלולי היה לי פטימא אחת לאכול מיד היה נעשה בחוף פיו טעם פטימא וכו'. רבי אבא אומר אף דבר לא היה אומר בפיו אלא חושב בלבו לומר מה שנפשו מתאווה והיה הקב"ה עושה רטנו. באופן שמתוך זה הכירו וידעו שהקב"ה מחל על כבודו ורוממותו עד שהיה משגיח בפרטיות ומתהלך בקרב מחניהם ולכן ראוי הוא לעשות לו דירה נאה כמלך היושב בחוף המדינה כתפאר' אדם לשבת בית. והיות האדם מסתכל ומתבונן בענין המן עד שצא לכלל אמונה. היות הקב"ה משגיח בפרטים והכל בא מאלו יתעלה לא בדרך טבע אלו הם האבנים טובות ומרגליות ודקדק עוד בלשון המאמר שאמר היו יורדות בו אבנים טובות ולא אמר היו יורדות עמו וכו' לומר שהמן עליו היה אבנים טובות אבנים יקרות ופנות גדולות ליסד עליהן האמונה האנושית מהשגחתו יתעלה. לא שהיו שם אבנים טובות מלבד המן אלא הנון עלמו היו פנות גדולות ועקרים גדולים וזה לא היה מבין אותו. כי אם גדולי ישראל וחכמיהם שהיו יודעים ומבחינים הדברים בעקרון ושרשן והיו יודעין שהכל היה בהשגחה אלהית והם היו לוקטים אלו הפנות ועקרים בשכלם ונזמין אותם וחוקקים אותם בלבם מה שאין כן המון העם שהרי מלנו דכתיב ויורדו אבנים נומנו עד בקר וירס חולעים וגו' וכן אמרו ונפשנו קלה בלחם הקלוקל. ולא ידעו ולא יביטו את יקר תפארת המן ומתוך ירידת

לפרוכת רנה לומר מועד וזמן קיום זה הלאי הוא בזהו
האדם בזה העולם הנמשל לאהל שנאמר וימתחם כאהל
לשבת או מבני שלריך האדם לעשות ממנו דירת ערלי
כאהל שבזה העולם הוא המעשה והתקון. כמו שאמר
ההנהגה התקון עלמך לפרוודור כדי שתבנם לטרקלין וזהו
שאמר באהל בזה העולם הוא המועד והזמן בהיותך
מחוץ לפרוכת קודם שתבנם לטרקלין אשר על העדות
רנה לומר אשר זה האהל הנזכר הוא קיים ויש לו העמדה
על העדות שהיא המורה דכתיב אם לא בריתי יומם
ולילה הקות שמים וארץ לא שמתי שם במקום ההוא
יערוך אותו אהרן ובניו שהוא רמז לכל ישראל שנקראו
כזנים שנאמר ואתם חתיו לי ממלכת כהנים וגו' :
מפרש עד בקר כי אין רנה של תורה אלא בלילה חקת
עולם לדורותם וגו' כי בודאי הלאי הזה באופן שכתבתי
הוא חק לעולם ועד : באופן שאע"פ שפשוטן של דברים
הם נאמרים וקיימים ג"כ רומזים לזה באופן שהלאי קיים
ונלחי לעולם : ועם זה יובן המאמר שכתבתי שיש לדקדק
מה הוא כונת המאמר. ועוד מה היא כונת אומרו שאינו
רואה מן הלבן כי עקר הטעם שהקב"ה אינו לריך לאורה
הוא להיותו כלו אורה לא בעבור שהאדם אינו רואה מחוץ
הלבן כי אע"פ שיראה מחוץ הלבן אינו לריך לאורה כיון
שהוא כלו אורה או אם לא היה כלו אורה אפשר שהיה
לריך לאורה אפי' שלא יהיה רואה מחוץ הלבן. ועם מה
שכתבתי שזה הלאי הוא רמז לתורה יובן לעניות דעתי.
וזה כי אמרו ז"ל תורה שנתן הקב"ה לישראל היתה כחוצה
אש שמורה על גבי אש לבנה וכו' וכזה הרב ר' מאיר
ערמה ז"ל שהכונה לומר כי תורתנו הקדושה יש בה
תודות וענינים עמוקים. כי לעמקם ולקולר שכלנו אין
אנו משיגים אותם ולכך הספר תורה אין בה נקודות כי יש
כמה פנים לתורה כי אם היה יודע האדם התורה כמו
שהקב"ה קורא אותה היה צורף עולמות כי כן ברא
הקב"ה את העולם בתורה שנאמר וזהו האלהי אללו אמונ
ואמרו ז"ל כלי אומנותו של הקב"ה הייתי. אבל לקולר
השגתינו נתלכזה החורה בזהו האורה לשנשיג דבר מה
ממנה. וזהו שרמזו אש שמורה כי השחור הוא מראה מקבץ
הראות כך זאת התורה באופן שאנו קוראים אותה הוא
דבר מושג ומתקבל והוא נהוגה על גבי אש לבנה כי הוא
מראה מפור הראות כי אין אדם יכול להביט בו. כך
תורתנו תחת זאת האורה יש בה דברים עמוקים בלתי
מושגים אללנו. ודבר ידוע הוא שנוכל ליחס שם עין
לתורה כי היא העין אמתית. ועוד כי מלינו בספר שמואל

בפני המנורה זו היא הסבה ששיג מה ששיג ומזין באופן שמאירים שבעת הנרות שהוא רמז לשבע החכמות זה נראה לע"ד יחזק ככ"ר שמואל אדרבי ז"ל :

פרשת תשא

אמרו בילקוט בפסוק ביום נטעך תגשגי ז"ל ביום שנטעתי אתכם לי לאומה נעשה פסולת סיגים כסף היו שגשגותון ככסף מזופה על חרס. כדכתיב ויפתוהו בפיסה וגו' ובבקר זרעך תפריחי ר' חמא בר חנינא לאחד שהיה לו ערונת ירק והיתה מלאה. והשכים בבקר ומלאה ריקה. רבי שמואל בר נחמני אמר לאחד שהיה לו ערונה מלאה פשתן השכים בבקר ומלאה גבעולין וכו' : בונתם בזה לומר שכיון שישאל עמדו במלרים כמה ימים זאת היתה הסבה שיתערבו בגוי' וילמדו מעשיהם ובילדי נכרים יספיקו לעלות במחשבתם שהכל מסור למערכות השמים. שזאת היתה הסבה שהיו המלרים עובדים למזל טלה להיות ראש שבמזלות וכמו שרמזו חז"ל זה ברבה על פסוק. למה ה' יחרה אפך בעמך אשר הולאת מארץ מלרים מה ראה להזכיר כאן וילאת מלרים אלא אמר משה רבון העולם מהיכן הולאת אותם לא ממלרים שהיו כלם עובדי עולאים. אמר רבי הוגא בשם רבי יוחנן משל לחכם שפתח לבנו חנות של בשמים בשוק של זונות המצוי עשה שלו והזונות עשו שלהן והנער כבחור עשה שלו יאל לתרבות רעה בא אביו ותפסו עם הזונה החליל האב מטעם ואומר הורגך אני היה שם אוהבו אמר לו אתה איבדת הנער ואת לועז כנגדו הנחת כל האומניות ולא למדתו אלא בשם והנחת כל המבואות ולא פתחת לו חנות אלא בשוק וזונות כך אמר משה רבון העולם הנחת כל העולם ולא שעבדת בניך אלא במלרים שהיו עובדים עולאים ולמדו מהם בניך וכו' ואע"פ שראו כמה נסים וגבורות שעשה הקב"ה עד שנאמר ויאמינו בזה ובמשה עבדו מכל מקום לא נחקקה האמונה לגמרי בלבם אלא לעולם היו מסופקים בלד מה ופוסחים על שתי הסעיפים והיו שכיון המאמר באומרו שהיו כסוגים וככסף מזופה על חרס שלא היה תוכם ככרם שאע"פ שמבחוץ היו מאמינים מבח הנסים תחתם תעמוד הכהרת והחרש הנשבר והיו מסופקים אם היה הכל מאתו ית' . ורבי חמא בר חנינא ור' שמואל בר נחמני חולקים בזה שהראשון סבר שפירוש הפסוק כך הוא ביום שנטעתי אתכם לי לאומה היו ככסף סיגים אף אמונתם היתה

מערבט

בעיני נחש העמומי עם אנשי יבש גלעד אמר. בזאת אכרות לכם בנקור לכם כל עין ימין. אמרו ז"ל שכונתו שיתנו לו ספר תורה לעקור ממנו לא יבא עמומי ומואבי בקהל ה'. הרי שהתורה נקראת עין. ועם זה יובן המאמר שכל לומר שמה שזה הקב"ה לאדם שיעסוק בחורה אינו לתועלתו יתעלה. כי אם נדקת מה חתן לו אלא לתועלת האדם להיות נלח וקיים לאור באור החיים ולכן אמר עינים שיש כך ר"ל תורה שכתב ותורה שבעל פה יש בהם שחור ולבן ר"ל דברים מושגים שהם במדרגת השחור ודברים עמוקים בלתי מושגים שהם במדרגת הלבן וזהו איך אתה רואה אלא מתוך השחור כי האדם אינו משיג ממנו כי אם זאת הנורה הפשוטה אבל הקב"ה כלו אורה כל סודות התורה גלויים לו ויש לו תועלת או הנאה ממה שאתה קורא בהיותו קורא התורה באופן שאין סוף וקץ לעומקו כי היא חכמתו יתעלה וחכמתו ומהותו הכל אחד אלא ודאי אינו אלא לתועלתך : דבר אחר וכו' בא לתת טעם שני ואמר כי אפי' הונח כי האדם משיג סתרי תורה באופן שהקב"ה משיג מ"מ אין להקב"ה שום תועלת מזה וזה שהוא ידוע כי הפרש גדול והבדל החלטי יש בין ידיעה ומושכל הקב"ה לידיעת האדם. כי הקב"ה ידיעתו הוא סבת המושכל לא המושכל סבת ידיעתו כי הקב"ה הוא סבת כל הסבות כי הוא לבדו נמלא קודם בריאת העולם. וכל הדברים כלם היו באפס ההפך ההחלטי וידיעתו יתעלה היתה סבת כל הדברים כלם ואלתם למליאות. הרי כי ידיעתו הוא מקור ומצוץ המושכלות באופן שהמושכל הוא מושכל להיות מזוייר בידיעתו יתעלה ולא מזוייר בידיעתו להיות מושכל. אבל האדם הוא בהפך כי הוא משכיל ומשיג המושכל להיות המושכל במלאו קודם שישכילו וישיגוהו והוא שאמר בשר ודם מדליק נר מנר דלוק. רואה לומר אם משכיל אי זה מושכל שמאיר בנר הוא להיות הנר דלוק והמושכל כבר במליאות שמא יכול להדליק נר מתוך החשך. כלומר שמא ידיעתו היא סבת המושכל כש"ל דכתיב וכו'. אם מה תועלת ישלשל להקב"ה מהיותך עוסק בחורה : אם הוא היה סבת התורה כי היא חכמתו וכשאתה עוסק בה אינו אלא היותך משיג ומשכיל מה שהוא כבר במליאות אלא לא אמרתי לך אלא לעלות אותך להעלות נר תמיד. רואה לומר להיות הנשמה שנקרא נר תמיד נלחית וקיימת כמו שכתבתי ודקדק שבעל המאמר תפס בפסוק אל מול פני המנורה. כשאמר דבר אחר שכונתו לומר כי האדם להיות למול ולנגדו החכמה והמושכל המכוונים

איש את אחיו וגו' אלא שהיו כאן שתי כתות אחת שנחקקה
אמונת עבודה כוכבים בלבם ועליהם נאמר וישתחוו לו
וגו' וכנגדם כתיב וידבר ה' אל משה שהוא לשון קושי
וכמו שאמרו חז"ל לך רד מגדולתך כיוון ששחת עמך
ועבדו ממש עבודה כוכבים. וכנגד הכת השנית שלא
עבדו ולא האמינו בה אלא שנשארו כערוגה ריקה אמר
ויאמר ה' אל משה בלשון רכה ואמר האמת הוא שאם
ראיתי מתחלה ובחרתי בעם הזה וכמו שנאמר ראה ראיתי
את עמי אשר במצרים וגו' הסבה לזה הייתה לפי
שהיה עם קשה עורף וחסדתי בלבי שאע"פ שהיו בתחלה
קשים לבא לכלל אמונה. מ"מ יאלה הפסדם בשכרם שאחר
שאטרתו ואעשה נפלאות גדולות להביאם לכלל אמונה
תהיה לעולם חקוקה בלבם ולא יוזזו ממנה כי עם קשה
עורף הוא אבל עתה שאני רואה בהם תרתי לריעותא
שהם קשים לקבל האמונה וקלים להפסידה. הניחה לי
ויתר אפי' בהם ואכלס וגו' ועל אלו התפלל משה וכן
רמזו בדבריו שאמר והנחם על הרעה לעמך כלומר לאותם
שלא החליפוך באחר והם עמך אלא שהיו מסופקים
בבחינה מה וזה היה לסבה שנתגדלו במצרים והסכים
הקב"ה על זה שנאמר וינחם ה' על הרעה אשר דבר
לעשות לעמו כלומר לאותם שהיו עמו ולא החליפוהו
באחר ולא עבדו כוכבים אבל מי שעבד עבודה כוכבים
מעולם לא היה עמו ולא קבל תורתו וזהו שרמז משה
בענין שבירת הלוחות דכתיב וירא את העגל ומחולו'
ויתר אף משה וישלך מידיו את הלוחות וישבר אותם תחת
ההר שהקשו המפרשים וכי לא האמין משה מה שאמר לו
הקב"ה לך רד כי שחת עמך וגו' ולמה לא שברם מיד
והמפרשים תירצו לפי דרכם ולע"ד כיון למה שכחתי כי
מעולם לא היו עמו של הקב"ה ולא קבלו תורתו וזה
שאמרו בשבת פ' רבי עקיבא ויתלבו בתחתית ההר
מלמד שכפה עליהם ההר כגיגית ואמר אם תקבלו את
התורה מוטב וכו' וזה שכל מקום שנמצא זה המאמר
אמר ר' פלו' בזה מכאן מודעה רבה לאורייתא וכו' ולכן
שברם שם תחת ההר לרמוז להם שלא קבלו את התורה
אלא להיות תחת ההר וכיון שכן שיצטט וביטלה מהם שם
במקום ההוא כי הקבלה היא אינה קבלה באופן שמעולם
לא היו עמו של הקב"ה ולפרסם ענין זה כיון אהרן
בעשיית העגל עדי שלא יתחלל שמו של הקב"ה ויזבן זה
בהכנת הויכוח שהיה בין משה ואהרן שאמר לו משה מה
עשה לך העם הזה כי הבאת עליו חטאה גדולה וכמו
שאלו"ל כמה יסורין סבלת וכו' מה השיב אהרן באומרו

אל

מעורבת בפסולת כי לעולם היו מסופקים בה באופן
שנמשך מזה שבבקר והוא רמז למה שאמר הכתוב וישכימו
ממחרת ויעלו עולות ויגשו שלמים וישב העם לאכול ושתה
ויקומו ללחם אז באותו הבקר זרעך תפריחי כלומר הזרע
שזרעתי בך ותרחתי להביאך לכלל אמונה הכל פרח
ונסתלק והוא מלשון פרחת נשמתו שכיון שהיו חדשים
באמונה והיתה רפויה בידם נסתלקה מיד ולכן המשילה
לערוגת ירק שהוא דבר רך כך הייתה האמונה רכה וחדשה
בידם ובסבה קלה נסתלקה מהם: ולפי שברא זאת נראה
שלא נחקקה אמונה רעה בישראל אלא בא הכתוב לומר
שנשארו קרחים ומשוללים מהאמונה האמתית כערוגה זו
שנשארה ריקה. ורבי שמואל בר נחמני סבר שבא הכתוב
לדבר בשתי כתות שהיו במעשה העגל אחת שהיו מסופקים
לבד בענין האמונה כמו שאמרו אבל לא האמינו בעבודת
כוכבים לגמרי וכנגדם אמר הכתוב ביום נטעך תשגשי
שהיתה אמונתם מעורבת ומסופקת בדעתם. וסבה השנית
היא שנחקקה לגמרי בלבם אמונת העבודה כוכבים והם
שלשת אלפי איש שנהרגו שודאי הם הם הנאמר עליהם
וישתחוו לו ויזבחו לו ויאמרו אלה אלהיך ישראל וגו'.
וכנגדם אמר הכתוב ובבקר זרעך תפריחי והיא רמז למה
שנאמר ויהי ממחרת ויעלו עולות וגו' זרעך תפריחי והוא
מלשון ויולא פרח ויזן יזן ירלה זרעך שזרעת ונטעת
וישבת במצרים באותו הבקר הוליא פרח פורה ראש
ולענה והאמינו בעבודה כוכבים. ולכן המשילים לערוגת
פשתן כי כמו שהפשתן מחמת שגורע בארץ פורח עד
שנעשה גבעולים באופן שמתקשה כל כך עד שצריך להלמו
ולנפלו להוליא הפסולת ממנו כך ישראל היה מהם שלא
לבד נשארו ריקני' מן האמונה האמתית אלא שגם האמונה
הכוזבת נחקקה בלבם ולכן הולרך להולמם ולנפלם
ולהוליאם מהעולם: ועם מה שכחתי יובנו הפסוקים
שנאמר ויאמר ה' אל משה ראיתי את העם הזה והנה עם
קשה עורף הוא שיש לדקדק אם הקב"ה היה מדבר עם
משה כמו שאמר תחלה וידבר ה' אל משה לך רד כי
שחת עמך וגו' סרו מהר וגו' למה חזר ואמר ויאמר ה'
אל משה. ועוד למה שינה הכתוב באומרו למעלה וידבר
ולמטה ויאמר. ועוד מאי ועתה הניחה לי ויתר אפי' בהם
ואכלס ומה לריך חרון אף לזה שהרי חייבים מיתה כיון
שעבדו עבודה כוכבים כמו שנאמר וישתחוו לו ויזבחו
לו וגו'. ועוד מאי ויחל משה וכתיב וינחם ה' על הרעה
וגו' שהרי משה עלמו לזה להרגם כמו שנאמר שימו איש
חרבו על ירכו עבדו וסובו משער לשער במחנה והרגו

לאור ולא נחקקה האמונה בלכס ועשיית העגל היה כאויב הבא על העיר [בעת] הקליר שהכל נאבד ככה אבדו ישראל אמונתם ונסתלק הקליר והאמונה שהיתה מקובעת אללם וזהו כאב אנוש וזהו מה שנראה לע"ד יחזק ב"ר שמואל אדרבי זלה"ה :

פרשת ויקהל

ויאמר משה ראו קרא ה' בשם בללאל בן אורי בן חור וגו' ואמלא אותו רוח אלהים בחכמה בתבונה ובדעת וגו' אמרו בצרכות פרק הראוה אמר רבי יהודה אמר רב יודע היה בללאל ללרף אותיות שנבראו בהם שמים וארץ כתיב הכא וימלא אותו רוח אלהים בחכמה בתבונה ובדעת וכתיב התם ה' בחכמה יסד ארץ וכן שמים בתבונה וכתיב בדעתו תהומות נבקעו וגו' אמר רבי יוחנן אין הקב"ה נותן חכמה אלא למי שיש בו חכמה שנאמר יהי חכמתא לחכימין וגו' שמעא רב תלמיא בר מערבא ואמר קמיה דרבי אבהו אמר ליה אהון מהתם מתניתו לה אן מוהבא תנינן לה דכתיב ובלב כל חכם לב נתתי חכמה מלבד הזרות הנמשך ליהם לו להקב"ה היותו נמצא במקום זאת מקום והיותו מלמדם במקום מיוחד כאלו הוא ח"ו כח בנאף וכמו שהאריך בזה הרב בעל העקידה שער מ"ח אלל מעשה המשכן יש גם בן זרות אחר והוא שאף אם נסבול בבחינת מה היות הקב"ה מלמדם שכינתו במקום מוגבל עם היות מלא כל הארץ כבודו הוא זרות היות מעשה ידי אדם חסובים בצינוי ית' להשרות שכינתו במעשה ידיו להשתמש בכליו כי מה אדם ותדעוהו כמו שמצינו במעשה המשכן וכל כליו שנעשו על ידי אדם והקב"ה השרה שכינתו עליהם ושיכן שמו שם וכמו שנאמר ויכס הענן את אהל מועד וכבוד ה' מלא את המשכן לכן לסלק זרות זה אמרו חז"ל יודע היה בללאל ללרף אותיות וכו' לומר שמעשה ידי בללאל וכל פעולותיו היו גדולי הערך כמו הפעולות שפעל ועשה הקב"ה במעשה בראשית כי יודע היה בללאל ללרף האותיות שנבראו בהם שמים וארץ ולכן כמו שהקב"ה כשברא העולם עם היות שבעיני בני אדם אין השמים והארץ משכילים מכל מקום בערכו ית' והערתו הם משכילים ויודעים ויש להם תבונה להבחין מעלותי יתברך לעשות מאמרו וכמו שאז"ל כל מי שאין לו ראש לפני הבריות יש לו ראש לפני המקום שנאמר וראש עפרות תבל וכן כל מי שאין לו פה לפני הבריות יש לו פה לפני המקום

אל יחר בעיני אדוני אתה ידעת את העם כי ברע הוא ויאמרו לי עשה לנו אלהים וגו' הא ודאי מה שאמר לו משה מה עשה לך וגו'. כונתו לומר שאפילו יסריהו ויכריחוהו על כך לא היה לו לעשותו והוא השיב שבעבור שאמרו לו לעשותו עשאו: אלא כונת תשובת אהרן לומר שרצה לפרסם חטאתם כדי שלא יתחלל שם שמים בעולם ויובן עם מה שאמרו חז"ל בירושלמי דשיאה פראא קמא וכן בקדושין מחשבה רעה אין הקב"ה מלרפה למעשה זאת מחשבת עבודה כוכבים דכתיב למזן תפוס את בית ישראל בלכס וכתיב אולי חטאו בני וזכרו אלהים בלבבם וגו' זהו שאמר אהרן אתה ידעת את העם כי ברע הוא והיו חייבים הרע וההפסד והכלייה כיין שאמרו לי עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו וגו' וחשבו לעבוד עבודת כוכבים וכיון שכבר היו חייבים אם היה הקב"ה עושה דין בהם יאמרו האומות מזלתי יכולת ה' להביאם למקום חפסם הרגם במדבר לכן לפרסם חטאם ואומר להם למי זהב התפרקו ויתנו לי ואשליכיהו וגו' באופן שנתפיים משה בזה זהו שאמר הכתוב וירא משה את העם כי פרוע הוא כי פרעה אהרן כלומר לא החזיקם אהרן אלא גילה סרחונם ופרסם עונם כדי שיהיו לשמונה ולקלם בעיני מי שירצה לקים להליך בעדם לומר למה מתו מה עשו עשה בעשיית העגל רשעים כל יקומו להליך בעדם כי כבר גלו ויודע עונם ופרח השרש של מזרים שנתגדלו ציניהם והיו עובדים שם עבודת כוכבים כמו שאז"ל על פסוק גוי מקרב גוי וגו': אמרו ז"ל עוד שם במאמר שהתחלתי נד קליר נדית עלי קלירן של מלכיות קלירן של יסורין קלירן של מלאך המות דאמר רבי יוחנן בשעה שעמדו ישראל על הר סיני ואמרו כל אשר דבר ה' נעשה וגשמע קרא הקב"ה למלאך המות ואמר ליה אף על פי שעשיתין קומויקטור על בריותי אין לך עסק באומה זו לפי שהם בני וכו' ביום נחלה ביום שהנחלתי אהבם את התורה זו היא דרשת חז"ל ולפי הפשט נראה לע"ד כי נד הוא נגזר מנלבו כמו נד נוזלים ויראה כי כשנאדם האויבים לאור על עיר בעת הקליר שעדיין החטה בעמרים ועדיין לא הכניסוהו לאור הוא כאב גדול לפי שהאויבים לוקחים כל החטה והמוזנות שהם חוץ לעיר במקום מנוגה זהו שאמר הכתוב ענין העגל שעשו ישראל היה כמו הנד ותל הקליר ביום נחלה ויום קרב ומלחמה שאז ודאי הוא כאב אנוש לפי שהאויב מתחזק ומתפרנס מהקליר ההוא כך היו ישראל בזמן עשיית העגל היה האמונה האמתית בהם כנר קליר שעדיין לא הכניסוהו

המקום שנאמר ותפתח הארץ את פיה וזהו שכיון הפסוק באומרו ה' בחכמה יסד ארץ וגו' וכמו שפירש הרב הגדול מרי ורבי ז"ל שהכוונה לומר שכשיסד הקב"ה הארץ בחכמה יסדה כלומר נתן חכמה ממש בארץ שאם לא כן כשאמר משה ואם בריאה יברא ה' ופלתה האדמה את פיה וגו' וכתיב בתריה ויהי ככלותו לדבר את כל הדברים האלה ותבקע האדמה אשר תחתיהם ותפתח הארץ את פיה וגו' ואם חכמה אין בארץ איך הבינה ועשה מאמר משה וכן כונן שמים בתבונה כלומר תבונה נתן בהם ממש שאם לא כן איך הבינו מאמר יהושע שאמר שמש בגבעון דום וגו' וכתיב ויעמד השמש בחלי השמים ולא אך לבוא וגו' וכן בדעשו שנתן הקב"ה בהמונות זו היא הסבה שנבקעו בשעה שעברו ישראל את הים כמו שנאמר ואתה הרים את מעך ונטה את ירך על הים ובקעו וגו' והראיה לכל זה. ושחקים ירעפי טל. ירלה שכשישראל הם עושים ראונו של מקום שחקים ירעפו טל ואם לאו לאו וכמו שנאמר אם בחקותי תלכו וגו' ונתתי בשמים בעתם וגו' וכן משה רבינו אמר האינו השמים ואדברה וגו' ולקחם לעדים מכל זה נראה היות פעולתו ית' בעלי דעת ותבונה גם כללאל היה יודע לנרף אותיות שנבראו שמים וארץ באופן שפעולותיו הם בעלי דעת ותבונה שנאמר וימלא אותו רוח אלהים בחכמה בתבונה וברעת וכל מלאכה ולחשוב מחשבות לעשות כלומר שהמחשבה עלמה היה עושה ופועל באותן הכלים והיה נתון בהם מחשבה ותבונה הן שיהיו הכלים מזהב או כסף או נחושת וגם בתרופת אבן למלאכת ובחרושת עץ לעשות ככל מלאכת מחשבת ר"ל באיזה מין שיהיה היה יודע לעשות ככל איזה מלאכה המחשבה ותבונה שהיה נתן בפעולה ההיא כמו שעשה הקב"ה במעשה בראשית. ולכן הוקם המשכן מאליו כמו שאז"ל המשכן נעשו בו נסים ועמד מעלמו שנאמר הוקם המשכן. הרי שהיה בכלים תבונה להתקומם מאליהם וכיון שכן ראויים הם שישרה הקב"ה שכינתו בהם. ולכן כמו שנאמר מלא כל הארץ כבודו גם כן כתיב כאן וכבוד ה' מלא את המשכן. אמר רבי יוחנן אין הקב"ה נתן חכמה וכו' הכוונה בזה לומר גדולת כללאל ויובן עם מאמר אמרו בתנחומא בפסוק ראו וגו' ומציאו הילקוט עפ"ז וברבות דף ק"ב ע"ד קלף משונה אמר הקב"ה בעולם הזה היתה רוחי נותנת בכם חכמה ויהושע בן נון מלא רוח חכמה וכתיב צעתניאל ותי עליו רוח אלהים ולעתיד לבא ונתתי רוחי בכם וחייתם. שרריך לדקדק מה הוא ההבדל שיש בין העולם

זה לעולם הבא. ועוד שהמאמר היה אמרוהו חז"ל על כללאל וכיון שכן למה לא הביא ראיה מכללאל שנאמר בו ואמלא אותו רוח אלהים בחכמה וגו' והביא ראיה מיהושע אלא שהכוונה לומר כפי מה שפירש הרב הגדול מרי ורבי ז"ל כי בעולם הזה הקב"ה משפיע רוחו בחלק שכל האדם כשהאדם מתבודד ומכין עלמו ושכלו לקבל השפע ההוא אבל כל שאר חלקי הגוף אינו שורה עליהם השפע האלהי וזה שאמר הכתוב ויהושע בן נון מלא רוח חכמה כלומר אם היה מלא רוח אלהים היה צדד החכמה והשכל שבו לא בחלק גופו והרוח החיוני שבו אבל לעתיד לבא ישרה השפע אפילו ברוח החיוני שבאדם וזה שאמר הכתוב ונתתי רוחי בכם וחייתם כלומר אפי' בחלק רוח החיוני אתן רוחי ולכן לא הביא ראיה מכללאל לפי שהקב"ה השפיע עליו רוחו מעין לעתיד לבא אפילו ברוח החיוני שבו דכתיב וימלא אותו רוח אלהים כלומר שמלא אותו ועלמותו מהשפע האלהי וזהו שכיון רבי יוחנן לומר אין הקב"ה נתן חכמה ויהושע רוחו אלא למי שיש בו חכמה ומכין לבו להשיגה ובאותו חלק מהשכל המשיג החכמה משפיע הקב"ה והכוונה לומר שמה שאין כן כללאל שאפילו בחלק הגופני והחיוני שבו השפיע הקב"ה רוחו ולזה כיוני חז"ל כל מי שמתעסק במלאכת המשכן נתן בו הקב"ה חכמה ובינה ודעת שנאמר ויעשו כל חכם לב לא בבני אדם אלא אפילו בבהמה שנאמר חכמה ותבונה בהמה בהמה כתיב שנתנה חכמה באדם ובבהמה ולא נתפרסם מכלם אלא כללאל הוי ראה קרא ה' בשם כללאל וגו'. שהכוונה בזה לומר שלא לצד השפיע הקב"ה רוחו וחכמתו בכללאל בחלק שכלו ותכמתו שהוא החלק המיוחד לאדם בזה שהוא אדם אלא אפילו בחלק חומרו המשותף בו עם הבהמה השפיע הקב"ה חכמתו ורוחו באופן שכללאל היה גדול הערך וראוי הוא שישרה הקב"ה שכינתו במשכן וראוי הוא שישרה הקב"ה שכינתו במשכן ואמר יראה אל עבדיך פעליך וגו' ירלה יראה ויתפרסם בעולם ששצביל עבדיך פעלת פעולותיך ובראת העולם כמו שרמות במלת בראשית שאז"ל שצביל ישראל וזרעו שנקראו ראשית ברא אלהים שמים וארץ ובאיזה אופן יתפרסם זה בהשרות הדרך ושכינתך על בניהם במעשה יריהם במשכן ולהיות שלא היו ישראל ראויים לכך אלא שצביל שקבלו את התורה ובקבלתם התורה היה ספק אם קבלוה מדעתם או על כרחם שהרי אמרו בשבת פ' רבי עקיבה על פסוק ויחילו בתחתית ההר מלמד שפיה עליהם ההר כגיגית ואמר אם תקבלו את

את התורה מועב ואם לאו שם תהא קבוצתכם לכן אמר
 משה ויהי נועם וגו' יראה מלת ויהי אינה לווי וסמוכה
 לנועם אלא מלת ויהי היא כמו ויחי ויתן לו או כמו ויחי
 עוד לנצח שהם כמו ויחיה אף כאן היא כמו ויחיה ויראה
 לומר מה שהתפללתי שישרה הקב"ה הדרו ושכינתו על
 בניו יהיה בזה האופן שאם נועם היות ה' אלהינו מיוחד
 אלינו והוא רמוז לקבלת התורה שזו היא הסבה שנקרא
 אלהינו מיוחד אלינו אם זה הנעימות היה עלינו ובסדננו
 שאע"פ שלא היה כופה ההר כנגית היינו מקבלים
 התורה א"כ ראויים אנו שמעשה ידינו כוננה עלינו
 ובשבילנו תשרה שכינתך בינינו : אבל מ"מ ומעשה ידינו
 כוננהו אחת בשביל שמך הגדול אם אין אנו ראויים לכך
 שהג עם הנזכר אפשר שלא היה אלא להיות כל אחד ואחד
 יושב בסתר עליון שכפה הקב"ה שהוא עליון ההר כנגית
 והסתירם שם לכן התפלל שיהיה באיזה אופן שיהיה ישרה
 הקב"ה שכינתו ביניהם באופן שכלל שדי יתלונן כמו
 שאז"ל ברכות דף ל"ד ע"ד כלל שעשה כלל אל שדי יתלונן .
 ועוד אמרו שם כלל רחום כלל חנון לא נאמר אלא כלל
 שדי כלל שעשה כלל אל שדי יתלונן : שהכוונה לומר שעם
 היות שאין השכל סובל לומר שהקב"ה שמלא כל הארץ
 כבודו ימלא שכינתו בתוך מחילות גם אין השכל סובל
 שהקב"ה שהוא צב"ת יפעל פעולות בעלי תכלית כמו
 שצרא צבריות העולם אלא שפעל ועשה כך צברונו
 הפשוט ולכן נקרא שדי שאמר לעולם די שהפעולות מעלמם
 היו נמחיס והולכים לצב"ת כמו שחז"ל אלא שגער בהם
 הקב"ה כמו שנאמר עמודי שמים ירופפו ויתמהו מגערתו
 וכמו שצבריות העולם פעל ועשה צברונו הפשוט מה
 שאין שכל האדם מחייבו כך תכונ מעשה ידינו בהשרות
 שכינתך בינינו אע"פ שאין שכל האדם סובלו אלא עשה
 כך צברונך הפשוט הרמזו בשם שדי ולכן אמר כלל שדי
 כי צבחינה זו נוכל להתפלל שכלל שעשה כלל אל שדי
 יתלונן נראה לע"ד יחזק צב"ר שמואל ארדבי זלה"ה :

פרשת פקודי

רבה דף ק"ד ע"א אמר משה לישראל בשעה שעשיתם
 העגל הכעסתם אותי באלה אלהיך עכשיו
 שעשיתם המשכן באלה אני מתרצה לכם הוי אלה פקודי
 המשכן אמר הקב"ה לישראל בעולם הזה באלה נחרתי
 להם וכן לעתיד לבא שנאמר הנה אלה מרחוק יבאו והנה
 אלה מלפון ומים וחלה מארץ סיניס ואומר מי אלה כעב

במהירות ובזמנאות כעבים וכן נראה מתוך דברי חז"ל זה שאמר הכתוב אל מוליו ממלרים כתועפות ראם לו כך הוא מדתו חטאו קימעת מורידן כעוף שנאמר אפרים כעוף יעופף וגו' וכו' מעלן למעלה ומרומן כעב שנאמר מי אלה כעב תעופנה :

שבות רבה דף ק"ד ע"ב עוז והדר לבושה ותשחק ליום אחרון מהו ליום אחרון שכל מתן שכון של לדיקים מתוקן להם לעולם הבא הוי ותשחק ליום אחרון מעשה ברבי אבהו שהיה מסתלק מן העולם ורואה כל הטוב שמתוקן לו לעולם הבא התחיל שמח ואמר כל אלה דאבהו ואני אמרתי לריק יגעתי לטהר והבל כחי כליתי אכן משפטי את ה' ופעלתי את אלהי הוי ותשחק ליום אחרון ד"א אימתי תעורה משחקת למי שהוא עמל בה ליום אחרון זכדי בן לוי ורבי יוסי בן פטרום ורבי יהושע בן לוי קראו כל אחד ואחד מהן בשעת סילוקן מן העולם אחד מהם קרא על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מואו רק לשמך מים רבים אליו לא יגיעו והאחד קרא מה רב טובך אשר רפגת ליריאיך פעלת לחוסים כך נגד בני אדם והאחד קרא כי צו ישמח לבנו כי בשם קדשו בטחנו הוי בשעת סילוקן של לדיקים הקב"ה מראה להם מתן שכון ומשמחן אמר בן עזאי יקר בעיני ה' המותה לחסידיו אימתי הקב"ה מודיע ללדיקים היקר שמתוקן להם סמוך למיתתן שנאמר המותה לחסידיו אותה שעה הם רואים ושוחקים לפיכך ותשחק ליום אחרון. המאמר הזה לעניות דעתי אומר דורשני מפני כמה ענינים ראשונה והוא קשה בעיני איך אמר רבי אבהו ואני אמרתי לריק יגעתי והרי אחד מעקרי תורתנו הקדושה הוא שיאמין האדם שהקב"ה משכיר ומעניש לפי מעשה בני אדם ואיך אמר לריק יגעתי אם לא שראהו בחוש הראות. ועוד מאי איכא בין זה הפירוש לפירוש דבר אחר. ועוד מאי הוא כונת זכדי בן לוי וחבריו בפסוקים שקראו. ועוד איך מוליא בן עזאי אותה הדרשה מהמותה לחסידיו: ונראה לע"ד שיוצן כמה שהביא הרב בעל העקרים מאמר ד' פרק ל"ו ופרק ל"ח שאמר שמן הדין היה כי שכן מלות יהיה נערך כפי הפועל הזמני ובעל תכלית ועונש העבירות יהיה נערך כפי ערך מה שהמחו את רוחו שהוא בלתי בעל תכלית אבל הקב"ה על לז החסד מהפך המדה ונותן השכר כפי ערכו בלתי בעל תכלית והעונש נערך אל האדם ב"ת כמו שהביאו באורך שם ועם זה יוצן כי רבי אבהו מאמין היה עקר שכן ועונש אבל היה דן הענין כפי מה שמחייב השכל שיהיה שגר

שם שיתוף משום נמלא בעולם וזה רמזו במספר י"ג דברים ג"כ שרומזו לאחד העולה י"ג לרמזו שהקב"ה הוא א' מיוחד ואין שני לו וגם רומז לאהבה רחושבניה דדין רחושבניה דדין לרמזו שאמונת האחרות צו יתברך הוא האהבה אותו ולכן נסמך בתורה ה' אלהינו ה' אחד ואהבת את ה' אלהיך באופן שהמשכן הורה שלמות אמונתם שכל הנמצאים כלם חייבים לעבדו ית' ולכבדו כי לא נבראו אלא לכבודו ית' ולכן אמר באלה הכעסות המורה מלת אלה רצוי אלוהות וגם באלה אני מתרנה שנאמר אלה פקודי המשכן וגו' כלומר רצוי מניני המשכן ששם מונה ונותן חשבון מכל הי"ג דברים שהביאו שם לנדרה כמו שנאמר כל הזהב העשוי למלאכה בכל מלאכת הקדש ויהי זהב התנופה חשע ועשרים ככר וגו'. ועוד כתיב שם וכסף פקודי העדה מאת ככר וגו'. ועוד כתיב ותחשת התנופה שבעים ככר. ועוד כתיב ומן התכלת והארגמן ותולעת שני עשו בגדי שרר וגו' וכן כלם באופן שבתן משה ע"ה מנין וחשבון הי"ג דברים ולכן אמר אלה פקודי המשכן כלומר רצוי מניני המשכן היותם י"ג דברים הם משכן העדות ועדות לישראל שמחל להם הקב"ה על המעשה הרע אשר עשו להיות שהורו בזה היות כל הנמצאים כלם נבראים וגמלאים לכבודו יתברך וכו' לזכרו הוא הראוי לעבדו כמו שהורו בעבדיות וקרבנות המשכן וכל הנמצאים כלם כבוסים חחת ידו לעשות בהם כרצונו ית' וכן לעתיד לבא כי מלאה הארץ דעה את ה' ויכירו וידעו כי לה' המלוכה לזד. כתיב הנה אלה מרחוק יבאו כלומר עם היות שמכירת השמים הרמוזות במלת אלה יחייבו היות ישראל מרחוק מ"מ יבאו ישראל ויקבלם הקב"ה ויגאלם וכמו שכתבתי בפרשת נלבים על פסוק אם יהיה נדחך בקלה השמים משם יקבלך ה' אלהיך שהטונה לומר שאע"פ שיהיה נדחך מחוייב מלד קלה השמים והמזל העולה והשולט בעת ההיא כי לכן נקרא קלה חפילו הכי משם יקבלך ה' אלהיך וישדר המערכה להיות שהוא ה' והוא מהוה ההיות והמליאם והוא ג"כ אלהיך המורה היכול הבלתי בעל תכלית ויש לו יכולת להכניעו וכמו שכתב הרב בעל העקרים מאמר ד' פ' י"א לא תמלא הישועה והללחת האומה רק אחר היות האומה בתכלית השפלות הדומה אל ההפסד וזהו שנאמר כי כארץ תוליא למה וגו' עיין שם וכן מי אלה כעב תעופנה וגו' שהכוונה לומר מי אלה כלומר מי הם אלה המזלות ומה יכולת יש בהם שפס היות שהם מחייבים פזורם של ישראל מכל מקום כעב תעופנה יבאו ישראל

שכר המלות זמני ובעל תכלית אבל בשעת פטירתו כשראה הטוב ושכר עבודתו מחוקן לעולם הבא שהוא צב"ת או תמה ואמר כל אלה דאבהו ואני אמרתי וגו'. כלומר אני הייתי אומר בלבי שלא הייתי משיג בשכר יגיעתי במלות כי אם שכר זמני וטובות העולם הזה שהם ריק להיותם נפסדים וב"ת שכן מצינו שרבי אבהו היה לו עושר גדול בעולם הזה גרסי' בשבת פ' כל כחבי רבי אבהו הוה יתיב אהבתקא דשינה ומוסיף מורא ופי' רש"י פסטרול של שן שחשוב היה ועשיר ונופח משם מורא לכבוד שבת והיה חשוב וגזר לפי טבע החלוקה שהוא שכר פעולתו והשעם לפי שלתוהו והבל כחי כליתי כלומר כיון שאני בעל תכלית ובלה ונפסד וזמני אבל עתה גזרתי אומר הפך הדברים כי אכן משפטי את ה' ר"ל כי המשפט והעונש שמביא הקב"ה עלי על עונותיו הוא נערך אל ה' המורה היותו מדרת רחמים ומרחם על בריותיו ואינו מעניש עונש צב"ת כמו שהיה הדין עתה אבל שכר פעולתי הוא נערך את אלהי המורה על יכלתו הצב"ת שהוא נגזר מאת אלי הארץ עם היות הדין נותן שלא יהיה נערך כי אם כפי כחי בעל תכלית וזמני הוי ותשחק ליום אחרון וכונתו בפירוש הפסוק הוא בזה האופן כי הוא ידוע כי היות הימים נכנסים תחת המספר הוא בעבור היות השמש שוקע תחת הארץ ומחשיך העולם ואחר כך חוזר ועולה ומאיר לארץ ולדרים עליה הרי יום שני אבל אם יהיה לעולם השמש על הארץ ולא יהיה שוקע לעולם יקרא יום א' ולכן כיון שהשכר המושג ללדיק הוא בלתי בעל תכלית ואין לו סוף וקץ לעולם הוא יום אללו באופן שאותו היום הוא יום אחרון שאין יום אחר אחריו להיות שלעולם לא יבא שמשו וזהו ותשחק ליום אחרון ר"ל הוא שחוק ושמה להיותו משער שהוא לעולם יום אחרון. ד"א אינתי התורה משחקת וכו' מפרש הפסוק כפשוטו שמשם הוא שחוק ושמה ליום אחרון שלו ר"ל ביום פטירתו שהוא יום אחרון שלו וקאמר זבדי בן לוי וכו' כוונת אלו השלשה עמודי עולם היא לומר שהדבר יערב על האדם בשלשה בחינות. אחת להיות הדבר מליאה אללו ולא לקחה בדמים: שנית להיות אותה המליאה רבה בכמות ולא דבר מועט כי אז יתרבה הערבות והשמחה: שלישית להיות אותו הכמות רב האכיות או חסיה השמחה גדולה עד מאד. הא' רמז לאחד ואמר על זאת יתפלל כל חסיד ר"ל להיות האדם זוכה לעסוק בתורה שנקראת זאת כמו שנאמר וזאת התורה וכמו שאמרו חז"ל על פ' זאת

אשיב אל לבי וגו' זהו מה שזריך האדם להתפלל להקב"ה שיזכרו לכך והטעם לעת מלוא ר"ל בעבור המליאה שהוא מולא אחר כך והוא שכר פעולתו בעולם הבא שודאי הכל הוא מליאה שכל מה שעושה האדם בעוה"ז הוא מחוייב חייב גמור לעשותו להיות שהקב"ה בראו והמליאו והולילו לאויר העולם וזו ומפרנסו וכמו שאמרו חז"ל על פסוק מי הקדימני ואשלם וגו' ולכן יתפלל האדם שיזכה לכך רק לשטף מים רבים אליו לא יגיעו רולה לומר להתפלל שיזילתו ה' ממקרי הזמן או מיד א"ה עכו"ם שנקראו מים רבים כמו שאז"ל על פסוק מים רבים לא יוכלו לכבות וגו' אלו א"ה שנאמר הוי המון עמים רבים כהמו' ימים יהמיון על זה אין לרין להתפלל דפשיטא שאליו לא יגיעו כי לא יאונה ללדיק כל און ולכן אמר רק למעט כי אכן ורקין מעטין הן. הב' רמז לשנית ואמר זאת ועוד אחרת. היא מליאה. ועוד שהיא רבה בכמות וזהו. מה רב טובך כמה גמול ורב הכמות הוא הטוב אשר לפנת ליריאיך שהוא לפון להם לעולם הבא עם היות שפעלת בשביל החוסים כך כשהיו בעולם הזה נגד בני אדם באופן שכבר קבלו שכרם מ"מ מה רב טובך הרי שרמזו היותו מליאה ומליאה רבה. הג' רמז לשלישית ואמר כי בו ישמח לבנו וגו' אמר כי היא גדולה בכמות ובאכיות גדול והטעם כי השמחה והתענוג הוא בו ית' שנהנים מזיו השכינה שזהו תכלית השלמות היותו רואה פני שכינה וכמו שכתבתי על פסוק ושם חביון עזו כל זה הוא בחנם ובשביל דבר קטון והוא הבטחון וכמו שכתב הרב בעל העקרים (מ"ד פרק ל"ז) התקוה והתוחלת הוא דבר הכרחי אל המאמין כדי שימשך אליו החסד הנמשך אל הבטחון וזהו כי בשם קדשו בטחנו. הרי ג' גדול הכמות ורב האכיות ומתנת חנם וזהו שאמר הוי בשעת פלוקם של לדיקים הקב"ה מראה להם מתן שכן ומסלקן שרמז באומרו מתן שהוא מתנה כמו שפירש הרב מרי ורבי ז"ל על מתן שכן של מלות בפרקי אבות אמר בן עזאי יקר בעיני ה' המותה לחסידיו כוונת בן עזאי היא שהרגיש בפסוק שהיה לו לומר המות לחסידיו מאי המותה אלא שיש לנו כלל ה"א בסוף חיבה במקום למ"ד בראשית כמו ארלה שער לארץ שער ועתה יחוייב פירוש הפסוק כן מה שהוא דבר יקר בעיני ה' והוא שכר הלדיקים ראות פני שכינה כמו שנאמר מה יקר חסדך אלהים וכתוב בתריה יריון מדשן ביתך וגו' למות לחסידיו רולה לומר לשעת המות מראהו ומגלהו לחסידיו

כל ישראל אחריהם ועשו אותן להאמין בשמו וכו' :
אם לחכמה האנושית אשר במלרים ובאת אחת וזקני
ישראל אל מלך מלרים ואמרתם אליו ה' אלהי
העצרים נקרה עלינו שזו היא חכמה אנושית מושגת
לכל אדם על דרך החקירה כי ה' מורה היות שם נמלא
מחוייב המליחות כי זה מושג בחקירה ואלהי העצרים
מורה היותו יכול על כל ושהוא משגיח שנקרא אלהי
העצרים בפרט וגם שראוי לעדו כמו שאמרו ועתה
נלכה נא דרך שלשת ימים במדבר וגזרנו לה' אלהינו
שכל אלו הדברים הם דרושים מושגים על דרך חקירה
לכל האנשים : כנגד שלמות המעשה אשר שהזקנים
שלמים הם במעשה אלהי הם במעשה אנושי באלהי אשר
בסיני עלה אל ה' אתה ואהרן נדב ואביהו ושבעים מוזקני
ישראל ושם נאמר כל הדברים אשר דבר ה' נעשה וגם
כתב רש"י שם על פסוק ואל הזקנים אשר שבו לנו בזה
ההערכו כאן עם שאר העם במחנה להיות נכונים לשפוט
לכל איש אשר יהיה לו ריב . הרי שהם שלמים במעשה
אלהי . במעשה אנושי אשר במדבר אספה לי שבעים איש
מוזקני ישראל אשר ידעת כי הם זקני העם ושוטריהו וגו'
כתב רש"י אותם שאתה מכיר שנחמנו עליהם שוטרים
במלרים בעבודת פרך ומרחמין עליהם ולוקין על ידן
שנאמר ויורו שוטרי בני ישראל עתה יתמנו בגדולתן וכן
אמרו חז"ל ברצה ויורו מכאן אתה למד שהיו כשרין
ומסרו עולמן על ישראל וסבלו מכות כדי להקל מעליהם
וכו' הרי שהיו שלמים במעשה ובמדה אנושית : כנגד
שלמות העסקים הומניים אשר שקרא לזקני ישראל להודיעו
שעל פי הדבר אהרן נכנס ומשמש בכהונה גדולה ולא
יאמרו מאליו נכנס ליקח חלקי הקרבנות ומתנות כהונה
כמו שנאמר וזה יהיה משפט הכהנים מאת העם מאת
זבחי הזבח אם שור אם שה וגו' : וגם קרא לזקנים
להיותם שלמים ויודעים כי אין העסקים הומניים מועילים
כי אם באמצעות אותם העבודות הנעשות במקדש והמחנות
והמעשרות והזבחים כמו שיש כמה פסוקים ומאמרים
מורים על זה וכן אמרו ז"ל כי עמוד הקטורת היה סימן
שובע לאיזה מקום היה נותן וכן לעתיד לבא וכו' הכוונה
לומר שעם היות שבזמן הזה בדרך עבד המזונות חלויים
בשמש והירח כי הם מבשלים ומגדלים הפירות כמו
שנאמר וממגד תבואות שמש וממגד גרש ירחים לעתיד
לבא לא יהיה בידם טובם וזו היא החרפה והבושה שלא
יועיל להם מנויים אלא כי מלך ה' לבאות וגו' וישגיח
השגחה אלהית פרטית וזה יהיה בעבור זקניו באופן
שיהיה

לחסידיהו אותה שעה הם רואים ושוחקים לפיכך ותשחק
ליום אחרון זהו מה שנראה לע"ד יתכן בכ"ר שמואל
אדרבי זלה"ה :

פִּרְשֵׁת שְׁמִינִי

ויקרא רבה דף קי"ג ע"ב תני רבי שמעון בן יוחאי
לא במקום אחד ולא בשני מקומות מלינו
שחלק הקב"ה כבוד לזקנים אלא בכמה מקומות בסנה
לך ואספת את זקני ישראל במלרים ובאת אחת וזקני
ישראל בסיני עלה אל ה' אתה ואהרן נדב ואביהו
ושבעים מוזקני ישראל במדבר אספה לי שבעים איש
מוזקני ישראל בזהל מועד קרא משה לאהרן ולבניו
ולזקני ישראל אף לעתיד לבא חלק כבוד לזקנים
הה"ד וחפרה הלכנה ובושה החמה כי מלך ה' לבאות
בהר ציון ובירושלים ונגד זקניו כבוד : כוונת המאמר
לע"ד יובן עם מה שכתב הרב בעל העקידה שער נ"ט
על קביעות הומונים שתקנו חז"ל על אבילות הנפטר
שלשה לבני שבעה להספד ול' לגיהון ולתספורת שכתב
שבתסרון האיש השלם יחסר מן הנשארים שלשה ענינים
הא' מה שהיה החכם בחכמתו מורה להם החכמה והשני
מה שהיו מקבלים ממנו דעה והשכל בתקון מדותיהם
ויושר מעשיהם וגו' . והג' מה שמיישרם ברוח עלה
וגבורה בעסק הומני אשר בעבורו יתנועעו האנשים
כל ימי חלדם כמו שכתב שם בארוכה ועם זה אומר
לע"ד שכוונת המאמר לומר שחלק הקב"ה כבוד לזקנים
להיות שנמלא בהם אלו השלשה שלמות כפולים ומכופלים
הם שלמים בשלשה כאנשים מדיניים וגם שלמים בשלשה
כאנשים אלהיים : כנגד שלמות החכמה אשר שהזקנים
שלמים הם בחכמה אלהית גבוהית אמונית אשר בחכמה
אנושית האפשרית לכל אדם אם לראשונה אשר בסנה
דכתיב לך ואספת את זקני ישראל שזה רומז שלמות
האמונה וכמו שאז"ל ברצה פרשת בא אל פרעה הה"ד
בישישים חכמה למה זכו הזקנים שיגאלו ישראל על
ידיהן אלא בשעה שנגלה הקב"ה על משה בסנה אשר
לו לך ואספת את זקני ישראל כיון שבא משה מיד וילך
משה ואהרן אליו כל זקני בני ישראל ואומר ויאמן
העם אמר הקב"ה הרי אני פורע לזקנים על שעשו את
ישראל להאמין בשמי בשעה שאמר משה אלהי אבותיכם
שלחני אליכם אלו לא קבלו הזקנים את דבריו של משה
אף כל ישראל לא היו מקבלים אלא הזקנים קבלו ומשכו

עם יוסף וכמו שאמרו חז"ל על ויאמרו איש אל אחיו הנה בעל החלומות הלזה בא שהיו שמעון ולוי. ונראה לע"ד דבתיכון קושיא אחת יובן הכל וזה שיש לדקדק במה שאמר הכתוב קרב אל המזבח ועשה את חטאתך ואת עולתך וכפר בעדך ובעד העם והלא חטאתו ועולתו לכפר בעדו לבד באו כי כבר היה להם לישראל חטאת ועולה לכפר בעדם: ולישב זה נראה לע"ד שכוונת הפסוק לפיכך לאהרן מזה שכתוב תחלה קח לך עגל בן בקר לחטאת ואיל לעולה שכיון ששמע אהרן ואיל לעולה היה מתירא ביותר שגראה שחשדו הקב"ה בהרפור עבודה כובדים מלבד המעשה שעשה שהרי אין העולה באה אלא על ההרפור הלכך אמר ר' לוי מקרא מלא הוא והעולה על רוחכם וגו' העולה מכפרת על רוחכם וכן באיוב הוא אומר והעלה עולות מספר כלם וגו' וכתוב וזכרו אלהים בלבבם וגו' וכמו שכתב הרמב"ן פרשת ויקרא ולכך היה מתירא אהרן ביותר שגראה שנכנס איזה הרפור עכו"ם בלבד לכך אמר לו משה קרב אל המזבח לא תירא ועשה את חטאתך ואת עולתך וכפר בעדך ובעד העם כלומר שאף על פי שאין העולה באה אלא על ההרפור הלכך אין עולה זו באה על ההרפור שלך כי אם על ההרפור הנסוף בלבם של ישראל בשעה שהיית עושה מעשה העגל ולכן נמלא שכתבתו ובעולתו היה מכפר בעדו בשביל מעשה העגל ובעד העם בשביל תוספת המעשה שניתוספה בהם בשעת מעשה אצל מעולם אין אתה חשוד על כל. ועם הקדמה זו יובן הברייתא וזה שאהרן במעשה העגל לשם שמים נתכוון וכמו שכתבתי על פסוק וירא משה את העם כי פרוע הוא וגו' וזה כי מחשבת עכו"ם הקב"ה מלפניה למעשה וכיון שהרבו ישראל ענין עכו"ם מיד נתחייבו וכדי שיתפרסם עונם כדי שידעו הכל סבת עונם ואל יתחלל שם שמים לכך עשה העגל ולכן אמר אע"פ שנתרלה המקום לכפר על עונותיך כי כונתך רצויה במעשה העגל ואיך לריך כפרה מ"מ לריך אתה ליתן לתוך פיו של שטן כלומר כדי שלא יקטרג על ידי ישראל באומרים משוא פנים יש בדבר שאהרן שהיה יכוד ועקר המעשה אינו מביא קרבן וישראל מביאים קרבן ולכך כדי שלא יקטרג השטן ברוע הכנתם של ישראל שלח דורון לפניך כי אין קרבן זה בדיניתך כי אם כדורון בלי חיוב ואפשר שלה כיון רש"י שאמר להודיע שמכפר לו הקב"ה וכו' לא אמר קח לך עגל לכפר על מעשה העגל כי אין לריך כפרה בפועל אלא להודיע לעולם ולכל בני ישראל הכפרה כדי שלא יאמרו שטשאים

שיהיה נמשך הכבוד לזקנים כי הם הסבה הרי שהזקנים שלמים בעסקים הזמניים ויודעים כי לא לקלים המרוץ ולא ממוזל וממעורב ולא ממדבר הרים וכמו שאז"ל אלא כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים: תורת כהנים דף כ"ג ע"א ויאמר אל אהרן קח לך עגל מלמד שאמר לו משה לאהרן אהרן אחי אף על פי שנתרלה המקום לכפר על עונותיך לריך אתה ליתן לתוך פיו של שטן שלח דורון לפניך עד שלא תכנס למקדש שמה ישנאך בזואך למקדש ושמה תאמר אין לריך כפרה אלא אני והלא אף ישראל לריכין כפרה שנאמר ואל בני ישראל תדבר לאמר קחו שעיר עזים לחטאת וכי מה ראו ישראל להביא יותר מאהרן אלא אמר להם אתם יש בידכם בתחלה ויש בידכם בסוף יש בידכם בתחלה וישחטו שעיר עזים ויש בידכם בסוף עשו להם עגל מסכה יבא שעיר ויכפר על מעשה שעיר יבא עגל ויכפר על מעשה עגל ושור ואיל לשלמים לפי שגדמית עבירה לשני מינים שנאמר ויעשו להם עגל ולהלן הוא אומר וימירו את כבודם בתבנית שור אוכל עשב יבא שור ויכפר על מעשה שור יבא עגל ויכפר על מעשה העגל תדעו שנתרלה המקום לכפר על עונותיכם עבירה שאתם מתיראים ממנה כבר נזכרה לפני המקום שנאמר לזבח לפני ה' יש לדקדק בזאת הברייתא דמאי קאמר אע"פ שנתרלה המקום לכפר על עונותיך וכו' והלא לא נתרלה אלא על ידי הקרבן הזה וכן כתב רש"י קח לך עגל להודיע שכפר לו הקב"ה ע"י עגל זה על מעשה העגל שעשה ואיך אמר שאינו אלא דורון. ועוד מה שאומר שמה תאמר אין לריך כפרה אלא אני וכו' איך נמשך ממה שאמר בתחלת הברייתא שהרי נראה שאמר להפך שאהרן אין לריך כפרה אלא דורון בעלמא שלא ימלאו השטן מכאן והלאה אצל אין לריך כפרה על מה שכבר עבר. ועוד מאי קפריך מה ראו ישראל להביא יותר מאהרן שהרי כמו שישאל הביאו חטאת ועולה כן אהרן הביא חטאת ועולה ואין לומר שכוונת הקושיא לומר שאהרן הביא לעולתו איל אחד לבד וישראל הביאו עגל וכבש שהרי לא תירץ לזה כלל כי אם שנתן טעם לשעיר ולעגל אצל לא נתן טעם לכבש: וגם אין לומר שכוונת הקושיא בשביל השור והאיל לשלמים שהרי כתב אחר כן ושור ואיל וגו' לפי שגדמית עבירה וכו'. ועוד מה היא הכוונה באומר יש בידכם בתחלה וישחטו שעיר עזים דמה שייך כאן החטא ההוא: ועוד שגם אהרן היה בחטא ההוא וכמעט הוא היה העקב שהוא משבט לוי ולו היתה שגאה יתירה

באופן שיהיו שלמים בשלמות הן בשלמות ראשון הן בשלמות אחרון באופן שעלה בידיו שישאל היה בידם שני מיני מחשבה. אחת מחשבת העב"ם שהרהרו בלבם ועל זה הביאו עגל ובכש בני שנה תמימים לעולה. שנית המחשבה שניתוספה בהם בשעת מעשה העגל ועל זה בא איל אהרן לעולה לא בשביל מחשבת אהרן שמעולם לא עלה כך במחשבתו אבל בשביל מליאות המעשה הגופני לבד שפשה אהרן הביא עגל בן בקר לחטאת באופן שהיה קרבן אהרן בא לכפר בעדו ובעד העם ולכן כתיב עליו וכפר בעדך ובעד העם ולהיות שגם בן ישראל חטאו במעשה כמו שנאמר ויתפרקו נזמי הזהב אשר באזניהם הביאו שעיר עזים לחטאת לומר שלא היו שלמים במעלות המדות ולהיות שכונות ישראל במעשה העגל היא שעלה בדעתם לומר שכן מול שור הוא השולט והטוען כח ביד משה לעשות מה שפשה וכמו שהאריך בזה ה"ר בעל העקידה ז"ל באופן ששמו מסך מדיל בינם לבין המקום לכן לבטל המסך הזה אמר ושור ואיל לשלמים לזבח לפני ה' כלומר הביאו שור ושחיתו וזבחו והעבירוהו מעל פניכם לעמוד לפני ה' בלי שום מסך מדיל וכמו שאמר בעל הכרייתא עבירה שאדם מתיראם ממנו כבר נזכרה שנאמר לזבח לפני ה' נראה לע"ד יתכן בכ"ר שמואל אדרבי זל"ה:

פרשת תזריע

רבה דף קט"ז ע"א רבי לוי אמר תלת בנותג שבעולס אדם מפקיד אלל חבירו ארנקי של כסף בחשאי ומחזיר לו ליטרא זהב בפרהסיא אינו מחזיק לו טובה כך הקב"ה מפקידין לו הבריות טיפה של כלוכית בחשאי והקב"ה מחזיר להם נפשות משוכחות שלמות בפרהסיא ואין זה שבת הוי אשא דעי למרחוק ולפועלי אהן דק. רבי לוי אמר אוחרי בנותג שבעולס אדם חבוש בבית האסורין ואין כל בריה משגחת עליו בא א' והדליק לו נר אינו מחזיק לו טובה כך הקב"ה הולך שריו במעי אמו ומחזיר לו שם נר הוא שאיז אומר בהילו נרו עלי ראשו אין זה שבת הוי ולפועלי אהן דק. ר' לוי אמר אוחרי בנותג שבעולס אדם חבוש בבית האסורין ואין כל בריה משגחת עליו בא א' והחירו והולאו משם אינו מחזיק לו טובה כך הולך שריו במעי אמו ובא הקב"ה והחירו והולאו משם ראוי לדקדק מה היא כונת ר' לוי בשלשה משלים אלו. ועוד למה במשל הראשון המשיל

לו פנים ולבך אמר משה לאהרן קח לך עגל בן בקר לחטאת ואיל לעולה אע"פ שאיך לריך לך מ"מ הקרב לפני ה' ומניחם שם לפי שיראו הכל שאמה מקריב חטאת ועולה ולא יאמרו שהקב"ה נושא פנים לך ועם זה אל בני ישראל תוכל לדבר לאמר קחו שעיר עזים לחטאת וגו' ולא ירהרו אחריו ולא ימלא מקום השטן לקטרג לרוע הכתם. ושם אמר אין לריך כפרה אלא אני וכו'. חכונת לומר שאם עולת אהרן לא היתה לריכה בשבילו כי אם בשביל ישראל בשביל מחשבתן בשעת מעשה העגל לא היה להם לישראל להביא שעיר עזים לחטאת וזה כפי כפרת מעשה שהרי נתכפרו בעולת אהרן הבאה בשביל המחשבה שבשעת מעשה דחשיב כמעשה וכיון שישראל מביאים שעיר עזים לחטאת שהיא כפרה בפני עולמה נראה ודאי שעולת אהרן אינה באה כי אם בשבילו לבדו או אם לא תאמר בן אלא שעל כל פנים לא הביא אהרן עולתו בשבילו כי אם בשביל ישראל אלאך והודיעני מה ראו ישראל להביא יותר מאהרן במה שהביאו שעיר עזים לחטאת והיה די להם בהביאם עגל ובכש לעולה על הרהורם ובמקום השעיר עזים לחטאת כבר הקריב אהרן עולתו שאינה לריכה בשבילו כי אם בשביל ישראל המהרהרים בשעת מעשה דחשיב כמעשה. וסורן המתקד לעולם כי עולתו של אהרן לא בא בשבילו כי אם בשביל ישראל ולקושיא מה ראו להביא יותר וכו' סורן יס בידכם בתחלה ובסוף וכו': והכונת בזה לומר מה שכתב הרמב"ם ז"ל במורה חלק ג' פרק כ"ו שהאדם יס לו שני שלמיות שלמות ראשון והוא שלמות הגוף ושלמות אחרון והוא שלמות הנפש וכו' וכתבו עוד שם ומבואר הוא שזה שלמות האחרון הנכבד אי אפשר להגיע אליו אלא אחר הגיע השלמות הראשון וכו' והכלל העולה מדבריו כי אין האדם שלם במעלות השכליות אם לא יהיה שלם בתחלה במעלות המדות שהוא השלמות הראשון וכמו שנאמר שמע עלה וקבל מוסר למען תחכם באחריתך ולכן ישראל כיון שלא היו שלמים תחלה במעלות המדות וכמו שהורו בפעולתם שחטו שעיר עזים ויטבלו את הכתנות בדם ואמרו זאת מלאנו וגו' וליערו את אביהם זאת היתה הסבה שלא באו לעלות למדרגת השגת המעלות השכליות והדעות האמתיות ולכן לתקן הענין על מתכונתו יביאו שעיר וכפר על מעשה שעיר ויכירו רוע מדתם וישלמו עולמם במעלות המדות ועם זה יוכלו לעלות למדרגת מעלות שכליות ודעות אמתיות וזהו שאמר ויבא עגל וכפר על מעשה עגל שהוא תיקון המעלות השכליות

להמשיך המטה של לכלוכית לארנקי של כסף שהיה לו להמשיכו לארנקי של עיט. ועוד שאם היה מחזיר ליעררר זהב בחשאי היה ראוי להחזיק יותר מוצה דהשתא מחזירו בפרהסיא אין ראוי להחזיק לו כל כך טובה דאפשר שעושה כן ליוהרא בעלמא אבל הכונה היא לומר שלכל הדברי' הטבעיים שברא הקב"ה בעולם נתן הקב"ה בהם ג' דברים ואלו הם ההכנה שנותן בדבר להשיג מה שרלה שישג כי לא כל חייה חומר שידמן ויכן לקבל חייו לורה שידמן וגם נתן הקב"ה החשק והתשוקה לאותו הדבר שיהיה לו חשק להשיג וגם נתן לו התנועה שיתנועע להשיג מה שראוי להשיג דרך משל האבן כשעומדת על צד ההכרה במקום גבוה יש לה הכנה לבא אל המרכז ויש לה תשוקה לבא אל המרכז ויש לה תנועה שבהסתלק המכריח אותה לעמוד חוץ ממקומה מיד היא מתנועעה ויורדת למטה לארץ ולכן כנגד ההכנה אמר המשל הראשון כי האדם מפקיד טיפה של לכלוכית ולהיות שהלורה האנושית עומדת באותה המטה בכח זו היא הסבה שהמשילה לארנקי של כסף ולהיותה בכח לבד אמר בחשאי להיות שהדברים שעומדים בכח הם דברים נסתרים והקב"ה נותן לו ההכנה עד שיכל לפועל ואז הוא דבר נגלה ומפורסם והמשל השני רמז אל התשוקה וזה כי מי שעומד בחושך אין לו תשוק' לילך לפי שאינו יודע אינה ילך אבל בהדלקת הנר נחדשה התשוקה ומשל הג' רמז אל התנועה וזה כי מי שהוא אסור ביוקם אינו מתנועע וממקומו לא ימשיך וכיון שהתירוהו נחדשה אליו אפשרות התנועה ולזה כיון המשורר באומרו ה' מתיר אסורים ה' פוקח עורים ה' זוקק כפופים כנגד התנועה אמר מתיר אסורים כנגד החשק אמר פוקח עורים כי מי שאינו רואה אינו חושק וכמו שאז"ל עינא וליצא תרי סרסורי דעבירה העין רואה והלב חומר. כנגד ההכנה אמר זוקק כפופים כלומר הדבר שהיה כפוף ושפל מאליו הקב"ה זוקפו ומגביהו במה שנותן לו הכנה להשיג מה שרלה האל שישג: בילקוט סימן תקכ"ד א"ר אבין מהו נכחו לללל שפנים ומהלומ'ו' לגו כסילים משל למעורגותא שנכנסה לתיך פלטיין של מלך כיון דחמת מגבייא תלן דחלת א"ל המלך אל תחיראי אלו לעבדים ולשפחות אבל את לאכול ולשתות ולשמוח כך כששמעו ישראל פרשת נגעים נתייראו אמר להם משה לישראל אל תחיראו אלו לא"ה עכו"ם אבל אתם לאכול ולשמוח. רבים מכאובים לרשע והבועה בה' חסד יסובבנו מה שראוי לדקדק שהרי ראינו כמה נגעים באים לישראל ואין אמר אלו

לא"ה עכו"ם. אבל הכוונה היא שאין הקב"ה נותן הנגעים לישראל על הכוונה הראשונה וזה שאמר נכחו לללל שפטים כלומר בדרך נכונה וישר לא לשום כוונה אחרת באים לללל השפטים ומחלומות לגו כסילים וכן רבים מכאובים לרשע וגו' נמשך עם הפסוקים שלפניו אשכילך ואורך בדרך זו תלך איעלה עליך עיני והכוונה לומר שהאדם לריך שיהיה לו ידיעה להתנועע להשיג דבר מה וגם לריך שידע באיזה דרך יתנועע להשיגו אמר הקב"ה אני אעשה לך שתיהן וזה שאשכילך שמתנועע להשיג שלמותך וגם אורך בדרך זו תלך להשיגו ועם כל זה לא אשקובי אלא שאיעלה שיהיה עליך עיני ואסתכל בך כדי שלא תטה ימין ושמאל: או ירלה אשכילך ואורך וגו' כמו שפירשתי והטעם לפי שכשנתייעלי עליך היתה עיני וכונתי ואומתי נתייען כשאמר נעשה אדם בללמנו וגו' שלא היתה כוונתו כי אם בשביל הנקרא ישראל שנקרא אדם כמו שנאמר אדם אתם ואמרו חז"ל אתם קרויים אדם ואין א"ה עכו"ם קרויים אדם. אל תהיו כסוס כפרד שאין להם הכנה במחנה ורסן עדיו לבלוס והטעם לפי שכל קרוב אליך רולה לומר אינם קרובים למדרגתך שהמדרגות הם דומם לומח בעל חי חי מדבר ואע"פ שסמך למטה מחי מדבר היא מדרגת בעל חי זה אינו אלא לא"ה עכו"ם שאין להם מדרגה על הבעל חי כי אם הדבור האנושי אבל ישראל יש להם מדרגה אחרת למעלה ממנה והיא חי מדבר דבור אלהי א"כ נמצא שפסוק מדרגת חי מדבר בין מדרגת הבעל חי למדרגת ישראל שהוא חי מדבר דבור אלהי ואין מדרגת ישראל קרובה למדרגת הסוס והפרד שהוא הבעל חי. רבים מכאובים לרשע אבל הבועה בה' במכאובים עצמם שניתן לו הקב"ה אינם לרעתו אלא אדרבה חסד יסובבנו שאין כונתו יתעלה אלא כדי שישב בחשיבה להליל נפשו מני שחת לאור באור החיים וזה מה שפירש הרב הגדול מרי ורבי זלה"ה:

פרישת בהעלותך

רבה דף קע"ח ע"ג וזה שאמר הכתוב כי אתה תאיר גרי אמרו ישראל לפני הקב"ה רבש"ע לנו אתה אומר שנאיר לפניך אתה הוא אורו של עולם והאור דרה אללך דכתוב ונהורא עמי שריה ואתה אומר אל מול פני המזורה הוי כי אתה תאיר גרי אמר הקב"ה לא שחתי לריך לכם אלא שתאירו לי בדרך שהארתם לכם למה לעלות

לעלות אהבם בפני האומות שהיו אומרים ראו היאך ישראל מאירים למי שהוא מאיר לכל העולם מלה"ד לפקח והומא שהיו מהלכים בדרך אחר לו פקח לסומא כשנכנס לתוך הבית לא והדליק לי את הנר הזה והאר לי אחר לו הסומא בעוצמת כשהייתי בדרך את היית מהמכני עד שנכנסנו בתוך הבית את היית מלוה אותי ועכשו אחת אומר הדלק לי את הנר הזה והאר לי אחר לו הפקח שלא תהא מחזיק לי עובה שהייתי מלווך בדרך לכך אמרתי לך האר לי כך הפקח זה הקב"ה שנאמר עיני ה' המה משועטות בכל הארץ והסומא אלו ישראל שנאמר נגששה כעורים קיר היה הקב"ה מנהיגם ומאיר להם שנאמר וכו' הולך לפניו יומם כיון שעמד המשכן קרא הקב"ה למשה ואמר לו תאירו לי שנאמר בהעלותך את הנרות בשביל לעלות לכם: הקדמה ידועה הוא מפי סופרים ומפי ספרים כי מעשה המשכן דמות העולם כלו ובפרט אמרו ז"ל הביאו הילקוט בואת הפרשה אומר רבי יהודה בר שלום מיליטו שהיה המשכן שקול כנגד מעשה בראשית. כילד ביום הראשון נבראו שמים וארץ וכתיב בהם טטה שמים כיריעה ובמשכן כתיב ועשית יריעות עוים. ביום ב' יהי רקיע ויהי מזדיל ובמשכן והדילה הפרוכת וגו'. בשלישי יקו המים ובמשכן ועשית כיור מושת וגו' ונתת שמה מים. ברביעי יהי מאורות ובמשכן ועשית מנורת זהב וגו' ועוד אמרו ז"ל למה שבעה נרות כנגד של"ס חנכ"ל שבעה מזלות ד"א כנגד שבעה ימי בראשית וכו' וכן יש הרבה והכוונה בכלם לע"ד לומר כי כמו שביאלת מזרים ביטל הקב"ה כל מערכות השמים שהיו מחיבים שבעדום של ישראל שם והוילאם מעבודות לחירות ולא חייבו המזלות כלל כלל על ישראל כך ראה הקב"ה שמשם והלאה לא ישתעבדו ישראל לככבים ומזלות אלא עשה עולם חדש והוא המשכן וגזר שכפי עבודתו והודו ויהיה הנהגתם של ישראל והכל יהיה מסור בידן של ישראל כפי עבודתו ולא יחייב עליהם המזל כלל כי אין מזל לישראל אלא הם גדונים כפי מעשיהם וכמו שהארכתי בדרוש הזה בברכת יחזק ליעקב שהיה חכלית שלמותן של ישראל והוא הדבקות האלתי והיו שבין הפסוק כאן באומרו בהעלותך את הנרות וגו' כלומר אמור אל אהרן בהעלותך את הנרות אל יעלה על דעתך להעלותם ולהדליקם על הכוונה הראשונה להאיר שם בפועל בבית ההוא בדרך שאדם מדליק נר בתוך הבית אלא תהא כוונתך שאתה מאיר ומדליק מול כוונת המנורה רולה לומר הנמשל בכוונת המנורה וזה נקרא מול פני המנורה

כלומר נמשל כוונת המנורה והם של"ס חנכ"ל כמו שאמרו ז"ל והכוונה לומר שאע"פ שבמעשה בראשית מסר הקב"ה הנהגת העולם השפל לשבעה ככבי לכת שעל פיהם והנועם ילכו הנמלאים השפלים ועל פיהם יבאו מכל מקום ישראל אחר שקבלו את התורה אינם נכנעים ומשועבדים תחתם אלא אדרבה השבעה מזלות יהיו מסורים בידם כי כפי מעשיהם של ישראל כך יאירו ויחייבו הן לטוב הן למועז וזה שרמזו המזלות הזאת כי כמו שבפועל הגופני הכהן היה מאיר הנר ההוא כן האדם השלם מדליק ומאיר אל עבר פניו המזל והוא המשל והנמשל לנר ומבטל מה שמחייב המערכה ועם זה יתיישב הפסוק באומרו יאירו שבעת הנרות שפירש רש"י ששם שעל ששת הקנים לפי שגוף המנורה הוא הכר האמצעי ואין אחר יאירו שבעת הנרות לכן פירש ששה שעל ששת הקנים אבל לפי דרכנו אומר שכל שבעת הנרות ידליקם ויאירם לכוונת המזל והנמשל בכוונת המנורה כמו שכחתי והם השבעה ככבי לכת גלהיות זה כונה עמוקה מלמד מעשה הגופני הולך הכתוב לומר. ויעש כן אהרן שבין במהשכחו ובשכלו שאל מול ואל נכח כונת המנורה העלה נרותיה והיה מאמין אמונה שלימה שהכל מסור ביד האדם השלם כי לדיק יסוד עולם: וזה מעשה המנורה מקשה זהב וגו' הקושיא בפסוק מפורסמת שאין כאן מקום ספור עשיית המנורה כי אם בפרשת תרומה ששם לזה הקב"ה על המנורה ועל כל כלי המשכן בבחינת מלאכות עשייתם וכאן האווי הוא בבחינת סדר הדלקתה וכיון שכן מהו זה שאומר וזה מעשה המנורה וגו' אלא שבין למה שכחתי לומר שתכלית המנורה לומר שישראל דבקים עם הקב"ה ואין הככבים מחייבים שום דבר על ישראל אלא אדרבה הככבים משועבדים לישראל כמו שהנרות מאירות ומזהירות על יד הכהן והראיה לזה שהרי זה מעשה המנורה מקשה זהב עד ירכה וגו' והיתה כלה חתיכה אחת ולא נעשית אברים אברים על ידי חיבור ומאי איכפת ליה להקב"ה להקפיד על כך אלא ודאי שבין לכך לומר כי כמו שחמר הגלגלים השמימיים אינו מורכב מיסודות הפכים אלא הוא חמר חמישי פשוט ובו קבוע הככב כן חמר המנורה כלו חתיכה אחת וחמר אחד לא מורכב מאברים וחלקים משונים אלא עד ירכה עד פרחתה מקשה היא מכל זה נראה שכמראה אשר הראה ה' אל משה כן עשה את המנורה כלומר שהכוונה שהיה לו להקב"ה במראה שהראה למשה והיא מראה הסנה שנאמר שם וירא מלאך ה' אליו בלבת אש מתוך הסנה

הסנה וגו' שכוונתו במראה ההיא לומר שעם המזריים ידם תקיפה על ישראל מכח המזלות והכוכבים שמחייבים שבעודם של ישראל מ"מ לא יוכלו להם כמו שהאש עם היותו פועל גדול לא היה אוכל הסנה עם היות הסנה מוכן לכך וכן א"ל ברבה למה הראה לו הקב"ה למשה יבענין הזה לפי שהיה מחשב בלבו ואומר שמא יהיו המזריים מכלים את ישראל לפיכך הראהו הקב"ה אש בוערת ואיגנו אוכל אחר לו כשם שהסנה בוער באש ואיגנו אוכל כך המזריים אינם יכולים לבלות את ישראל. הרי שהקב"ה מתחלת דבורו עם משה ראה לגלות לו סוד זה שישאל אינם משועבדים להוראת הכוכבים ולהיות ענין זה עקר גדול באמונת תורתנו לזה הקב"ה לעשות לו ניונים וסימנים כדי שלא תשכח מפי זרע ישראל וזה במה שזוה מעשה המטרה והדלקתה בבחינה שכתבתי וזהו אומרו במראה אשר הראה וגו' כלומר כונת המראה שהראה ה' את משה בן לבונה ההיא עשה הקב"ה את המטרה וכן אמרו חז"ל שכן עשה את המטרה חוזר להקב"ה וזה לשונם בן עשה משה את המטרה אין כתיב כאן אלא בן עשה סתם ומי עשה הקב"ה וכו': ואל הדרוש הזה כיונו חז"ל במאמר שכתבתי תחלה אמרו ישראל לפני הקב"ה לנו אתה אומר שנאיר לפניך כלומר שמסור בידינו דבר מה אחר שהמשלת והארת לכוכבים ומזלות איש איש על עבודתו ועל משאו והלא אתה הוא אורו של עולם והאורה דרה אלך הכונה בכלל אלו המלות כיון לשני דרושים א' שכתב המורה חלק ג' פרק כ"א וזה לשונו אכתוב נדע כל מה שנדע מפני ההסתכלות בגמלאות וכו' והוא ית' אינו כן ר"ל שלא ידע הדברים מלמעלה עד שיפול הרצון וההתחדשות אצל הדברים ההם נמשכים אחרי ידיעתו הקודמת המיישבת אותם כפי מה שהם עליו וגו' וזהו שכיון באומרו אתה הוא אורו של עולם כלומר האדם העולם מאיר לו כי מסבת היות הגמלאים במליאות בא האדם לכלל ידיעתם אצל הקב"ה הוא להפך כי ידיעתו סבת מליאות הגמלא והייתו. הרי שהקב"ה הוא אורו של עולם. ובמה שאמרו והאורה דרה אלך כיון לדרוש שכתבתי בדרוש כ"ז על מאמר חז"ל גדולה דעה שנחנה בין שני שמות שנאמר כי אל דעות ה' וגו' ברכות פ' אין עומדין (עין שם) והכוונה כאן לומר כי האדם עם היות שליו וידיעת האדם תהיה סבת מליאות איזה ידוע כמו המפתח לורת הפתוח אשר יחדשנו מפתח עלמו מבלי דפוס מכל מקום אחר שהוליא הפתוח ההוא לפועל אין מליאות הפתוח ההוא תלוי במליאות המפתח כי כבר

נכבדים הם עיני ה' ומשגיח עממה בעולם כפי הכנה העולם ועושה מהם כרלונו עם היות שנראה שהמה משועטים ופולטים בכל הארץ והסומא אלו ישראל שנאמר נגששה כעורים קיר שנראה מתוך הפרשה ההיא שהם סומים להיותם חושבים שמה שמחייב המערכה על כל פנים יהיה וזהו שאמר הנביא בתחלת הפרשה ההיא הן לא קלרה יד ה' מהושיע לבטל הוראת המערכה אבל עוטיכם היו מזדילים ביניכם לבין אלהיכם וגו'. ולכן נגששה כעורים קיר ואנו נכשלים במה שמחייב המול נמלא ששלמות ישראל הוא הדבקות האלהי מבלי אמצעי וזו היא כוונת המורה :

ויאמר משה לחובב בן רעואל המדיני חותן משה נוסעים אנחנו וגו' :

בזאת הפרשה נראה לספק בה כמה ספקות. האחד הוא כיון ששבע שמות נקראו לו למה כנהו עתה יותר באלו השמות מבאחרים. השני למה אמר הכתוב אותו אתן לכם היה לו לומר נוסעים אנחנו אל המקום אשר אמר ה' אתנו לכם. הג' מה שהקשו חז"ל על מה שאמר כי ה' דבר טוב על ישראל וכי עד עכשיו לא דבר הקב"ה טוב על ישראל הרי מעולם הקב"ה דבר טוב על ישראל. הד' למה חזר ואמר אלך די שיאמר לא אלך כי אם אל ארצי ואל מולדתי. הה' למה חזר ואמר והיה הטוב ההוא היה לו לומר והיה כי תלך עמנו הטוב אשר ייטיב ה' עמנו וגו' : אבל יובן לעניות דעתי בזה כי אלל החפוש יראה היות הנכסף אלל הנביאים והחסידים הסתופס בבית אלהים אשר שם יעבדו עבודתו ויהיו מוללחים ושלמים שכן מלינו בחרתי הסתופף בבית אלהי. מה ידידות משכנותיך. לביתך נאה קדש. עד אבא אל מקדשי אל וכן רבים והעטם לזה לשלשה סבות. האחת כי הבית הקדוש הוא מקום מוכן מובחר מיתר חלקי המליאות לחול השפעה נבואית והמשכה שכלית על כל היסודים בה להיותה מרכז הישוב אשר הוא המקום היותר שיה שפאשר וכמו שאמרו חז"ל איירא דארץ ישראל מחכים : השנית בעבודת הקרבנות הנעשות שמה להקריב נפשנו ומהותנו אל הנמלא הראשון בכל אופני הקרבה בהחריב החלק הגשמי ושרפתו כי אותו הבצל חי הנשרף הוא הוא גוף האדם אחר שמדך ידיו עליו והתורה ובזאת העבודה משיג האדם שלמות גדול בהתדבק נפשו אל ההתחלה הראשונה : השלישית למה שהיה

שלמות האדם בהשכילו חלקי המליאות כלו אשר הם פעולות השם ית' אשר מהם יבא להשגת השם ית' כי אין בנמלא אלא האל ומעשיו והיה הבית הקדוש ההוא ליוז מכל חלקי המליאות דרך כל ודרך חלק כמו שיש הרבה מאמרי חז"ל על זה : ולהיות כל אלו הדברים נכספים בעיני יתרו אמר משה רבינו ע"ה אלו הדברים ליתרו שבאותו המקום ישיג אותם ולפיכך כנה אותו עתה באלו השמות שכל אחד רומז לאחת מאלו הסבות שכתבתי וכפי מה שפירשו חז"ל על השמות בפרשת שמות בתנחומא חובב שחיבב את התורה בן שהוא כבן למקום רעואל שהוא כריע למקום. כנגד הסבה הראשונה אמר חובב שחיבב את התורה שבין שיש באלוהו מקום השפעה והמשכה שכלית שם יש לו הכנה לחבבה ולרדוף אחריה וישיגה. כנגד השנית אמר בן שהוא כבן למקום שמפשיט עצמו מכל הדברים החמריים כמו המלאכים שנקראו בני האלהים כמו שנאמר ויבאו בני האלהים וגו' שכן מלינו שהיה בכבודו של עולם ונדבו לבו ללאת אל המדבר מקום תהו כנגד השלישית אמר רעואל שהוא כריע האל ר"ל כי כמו שהשופים יודעים הפרקמטייט שיש להם כן יתרו יודע מה שיש להקב"ה בעולמו וכן נקרא ריע שאז"ל פ"ק דברכות ופ"ק דשבעות כל הדן דין אמת לאמתו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית ואז"ל על יתרו בספרי דף י"א ע"ד והביאו הילקוט על פסוק זה והיית לנו לעינים אחי' אין דייך אלא שחאה יושב עמנו בסנהדרין ותהא מורה בדברי תורה ועוד אז"ל אפילו אין דיינו אלא כל שנתעלם מעינינו ההא מאיר עינינו שנאמר ואתה תחזה מכל העם הרי שהוא ריע ושותף וכמו שיודע השותף פרקמטייט של חבירו כן ידע יתרו בהיותו במקום ההוא ולזה רמז חובב בן רעואל. חותן משה נתן סבה אחרת למה אמר לו כל זה בעבור שהיה חמיו וחייב בכבודו ולהראות לו הדרך הישר ואמר לו נוסעים אנחנו אל המקום רואה לומר בשתי בחינות מקום ממש ומדרגה ומעלה כי באלוהו המקום עולה האדם למדרגה עליונה בעבור מה שכתבתי וזה שאמר אשר אמר ה' אותו אתן לכם כי ידוע הוא כי את מורה עלמות וזה שאמר בעבור עלמות ומהות אותו המקום אני נותנו לכם שכן אמר יעקב אכן יש ה' במקום הזה ואמר לו הקב"ה הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה ולזרעך לפיכך לך אחנו אמר עוד והטבנו לך הכוונה היא שאמר משה ועשה כל חלקי הסותר אע"פ שבערך זה התועלת הנמשך מזה המקום אין לחוש לשאמר כיון שיש לי ארץ ובתים

מי הכניסני לתגר זה לגזול בתי אחרים לישב בהן אמר אין מליאות לחשוב זה למה בעבור שהעולם לא נברא אלא בשביל הנקרא בשם ישראל כמו שאמרו חז"ל בראשית בשביל הנקרא ישראל שנקראו ראשית ברא אלהים וכו' אם כן כל העולם הוא של ישראל והם יכולים לדור במקום שנפסח חפץ לפיכך אנו נקח המקום ונתן לך חלק ונחלה לשדוד בזה זהו שאמר והטבנו לך אנו נטיב לך ובהיתר בא לידנו והטעם לפי ששם הקב"ה דבר הטוב והמליאות שנקרא טוב כמו שנאמר וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד לא היה אלא על ישראל ובשבילו ואמר דבר טוב לפי שדבר ה' שמים נעשו וגו' :

ויאמר אליו לא אלק כי אם אל ארצי וגו' יובן עס מה שאמרו חז"ל במכילתא פרשת יתרו דף כ"ג ע"א וזילקוט ע"ח ע"א אל גא תעזוב אותנו אמר לו כלום הנר מהנה אלא במקום החשך וכי מה הנר מהנה בין חמה ולבנה את חמה והארץ לבנה מה יעשה הנר בין חמה ולבנה אלא הריני הולך לארצי ומגייר כל בני מדינתי ואביאם ללמוד ואקרבם תחת כנפי השכינה וכו' זהו מה שאמר יתרו כאן אף על פי שזה המקום הוא מוכן לקנות שלמות גם כן ארצי מוכנת בעבור אנשים שאגייר אותם וממילא אריות שלא אדור אלא בארצי ולא במה שאתם תחתו לי וזהו שאמר לא אלק וחזר ואמר ואל מולדתי אלק בעבור כי התעוה לבעל הרעון היא או לברוח מההיזק או לבקש הנאות או שתיהן יחד ואמר יתרו שבזאת התעוה שמתעוה לארצי יש שתיהן ולכן אמר לא אלק לברוח מההיזק שתאמרו לי שאני אשב בבתיכם שנתחם לי כי אם אל ארצי וכנגד לבקש הנאות אמר ואל מולדתי אלק כונתי היא ללכת שם לקנות שלמות כשאגייר אנשי מולדתי :

ויאמר אל גא תעזוב אותנו וגו' השיב לו משה על שתיהן ואמר ודאי טוב הדבר אשר דברת לגייר כל בני מדינתך אבל אל תעזבו אלא שחשוב אח"כ אללינו למה כי על כן ידעת תנותינו במדבר רועה לומר מלת כן היא כמו כן בנות ללפחד דוכרות כלומר בשביל הכרת וידעת יהאמת ידעת תנותינו במדבר וילאת למקום תהו וכיון שכן היית לנו לעינים שכששאל יאמרו מי הכניסנו לקבל עלינו עול תורה יאמרו ראו יתרו שהיה בארצי בעושר ונכסים ברומם של עולם וגדבו לבו ללאת אל המדבר לקבל עלינו עול תורה אח"כ זהו ג"כ תועלת ושלמות גדול לך להתמיד ולהרגיל לישראל על קיום אמונתם : והיה כי חלק עמנו וגו' עשה משה חלקי הסותר ואמר שכבר אפשר להיות נמשך זה התועלת אע"פ שלא יהיה יתרו עמהם

שכבר היה ידוע ומפורסם לכל העולם שיתרו קבל עלינו עול תורה לכן אמר משה זה התועלת שהיית לנו לעינים לא יהיה אלא כשתלך עמנו ותהיה אללינו כי יותר מתפעל האדם מהדבר המוחש וגררה לעין יותר ממה ששומע וכנגד ההיזק שאמר יתרו שיהיה נמשך אליו אמר והיה הטוב שהוא וגו' רועה לומר הטוב הידוע והרמז שהוא הטוב האמיתי אשר ייטיב ה' לנו והטבנו לך ר"ל ונהיה טובים הכל יהיה לך ולסבתך וזה שכיון שבעבור התורה אנו זוכים לזה המקום וסבת קיום התורה ושמירתה אינה אלא בשבילך כמו שאמרתי שהיית לנו לעינים נמצא שהכל תלוי בך ואתה הוא סבת הכל וממך הכל ומידך נתנו לך : ויסעו מהר ה' וגו' אז"ל על פרשה ויהי בנסוע בילמדנו וזילקוט דף ר"ט ע"א לא היה ראוייה ליכתב כאן ולמה נכתבה לפי שכתוב ויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים לא אמר לישראל אלא מהלך יום אחד וגם ע"פ עולם מהלך שלשה ימים בורחין מהר סיני מפני שעשו שם י"א יום והיה טותן להם מלות בכל יום כשאמר ליסע משם מסע יום אחד הלכו מהלך ג' ימים ולילה אחד כתיבוק שילא מצית הספר ורץ אעפ"כ לא עזבן הקב"ה אלא וארון ברית ה' וגו' והיה קשה לפני הקב"ה שעשו כך אמר הקב"ה ונכתוב לרה אחר לרה לאו אלא נכתוב פרשה של כבוד ביניהם לכך נכתבה ויהי בנסוע וגו' . נראה לע"ד דמכל מקום לריך לתת איזה טעם ושייכות לזאת הפרשה יותר מאחרת שלקחה הקדוש ברוך הוא להפסק הגלות : ונראה לע"ד שרעה הקב"ה להודיע לדקתו וענותותו של משה כי כמו שהקב"ה היה מוחל על כבודו ומהפך בזכותם של ישראל ששם היות שהיו בורחין ממנו מכל מקום לא עזבן אלא וארון ברית ה' נוסע לפניו לומר להם מנוחה כך משה רבינו ששם היות שהיה יודע שלא יכנס לארץ כמו שאמר לו הקב"ה על פסוק עשה תראה וגו' עס כל זה היה מתפלל על ישראל שיכנסו לארץ ולא היה חושש על עצמו וזהו אומרו ויהי בנסוע הארון היה אומר ומתפלל קומה ה' כלומר יהי רצון שאת הקימה תהיה לשיפוטו אויבך וינצו משנאריך והם העממים הדרים בארץ ישראל רועה לומר שלא ינצו עד הכניסם לארץ וכן כשהיו חונים היה מתפלל ואומר שובה ה' רבבות וגו' יהי רצון שתתן מרגוע ושובה ונחת לרבבות אלפי ישראל ולא ילכו נעים וגדים אמרו ז"ל על פסוק וענן ה' עליהם יומם על החגרים ועל הסומים ועל הזבין מנין שאם היה אחד מישראל נמשך מתחת כנפי עמוד הענן עמוד ענן נמשך עמו לאחוריו עד ששם

ותשקע רולה לומר חיזה לך שקיעה שתהיה האש היא סבחה רולה לומר ההשגחה הפרטית הנכרת מאותה האש היא סבחה לא דבר טבעי לבר. וזה מה שגראה לע"ד יתחק בכ"ר שמואל אדרבי זלה"ה :

פרשת שלח דף

רבה דף קפ"א ע"א רבי יהושע אומר למה ישראל דומים למלך שזימן לבנו אשה נאה ובת טובים ועשירה אמר לו הבן אלך ואראה אותה שלא היה מאמין לאביו מיד הוקשה הדבר והרע לאביו אמר אביו מה אעשה אם אומר לו איני מראה אותה לך עכשיו הוא אומר כעורה היא לפיכך לא רצה להראותה לסוף אמר לו ראה אותה ונדע אם כזבתי לך ובשביל שלא האמנת בי קונס שאין אתה רואה צדיקך אלא לבדך אני נותנה כך אמר הקב"ה לישראל טובה הארץ ולא האמינו אלא אמרו גשלהם אנשים לפנינו אמר הקב"ה אם מעכב אני עליהם אומרים על שאינה טובה לא הראה אותה לנו אלא יראו אותה ובשכובתה שאין אחד מהם נכנס לחובה שנאמר אם יראו את הארץ אשר נשבעתי לאבותם אלא לבניהם אני נותנה : בוגת המאמר הזה לפי מה שפירש בו הרב הגדול מרי ורבי זלה"ה היא לתקן הקושיא שהקשו המפרשים ובפרט הרמב"ן צענין המרגלים מה פשעם מה חטאתם כי מוכרחים היו להשיב על מה שזיה אותם משה שנאמר וראיתם את הארץ מה היא ואת העם היושב עליה החזק הוא הרפה וגו' ולכן הטיבו אשר דברו באומרים האמת שהיה עו העם כי לא היה להם להגיד ולהעיד שקר : אבל יובן הענין כי כל פועל פעולה מה לריך שידע מהו התכלית המושג מהפעולה ההיא כדי שיכוין הפועל ההוא בפעולתו הדברים האמלעיים המבינים ומוזמינים ומציאים להשגת התכלית ההוא שלא לפועל שהתכלית הוא כמטרה לתן שאם לא יראה היורה המטרה איך יזמין את עלמו לכיון לו ובזה טעו המרגלים שלא ידעו ולא השיגו מהו תכלית נתינת הארץ לישראל שהם חשבו שכונת הקב"ה לתת להם היתה להיותה ארץ זבת חלב ודבש לאכול לשבעה ולמלא כרסם ממעדני עולם ולכך היו מרגלים לעולם על עיני המאכל כמו שנאמר וזכרנו את הדגה וגו' ועתה נפשנו יבשה אין כל וגו' אבל כונת הקב"ה לא היתה אלא להבינם ולהזמין להשלים נפשם וזה שלהיוספה ארץ זבת חלב ודבש היו מוזמנים מרווחים ואין לריך להוליא זמנם צבאם

שחזר ח"ל וענן ה' עליהם וגו' מנא להו כן שהכתוב לא בא לומר אלא שהיה הולך הענן עליהם שלא יכס שרב ושמם. וגראה לע"ד כי מחנה ישראל אינו מקום רמוז כי אם בכל מקום שהיו עומדים הכמות שהיו מחזקים וממלאים בקרא מחנה ישראל ועם זה קשה איך אמר וענן ה' עליהם יומם בנסעם מן המחנה שגראה שדבר אחד הוא ישראל ודבר אחר הוא המחנה ואינו כן כי המחנה וישראל הוא לכן אמרו חז"ל כי אינו מדבר אלא על חגרים וסומים הנפרדין ממחנה ישראל כי הענן נמשך לאחריו עד שחזרים :

מאמר

בילקוט דף רי"ט ע"ב על פסוק ויקרא שם המקום ההוא תצברה אמרו חז"ל אותה האש לא חזרה עוד למקומה לשמים אלא נכנסה לה לאהל מועד וכל הקרבנות שהיו ישראל מקריבים במדבר אותה האש יולאה ואוכלת אותם תרד אש מן השמים אין כתיב בהן אלא ותלא אש מלפני ה' ותאכל על המזבח ואותה האש ילאה ואכלה את בני אהרן שנאמר ותלא אש מלפני ה' וגו' ואין אדם יולא מן העולם עד שיעבור עליו מאותה האש שנאמר ותשקע האש : הכוונה בזה לעניות דעתי יובן עם מה שפירש הרב בעל נוח שלום על פסוק ויהי העם כמחאונים רע באוני ה' שהיו מכנים חולשה בהשגחת ה' בפרטים להיות הפרט משתנה אע"פ שיהיה משגית בכולל הוא להיות הכולל בלתי משתנה אבל הפרטי משתנה וישלשל שני בידיעתו ית' וזהו שרמו באומרו באוני ולא צעני כי חוש השמע פרטי כי כן אמרו כי תרי קלי לא משתמעי ולכן להראותם השגחתו הענישה ה' באש שירד מן השמים ושקע למטה נגד טבעו להורות השגחתו ית' ואמר המאמר שאותה האש נכנסה לאהל מועד כלומר שידעת ההשגחה הפרטית שהשיגו בזה האש נכנסה לאהל מועד ואוכלת הקרבנות שהיו מקריבים קרבנות באמונת ההשגחה הפרטית דאם לא כן איך היו מקריבים קרבנות ועושים שום עבודה וגם כן ההשגחה פרטית בין במיתה כרסית בין במיתה טבעית הכל הוא בדרך השגחה מיתה כרסית רמוז במיתה בני אהרן שאותה האש אכלתן כלומר אותה ההשגחה ולא היה מקרה. מיתה טבעית רמוז באומרו אין אדם יולא מהעולם ר"ל שיולא מאליה בדרך טבע אפי' הכי זה האש עובר עליו ר"ל הכל מושגח מאתו יתעלה שנאמר ותשקע האש ויובן אללי כי חז"ל מכנים מיתה האדם לשקיעה כמו שאמר על זרח השמש וזא השמש עד שלא שקעה שמשו של משה וזרחה שמשו של יהושע ולכן אמר

מוזגותם שזהו מטריד ומעיק גדול להשגת השלמות וכמו שאז"ל לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן : וגם להיות השפע האלהי מצוי בה כמו שנאמר תמיד עיני ה' אלהיך בה וגו' היה המקום ההוא מוכן ומזומן להשגת שלמות נפשם באמצעות השפע האלהי ההוא ולכן היו נמלאים הענקים פה וכל העם אשר ראו בחוכה אנשי מדות להיות כי הקב"ה הוא משפיע מטובו לעולם שם ועכו"ם היו נוטים ומכינים עצמם לחלקי החמר לכך היה מועיל השפע ההוא לחלק חמרם עד שהיו גדולי הכמות אבל ישראל היה להם להכין את עצמם לחלק שכלם נמלא שהשפע ההוא היה מועיל גדול לשלמות נפשם זאת היתה כונתו ית' בנתינת הארץ וכן משה רבינו ע"ה חיוה למושב לו הארץ להשגת השלמות המושג בה מלך השפע ההוא והשלמות התלויות בארץ וכיון שטעמו ישראל בידיעת תכלית נתינת הארץ זאת היתה הסבה שאמרו לשלוח מרגלים שנאמר נשלחה אנשים לפנינו וזה היא כוונת המשל שאמרו חז"ל במאמר הגו' וזה שכונת האדם בנשואי האשה הוא אחת משלשה או שלשתם יחד והם אהבת הטוב אהבת הערב אהבת המועיל. נאה היא אהבת הערב. עשירה היא אהבת המועיל. בת טובים היא אהבת הטוב. והיא הכוונה האמיתית שאין האשה אלא לבנים ואין הקב"ה משרה שכנתו אלא על המשפחות המיוחסות' שבישראל וכן אמרו ז"ל לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישא בת תלמיד חכם וכו' וזהו התכלית בנשואי האשה וכיון שאמר הבן אלך ואראה אותה הורה במאמרו שלא היה נגד עיניו התכלית האמיתי בחותן הנשואין והוא היותה בת טובים לפי שהיותה בת טובים אינו דבר הנראה לעינים אלא לשמע אזוין ובעין השכל אבל היופי והעושר שהוא הערב והמועיל הוא דבר הנראה לעינים וכיון שאמר אלך ואראה אותה נראה שעשה עקר מהערב והמועיל שהוא התכלית הטפל ולכן הוקשה הדבר בעיני אביו. גם כן ארץ ישראל היתה טובה וראוי לאהוב אותה אהבת הטוב בעבור השפע האלהי הנמלא בה לעולם. היותה עשירה ערים גדולות ובצורות בשמים היותה נאה וערבה ארץ זאת חלב ודבש ורצוי ושומן הפירות שבה, והמכוון האמיתי לא היה אלא להיותה טובה להשלמת נפשם באמצעות השפע האלהי המושפע בה אבל כיון שאמרו נשלחה אנשים לפנינו הורו בדבריהם שתכליתם וכונתם לערב ולמועיל באופן שטעמו וילאו מהתכלית האמיתי וכיון שטעמו בתכלית טעמו גם כן בדברים האמנטיים לא אל התכלית ה. ולכן אמרו נשלחה אנשים לפנינו וגו': אמר הקב"ה משה כיון שאלו

טעמו מדרך השכל לא יעלה יפה שליחות זה ואין בו שום הנאה כי אם לך לבדך וזהו שכיון באומרו שלח לך והוא כמו לך לך מארץ שדרשו חז"ל להנאתך ולטובתך אף כאן שלח לך להנאתך וזה שאם לא חטאו במרגלים מיד היו נכנסים בארץ ומשה היה מת מיד כי כבר רמז לו הקב"ה במלרים שלא יכנס לארץ כמו שנאמר עתה תראה אשר אעשה לפרעה ואחז"ל עתה תראה ולא העשוי למלכים שבעה אומות כשאביאם לארץ אבל עתה שהלכו המרגלים ארבעים יום וגזרו עליהם שילכו במדבר ארבעים שנה נעים ונדים יום לשנה יום לשנה ארכו לו למשה שם הימים : ואמר שיתורו את ארץ כנען אשר אני נותן לבני ישראל כלומר מה שניתן להם במתנה שאין מדרך המוסר לחקרו ולדרשו כיון שהוא מתנת חנם מ"מ יתורו אותה והכוונה כמתרעם מהם ששם היות שניתן להם במתנה הם מפשפשין אחריה או ירלה שנתרעם הקב"ה בבחינה שנית והוא שאם ישראל בכחם ועוילם ידם היה להם לכבוש הארץ נחלא שהיו עושים השתדלות אנושי לשלוח מרגלים אבל ישראל אינם כן כמו שנאמר כי לא בחרבתם ירשו ארץ זרועה לא הושיע לנו כי ימנך וזרועך ואור פניך כי רליתם וכיון שכן מה להם לשום השתדלות אנושי וזהו שרמזו אשר אני נותן וגו' כלומר אני נותנה להם ומוסרה בידם והם משלחים מרגלים. וזהו שכיון משה רבינו עליו השלום בפרשת אלה הדברים באומרו ובדבר הזה אינכם מאמינים בה' אלהיכם ההולך לפניכם בדרך לתור לכם מקום לתחנותיכם באש לילה לראותכם הדרך אשר תלכו בה ובענן יומם שכונתו בזה לומר שבתחלת המחשבה נראה שלא טעו ישראל כל כך בענין המרגלים ולא היו מסופקים אם טובה היא אם רעה ולא שלחו המרגלים אלא למה שאמרו נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו את הארץ וגו' את הדרך אשר נעלה בה ואת הערים אשר נבא אליהם לכן אמר להם משה האמת הוא שמחוק מעיניכם נראה שאין לכם אמונה שלמה עם הקב"ה אבל עם כל זה הונח שאין כאן כי אם מה שדברתם בפניכם שאין כוונתכם אלא את הדרך אשר נעלה בה מ"מ בדבר הזה לבד אינכם מאמינים בה' וגו' והטעם שאפי' לזה לא הייתם נריכים לכך שהרי הקב"ה הולך לפניכם לתור לכם מקום באש לילה ובענן יומם ומה לכם לירע הדרך אשר תעלו בה באופן שהכל היה מסור בידו ית' נראה מזה שאיזה השתדלות אנושי שהיו עושים אינו אלא מסכת חסרון אמונה וכמו שהוכיח סופם על תחלתם : והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ וגו'

יִשְׁכּוּ הָאָרֶץ לֹא רָאוּ גִבּוֹרֹתָיו. אֲלֵא דֶרֶךְ שְׁמוּעָה לְבָדוֹ
 וּלְכֵן הֵם לְבָדִם יֹאמְרוּ מִבְּלָתִי יִכּוֹלֵת ה' וְגו' וּפִירֵשׁ הַפְּסוּק'
 בְּזֶה הָאֹפֶן וּשְׁמָעוּ מִלִּירֵם וְגו'. בְּתַמִּיּה וְכִי בְּדֶרֶךְ שְׁמוּעָה
 נֹדַע לָהֶם כִּי הַעֲלִית בְּכַחַךְ לֹא הָיָה אֲלֵא רִאִיָּה מִמֶּנּוּ .
 וְאִמְרוּ אֵל יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הִזָּאת בְּתַמִּיּה וְכִי מִלִּירֵם דְּבָרוֹ
 מִמֶּנּוּ שָׂרָאוּ אֵל יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הִזָּאת כְּדִי לֵאמֹת אֲלֵלִים אֲמִיתִת
 כַּחַךְ וְעוֹלָם יִדָּךְ וְדָלִי שָׁלֹא דְבָרוֹ עִמָּהֶם וְאִין לִיּוֹשְׁבֵי
 הָאָרֶץ שׁוֹם יִדְעָה אֲלֵא דֶרֶךְ שְׁמוּעָה וְזֶהוּ שֶׁאִמְרָם שְׁמָעוּ כִּי
 אֲתָה ה' בְּקִרְבָּם הֵעֵם הַזֶּה וְגו'. וּלְכֵן אִם הִמָּתָה אִתָּה הֵעֵם
 הַזֶּה כְּאִישׁ אֶחָד וְאִמְרוּ הַגּוֹיִם הַרְוֹמוֹ לִיּוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר
 שְׁמָעוּ אִתָּה שְׁמַעְךָ כִּי אִין לָהֶם יִדְעָה . אֲלֵא דֶרֶךְ שְׁמוּעָה
 יֹאמְרוּ מִבְּלָתִי יִכּוֹלֵת ה' וְגו' ע"כ. וְדָלִי שְׁגַם זֶה הוּא
 פִּירֵשׁ דְּחֹק בְּפִסְקוּקִים . וְעוֹד שֶׁאִמְרוּ ז"ל שֶׁהַמִּלִּירִים
 עֲלָמִם יֹאמְרוּ מִבְּלָתִי יִכּוֹלֵת דְּגִרְסִין פֶּרֶךְ אִין עוֹמְדִין .
 אִמְרָם מִשָּׁה לִפְנֵי הַקִּבְ"ה עֲכָשׁוּ יֹאמְרוּ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים
 תִּשָּׁשׁ כְּחוֹ נִקְבָּה אִמְרָם הַקִּבְ"ה לְמִשָּׁה וְהֵלֵא כְּבָר רָאוּ
 נִסִּים וּנְפִלְאוֹת וּגְבוּרָתוֹ שְׁעִיתִי בְּמִלִּירִים וְעַל הַיָּם . אִמְרָם
 לִפְנֵינוּ רַב־שָׁ"ע עֲדִין יֵשׁ לָהֶם לֹמֶר לְמַלְכֵּךְ א' הָיָה יִכּוֹל
 לַעֲמֹד לְשִׁלְשִׁים וְאֶחָד מִלְכִּים אִינוּ יִכּוֹל לַעֲמֹד . הָרִי
 שֶׁהַמִּלִּירִים עֲלָמִם שָׂרָאוּ הַנִּסִּים הֵם עֲלָמִם יֹאמְרוּ מִבְּלָתִי
 יִכּוֹלֵת : לְכֵן נִרְאָה לַע"ד שִׁיּוּבֵנו אֵלֵינוּ הַפְּסוּקִים עִם מִה
 שְׁכָבֶר כְּתִבְתִּי בְּפִרְשַׁת בְּשִׁלַח עַל מִה שֶׁאִמְרוּ יִשְׂרָאֵל הֵלֵא
 זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר דְּבָרְנוּ אֵלֶיךָ בְּמִלִּירִים לֵאמֹר . חֹדֶל מִמֶּנּוּ
 וְנַעֲבֹדָה אִתָּה מִלִּירִים וְגו' וְאִין עֲלָה עַל לְבָבִם לֹמֶר כִּךְ
 בְּהִיּוֹת שְׁעִינֵיהֶם רָאוּ וְלֹא זָר הַגְּבוּרֹת נִסִּים וּנְפִלְאוֹת
 שְׁעָשָׂה הַקִּבְ"ה בְּמִלִּירִים וּכְתִבְתִּי שׁוּבוּ שְׁכִין הַכְּתוּב
 בְּאֹמְרוֹ . אֲבוֹתֵינוּ בְּמִלִּירִים לֹא הִשְׁכִּילוּ נִפְלְאוֹתָיו לֹא
 זָכְרוּ אִתָּה רֹב חֲסִדֶּיךָ וַיִּמְרוּ עַל יָם בַּיָּם סוּף שֶׁהִכּוּנָה
 לֹמֶר שֶׁחֲשָׁבוּ שֶׁהַגְּבוּרֹת שְׁעָשָׂה הַקִּבְ"ה לֹא הָיָה עַל הַכּוֹנָה
 הָרִאשׁוֹנָה לְאַהֲבָתָם וּלְתוֹעֲלָתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל אֲלֵא לְנִקְוִים
 עֲלֻבוֹת שֶׁאִמְרָם פִּרְעֹה מִי ה' אֲשֶׁר אֲשַׁמֵּעַ בְּקוֹלוֹ . וְכֵן
 אִמְרוּ חו"ל בְּרַבָּה פִּרְשָׁה שְׁמוֹת אִמְרָם הַקִּבְ"ה מִי ה'
 אִמְרָת מִי אֲתָה לִקְוָה מ"ס אֲרַבְעִים יו"ד עֲשָׂרָה וְהֵם
 חֲמִשִּׁים מִכּוֹת שֶׁהִבִּיָּע עַל הַמִּלִּירִים בַּיָּם שֶׁאִמְרָם וַיִּאמְרוּ
 הַחֲרָטוּמִים אֵל פִּרְעֹה אֲלֻצֵּעַ אֲלֵהִים הָיָה . וְעַל הַיָּם מִהוּ
 אֹמֵר וִירָא יִשְׂרָאֵל אִתָּה הַיָּד הַגְּדוּלָּה כְּמֵה לָקוּ בְּאֲלֻצֵּעַ
 עֶשֶׂר מִכּוֹת חֲשׁוֹב ה' אֲלֻצֵּעוֹת שְׁבִיד הַגְּדוּלָּה לְכָל אֶחָד
 וְאֶחָד עֶשֶׂר הָרִי חֲמִשִּׁים וְכו' וּלְכֵן הִשְׁבּוּ שֶׁאִחֲרֵי שֶׁנִּפְרַע
 מִעֲלֻבוֹת הָיָה מִנִּיחָם לְמִקְרָה וּפְנָע . וְזֶהוּ לֹא הִשְׁכִּילוּ
 תְּכִלִּית נְפִלְאוֹתָיו שֶׁהָיָה מִמֶּנּוּ בְּשִׁלַּח כְּמוֹ שֶׁהִכְחַחְתִּי שֶׁם .
 וּלְכֵן לֹא זָכְרוּ אִתָּה רֹב חֲסִדֶּיךָ וַיִּמְרוּ עַל יָם בַּיָּם

סוף

הַכּוֹנָה שֶׁנָּתַן לָהֶם שְׁלֹשָׁה סִימָנִים לְשִׁלְשֵׁה דְּבָרִים הַלְרִיכִים
 לַעֲנִין זֶה . אֶחָד שֶׁהָיוּ חֲזָקִים וְעִנְקִים וְאִי אִפְשָׁר לְכַבּוֹשׁ
 אֹתָם כִּנְגַד זֶה אִמְרָם כְּבָר נָפַל פַּחַדְכֶּם עֲלֵיהֶם וְהִרְאִיתִי
 שֶׁהַחֲחֻקֹּתֶם לִלְכַּת בְּחִרְלוֹתָם וְאִין לָכֵם פִּינָה פֶּה וּמִלְפָּנֶיךָ .
 ז' אִם הָאָרֶץ שְׁמָנָה כִּנְגַד זֶה אִמְרָם וּלְקַחְתֶּם מִפְּרֵי הָאָרֶץ
 שֶׁהָיָה מְשׁוּנָה מְכַל שֶׁאֵר פִּירוֹת הָעוֹלָם לְגוֹדֵל שְׁמוּנָה :
 ג' אִם הָיִיתָ בְּרִיאָה כִּנְגַד זֶה אִמְרָם וְהִימִים יָמֵי בְּכוֹרֵי
 עֲנָבִים וְאִין לָךְ זְמַן מִסּוּכִין מִחֲלָלִים כְּזֶמֶן בְּכוֹרֵי עֲנָבִים
 וְעַם כָּל זֶה לֹא חָס אֶדְם בְּרָאָשׁוֹ וְכִיּוֹן שֶׁהָיִיתָ כּוֹנֵתָם רַעֲיָה
 הִבִּיאוּ מִפְּרִיָּה שֶׁלֹּא יִכְלוּ לְהַכְחִישׁ שְׁמוּנָה שֶׁל אָרֶץ יִשְׂרָאֵל
 כְּדִי לֵאמֹת הַדָּבָר שֶׁדְּבָרוֹ בְּשָׁנִים הָאֲחֵרִים וְזֶה שְׁכִנְגַד
 בְּרִיאָתָהּ אִמְרוּ אָרֶץ אֲוֹכֵלֶת יוֹשְׁבֵיהָ הִיא כְּלֹמֶר לְתוֹשְׁבֵיהֶם
 מְכַלָּה אֲבָל לֹא לְגִרִּים וּלְכֵן לֹא חָס שׁוֹם א' מִמֶּנּוּ בְּרָאָשׁוֹ
 אֲבָל לֵאחֲרֵי שֶׁהָיָה שֶׁם תּוֹשְׁבִים גַּם כֵּן תְּהִיָּה אֲוֹכֵלֶת לָנוּ :
 וּכְנִגַד וְהַחֲחֻקֹּתֶם כִּנְגַדִּים אִמְרָם וְהִי בְּעִינֵינוּ כְּחֻגִּים וְכֵן
 הִיּוֹנוּ בְּעִינֵיהֶם שֶׁלֹּא הִיּוֹנוּ חֲשׁוּבִים בְּעִינֵיהֶם לְכָלוֹם וּלְכָךְ
 לֹא דְבָרוּ לָנוּ דְּבָרֵי לֹא בְּשִׁבְלִי שְׁנַפֵּל פַּחַד עֲלֵיהֶם :
 בְּרִאשִׁית רַבָּה דף כ"ט ע"ג חז"ל יו"ד שֶׁנֶּטֶל הַקִּבְ"ה
 מִשְׁרֵי הָיָה עִם וּפּוֹרַח סְבִיב כְּסֹאֵוֹ שֶׁל הַקִּבְ"ה
 אִמְרָם לִפְנֵינוּ רְבוּנוֹ שֶׁל עוֹלָם בְּשִׁבְלִי שֶׁאִנִּי קִטְנָה בְּצִבְאוֹתֶיהָ
 הַזֹּאתִי מִשְׁמַח שֶׁל דֹּדָתָהּ אִמְרָם לֵה הַקִּבְ"ה לַעֲבֹדָה הִיּוֹת
 נִתּוֹן בְּשֶׁם נִקְבָּה וּבְסוּף אֲוִתוֹת עֲכָשׁוּ תְּהִיָּה נִתּוֹן בְּשֶׁם
 זָכָר וּבְרָאֵשׁ אֲוִתוֹת הָדָא הוּא דְּכַתִּיב וַיִּקְרָא מִשָּׁה לְהוֹשִׁעַ
 בֶּן נוֹן יְהוֹשֻׁעַ : (פִּירְשָׁתוֹ בְּדֹרוֹשׁ עֲשִׂירֵי עֵיין שֶׁם) :

וַיֹּאמְרוּ מִשָּׁה אֵל ה' וּשְׁמָעוּ מִלִּירֵם כִּי הַעֲלִית בְּכַחַךְ
 אִתָּה הֵעֵם הַזֶּה מִקְרָבֵנוּ וְאִמְרוּ אֵל יוֹשֵׁב הָאָרֶץ
 הִזָּאת שְׁמָעוּ כִּי אֲתָה ה' בְּקִרְבָּם הֵעֵם הַזֶּה אֲשֶׁר עִין בְּעִין
 נִרְאָה אֲתָה ה' וְגו' וְהִמָּתָה אִתָּה הֵעֵם הַזֶּה כְּאִישׁ אֶחָד
 וְאִמְרוּ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר שְׁמָעוּ אִתָּה שְׁמַעְךָ לֵאמֹר מִבְּלָתִי יִכּוֹלֵת
 ה' לְהִבִּיָּא אִתָּה הֵעֵם הַזֶּה אֵל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָהֶם
 וַיִּשְׁתַּעַם בְּמִדְבָּר : הַפְּסוּקִים הָאֵלֶּה קֶשֶׁה לְהוֹלֵמֶם וּלְיִשְׁבָּם
 וְכִנְר נִדְחָקוּ בָּהֶם הַמִּפְרָשִׁים כְּמוֹ שִׁירָאָה הַמַּעֲשִׂין
 מִדְּבָרֵיהֶם . וְהִרְבֵּה הַגְּדוֹל מִרֵּי וְרִבִּי ז"ל פִּירְשָׁהּ וְאִמְרָם .
 שֶׁהִקְדָּמָה יִדְעָה הִיא שֶׁהָאֶדָם מֵאִמָּת יוֹתֵר מִה שֶׁרֹּאָה
 בְּעִינֵינוּ מִמֶּה שְׁמוּעָה , כִּי מִה שֶׁרֹּאָה הוּא וְעִינֵינוּ רָאוּ וְלֹא
 זָר בּוֹטָח בְּעֲלָמוֹ כִּי הָאִמָּת אֲתוֹ . אֲבָל מִה שְׁמָעָה אִפְשָׁר
 שִׁיטְחָתָהּ וּבְפִרְטָה כְּשִׁיחָהּ דְּבַר הַמִּגְדָּלוֹ וּמִגְחִישׁוֹ לְכָךְ דֶּרֶךְ
 כָּלִי כּוֹנֵת הַפְּסוּקִים הוּא לֹמֶר שֶׁמִּלִּירִים שְׁעִינֵיהֶם רָאוּ
 וְלֹא זָר כְּחוֹ וְעוֹלָם יָדוֹ שֶׁל הַקִּבְ"ה לֹא יֹאמְרוּ מַעֲשׂוֹם
 מִבְּלָתִי יִכּוֹלֵת אֲלֵא שֶׁמִּשְׁנֵאתָ ה' לָהֶם הַרְגָם וְכִמוֹ שֶׁאִמְרָם
 הַכְּתוּב לִמֶּה יֹאמְרוּ מִלִּירִים . לֵאמֹר בְּרַעֲיָה הַזֹּאתִים אֲבָל

גם במלרים היו רשעים ואם תאמר שמה שעשה שם היה בשביל עלבונם היה לו להניחם ולא להשגיח עליהם אחר שהולכים משם ועשה נקמה בפרעה. אבל אני רואה שהשגיח עליהם והיה מנהיגם בעמוד אש וענן ועשה המיתם. ודאי אי אפשר לזייר כי אם מבצתי יכולת השם חם ושלום. לכן ועשה יגדל נא כח ה' כאשר דברת וגו'.

רבה דף קפ"ב ע"ד משל לאחד שהיה מושלך תוך המים הושיט לו הקברניט את החבל ואמר לו תפוס את החבל הזה בידך ואל תניחנה אם תניחנה אין לך חיים כך אמר הקב"ה לישראל כל זמן שאתם מדובקים במלות אחס חיים שנאמר ואתם הדבקים בה' אלהיכם וגו' וכן הוא אומר החזק בזמור אל תרף נלדיה כי היא חייד. בפרשת יציאת קשה לי טיבא חדא היות הענין כפול ומכופל כמה פעמים ועוד שני הלשון שבפסוק הראשון דבר שלא לזכור ואח"כ דבר לזכור. ועוד שבחלילה אמר מלות ה' ואחר כך אמר ועשיתם את כל מלותי וגו': אבל נראה לע"ד כי יובן בהקדמה והיא כי אלל הנהגת המדינה הוא חק ומשפט נימוסיי להעמיד קצב נכון במדה במשקל ובמסורה יהיה להם במשמר למדוד ולשקול כל דבר המדוד והמשקל כמאורה וכתורה אחרי כן כי יהיה חמם ועושק בעיר או במדינה להוסיף או לגרוע המדות והמשקלים אשר בתוכה בקצב ההוא השמור ישיבום אל הישר הכללי וילדקו אותה אמנם בנפול העוות במדה ההיא הראשונה הנה יהיה העולה הנפול בכל שאר המדות והמשקלים עוות שלא יוכל לתקן. ככה על זה האופן יקרה על הנהגת האדם את עלמו. כי כשהאדם מלד טבעו וחמרו ילא חוץ ממחלתו וילך אחרי שרירות לבו הפלם והמשפט השמור בעין שכלו של אדם יגבילהו וישיירה ויחזרהו למוטב אמנם בנפול העוות בשכלו של אדם ואין בשכלו דעת לפלם ולהגביל הענינים ולמאור ברע ולבחור בטוב אז אין לו תקנה ואנה יטום לעזרה: ונראה לע"ד שכל זה ידק אלל אלו שלא עמדו בהר סיני ואור התורה לא נגה עליהם כי אם במדות אנושיות ותורות נימוסיות. אבל ישראל שעמדו בהר סיני וקבלו את התורה. יבדלו מזה שני הבדלים עלמייס אחד כי אפי' בנפול עליהם אי זה עוות בשכלם ואמונה כוזבת אור התורה מיישר אותם כי כמה אמונות ועקרים ודרושים אלהיים ששכל האדם לואה בהם. הבדל שני כי כשנפול העוות באומות אלל הנהגת האדם את עלמו ללא מחליתו בפעולתו לא ישיבה למוטב אלל בשכל אנושיות. אבל ישראל יחזרהו למוטב בשכל אלהי לפי שהתורה היא

סוף ואמרו המצלי אין קברים וגו'. וכיון שהיה אפשר לזייר שמה שעשה הקב"ה במלרים היתה כוונתו לנקום עלבונם נמלא שא"ל לומר מבצתי יכולת ה' וגו' כי אם מכח ידיעת שתי הקדמות. אחת כי העלית בכחך את העם הזה מקרבם. שנית שידעו שאתה ה' בקרב העם הזה וגו' אבל הידיעה אחת מהם לבד לא יאמרו מבצתי יכולת וזה שמי שידע ההקדמה הראשונה לבד והיא כי העלית בכחך את ישראל ממלרים אעפ"י שישחטם עתה לא יאמרו שהוא מבצתי יכולת משה שיאמרו שמה שעשה במלרים עשה לנקום עלבונם לבד ומה לו להקב"ה עם ישראל להלילם מיד עושקם. וגם מי שידע ההקדמה השנייה לבד והיא כי אתה ה' בקרב העם הזה אשר עין בעין נראה אתה ה' וענגך עומד עליהם וגו' כי כל זה מורה גודל אהבה שיש להקב"ה עם ישראל עכ"ל אעפ"י שישחטם אין להם מקום לומר מבצתי יכולת ה'. אלל יאמרו כשהיו עובדים היה מקרבם אליו וכססרו מאחרי וחתאו השליכם מלפניו. אבל ידיעת שתי ההקדמות יתחייב לומר. מבצתי יכולת ה' מהו שאמר הכתוב ויאמר משה אל ה' ושנעו מלרים אשר תהרגם כמו שפירש רש"י. והם עלמם ראו כי העלית בכחך את העם הזה מקרבם שהכונה לומר שאף על פי שלא היו ראויים לכך. שהרי היו רשעים באותה שעה כמלריים עלמם על דרך שאמרו חז"ל גוי מקרב גוי. מה אלו עובדי עבודת כוכבים ומזלות אף אלו עובדי עבודה כוכבים ומזלות. וזהו שרומז באומרו מקרבם שהיו דומים לו ואלו הנסים והגבורות שעשית שם במלרים. ואמרו אל יושב הארץ הזאת כלומר יספרו להם מה שראו הגבורות שעשה שם עם היותם בלתי ראויים והגויים. ועם כל זה עדיין היה אפשר לזייר שכל מה שעשה היה לנקום עלבונם כמו שכתבתי. אבל יש ידיעה הקדמה אחרת והיא שהן יושב הארץ. הן המלריים שמעו כי אתה ה' בקרב העם הזה אשר עין בעין נראה אתה ה'. יר' כי אי אפשר לראות להקב"ה כי לא יראני האדם וכו'. אבל נראה לומר כי באמלעות מה שרואה האדם בעין החוש עין השכל רואה את השם ומשיגו. וזהו אשר עין השכל באמלעות עין החוש נראה אתה השם וענגך עומד עליהם. שכל זה מורה גודל האהבה אשר לך עמם. ואיגלאי מילתא למפרע שהגבורות שעשית במלרים היה בשבילם ממש. לא לנקום עלבונם וכיון שכן והמת את העם הזה וגו' יאמרו הגויים אשר שמעו את שמעך הן המלריים הן יושב הארץ מבצתי יכולת ה' וגו' שאם היה מפני שהיו רשעים

להשיגו. ואמרת אליהם כנגד הלבן שהוא שלמות הגוף והמעשה כי הוא דבר קל ולכן אמר לשון חמירה. וכנגד חומי הלבן המורה על שלמות המעשה אמר ועשו להם ליציא על כנפי בגדיהם כי המעשים והמדות של אדם מכונים בלשון בגדים. כמו שפירש המפרשים במה מקומות וזה יהיה לדורותם אמרו חז"ל לדור חס. נראה לע"ד כי תלה הקב"ה שלמות ישראל במעש' לזכות את כל ישראל לדור כלו כי אלו היה תולה השלמות בעיון לא ישיגוהו כי אם אחד מעיר ושנים ממשפחה אבל המעשה הכל זוכים לו. וכמו שפי' על פ' כי זה כל האדם אף כאן יהיו נזהרים במעשה כדי שיהיה כל הדור חס וישיגו שלמותם. וכנגד שלמות המעשה אמר ונתנו על ליציא הכנף פחיל כלומר שבעשיית המצוה שהוא שלמות המעשה יהיה נגד עיניהם ומלוייר בשכליהם אלהותו יתברך שהוא המצוה. ולא יהיה עשיית המצוה מצות אנשים מלומדה כי אם לעשות דעון קוגו ותכלית דבקוהו הכרמו בפחיל התכלת כמו שכתבתי. וכיון שהאדם שלם בעיון ובמעשה מיד משיג הדבקות האלהי וזהו שרמו באומרו וידברו מכאן והלאה לנכח שאמר והיה לכם לליציא וראיתם אותו וגו' כלומר שהאדם נמלא עם האל ית' וכן אמרו המחדרים כי שלמות המעשה מביא לידי שלמות העיון שכן כתיב שמע ענה וקבל מוסר למען תחכם באחריתך ומשלמות העיון עולה לדבקות האלהי דכתיב אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה אז תבין יראת ה' ודעת אלהים תמלא אף כאן כיון שנעשה הליציא הלבן והתכלת על הדרך שכתבתי שרמו שלמות המעשה והעיון מיד נמלא הדבקות בו יתברך ולכן דבר בלשון נוכח וכן אז"ל וראיתם אותו אותו ולא אותה שאם עשיתם כן כאלו אתה רואה כסא הכבוד שהוא דומה לתכלת וזא לפרש איך זוכה האדם לכל הכתוב לעיל. ואמר כי על ידי חומי הלבן ישלים את עצמו במעשה וזהו שאמר וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' ועשיתם אותם כמו שכתבתי לעיל ומשלמות המעשה הזה יהיה נמשך שלא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם כי עינא ולבא תרי סרסורי דעבירה וכיון ששהיו שלמים בשני פנים במעשה בסור מרע ועשה טוב תעלו למדרגת שלמות העיון וזהו אומרו למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי. ר"ל המצות המיוחדות לי שהוא שלמות העיון והאמונות המוטלות על האדם. להאמין שהם מיוחדות בינו לבין אלהי ית' כמו מציאות השם השגחה אינו גוף משכיר ומעשים וכמה אמונות באלהותו לבד ולכן יחד כאן ואמר מותי

היא המיישרת והמדרכת אותנו את הדרך אשר נלך בה ואת המעשה אשר נעשה באופן שאחר שלמות גופם של ישראל שהוא המעשה ואחר שלמות שכלם והוא העיון ואמונת העקרית הכל הוא מאתו יתברך וזהו שאמר הכתוב אשכילך ואורך דרךך זו תלך וגו'. אשכילך כנגד שלמות השכל ואורך דרךך זו תלך כנגד שלמות הגוף שהוא שלמות המעשה והטעם לפי שכשנתייעלתי במעשה בראשית דכתיב נעשה אדם וגו' עליון היתה עיני וכוונתי כי לא נברא העולם אלא בשביל ישראל ובניו. ולהיות כל זה אמת לכן נתן הקב"ה מצות ליציא לישראל להזהירם להשלים גופם ושכלם כי לכן נקרא ליציא כי הוא נגזר ממליץ מן החרדים כלומר שילצו ויביטו בו מה היתה כונתו בהיות בו חומי לבן וחומי תכלת. וידעו כי הכונה היא שיהיו נזהרים בשלמות גופם במצות מעשיות ושלמות שכלם באמונה המשותפת עמהם. וזה הליציא הוא כמו הקשר שקושר האדם לחבירו לסימן שלא ישכח לווי והחומים הם רמז לחבל הקביריני כמו שאומר המאמר שכתבתי אשר חיוי של אדם תלויים בו כך חיוי של אדם תלויים במעשה ועיון ולזה כפל המאמר הפסוקים כי פסוק ואתם הדבקים רמו לשלמות השכל כי אז הוא דבק בו ית' וזוכה לראות פני שכינה וכנגד שלמות הגוף במעשה אמר החזק במוסר אל תרף וגו' באופן שהליציא הוא רמו לשלמות הגוף והשכל שלמות הגוף הוא רמו בחומי הלבן. והכונה לומר שלא יאמר אדם כי האדם מטבעו ללכת אחרי צריות לבו כי התחלתו קורץ מחמר והן לא בידו טובו וכמו שאמר איוב אדם ילוד אשה וגו' והיה מתגלל בזה לכן היו חומי לבן לומר כי האדם הוא כמראה הלבון כי הוא מוכן לקבל איזה גוון שיהיה ככה האדם בתחלת היותו הוא מוכן לקבל איזה אורה שיראה ואין דבר שיכריחהו כי הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים: והתכלת הוא רמו לשלמות השכל הדבק בו יתברך וכשאז"ל התכלת דומה לים והים לרקיע והרקיע לכסא הכבוד וכו'. ולכן נקרא תכלת כי הוא נגזר מתכלית כי תכלית האדם אינו אלא הדבקות בו ית' ועוד התכלת רמו לו יתברך לומר כי אינו כמראה הלבן שהוא מראה מפור הראות ולא כשחור שהוא מקבץ הראות. אלא מראה ממולט ומתקבל לעין כל רואה. כך אין לך דבר יותר מפורסם בעולם מאד פעולותיו כי אם הקב"ה. ועם זה יובנו הפסוקים שאמר הקב"ה למשה דבר אל בני ישראל כנגד התכלת שהוא שלמות שכלם. ולכן אמר לשון דבור המורה קושי כי שלמות השכל קשה

מלואי וכשתבא למדרגה הזאת אז והייתם קדושים לאלהיכם ותשיגו הדבקות בי מה הוא קדוש אף אתם קדושים : ובא לתת טעם למה לזה הקב"ה על מעשה ועיון ואמר שזה על המעשה בבחינת הולאתם ממזרים . וזה אומרו אני ה' אלהיכם אשר הולאתי אתכם מארץ מצרים ולכן כמו ששם הייתם עבדים בעבודת פרך אף כאן אתם עבדים לעשות מלואי דכתיב כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם אשר הולאתי אותם מארץ מצרים : ולזה על העיון לפי שהוא אלוה כל הנמצאות כלם והוא המליאם מהאשם המוחלט . ולכן מוטל על כל נוצר להכירו ולרוממו וזהו אומרו פעם אחרת אני ה' אלהיכם כלומר שהוא אלוה שלכם להיותו אלוה כל הנמצאות ואתם חלק אחד מהכל ואל זה רמזו חז"ל במאמר הביאו הילקוט שלהי פ' שלח לך למה מזכיר י' את מצרים על כל מלוא מלך ד' למלך שנשבה בן אוהבו וכשפדאו לא פדאו לשם בן חורין אלא לשם עבד וכו' . אני ה' אלהיכם מה תלמוד לומר שלא יהיו ישראל אומרים מפני מה אמר הקב"ה לא שנעשה וניטול שכר וכו' דוק ותשכח כי ממילא יובן מתוך דברי המאמר מה שכתבתי שחלל הפסוק רמז למעשה וסוף הפסוק לעיון באופן שבשלמות שניהם משיג האדם שלמותו ותכלית מליאותו שהוא דבקותו בו יתברך . וזהו מה שנראה לע"ד הנצי"ר יאחק בכ"ר שמואל ארדרי זל"ה :

פרשת קרח

רבה דף קפ"ג ע"ג בקר ויודע ה' את אשר לו אמר להם משה גבולות חלק הקב"ה בעולמו . יכולים אתם לערוב יום ולילה הוא שאמר הכתיב בתחלה ויהי ערב ויהי בקר ויבדל אלהים בין האור ובין החשך בשביל תשמישו של עולם וכשם שהבדיל בין אור ובין החשך בשביל תשמישו של עולם כך הבדיל ישראל מן האומות עכו"ם שנאמר ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי וכך הבדיל אהרן שנאמר ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים אם יכולים אתם לערוב אותה הבדלה שהבדיל בין האור ובין החשך אתם יכולים לבטל את זו לכך אמר להם בקר ויודע ה' את אשר לו ואת הקדוש והקריב אליו כבר הוא מחוקק וכו' . דבר מפורסם הוא שלחיות שמחלחל ברייתו של עולם נחלואה הקב"ה לעשות שותפות ודירה בתחתונים . וכמו שאמרו ז"ל בפרשת בראשית רבה סימן ג' . לכן כמו שזכרנו המשכן והמקדש וכל כליו הם דמות העולם בכללו כמו שפירשו המפרשים ורלה הקב"ה

קדושים

קדושים ואינם לריכים למשה להיות אמצעי ביניהם להקב"ה כי כלם שמעו אנכי ולא יהיה לך. וגם כנגד האמצעי גשמי אמרו ובתוכם ה' כמלך היושב בתוך המדינה ואין המדינה חסרה כלום ומה לריך לאמצעותו של אהרן וכיון שכן מדוע תתנשאו על קהל ה' לומר שאתם עליהם אמצעיים ביניהם לבין אלהיהם ולזה השיב משה בקר ויודע ה' את אשר לו כל' כנגד האמצעי הרוחני בקר ויודע ה' את אשר לו כלומר מי שיודעו הקב"ה ידיעה פרטית בלי אמצעי אלא דבק לו ממש בקר יתברר זה וגם האמצעי הגשמי ואת הקדוש והקריב אליו כלומר מי שראוי להיות קדוש ונבדל משאר העם יקריבו אליו שהוא הוא המקבל השפע מאתו ית' באמצעות קרבותיו ומשם נאלץ לשאר העם ואם לא יהיה שום אחד ממנו אשר יבחר בו יקריב אליו כי על כל פנים לריך איזה אמצעי לפי שאין כל ישראל דרך פרט מוכנים לקבל השפע מאתו ית' בלי אמצעי ועם הקדמה זו יובן המאמר שכתבתי וזה שאמר משה גבולות חלק הקב"ה בעולמו כלומר לא כל איזה דבר שיוזמן הוכן לקבל איזו מדרגה שיוזמן אלא כל דבר ודבר יש לו גבול כפי הכנתו ולכן ויבדל אלהים בין האור ובין החשך הכונה קרא אור לשפע הרוחני וקרא לילה לשפע הגשמי וקרוי לילה אז"ל ברבה ויבדל אלהים בין האור ובין החשך בין מעשיהם של לדיקים למעשיהם של רשעים וכוונתו לומר שהבדיל הקב"ה בינו לבין האור המושפע על שכל בני אדם כמה ששם באמצעי מלאכים וגם הבדיל בינו יתברך ובין החשך כמה ששם באמצעי הכנבים שבאמצעותם משפיע הקב"ה על הנמלאים החמריים להיותם בלתי מוכנים לקבל השפע בלי אמצעי וכוונתו בזה לדייק יתור העסוק שהיה לו לומר ויבדל אלהים בין האור והחשך אם כונתו לומר שהבדיל בין האור והחשך אלא ודאי מדקאמר ובין החשך כונתו לומר שתי גזירות ו' הבדלים הם הבדל אחד בינו ית' לא ר והבדל שני בינו ית' לחשך כלומר שהם שני מיני אמצעיים כמו שכתבתי כך הבדיל ישראל וסידר להם ב' מיני אמצעיים כנגד הרוחני ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי שאינם חתם שר ומלאך כי אם ואתם הדבקים בזה' אלהיכם אבל מ"מ לא הוכנו כל כך כלם עד שיהי' מושפעים פנים בפנים כ"א באמצעות משה רבינו. כנגד הגשמי אמר כך הבדיל אהרן וכו' אם יכולין אתם לערב אותה הבדלה ולבטל סדרי מעשה בראשית ככה אתם יכולין לבטל סדר זה וזהו שרמזו כבר הוא מחוץ ומסודר משת

ימי בראשית: המעט מכס כי הבדיל אלהי ישראל אתכם וגו' פירש הרב הגדול מרי ורבי זלה"ה שלא מלינו בכל פקודי השבטים כך יותר מועט מועט לוי והסבה לזה כי עבודת הקדש עליהם והארון היה מכלה אותם וזה שאמר להם משה אם יש מעט מכס הוא מפני שהבדיל אלהי ישראל אתכם וזו היא עגמת נפש שלכם ובקשתם גם כהונה שהיא קדש יותר חמור ודאי אין זו כוונתכם אלא קינטור: אף לא אל ארץ זאת חלב ודבש הביאותו וגו' פי' שהכוונה לומר עדיין לא אל ארץ זאת חלב ודבש הביאותו ואתה מדבר דברים כאלו כבר נתתה לנו נחלת שדה וכרם שמלינו שמונה מלות כרם ושדה שש שנים חוצע שדך ושש שנים חמור כרמך וגו'. נראה מדבריו שמסמא אח עינינו לפיכך לא נעלה שאין בדברך ממש: **אם** כמות כל האדם ימותו אלה וגו'. שמעתי אומרים איך משה רבינו הכנים עצמו כנסיון כזה שהרי אם היו מהרהרין תשובה בלבם לא היו מתים שאין לך דבר שיעמוד בפני התשובה והרי בניו של קרח שהיו עמו ונילוו כמו שנאמר והיו לנם ואז"ל שנשארו ביניהם כחורן בראש ההר על שהרהרו תשובה בלבם לזה כיון משה באומרו אלה שהאדם השב בתשובה אינו מי שהיה אלא הרי הוא כבירה חדשה שאין אדם חוטא אלא אם כן נכנסה בו רוח שטות וכששב בתשובה אז עומד בדעתו והרי הוא אדם אחר ולכן אמר משה אם כמות כל האדם ימותו אלה האנשים בהיותם במדרס ששם חוזרים בתשובה אינם אלה כי אם אחרים: **ופקודת** כל האדם יפקד עליהם. פירש הרב הנזכר שהוא מלשון ולא נפקד ממנו איש והכוונה לומר שמה שאמר הכתוב פוקד עון אבות על בנים ר"ל שמנכה ומחסר וממעט עון האבות בעבור הבנים העתידים ללאת מהם כי ברא מוכה אבא וכן נראה מתוך ענינו של הפסוק שכל לומר שהקב"ה חנון ורחום וארך אפים ואח"כ אמר שנוקם וגומר אלא ודאי הכוונה לומר שממעט עון האבות בעבור הבנים ולהיות שקרח היה סומך על ענין זה כמו שאז"ל מה ראה קרח לשטות הזה אלא עינו העטפו ראה שלשלת גדולה עומדת הימנו שמואל ששקול כמשה ואהרן שנאמר משה ואהרן בכהינו ושמואל בקוראי שמו וגו' ולכן אמר משה אם המיעוט והחסרון מהעון שמחסרין לכל אדם בבביל בנו העתיד ללאת ממנו יחסרו מהם בבביל שמואל לא השם שלחני שמי שכופר בעקרי כל התורה כלה לא יתלו לו באחר:

פרשת בלק

בִּלְקִיָּם דף רמ"א ע"ד אמרו חז"ל מפני מה נחנכה בלעם מפני שעהדין אומות העולם עכו"ם לומר ליום הדין רבש"ע אילו ניתן לנו נביא כמשה כבר קבלנו חורקה לפיכך נתן להם בלעם בן בעור שיטעמו לו בחכמתו יותר ממשה במשה יתר אות אחת בבלעם חסר אות אחת וכו' פירוש מאמר זה לע"ד נראה שהוא קושיא וסירוק וזה שלפי שאמר שנתן הקב"ה לאומות בלעם שיהיה נביא בחוכם ולא יהיה להם פתחון פה לומר שלחשרון נביא לא קיבלו החורה לזה הקשה ואמר שמכל מקום יש להם פתחון פה והטעם שבמשה יתר אות אחת שנאמר ויקרא אל משה שהוא לשון חבה לשון שמלאכי השרת משתמשין בו כמו שנאמר וקרא זה אל זה וגו' ומסתמא נבואתו היתה גדולת הערך שמתוך החבה השפיע הקב"ה נבואתו עליו בשופע גדול מה שאין כן בבלעם שחסר אות אחת שנאמר ויקרא אלהים אל בלעם וכפרש"י לשון גנאי הוא לשון טומאת קרי כלומר בקושי ובציון היה נגלה עליו ביום וכו' וכיון שכן מסתמא לא היה הקב"ה משפיע שפע נבואתו עליו בשופע לזה חירץ ואמר ראה מליאות הענין שמלינו במשה חסר דבר אחד שאמר הודיעני נא את דרכיך ובבלעם היה יתר דכתיב וידע דעת עליון נראה מזה שבחינה מה השיג בלעם יותר ממשה וכיון שכן אין כאן פתחון פה כלל :

רְבֵּה דף ק"ז ע"ד אז"ל אמר הקב"ה בעולם הזה על ידי סרחון הם נמנים אבל לעתיד לבא והיה מספר בני ישראל כחול הים אשר לא ימד ולא יספר לע"ד קשה שהרי מלינו שמנאס הקב"ה בלי סבת סרחון כשילאו ממלרים מגאן כשזקש לשרות שכינתו בחוכם מנאס ועוד כי לפוס רהיטא דלישנא משמע שכל לומר שבעולם הזה סבת המנין היה הסרחון הקודם אבל לעתיד לבא לא יהיה סבת המנין הסרחון אלא דבר אחר יהיה סבת המנין והרי הכתוב אומר להפך שלא ימד ולא יספר לכן נראה לע"ד שכוונת המאמר לתרץ קושיא והיא שאמר הקב"ה לאברהם הבט נא השמימה וספור הככבים אם תוכל לספור אותם ויאמר לו כה יהיה זרעך . ועוד כתיב אשר אם יוכל איש לספור את עפר הארץ גם זרעך ימנה איך מלינו בכל יום שהיו ישראל נמנים ונכנסים תחת המספר והמנין לזה תירץ ואמר על ידי הסרחון שפושין ישראל בעולם הזה הם נמנים כלומר נכנסים תחת גבול המנין והמספר אבל לעתיד לבא כי

מלאה הארץ דעה את ה' ולא יסחייבו למוות או לא ימד ולא יספר כמו שכתוב בתורה שאין להם מספר :

יִרְקוּם דף רמ"ג ע"א אמרו חז"ל וישם ה' דבר בפי בלעם מלאך יסב לו בגרונו ראה לברך מניחו ראה לקלל בולמו ואינו מניחו ואין דבר האמור כאן אלא מלאך שנאמר ישלח דברו וירפאם רבי יוחנן אמר מסמר של ברזל נתן בגרונו ראה לברך מניחו ראה לקלל בולמו ואינו מניחו ואין דבר האמור כאן אלא מסמר של ברזל שנאמר וכל דבר אשר יבא באש וגו' : בוגנת המאמר לפי מה שפירש בו הרב הגדול מרי ורבי זלה"ה היה שמי שאומר מלאך כוננו לומר שכשנא לקלל היה מסתלק ממנו רוח נבואה לבד שהיה שורה עליו והיה נשאר בלי שום שפע נבואה והיה כאחד העם ורבי יוחנן סבר שלא לבד מסתלק ממנו רוח נבואה אלא אפי' הדבור האנושי המליץ בכל אדם היה מפסיד והיה נמשל כבהמה ולכן אמר מסמר של ברזל נתן בגרונו וכו' באופן שהיה חונקו ממש ומונע ממנו אפי' הדבור האנושי ופירש עוד ואמר שהברכות שמברכין המברכים למבורכים הם לאחת משלש כוונות או הם תפלה שתתפללים לה' שישלח ברכתו ית' על המבורך ההוא . או הכוונה היא להכין ולהזמין המבורך ההוא לקבל השפע האלהי כי לררך שתהיה הכנה במקבל השפע ובאומה הברכה שמברכו מכינו לקבל השפע ההוא או הכוונה היא שבברכתו חלש על המבורך ויגזר אומר ויקס לו ובברכת בלעם לא יזקק שום א' משלשה אלה אם בחינת תפלה והלא זבח רשעים תועבה ואם בחינת שהינים והזמינים לקבל השפע האלהי זה אי אפשר כי לא הוכנו ישראל על ידי רשע זה ואם בבחינת שיגזר אומר ויקס לו והלא הקב"ה הוא היה המברך האמתי ומה לורך לדברי רשע זה אבל נאמר שם היות שהקב"ה הוא סבת כל הסבות וידו בכל מכל מקום מלינו שרואה הקב"ה שיתנו גורל אחד לעזאל כדי שלא יקטרג נגד ישראל ביום הכפורים כי הודאת בעל דין כמאה עדים דמי ולכן עם היות שדברי בלעם בבחינת ישראל אינן מעלין ולא מורידין מ"מ להיותו הוא המקטרג האמתי והיותו עונה אמן בעל בריו ומברכס הוא דבר גדול ולכן ראה הקב"ה שכל פיו יבורכו . וכוננו דרך כלל בשלש נבואותיו היא שתחלה בא לומר שאין עינו שולט על ישראל כי הוא אינו ממין ישראל ומדרגתו אלא למטה מהם . וכמו שאין עין הבעל חי בלתי מדבר שולט על החי מדבר כך אין עינו שולט על ישראל כי הוא בערכם נמשל כבהמות . בשניה אמר **שִׁירָאֵל**

וזהו אומרו עם היות שמראש לורים ארצו ומגזעות אשורנו והיה לי לתת עיני עליהם לרעה איני יכול לפי שהם עם לבדר ישכון ובגוים לא יתחשב אינם נכנסים במספר א' עם הגוים עכו"ם להיות מדרגתם למעלה מהם וגמלו כבהמות העובדי עכו"ם בערכם וכמו ששנישבים בבית אחת שמנה אנשים ושתי בהמות לא יאמרו עשרה יושבים בבית זה כי אין הבהמה נכנסת במספר אחד עם האנשים. ככה אם יהיו ח' ישראלים ושני עכו"ם בבית אחת לא יאמרו עשרה אנשים יושבים בבית זה כי אם שמנה יהודים ושני עכו"ם לפי שהעכו"ם למטה מהם ולכן כמו שאין עין הבהמה שולט על האדם כך אין עיני שולט עליהם. וכל זה רמזו חז"ל באמרו הן עם שהם כמו ה"א והנו"ן שאין להם זוג כי הם באחר כמוהו כי ב' הדין עולין למספר עשרה וגם שני נו"ן עולין למאה לא כמו ט' וא' שהם עשרה או ח' וב' שהם עשרה או ל' וי' שהם מאה או פ' וכ' שהם מאה כך ישראל הם כמו ה"ן שאינם משתתפים כי הם צפני עולם. וזהו שכיון באומרו מי מנה עפר יעקב וגו'. יר' כי כמו שאי אפשר למנות קבי העפר אזל מ"מ המספר שיש לעפר הוא אחד כי הוא אחד מארבעה יסודות. גם כן ישראל אין לו מספר כי הם אחד כי הוא גוי אחד מיוחד בארץ וגם אם יש להם מספר הוא בבחינת רובע ישראל כלומר הארבע דגלים שהם רמז לד' יסודות העולם לומר כי כמו שכל הנמצאות כלל אין להם מציאות כ"א מלד מציאותם והרכבת' והתמזגות' כך אין לעולם קיום ושארית כי הם מלד ישראל ובניו בהיותם מקושרים ומיוחדים אלו באלו ולכן תמות נפשי מות ישרים וגו' יראה ודאי שתמות נפשי מות ישרים אם תהיה אחריתי כמוהו ר"ל כעפרו של ישראל שראה לומר שאפי' עפרו וחמרו של ישראל עתיד לחיות ולהיות חי וקיים וגלחי כמו שנאמר ורבים מישי אדמת עפר יקילו אלו לחיי עולם וגו': ויאמר בלק אל בלעם מה עשית לי לקב אויבי לקחתך והנה ברכת בך בך נקוד בקמ"ץ נראה שהוא לווי ששם היה מקור היה נקוד כלו בלר"י כמו ובך ולא אשיבנה והכונה שהמלאך שם בפיו לומר בך שהוא עמו אזה שיברכם וזהו שאמר בלעם להלן הנה בך לקחתי כלומר מלת בך שאמרת לי וזהו מה שלקחתי לסימן שרוננו ית' לברכם כיון שאתה ממש לויחתי לברכם: ויאמר אל בלק התייצב כה על עולתך ואנכי אקריה כה יר' שני כה זכו ישראל אחד כה יהיה זרעך והב' כה תברכו את בני ישראל כה הראשון זכו

בשביל

שישראל אינם תחת הזמן ולכן היו הזמן מחייב עליהם עד שכיון שעה לקללם. בשלישית אמר אף ישראל לא היו נכנסים בכללות העולם אלא הם היו עולם אחר בפני עצמו והיו מתנהגים על פי עולם אחר וכמו שיבאר מן ארס ינחני בלק מלך מואב מהררי קדם וגו'. יש לדקדק למה לא חיבר שם המקום יחד שהיה לו לומר מן ארס מהררי קדם ינחני בלק מלך מואב אלא שהכונה לומר מן ארס ינחני מלד היותו בלק ומלד היותו מלך מואב נחני מהררי קדם. ויוזבן בזה כי ארס מורה על חכמת התכונה והגלגלים והמזלות שכן מלינו תרח אבי אברהם שהיו לו אילילים וללמים כלם מסודרים על פי זכא השמים והיה מארס וגם בלק יורה על זה כי הוא היה ממדין ובמדין היה חכמת התכונה שכן מלינו ביטרו שאמר עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים וגו' שהוא היה יודע בטיב מערכות השמים שהיו מחייבים שעבודם של ישראל שם במלרים והקב"ה שידד וביטל חיובם והולידם משם ולכן אמר עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים ומואב מורה על חכמת המכשפות כמו שנאמר וילכו זקני מואב וזקני מדין וקסמים בידם. והררי קדם ג"כ מורה חכמת מכשפות שכן מלינו שנאמר וישלחם מעל יחזק בנו קדמה אל ארץ קדם ואמרו חז"ל שם טומאה מסר להם. וכן אמר בבחינת חכמת התכונה מן ארס ינחני מלד היותו בלק שהיה יודע בטיב חכמה זו. ובבחינת חכמת המכשפות נחני מלד היותו מלך מואב ממקום הררי קדם ששם היתה החכמה ההיא מליה ובא לומר שלא יועיל לא חכמת המכשפות ולא חכמת התכונה וזהו אמרו לכה ארס לי יעקב שזה השם מורה שאין מועיל כנגדו שום מכשפות שהרי בעוד שלא היה שמו כי אם יעקב כשעמד בבית לבן הארמי ועשה כנגדו כמה מיני מכשפות ולא יכול לו וגם לא יועיל חכמת התכונה וזהו לכה זועמה ישראל שנקרא כן על שם וישר אל מלאך ויוכל. ועוד מה אקב ומה אקלל שלא יכנס בכלל קללתי האל כי מאחר שהם חלק אלוה ממעל כמו שנאמר כי חלק ה' עמו וגו' נמצא ששם אקללם אינו כופר בעקר. ואם תאמר שהוא רוצה בך הוא להפך שהרי מלינו שעשו העגל ולח זעם כנגדם אפ"י שהיה מן הדין לעושים. וכן אמרו ז"ל לגיון שמרד במלך יש לו חיים. ואלו כפרו ואמרו אלה אלהיך ישראל לא היו ראויין לכליה אפי' באותה שעה לא זו מחיבתם אלא ליוה עליהם ענני כבוד והמן והבאר: כי מראש לורים ארצו וגו'. בא לומר שמלד פחיתותו והיות מדרגתו למטה מהם אין לו שלטון עליהם להזיקם

יעקב וגו' כמה דאחא חמר וימחחס כחלה לשבת. כנחלים נטיו כלומר כמו שהנחל סומך למקורו הוא קטן ואח"כ הולך וגדל כך המשכן היה הולך וגדל כבודו והדרו בעולם וזהו שרמו ג"כ באמרו כננות עלי נהר שגדלים הנחמים בכן. ע"כ :

פרשת דברים

רבה דף קל"ה ע"ג ז"ל. אמר רבי סימון כיון שאמר לו הקב"ה למשה שיסנה התורה לא היה מבקש להוכיח על מה שעשו למח"ד לתלמיד שהיה מהלך עם רבו ראה גחלת מושלכת סבור שהיא אבן טובה נטל אותה ונכווה ולאחר ימים היה מהלך עם רבו וראה אבן טובה היה סבור שהיה גחלת והיה מתירא ליגע בה אמר לו רבו טול אותה אבן טובה היא כך אמר משה בשביל שאמרתי שמעו נא המורים נטלתי שלי מתחת ידיהם ועכשיו אני בא להוכיחן אל"ה הקב"ה אל תתירא וכו'. הבורה לע"ד במשל הוא שיש מי שאמר מה שנגעש משה על אותו הענין הוא בשביל שנטל כעס עליהם ואין הנבואה שורה אלא מתוך שמחה וכמו שאמרו ז"ל לא תרחק ולא חסתי ולכן המשיכו לגחלת שהיא ההתלהבות שלקח משה על הענין והיה סבור שאותו התוכחה הוא כמו אבן טובה והטעם לפי שחטא האדם בכתו היצר הרע שהוא לב אבן כמו שנאמר והסירותי את לב האבן מבשרכם וכשמוכיחין לאדם וחוזר למוטב נמלא שאותו האבן היא אבן טובה ולכן הוכיחם משה ובעבור שכעס עליהם היה כנחלת ונכווה עתה באלו התוכחות היה סבור שמיאיוות התוכחות היה רע אל"ה הקב"ה התוכחה שהוא בלון טוב ובדרך כבוד כמו זה שסתם את הדברים והזכיר ברמו מפני כבודם של ישראל. וזהו אבן טובה שלב האבן שיש בתוכה מחזירו למוטב ולפי זאת הכונה פירוש הפסוק הוא אלו הן הדברים שביושר דבר משה אל כל ישראל מבלי שיהיה בהם שום פקפוק ומה הם במדבר וכו' להיות דברים סתומים ונאמרים בלי שום התלהבות וכעס : ה' אלהי אבותינו וגו'. רבות דף קל"ה ע"ג הלכה אדם מישראל שנתמנה חכם או דיין על הצבור מהו שיהא מותר לו לרדן לעלמו. כך שטו רבותינו אל תהי דן יחידי שאין דן יחידי אלא אחד שנאמר והוא באחד ומי ישיבו ומהו והוא באחד אמר ריש לקיש שהקב"ה דן וחותם לעלמו לריך לדקדק מה היה כונת המאמר ואין מוכיח מהפסוק שהקב"ה דן וחותם לעלמו ונראה לע"ד שחז"ל הרגישו

בשביל הקרבנות ששם באותה פרשה רמזים הקרבנות כמו שנאמר קחה לי עגלה משולשת ועז משולשת ואיל משולש ותור וגזל ולכן בקש לעקור הפה ההוא באמצעות עולותיו וקרבנותיו וזהו התיאור כה על עולתך. אבל הכה האחר לא היה יודע טעמו לעקרו ולכן אמר ואנכי אקרה כה כלומר אחפש הענין אולי יקרה לפני בכתו ואדע מה אעשה כנגדו. לא איש אל ויכזב וגו' יר' שהאדם לא יעמוד בדבורו או מפני שאינו יכול או מפני שאינו רוצה אבל הקב"ה איש כן כי יכלתו בכתו וזהו לא איש אל ויכזב כלומר שיחסר כמו עד שאין יכולת בידו להשלים דברו והוא נגזר מאשר לא יכזבו מימיו וגם הוא רוצה כי אינו בן אדם שיתנחם ועם כל זה בשביל ישראל מצינו שהוא אמר ולא יעשה ודבר ולא יקימנה כמו שאמרו ז"ל בילקוט דף רמ"ב ע"ד אחת מולא כתוב וזבח לאלהים יתום ועשו את העגל לא היו ראוין לכלייה והייתי סבור לקלן ולהכחידן ומעט עשו תשובה וביטל וינחם ה' על הרעה וגו' : לא הביט און ביעקב וגו' הכונה לומר שישראל אין הזמן מחייב עליהם ולא שום שר ומלת און היא כמו אין שאותיות אהו"י מתחלפות ורומז למלאכים שהיו בהעדר שיש להם התחלה עם היותם נלחיים וגם להיות שאין להם מליאות מורגש לחוש נקראו אין על דרך שנאמר והחכמה מאין תמצא ולכן אמר שאין מביט ולא שולט המלאך ביעקב וגם לא ראה ולא מחייב העמל והוא רמוז לנגלל שעמל תמיד בתנועתו בישראל וזה לשלש טעמים. א' שה' אלהיו ולא שום שר אחר כי חלק ה' עמו וגו'. ב' שהוא עמו ושוכן בהוכו רמו שנאמר ושכנתי בתוך בני ישראל ולא אעזוב את עמי ישראל. ג' ותרועת מלך בו ר"ל כשמלך הקב"ה בעולם היה על ידי ישראל שכן על היס אמרו זה אלי ואנוהו וכן ה' ימלוך לעולם ועד באופן שאל מוליאם ממזרים כחועפות ראש לו להקב"ה שעל ידי יליאתם ממזרים נתפרסם גדולתו ית' כמו שנאמר ה' אלהי גדלת מאד ואמרו חז"ל קודם שהולאת את ישראל ממזרים גדול היית משהולאת את ישראל ממזרים נתגדלת עד מאד. כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל לידע העתידות אלא הכל יודעים מפי הגבורה. ולכן בעת הזאת שהוקם המשכן יאמר ליעקב ולישראל דוקא מה פעל אל כי משהוקם המשכן נסתלקה הגבוהה מאומות עכו"ם ונשארה הגבוהה בישראל : מה טובו אלהיך יעקב וגו' בא לומר הבחינה השלישית שישראל הם מתנהגים על פי עולם אחד מיוחד אללם והוא המשכן שהיה עשוי בדמיון העולם. ולזה אמר מה טובו אלהיך

בב"ת נמלא שהמתנה והתוספת הוא יותר מן העקר כי עיקר השכר הוא בב"ת והתוספת הוא בב"ת ובעל המאמר מביא ראיה לדרוש הזה ממה שראינו בעינינו בדברים הגשמיים כי היא ראיה גדולה לנו כי אין אתה יודע הנעלם כי אם בנגלה ועם זה יתאמת לנו היות אמת כי שכן המלות הוא בב"ת לעולם שכלו טוב לעולם שכלו ארוך (ועיין בדרוש עשרים) :

מאמר רבות דף קל"ה ע"א פרשת אלה הדברים כתיב מרפא לשון עץ חיים אין עץ חיים אלא תורה שכתוב בה עץ חיים היא למחזיקים בה ולשונה של תורה מתיר הלשון וחדע לך לעתיד לבא הקב"ה מעלה מג"ע חילנות משוכחים שמרפאין את הלשון דכתיב ועל הנחל יעלה על שפתו וגו' וכתיב ועלהו לתרופה להחיר פה מי שהוא אלם לועם הימנו ולשונו מתרפא ומלחמ מיד בדברי תורה שכן כתיב מזה ומזה ואין מזה ומזה אלא תורה שנאמר מזה ומזה הם כתובים. רבי אומר מזה נלמוד ממקום אחר לא ולמד ממקומו הרי משה עד שלא זכה לתורה כתיב ביה לא איש דברים אנכי כיון שזכה לתורה נתרפא לשונו והתחיל לדבר דברים שנאמר אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל. בוגות המאמר הזה כפי מה שפירש בו הרב הגדול מרי ורבי זלה"ה היא לומר מעלת התורה בבחינה זו וזה כי כמו שמלינו הפרש בין הגופים השפלים לגופים העליונים שהגופים העליונים הם קיימים להיות שכל שלמותם וקומתם קבלו במלכ אחד ואינם פושטים לורה ולובשים לורה משא"כ בגופים השפלים שלא קבלו שלמותם בפעם א' אלא בהדרגה ופושטים לורה ולובשים לורה כבינה שחלתה בינה ואח"כ נהפך לדם ואח"כ נעשה אפרוח כך מלינו הפרש בין שכל העליונים לשכל התחתונים וזה כי המלאכים השיגו כל השגתם ומדרגתם מיד בתחלת בריאתם במלכ אחד ובפעם אחד משא"כ האדם שמשגיג השגותיו בהדרגה לאט לאט וזא לומר המאמר שהתורה נותן מדרגה לאדם שישיג השגה בלי הדרגה כדמות המלאך וזהו שאמר לשונה של תורה מתיר ומגדל לשון האדם שהלשון הוא שליח השכל כלומר מתיר ומגדל השכל להשיג השגה בלי הדרגה שכן מלינו שדרוש אם העולם מחורש או קדמון הוא דרוש עמוק ושכלי האנשים נלאים להשיגו על ביריו והתורה מלמדו לאיש ישראל אפי' קטן שבקטנים שהעולם מחורש שנאמר בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ אמר עוד שלעתיד לבא הקב"ה מעלה מגן עדן וכו'. הכוונה לומר דלא מבעיא שהתורה עישה שהדרוש שאפשר להשיגו

שכל

בפסוק שהיה לו לומר והוא אחד ומי ישיגנו מאי באחד ולכן אמרו לא בא הכתוב לומר שהקב"ה אחד דפשיטא דפסוק מלא הוא כתוב בתורה ה' אלהינו ה' אחד אלא בא לומר שאיזה דין שיהיה כשהוא דין ה' הוא עם השני בעלי דין העומדים לפניו ומוענין טענותיהן ומגשים עומותיהן ויתנו עדיהם אבל הקב"ה אין לריך שיעמדו ויטענו לפניו כי הכל גלוי ולפיו לפניו ובוהן לבות וכליות אלהים לדיק והוא העד הוא הדיין הוא הבעל דין. וזהו שכיון באומרו והוא באחד לומר כשהוא דין אין עם אלא הוא עם אחדותו לבד כי אין עם שום בעל דין כי אין לריך לכך ואילו היה אומר והוא אחד היה משמע שזא לומר שהקב"ה אחד ואין כונתו לזה אלא לומר שהוא דין בינו לבין עצמו ולהורות זה אמר והוא באחד כלומר הוא עם אחדותו לבד דין כי הוא ואחדותו הכל אחדות אחד ואין לריך לא טענה ולא ראיה כי הכל גלוי ולפיו לפניו ולכן מי ישיגנו (ועיין בדרוש כא) : יוסף ה' עליכם ככם אלקי פעמים וגו'. אמרו חז"ל רבות דף קנ"ו ע"א למה ברכן בלשון תוספת שתוספתו של הקב"ה יתירה מן העקר וכו'. כילד ילחק היה עקר לאברהם ומה שהוסיף לו יותר מן העקר שנאמר ויוסף אברהם ויקח אשה וגו'. יוסף היה עקר לאמו בנימין שהיה תוספת מגין שנאמר יוסף ה' לי בן אחר מה כתיב ובני בנימין בלע ובכר ואשבל וגו' הרי יותר מיוסף. חזקיה עקר מלכותו י"ד שנה ומה שהוסיף לו הקב"ה יותר מן העקר מגין שנאמר הנני מוסיף על ימיו חמש עשרה שנה שתוספתו של הקב"ה יתירה על העקר לפיכך בירכן בלשון תוספת. הסבה שלקח שלשה אלה הוא להיות שהסבות הנוטורות לאדם לפעול הם שלשה והם הקנאה והתאוה והכבוד. אברהם רמז לתאוה שראה שנשא ילחק אשה דכתיב ויקח את רבקה ותהי לו לאשה וכתיב בתריה ויוסף אברהם ויקח אשה. רחל רמז לקנאה דכתיב ותקנא רחל באחותה וגו'. ואמרה יוסף לי בן אחר שלא תהא גרועה מכל לרעותיה שילדו לפחות שנים. חזקיה רמז לכבוד כבוד המלכות שהיה לו. וכוונת המאמר לעניות דעתי הוא מה שפירש הרב הגדול מרי ורבי זלה"ה על משנת שאין אתה יודע מתן שכרן של מלות שפירש שהמתנה שנותן הקב"ה היא מרובה מעלמות השכר וזה מסכים עם הדרוש שכתב הה"ר בעל העקרים שמן הדיון היה לו להקב"ה לשלם שכר המלות לאדם נעריך כפי האדם הפועל אותם בב"ת כמו שהאדם בב"ת אבל הקב"ה בחסדו משלם שכר המלות כפי ערכו יתעלה בב"ת כך נותן השכר לעולם הבא שהוא

שיהיה בלתי לריק אל עזר אחר נמלא זולתו אמר ואת ידך החזקה שיש לו חזק גדול ואין לריך עזר מאחר. כנגד הד' והיא שלא יהיה שום נמלא אחר יכול לעכב על ידו מלעשות דבריו אמר אשר מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורותיך. וכמו שאמרו חז"ל בילקוט דף רס"ב ע"ב על זה הפסוק שלא כמדת בשר ודם מדת הקב"ה מדת בשר ודם הגדול מחבירו מבטל דברי חבירו אבל אלהי מי יכול למחות על ידך וכן הוא אומר והוא באחד ומי ישיבנו. וכיון שאתה ראוי לעשות החדש אעברה נא ואראה את הארץ הטובה (ועיין בדבריו כ"י שם כתבתי פירוש זאת הפרשה בארוכה) :

ירקו דף רס"ב ע"ג ז"ל אמר ר' לוי אמר לפניו רבש"ע עלמותיו של יוסף נכנסו לארץ ואני איני נכנס לארץ אמר לו הקב"ה מי שהודה בארצו נקבר בארצו ומי שלא הודה בארצו אינו נקבר בארצו יוסף הודה בארצו מנין גבירתו אומרת ראו הביא לנו איש עברי וגו' ולא כפר אלא נגב נגבתי מארץ העברים ונקבר בארצו מנין שנאמר ואת עלמות יוסף אשר העלו בני ישראל מארץ מצרים קברו בשכם את שלא הודית בארץ אין אתה נקבר בארץ כי לא בנות יתרו אומרות איש מצרי הילינו מיד הרושים והוא שומע ושוקק לפיכך לא נקבר בארצו :

המאמר עלמו אומר דורשני מכמה פעמי' חדא דמה שייכות יש להודאת ארצו עם קבורתו ומה טעם יש בדבר. ועוד דהיכי קאמר והוא שומע ושוקק והרי לא היה שם משה שהרי כתיב בתריה למה זה עוצתן את האיש קראן לו ויאכל לחם. ועוד דאדרבה בזה עלמו הודה בארצו כי הורתו ולידתו של משה במצרים היה ושפיר קאמר איה מצרי הילינו וגו'. וגרסה לע"ד כי כוונת המאמר יובן עם מה שאחז"ל במכילתא הביאו הילקוט פרשת ואלה שמות ויואל משה לשבת את האיש בשעה שאמר משה ליתרו תנה לי את נפורה בתך לאשה אמר לו קבל עליך דבר אחד שאני אומר לך אמר לו משה מה הוא אמר לו הבן שיהיה לך תחלה יהיה לעכו"ם מכאן ואילך לשם שמים וקבל עליו אמר לו השבע לי וישבע לו שנאמר ויואל משה ואין אלה אלא שבועה שנאמר ויואל שאול את העם וגו' לפיכך הקדים המלאך להרוג את משה מיד ותקח נפורה לור וגו'. הרי שמשה עשה שלא כהוגן בכדון הזה והלך אחר חומרו למלאכת האותו שלא כדרכו יתעלה כיון שהודה ניהיה ראשית אוננו לעכו"ם וזהו שאמר לו הקב"ה יוסף הודה ששבת והילל הקב"ה בחמרו

שכל האדם בזמן רב ועורר גדול התורה מתיר לשון האדם ומשיגו בלי הדרגה ובלי איחור זמן אלא אפי' הדרושים העמוקים שאי אפשר לשכל האדם להשיגם התורה מגדלת את האדם ומרפא שכלו עד שיהיה ראוי להשיגו וזהו שרמזו באומרו מי שהוא אלם כלומר בדרוש שהאדם אילם זו שאין בחק האנושי להשיגו התורה מלמדת שכלו לעתיד לבא להשיגו וזהו שרמזו באומרו מזה ומזה כלומר הן הדברים שאפשר בחק האנושי להשיגם הן הדברים שאי אפשר בחק האנושי להשיגם הם כתובים בתורה ומקנה אותם לאדם. אמר רבי לא ולמד ממשה שכיון שזכה לתורה נתרפא לשונו והשיג מה שאפשר בחק האנושי ומה שאי אפשר בחק האנושי להשיגו שמה היה מסתכל באספקלריא המאירה וזהו שרמז אלה הדברים שדבר שני דברים דבר שאפשר לו לאדם להשיגו ודבר שאי אפשר לחק האנושי להשיגו. ועוד אמרו ז"ל שם מוכיח אדם אחרי חן ימלא וגו' גם זה שם ברבות מוכיח זה משה. אדם אלו ישראל שנאמר ואתנה לאני אחרי אמר הקב"ה בשביל להביא אחרי חן ימלא דכתיב וגם מלאה חן בעיני וגו' שזה רמז להשגת הענינים העמוקים שאין בחק האנושי להשיגם כי אם בתורת חסד ומתנת חנם מאתו ית' :

פרשת ואתהנן

ד' אלהים אתה החילות וגו' ידוע הוא מה שפירש הרב בעל העקרים במאמר ד' פרק כ"ח על ענין זאת התפלה ומה שייכות כאן לכל אלו התארים שתאר להקב"ה אבל לע"ד נראה שידוע מה שאמר הרב הנזכר במאמר הנזכר פרק י"ז שאי אפשר שיקוה חסד גמור משום נמלא אלא אם כן נמלאו במשפיע ההוא ארבעה תארים כמו שהביאו שם באריך וזהו אומר שכיון שמה רבינו ע"ה היה מבקש מתנת חנם כמו שאמרו ז"ל ואתחנן אין חנין בכל מקום אלא לשון מתנת חנם לפיכך הוא זוכר כאן הארבעה דברים הראויים שיהיו לו לתת חן וחסד ושאין שום מונע וכנגד אחד מהם' והיא שיכול על שני הפכים בשוה. אמר ה' אלהים כי שם אלהים נכתב בשם ההויה והנקודה היא נקודת אלהים באופן שהוא רחמים ודין שהם דברים הפכים והכל רמזו במלה אחת לומר שאע"פ שפועל פעולות הפכיות הכל הוא אחדות פשוטה ואינו משתנה הפך סדרת הפלוסופים האומרים שיש שתי רשויות. וכנגד הדבר הב' מהד' והוא שאינו משתנה אמר את גדלך שאין לך גודל גדול מזה. וכנגד הדבר הג' והוא

לחת לכל אחד די מחסורו ולא יטה לאחר מן הקצוות וכמו שרמזו שלמה בלומרו שמע בני מוסר אביך שהוא רמז לשכל כמו שפירש המפרש ואל תטוש תורת אמן שהוא רמז לחומר והטעם כי ליות חן הם וגו' כי האדם מלד הרכבתו כשאינו רודף אחרי שרירות לבו חן וכבוד יש לו וכמו שפירשו על פסוק ותחסרהו מעט מאלהים וגו'. ולכן לריך לפשר ביניהם ולפלס דרכיו לאחוז הדרכ האמלעי וכל מה שכתבתי הוא כשאין לאדם נטייה לאחר מן הקצוות אבל כשהאדם כבר הוטבע מלד טבעו או מלד הרגלו אל אחד מן הקצוות ובפרט אם הוא קלה רע לריך בהכרח שיטה עלמו ללד האחר כלומר אל הקלה האחר שכנגדו כדי שלא ימעד אשורו איזה פעם ויטה אל הקלה הרע ההוא על כן לריך שיתרחק ממנו אל הקלה האחר כדי שיהיה רחוק לו להגיע אליו כי כשימעד אשוריו יבא אל האמלעי ולא אל הקלה הרע כמו שרמזו כל זה שלמה בלומרו אל חט ימין ושמאל הסר רגלך מרע וכמו שפירש המפרש עמנו אל ז"ל. ולכן נראה לענ"ד שזאת היתה הכוונה האלהית כשילאו ישראל ממזרים שהולכים במדבר ארבעים שנה כדי להדריכם ולהנהיגם בחיים האלהיים ולא בחיים אנושים וזה שכיון שישאל עמדו במזרים זה כמה היו מוטבעים ומורגלים בחיים בהמיים ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם וכמו שאמרו חז"ל על פסוק גוי מקרב גוי. ולכן אם היה הקב"ה מוליכן מיד לארץ לחיות חיים אנושיים בחרישה וזריעה וכל עניני פעולות אנושיות והיה מלוה להם גם מלות אלהיות. בלופן שהיו חיים חיים ממולעים והיו מפשעים בין שכלם וחמסם בנקל היו חוזרים לכורס והיו פורקים עול מעל לוארס להיותם מוטבעים זה בזה אחר חומרם לכן מה עשה הקב"ה הדריכם בקלה שכנגדו והרגלים בחיים האלהיים לא מקום זרע ותאנה וגפן ורמון כי אם להם אבירים היו אוכלים והיו כל זמנם פנויים לעסוק ולהשתדל בדרכי השם כדי שאם ימעד רגליהם ללאת מן הקלה ההוא לא ילכו לקלה הרע שכנגדו כי אם לדרך האמלעי. והמשל בזה למקל המעוקל כשהאדם רולה לישרו אין מכריחו ומכבשו ביושרו כי אם מעותו ומעקלו נגד עקולו בלופן שכשמתירו עומד בלמלע ככה היו ישראל מעוקלים ומקולקלים במעשיהם במזרים ולהביאם ללמלע הולך הקב"ה להדריכם בקלה האחרון שכנגדו והיו נחונים במכבש בהיות עין השגחתו נטויה עליהם על כל פרטיהם עד ששכחו מעשיהם זה ארבעים שנה ואחר כך הכניסם לארץ לחיות חיים האמלעיים ממוזגים בין החיים האלהיים ובין

בחמורו ובארלו וכבש את ילדו ולא נגע אליה לעשות רלון קינו לפיכך רלוי הוא שיקבר בארלו לפי שחור למקומו ממקום שחולב מבלי שום חלודה וזה שאמרו ז"ל ברבות דף ד' ע"ד על פסוק. ויילר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה ממקום כפרתו נברא כמא ד"א מוצח אדמה חעשה לי אמר הקב"ה הריני עושה אותו ממקום כפרתו הלואי יעמוד. ולכן כיון שהיה חומרם של יוסף נקי מכל חטא ולא נהנה מגוף העבירה יחזור למקום שחולב שהוא עפר ארץ ישראל כי כמו כשחולב משם היה החמר ההוא נקי מכל חלודה כך חוזר לשם נקי מכל חלודה. ועם זה יובן לענ"ד מאמר או"ל ברבה פ' בשלח דף פ"ב אמר ר' לוי משל לה"ד לאדם שהכניס יינו במרתף נכנסו הגנבים ונטלו החבית והלכו להם ושתו אותו ובא בעל היין ומלא אותם שנגבו החבית אמר להם שתיכם היין החזירו החבית למקומה כך משכם נגבו אחיו של יוסף אותו לפיכך אמר להם בצקשה מכס משכם גנבתם אותי חי החזירו את עצמותי לשכם לכן נאמר ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל מארץ מצרים קברו בשכם: שרבוונה לומר בזה מה שכתבתי כי בעל שני המאמרים הוא רבי לוי וזה כי כמו שבעל החבית אם היה איזה סדק או פגם בחבית לא היה מלוה להחזירה למקומה כי מה חועלת יש בה כי כלי חרס אין לו תקנה אלא בודאי הלואי מורה היות החבית שלימה כמעיקרא כשהיה היין בתוכה כך בחזרת עצמות יוסף למקומו הראשון מורה שהיה שלם בגופו ונקי מכל חטא ואותן העצמות לא טעמו טעם חטא ולא היה בהם שום סדק כמו בזמן שילא משם משכם. אבל משה לא הודה ולא שיבח להקב"ה במעשה ההוא אלא עשה כאיש מזרי ממש שיהיה בנו הראשון לעבוד עכו"ם לכן בזה קבל משה חלודה מה בחומרם ולכן לא נקבר בארלו במקום שחולב שהוא ארץ ישראל כמו שכתבתי כי הקב"ה מדקדק עם חסידיו אפילו כחוט השערה זהו מה שנראה לענ"ד ילחק בכ"ר שמואל ארדבי זל"ה:

פרשת עקב

דבר ידוע הוא בין החכמים כי שלמות המעשים האנושיים והגבולתם הוא היות קנין עומד בלמלע ולא יטה לאחר מן הקצוות כי כל אחד מן הקצוות רע ולזה כיון שלמה בלומרו פלס מעגל רגליך וגו' כמו שפירשו המפרשים ולכן האדם להיות שהוא מורכב משני הפכים מחמר ולורה לריך להשתדל בכל עוז לפשר בין שניהם

שרב ושמש היא לורת המלוא ומשלים ללורת האדם ולכן כשהאדם עושה המלוא בלי כוונה לשם שמים אלא מלוא אנשים מלומדה נמלא שאינו עושה אלא חלי המלוא שהיא חלק חומרה אבל כשעושה המלוא כתקנה או עושה כל המלוא ולכן אמר הכתוב כל המלוא כלומר הזהר והשמר לעשות כל המלוא הן חלק חומרה הן חלק לורטה כדי שתשלים את עצמך בכל חלקך לך החמר ולך העזרה כי זאת היתה כונת הקב"ה בצריאתך והוא שרמז באומרו תשמרון לעשות כי תשמרון רמז השמירה בלבד והכוונה שמיידר בלבד בעשיית המלוא ומלת לעשות רמז למציאות העשיה החמרית למען תחיון רמז לשלמות הנפש והחיים האמתיים המושגים מלד האמונה והכוונה בעשיית המלוא ורביהם ובאחס וירישתם את הארץ רמז לשלמות החמר והחיים הזמניים שיעמדו בארץ שקטים ושאננים ולהיות שעתה היו נכנסים לארץ והיה להם לחיות חיים אנושיים על ידי השתדלות ידי אדם ואולי יהיו נגדרים אחר מעשה ידיהם וישכחו את ה' אלהיהם לכן אמר וזכרת את כל הדרך אשר הוליךך ה' אלהיך זה ארבעים שנה במדבר למען עזובך וגו' ויענך וירעיבך ויאכילך את המן וגו' למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו חיה האדם וגו' כלומר ראית בהיותך במדבר שחיית חיים אלהיים בלי עמל ובלי יגיעה בלי עשות שום מין מלאכה כי אין מעמל לה' מהשיע גם עתה אל תהיה נפתה וגרר אחר המלאכה בחרישה וחרישה כל היום וכל הלילה שאלו כן תורחק אימתי נעשית אלא תדע ותשכיל ממה שהלכת במדבר כי לא על הלחם לבדו חיה האדם כי על כל מולא פי ה' וגו' באופן שבכרתו של הקב"ה תהא מליה אלך את תלך בדרכיו ילליה את מעשה ידך אע"פ שלא תוליד כל זמנך בעשיית מלאכתך שהרי במדבר לא מקום זרע ותאנה וגפן ורמון ועם כל זה לא חסרת דבר שאפי' שמתך לא בלתה מעליך וגו' כל שכן בהיותך בארץ טובה ורחבה כמו שאמר כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה ארץ נחלי מים וגו' ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם לא תחסר כל בה וגו' באופן דפשיטא ופשיטא שאפי' לא תוליד זמנך בעשיית מלאכתך אלא בעבודת ה' אלהיך לא תחסר כל בה באופן שתחיה חיים ממוזעים ממוזגים בין החיים האלהיים ובין החיים האנושיים : ועוד תדע שאפי' אם תרצה לחיות חיים אנושיים לגמרי ולהוליד כל זמנך בעשיית מלאכתך והיא לא תלח אלא ברצונו יתעלה והוא כוונתו באומרו להלן ואמרת בלבבך כחי ועולסי ידי עשה לי את החיל

הזה

ובין החיים האנושיים כי זהו הדרך האמלעי אשר שלמות האדם תלוי בהם לפשר בין שתי הקלוות. ולכן היה משה רבינו עליו השלום מלוא את ישראל על שתיהם בפרשת עקב בפרט באומרו כל המלוא אשר אנכי מצוך היום תשמרון לעשות וגו' ובנקל יובן וזה כדי שיחיו החיים האמלעיים והשלמים :

כל המצוה אשר אנכי מצוך היום תשמרון לעשות וגו'

ידוע הוא מה שאמרו ודקדקו באמור כל המלוא ולא אמר כל המצות שאלו לומר אם התחלת במלוא גמור אותה שאינה נקראת אלא על שם גומרה. אבל לפ"ד נראה לומר עם ההקדמה שכתבתי שכוונתו של הקב"ה בצריאת האדם לא היה לעשותו מלאך ממש שאלו כן כבר ברא עליונים וגם לא לעשותו בהמי גופני ממש שאלו כן כבר ברא התחתונים. אבל כוונתו היתה לעשות בריה ממוזעת בין העליונים והתחתונים וכמו שאמרו במדרש משלי על פסוק ה' בחכמה יסד ארץ בחכמה ברא הקב"ה את העולם ביום ראשון ברא את השמים מלמעלן וארץ מלמטן בשני ברא רקיע מלמעלה בשלישי יקוו המים מלמטן ברביעי יהי מאורות מלמעלן בחמישי ישרלו המים מלמטן נשתייר יום ששי. אמר הקב"ה אם אני בורא אותם מלמעלן הארץ מתרגז' ואם מלמטן שמים מתרגזין מה עשה הקב"ה ברא גופו מלמטן ונשמתו מלמעלן הוי ה' בחכמה יסד ארץ. הרי שכוונתו של הקב"ה לעשות האדם בריה ממוזעת אלא שלחיות שיעמדו ישראל במלרים ונעו אחרי שרירות לבם ויתעברו בגוים וילמדו מעשיהם לך הוכרח הקב"ה לעכבם במדבר ארבעים שנה להרגילם בחיים אלהיים שהוא הקלה ההפכי כדי שיעמד בגבול האמלעי כמו שכתבתי ממשל המקל המעקל לכן עתה שהיו נכנסים בארץ לזה הקב"ה שיחיו החיים הממוזעים ולכן לזוה להם שיזהרו בענין המלוא כי בענין שמירת כל מלוא ומלוא בעשיית כתקנה יחיו החיים הממוזעים וזה כי כמו שהאדם מורכב מחמר ולורה גם המלוא יש בה חומר ולורה מציאות הפועל הגופני דרך משל עשיית הסוכה הוא חמר המלוא ואותה העשייה הגופנית משלמת חמרו של אדם שבגופו ואבריו עושה הפועל הגופני והחמרי ההוא. וכוונת עשיית הסוכה שהיא להודיע גבורותיו של הקב"ה שהולידם ממלרים והולידם במדבר והקיסם בענני כבוד לבל יכס

על כלו ועד כל זה הקב"ה הכניעם אף עתה כן והטעם כי הקב"ה שליט על הכל וכיון שמכניע ומשפיל השר מיד הם נופלים כי אין להם עזר אחר כי אם משם וכמו שכתבתי בדרוש שלשים על פסוק הנה האדון ה' לבאות מסעף פארה במערה וכו' וזו היא כוונת מה שאמרו חז"ל מה הם יולאים עליך בסום ורכב אף אתה וגו' רוצה לומר כי אין להם שום חוזק כי אם מזד השר וזה אין ביד אדם לנלח כי אם בסום ורכב אחר ואיזהו זה הקב"ה שרוכב על הכל דכתיב סולו לרוכב בערבות וגו' ואז כי תרכב על סוסך מרכבותיך ישועה וזהו שאמר אף אתה לא עליהם בסום ורכב אחר בטח בהקב"ה שרוכב על סוסו ויש לו יכולת בלתי בעל תכלית להכניעו וזה רמזו ג"כ חז"ל באומרים אינם בעיני כלום אלא כסום אחד וזה כי כל יכולתם הוא בשר של מעלה וכיון שהוא נופל כלם כאין: אל ירך לבצבס אל תראו וגו' חז"ל אמרו כנגד ארבעה דברים שהאומות עושים במלחמה וכו'. קשה שהיה לו לומר ואל תיראו כמו שאמר ואל תחפזו לכן נראה לע"ד שהירא מדבר מה ויש לו רכות לבב עושה אחד משני דברים או פורש עצמו וחוזר לאחוריו או אם הוא נכנס בדבר עושה הדבר במהירות גדול ונחפזו ללכת ולכן אמר אל ירך לבצבס דרך כלל ואח"כ פרט ואמר אל תיראו לא יהיה הרכות לא לירא מהם וליפרוש ולא להיות נחפזים ולכן אמר אל תיראו בלא וא"ו כי הוא פירוש רכות הלב שאמר לעיל. ואל תעזרו מפניהם רוצה לומר אף על פי שאמרתם שלא יהיה לכם רכות לבב בשום אופן עם כל זה לא תחזקו והוא לשון ערץ כלומר לא תיחסו לכם החוזק כי לה' הישועה וזהו שאמר כי ה' אלהיכם ההולך עמכם להלחם לכם והוא עושה המלחמה על דרך כי לא תחרבם ירשו ארץ וגו'. כנגד מה שאמר אל ירך לבצבס אמר להושיע אתכם וזה כי אפשר שאע"פ שהקב"ה עושה המלחמה וודאי שיהיה נוח אפסר כי ביני וביני יפלו קלת מישאל ורכות הלבב במקומו עומד לכן אמר כי כוונת המלחמה אינו אלא להושיע אתכם זהו מכוונת של הקב"ה ולכן אל ירך לבצבס. וזהו לע"ד ששמעתי אומרים על פסוק אנוסה מפני ישראל כי ה' נלחם להם במלרים רוצה לומר כי כוונתו ית' במלרים במכות שהביא לא היתה להנקם מהם על כבודו שאמרו מי ה' אשר אשמע בקולו וגו' כי אם הכוונה הראשונה במכות היתה בשביל ישראל על שמררו את חייהם בעבודה קשה וכו'. להושיעם מעבודות לחירות אף כאן הכונה היא להושיע אתכם

הזה וזכרת את ה' אלהיך כי הוא הנוקם לך כח לעשות חיל וגו' וכיון שאפי' תושיא כל זמנך בעשיית מלאכתך לא תלחח זולת רעונו יתעלה וודאי שאין רעונו של הקב"ה בכך שהושיא כל זמנך בעשיית מלאכתך ורעונו של הקב"ה היא שלא תהא נגרר אחר החיים הזמניים ואחר המלאכות האנושיות לגמרי אלא אחזו מזה וגם מזה ואין מעצור לה' להושיע הן ברב הן במעט כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל וכיון שכן מוטב שלא תושיא כל זמנך בעשיית המלאכות ולא תלחח בהם להיות שאין רעונו של הקב"ה בכך אלא שהושיא קלת זמנך בעשיית המלאכות בחרים ובקלייר והקב"ה ילליא את דרכיך ותושיא עקר זמנך לעבוד את ה' אלהיך וכמו שאז"ל ראשונים שעשו מלאכתן עראי ותורתן קבע זה וזה נתקיימה בידם. באופן שתחיה חיים ממוזגים ממועטים בין חיים אלהיים כחיי מדבר ובין חיים גופניים כחיי מלריים כי זהו שלמותו של אדם לפשר בין שני הקצוות וזהו תכלית יצירת האדם. וזה מה שנראה לע"ד דרך כלל בהמשך אלו הפסוקים נאם הלאמר ילחק בכ"ר שמואל ארדבי זלה"ה:

פרשת שופטים

כי תלח למלחמה על אויביך וגו' ספרי דף מ"ח ע"א כי תלח למלחמה במלחמת הרשות הכתוב מדבר על אויביך כנגד אויביך אתה נלחם. וראית סום ורכב מה הם יולאים עליך בסום ורכב אף אתה לא עליהם בסום ורכב. ידוע הוא מה שכתב הרב בעל העקירה בואת הפרשה כי לא לבד מדברת על מלחמת החיים הזמניים המפורסמים כי אם גם תרמוז אל ענינים נפשיים שכליים כמו שכתב באורך שער ל"ז דרוש משם ולפי אלו השני דרכים אחוה דעי אף אני בקלת פסוקים מהפרשה. ואומר כי חוזק המלחמה ילוויר באחד משני פנים או בשניהם אחד הכח של מעלה מהכבד או השר וההנהיג מזד מטה היות האויבים רבי' בכמות ואיכות ואמר הכתוב כי תלח למלחמה וראית סום ורכב ר"ל שיש להם סיוע של מעלה שהוא השר הרוכב של סוסו ומסייעם וגם ראית עם רב ממך עכ"ז לא תירא מהם והטעם כי ה' אלהיך עמך המעלה מארץ מלרים כי שם היו שתיים שרו של מלרים שרכב לסייעם כשאחז"ל על פסוק סום ורכבו רמה בים שרומזו לשרו של מלרים מולא קאמר כוסיסה ורוכביה: וגם היו עם רב דכתיב ויקח שש מאות רכב בחור וכל רכב מלרים ופלישים

אחכם: או נאמר שכוונת הפרשה לדבר במלחמה האמתית והיא בעינינו הנפשיים השכליים וזו היא כוונת חז"ל באומנם כי תלך למלחמה במלחמת הרשות הכתוב מדבר והוא על דרך הכל לפי והרשות נתונה רואה לומר במלחמת בחירת האדם ולכן אמרו ז"ל עוד על אייבך כנגד אייבך אתה נלחם הכוונה היא לומר כי כל איברי האדם וכל כחות החומר כלם נוטים ללד הדברים החומריים וחסים על גוף האדם לומר למה תסגף עמך בעניים ודברים אחרים אלא כל אשר בידך ובכחך עשה וכו' לכן אמר אע"פ שגראה שהם חסים ומרחמים עליך האמת הוא שהם אייבים אמתיים המפסידים את נפשך. וראית כוס ורכב וגו' בל לומר שיש שלשה דברים ועינינו בואת המלחמה שהם סבה להיות בלתי אפשר האדם לנלח. האחד הוא היות הילד הרע שולט בגוף זה זה כמה שנים מיום הולדו כמו שנאמר לפתח חטאת רובץ באופן שהוא מתגאה ויכול זה אומרו וראית כוס ורכב שהוא גובר ורוכב על כל כחות הגוף. שני שיש לו עם רב כי כל אברי הגוף וכחותיו נשמעים אליו ונוטים ללד החומר ומסייעים לילד הרע. שלישי ממך רואה לומר כי כשהאויב עומד מבחוץ אין כל כך סכנה להיות העיר נלווה אבל כשהאויב מבפנים היא סכנה עצומה וכמו שכתבתי על פסוק אך בי ישוב יהפוך ידו כל היום וזהו שאמר על היותו עם רב יש עוד דבר אחר שהם ממך ממש שהם בעלמותיך ויודעים סתריך ומואלץך ומואלץך באופן שהסכנה היא גדולה וכמעט בלתי אפשר לנלח אפי' הכי לא תירא מהם והטעם כי ה' אלהיך עמך המעלך מארץ מזרים ושם היו ישראל שקועים בדברים החומריים ואדוקים בכל מיני גלולים כנודע ועם כל זה כיון שהרהרו תשובה בלבם הקב"ה סייעם וכמו שאמרו ז"ל על פסוק קול דודי דופק פתחי לי פתחי לי פתח כחודה של מחט ואני אפתח לכם פתח שיהיו אלהות נכנסים בו כי בל לטורח מסייעין אותו, ואמר אליהם שמע ישראל אחס קרבים היום למלחמה וגו' אמרו חז"ל אפי' אין בכם זכות אלא קריח שמע וכו' הכוונה היא כי יסוד הכל הוא קבלת עול מלכות שמים והאמונה האמתית בו. אל ידך לבבכם וגו' מדבר כנגד ארבעה דברים המעכבים את התשובה כמו שכתב הרב בעל העקידה והטעם כי ה' אלהיכם וגו': כנגד אל ידך לבבכם אמר אל תחוס עליך לומר איך אסגף את עצמי בעניים ובדברי התשובה לכן אמר ראה כי ה' המורה היותו מהוה היות ואיך תחוס עליך שאת

אתה חס עליך ולא תחזור בתשובה תפול במה שאתה בורח ממנו והוא כי ה' סבת הווייתך ומליאותך ובידו נפש כל חי ורוח כל בשר איש ויבלעך: כנגד אל תעזבו אמר ההולך עמכם רואה לומר אל תעריך ותקשה את לבך לומר מה עשיתי והטעם כי אין דבר נסתר מנגד עיניו של הקב"ה כי מלא כל הארץ כבודו והוא הולך עמך ממש ורואה ומשגיח בכל מעשיך: כנגד ואל תחפזו אמר להלחם לכם עם אייביכם רואה לומר אם תהיה מסופק באופן התשובה איזה דבר קודם אם העם והתפלה או השבת העושה והגולה אמר להלחם לכם עם אייביכם הקב"ה ידריךך וישם לדרך פעמך כי הוא נלחם בשבילך כי בל לטורח מסייעין אותו: כנגד אל תיראו אמר להושיע אתכם רואה לומר אל תיראו לומר איזה דבר יספיק לטהרת חטאתי שחטאתי נגד רבון אדון העולם לכן אמר להושיע אתכם אף על פי שהדין כך מ"מ כוונתו יתעלה אינו אלא להושיע אתכם ומרחם על הבריות וכמו שכתב הרב בעל העקרים על פסוק ארפא משובתם וגו':

ודברו השוערים אל העם לאמר וגו' בל לזרז את האיש כי לריך שיהיה לו עקר ויסוד מנחת פניו לעולם באופן שיוכל ללאת למלחמה הנזכרת וזה שיש הערה או דיוק בפסוק כי כמו שבבית חדש אמר ילך וישב לביתו להיות הבית סבת חזרתו גם בכרם להיות הכרם סבת חזרתו היה לו לומר ילך וישב לכרמו לא לביתו וגם באשה ילך וישב לארוסתו הוה ליה למימר: ואומר לע"ד כי דרך כלל שלמות האדם תלוי בשלשה דברים: אחד ויסוד הכל הוא היות האדם מאמין בו ית' שהוא נמלא ושאינו גוף ולא כח בו והוא אחד ומשגיח שהם עקרים ויסודות גדולים: שני הוא שמירת ועשיית המצוות: שלישי הוא היות האדם עוסק בתורה כמו שנאמר ובתורתו יהגה יומם ולילה וכן והגית בו יומם ולילה ואלו השלשה נוכל ליחסם ולכנותם בשם בית וכרם קניני האדם אינם כלום אם אין לו בית להניחם שם כך אע"פ שיקיים האדם כל מצוות התורה ויהגה בה יומם ולילה מה יועיל אם אין לו אמונה במציאותו יתעלה וכן בשאר באופן שהעקרים הראשונים הם המאשפים והמקבלים המצוות והמעשים כמו שהבית מאסך הקנינים וכמו שנאמר יראת ה' היא אולרו. המצוות הם כדמות כרם כי כמו שהכרם עושה פירות גם המצוות הם פירות הדיק ולזאת הסבה יחס הכתוב לישראל לכרם שנאמר כי כרם ה' לבאות בית ישראל וגו' וכן כרם היה לירידי

עד עכשו חזר ואמר דרך כלל מי האיש הירא ודך
הלכב מעבירות שבדיו וכו' ולא יחס את לבב אחיו כי
הרע לא לבד לעצמו מוזק כי אם לכל העומדים סביבו
זהו מה שנראה לע"ד יחזק בכ"ר שמואל ארזבי זלה"ה:

פרשת תצא

הרב המורה בחלק ראשון פרק ל"ד כתב הסבות
המונעות לפתוח הלמוד באלהיות ולהעיר על
מה שראוי להעיר עליו ולהראות להמון חמש סבות וכו'
ושלש מהן הן הראשונות קושי הענין בעצמו ודקויות
ועומקו וכו' ר"ל עומק המושג הסבה השנית קצור דעות
האנשים כלם בתחלתם וכו' רוצה לומר קצור המשיג .
והסבה השלישית אורך ההלכות כי לאדם בטבעו תאוה
לבקשת התכליות והרבה פעמים יכבד עליו ויניח ההלכות
וכו'. ולהיות שרצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך
הרבה להם תורה ומצוות ובדורם באופן שלא יתרגלו
וימנעו שום אחד מישראל בשביל שום אחד מהשלש
סבות הנזכר וזהו כיוון חז"ל לע"ד באומנם שלשה
מאמרים ברבה בפרשה זו שכל אחד ואחד מהם רמזו
לומר שאין במצוות התורה סבה מונעת להשיג תכלית
שלמות יצירת האדם והוא הבנת חיי העולם הבא אם
כנגד הסבה הראשונה שהיא עומק המושג אמרו דף ר"ד
ע"א במאמר אורח חיים פן תפלא אמר רבי אבא בר
כהנא אמר הקב"ה לא תהא יושב ומשקל במלכותי של
תורה כענין שנאמר ושקל כפלם הרים לא תהא אומר
הואיל והמלכה הזאת גדולה אני עושה אותה ששכרה
מרובה והואיל וזו מצוה קלה אני עושה אותה מה עשה
הקב"ה לא גילה לבריות מהו מתן שכרה של כל מצוה
ומצוה כדי שיעשו כל המצוות בתום מנין שנאמר נעו
מעבדותיה לא תרע למה הדבר דומה למלך ששכר לו
פועלים והכנים אותן לחוך פרדם סחם ולא גילה להם
מהו שכרו של פרדם שלא יניחו דבר ששכרו מועט
וילכו ויעשו דבר ששכרו מרובה בערב קרא לכל אחד
ואחד אמר לו תחת חיוזה חילן עשית אמר לו תחת זה
אמר לו פלפל הוא שכרו זהב אחד קרא לאחר אמר
לו תחת חיוזה חילן עשית אמר לו תחת זה אמר לו
שכרו חצי זהב פרח לבן הוא קרא לאחר אמר לו תחת
חיוזה חילן עשית אמר לו תחת זה אמר לו זית הוא
שכרו מאתים זו אמרו לו לא היית לריך להודיע אותנו
חיוזה חילן שכרו מרובה כדי שנעשה החיוזי אמר להם

המלך

נקרן בן שמן התורה היא כדמות אשה ארוסה כמו שנה'
תורה לזה לנו משה מורשה וג' ואמרו חז"ל אל תקרי
מורשה אלא מאורסה שהתורה מאורסה היא לישראל .
אמר רבי יוחנן כו' תורה לזה לנו וגו' ועם זה יוצנו
הפסוקים ואמר מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו
ר"ל כי חינוך הבית הוא ישוב בעל הבית בו כן מי שבנה
והאמין העקרים הגו' אבל לא נתישב דעתו עליהם ואינו
קיים באמיתות בהם ילך וישוב לביתו ויאמינם ויתקעם
בשכלו במקום גאמן ולא יהיו רפויים בידו כי זהו עקר
ויסוד הכל פן ימות במלחמה שזה יהיה סבת מיתתו
והסדר והעדר השגת שלמותו ואיש אחר יחנכו רמזו
כאן ענין הגלגול שיצטרך שתשוב הנפש פעם אחרת
לעולם הזה על ידי איש אחר להשיג שלמותה . ומי האיש
אשר נטע כרם ר"ל שעסק במצוות אבל אינו עושה אותם
לשמה כי אם לאיזו כוונה חילונית וזהו ולא חיללו כי
בשגה הרביעית יהיה כל פרוי קדש הילולים לה' אף
עשיית המצוות לריך שיהיה לעשות רצון ומאמר קונו לא
לכונה אחרת ילך וישוב לביתו לא אמר לכרמו כי אם
לביתו שבת כל זה הוא היות חיוזו חולשה בעקרים הראשונים'
ולכן ישוב להם ויאמינם כדין וכשורה ואז יחלל כרמו ולא
ימות וכו' וענין ברבה פרשת מבפטים דף ל' אמרו חז"ל
משל לאדם שאמר לחבירו יש לי אלה מדות של תבואה
וכו'. ומי האיש אשר ארש אשה רוצה לומר שעוסק
בתורה ואינו עוסק לשמה וכו' ולא לקחה רוצה לומר לא
עשה בה ליקוחין כהוגן וכשורה גם זה ילך וישוב לביתו
לעקרים הראשונים שהחולשה בהם היא סבת הכל כי
אין ספק שהאדם שילייך בשכלו העקרים הראשונים על
מהכונתם לא יעשה שום דבר לשם כונה חילונית כי אם
לעשות רצון קונו ולכן אמר ישוב לביתו ולא יהיה זה סבה
שימות במלחמה האמתית הנפשית בהיות נעדר מהשגת
שלמותו ואיש אחר יקחנה כמו שכתבתי . ואומר אני לע"ד
שהסבה שמכנים התורה לארוסה היא לפי מה שאמרו
ז"ל כל הנאנה מדברי תורה טעל חייו מן העולם
אבל הנאה ותועלת התורה הוא בעולם הבא כן היא
הארוסה כי הבעל ארוסתו בבית חמיו כבועל נידה
והנאחה ותועלתה אינו אלא אחר הכניסה כך התורה
שכרה אחר כניסת האדם לעולמו וכן כתיב בשכנך תשמור
עליך והקיות היא תשיבך אבל בזה העולם הוא כארוס
עם ארוסתו שאין לו הנאה ממנה כי אם הדבור שמה
ג"כ בתורה והבית בו יומם ולילה וכן כתיב באהבה
תשנה תמיד כארוס עם ארוסה אח"כ לפרש מה שאמר

המלך אלו הודעתי היאך היה כל פירוש נעשה כך לא גילה הקב"ה מתן שכרן של מצות חוץ משתי מצות החמורה שבחמורות והקלה שבקלות כבוד אב ואם חמורה שבחמורות ומתן שכרה אריכות ימים שנאמר כבוד את אביך ואת אמך למען יאריכון ימיך והקלה שילוח הקן ומהו שכרה אריכות ימים שנאמר שלח את האם וגו': הקושיא היא מפורסמת שאין המשל דומה לנמשל שהרי המשל אין השכר שזה כי אם משיגה זהוב אחד וחלי זהוב ומאחיס וזו ואלו בגממל הכל שזה שהמלה הקלה והחמורה שכרה אריכות ימים. ועוד מה היא כוונת המשל בזה שאמר פלפל הוא שכרו זהוב פרח לבן הוא שכרו חלי זהוב וכו'. לכן נראה לומר שהרי כתב הרב בעל העקרים מאמר שלישי פרק כ"ט אם התורה נותנת שלמות בכללה או בחלקיה והאריך שם בדרוש הזה והעלה שנותנת שלמות בחלקיה ולכן כשיעשה האדם מצוה אחת לבד כחקנה לשום שמים יזכה בה לחיי העולם הבא וכמו שהביא הוא שם לשון הרמב"ם על פירוש המשנה שכתב שרבי חנינא בן תרדיון שאל את רבי יוחי בן קסמא מה אני לחיי העולם הבא והשיב כלום בא מעשה לידך כלומר מזדמן לך לעשות מצוה כהוגן והשיבו כי מזדמנה לו מצוה לזרקה על דרך שלמות בכל מה שאפשר וזכה בה לחיי העולם הבא וכיון שכן נמצא שסוג השגת השלמות והוא חיי העולם הבא באיזו מצוה שיעשה האדם לשמה משיגו עם היות שיהיה אמת כי כפי מדרגת ואיכות המצוה כך ישיג מדרגה בחיי העולם הבא כי כמו שאין כל המצוות שוות כי יש קלה ויש חמורה כך אין כל מדרגות חיי העוה"ב שוות אבל בהשגת מלאכות חיי העוה"ב מדרגה מה ממנו באיזו מצוה שיוזמן ודאי שהאדם משיג באיזו מצוה שיהיה הן קלה הן חמורה ועם זה המשל הוא דומה לנמשל כי כמו שהמשל הפועלים ההם כיון שהם פועלים ועושים מלאכה ודאי שיש להם שכר ואין ההבדל ביניהם אלא בפחות ויותר כן האדם באיזו מצוה שיעשה ודאי וזכה להשגת מדרגת חיי העוה"ב עם היות שיש הבדל בהשגת המדרגות כפי איכות המצוה: וזהו שכתב הקב"ה אריכות ימים הן בקלה הן בחמורה כי שם אריכות ימים הוא תואר לסוג השכר המושג מלד עשיית המצוה ובהשגת הסוג כל המצוות שוות. אבל בפרטיות השכר לא כי ודאי יש הבדל גדול ביחוד השכר מהמלאכה החמורה לקלה וכמו שרמזו בעל המאמר במשל שהביא כפי מה שפירש הרב הגדול מרי ורבי זל"ה. וזה כי מצות

התורה נחלקות לשלשה חלקים מצות עשה ומצות לא תעשה ותלמוד תורה שהיא כנגד כלם כנגד מצות עשה אמר פלפל הוא שכרו זהוב וזה כי כמו שהפלפל מתחמם האדם כך האדם מתחמם ומתלהב ומתעורר להוציא לפועל המצוה ההיא ולפיכך שכרו זהוב: כנגד מצות לא תעשה אמר פרח לבן הוא שכרו חלי זהוב וזהו יראה כי עם היות שאמר אף לא פעלו עולה בדרכיו הלכו ויש לו לאדם שכר בהיותו יושב ובטל ואינו עובד על מצוה לא תעשה מ"מ לא דמי לקיום מצוה עשה כי ההם הוא קום עשה והבא חיוב אלא שב ואל תעשה שהאדם מתקרב מהעבירה שבא לירו ולכן מדמה אותו לפרח לבן שהלובן מורה קרירות דומה לאדם המתרחק מן העבירה שמתקרב מלעשותה ואין שכרו כל כך כי אינו אלא שב ואל תעשה: כנגד תלמוד תורה אמר זית הוא ובכמה מקומות מצינו שהתורה נמשלה לזית וכמו שאמרו חז"ל בשמות רבה פרשת תזוה על פסוק זית רענן ופה פרי תאר וגו' ולהיות שתלמוד תורה כנגד כלם אמר שכרו מאחיס וזו. והסבה שלקח סך מאחיס וזו פירשנו בדרושים סימן כ"ז (עין שם): נמצא שעלה בידנו שאין השגת השלמות דבר עמוק ואין כאן עומק המושג שהרי איזו מצוה שיוזמן מקנה לאדם אריכות ימים: כנגד קולר המשיג אמרו חכמים זכרם לברכה מצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה אמר הקב"ה אע"פ שהתיתי אותה לך אמרתי וגלחתה את ראשה וגו' כדי שלא תמלא חן בעיניך ותשלח אותה ואם לא עשית כן מה כתיב אחריו כי יהיה לאיש בן סורר ומורה מתוך כך כי יהיה באיש חטא משפט מות הרי עבירה גוררת עבירה ומצוה גוררת מצוה מנין תחלה כי יקרה קן לפור וגו' מתוך כך כי תבנה בית חדש מתוך כך לא תזרע כרמך כלאים וגו': הרי לך שאין כאן קולר דעת להשיג כי המצוה באה מאליה ליד האדם כי מצוה גוררת מצוה: ומה גם עתה בזה שפירש הרב הגדול מרי ורבי זל"ה על משנת בן עזאי אומר הוי רץ למצוה קלה ובורח מן העבירה וכו' שדקדק למה לא אמר ובורח מן עבירה קלה. ועוד מהו אמרו ששכר מצוה מצוה שנראה שהוא ענין נמשך ממה שאמר לא היה לו לומר אלא ושכר מצוה מצוה וכו' אלא שבא לומר הוי רץ למצוה קלה השתדל לעשותה עם היותה קלה וזוה נמצא שהיית בורח מן העבירה שכיון שבא מצוה לידך אם לא היית עושה אותה מהתרגלות עבירה היא בידך ועכשו טעמית אותה נמצא טעמית מצוה וברחת מן העבירה. ועוד שגמול

והמלבוש והדירה וכו' לתיקון שנים אלו נתן הקב"ה לישראל המן במדבר שהיה מזון אלהי רוחני והוא ידוע כי המזנים נקנים מהליחות והליחות מהמוזנות ולכן המטיר להם הקב"ה מן האכול ודגן שמים נתן למו כדי שיקנו ממנו מזנים טובים ויזדככו שכליהם בטוב ההכנה וגם היו מלקטים אותו בכל בקר איש לפי אכלו בלי עמל ובלי יגיעה וגם היו גדלים עממם מלבושיהם ומגעליהם ולא חסרו דבר כמו שנאמר שמלתך לא בלחה מעליך ורגלך לא בלקה זה ארבעים שנה. באופן שלא נמלא בהם שום סבה מהזמשה סבות המונעות השגת השלמות וגם כשנכנסו בארץ כיון הקב"ה לתקן שתי אלו הם המוזנות להבנת המוג' אמר ארץ חטה ושעורה וגפן וגו' שהם כלם מוזנות ופירות משובחים כדי שיקנו מהם מזנים טובים. וגם כנגד השנית אמר ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם לא תחסר כל בה. באופן שהוכנו ישראל לקבל ולהשיג השלמות האמיתי בלי שום מונע מהחגש סבות המונעות השגת השלמות וזה מה שנראה לע"ד ילחץ בכ"ר שמואל אדרבי זלה"ה :

בירקו דף ש' ע"ג ז"ל רבי תנחום בר חנילאי פתח וזכרונכם משלי אשר וגו' אמר הקב"ה לישראל בני הוו זהירין בשתי זכירות שהכחשתי לכם בתורה תמחה את זכר עמלק וגו' כי מחה אמתה את זכר עמלק וגו'. משלי אשר משולי אשר את זכיתם הרי אתם בניו של אברהם אותו שהמשיל עלמו לאשר דכתיב ואנכי עפר ואפר ואם לאו לגבי חמר גביכם התקינו עצמיכם לשיעבודה של מזרים מה כתיב וימרו את חייהם בעבודה קשה בחמר ובלבנים לריך לדקדק לע"ד שהיא הקדמה ידועה שהקב"ה כשנותן לאדם כפרי מעליו הן לטוב הן למוטב הוא מדה כנגד מדה ויש שום שייכות או הדמות לשכר עם הפועל הקודם לו וכיון שכן איך ידק זה במאמר זה ומה היא כוונת המאמר אבל אומר לע"ד שיוצן עם מאמר שאמרו בילקוט על פסוק ויוצב בך כל הנחשלים אחריו הכה אותם מכת זנב היו מחזקין מילותיהן של ישראל וזרקין אותן כלפי מעלה ואומרים בזה בחרת הא לך מה שבחרת אם כן יראה מכאן שכפרו בבירת מילה ובכפרם בבירת מילה כפרו ביחידו של עולם דהא בהא תליא שכן אמרו חז"ל על פסוק וגמתי לך ולרעך אחריו בפרשת לך לך את מקיימין בניך את המילה אהיה להם לאלוה ולפטרו ואלו לא אהיה לפטרו שם מקבלין בניך את המילה הם מקבלין אלהותי ואם לאו אין מקבלין אלהותי והטעם שבבית יש רמז לאהבה

גוררת מלוא וזכות מלוא זו תבא מלוא אחרת לידך ועבירה גוררת עבירה ואם לא היית עושה המלוא היית הנזכרת היה עבירה בידך ואותה העבירה הייתה גוררת עבירה אחרת נמלא שבשעית מלוא אחת זוכה לשתי מלוא גם זוכה שנמנע מלעשות שתי עבירות ונטול שכר כנגד ארבע שתי מלוא והעדר שתי עבירות : והרגיש הנמלא בדבריו איך יאוייר שבשכיל פעל אחד לבד יכול שכר כנגד ארבע לכן אמר ששכר מלוא מלוא וכו' כלומר אם השכר שנותן הקב"ה לעושה המלוא היה מלד איזה תועלת המניע להקב"ה ודאי שהיה מן הראוי שכיון שאין שם כי אם פועל אחד שלא יתנו לו שכר כי אם שכר עשיית מלוא אחת אבל הקב"ה מה הנאה יש לו מעשיית המלוא אם לדקת מה נתן לו וגו' אבל מה שנותן הקב"ה שכר אינו אלא מלד הכנסת האדם למאמרו ית' להיותו שומע בקולו וכיון שכן כיון שאדם זה רץ למלוא הקלה ההיא לעשותה לכונה שתבא לידו מלוא אחרת כי מלוא גוררת מלוא וגם השתדל לעשותה כדי שלא תהא עבירה בידו להיות לאל ידו לעשותה והתרחל ממנה שזה ודאי עבירה היא בידו וכיון בזה כדי שלא תבא עבירה אחרת לידו כי עבירה גוררת עבירה ודאי שנטול שכר כנגד ארבע כי רחמנא ליבא בעי וזהו שאמר אל תתמה על זה לפי ששכר מלוא אינו אלא להיות האדם שומע למלוא שזה הקב"ה עליה לא שום הנאה שנמשך להקב"ה מעשיית המלוא ולכן מחשבה טובה הקב"ה מלרפה למעשה. הרי לך כי אין בהשגת חיי העוה"ב קולר המשיג כי במחשבה לבד משיג האדם חיי העוה"ב : כנגד אורך ההלכות אמרו חכמים ז"ל כי ליות תן הם לראשך אמר רבי פנחס בר חמא לכל מקום שתלך המלות מלוות אותך כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך אם עשית דלת ותבנתה על מוזנות ביתך אם לבשת גלים חדשים לא תלבש שעטנז וגו'. אמר הקב"ה הפי' לא היית עוסק בדבר אלא מהלך בדרך המלות מלוות אותך שנאמר כי יקרה קץ ופסור לפניך וגו'. הרי שכלי שום הנאה והכנה בזה המלוא ליד האדם שבשכילה משיג חיי העוה"ב כמו שנאמר בשילוח הקן והאחרית ימים. הרי לך שבהשגת חיי העוה"ב אין שום מונע מהשלשה מונעים הנזכר וגם השני מונעים האחרים שכתב שם הרב המורה בפ' הנזכר והם רוע ההכנות הטבעיות וזה כי יש אנשים שיש להם מחלת הבריאה תכונה מוזנית אי אפשר עמה שלמות בשום פנים ועוד סבה חמישית והיא העסק בלרכי הגופות אשר הם השלמות הראשון והוא לורך המחיה והכלכלה

לשעבוד כי הם לא ילאו מהשעבוד אלא מהבטת השחי מלוא
ובהבטת הסבה חבטל המכובד (ענין בפרשת יצא שם
פרשתי הנאמר הנזכר לכוננה אחרת):

זכור את אשר עשה לך עמלק וגו':

הכוונה לומר שלא ישכחו ענין עמלק להיות שהוא
אויב על הכונה הראשונה וכל מה שעשה
לא עשאו אלא לך ממש וזהו אומרו עשה לך עמלק שכל
כונתו לא היתה אלא להשמידך וראיה לזה כי לפעמים
עורך חייה עם מלחמה כנגד עם אחד לאחת משלש סבות
או לכבוש חייה עיר או ממלכה לעשות לו שם תפארת
או להנקם מהם בשביל אי זה קלון שקבלו מהם או בשביל
שגא העם ההוא לערוך אחר מלחמה וליקח את ארצו
מידו לכן קם עליו והרגו כי בא להרגך השכם להורגו
לכן אמר הכתוב כי אין בענין עמלק עם ישראל שום
אחד מאלו. כנגד הא' אמר כי לא ערך עמלק מלחמה
עם ישראל לכבוש את ארצו לעשות לו שם תפארת שהרי
לא היה להם לישראל לא עיר ולא ממלכה לפי שהיו בדרך
וגם לא היה להם להנקם חייה קלון שהרי היה בלאהבם
ממלכים והיו הם לעבדים ולא עשו לשום אדם דבר רע
וקלון להיחם כנענים וכבושים תחת אדונים קשה וגם
לא עברו ישראל עליו ובקשו ליקח את ארצו מידו. אלא
אדרבה עמלק ביקש לישראל היכן הוא וכמו שאז"ל בילקוט
רבי יהודה הנשיא אומר חמשה עממין פסע עמלק ובא
ועשה מלחמה עם ישראל שנאמר ויבא עמלק וכתיב
עמלק יושב בארץ הנגב שהיה לפניו מכלן. רבי נתן
אומר לא בא עמלק אלא מהררי הר שעיר ארבע מאות
פרסה פסע עמלק ובא ועשה מלחמה עם ישראל. הרי
שהוא ילא ממקומו לפגוע בך נראה מכל זה שכל מה
שעשה לא עשאו אלא לך ממש על הכונה הראשונה ולכן
כיון שהוא אויב אמיתי והיה ביום הגיה' אלהיך לך מכל
אויביך וגו' תשתדל למחות בפעל את זכר עמלק אבל
כשתהיה תחת השמים ר"ל כשישראל עושים רצונו של
מקום הם למעלה מן השמים וכמ"ס הקב"ה לאברהם
הבט נא השמימה וגו' ואין אומרים הבט אלא למעלה
למטה מלמד שהעלה למעלה מהכיפה וכו' אבל כשאין
עושים רצונו של מקום הם כבושים תחת המזל והולכים
בגלות ואין לאל ידם לערוך אחר מלחמה מ"מ לפחות
כשתהיה תחת השמים לא תשכח מן הלב איבתו ושנאתו
ופהיה

לאחרות שבמילה נכרתו עליה שלש עשרה בריחות והוא
רמז לאחד שטולה י"ג וכן אהבה שהוא תכלית יצירת
האדם אהבה השם טולה י"ג ועם זה כבר כתבתי מה
שאמרו חז"ל נשבע הקב"ה שאין הגשם שלם ואין השם
שלם עד שינקם מורעו של עמלק שנאמר כי יד על כס
יה (ענין בדרוש כ"ז) והכוונה לע"ד שכיון שזולו במילה
אין הגשם שלם כי הגשם הם השמים שנאמר השמים
כסאוי והשמים תלוייה במילה דכתיב אם לא בריתי יומם
ולילה חוקת שמים וארץ לא שזתי והשם ג"כ אינו שלם
שחסר ו"ה ממנו שהוא רמז למילה כי ו"ה טולה י"א והשתי
אותיות עלמן ב' הרי י"ג והוא רמז למילה שנכרתו עליה
שלש עשרה בריחות ורמז לאחד כמו שכתבתי ושם של
ארבע אותיות רומז לומר ברא הקב"ה מה שברא ביה' ה'
שהוא העולם הזה והעולם הבא כמו שנאמר כי ביה ה'
זור עולמים בעבור זה שהוא רמז למילה והוא על דרך
אם לא בריתי יומם ולילה וגו': ובזה יובן פסוק כי יד
על כס יה כמו שכבר כתבתי במקום אחר שהכוונה לומר
בעבור כך י"ד שחסר מכם ומיה לפיכך מלחמה לה' בעמלק
ועם זה יובן המאמר לע"ד שהקב"ה ליה לישראל שיזכרו
ואל ישכחו מלחמת עמלק כיון שכפרו בשתי פניות גדולות
כאלו שבהם תלוי העולם וזהו הו וזהו וזהו וזכירות.
אמר עוד אם זכיתם ושמתם בפועל המלחמה עם עמלק
אתם בניו של אברהם כמו שאברהם קיים מלוא בריה
מילה אע"פ שהיה זקן וכן בימי אברהם לא היה אחר
שיפרסם אלהותו ואחרותו יתעלה כי אם אברהם א"ל הרי
אתם בניו שאתם מחזיקים בבריתו ובאמונתו והמשילם
עתה לאפר לומר שאין אור של גיהנם שולט בהם כיון
שהם נימולים כמו שאז"ל כמו שהאור אין שולט באפר
שכבר פירש ממנו ואז"ל אברהם עומד בפיתחו של גיהנם
ואינו מניח אדם מורע ישראל ליכנס לחוכה. ואם לא
התקינו עצמכם לשעבודת של מזרים יובן לע"ד שאמרו
חז"ל שלא היה לישראל שום זכות ללאה ממלכים עד
שנתן להם הקב"ה שתי מלות דם פסח ודם מילה הדא
הוא דכתיב ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמין וגו'
ואין ספק כי שתי מלות אלו הן הן השתי פנות שאמרנו
שכפר עמלק. הא' היא מילה והשנית היא דם פסח
שהוא רמז שהיו שוחטים לשרו של מזרים והיו מיוחדים
שמו של הקב"ה ואלו השתי היו סבה לשיאלו מהשעבוד
ולכן כשישראל אינם זוכים ואינם מחזיקים במלחמת
עמלק להחזיק בשתי מלות ופנות אלו מיד הם מתקונים

ותהיה לעולם איבתו חקוקה בלבך וכן אמרו חז"ל זכור
בפה ואל תשכח בלב זהו מה שנראה לע"ד יתחק בכ"ר
שמואל אדרבי זלה"ה :

פרשת נצבים

והיה כי יבאו עליך כל הדברים האלה הברכה וגו'
לע"ד ראוי לעורר קוסיות אחת כי לפום ריהטא
דקרא משמע שכוונתו לומר שכשיהיה להם יסורין שאז
ישנו להקב"ה כמו שאמר ושבת עד ה' אלהיך ואם כן
לא היה לו לכתוב הברכה אלא הקללה לבד ועוד שזאת
הפרשה מכופלת ומשולשת שבתחלה אמר ושבת עד ה'
אלהיך וגו' ואח"כ ואתה תשוב ושמעת בקול ה' וגו' .
ועוד כתבי כי תשוב אל ה' אלהיך בכל לבבך ובכל
נפשך . ועוד אחר שכתב הכתוב ושב וקבץ מכל העמים
אשר הפיץ ה' אלהיך שמה למה טרח וכתב לן קרא
זמנא אחרייתי אם יהיה נדחק בקלה השמים וגו' ועוד די
שיאמר הכתוב משם יקבץ ה' אלהיך ויקחך למה חזר
לומר משם פעם שנית : ונראה לע"ד שכוונת הפרשה
בכלל היא שהיא מדברת בשלשה מדרגות תשובה האחד
היא כשחזר האדם בתשובה מכח יסורין הבאים עליו .
והשני כשעושה תשובה כשרואה יסורין בחזירו והוא רואה
ולוקח מוסר קודם שיבואו עליו . והג' כשחזר מאהבה
שלימה מבלי דבר שיכיריחו לחזור ובא לומר הפרשה
שכשהאדם עושה תשובה אפילו ששהיה התשובה היותר
גדולה שבעולם הקב"ה מקבלו ומסייעו כי בא לטעם
מסייעין אותו וכמו שאמרו על פסוק פתחי לי אחותי
רעיתי וגו' אז"ל פתחי לי פתח כחודה של מחט ואני אפתח
לכם פתח שיהיו אהלים נכנסין בו זהו כולל הפרשה
ופרעיות הפסוקים אמר והיה כי יבואו עליך וגו' יראה
כי הקדמה ידועה כי המקרה לא יתמיד והמשך והתמדת
הדבר מורה היותו מפעולת פועל לא בהזדמן ואם כן בא
לומר שלא יאמרו ישראל שכיון שמשה רבינו ע"ה אמר
והיה אם שמוע תשמע וגו' ברוך אתה בעיר וגו' ואם
לא תשמע ארור וגו' אם כן כשהיה ברכה בהתמדה אז
קללה בהתמדה אז נדע שהכל בא מאת השם ונדע אם
הטובו ואם הרשענו אבל כשיהיה פעם ברכה ופעם קללה
מורה היות הדבר במקרה לכן אמר שלא יעלה על לבכם
דבר כזה וזהו שאמר כי יבאו עליך הברכה והקללה
אשר נתתי לפניך אל תחשוב שזהו מקרה ואינו מפעולת
פועל וכמו שאמר ואם סלבו עמי קרי וגו' אלא והשבות

אל לבבך בכל הגוים אשר הדיחך ה' אלהיך שמה יראה
חשיב ללבך שהקב"ה מתנהג עמך במדת רחמים שזה
שם בן ד' אותיות וגם במדת הדין המורה שם אלהיך
בעבור עונותיך וגם במדת רחמים שמרחם עליך והוא
מעיו עליך אבל הכל בא מאתו יתעלה (וכמו שכתבתי
דרוש זה על פרשת ועמי תלואים למשבותי וגו' דרוש כ"ב) :
אז יראה שכוונת הפרשה לדבר בענין התשובה ובראשית
אמרתי תירץ קושיא שיקרה בענין התשובה והיא
הקושיא שהביא הרב בעל העקרים מאמר ד' פ' כ"ז
שאחר שגששית העבירה בפועל מה תועיל התשובה
בחטתה ודווי והוא תירץ שם באורך אבל כלל העולה
הוא שכשתחרט האדם מורה היות הפועל הראשון נעשה
בטעות ובבלי דעת והשכל והוא ליה כאיש אחר זהו שאמר
כאן כשיבאו עליך הברכה והקללה ותבין שבעונותיך
האמר הגדול ההוא והשבות אל לבבך כלומר תשוב אל
לבבך ואל שכלך שעד עכשיו היית חוץ מלבך באופן שבתוך
דבריו תירץ הקושיא בחירוף הנזכר ואמר ושבת עד ה'
אלהיך כלומר שלא תאמר איך יקבלני השם כיון שלא
חזרתי בתשובה אלא כאשר נר לי וכמו שאמר יפתח הגלעדי
ומדוע באתם אלי עתה כאשר נר לכם כי אין מדם
הקב"ה כך אלא ימינו פשוטה לקבל שבים על כל פנים
וכמו שנאמר תשב אנוש עד דכא ותאמר טוב בני אדם
ולכן ושבת עד השם אלהיך וכיון שזאת התשובה אינה
תשובה שלימה אמר ושמעת בקולו ולא אמר ועשית אלא
השמיעה לבד כלומר לפחות תשוב לשמוע בקולו בכל לב
ובכל נפש וכיון שאתה פתח פתח הקב"ה יסייע לך וזהו
ושב ה' אלהיך את שביתך וגו' ויסלק ממך הלה שהיתה
לך בהיותך בגלות אמר עוד אם יהיה נדחק בקלה
השמים וגו' קשה לע"ד שאיך אמר בקלה השמים שהשמים
הם כדוריים ואין בהם לא ראש ולא קלה אבל יובן
שהכתוב אמר מקלה השמים מולאו וגו' והוא שאמר שהשמש
לצולס יולא מקלה השמים משמע משם שהחול שיעולה
בכל חדש וחדש קורא קלה שהוא כמו ראש וקלה כל
אחד בחדשו מול טלה בניסן ושור באייר ותאומים בסיון
וכן כלם וזהו שאמר אל תחשוב שיכולת השם יתפסס
לבד לקבץ מה שהוא הפיץ מרלזו כמו שאמר אשר הפיץ
ה' אלהיך שמה אלא אפילו יהיה נדחק בעבור קלה השמים
ר"ל בעבור איזה מול אז ככב ששומד על חלו ובגובה
רום שלו עד שנקרא קלה ומחייב שיהא נדחה שם אפילו
הכי משם יקבץ ה' אלהיך ומשם יקחך ואמר משם פעם
אחרת לומר שלא יהיה הקבוצן אחד לאחד אלא כלם
כאחד

יערף כמטר לקחי תול כעל אמרתי אמר שהשמים בתנועתם וכן הסבות העצמיות אינם מבחינים בין לדיק לרשע אלא לפעמים נמשך מהם טוב לרשע ורע לדיק וגם אינם נותנים לפעמים לכל אחד די לרבו אבל התורה אינה כן וזהו שאמר יערף וגו' ואמרו ז"ל בחצונות פ"ק הניא היה רבי בנאה אומר כל העוסק בתורה לשמה תורת נעשית לו סם חיים שנאמר עץ חיים הוא וגו' וכל העוסק בה שלא לשמה נעשית לו סם המות שנאמר יערף כמטר לקחי ואין עריפה אלא הריגה שנאמר וערפו שם את העגלה בנחל וזהו שאמר התורה מבחנת בין לדיק לרשע שיערף וישטף כמטר החזק לקחי לעושה שלא לשמה. ותול כעל שהוא חיים לעולם אמרתי לעושה לשמה ועוד יש בתורה שמספקת לכל אחד די מחסורו וזהו אומרו כשעירים עלי דשא יר' כי שעירים הם טפות קטנות ודשא ג"כ הוא הלחם הקטן המתחיל להיות לומח והמטר הגם שוטף אותו ועוקרו ממקומו ואינו לרדף אלא שעירים הדומה לעל. ועשב הוא הלחם הגדול שהינו מוסיק לו המטר וזהו שאמר שהתורה משפיע לכל אחד כפי לרכו כשעירים עלי דשא וכרביצים עלי עשב: כי שם ה' אקרא. בא לתת טעם שני למעלת התורה על כל הגמלאים לפי שהאדם השלם באמצעות התורה מכריז ומפרסם שמו של הקב"ה המורה היותו מהוה ההיות וארון העולם כלו משא"כ השמים דאדרבה לפעמים הם סבה לטעות בני אדם וחושבים שהכוכבים והמולות הם הם השולטים והמנהיגים וכמו שכתבתי על פסוק אלה מתימן יבא וקדוש מהר פארן וגו'. זהו שאמר כי שם ה' אקרא התורה מכרזת ומפרסמת גדולת מעלת שם ה' לפיכך אתם שמים וארץ הבו גודל לאלהינו במה שאתם שיתקין ודוממין שוראי שהיא גדולה להקב"ה היוחסם נכנעים למאמר האדם העוסק בתורתו ית'. או יראה שכל לומר מעלת התורה שאפילו המלאכים אין להם רשות לקלם להקב"ה אלא אחר שקילסוהו ישראל כמו שאז"ל על פסוק ברוך יחד ככבי בקר והדר ויריעו כל בני אלהים. אף כאן כי שם ה' אקרא ואח"כ הבו המלאכים ושמים וארץ גודל לאלהינו: הצור תמים פעלו וגו'. עשה הצעה למה שאמר אח"כ שיחת לו לא בניו וגו' ואמר בזה האופן ששם היותו שהקב"ה הוא תמים וכו' ולדיק וישר ולכך היה מן הראוי שכשישראל משחיתים היה מן הראוי לגרשם מעל פניו ולא יקראו עוד בשמו מ"מ כל כך הוא מעלת התורה שקיבלו בהר סיני שנעשית עלם בהם ואין לו ית' להחליפם. וזהו שאמר שיחת לו כלומר כשישראל

השמים

כאחד בבח אחת כמו שילאו ממלרים דכתיב וצני ישראל יולאים ביד רמה ואם היה אומר משם יקבץ ה' אלהיך ויקחך היה משמע שיקבלם לאחר אחד אבל עכשיו דכתיב פעם אחת ומשם יקחך משמע שאחר הקבוצ עדיין הם שם ואחר כך יקחם וילאו משם בבח אחת וביד רמה. ובעבור שלא היה לך הכנה בארץ העמים לעשות תשובה כחקה לכן יביאך ה' אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשיתה אבל הטיבך והרבך מסבת זכות אבותיך לפי שהתשובה הגרועה שעשית לא יספיק אלא לשחירש את הארץ אבל לא לתוספת טובה אלא זכות אבותיך גורם להטיבך ומ"ס מאבותיך מ"ס סבה כמו מה' ילא הדבר ובעבור שעם כל זה עדיין לא תוכל לעשות מאמר השם בעבור שקנית מזג רע ומדות רעושות ומגונית בהיותך בין העמים עבו"ס וכמו שנאמר ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם לכן אמר ומל ה' אלהיך וגו' וכמו שתרנג המתרנגם ית טפשות לבך וכו' וזה יהיה למען חייך ולתועלתך כי מה תועלת לשט בכל זה כמו שנאמר אם לזקת מה תתן לו. הרי לך כי בא לטהר מסייעין אותו באופן שכבר יהיה לך הכנה שאע"פ שלא יבאו עליך ממש היסורין אלא על ראש אחרים תשוב בתשובה וזהו שאמר ונתן ה' אלהיך את כל האלות האלה על אויביך וגו' ואתה תשוב אתה מעגמך תשוב מבלי שיבאו עדיך ואז תהיה התשובה יותר שלימה שושמעת בקולו. ועשית את כל מלחתי מה שלא היה כן בתחלה אלא השמיעה בקול לבד וגם השכר יהיה יותר גדול והוא והויתך ה' אלהיך וגו' והתוספת טובה יהיה בשבילך ובזכותך לא בזכות אבותיך כבתחלה וזהו שאמר כי ישוב ה' לשוט עליך ובשבילך לטוב כאשר שש על אבותיך ועם זה כבר תוכל לבא למדרגת התשובה השלימה האמיתית הנעשית מאהבת השם לבד וזהו שאמר כי תשמע בקול ה' וגו' כי תשוב אל ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך מבלי נתינה טעם אלא מאהבה גמורה. וזהו מה שנראה לע"ד ילחק בכ"ר שמואל אדרבי זלה"ה:

פרשת האזינו

כוונת הפרשה לומר איך התורה היא יותר חשובה משמים וארץ וזהו שאמר האזינו השמים ואדברה ואמרו בילקוט דף ש"ה ע"ב בשעה שאמר כך היו שמים ושמי השמים דוממין ובשעה שאמר ותשמע הארץ היה הארץ וכל אשר עליה דוממין נמלינו למדין שהדיקים שולטים בכל העולם כלו ונתן טעם לזה ואמר

הדברים כפשטם. ועוד אמרו ז"ל שם ע"ב בשעה שאמר האזינו השמים היו השמים ושמי השמים דוממין ובשעה שאמר ותשמע הארץ היתה ארץ וכל אשר עליה דוממין וכו'. שהכונה בזה לומר כי עליונים ותחתונים משועבדים לתורתנו הקדושה ולשומרי מצותיה. ולכן כשאמר משה האזינו השמים תנועות השמים דוממין ומשועבדים לתורה. וכן כשאמר ותשמע הארץ וגו'. אבל עדיין יוכלו לומר השמים אלו לא לזה לנו משה שניהם משועבדים ובטלין מתנועותינו אלא להאזנה להיות שרומז לאמונת ועקרי התורה שהם דברים שאינם תלויים בחומר והם למעלה מהזמן שהם עקרים אלהיים ואמונות בו ית' שמציגים ושאנו גוף ולא כח בו מציאות השם משכיר ומעניש וכן הרבה אם כן ראוי שנשעבד לזה אבל לשמיעה הרומז למציאת מעשיות ותלויות בזמן אין ראוי שנשעבד להם כי פעולתנו למעלה מהם. וכן הארץ היתה אומרת אין ראוי שיהיו הפעולות השפלות הטבעיות בטלות מפעולתן אלא בשביל השמיעה שהוא רמז למעשה המלות כי העקר הוא המעשה כי הוא תכלית העיון וכמו שתרצה בעקדה שער מ"ז אשר יש בחינת לומר שמעשה גדול או עיון גדול לכן אמר ישעיה שמיעה בשמים לרמז שיהיו משועבדים גם למקיימי המלות והאזינו ארץ לומר שיהיו הפעולות הטבעיות משועבדות גם לדורשי העיון באופן ששלמות התורה תלוי בעיון ובמעשה ולכן ראוי שישעבדו עליונים ותחתונים לכל כי התורה היא ממדרגה יותר עליונה מהם ולכן אמר ישעיה שמעו שמים והאזינו ארץ על מה שאמר משה והטעם כי ה' דבר כלומר העיון והמעשה לזה הקב"ה זה כמו זה א"כ ראוי הוא שתהיו משועבדים לזה כמו לזה בלי שום בחינת הדבד :

באמר דף ר"ז ע"ב למה הדבר דומה לאחד שפקד פקדון אלל איש ואשמו והיה מכבדן אמרו לו למה אתה מכבדן אמר להם יש לי פקדון אלל אחד מהם וכל היכן שפקדוני מונח שיהא יפה כך אמר. למשה למה את מזה לשמים ולא ארץ אמר להם אני עתיד מות ואני יודע נפשי להיכן הולכת אם לשמים אם לארץ שנאמר מי יודע רוח בני האדם העולה היא למעלה לפיכך אני מזה שניהם כל מקום שתלך נפשי שתהא מונחת יפה כמ"ס והיתה נפש אדוני וגו'. ראוי לדקדק וכי משה נסתפק אם תלך נפשו לארץ ואם הוא הולך לארץ מי יעלה לשמים. ועוד איך אמר כל מקום שתלך נפשי שתהא מונחת יפה. ואם היא הולכת לארץ מה מניחה אפשר שיהיה לה. לכן נראה לע"ד שיוצא עס מה

שכתבתי

השחית וקלקל ועבד עכו"ם כי אין השחתה אלא עכו"ם באופן ששחת ישראל לו להקב"ה הנזכר למעלה לא בניו מומם כלומר מן הראוי היה שהעונש שלהם יהיה שלא יקראו עוד בניו אבל הקב"ה אינו עושה כן אלא שקורא להם דור עקש ופתלתול אבל שם בנים לעולם במקומו עומד כמו שאמרו ז"ל בנים משחיתים נקראו בנים אע"פ שהם משחיתים וזהו שאמר הכחוש וירא ה' וינאץ מכעס בניו ובנותיו אע"פ שיש לו כעס נקראים בניו ויאמר אסתירה פני מהם ארצה מה אחריתם יר' אסתירה פני מהם אבל לא יהיה ההסתרה לגמרי בהחלט אלא מ"מ יהיה עיני עליהם לראות מה אחריתם ואם ילכו לאבדון אסייעם והטעם כי בזמן שאינם עושים רצוני הם נקראים דור תהפוכות אבל שם בנים לא זו ממקומו כי לעולם נקראים בנים אע"פ שלא אמונ כס כמו שאמרו חז"ל והטעם להיות התורה עלם באיש ישראל (וכמו שהארכתי בזה בדרוש השלישי. עיין שם) :

באמר בילקוט דף ט"ה ע"ב כשהפדים באים ומעידים אם נמלאו דבריהם מכווין כאחד עדותן מתקיימת ואם לאו אין עדותן מתקיימת. כך אילו אמר משה האזינו השמים ושחק היו שמים אומרים לא שמענו אלא בהאזנה ותשמע הארץ היתה ארץ אומרת לא שמעתי אלא בשמיעה בא ישעיה וכמוך לדבר שמעו שמים והאזינו ארץ ליתן האזנה ושמיעה לשמים והאזנה ושמיעה לארץ : וכונת המאמר לע"ד נמשך עס מה שכתבתי בפסוקי הפרשה שכל לומר מעלת ומדרגת התורה על כל הנמצאים כלם ושראוי שכל הנמצאים עליונים ותחתונים יהיו משועבדים אליה. ויוצא בזה כי תורתנו הקדושה נחלקת לשני חלקים לאמונות אלהיות ועקרים שהתורה תלויה בהם. ולמלות ומעשים שאנו הקב"ה לעשותם כמו שנאמר מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל. מלת האזנה נאמרת ויודקת על עקרי תורתנו הקדושה והדרושים האלהיים אשר בה כי אין בהם מעשה כי אם האמונה בהם וכמו שנאמר האזינה עמי תורתו וגם בזה לודק לשון ואדברה שהוא לשון קושי כמו דבר האיש אדוני הארץ אחנו' קשות כי הדרושים האלהיים הם דברים קשים וכן כתב הרב בעל העקרים כי מגיד דבריו ליעקב רומז לדרושים האלהיים. ומלת שמיעה נאמרת על מלות מעשיות כמו שנאמר ושמענו ועשינו וכן נעשה ונשמע. וגם לודק בזה מלת אמרי פי שהוא נאמר על דברים פשוטים כמו שאמרו חז"ל כה תאמר לבית יעקב אלו הנשים שהיה אומר להם

ששם הולכת הנפש ציואלה מן העולם ועומדת שם זמן מה כפי הכנתה ואח"כ עולה למעלה לעולם העליון וזה מה שאמר משה רבינו שעם היות שהוא היה מבחר המין האנושי מ"מ מלד שכונתו בחומר בהעולם הזה אפשר שבפטירתו מן העולם הזה מיד לא חלך נפשו למקום מושבה האמתי למעלה אלא שתלך לישב זמן מה בג"ע של מטה בארץ ולכך אמר האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ וגו' :

מאמר בילקוט דף ש"ה ע"ב עתידה כנסת ישראל שתאמר לפני הקב"ה רבנו של עולם הרי עדי קיימים שנאמר העידותי בכס היום את השמים ואת הארץ ואמר לה הריני מעבירן שנאמר כי הנני בורא שמים חדשים וגו' אומרת לפניו רבש"ע הריני רואה מקומות שקלקלתי בהם ובזשתי שנאמר ראי דרכך בניא אומר לה הריני מעבירם שנאמר כל גיא ינשא אומרת לפניו רבש"ע הרי שמי קיים . אומר לה הריני מעבירן שנאמר וקירא לך שם חדש וגו' . הכוונה בזה לפי מה שפירש הרב הגדול מרי ורבי זלה"ה היא שאומרים ישראל שלכאורה אי אפשר שיהיה להם שום מעלה ויתרון לימות המשיח לג' סבות . אחת להיות שעולם כמנהגו נוהג ומערכות השמים וכסיליהם מחייבים בתנועתם בעולם השפל לפעמים לדיק ורע לו רשע ופזב לו . עוד שנית שהאדם כיון שקורץ מחמר נמלא שיס בו מסך מבדיל גדול המעכבו להשיג השלמות האמתי . עוד ג' שגדר האדם הוא חי מדבר מת כי להיות האדם מורכב מהפכים עכ"פ הוא מת בהפרדת המזגת ההפכים כשהיסוד האחד גובר על חברו . לכן כנגד הא' אמר הנני בורא שמים חדשים שאין הכוונה חדשים ממש שהרי הקדמה מוסכמת היא שהם קיימים באיש לעולם אלא הכוונה חדשים בגורמם כלומר שלא יחייבו שום דבר בתנועתם אלא הכל יהיה מושגת מאתו ית' . כנגד הב' אמר הריני רואה מקומות שקלקלתי כל' שנאמר חמרי אני מקלקל וזהו ראי דרכך בניא כלומר להיות החמר ממדרגה שפלה וגמוכה זו היא הסבה שהלך בדרך שהלך אמר הקב"ה אני מעבירה כל גיא ינשא כלומר החמר ההוא השפל ינשא ויהיה כחמר הכבד והמול ספירי כמו שנאמר והמשכילים יזהירו כזהר הרקיע ולא יהיה למסך מבדיל . כנגד הג' אמר הרי שמי קיים כל' שגדר השם מורה גדר הדבר ומחיתו וגדרו הוא חי מדבר [מת] לכן אמר הריני מעבירן שנאמר וקירא לך שם חדש אשר פי ה' יקבנו כי יש לאל ידו ית' לעשות שיהיה אדם קיים באיש כחמר הכבד וכמו שנאמר

שכתבתי והוא שהאזינו השמים רמו לעיון ולעקרי התורה ותשמע הארץ רמו למעשה ולמלות התורה וכן נראה מתוך דברי חז"ל שאמרו האזינו השמים על שם שנתנה תורה מן השמים שנאמר אחס ראיחס כי מן השמים דברתי עמכם שזה רמו לעיון דכתיב בתריה לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב המורה על מליאותו ואחדותו ופשיטותו מגשם יתעלה . ותשמע הארץ שעליה עמדו ישראל ואמרו כל אשר דבר ה' נעשה וגשמע שזה רמו למעשה והוא ידוע שהוא דרוש בין החכמים אם שלמות האדם תלוי בעיון או במעשה כמו שאמרו ז"ל תלמוד גדול או מעשה גדול ולכן עשו חז"ל משל מהפקדון המונח אלל איש ואשמו כי שלמות האדם תלוי ומופקד אלל העיון השלם המכונה בשם איש כי האיש אינו איש אלא מלד שכלו ועיונו וגם מופקד אלל האשה ר"ל אלל החמר והוא בבחינת המעשה השלם הנעשה באברים החמריים והגשמיים המכונה בשם נקבה כמודע אלל המדברים . ולכן אמר אינו יודע נפשי להיכן הולכת וכו' כלומר כי שלמות האדם תלוי שיהא נפשו הולכת לפניו ולא תחזור לאחור או נשארת במקומה כמו שפיהה בשילאה לאויר העולם וכמו שאמר הרב מרי ורבי זלה"ה על פסוק או חלך לבטח דרכך וגו' ולכן אמר אינו יודע נפשי להיכן ר"ל לאזינו סבה היא הולכת לפניו אם בשביל השמים רמו לעיון אם לארץ רמו למעשה ולמ"ד לשמים ולארץ היא למ"ד בעבור לפיכך אני מזוה שניהם שיהא האדם נזהר בעיון ובמעשה לפי שכל מקום שתלך נפשי ר"ל לאזינו סבה שתלך נפשי לפניו שיהא מונחת יפה הן שיהיה הסבה העיון או יהיה הסבה המעשה או שניהם יחד אבל לעולם מקום מושבה היא למעלה ששם היא מונחתה שמשם חולבה : ושמעתי אומרים על מאמר הנזכר שהכוונה לומר שעם היות שיהיה האדם שלם בעולם הזה מ"מ כיון שדר בעולם הזה בשכונת החמר כשנפטרו מן העולם הזה אין לו הכנה מיד לדור במקום אור גדול כמו האדם שילא מבית האסורים שהיה יושב במחשכים אין לו הכנה לראות השמש בהביר פתח פתאום כי אם בהמשך הזמן וזו היא אחת מן הסבות שעשה הקב"ה הארץ בדורייית כדי שיהא האור בהדרגה כדמות בדור שאלו היתה הארץ שטחית היה בא האור פתאום ולא היו יכולין לסבולו כמו שכתב החכם במקומו ולכן האדם כשיוצא מן העולם הזה הנמשל ללילה אין לו הכנה לקבל האור בהביר והאספקלריא המאירה אלא לדרך לעלות בהדרגה ולכך אמרו שיש גן עדן של מטה בארץ

שנאמר ומלדקי הרביה כככים לעולם ועד :

פרשת וזאת הברכה

ומ'שה בן משה ועשרים שנה במותו לא כהתה עינו ולא גם ליחה ויבכו בני ישראל את משה וגו' ויהושע בן נון מלא רוח חכמה וגו' ולא קם נביא עוד בישראל כמשה וגו' ראוי לדקדק בקשר אלו הפסוקים שלא יהיה כל א' אחד גזרה בפני עצמה. ועוד היתור שיש בלומרו ויתמו בכי אבל משה דפשיטא שמאחר שזכוהו שלשים יום ודאי שבמלאת הימים ההם ספו המו ימי בכיתו. ועוד למה לא אמר ויתום בכי אבל משה וגרלה לע"ד שיוצנו אלו הפסוקים בהקדמה והיא שהשכל מחייב שהדברים המסועבדים אל הזמן וטופלין תחת הזמן כשנאבדו ונסתרו מנגד עינינו ועבר זמן מה אינו מן החימה שלא יזכרו ולא יפקדו ויהיו נשכחים לפי שהיא הקדמה בין החכמים מוסכמת שעם היות שההויה וההפסד מיוחד אל הזמן שהדברים הווים ונפסדים בזמן מ"מ כיחס יותר ההפסד אל הזמן מההויה. והטעם כי אין הזמן לבדו מהווה הדברים אם לא בהלטרפות השחלות האדם והכנת הדבר לשיפעל בו הזמן כאלו תאמר שהזמן לא יגדל החטים והזרעונים אם לא יחרוש האדם ולא יורע אבל ההפסד בלי שום הכנה וכלי שום השחלות אדם הזמן לבד מפסיד הדברים. ועוד כי הוא בלתי נמלא כי העתה אינו זמן כי אינו מקבל החלוקה וכמו שהוא בלתי נמלא ונעדר המליחות כך משתלשל ממנו הנעדר כמו שכחתי בדרוש שמיני עם הקדמת המורה פ' כ"ב חלק ב' ולכן איזה דבר שטפל תחת הזמן בהוייתו השכל מחייב דכ"ש שיפול תחת הזמן בהפסדו ולכן כשיעבור עליו זמן מה יהיה נשכח כי הזמן לבד מפסיד הדברים הנופלים תחתיו אבל הדברים שאינם נופלים תחת הזמן אין הזמן מחייב עליו לא בהפסדו ולא בהוייתו וכיון שכן להיות שלמות משה רבינו לא היה מן הדברים הנופלים תחת הזמן שהרי שלימותו נמשך מהתורה והתורה אינה נופלת תחת הזמן (וכמו שפירשתי על פסוק לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים בדרוש שמיני עיין שם) לכן לא היה הזמן מחייב על משה ולא לבד לא היה מחייב על ז' שכלו אלא אפי' על ז' חמרו של משה לא היה מחייב הזמן שהיה אלהי וזהו שכיון הכתוב בלומרו ומשה בן משה ועשרים שנה וגו' כלומר עם היות שהיה בן משה ועשרים שנה ובדרך הטבע הזמן מחייב לכהות העינים ולגום הלחות השרשי מ"מ להיות משה אלהי ולא

היה טפל תחת הזמן לכן לא כהתה עינו ולא גם ליחה (וכמו שפרשתי בדרוש כ"ח). וכיון שלא היה מסועבד לזמן לכן מה שזכו בני ישראל את משה שלשים יום ויתמו ימי בכי אבל כלומר תמו ימי האבל והבכי אשר כבר תקמו דרך כלל על כל המתים ג' לבכי ז' להספד ל' לגיחוך ולתספורת ואלו הימים תמו אבל עלמות הבכי והאבל של משה לא חס מן העם שכחתי לפי שכיון שהוא לא מלד שכלו ולא מלד חמרו לא היה טפל תחת הזמן גם הזמן עם היותו מיוחד להפסיד הדברים לא היה מחייב עליו להיות נשכח אצלנו שאפי' עוד היום ראוי שנאבל עליו שכל יום ויום הולך ומתגדל עלינו חסרנו להיותו משפיע עלינו חור החורה בעודו בחיים ובר' ללו מעלינו ועל זה הדרך אמר הכתוב אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני חה שלהיות ירושלים באמלעות התורה והעבודה אשר שם כמו שנאמר כי מזיון חלא תורה ודבר ה' מירושלים מדרך את האדם להשלים את נפשו והוא מן הדברים שאינם נופלים תחת הזמן ראוי הוא שלא יפסיד הזמן ולא יהיה נשכח לעולם אף כאן במשה לא תמו אלא הימים הקטבים דרך כלל לבכי ולאבילות אבל לא הבכי עצמו לפי שראוי שלא יהיה נשכח לעולם להיותו בלתי טפל תחת הזמן. ואפי' הימים עצמם אם תמו לא היה אלא בשביל שיהושע בן נון מלא רוח חכמה כי סמך משה את ידיו עליו וישמענו אליו בני ישראל ויעשו כלומר שהיה משלימם בעינין כמו שאמר וישמענו וכן במעשה שאמר ויעשו באופן שהיה יהושע ממלא קולת מקומו של משה ולכן ויתמו ימי בכיתו אבל עלמות הבכי לא חס ואין ראוי שהיה חס וכלה לפי שחסרונם גדול עד מאד ואינו טפל תחת הזמן שהרי לא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו ה' פנים אל פנים לכל האותות וגו' ולכל היתר החזקה וגו' אשר עשה משה לעיני כל ישראל כלומר בעיניהם ממש היו רואים האותות והמופתים באופן שהקנה להם האמונה השלימה והשלימו את נפשם ולכן לאיש אשר אלה לו שעיניו הם למעלה מהזמן כשנאמר ונסתר מנגד עיניו אין ראוי שהזמן יחייב עליו השכחה אלא שלעולם ועד יהיה נגד עיניו ומתוך כך נמשך שלמותו : זהו מה שגרלה לעניות דעתי ילחק בכ"ר שמואל אדרבי זלה"ה :

האל אשר לו היתרון שהוא ראשון והוא אחרון יחנני להביא לזכרון שכחה ולקט בקונט' אחרון ויהיה לפניו למנחה ולדורות לסלק מעלי אף וחרון. להכנת השגת השלמות אחרון :

שבת הקב"ה בישראל לפיכך נתן להם במתנה התורה עם היות שלא היו ראויים לקבלה ואינה בידם אלא בתורת מתנה. אבל משה רבינו שמד שלמותו היה ראוי לקבלה אין לו לבדך טסחא זו ולכך קא בעי מה ברכה בירך ואמר שבירך ברוך שבת בתורה הזאת וקידשה הכונה לומר שכל התורה כלה שמוחו של הקב"ה היא וכמו שאמרו חז"ל על קוולותיו תלתלים על כל קוץ וקוץ יש תלי תלים של הלכות ולכך היא כתובה בספר תורה בלי נקודות להיות שמקבלת התורה כמה נורות והבנות אחרות באופן שאלו היה האדם יודע לקרוא התורה כמו שידועה הקב"ה היה בורא עולם כמו שבראו הקב"ה בתורה כמו שאמרו חכמים ז"ל על פסוק ואיה אלו אמן כלי אומנותו של הקב"ה הייתי וכו' וכמו שהארבתי בדרוש זה על מאמר אמרו חז"ל משל לאדם שהיה לו בן והיה אותו הבן חסר אלבע אחד והלך אצלו ללמוד סידקי ואותו אומנות לריכה כל האלבעות וכו' באופן שעלה בידו שתורתו הקדושה כובלת כמה וכמה פנים ומינים שונים אלא שהקב"ה נתן לנו הנורה הזאת אשר בידיו להיות נאותה לנו להשיג שלמותו באמצעות עשיית המצוות וזהו שרמז באמרו שבת בתורה הזאת כלומר בצורה זו שנתן לו לפי הכנתינו לא חס ושלוש שינויי שיש במצוות תורה אחרת כי אם אותיות התורה לבד מסודרות ומליירויות בצורה זו ובהבנה זו מן המצוות אשר בידיו. הרי שעלה בידיו שמה מד שלמותו היה ראוי והגון לקבל את התורה: ועם הקדמה זו נראה לע"ד שיוצן מה שאמר המשורר עלית למרום שבת שבי לקחת מתנות באדם וגו' שהכו' לומר להלל לשבח למשה רבינו שנתעלה מכל ישראל שישראל התורה שבידו היא בתורת מתנה שהם מעצמם לא היו ראויים לה אבל משה התורה שבידו היא בתורת לקיחה או בתורת שבי כלומר כי כמו שהאדם שלוקח הדבר בממונו או בחרבו וקשור במלחמה מן הדין הגמור הוא שלו כך משה רבינו התורה הוא שלו מן הדין הגמור. וזהו שאמר כשעלית למרום לקבל את התורה לא ניתנה לך בתורת מתנה אלא שבת שבי ולקחת בשלמותך לקיחה ממש מה שהיתה מתנות באדם כל' התורה שניתנה במתנה לישראל שנקראו אדם כמו שנאמר אדם אדם ואמרו חז"ל אתם קרויים אדם ואין אומות העולם עכו"ם קרוין אדם אתה לקחת בתורת לקיחה ולא בתורת מתנה. והתורה הזאת היא כל כך דבר חשוב שאף סוברים כלומר שאפי' כשישראל יהיו סוברים הקב"ה שכן בתוכם כמו שנאמר הטיב

משה קבל תורה מסיו וכו'. המפרשים דברו הרבה במשנה זו והרגישו קשייות, אבל לפי מה שראיתי לא הרגישו למה לא סדרו לשון המשנה שזה בכל החלוקות שהיה להם לומר משה קבל תורה מסיו ויהושע קבלה ממשה וזקנים מיהושע וגבאים מהזקנים ואנשי כנסת הגדולה מהגבאים. או היה לו לומר הקב"ה מסר התורה למשה ומשה מסרה ליהושע ויהושע לזקנים באופן שכלם היה להם לומר או לשון קבלה או לשון מסירה. לכן נראה לע"ד שיוצן זה עם מה ששמעתי מהרב הגדול מרי ורבי זל"ה על מאמר שאמרו ז"ל ברב פדת וזאת הברכה אמר רבי אלעזר איזו היא הברכה שבירך משה בתורה תחלה בא"י אמ"ה אשר בחר בתורה הזאת וקדשה ור"ה בעושיה וכו'. דקשה מאי קא בעי מה ברכה בירך משה ודאי שבירך הברכה שאנו מזכירים בתורה תחלה היא אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו. אלא הכונה היא לומר שלפי גורל מעלת תורתו הקדושה לא היו ראויים ישראל ליחנה להם וכמו שאמרו ז"ל פ' רבי עקיבא על פסוק מה אנו כי תזכרנו. אמר רבי יהושע בן לוי כשעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע מה לילוד אשה בינינו אמר להם לקבל תורה בא א"ל חמדה גנוזה תתקע"ה דורות אתה מבקש ליחנה לבשר ודם מה אנו כי תזכרנו וגו'. וכן אמר התנא חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה וכו' שמד חבה יתרה ניתנה להם לא בשביל שהיו ראויים לכך כל זה הוא דוקא לכלל ישראל שלא היו ראויים וכמו שאמר חביבין ישראל. אבל משה רבינו שמד שלמותו היה ראוי לקבל את התורה וכמו שאמרו ז"ל שנקראת התורה על שמו כמו שנאמר וזכרו תורת משה עבדי להיות שמסר נפשו עליה. וכן פירשו המפרשים משה קבל תורה מסיו כלומר מד התבודדותו שנתבדר מכל עסקי העולם להבין ולהשכיל במושכלות ובדרושים האלהיים כמו שנאמר וינהג את הלאן את המדבר ויבא אל הר האלהים חרבה כלומר שעלה אל דרושים גבוהים אלהיים חרבה כלומר הוא מקום חרבה ושמה שהנכסל במקום ההוא באיזו סברא כוזבת קולץ בנטיעות ונחרב מן העולם. באופן שמה רבינו מד שלמותו וזכות דעתו היה ראוי לקבל התורה ולכן אמר רבי אלעזר מה ברכה בירך משה שאין לנו לומר שבירך אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו כמו ישראל דבשלמא ישראל שלא היו ראויים לקבל את התורה נתקנה נוסח ברכה זו לומר שיהיה

(ברכות פ"ק) הקב"ה מניח תפילין דכתיב נשבע ה' בימינו ויזרוע עוזו הקב"ה מתפלל דכתיב והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפילתי בבית תפלתם לא נאמר אלא בבית תפילתי : האופן השני הוא שהפעולות נחלקות לשני מינים או פועל שמשלים את הפועל או פועל שמשלים את הפעולה הפועל שמשלים את הפועל הוא כמו העיון והשגת המושכלות העמוקים שמשלים בזה הפועל לעצמו ממש והשלמות שהוא נשאר בו ואינו יוצא לחוץ ולכן אי אפשר שיהללוהו ויפארוהו בני אדם על זה לפי שאין השלמות שהוא נראה לעין כל שהוא נשאר בפועל . הפועל שמשלים הפעולה הוא כמו הזרק ששואף קצרת כסף בזיורים נאים כי כבר היה הפועל בעצמו שלם שאותם הזיורים היו חקוקים כבר בדעתו ואין כאן כי אם שלמות הפעולה שמוציא כלי למעשהו ונראה לעין כל . ולכן מהללים ומפארים לפועל שהוא . ואמר רבי שהדרך הישרה שיצור לו האדם לריך שימלאו שניהם יחד שלמות הפועל ושלמות הפעולה שלמות הפועל רמו באומרו כל שהיא תפארת לעושה ושלמות הפעולה רמו באומרו ותפארת לו מן האדם כלומר שמפארים לפועל שהוא בני אדם וזה אינו נמצא כי אם בשלמות הפעולה שיוצא הדבר לחוץ ונראה לעין כל ולכן מפארים אותה באופן שרמו לשניהם . ואיזה הפועל שימלאו שניהם יחד הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה שבעשיית המצות משלים עצמו בעשותו רצון קונו ובאמונה שמורה שחקוקה בלבו וגם יש שלמות הפעולה בעשיית חומר המצוה שהיא פועל נאה ומשובח כמצות סוכה ולולב תפילין לילית מילה וכן כל המצות כלן שהן מעלמן נאות ומשובחות . שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות הכוונה לומר לכך אמרתי שתהא זהיר בקלה כבחמורה לפי שאין אתה יודע המחנות חנם שנותן הקב"ה בשביל שכר המצות וכמו שנאמר מה רב עוֹבֵד אשר לפנת ליריִאך וגו' וכמו שכתב הרב בעל העקרים שהשכל האנושי מחייב ששכר המצות יהיה בעל תכלית כמו האדם שעושה המצוה הוא בעל תכלית אבל הקב"ה למען רחמיו נותן השכר נעדר אליו יתעלה שיהיה בלתי בעל תכלית באופן שהוא מתנה ולכן אמר מתן שכרן דאי לאו הכי היה לו לומר שאין אתה יודע שכרן של מצות . ועוד כי שכר מורה הדבר הראוי לתת ולשון מתן הוא לשון מתנת חנם ואיך אמר מתן שכרן אלא שכיון למה שכתבתי שהקב"ה נותן מתנת חנם במקום שכר המצות והוא היות השכר בב"ת :

רבי

אדם בחוץ עומאוחס כי אין לו להקב"ה אלא ארבע אמות של עיון וכמו שאמרו חז"ל על פסוק ועשו לי מקדש ושכנתי בזהבם נתתי לכם את התורה לפרוש הימנה איני יכול וכו' . וכיון שמהם מזד עצמו היה ראוי לקבל את התורה לכך אמר משה קבל תורה שהוא מזד עצמו היה ראוי לקבלה אבל באחרים אמר מורה שהם מזד עצמם לא היו ראויים לקבלה אלא שמסרוהו להם במתנה . ועם זה יוצן לע"ד מה שאמר הכתוב כי לקח טוב נתתי לכם וגו' שהיה לו לומר כי תורה טובה נתתי לכם אלא שהטובה לומר שהדבר הטוב והחשוב ליקח אותו בדמים יקרים אני נתתיהו לכם מתנת חנם ולא לקחתם אותו לפיכך תורתי אל תעזבו לפי שהיא הכרחית להשגת השלמות וכמו שהארכתי בענין זה (בדרוש שמיני על פסוק הוי כל מאמ' לכו למים וגו' . עיון שס) וזה מה שנראה לע"ד יתכן בכ"ר שמואל אדרבי זלה"ה :

רבי אומר איזו היא דרך ישרה שיצור לו האדם וכו' . פירוש משנה זו כבר כתבתי בכמה מקומות בדרושים אשר חברתי ובפרט בדרוש ראשון לעניות דעתי עיון שס אבל מה שפירש הרב הגדול מרי ורבי זלה"ה היא בב' פנים . הפן האחד הוא שהפעולה היא מהוללת ומשובחת לפי מדרגת וערך הפועל אותה שכבר אפשר שיעשו ב' בני אדם פועל אחד שלם ויהללו וישבחו לאחד מהם על עשיית הפועל שהוא ולא לאחר והטעם לזה כי כשהאדם גדול הערך מעצמו אינו מן הסימה שיפעל פועל שלם ולכן אין מהללים אותו על המעשה שהוא אבל כשהאדם הוא קטון הערך ואין מטבעו וממדתו לפעול פעולת שלמות כשיעשה איזה פועל שלם ראוי להללו עליו : ולכן אמר ר' שהדרך הישרה שיצור לו האדם לריך שימלא בזה שני דברים . אחת שיהיה תפארת לעושהו כל' שיפארו ויהללו למי שעשהו ועוד שנית שלא יהיה העושה אותה קטן הערך שאם כן אפי' שלא תהיה הדרך ההיא בתכלית השלמות יפארוהו עליה לפי ערכו אלא לריך שהעושה אותה יהיה תפארת לו מן האדם כלומר שיהיה השלם שבאנשים שבשני תנאים אלו היותו שלם שבאנשים וגם שיהללוהו על המעשה ההוא ודאי שזו היא הוראה שהדרך ההיא היא בתכלית השלמות וכיון שהקדמה זו אמתית לפיכך מזהיר ואמר הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה להיות שהקב"ה שהוא תפארת כל הנמצאים כלם עליונים ותחתונים כי אין ערוך אליו מתפאר בעשיית המצות ועושה אותן . וכמו שאמרו חז"ל

סברא כוזבת שיראה מזה שכשהאדם מתפלל ושואל אי זה שאלה מהקב"ה נראה בעיניו שהוא ראוי לכך ומחוייב הקב"ה לתת לו די מחסורו וזה אינו כי אם לרקת מה תתן לו וכמו שאמר הכתוב מי הקדימיני ואשלם אלא ודאי כל מה שעושה הקב"ה עם האדם אינו אלא חסד גמור כי חנון ורחום הוא ולכן אע"פ שהרשיע האדם ישוב להקב"ה כי ימינו פשוטה לקבל שבים. וזה מה שנראה לע"ד ילחק בכ"ר שמואל אדרבי זלה"ה :

בן זומא אומר איזהו חכם הלומד מכל אדם וכו' :

כבר דברו המפרשים בפירוש המשנה הזאת לומר מה ראה בן זומא לדרוש במעלות האלו לבד ולא במעלות אחרות כמו שיוכל המעיין לראות בספרים אצל מה שנראה לעניות דעתי יוצן בהקדמה והיא שכל הדברים כל מה שהם דומים יותר להתחלתם הם יותר שלמים שזו היא הסבה שאמר הכתוב והלכת בדרכיו ואח"ל מה הוא רחום אף אתה רחום מה הוא חנון אף אתה חנון וזה להיות הקב"ה התחלת כל ההתחלות כל מאי דאפשר לו לאדם להדמות אליו יהיה יותר שלם. ועוד כתב הרב בעל העקרים פרק כ"ד מאמר שלישי וזה לשון תורת משה האלהית תקיף בכלל על שלשה חלקים יורו על שלשה ענינים חלוקים שהם החכמה והרצון והיכולת וכו' והם דברים חקים ומשפטים וזהו שרמזו הכתוב באומרו מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל וכמו שהאריך סם : ונראה לעניות דעתי שלהיות שהחכמה היתה כלי אומנותו של הקב"ה בצריאת העולם וכמו שאמרו חז"ל על פסוק ואהיה אללו אמן כלי אומנותו של הקב"ה הייתי זאת היתה הסבה שמכל חלק וחלק מחלקי התורה נאלץ עולם אחד וזה שמחלק הדברים המורה על החכמה נאלץ עולם המלאכים שהוא עולם מלא חכמה ושכל בפועל וכמו שכחתי על פסוק עיניו כיונים על אפיקי מים רוחות בחלב וגו' ומחלק המשפטים המורה על היכולת נאלץ עולם הגלגלים שיש להם יכולת ושלטון בעולם בתנועתם מניעים כל היסודות ומרכיבים וממזיגים אותם. ומחלק החקים המורה על הרצון נאלץ עולם השפל המורה על רצונו יתעלה להיות שכל הנמצאים השפלים הם כלים ונפסדים ואין להם שום ערך ויחס עם הסבה הראשונה כמו שהוא מן הראוי להיות שיהיה איזה יחס או ערך לפעולה עם הפועל וזאת כשהפועל פועל ברגונו. ולכן בא התנא ואמר שלהיות כל דבר שלמותו תלוי בדמיון סבתו ראוי שתשתדל להיות דומה להקב"ה באלו השלשה תארים המקיפים

רבי שמעון אומר הוי זהיר בקיש ובתפלה וכו' :

בתחירת המחשבה היה נראה לספק כמה ספקות בענין התפלה א' שנראה שמתפעל הקב"ה

ומשתנה מלד תפלתו של אדם שקודם התפלה לא היה ממלא לרבו של אדם ועכשיו שהתפלל נשתנה דעתו וממלא שאלתו. ועוד שנראה שמתחדשים לו יתעלה דבר שלא היה יודעו קודם והאדם הודיעו לו בתפלתו. ועוד שמדרך השלם הוא להשפיע מטובו ומשלמותו לנעדר השלמות מאליו ולא שימחין שיסאלוהו ממנו. ועוד מה שאמר התנא שיהא אדם זהיר בק"ש ובתפלה ולמה מזהיר על כך כיון שכל התפלה אינו אלא שאלת לרבו של אדם אם האדם ילערך איזה דבר הוא יתפלל מאליו מצלי שיהירבוהו על כך. לכן לתת כל אלו הקושיית אמרו חז"ל שהתפלה נקראת עבודה שכלב וכן אמרו על פסוק אלהא די אנת פלח ליה בתדירא הוא ישיזכך וכי יס פולחן בצבל אלא זו תפלה שנקראת עבודה. והטעם שבהיות האדם מתפלל מורה היותו מאמין מציאות השם שמתפלל לו גם מורה היות הקב"ה משגיח בשפלים ושומע תפלתו גם מורה היותו יתעלה יכול יכולת בלתי בעל תכלית ויש לאל ידו למלאת שאלתו וכיון שכן אין לך עבודה גדולה מזו. ומלד עבודה זו וזכה האדם עד שבשכיל עבודה זו ממלא לו הקב"ה חסרונו נמלא שלא נחחדש אללו יתעלה דבר שלא היה יודעו וגם לא נשתנה ידיעתו אלא האדם נשתנה שקודם שהתפלל לא היה ראוי לכך ועכשיו שהתפלל ועבד עבודה שלימה נעשה ראוי לכך. ולכן הזהיר התנא הוי זהיר בקריאת שמע ובתפלה להיות כי היא עבודה שלימה בשכיל העקרים הנאללים ממנה : אמר עוד וכשאתה מתפלל אל תעש תפלתך קבע וכו' שראוי לרקדק שהיה לו לומר וכשמתפלל למה אמר וכשאתה אצל יוצן לעניות דעתי במאי דקאמר בש"ס פרק מי שמתו. רבי יוחנן אמר הלואי שיתפלל אדם כל היום כלו. ופירשו הפוסקים דדוקא אם יכול לחדש בה דבר בתפלתו יתפלל ואם לאו לא יתפלל תפלת נדבה וזהו שכיון התנא באומרו וכשאתה כלומר בשאתה מרונך בתורת נדבה מתפלל אל תעש תפלתך קבע לומר הנוסח הקבוע שתקנו חז"ל בצרכות אלא תתנונים שתתחנן לפני האל באי זה דבר מחודש כי חנון ורחום הוא למלאת אי זה שאלה שתבקש ממנו. וכיון שהוא רחום וחנון אל תהי רשע בפני עצמך לומר כיון שכבר חטאתי והרשעתי לפניי איך אעמוד לפניי לבקש ממנו שום שאלה כי זו היא

מבצעי לי נוסיע ליה לרבי חייא בר גמרא דאמר רבי חייא בר גמרא אמר רבי יוסי בן שאול בשעה שהלדיק נפטר מן העולם אומרים מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע לדיק בא אומר יבואו לדיקים וילאו לקראתו יבא שלום ינוחו על משכבותם ופירש רש"י ויבא בשלום הלדיק ההוא ואח"כ ינוחו לדיקים על משכבותם. ולפי זה הפירוש נוחא שהכל הוא דברי הקב"ה ויבא שלום מדבר כנגד הלדיק הנפטר וינוחו על משכבותם מדבר כנגד הלדיקים שילאו לקראתו אבל לפי שיטה זו שכן כיתום מחולפת ראוי לדקדק מפני מה אחת מדברת בלשון יחיד ואחת מדברת בלשון רבים: ונראה לעניות דעתי שכוונת המאמר לבאר הדרוש אשר הארכתי בו בדרוש י"א והוא שהטורה לא לבד נותנת שלמות באדם להיות נפשו ונשמתו נלחית וקיימות כי אם גם להיות חי וקיים בגוף ונפש בדרך שצד להקב"ה בגוף ונפש וכמו שהארכתי (עיין שם) ובא כאן לבאר אופן אפשרות להיות כן שהאדם הרמוז עלמו ששימש להקב"ה ועשה רצונו בעולם הזה הוא עלמו יחזור ויחיה ולא יהיה בריה חדשה. ואמר בשעה שהלדיק נפטר מן העולם אין ספק שסבת פטירתו היתה להיותה שאין שלום בעלמיו שבזמן שיש שלום והתמזגות בין הארבעה יסודות שהאדם מורכב מהם הוא חי וכשתפרדה החבילה אז הוא מת ולכן אמר הכת הראשונה אף על פי שאתה רואה שאין כאן שלום בין הארבעה יסודות אלו אלא שחלק לבס איש לבצעו מקצתו מכל מקום עתיד לבא השלום וזהו יבא שלום שיחזרו היסודות עלמם להתחבר אחד אל אחד ולעשות שלום ביניהם. ואם תאמר איך אפשר זה אחר שכל יסוד ויסוד חזר ליסודו ולמקומו הראשון ונתערב החלק בכל הרי הוא כאלו הקב"ה עושה וממליא בריה חדשה כי אין זה האיש הרמוז ההוא אשר נפטר כי כבר חלק הלך לו לכן אמר ינוחו על משכבותם כלומר כל יסוד ויסוד מהארבעה יסודות אשר הלדיק הזה היה מורכב מהם כשתפרדים זה מזה וחוזר כל אחד למקורו וליסודו אינו מתערב אותו החלק בכל אלא החלק ההוא נח ושומר בדמותו בללמו מבלי שום שנוי בטבור מקום היסוד ההוא וכמו שכתב החכם בעל ספר האמונות במאמר השביעי כי חלקי גוף האדם הנפרדים בדמותו וחוזרים ליסודות אינם מתערבים כל חלק וחלק ביסודו אלא כל חלק וחלק שמור שם בתוך יסודו מוכן לעת הפקידה והתחייה וכמו שכתב הארכתי בדרוש זה בפרשת חיי שרה (עיין שם) זהו שאמר באיזה אופן יבא שלום שינוחו הארבע יסודות שנתפרדו

המקיפים חלק גדול מקצת שלמותו יתעלה ואמר איזהו חכם הלומד מכל אדם לומר כי אע"פ שהאמת הוא כי הקב"ה אינו לומד משום נמצא בעולם כי בהיותו יודע לעלמו יודע ומשיג כל הדברים כלם להיות הוא וידיעתו סבת מליאות כל הנמצאים כלם לא מליאותם סבת ידיעתו מ"מ זה אי אפשר באדם אבל לפחות במאי דאפשר להדמות הוא כי כמו שהקב"ה יודע כל הדברים ואין דבר נעלם ממנו שהוא יודע כללות הנמצאות ג"כ האדם ישתדל להשיג זה וודאי שמי שרצה להשיג לא ינוח ולא יסקוט מלרדוף אחר החכמה יהיה ממי שיהיה ולכן אמר איזהו חכם הלומד מכל אדם: כנגד תאר יכול אמר איזהו גבור הטובש את יצרו לומר כי כמו שהקב"ה יכלתו בלתי בעל תכלית עם כל זה אינו רוצה לנצל אלא אדרבה רצונו הוא להיות מנוח וכמו שאמרו על פסוק כי לא לעולם ארצי ולא לנצל ארץ אף אינו קונץ לנצל כי כשהוא מנלח מחריב העולם כלו כמו שעשה בזמן המבול ורצונו הוא להיות מנוח שיחזרו בתשובה ולא יבא הקץ מלפני ה' ג"כ האדם יתדמה לו ביכולת שיהיה יצרו מנוח: כנגד תאר רוצה אמר איזהו עשיר השמח בחלקו לומר כי כמו שהעולם השפל אין ערך לו עם יכלתו יתעלה עם כל זה מלינו שהקב"ה שמח עמו שנאמר יהי כבוד ה' לעולם ישמח ה' במעשיו יראה שבאמרו שהקב"ה שמח בפעולתו מורה חסרון בו יתעלה כי אין הפועל שמח כי אם בפעולה גדולה הערך אבל העולם השפל בערכו יתעלה הוא פועל חסר וכיון שכן איך ישמח בו לכן אמר יהי כבוד ה' לעולם כלומר כבודו במקומו מונח בזה שאני אומר ישמח ה' במעשיו ולכן אמר כי כמו שהקב"ה שמח בזה העולם אע"פ שאין ערך אליו גם אתה תהא שמח בחלקך. ולפי שהכבוד משותף עם אלו השלשה כמו שכתבו המפרשים לכך שיתף עמם איזהו מצוד המכבד את הצדיות זהו מה שגראה לע"ד יתחבב"ר שמואל אדרבי זלה"ה: גרסינן במסכת כתובות פרק הנושא את האשה בשעה שהלדיק נפטר מן העולם שלש כתות של מלאכי השרת וילאות לקראתו. אחת אומרת לו יבא שלום. ואחת אומרת לו יטוה על משכבותם ואחת אומרת לו הולך נכוחו. קשה דמה היא כוונת דברי השלש כיתות. ועוד שאתה מדברת בלשון יחיד יבא שלום ואחת מדברת בלשון רבים ינוחו על משכבותם שקושיא זו מקשה התם בש"ס בפרק הגוזר דקאמר בשעה שנפטר רבינו הקדוש מן העולם יבא בך קול ותאמרה יבא שלום ינוחו על משכבותם על משכבך

היסוד ובהמשך הזמן משתנה לורח היסוד ומקבל לורח אחרת ובעת השתנות הלורה הכרח הוא שיש שם תנועה בין הפשט הלורה הקודמת וקבלת הלורה האחרת באופן שבאמצע בא למדרגת ההיולי שהוא חמר בלי לורה והיא מדרגה יותר שפלה מהשאל הנזכר וקראוהו חז"ל דיוטי תחתונה ועם זה יובן פסוק כי ארד אל בני אבל שאלה ולא אמר שאל: והבת השלישית אומרת שלא לבד הגוף אין לו תחייה אלא אפילו נפשו היא נפסדת ולכן אמר וירד ושכב את ערלים שעם היות שבדרך טבע נפש האדם היא עולה למעלה עם כל זה מעשיו גרמו לו שירד למטה וזהו וירד ושכב את ערלים ערלי לב משמע את התורה והמלצה כיון שהוא היה ערל כהם ולא אבה שמוע. או אפשר שרמז למה שאמרו חז"ל ברב פק מ"ח אברהם יושב על פתח גיהנם ואינו מניח אדם מהול מישראל וכו' ואותן שחטאו יותר מדאי מהו עושה להם מעביר את הערלה מעל גבי תינוקות שמתו עד שלא מלו ונחנה עליהם ומורידן לגיהנם וכו' וזהו שאמר כאן וירד לגיהנם ושכב את ערלים שגם הוא ערל זהו מה שנראה לע"ד ואמר לי לבי העציר יחבק בכ"ר שמואל ארדבי זלה"ה:

מזמור ד

לְבַנְיָנָה כגניות מזמור לדוד בקראי ענני אלהי לדקי בלר הרצבת לי חנני ושמע תפילתי כוונת המזמור הזה לבאר האמונה האמתית שיש לנו להאמין שעתיד הקב"ה להחיות את המתים לתת להם שכר בגוף ונפש יחד כמו שעבד הדיק את השם בגוף ונפש (וכמו שהארכתי בזה בדרוש י"א עיין שם) ולהיות ענין התחייה דבר קשה לזייר שאחר שנתעפש ונפסד גופו של אדם איך יזייר שישוב אותו האיש הרמז לעולם הזה לכן בא דוד לבאר אפשרות ענין זה ואופן מליאתו וגם סבת זכותו של אדם שזוכה לכך ואמר שזכות ההבטחה שהאדם בוצע בהקב"ה בכל עניניו בשביל זה זוכה לתחייה ויובן זה בזה שכתב הרב בעל העקרים מאמר ד' פ' מ"ז התקוה והתוחלת הוא דבר הכרחי אל המאמין כדי שימשך אליו החסד הנמשך אל הכתמות וכו' ופירש שם שהתקוה היא על שלשה פנים תקות החסד תקות הכבוד תקות ההבטחה עיין שם ובא דוד לומר שהוא היה מקוה להקב"ה בכל מיני תקוה. כנגד תקות ההבטחה אמר בקראי ענני אלהי לדקי כלומר אתה הוא אלהי ורואה לדקותי וכבר הבטחת כי לא יאונה לדקי כל און כי לדקי וישר הוא ית' וכן אמרו

על משכבותם ובמקומם ובמקורם המיוחד להם ואינם מוהערים כי אם שמורים ונחים ושקטים: והטעם שזוכה לזה הוא לפי שזה הדיק הוא הולך נכוחו כלומר היה הולך למי שעומד נכוחו ולפניו לעולם ואין זה כי אם הקב"ה כי כיון שמלא כל הארץ כבודו אין מקום ריק ממנו נמצא לעולם עומד נכח האדם וכמו שנאמר היסתר איש במסתרים ואני לא אכאנו נאם ה': ולבוונה זו נראה לע"ד שאמרו חז"ל על פסוק עיניך לנכת יביטו בשעה שאתה עומד בתפלה שתכין לבך ועיניך לאבין שבשמים דקשה מאין דבר שמים מאביו שבשמים בפסוק הזה אלא שמלת נכח רומז כן שאין לך מי שיהיה לעולם נכח האדם כי אם הקב"ה כי מלא כל הארץ כבודו וכמו שנאמר כי נכח עיני ה' דרכי איש וגו': ובשעה שהרשע נאבד מן העולם שלם כחות של מלאכי חבלה יולאות לקראתו. אחת אומרת אין שלום אמר ה' לרשעים. ואחת אומרת לו למעלה ישכב ואחת אומרת לו וירד ושכב את ערלים. הכוונה לומר להפך ברשע בסגנון עמום שאמר בלדיק: תחלה אמר אין שלום כלומר שלא יהיה להם עוד תחייה שהוא חזרת השלום וההמנחה לארבעה יסודותיו והטעם לפי שלמעלה ישכב כלומר שכל אחד מיסודותיו כשחוזר למקומו אינו נח ושומר במקומו כמו יסוד הדיק אלא כשחוזר ושוכב הוא למעלה לעמל וליגיעה כילד כיון שכל יסוד ויסוד בגוף זה הרשע מתחבר ומתערב עם יסודו הפרטי ואחר כן התחברו חלקים מן היסודות ההם והתרכב מהם גוף שני ואחר כן נימקו כמותו אותו הגוף השני ושבו אל מולאיהם ואחר כן חזרו והתחברו פעם שלישית והתרכב מהם גוף אחר ואחר כן נימקו כמותו אי אפשר שיהיה הראשון על שלמותו והשני והשלישי לפי שכל החלקים נתערבו ונכנסו באחד בעת שהתרכב כמו שהאריך בזה שם החכם הנזכר בפ' הנזכר באופן שהשכיבה אינה למנוחה אלא לעמל וגיעה שחלקי יסודותיו עמלים וגייעי' בהתרכבם והתחברם והשתטתם מנמצא למלא באופן שאין לרשע זה עוד תחייה שכבר נשתנה לגמרי ולא ישוב עוד כל ימי עולם לכו הראשון ועם זה יובן מה שאמרו חז"ל ישובו רשעים לשאלה לדיוטי התחתונה שבשאלו זה שהשאל והמדרגה השפלה המורגשת בחוש הראות היא היסוד הפשוט ולזאת המדרגה אפילו הלדיקים חוזרים שם שיסודיהם אשר נתמזגו מהם כשנפטרם כל אחד חוזר ליסודו והוא הנקרא שאל. אבל עומד היסוד שמור שם בלורתו ואינו משתנה ללורה אחרת אבל יסוד הרשע מתערב עם שאר חלקי

לילה והאדם נחשב כמה שהשיגה אחת מששים במיתה ועם כל זה הקב"ה מחזיר הנשמה לגוף בכל בקר וכמו שאמרו ז"ל חדשים לבקרים אמר רבי אלכסנדר עדי שאתה מחדשנו בכל בקר ובקר אתו יודעים שאמונתך רבה לתחיית המתים. וזהו ודומו סלה הוא לשון דמיון כלומר תדמו זה לזה ותאמינו בתחיית המתים ואע"פ שהוא קשה לזיירו מכל מקום זכחו זכאי לזך ובטחו אל ה' שהוא מהוה ההיות ויכול על כל ובזכות הצטחון זכו לזה. וביאר אופן אפשרות זה שיחזור האדם לדמותו ולללמו אחר שנתעפש ונפסד בקבר אפילו שהוא דבר בלתי מזוייר אלל השכל האנושי כמו שהגיס הענין באומרו רבים אומרים מי יראנו טוב ר"ל הטוב הוא המציאות כמו שנאמר בכל מעשה בראשית וירא אלהים כי טוב והעדר הוא הרע ולכן אמר מי יראנו בחוש הראות מציאותינו שנחזור אחר מותינו אחר שנתעפשנו ונפסד האדם בקבר וחזר כל יסוד ויסוד מיסודותיו אל מקורו ונתחבר עם יסודו וחזר והתרכב מהם גוף שני ואחר כך נמוקו במותו ושבו אל מולאיהם וכמו שהאריך בזה הגאון רבינו סעדיה ז"ל בספר האמונות מאמר שביעי איך אפשר לזייר שישוב האדם עלמו ממש לעולם הזה כשהיה אם לא שיהיה בדרך גם ופלא גדול הגאון מאמר פניו של הקב"ה וזהו נסה עלינו אור פיך ה': אמר דוד אני בטוח על זה עם היות הענין פלא וזה בראותי מופת ראיה וזה נתת שמחה בלבי מעת דגנס ותירושם רבו וכמו שאז"ל בפסוק זה במדרש תהלים ויבליקו ריב"ל אומר למלך שעה סעודה והכנים האורחין והושיבין על פתח פלטיין עד שעה שיכנסו והיו רואין כלבים יולאין ובפיהם פסיונין וכו' התחילו אומרים ומה כלבים אובלים כל טוב וכו' כך א"ה עכו"ם נמשלו לכלבים והכלבים עזי נפש והרי הן בשלום ישראל על אחת כמה וכמה. הכוונה לומר שאין הקב"ה מקפח שכר כל ברירה ונותן להם שכר פעולתם לגופם כמו שעשו איזה מעשה טוב בגופם כל שכן לישראל שלא יקפח שכר פעולתם לגופם שעשו צו המצוות שיחזור ויקימם וישלם שכרם ואם תאמר איך אפשר זה אחר שנימוקו ונפסדו ונתלקלו לזה אמר בשלום יחדו אשכבה ואישן הכוונה לומר ששם היות שכל איזה דבר מורכב מארבעה יסודות כשהוא נפסד חוזר כל יסוד ויסוד ליסודו יסוד האש שבו ליסוד האש ויסוד האויר ליסוד האויר וכן המים והארץ ואחר ששכר כל יסוד אל יסודו אפשר שחלק יסוד ההוא ישתנה לזרעו לזרע יסוד אחר כלומר שחלק יסוד הארץ ישתנה לזרע מים או לזרע המים לאויר או

אמרו ז"ל על זה הפסוק אמר רבי אחא אמר דוד לפני הקב"ה אלהי אתה ועליך לדקני. כנגד תקות הכבוד אמר בלר הרחבת לי ולא אמר בלר הרחב לי בלשון זווי כמו שאמר ענני חגני ושמע תפילתי להיות כי תקות הכבוד הוא לפי שהורגל להושיעו פעמים אחרות ואם לא יושיענו גם עתה יהיה זולזול כבודו שיאמרו שמלך חולשתו ומבולתי יכלמו לא הושיעו ולכן דבר בלשון עבר בלר הרחבת לי כבר פעמים רבות ומפני כבודך אני מקוה לך. כנגד תקות החסד אמר חגי ושמע תפילתי כי אין מינון בכל מקום אלא מתנת חסד באופן שכל לומר שראוי לאדם שיקוה להקב"ה בכל מיני תקוה כי הוא זכות גדול וכמו שנאמר ואני תמיד איתך והוספתני על כל ההלחך וכמו שפי' הה"ר בעל העקרים שם פ' מ"ט ובזכות זה ישלים נפשו להיות נלחית וקיימת לעד לזמן התחייה בגוף ונפש ולכן אמר בני איש והם האנשים הרשומים הנקראים איש שש בהם תבונה להבחין הדברים עד מה כבודי שרומי לנפש שהיא כבודו של אדם תכליתוהו באמרכם שהיא נפסדת בהפסד הגוף שבו וודאי תהבון ריק והדברים הריקים בתשככם שאין דין וחשבון אחר מיתת האדם ותבקשו כזב סלה אבל דעו האמת כי אם היות שאין ערוך אליו יתבדק ומה אדם יודעהו האל מכל מקום ידענו נאמנה כי הפלא ה' חסיד לו כי הוא חלק אלוה ממעל כמו שנאמר כי חלק ה' עמו ומופת ראיה לזה שאני רואה שה' ישמע בקראי אליו בעת לרתי ואם לא היה האדם חשוב בעיניו ית' איך משגיח עליו בעת לרתי לשמוע תפלתו. לכן רגזו ואל תחטאו אמרו בלזככם וגו' כלומר באיזה אופן תעשו שלא לחטוא תחשבו בלזככם על משכבכם ומיתתכם שאתם עתידים למות כי בהסתכל האדם יום המיתה מונעו מלחטוא על דרך שאמרו מי גבר יחיה ולא יראה מות ימלט נפשו וגו' כלומר מי הוא הגבר שיחיה ולא יסתכל במות שעתיד למות שימלט נפשו משמע שבהסתכלו במות ימלט נפשו אף כאן אמרו בלזככם על משכבכם וגם לריך תנאי אחר שלא לחטוא והוא ודומו סלה שתקו הסלה והנלחיות של הנפש אחר הפרדה מהגוף שאם האדם לא יאמין שהנפש נלחית ועתידה ליתן דין וחשבון מה יועיל הסתכלות המיתה אם יתשוב שאמר המיתה אין דין וחשבון. ולכן אמר ודומו סלה שהוא לשון תקוה כמו דוס לה' כלומר תקו הסלה והנלחיות: או יראה שמדבר על ענין התחיה שעתיד הקב"ה להחיות המתים אמר רגזו ואל תחטאו ואמרו בלזככם על משכבכם שאתם שוכבים על מטבתכם בל?

זוה לשונו ולא אחד דבר מיום שנברא העולם עד עכשיו רק בענין זה וכו': וגראה לע"ד שסבת זה הוא להיות המלאכת החמר הראשון מההעדר ומהאפס המוחלט אל היס פפולה מיוחדת לו יתעלה שאין מי שיוכל לעשות זה כי אם הוא לבדו יתעלה לכן כמו שהוא יתעלה קיים לעולם גם החמר הראשון קיים ואינו נפסד והגרמים השממיים עם היותם בעלי חמר לא מצביא שיסוד חמרם קיים לעולם אלא אפילו זורת כדריחות קיים לעולם ואין להם שנוי כי אם בבחינת המלב המקומי כי פעם חלק הגלגל עומד במזרח ופעם במערב. וכל שכן המלאכים שהם מופשעים מחמר דפשיטא שהם קיימים לעולם בזורתם ואין בהם שום לד שנוי והפסד דומים לבזוראם בבחינה זו משום היחס אשר בין הפעולה והפועל. כן גם כן נפש האדם אחר שהיא אינה כח בנוף הכרח הוא שיהיה נלחית וקיימת אע"פ שנוף האדם מת. שהרי אפי' הנוף מזל יסודו אינו נפסד ללא דבר כי לעולם יסודו הראשון קיים לעולם. כן גם כן נפש האדם שיסודה הוא חלק אלה ממעל מופשט מחמר הכרח שיהיה קיימת ונלחית לסדמות לפעולה בבחינה זו: ועל הקדמה זו אפרש הפסוקים אנכי אנכי הוא מנחמכם יובן עם מה שאמרו ז"ל שרמו לתורה שכתוב בה תרי אנכי אנכי ה' אלהיך וכתוב כי אנכי ה' אלהיך אל קנא וצא לומר כי תורתנו הקדושה היא המנחמת אותנו מיום המיתה ולא יחשוב האדם כי במיתה הנוף תמות הנפש כי התורה היא עלם באדם ומשלמת את הנפש כמו שגא' תורת ה' תמימה משיבת נפש ומחזירה למקום שחלבה וכיון שכן מי את ותיראי מאנש ימות כלומר למה תיראי מראותך האנש שימות לומר כי כמות זה כן מות זה ומצן אדם חזיר יתכן כלומר שמשנתה במהרה כמעט בלי זמן כחזיר שקדמת שלף יבש ולא שמת לבך ושכחת הדרוש וההקדמה אשר כתבתי והיא שה' עושך כלומר שפועל הנפש הוא הקב"ה וכיון שכן ראוי הוא שיהיה יחס מה לפעולה עם הפועל וכיון שהקב"ה הוא חי וקיים לעולם ג"כ הנפש להיות שהוא יורה לרץ להיות כן וראיה לזה. נוסף שמים ויוסד ארץ רוצה לומר רמו למה שכתבתי שהרי השמים לא לבד קיימים לעולם בחמרם אלא אפי' בזורת נטייתם. ולכן אמר נוסף ולא אמר נטה לרמוז לרמוז שלעולם ועד תלויים במאמרו יתעלה ובכל עת ורגע נוסף אותם וגם כן מציא ראה מהדברים השפלים שאף על פי שהם משתנים מ"מ היסוד לעולם קיים והוא ויוסד ארץ ולא אמר בורא או עושה אלא ויוסד לרמוז כי אינם נפסדים ללא דבר כי אם בהשקעת הזורה

לזרת האויר לאש שהרי מצינו שכל היסודות משתנים לזרתם מזה לזה וכמו שכתב הרמב"ם ז"ל הלכות יסודי התורה פרק ד' שחזרין חלילה לעולם וכיון שכן נמלא שהדבר ההוא המורכב שנפסד אי אפשר שיחזור לאיתנו ממש הראשון כשהיה שכבר נתערבו יסודותיו ביסודות הכוללים בעולם ומשם אחדו לזרתם ויתערב אלו באלו פעמים רבות מכל מקום באדם אינו כן אלא עושה הקדוש ברוך הוא שבשלוש יחדיו אשכבה ואישן כלומר כשאשכב רמו למיתה ואמר ואישן לרמוז כי אינה מיתה כי אם שינה שעתיד להקיץ הקדוש ברוך הוא עושה שאהיה בשלוש יחד כלומר שלא יפרד לזרת כל יסוד ויסוד שלי מהיולי שלו אלא שלעולם יהיה הזורה דבקה עם ההיולי ולכן אמר יחדו ההיולי עם הזורה ולא יסתנה לזרתו ובחינה אופן אפשר להיות זה והלא היסודות לעולם חוזרים חלילה ומשתנים מזה לזה לכן אמר כי אחת ה' לבדד כלומר לא יערב הקב"ה חלקי יסודותי עם כל היסוד הכללי אלא כל חלק וחלק מיסודי יושיבהו לבדו ושומר בפני עמי בתוך היסוד הכולל כלומר יסודי מהאש יושיבהו לבדו ובפני עמי בתוך יסוד האש הכולל ויהיה שם שמור לבדד ולא יתערב בשאר חלקי יסוד האש ויהיה בזה האופן לבטח מוכן ליום התחייה וכן כל יסוד ויסוד שמור לבדד בתוך יסודו והוא אומרו כי אחת ה' שאתה יכול על כל ואתה מהוה העולם תוכל לעשות שאתה לבדד ולא יתערבו יסודותי ובוה האופן לבטח תושיבני וכמו שהארכתי בדרוש זה בפרשת חיי שרה. זהו מה שנראה לע"ד הלעיר ילחק בכ"ר שמואל אדרבי זלה"ה :

ישעיה פרישת אנכי אנכי הוא מנחמכם וגו' :

כבר חקרתי ודרשתי והארכתי בדרוש אחד עשר על ענין השארות הנפש עיין שם וגראה לע"ד כי פרשה זו מיוסדת על הדרוש עלמו ורלה להביא מופת על ענין השארות הנפש והוא זה כי מאלנו ראינו כי כל פעולה יש לה יחס מה עם הפועל אותה כי כפי מדרגת הפועל תהיה מדרגת הפעולה וזאת היתה הסבה לע"ד שעם היות שאין לך נמלא שיהיה לו ערך ודמיון עם הסבה הראשונה וכמו שנאמר אל מי תדמיוני ואשוק וגו' מכל מקום בבחינה מה יש לנמלאות דמיון מה זה כי אפילו הדברים ההויים ונפסדים עם היות שהם נפסדים אין ההפסד ההוא ללא דבר להיות אפס ותהו והעדר גמור כי אם בהפשטת הזורה לבד אצל היסוד הראשון לעולם עומד וכמו שכתב המפרש בהרמב"ם הלכות השובה פ"ח

שנתן להם את התורה וזהו כמעט על לך ההכרח וזה כשכפה עליהם ההר כגיגית כמו שאמרו ז"ל על ויחילצו בתחתית ההר מלמד שכפה עליהם ההר כגיגית ואמר אם תקבלו את התורה מוטב וכו' וזהו שרמז באומרו ובלל ידי כסיף הרי שהשתדל הקב"ה לתת להם את התורה וכל כך למה כדי שיהיה קיום ושאריה לעולם וזהו שאמר לנפוש שמים וליסוד ארץ שאם לא יקבלו את התורה אין העולם מתקיים וכמו שנאמר נמוגים ארץ וכל יושביה אנכי חכנתי עמודיה סלה הרי שכל העולם היה מתקיים בשביל ישראל באמלעות התורה זו היא הוראה גדולה שהם גדולי הערך וקיימים ונלחמים שאם הם הווים ונפסדים אין יקנו הקיום לאחרים זהו שאמר : ולאמר לליון עמי אחה כלומר בני ליון העוסקים ומקיימים התורה כמו שנאמר כי מזיון תלא תורה יוכלו לומר להם שהם עמו ית' מיוחדים ודומים לו מהו נלחי אף ישראל הם נלחמים כי נפשו חלק אלוה ממעל כמו שנאמר חלקי ה' אמרה נפשי זהו מה שנראה לעיניו דעתי ואמר לי לבי ילחץ כ"כ שמואל אדרבי זלה"ה :

מזמור קא

דרוד מזמור חסד ומשפט אשירה לך ה' אומרה גרסינן בברכות פ' הוראה על מתניתין דקנתי חייב אדם לברך על הרעה כשם שנברך על הטובה קאמר בגמרא אמר רבא לא נלכד אלא לקבולינהו בשמחה אמר רבי אחא משום רבי לוי מאי קראה חסד ומשפט אשירה לך ה' אומרה אם חסד אשירה ואם משפט אשירה . רבי שמואל בר נחמני אמר מהבא בזה' אהלל דבר באלהים אהלל דבר בזה' אהלל דבר זו מדה טובה באלהים אהלל דבר זו מדה פורענות רבי תנחום אמר מהבא כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא לרה ויגון אמלא ובשם ה' אקרא ארבינן אמרין מהבא ה' נתן וכו' לקח יהי שם ה' מבורך :

הקדמה ידועה היא שלהיות שהטוב והרע הם דברים הפכיים והקדוש ברוך הוא הוא אחד בתכלית האחדות פשוט נתכלית הפשיטות ואין בו רבוי כלל ולא שני ומליו בעולם טוב ורע לכן עלה על לב איזה אפיקורוס וכופר לומר אחד משנים או שהקב"ה אינו משגיג בשפלים ושהכל מסודר מלד המערכה לו על לך הקרי וההזדמן כמו שכבר הארכתי בדרוש זה בדרוש כ"ב על פרשת מכתב לחזקיהו עיין שם או ח"ו עלה בדעתם

והיסוד הראשון וההיולי לעולם הוא קיים והסבה ששכחה הדרוש הזכר הוא מפני שותפחד תמיד כל היום מפני חמת המליך אשר כונן להשחית ורמזו בזה שהחיס הטבעי לעולם משחית הלחות השרשי ואינו מספיק לקחת המזון להחליף תמורת מה שניתך מהגוף להעמיד הלחות השרשי כמו שהאריך בזה הרב בעל העקדה שער ל"ב באופן שלעולם ועד כונן להשחית ולכן חשבת כי כיון שהגוף והנפש הווים וגדלים יחד ודאי שבמות זה כן מות זה אבל האמת הוא כי זהו טעות נמורה כי אין מזון הנפש המאכל הנופני ולכן אינה חמת המליך . מהר נועה להפתח כלומר שהיא נועה ונדרה ממקומה ונחשבה בתוך זה הגוף ממחרת להפתח ולא ימות לשחית והטעם לפי שלא יחסר לחמו כלומר שטעם מיתת הגוף הוא לפי שבכל יום ויום הולך ומתמעט והולך וחסר הלחות השרשי ואע"פ שהאדם אוכל מאכלו לתמורת מה שניתך מ"מ אינו מספיק להעמיד הלחות השרשי על עמדו כבתחלה אלא יחסר מעט וכמו שהמשילו הענין למי שנותן מעט מים בכוס של יין שטעם שהיין גובר על זה המעט מן המים ומשנהו אל יין מ"מ כבר יחסר מעט מכת היין עו' שבהתמיד זה פעמים רבות והפך היין כלו למים וכן מיום אל יום הלחות השרשי ממיר כחו עד שיהפך נכרי ויחוייב אז המות באופן שלחם הגוף יחסר כי אינו ממלא תמורת מה שניתך אבל לחם הנפש שהוא התורה וכמו שנאמר לכו לחמו בלחמי וכו' מתקיים הנפש כמו שנאמר כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מולא פי ה' וגו' לא יחסר לא ישלשל ממנו חסרון כלל אלא אדרבה משלים נפש האדם וכמו שנאמר תורה ה' תמימה משיבת נפש ולרמוזו שמדבר על השארות הנפש דבר תחלה בלשון נקבה כי נפש היא נקבה ואמר מי את ויתראי וגו' וכיון שבא להכריח שהיא נלחית וקיימת הזכירה בלשון זכר במה שאמר ותשכח ותפתח ולא ימות ולא יחסר לחמו שכל לשונות אלו לשון זכר להורות חוזק וקיום שיש לנפש כי הדבר החלוש מכניס אותו בלשון נקבה וכמו שאמרו חז"ל מבלתי יכולת תשש כחו כנקבה וכן כתוב וגשים משלו בו רולה לומר חלושים : ואנכי ה' אלהיך רוגע היס ויהמו וגו' ועוד מביא ראיה להשארות הנפש ולגדול ערכה ממה שהקב"ה בקע היס בליחת מזרים עם היות שה' נבאות שמו והוא אדון כל נבאות השמים והכל בשביל ישראל ולא תהיה הנפש נלחית מאליה למה חשובים ישראל כך בעיניו יתעלה עד שרגע היס אלא בודאי שהיא גדולה הערך : ועוד ראיה שנית ואשים דברי בפיך רולה לומר

בדעתם לומר שיש שהי רשויות אחד פועל הטוב ואחד פועל הרע ולבטל הסברות המשובשות והמזויזות האלו בא דוד המלך עליו השלום בזה המזמור לע"ד ואמר חסד ומשפט אשירה כלומר אינו כמו שעלה בלב האפיקורוס כי להיות הטוב והרע דברים הפכיים לכן ייחס הכל למקרה והזדמן ומי שחשב שהדברים נופלים במקרה ואינם מפעולת פועל למי יסורר אבל אני מאמין אמונה שלימה שהכל מסודר מאתו ית' הן הטוב הן הרע כנגד הטוב אמר חסד כנגד הרע אמר ומשפט על הכל אשירה כי לא נפלו במקרה וגם אינם באים הטוב והרע משתי רשויות כי הכל מסודר ממקור א' וזהו לך ה' אומרה לבד על שניהם כי מידך הכל ובתוך דבריו רמז תשובת הדרוש באומרו אשירה לך ה' אומרה לומר כי אפי' צבא עליו המשפט והפורענות הוא משורר ומזמר לה' שהוא מדת רחמים בהכירו כי אין רע יורד מלמעלה אלא אדרבה הרע ההוא הוא טוב להלילו מרע גדול יותר ממנו באופן שכוונת הרע ההוא אינו אלא לטוב נמצא שאין כאן שני פעולות אלא הכל הוא טוב והכל מסודר מה' שהוא מדת רחמים ולכן לך ה' אומרה כמו שאמרו חז"ל הדיקים שמחים בשעה שמתה הדין פוגעת בהם והטעם לפי שידועים שהרע ההוא הוא לטובתם להלילם מדינה של גיהנם שהוא עונש בלתי בעל תכלית או איזה רע גדול ובמה דמייתי החס בנ"ס פרק הרואה סמוך למאמר שכתבתי תנא משמיה דרבי עקיבא לעולם יהא אדם רגיל לומר כל מאי דעביד רחמנא לטב. כי הא דרבי עקיבא הוה קא חזיל באורחא מטא להיהא מתא בעא אושפיזא לא יהבי ליה אמר כל דעביד רחמנא לטב עביד אזל ובת דבכרא והוה בהדיא תרנגולא וחמרא ושרגא אחא ויקא כבייה לשרגא אחא שוגרא אכליה לתרנגולא אחא אריה אכליה לחמרא אמר כל מאי דעביד רחמנא לטב. ביה בלילא אחא גייסא שבייה למתא אמר להו לאו אמרי לכוין כל שעשה הקב"ה הכל לטובה ופרש"י אלו היה נר דלוק היה הגיים רואים אותו ואלו היה החמור נוער או תרנגול קורא היה הגיים בא וטובה אותו. הרי שגראה מחוך פשע מאמר זה הסמוך לראשון שבא לומר מה שכתבתי לתרץ הקושיא שאפי' שלפוס ריהטא נראה דבר מה שהוא רע מ"מ בבחינת התכלית הוא טוב באופן שאין כאן פעולות הפכיות משתנות כי הכל הוא טוב ולכן לך ה' אומרה. אבל צריך לדקדק במאמר שהתחלתי במאי קא מפלגי שלא נחפיים בפסוק שאמר חברו אלא כל אחד נזכר פסוק בפני עצמו.

ונראה לע"ד דרבי שמואל בר נחמני סבירא ליה דמשפוק חסד ומשפט אשירה אין להביא ראיה לומר שהטוב והרע בא מאתו יתעלה שאפשר לפרש חסד ומשפט שניהם על מדת הטוב וההבדל ביניהם הוא כי חסד נאמר על הפלגת גמילות הטוב ביותר ומשפט נאמר על נתינת הטוב במה שראוי על הגדון וכמו שכתב הרב המורה בחלק ג' פרק נ"ג וז"ל חסד ענינו ההפלגה באיזה דבר שמפליגים בו ושמשו בו בהפלגת גמילות הטוב יותר. אבל מלת משפט הוא לרונ במה שראוי על הגדון יהיה חסד או נקמה וכו' אמר עוד שם ומשפט פעמים שתייה תולדתו נקמה ופעמים שיהיה טוב. הרי לך שאפשר להבין כי חסד ומשפט שניהם נאמרו על מדת הטוב לכן אמר הכא בה' אהלל דבר באלהים אהלל דבר וסבירא ליה כמו שאמר דכיון שהזכיר שם ה' הוא מזה טובה ושם אלהים הוא מדת פורענות המורה דין אבל מ"מ כיון שאמר אהלל דבר בשניהם אפשר כי הכל דבר אחד ולא בא הכתוב לומר אלא כי ה' הוא האלהים ולכן אמר כשאני מהלל על הדבר הטוב הבא עלי מהלל לפעמים לשם ה' לפעמים לשם אלהים לפי ששם אלהים ושם ה' הכל אחד כי ה' הוא האלהים אבל אין משמעות הפסוק לומר שיש כאן פעולות הפכיות ומשנות זו מזו לכן בא רבי תנחום ואמר מהבא כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא לרה ויגון אמלא ובשם ה' אקרא הרי כאן שמופת בפסוק בהדיא פעולות הפכיות כוס ישועות ולרה ויגון ועל כלם אמר בשם ה' אקרא נראה שהכל בא מאתו ית'. רבנן אמרי מ"מ אין מכאן ראיה דאפשר לומר דמאי דקאמר לרה ויגון אמלא וגו' הכוונה לומר כשיש לי לרה שבאה עלי מאיזו סבה או מסבה מקרית או מזד המערכה אקרא לשם ה' להיות שהוא שליט על הטוב שיולאני למרחב. אבל מ"מ הרע והלרע ההוא לא נמשכה ממנו להיות פועל הפכי לטוב לכן אמרו רבנן מהבא ה' נתן וה' לקח הרי שהנתינה והלקיחה שהם טוב ורע מיוחסים שניהם לה' שהוא עושה ופועל אותם ולהיות שאינם באים במקרה והזדמן כי אם מאתו ית' לכן יהי שם ה' מבוצר וגם לתרץ קושיא השני בפעולה שהם דברים הפכיים רמו באומרו ה' נתן וה' לקח וכמו שאמרו חז"ל בפסוק זה בליקוט כשם כשנתן נתן במדת רחמים כך כשלקח היה במדת רחמים כלו' שהכוונה בליקחה אינו אלא לטובה להנצל מרע יותר גדול ממנו באופן שאין כאן שני פעולות ית' אף כאן דוד אמר על הכוונה שכתבתי חסד ומשפט אשירה לרמז כי הפעולות ההפכיות באות

מאתו ית' לא בדרך מקרה וגם מסודרות ממקור אחד פשוט ולכן לך ה' אומרה לך לבדך כי ממך הכל וכיון שהכל בא בהשגחה ועיניך פקוחות על כל דרכי בני אדם על כן. אשכילה ואחבודד בשכלי להלך בדרך תמים לזמן שחבא. אלי ותשגיח בי שתמלאני חס וישר להיות שהקב"ה הוא בוחן לבות ומבין כל נעלם לא תעשה זה לבד בהיותי בין רבים ובמקום מפורסם ובמסתרים אלך בשרירות לבי אלא ג"כ אחלקך בחסם לבדי אפי' בהיותי בקרב ביתי שאין איש שם בבית לפי שעליך נאמר היסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאם ה': לא אשית לנגד עיני דבר בליעל וגו' אחר שאימת וקיים הדרוש בלשון חיוב עתה דחה בלשון שלילה ואמר לא אשית וגו' הכוונה לומר שהבליעל והוא האדם שפורך מעליו עול תורה ועול מנות כמו שפירש המפרש הוא הוא המפלפל ואומר שיותר ראוי לומר שכל הדברים נופלים במקרה ואינם מפעולת פועל ואין הקב"ה משגיח משתאמר שהכל בא מאתו יתעלה והוא משתנה וסבת סבתו זאת היא שעשה סיטם אהב לילך אחר תאוותיו הגשמיות ולכן סבר דלית דין ולית דיין שישגיח על כך אבל אני לא אשית לנגד עיני ולא אכניס בעיוני דבר בליעל והטעם לפי שעשה סיטם שנאמר ולכן אפי' שאני שומע מפי אחרים סברא זו לא ידבק ביו לא יפחה לבי אחריה: כנגד הסברא המשובשת השנית והיא שאומרים שיש שתי רשויות אמר לבד עקש יסור ממנו יראה שמי שהוא עקש ופתלתול יעלה על רוחו כן. אבל מי שעיניו בראשן לא ילייר כך לפי שיש כמה מופתים חוכמים שאי אפשר לזיייר שם אלוה מחוייב המציאות כי אם אחד לבד והמזיייר שנים מחייב העדר אלוה בזופן שהעקש ופתלתול מזיייר ואומר כך אבל מה שאני גוזר ופוסק מהדרוש הזה הוא שרע לא אדע כלומר דין כשבא עלי הטוב בין כשבא עלי הרע אין כוונת הרע לרעה כי אם לעובד כמו שכתבתי בזופן שלעולם רע לא אדע כי אם טובה ואין כאן שינוי ולא פעולות הפכויות וכמו שכתבתי על פסוק נהפך עלי לבי יחד נכמרו נחומי (דרוש כ"ב) מלשני בסתר רעו אותו אלמית וגו' אמר אחר שבררנו היות אמת שעם היות שהקב"ה רם וגשא עם כל זה משגיח בשפלים והכל בא מאתו ית' ולא יפלא ממנו כל דבר לכן מלשני בסתר רעו אותו אלמית להיות שמורה בפעולתו היותו כופר בעקר הזה משום דלא ימנע או נראה בעיניו שיפה הוא עושה כמה שילשין לרעה או אינו יפה אם הוא יפה ודבר הגון ילשינהו בגלוי ואם אינו נאה מה יועיל בהלשניו בסתר והלא הקב"ה רואה

אותו אלא ודאי נראה מפעולתו זאת דשבר שאין השם משגיח ולכן אותו אלמית וגם גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל מפני שגם זה מורה בגבהותו שאין הקב"ה משגיח בשפלים שאם היה מאמין שהקב"ה משגיח בשפלים מי לנו גדול ורם וגשא ממנו ועם כל זה כתיב עליו ואל זה אבינו אל עני וגבה רוח והכתיב והלכת בדרכיו אלא ודאי נראה דרוח אפיקורוסות נוססה בו ולכן אותו לא אוכל ולא אמר כאן שילמיתו להיות כי אינו מוזיק לאחרים בגבהותו כמו המלשין לרעהו בסתר. עיני בלמתי ארץ לשבת עמדי וגו' כמו שאני אלמית למלשין בסתר להיותו כופר בעקר האמונה ג"כ תעשה בהפך במאמיני האמונה כי אהן עיני עליהם לעובד לשבת עמדי ועל שולחני להחיותם. וכנגד גבה עינים אמר מי שלא יהיה לו גבהות לבב כי אם הולך בדרך תמים בתמימות לב הוא ישרתני ואקיימנו לפני. כנגד הסברא המזוייפת השנית והיא חושבם שיש שתי רשויות אמר לא ישב בקרב ביתי עושה רמיה דובר שקרים לא יכון לנגד עיני כי סברא זאת שקר וכזב ומרמה כמו שכבר כתבתי ולשלם להם גמולם ולבטל סברתם אמר לבקרים אלמית כל רשעי ארץ ויובן עם הא דתנן פרק קמא דברכות בשחר מברך שחיס לפניה וכו' וקאמר בגמרא מאי מברך א"ר יעקב בר אחא א"ר אבהו יולר אור ובורא חשך ונימא יולר אור ובורא טוגה אמר רבה בר עולא כדי להזכיר מדת לילה ביום ומדת יום בלילה וכדכו תלמידי רבנו יונה יש שואלים למה לריך לומר מדת יום בלילה ומדת לילה ביום והיה אומר הה"ר אליהו הגרפתי ז"ל הטעם בדבר משום דאמרין בגמ' שהוא אפיקורוסא דאמר לרבי מי שברא אור לא ברא חשך ומי שברא חשך לא ברא אור שנאמר יולר אור ובורא חשך כלומר ממה שלא אמר יולר אור וחשך משמע שכל א' וא' היה לו בורא לבדו אמר לו שוטה שפיל לספיה דקרא ה' לבאות שמו שהוא לבדו ברא הכל. הרי האפיקורוס שהוא לראותו פעולות משונות חשך ואור עלה במחשבתו שתי רשויות ש אחד פעל החשך וההעדר והרע וא' פועל האור והטוב והמציאות כי הטוב הוא מציאות ואור והרע הוא ההעדר והחשך. ולכן אמר דוד לבטל סברת זה האפיקורוס לא אכרייתו ואלמיתו בלילה שחא יטעה לומר שהכריטה והלמיתו הוא בא לו מהרשות השולט בלילה וברע. אבל אלמיתו לבקרים כדי שיכיר שהשולט ביום במציאות ובטוב גם הוא שליט ברע ובהעדר ולכן אמר לבקרים אלמית כל רשעי ארץ הכופרים ואומרים שיש שתי רשויות שמוה ימשך להכרית

לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי ואם ישראל שומרים התורה כחקה העולם מתקיים כדכתיב אם בחקותי תלכו וגו' ונתתי גשמים בעתם וגו' וכן אם שמוע תשמעו וגו' ונתתי מטר ארלכם וגו' ואם אינם שומרים התורה ועל את השמים ולא יהיה מטר וגו' וכמה קללות כתובות בתורה. נראה מכ"ז שלעולם ועד העולם מסור בידו ית' לעשות ממנו כרצונו א"כ נמלא שהתחדותו וקיומו הוא חסד שעושה בכל עת: וכנגד העמוד השני שהוא העבודה אמר יאמרו נא בית אהרן וגו' כי להם נמסרה העבודה ועשיית הקרבנות והקטורת הם יוכלו להגיד ולהעיד כי לעולם חסדו שהרי מתוך עבודתם היו מזירים ויודעים השובע והרעב וכמו שכתב"ל שבעמוד הקטורת היו רואים אם היה עולה ישר היה שובע בכל העולם ואם היה לו נטייה לאותו הגד דוקא היה השובע וגם באמלעות עבודתם והיוחס וזיווים בה היה הקב"ה משפיע ומשגיח מנינו בעולם ובציטולה נחבטל השפט וחסרנו כל: וכנגד העמוד השלישי אמר יאמרו נא יראי ה' וגו' כי יראי ה' הם חפלים ורודפים אחר מלותיו כמו שנאמר אשרי איש ירא את ה' במלותיו חפץ מאד ומלניו שהמלות היותר מיוחדות ומכונות להקב"ה הוא גמילות חסדים הנרמין בסוף פ"ק דסוטה דרש ר' שמלאי תורה תחלתה גמילות חסדים וסופה גמילות חסדים תחלתה גמילות חסדים דכתיב ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור. וסופה גמילות חסדים דכתיב ויקבור אותם בגיא והקב"ה רמו לנו בחסדו לרמוז לנו שאין העולם מתקיים אלא בגמילות חסד עם החיים ועם המתים לתת לכל אחד די מחסורו אשר יחסר לו וזכות כך הקב"ה נותן שארית וקיום לעולם מדה כנגד מדה שיסודות העולם עם היוחס הפכיים זה מזה עם כל זה מתמזגים ומתערבים זה עם זה ונותן כל יסוד ויסוד חלק מה מעצמו לחבירו עד שמתמזגים זה עם זה ונעשו הנמצאים המורכבים מארבעתם וזוה נתקיים העולם ולכן יראי ה' שהם רודפים אחר מלות גמילות חסדים הם יגידו ויעידו כי לעולם חסדו והכל מסור בידו ית' בכל עת ואין טבע קיים לנמצאים כי לכך רודפים אחר גמילות חסד כדי שהקב"ה יעשה באופן שיגמלו היסודות חסד זה עם זה ויחסיים העולם כי הכל מסור בידו יתעלה: מן המלך קראתי יה וגו'. בא להביא ראיה לדרוש הזה ואמר בהיותי במצור ובמצוק שהמלך דוחקני ומגדני קראתי לשם י"ה ית'. להיות שזוה השם ברא הקב"ה את העולם שנאמר כי ביה ה' נור עולמים ולהיות שהוא בראו יכול לעשות

מציר ה' כל פעלי און ויבשו ויחפרו מסכרתם וישבו בתשובה להכיר בוראם זהו מה שנראה לע"ד ואמר לי לבי בפי' זה המזמור אני הנציר יחזק בכ"ר שמואל אדרכי זלה"ה:

מזמור קיח

הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו כוונת המזמור להכריח ולברר איך הוא אמר שהקב"ה מלך היותו מחוייב המליאות המליא העולם מהאפס ורלה להשפיע ממליאותו לנעדרי המליאות והמליאם מההעדר ולא עוד אלא שאפי' אחר המליאם אין להם טבע קיים אלא עדיין הם מסורים בידו ית' לעשות בהם כרצונו כחמר ביד היוצר ואפי' הטבע המוטבע בהם עומדים בו מלך הרטון האלהי הדבק בו ובהבטל הרטון ההוא באיזה זמן שירלה הקב"ה יחבטל הטבע ולכן כנגד החלוקה הראשונה אמר הודו לה' כי טוב רולה לומר ההודאה האמיתית שראוי להלל לה' היא לומר כי הוא טוב ומלת טוב מורה היותו מחוייב המליאות וכמו שכתב הרב בעל דרך אמונה כי הטוב הוא המליאות והרע הוא ההעדר ולכן נא' בכל מעשה בראשית אחר לאותו לאויר העולם וירא אלהים כי טוב ולהיות הקב"ה מחוייב המליאות יקרא טוב כי הוא הטוב ההחלטני. ולכן רלה להשפיע מוטבו וממליאותו טוב ומליאות לנעדרי המליאות וראוי להודות לו ולשבחו על כך ולא על זאת לבד ראוי להודות לו אלא ג"כ. שלעולם חסדו כלומר שלא לבד בטבע הברירה מהאפס עשה הקב"ה חסד עם הנמצאים וכמו שנאמר אחרתיו עולם חסד יבנה אלא אפי' התחדת העולם על חלו והיותו מוטבע בטבעו הוא מלך החסד עלינו שעושה הקב"ה עם הבריות שלולי רצונו ית' הרוזה בקיומו של עולם היה מחזירו לתוהו בהרף עין באופן שלעולם ועד הכל מסור בידו ולעולם עושה חסד עמנו באופן שראוי להללו באומרו כי לעולם חסדו. והביא ראיה לזה באומרו יאמר נא ישראל וגו' יאמרו נא בית אהרן וגו' יאמרו נא יראי ה' וגו'. ויובן עם מה שאמר התנא על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים ולכן. כנגד העמוד הראשון אמר יאמר נא ישראל וגו' כלומר ישראל שהם קבלו את התורה ויכלו לומר ולהגיד ולהעיד כי לעולם חסדו והתחדת וקיום העולם הוא חסד שעושה הקב"ה עם הבריות שהם הטבע קיים שהרי התורה היא אחד מעמודי עולם דכתיב אם

לעשות ממני כרצוני ולסדר המערכה ולבטל המזל וכן עשה שעניי וכיון שעניי וסידר וביטל המערכה בהיותי במלך ע"כ ז"ל שאפי' במרחב ובזמן שהמערכה והמזל מסייעני אין לי לומר המזל מסייעני וגרס לי הטוב הזה אלא י"ה יחברך עוזרי וסייעני כיון שהיכולת בידו לשדרו ולבטלו. ה' לי לא אירא מה יעשה לי אדם. הכוונה לומר שעם היות שיש לאל ידו של הקב"ה לשדר הטבע ומערכות השמים בשביל הלקים מ"מ נראה לכאורה שאין כח בידו לבטל הבחירה מיד האדם אם ירצה לעשות רע לאי זה שירצה אחת שהבחירה נתנה לאדם וכמו שאמר החנא והרשות נתונה וכמו שהארכתי בזה (בדרוש ששי) על פסוק ומאן הוא אלה די יסוביגון מן ידי ועוד כחוב נזוהר בפרשת וישב יפיל איניש גרמיה לאשא או לגזא דנחשין ועקרבין ולא אחמסר בידא דשנאוי דועירין אינון דיכלין לאשחזא ובגין כך אמר למען הליל אותו מידם וגו' לכן אמר כי זה הוא לאיש שאינו כל כך שלם שיספיק וכותו לבטל הטבע אבל לא לבטל בחירת האדם אבל האיש השלם לגמרי יספיק וכותו שיבטל הקב"ה בחירת האדם בשבילו. והוא שכיון באמרו ה' לי וגו'. ויוכן עם מה שהארכתי (בדרוש כ"ז) על מאמר אמרו חז"ל גדול כחן של דיקים שאין כל העולם ומילואו מקלסין להקב"ה אלא בחי' השם שנאמר כל הנשמה תהלל יה והלדיקים מקלסין בשם שלם דכתיב רננו לדיקים בזה'. עלן לבי בזה' (עיי' שם) וזה"ש דוד כאן אם אכזה שה' לי כלומר שיתפרסם ויתקלם שמו של הקב"ה שלם בשבילו ולכן לא אמר כאן יה כמו שאמר מן המלך קראתי יה אלא הזכיר השם שלם אז לא אירא אפי' ממה שיעשה לי אדם שהוא בעל בחירה וכל שכן מן הדברים הטבעיים ולא זו לבד יהיה לי אלא שגם כן ה' יהיה לי בעוזרי ואני אראה בשוגאי כלומר לא לבד יוליגי מידם אלא שאראה נקמם בעיני כמו שעשה עם ישראל ביציאת מצרים שלא לבד ניגלו מידם אלא שראו עיניהם נקמה מהמצריים דכתיב ויושע ה' ביום ההוא את ישראל מיד מצרים ולא נתפייסו בזה אלא עד שראוהו בעיניהם וזהו וירא ישראל את מלכיהם מה על שפת הים. וגם הנביא ירמיה אמר אראה נקמתך מהם כי אליך גליתי את ריבי נראה ודאי שראיית הנקמות בחוש הראוי' הוי רבותא עפי'. טוב לחסות בזה' מבעות באדם וגו'. הכוונה לומר שכיון שהכריח שהכל מוסר ביד הקב"ה לעשות כרצוני א"כ לשוא הוא השתדלות האדם בשום דבר לכן אמר שלא יהיה האדם יושב ובעל וכמו שאמרו ז"ל יכול יושב ובעל תלמוד לומר בכל משלח

האדם קשה צעיניו להשתעבד לזולתו ולקבל עליו עול מלכותו בשביל ארבע סבות. א' כי האדם מעבשו יסיון להיות חפשי ואע"פ שידע שהאדון ההוא לא יכבד עליו עולו מ"מ לא ירצה להיות תחת ממשלתו לכשירצה לרדותו. ב' לפי שכל מה שיפעל ויעשה מייחסים ומכנים אותו לאדונו אע"פ שיעשו ויפעלוהו הוא מעלמו מחפלו ורלוטו וזה דבר שיתעבז השכל בזה. ג' לפי שיפעל דברים שלא ידע כונת חכמתם שאדונו אומר לו עשה כך וכך ולא ידע מה היא הכונה וזה מושך עלב ועללה בחסרון ידיעת התכלית. ד' לפי שיכריחוהו לעשות דברים הפכיים לגמרי לרלוטו ולחפלו אלו הם הסבות שמונעות לאדם להשתעבד לזולתו אבל האדם שמשתעבד להקב"ה זהו החירות והחפשויות האמתיות עם היותו משועבד בכל הד' בחינות הנזכרות. כנגד הא' אמר אברהם קרא עלמו עבד והוא כי בזמנו פרק כל העולם עול ה' מפל לוארס והוא לבדו הכיר את בוראו וקבל עליו עולו וזוה נגדל שביר' ליחזק בעבורו. כנגד הב' אמר יעקב כי אע"פ שעשה כל מיני השתדלויות טבעיות לעשות חיל והנכסים והבנים מ"מ היה מייחס ומכנה הכל להקב"ה כי הכל בידו וזהו קטנתי מכל החסדים ומכל האמת אשר עשית את עבדך כי במקלי עברתי את הירדן הזה ועתה הייתי לפני מחנותי ואחרי הוא סבת הכל גם הקב"ה הולילו לחירות ממי שיהיה ירא ממנו ואחרי אל תירא עבדי יעקב. כנגד הג' אמר משה קרא עלמו עבד דכתיב ה' אלהים אתה החילות להראות את עבדך וגו' והוא כמו שאז"ל אחר שעשה מלחמת סיחון ועוג אמר דמיתי שמא הותר הגדר ולא היה יודע כונת הפעולה ועשאה בהשתדלות גדול ולזה נתעלה עבדי משה בכל ביתו נאמן הוא ועושה כל הדברים בנאמנות גמור מבלי שום בחינה כי אם לעשות רלוטו לכן זכה שפה אל פה אדבר בו וגו'. כנגד הד' אמר דוד קרא עלמו עבד אני עבדך בן אמתך שאין לך שעבוד גדול מזה שהיה משועבד להקב"ה לעשות רלוט על אפו ועל חמתו כמו שמצינו כשאמר לו גד הנביא אחד משלשה אני עושה וגו' שאומר שם הכתוב כה אמר ה' שלש אנכי וגו' התבאר לך שלש שנים רעב ואם שלשה חדשים נוסך לפני לריך ואם היות שלשה ימים דבר בארץ וגו' אחר כך אמר אלה הנאן מה עשו חסי נא ידך בי ובבית אבי ונתגדל בזה שכל ידו נושעו ישראל אבל יחזק ויהושע לא הרגישו בעלמם היותם ראויים להקרא עבדי ה' ולכן לא קראו עלמם עבדים אבל מ"מ הקב"ה קראם עבדים. זהו מה שנגררה לע"ד יחזק בכ"ר שמואל אדרבי זלה"ה :

מאמר

בשון נכח להקב"ה לומר שמאחר יתעלה בזה לו הגררה ההיא בשביל שון אשת אוריה החתי שלקחה לו לאשה כמו שכסוב שם שאמר לו הנביא כה אמר ה' הנני מקים עליך רעה מביתך ולקחתי את נשיך לעיניך ונתתי לרעיך וכבד עם נשיך לעיני השמש הזאת וכן היתה עלת אחיטופל דכתיב ויאמר אחיטופל אל אבשלום בן אל פלגשי אביך ושמע כל ישראל כי נבאשת את אביך וחזקו ידי כל אשר אתך וכן עשה שנאמר ויבא אבשלום אל פלגשי אביו לעיני כל ישראל באופן שהגרה הזאת בזה לו מאחר ית' על עונו ולולי ה' שהיה לו לבדו הלילו לא נאמלעות השתדלותו כמו שעשה כמה פעמים במלחמת העלמס שהיא היה השתדל והקב"ה מללית בידו אבל כאן וה' עזרני הוא לבדו שכן כתיב שם אחר שנתן אחיטופל עלתו ויאמר אבשלום קראו נא גם לחושי הארכי וגשמעה מה בפיו גם הוא וגו' וכתיב ויאמר חושי לא טובה העלה אשר יען אחיטופל בפעם הזאת וגו' וכתיב ויאמר אבשלום וכל איש ישראל טובה עלת חושי הארכי מעלת אחיטופל וה' לזה להפך את עלת אחיטופל הטובה וגו' הרי שהללו היתה מאחר ית' לבד וזהו וה' עזרני. עזי וחמרת יה ויהי לי לישועה. הכונה לומר שאע"פ שבאותו מעשה נתלבש הקב"ה בדיון ובאכזריות כמו שנא' וה' לזה להפך את עלת אחיטופל הטובה לבעבור הביא ה' על אבשלום את הרעה וזהו שרמו שרמו עזי שרמו דין ומשפט כמו שנאמר ועוז מלך משפט אהב. וחמרת נגזר ממלת זמיר ערילים יענה מ"מ ויהי לי לישועה הילוני והושיעני מידו: זהו מה שנגררה לעניות דעתי ואמר לי לבי הנעיר יחזק בכ"ר שמואל אדרבי זלה"ה :

בילקט נביאים דף ב' ע"ג על פסוק משה עבדי מת וכן תהלים למנחם לעבד ה' את מולא שכל מי שהוא קורא עלמו עבד קראו הקב"ה עבד. אברהם קרא עלמו עבד אל נא תעבור מעל עבדך והקב"ה קראו עבד בעבור אברהם עבדי יעקב קרא עלמו עבד אשר עשית את עבדך והקב"ה קראו עבד אל תירא עבדי יעקב. משה קרא עלמו עבד להראות את עבדך והקב"ה קראו עבד לא כן עבדי משה. דוד קרא עלמו עבד אני עבדך בן אמתך והקב"ה קראו עבד ביד דוד עבדי אושיע ויש שלא קראו עלמן עבד והקב"ה קראן עבד. יחזק לא קרא עלמו עבד והקב"ה קראו עבד זכור לאברהם ליחזק ולישראל עבדך. יהושע לא קרא עלמו עבד ונקרא עבד וימת יהושע בן נון עבד ה': הבוונה במאמר לע"ד היא מה שכתב הרב בעל העקדה שער ל"ח והוא כי

מזמור לד

מאמר בילקוט דף ק"ב ע"א יהי דרכם חשך וחלקלקות לפי שהרשעים חשוכים והיה במחשך מעשיהם אין הקב"ה נפרע מהם אלא בלילה. בדומיים שנאמר ויבאו שני המלאכים בדומה בערב. מזריים ויהי בחלי הלילה. סנחריב ויהי בלילה ההוא וילא מלאך ה' ויך במחנה אשור. בלשאלר ביה בלילא קטיל וגו' המן בלילה ההוא נדדה שנת המלך. וכן לעתיד לבא כי הנחשד החשך יכסה ארץ. אבל הגדיקים ועליך יזרח ה' וגו' ואורח לדיקים כאור גוה. קשה לע"ד שהרי בדומיים כתיב השמש ילא על הארץ ולוט בא לוערה וה' המטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש ואחז"ל שעה שהלכנה שומרת ברכיע עם החמה לפי שש מהם עובדים ללכנה ומהם לחמה כמו שהביאו רש"י ואיך אמר נפרע מהם בלילה. ונראה לע"ד שהכוונה לומר ולתתן קושיא והיא שבין שהקב"ה הוא רב חסד מטה כלפי חסד למה אינו מביא יסורין על הרשע באופן שיכיר בחטאו ויחזור בתשובה ולא ימיתנו שהרי כתיב כי לא אחפון מות רשע נאם ה' אלהים כי אם בשבבו מדרכיו ויהיה לכן אמר שאין מועיל בהם היסורין להיות כי הרשעים הם חשוכים והיה במחשך מעשיהם כלומר אינם מאמינים בהשגחתו יתעלה וכמו שאמר ספיה דקרא ויאמרו מי רואינו ומי יודיענו ומיחסיס הכל למקרה והזדמן או למערכת השמים אם כן מה יועיל בהם היסורין לכן נפרע מהם הקב"ה במדרגת הלילה כלומר בהעדר ההחלטי בלילה שהיא נעדרת האור אבל הגדיקים אפילו בשעה שהקב"ה מראה להם פנים זועפים ומביא עליהם יסורין הקב"ה זורח עליהם שהיסורין ממרקיין עונותיהם וחוזרין בתשובה וחזקים לאור האור החיים מלד שאמונת ההשגחה חקוקה בלבם ומאמינים שהכל בא מסודר מאתו ית'. וזהו שאמר הכתוב החשך יכסה ארץ וערפל לאומים כמו שכתבתי אבל עליך אפי' בזמן שמוביא עליך החשך או איזו לרה היא זריחה אלך וזהו עליך יזרח ה' והטעם לפי שכבודו עליך יראה רואה לומר שכל עם ובכל רגע נראה כבודו עליך ואתה מאמין שמלא כל הארץ כבודו ואין מקום פנוי וריק מהשגחתו ית'. וזהו מה שנראה לע"ד ואמר לי לבי העזר ילחק בכ"כ שמואל אדרבי זלה"ה :

בילקוט בפרשת חקת החזרה דף רמ"א ע"ד עוג הוא אליעזר ופרשות רגליו ארבעים מיל ואברהם היה עומנו בכף ידו פעם אחת גער בו ומיראתו

נשל שינו ממנו ונטלו אברהם ועשאו מטת שן והיה ישן שם וי"א כסא עשאו וישב בו כל ימי חייו נחת לאברהם כמרדוד והלך עוג וכנה ששים עיירות הקטן שבהם היה גבהו ששים מיל שנא' ששים עיר כל חבל ארגוב. ומה היתה אכילתו אלף שורים וכן מכל חיה ושחייתו אלף וטיפת זריעתו ל' וליטרא. המאמר הזה בא אלי שאלהו מארץ רחוקה שהוא קשה להולמו ולידע מה כונתו ואני בעניי עיינתי עליו בקולר דעתי וג"ל שכונתו היא לתת קושיא שהקשו חז"ל בגדה פרק האשה על פסוק ויאמר ה' אל משה אל תירא אותו מכדי סיחון ועוג אחי הוו. דאמר מר סיחון ועוג בני שמחזיזי ואחיה הוו מאי שגא דמסיחון לא מסתפיזי ומעוג קא מסתפיזי אמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יוחאי מהשוכותו של אותו לדיק אשה יודע מה בלבו אמר שמא תעמוד לו זכות אברהם אבינו דכתיב ויבא הפליט ויגד לאברהם העברי ואמר רבי יוחנן זה עוג שפלט מדור המבול וזה המאמר הנזכר הביאו הילקוט על פסוק הנזכר ובא לתתן למה נתיירא משה ממנו ותיירך לפי שהיה רואה בו שתי גבורות. גבורת גופו וגדלו וכתו ועולם ידו כמו שאמרו ז"ל ברבה פרשת הדברים תלה משה את עיניו וראה את עוג וישב על החומה ורגליו מגיעות לארץ וכו' עוד שם אמר ר' יוחנן אורך רגליו היו שמנה עשר אמות ואותה שעה נתיירא משה וכו' עוד שם עוג היה חולש הר וזורק על ישראל כו' הרי שהיה גבור בגופו וגם היה לו גבורה מלד זכותו ומעשיו וכמו שאמרו ז"ל ברבה פרשת חקת משה נתיירא ממנו אמר אני בן ק"כ שנה וזה יתר מחמש מאות אלולי שהיה לו זכות לא היה כל השנים האלו וכו'. הרי שאמרו ז"ל שהיה משה רואה לו זכות והמאמר הזה בא לפרש שתי גבורות אלו שהיו לו שלכך נתיירא משה אם לגבורת הזכות שהוא העקר ולכך נקטיה ברישא אמר עוג הוא אליעזר ששימש לאברהם אבינו וגדולה שימושה יותר מלמודה וגם גמל חסד עם ילחק כמו שאמרו ז"ל בילקוט פ' חיי שרה אמר אברהם ליחחק העבד הזה חשוד על כל עבירות שצוורה וכו' הביא הנערה האוהלה והוליד בתוליה באלבע אם טהורה היא בבתוליה הרי ראוייה לך וכך עשה והראה אותן לאברהם ואחר כך לקחה לאשה ובשביל שגמל אליעזר חסד ליחחק הולידו לחירות ונתן לו הקב"ה שכרו בעולם הזה והעמידו למלך והוא עוג מלך הבשן. ופרשות רגליו ארבעים מיל כאן רמז שניהם כאחד גבורת גופו וזכותו ורומז למה שאמרו חז"ל על פסוק ויבא הפליט ויגד לאברהם העברי וגו'. וגם ברבה פרשת אלה הדברים אמר

פסיקתא רבתי והיה מספר בני ישראל כחול הים וגו' מהו הדבר משהוא נותן קלבה והיה מספר בני ישראל חוזר ואומר אשר לא ימד ולא יספר אלא שהראה הקב"ה להושע כשם שהראה לאברהם הבט נא השמימה וספור הככבים אם תוכל לספור אותם להודיעך שהראה אותם במספר וחזר והראה לו שלא במספר מתחלה הראה לו מזל אחד ואחר כך הראה לו שנים ואחר כך שלשה ואחר כך שנים עשר ואח"כ שבעים ואחר כך מזלות שאין מספר וכך הראה להושע. ולפע"ד יובן הפסוק הזה עם מה שאז"ל בספר היסוד פרשת פקודי דף רכ"ח וז"ל מהו כחול הים תרין גוויין אינון הכא כחול הים בנין דימא כד סלקין גלוי בזעפא ורונזא ואינון גלין סלקאין לשטפא עלמא כד מטאן וחמאן חולא דימא מיד תבין ואחברו ותיבין לאחורא ואשהבכי ולא יכלין לשלטא ולשטפא עלמא כנוונא דא ישראל אינון חולא דימא וכד אינון גלי ימא מארי דרונזא מארי דדינין קשין בעאן לשלטא ולשטפא עלמא חמאן להו לישראל דאינון מתקשרין בקודשא בריך הוא ותיבין ואחברו קמייבו ולא יכלין לשלטא בעלמא. גוונא אחרא בנין דחולא דימא לית ליה חושבנא אף ישראל לית להו חושבנא אשר לא ימד ולא יספר: ועם הקדמה זו לפע"ד בא הבחוב הזה לומר מה שפרשתי בפרשת האינון על פסוק בהנחל עליון גוים כלומר שאפילו בזמן שישראל עומדים בגלות הקב"ה משגיח עליהם להטיב אותם. והוא אומרו בהנחל עליון גוים כלומר כשהקב"ה שהוא עליון הנחיל לגוים ונתן להם נחלה ואומתו נתן להם נחלה בהפרידו בני אדם כשהפריד ופיזר לישראל שנקראו בני אדם כמו שאז"ל אדם אדם אדם קרויים אדם אז אפילו בזמן ההוא יצא בגלות עמים כלומר נותן הקב"ה התייבות וקיום והעמדה לגבולות העמים מסבת מתי מספר בני ישראל העומדים עם בחוך העמים ההם והוא על דרך שאמרו ז"ל על פסוק ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתי ולא געלתים כלומר לאויביהם הנזכר. לבלתי בשביל ישראל שנקראו כלה אף כאן והיה מספר בני ישראל כחול הים כלומר אפילו מתי מספר מבני ישראל הם כחול שמימיים על עלמא ממארי דינין דבעאן לשלטא ולשטפא עלמא. ועוד יהיה להם אפילו בהיותם בגלות שלא ימד ולא יספר כמו במלכים שפרו ורבו וכן אמרו חז"ל בפרק חלק על פסוק וענתה שמה כימי נעוריה וכיום עלותה מארץ מלכים מה יליאתם ממלכים בשנים רבוא כן לימות המשיח בשנים רבוא. וכיון שהיה להם שתי

אמר לו הקב"ה אי רשע כך אמרת חייך שאני נותן לך שגר רגליך ומאריך לך שנים וכו'. וזה שיון כאן בשכר פסיעותיו ופרסותיו היה גדול ואולי לזה כיונו חז"ל במאמר שכתבתי לעיל שאמרו אורך רגליו היו י"ח אמות כלומר שזכות הפסיעות שעשה ברגליו היה ח"י כל השנים שחיה ודברו חז"ל ברמז זה להיות שנים כן היה גדול האברים: ואברהם היה עומט בכף ידו בא לומר שאע"פ שהיה גבור וכל כונתו ומאוייו מתחלה היה להרוג את אברהם כמו שאמרו ז"ל על פסוק ויבא הפליט וגם ברבה פרשת דברים אמר בלבו הריני מבשר אותו והגדוד הורגו וטעם אני את שרה אשמו. עוד שם ויעש אברהם משתה גדול שכל גדולים היו שם אף עוג היה שם אמרו לו לא כך היית אומר אברהם פרדה עקרה הוא ואינו מוליד כיון שראה את יצחק אמר מה הוא זה אין זה כלום באמצעי אני הורגו הרי שהיה עיני עליהם לרעה מ"מ זכותו של אברהם ולדקותיו שהיה עושה בידו ובכפו כמו שנאמר כי ידעתיו למען אשר ילוד את בני ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות לזקק ומשפט היא שעמדה לו שלא נפל בידו והוא שאמר טומנו וכובשו בזכות כף ידו. פעם אחת גער בו וכו'. הכונה לומר מה שאמרו ז"ל ברבה על פסוק אולי לא תאבה האשה וגו' שכונתו היה לומר אולי אתן לו את בתי אמר לו אתה ארור ובני ברוך ואין ארור מתדבק עם ברוך. וזו היא הגערה שגער בו ושיבד שיניו ומתלשטיו שהיה מדבר בהם ומשם עשה אברהם מיטת שן שהיתה מיטתו שלימה שלא נתערב בארור או עשה כסא כלומר זהו כבודו כסא כבוד שאין בו תערובת ארור ומי נתנו לאברהם נמרוד שאפילו נמרוד שהשליכו לאברהם לכבשן האש אחר שהכיר גדולתו שניגול מן האש נתן לו בנו לעבד שכן אמרו ז"ל בילקוט פרשת חיי שרה אליעזר בן נמרוד. והלך עוג ובנה ששים עיירות שכל זה נתן לו הקב"ה לשכרו כמו שכתבתי שכל זה מורה שהיה לו זכות ולכך היה משה מתיירא. וגם היה גבור מלך גופו שהיתה אכילתו אלף שורים ושתייתו אלף וטיפת זריעתו ל"ו ליטרא הוליא זה ממה דכתיב הנה ערשו ערש ברזל חשע אמות ארכה וד' אמות רחבה באמת איש כי בהכאת הרוחב עם האורך הו' ל"ו כי ארבע פעמים ט' הו' ל"ו. ולשון באמת איש דרשוהו בלשון חכמים שאבר האדם נקרא אמה. וכמו שאמרו ז"ל בגדה פרק כל היד בין גשו בין אינו גשו לא יושט ידו לאמה כלל וכיון שהיה לו גבורת גופו וגבורת זכותו לכך נתיירא זהו מה שגראה לפע"ד ואמר לי לבי ילחק בכ"ר שמואל ארזבי זלה"ה:

הדין פייטנא כד הוה עביר אלפצטין וימנין חסל לה וימנין מחסיר לה אבל שלמה כד הוה עביר אלפצטין היה מותר לה חמשה אטון דרא הוא דכתיב ויהי שירו חמשה ואלף. כוונת המאמר בא לומר ששלמה המלך לא לבד השיג החכמה שאפשר שכל האנושי להשיגה אלא אפי' מה שאין באפשרות השכל האנושי להשיגה הוא השיגה ברוח הקדש ודרך נבואה וזהו שרמז באומרו הדין פייטנא ר"ל כל החכמים המדברים בדברי חכמה אין להם פה לדבר כי אם האל"ף ב"ת רוגה לומר מה שאפשר בשכל האנושי להשיג כי כל החכמה ההיא רמוזה באותיות האל"ף ב"ת כי אין לאדם מולא או תנועה או הרגש אחר כי אם התנועות היוצאות מאותיות האל"ף ב"ת ובאותם התנועות מדבר האדם כל מילי דאפשר לו להשיג בשכל האנושי. אבל שלמה המלך נוסף על זה שהיה לו רוח נבואה וזהו שרמז חמשה אטון והם מנפ"ך ולזה סדרוס חז"ל בזה הסדר ואמרו מנפ"ך לופים אמרוס ולא סדרוס בחדר שהם באל"ף ב"ת כמנפ"ך לרמזו למה שכתבתי שרמז נבואה כי הנביא נקרא לופה וזהו שאמר בעל המאמר ששלמה הוסיף חמשה אטון כלומר שדבר ברוח הקדש ונבואה שלזה רומזות החמשה אותיות הנוספות ואמרו חז"ל באלו האותיות מ"ס מאמר פתוח מאמר סתום גו"ן נון כפוף נון פשוט וכו'. והכוונה לומר שהאדם כדי שיהיה ראוי לנבואה לריך שיהיה נאמן ולדיק ולזה רמזו הנו"ן והלד"ק והשכר לזה הוא שמגלין לו רזי תורה כמו שאמר התנא ומגלין לו רזי תורה ולזה רמזו חז"ל באומרם מ"ס מאמר פתוח מאמר סתום כלומר שהמאמר הסתום והנסתר מעיני כל חי יהיה לו פתוח ונגלה. ועוד שיהיה לו פה לדבר לעתיד לבא כמו שנאמר ולך אתן פתחון פה בתוכם ולזה רמזו אות הפ"ה הנוספת. ועוד יהיה לו כתר ולזה רמזו אות ה"ך הנוספת וכמו שאחז"ל לדיקים יושבים ועטרתיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה וזהו מה שפירש הרב הגדול מרי ורבי זל"ה: **מאמר** בילקוט דף ק"ו ע"א תלים מזמור מ"ח כשמך אלהים כן תהלתך וגו' מלך בשר ודם נכנס למדינה והם מקלסין אותו שהוא גבור ואינו אלא ח"ש שהוא נאה ואינו אלא כעור שהוא רחמן ואינו אלא אכזר. אבל הקב"ה הוא יותר מקילוסו מקלסין אותו שהוא גבור והוא גבור שנאמר האל הגדול הגבור מקלסין אותו שהוא נאה והוא נאה שנאמר דודי נח ואדום שהוא רחום והוא רחום שנאמר כי אל רחום ה' אלהיך הוי כשמך אלהים כן תהלתך. יש לדקדק בלשון המאמר מהו אומרו

שתי מדרגות אלו אפילו בהיותם בגלות ימשך מזה שבמקום ממנו אשר יאמר להם לא עמי אתם שהרי הגלם מעל אדמתם יאמר להם שמ"מ הם בני אל חי כיון שהשגחתו עליהם לעבד הפורענות בשבילים שנמשלו לחול וגם שפרין ורבינן על הארץ. וזהו מה שנראה לע"ד ילחק בכ"ר שמואל אדרבי זל"ה:

מאמר במסכת חגיגה פר"ק ר' יוחנן כי מטי להאי קרא בני הן בקדושי לא יאמין במאן יאמין יומא חד הוה קא חזיל באורחא חזייה להבוא גברא דהוה מניקט תלמי שביק הנך דמטו ושקיל הנך דלא מטו אמר ליה לאו הני מעלין טפי אמר ליה הני לאורחא בעינא להו הני נטרין והני לא נטרין אמר היינו דכתיב הן בקדושי לא יאמין ופירש רש"י דמטו נחבשלו. הני נטרין אותן שלא ביטלו כל לרצון אין ממהרות לירקב היינו דכתיב וכו' העובות ירא פן ירקבו כך הבחורים הלדיקים נאחזים למיתה פן יחטאו ע"כ וקשה שהמשל הוא הפך הנמשל שהרי התאנים המבושלין לא ליקטין ולכן הבחורים הלדיקים שהם כבר מבושלים לא היה לו ללקטן ולהמיתן כי הלקיטה היא המיתה. לכן נראה לע"ד שכאן רמז לומר שעקר שרשו של אדם ונלך מטעו הוא למעלה בעולם העליון עולם הנשמות כי משם חוצב וכן כתב הרב רבי מאיר עראמה ז"ל על פסוק היגאה גומא בלא ביאה וגו'. וז"ל פלגי מים חיים למעלה ביד ה' שמה עקר שרשי הלדיקים ונלך מטעיהם נאחזים ומהמים החיים ההם שותים ומסתפקים כי כן ראשו של אדם שהוא העקר פונה למעלה למקום חיותו וכיון שכן נמלא שאחר שהלדיק הגיע לתכליתו ונחבשל כל לרכו הנחתו בעולם הזה היא היא עקירתו ולקיטתו מעקר שרשו כי אין מקומו בעולם הזה כי אם במקום עליון ופעיירתו מן העולם הזה היא נטיעתו בעקר שרשו שתשוב הנשמה למקום שחוצבה משם למקומה הראשון ולכן הבחורים הלדיקים נאחזים למיתה כי בזה מניחין אותם נאחזין בעקר שרשם ולא חזלי באורחא שהוא הע"ז שמה יתליעו ויבאו לירי חטא אבל האדם שצדיק לא נחבשל כל לרכו עוקרין אותו ממקומו העליון ובא לעולם הזה רוגה לומר מניחין אותו בחיי העולם הזה שהוא דרך שהאדם הולך בו ואפשר שיתבשל באמלעות פשולותיו ולא יתליע והוא קרוב לשכר ורחוק מההפסד כי עדיין לא נחבשל. וזהו מה שנראה לע"ד הלעיר ילחק בכ"ר שמואל אדרבי זל"ה:

בחמשי מגילות לרבות בקבלת דף ס"ט ע"ג ונחתיו אח לבי לדרוש ולתור בחכמה לתור ולהוסיף

עלמיתך אלא שמך ותהלתך הכל אחד אם כן בודאי שהוא יותר מקילוסו. וזה מה שפירש הרב הגדול מרי רבי זל"ה :

מזמור פר

רמנצח על הגיתית לבני קרח מזמור מה ידידות משכנותיך ה' לבאות כוונת זה המזמור להיות מקישר על ענין אחד מתחלה ועד סוף. נראה לע"ד שבא לומר גודל ומעלת בית המקדש עד שבאמלעותו היה משיג האדם שלמותו הן שלמות ראשון הן שלמות אחרון עד שמגיע לתכליתו שהוא הדבקות האלהי ואמר שאין זו לבד בהיות בית המקדש קיים אלא אף בהיותו חרב יש כח באדם על זה להיות כי האדם בעלמו הוא ההיכל והדביר וכמו שאמרו על פסוק היכל ה' היכל ה' היכל ה' המה כי האדם הוא ההיכל האמיתי של הקב"ה בקרבן קדוש ועם כל זה הוא מתפלל להקב"ה בהיותו בגלות שיבנה בית המקדש מלד רבחינה שאמר לבסוף ואמר מה ידידות משכנותיך כי הדבר הנמשך ממנו שלמות נקרא יריד והוא אהוב וחשוק ולכן בית המקדש נקרא יריד ואמרו חז"ל שגם מי שבנהו נקרא יריד שנאמר לבימיני אמר יריד ה' וגו' וכמו שפ' הרב רבי יואל שועב ז"ל ע"פ ואמר משכן רמז למקום לפני לפני ששם היה משכן מיוחד להקב"ה על הארון כמו שנאמר ודברתי איתך מעל הכפורת מבין שני הכרובים ואמר ה' לבאות לומר שאע"פ שמיחס להקב"ה משכן ולפוס ריהטא גנאי הוא לו ליחס לו מקום זולת מקום כי מלא כל הארץ כבודו לכן אמר כי מאמין הוא ויודע שה' לבאות שהוא אדון על כל לבאות השמים אלא שהוא מחל על כבודו והשרה שכינתו ונמלמה במקום ההוא ולכן נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות ה' כמו שפ' המפרש שרמז לעזרה ששם היה מעמד ישראל לא בהיכל. והטעם לפי ששם הייתי משיג השלמות האחרון והוא אומרו לבי ובשרי ירגנו אל אל חי כי בראותי הנסים וההשגחה הדבקה במקום ההוא וגלוי שכינה הייתי מכיר להקב"ה ובאתי לכלל ידיעה להללו ולשבחו וגם אני חושק המקום ההוא לפי שבאמלעותו הייתי משיג השלמות הראשון והוא לרכי העולם הזה ועויו וביראות הגוף ולזה אמר גם לפור מלאה בית וגו' כלומר אפי' העופות משתדלות למצב בית וקן להעמיד ולקיים אפרוחיה גם אני נכספתי את מזבחותיך ולכן

אומרו ואינו אלא דלא הוה ליה למימר אלא מקלסין אותו שהוא גבור והוא חלש וכו' ועוד שאמר שהקב"ה הוא יותר מקלסו ואין מביא ראיה ליתרון שיש לו על קילוסו והתירון לזה הוא שהיא הקדמה ידועה בין החכמים שאין לתאר שום תואר להקב"ה וזה מכמה טעמים לפי ששאלני אומר פלוגי חכם אני מקלסו בבחינה מה ומלד אחר איני מקלסו לפי שתאר חכם מורה על שקנה חכמה שהיתה בתחלה נעדרת ממנו שהחכמה מקרה בו ואינה עלם בו אבל הקב"ה הוא ראשית ומקור הכל ואין שום דבר נוסף על עלמותו יתעלה כי חכמתו ומהותו הכל אחד. ועוד כי מי יודע כוונת פועלותיו יתעלה עד שנוכל לכוונת לו שום כנוי ותאר על פעולותיו וגם שהקב"ה אין סוף וקץ לגדולתו וליכחותו שהוא היכול הכלית בעל הכלית ואין נשים לו תאר וגדר לשום פעולה שיעשה וזהו שאמר הכתוב נורא תהלות עושה פלא כלומר דבר נורא הוא לתת תהלות להקב"ה כשעושה איזה פלא לפי שאין אדם יודע גדר פעולותיו עד שיוכל להללו עליהם. וזהו שאמר המאמר מקלסין אותו שהוא גבור ואינו אלא חלש לפי שתאר גבור הוא דבר נוסף באדם שהוא מקרה בו ולכן הוא חייב שהיה זמן מה שלא היה גבור ולרמוז לזה אמר ואינו אלא בלשון שגילה שודאי לא היה גבור קודם אבל הקב"ה הוא יותר לפי שאין תאר בו נוסף על עלמותו אלא הכל אחד ולכן סמך האל הגדול הגבור מה האלהות בעלם מעיני כל חי כך הגבורה גם מקלסין אותו שהוא נאה והוא נאה ובהיותו נאה הוא יותר ממה שאנו יכולין לקלסו לפי שקלרה לשוננו ושכלנו להשיגו ותאר נאה אינו נוסף על עלמותו נמלא שהוא יותר מקילוסו והביא פסוק דודי לח ואדום שהוא תשובה לשאלת מהו כמו שנאמר. מה דורך מדוד היפה בנשים והוא ידוע שתשובת שאלה איזה הוא הוא בדבר מקרי כמו איזה ראובן סופר או בנאי או אומן או ספר שהוא מקרה אלל ראובן אבל תשובת שאלה מהו אינו אלא בדבר עזמי כמו מהו אדם חי מדבר שזהו גדר עלמות האדם וכיון שתשובת דודי לח ואדום היא לשאלות מהו נראה ודאי שהוא עלמות הנחות בו יתעלה ג"כ הוא יותר מקלסו : וגם מקלסין שהוא רחום והוא יותר שנאמר כי אל רחום דומיא דשם אל יתעלה וזהו שאמר המשורר כשמך אלהים כן תהלתך כלומר כמו ששמך מורה על עלמותך כי השם מורה על עלם הדבר ומהותו וכמו ששמך נעלם תכלית ההעלם ואין שום אדם יכול להשיגו להיותו מורה על עלמותך כן הוא תהלתך דבר עלמותיך כך ואינו דבר נוסף על

זכר כאן המזבח ולא משכן ולא חצר כדלעיל. להיות כי עבודת המזבח מהקרבנות וההקטרות היו מזילים ומגינים על האדם מכל הרעות המתרגשות לבא הן מזל המערכה הן מזל המלחמה והאויבים הבאים מחוץ הן מזל ההשגחה ולשלשה אלה רמוז באומרו ה' לבאות מלכי ואלהי כמו שפירש הרב הנזכר עיין שם כי ודאי הקרבן היה מכפר עון האיש ונימול ממקרי הזמן וגם באמלעות הקטורת היה נודע השובע הבא לעולם כמו שאחז"ל בשעמוד הקטורת היה עולה ישר שבע בכל העולם ואם היה נוטה לימין או לשמאל ללד שהיה טעה שם היה השובע. הרי שבאמלעות בית המקדש הייתי שלם בין בשלמות ראשון בין בשלמות אחרון ולא זו לבד אלא שמתוך כך זכיתי לחיי העולם הבא וזהו אומרו אשרי יושבי ביתך שזכו לכל מה שכחתי ולא זה לבד אלא שעוד יהללך לעתיד לבא שעתיד הקב"ה בזכותם להחיותם ויהללוהו וכן אמרו חז"ל סנהדרין פרק קמא אמר רבי יהושע בן לוי מנין לתחיית המתים מן התורה הללך לא נאמר אלא יהללך כל האומר שירה בעולם הזה וזכה ואומר להעולם הבא: אשרי אדם עוז לו כך וגו' בא לומר שכל השלמות הנזכר אינו תלוי לבד להיות בית המקדש קיים כי אפי' בהיותו חרב וישראל עומדים בגלות יכול האדם להשיג האושר ההוא וזהו אשרי אדם כמה שהוא אדם לבד שעוז לו כך כלומר שעוסק בחורה לשמה לא לכוונה שניה כי אין עוז אלא תורה כמשא"ל שנאמר ה' עוז לעמו יתן כלומר שהתורה שלו היא כך ובשילך לשם שמים לא לשום כוונה אחרת וזהו מסילות בלבבם כמו שאחז"ל אלין דשילייא דאורייתא בלציהון. או יראה האדם שעוז לו כך כל המסילות והדרכים שהיו מביאין לאדם להשגת שלמותו בראותו בנין בהמ"ק אם מזל בניינו ותכונותו שהיה רמוז לשלשה שלמות לומר שהכל מעשה ידיו של הקב"ה שבראו לכבודו אם מזל ההשגחה הפרטית הנמלאת שם אם מזל הניסים הנמלאים שם בבית המקדש שכל אלו הם מסילות ודרכים להביא האדם להשגת השלמות כל אלו המסילות הם חזקים ומזיירים בלב האדם שעוז לו כך כי ההיכל האמיתי שהקב"ה יושב בקרבנו הוא לב האדם השלם באופן שיש לאל ידו להשיג השלמות האחרון מזל תורתו. וגם השלמות הראשון אמר עובדי בעמק הבכא וגו' אפי' בזמן שבית המקדש חרב וישראל עומדים בגלות באופן שהם עובדים ועומדים בעמק ובשפלות ואין עושים לא קרבן ולא אשם לכפר על עונותיהם מ"מ באמלעות הבכא כלומר הבכי ושפיכות נפשם לפני השם ישייתוהו כמו

מעין נובע ועושים שם ברכות יעשה הקב"ה שהוא המורה כמו שנאמר והיו עיניך רואות את מוריד מלד שמהפלים וזוכים לפניו נכמרו רחמיו עליהם עד שעושים שיהיה הקב"ה כמעין נובע ומשפיע עליהם ברכות עד בלי די. וקאמר הבכא לרמוז דאע"ג שבית המקדש חרב וכתיב סבות בענן לך מעבור תפלה מ"מ אע"פ ששערי תפלה נגעלו שערי דמעה לא נגעלו הרי שהאדם לבד הוא כמו המקדש כי תפלות כנגד קרבנות תקנוס ויש להם יתרון כי הקרבן מכפר על השוגג והתפלה על השוגג ועל המזיד כי תשובה ומעשים טובים כחרים לפני הפורענות וכמו שאמרו חז"ל עשה לך דקה ומשפט נבחר לה' מזבח כזבח לא נאמר אלא מזבח זבח מכפר על השוגג ולדקה ומשפט על השוגג ועל המזיד. וגם זוכה לחיי העולם הבא וזהו ילכו מחיל אל חיל יראה וגו' ויוזן עם מה שאחז"ל אמר מר בר רב אשי היולא מבית הכנסת ונכנס לבית המדרש וזכה להקביל פני שכינה שנאמר ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בזיון כלומר יראה לעתיד לבא על דרך שאמרנו עוד יהללך סלה. הרי שכל ההשגחה שמשיג האדם בזמן שבית המקדש קיים יכול להשיג אף בהיותו חרב וכיון שכן מהו החשק הגדול שאמר נכספה וגם כלתה נפשי וגו' לזה אמר ה' אלהים לבאות שמעה תפילתי ולא לבד שמיעה אלא האזינה ותכיון לדברי להיות שאתה אלהי יעקב העונה לו בעת צרתו כמו שנאמר יעקב ה' בעת צרה ישגבך שם אלהי יעקב וזה שעם היות אמת שהאדם יכול להשיג שלמותו מ"מ מגיניו ראה אלהים והוא כמו חתן להם מגינת לב כלומר ראה דאגת לבנו על שהחריבו נוינו ושםם לו מקדשנו. וגם הבט פני משיחך כלומר שפלות מלכנו שהיה משיח השם כי אין אומרים הבט אלא מלמעלה למטה ולדבר העומד בשפלה וכיון שיש לנו שני אלה הדברים אין לנו הכנה לקבל שלמות ולכן טוב יום בחלוד בהיות בית המקדש בנוי מאלף יום במקום אחר ולכן בחרתי הסתופף בבית אלהי מדור באהלי רשע כמו שפירש המפרש והטעם כי שמש ומגן ה' אלהים כלומר עם היות שהקב"ה משפיע מטובו וכמ"ש מעין ישייתוהו וגו' מה מועיל כיון שאין בי הכנה לקבל מתוך הדאגה כי אין הנבואה שורה אלא מתוך שמחה שהרי הקב"ה הוא כמו השמש עם המגן והמסך המבדיל וזה כי כשהשמש עולה על האופק ודאי שמאיר לעולם אבל אינו מאיר בכל המקומות בשוה כי בבית שיש בו חלונות מאיר הרבה ובבית הסגור נשאר באפלה כי האמת הוא כי חן וכבוד יתן ה' כלומר הן שלמות השכל

השכל הרמוז במלת הן ע"ד אלה חונן לאדם דעה הן שלמות הגוף הרמוז במלת כבוד הכל בא מאתו ית' אבל לא ימנע טוב להולכים בתמים ומכין עולמו לכך באופן שעל כל פנים לריך הכנה לקבל וכיון שאין בי הכנה בהיותי בגלות מחמת הדאגה ושאר מקרים זו היא הסבה שנכספה וגם כלתה נפשי לחלרות ה' וגו' וסיים המזמור ואמר ה' נבואות להיות ה' ארון כל נבואות השמים יש יכולת בידו לעשות כרצונו ולהוליצו מהגלות ולכן אמר אשרי אדם בועט כך כי בהיותו בועט מורה היותו מאמין מליאות השם ויכלתו והשגחתו ית' וכמו שכתב הרב בעל העקרים התקוה והתחלת הוא דבר הכרחי אל המאמין כדי שימשך אליו החסד הנמשך אל הבטחון ולכן אשריו שמורה בבטחונו היותו חזק וגאון באמונתו וזה מה שנראה לע"ד יתקן בכ"ר שמואל ארדבי ז"ל :

מזמור קו

הללויה הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו מי ימלא גבורות ה' וגו' הכוונה בזה לע"ד כי יודע היות כי האריכות בחילות הקב"ה הוא מנוגה וכמשאז"ל בההוא דנחית קמיה דר' חנינא אמר האל הגדול הגבור והנורא האדיר העוז וכו' אמר סיימתינהו לבלהו שבחיה דמרך וכו' והטעם לפי שכל איזה תואר שנחאר לו ית' אינו דבר נוסף על עצמותו אלא הכל הוא עצמות ומהות א' ומי ישיג מהותו כי אלו ידעתיו הייתי אצל אמר המסורר כי הדרך שאפשר להללו הוא בבחינת רבוי פעולותיו שעשה במעשה בראשית ע"ד שאמר הכתוב הללו את ה' מן השמים הללוהו במרומים וגו' הללוהו שמש וירח וגו' הללו את ה' מן הארץ וגו' כי ודאי פעולותיו שעשה במעשה בראשית מורים קצת מגדולתו יתעלה ולרמוז לזה אמר כאן הללויה כלומר הללו שם יה המורה על בריאת העולם כי בשתי אותיות אלו ברא העולם שנאמר כי ביה ה' נור עולמים לייר עולמים אמר עוד הודו לה' כי טוב וגו' לומר כי מלבד מליאות בריאת עולמות המורים גדולתו לריך שיבחין האדם שתי בחינות גדולות אחרות אחת שלא ברא הקב"ה אלו הנמצאות לשום צורך אלו כי הוא מסתפק בעצמותו לבדו בלי שום נמצא אבל ברא הנמצאים מהאפס המוחלט להיותו ית' מחוייב המליאות ואין אהבה אלא בדומי' לכן אהב ורצה להמליא מההעדר ההחלטי מליאות ונתן מליאות לנעדרי המליאות להדמות לו דמיון נה בשיתוף השם היותם

גזרה ונתרעם אברהם ואמר זכות בן בני מספיק לעשות עם ישראל תוספות טובה וזכותי אינו מספיק כי אם להעדר הרע והגזרה מישראל והקב"ה מפ"סו ואומר כחך גדול מכוח ידי השמאלי כבש תחת ימיך שאפי' בשעה שהקב"ה יושב על כסא דין והיו ישראל ראויים לעשות בהם דין וזכותו של אברהם עומד כנגדו ומהפך מידת הדין למידת רחמים וזהו שרמו באו' אני לימיך ושמאלי כבשה תחת ימיך וזכותך ומעשיך העובים וזהו שאני מתפללים בראש זכרנו בזכרון טוב מלפניך וכו' ואת העקידה שעקר את יצחק בנו על גבי המזבח וכבש רחמיו לעשות רלוך כן יכבשו רחמיו את כעסך וכו' גראה שבבית הכעס בשעת הכעס הוא חזק גדול וכן הוא אומר ויאמר אברהם ה' חזקי אז"ל אמלאך רחמים על בריוךך כלומר החזק שלי הוא שאני מהפך מידת הדין למדת רחמים וזהו מייחד לאברהם כמו שנאמר ברוך רחם תזכור הנלע"ד יצחק בכ"ר שמואל ארבי זלה"ה :

בדרש ה' מגלות לרבות באשורוש דף מ"ס ע"א אין אסתר מגדת מולדתה מלמד שחפשה שתיקה בעלמה כרחל וקנתה שחפשה פלך שתיקה וכו' הכוונה לע"ד כי אז"ל הקנאה והתאוה והכבוד מוליין את האדם מן העולם. ולכן אמר כי רחל היתה גדולה במיד' התאוה ראתה סבלותיה ביד אחותה ושותקת ואז"ל שמסרה לאחותה סימנים וכו' כנגד הקנאה אמר בנימן שהיה לו ליקח קנאה גדולה על מבירת אחיו לנקום נקמתו אפי' הכי שתק וכנגד הכבוד אמר שאל בן בנה ואת דבר המלוכה לא הגיד שהאדם רודף אחר הכבוד מ"מ לא הגיד :

ובאמר אסתר קיס דברי הפורים האלה ונכתב בספר זה הפסוק ויבן לע"ד עם מה שאז"ל פר"ק דמגילה שלחה להם אסתר לחכמים כתובי לדורות שלחו לה הלא כתבתי לך שלישים שלישים ולא רביעיים עד שמלאו מקרא כתוב בתורה כתוב זאת וזכרון בספר כתוב זאת מה שכתוב כאן ובמשנה תורה וזכרון מה שכתוב בנביאים בספר מה שכתוב במגילה וזהו שאמר הפסוק ומאמר אסתר קיס דברי ועניני ימי הפורים מליאותם אבל אם נכתב הוא בשביל מלת בספר שנמצא מיותר בפסוק התורה באומרו כתוב זאת וזכרון בספר נאם יצחק בכ"ר שמואל ארבי זלה"ה :

אל גנת אגוז ירדתי לראות באבי הנחל לראות הפרחה הגפן וגו' קשה לעניות דעתי שכתב לראות סני שהיה לו לומר לראות באבי הנחל הפרחה הגפן. ונראה לעניות

אל כי אם בשיתוף לחיבה אחרת כמו וידבר ה' אל משה וכמו את ה' האמרת היום וגו' ולהיות שרומז כאן לנכים שאין האדם מרגיש בהם לא מצביא שלא יוכל להללו שום שבח של הכנה וגזרה אלא אפי' מליאות שום מלה לא יאמר כיון שלא הרגיש בו ולא ידעו : כנגד השני אמר ישמיע כל תהלתו שאפי' שהכיר בנסו אינו יורד לעומקו וקלרה לשמו להשמיע הערך והאיכות הגדול שיש בו וכמו שאז"ל שהחלש אינו יכול לספר שבו של גבור ולכן כיון שאי' האדם ראוי להלל להשם העקר הוא המעשה ולקיים מה שיהי הקב"ה וזהו אומרו אשרי שומרי משפט שיהי מה שעושה לזקה בכל עת והוא רומז להקב"ה שעושה לזקה עם העולם בכל עת בהעמידו ובהתמידו וכמו שכתבתי כל"ח כי זהו מה שרולה השם וכמו שנאמר כי ה' אלהי משפט ולכן כתוב עושה לזקה בה"א ולא כתוב עושי ביו"ד לפי שרומז להקב"ה שעושה לזקה בכל עת וזהו מה שנראה לע"ד יצחק בכ"ר שמואל ארבי זלה"ה :

בירקום מזמור ק"ד דף קכ"ד ע"ג נאם ה' לאדוני וגו' א"ר יודן בשם ר' אחא בר חנינא לעתיד משיב הקב"ה למלך המשיח לימינו ואברהם לשמאלו ופני אברהם מתכרכמות ואומר בן בני יושב לימין ואני לשמאל הקב"ה מפ"סו ואומר בן בךך על הימין שלי ואני לימיך הוי וענותך תרבי המאמר הזה אומר דורשני שהרי הקב"ה אין לו הדמות עד שנאמר בו ימין ושמאל ועוד מהו הפיוס שפיים הקב"ה לאברהם באו' שהקב"ה יושב לימינו של אברהם מ"מ היה אברהם עומד לשמאלו של הקב"ה : ונראה לע"ד שהכוונה לומר שכשהקב"ה משפיע מטובו ועושה חסד עם ישראל מכנים הפועל ההוא לימין כמד"א ימינו פשוטה לקבל שבים וכשעושה דין או גזר ח"ו אינו גזרה עליהם מכנים הפועל ההוא לשמאל וכן אז"ל על פסוק ימיך ה' נאדרי בכח כשישראל עושים רעונו של מקום הן עושין שמאל ימין שנאמר ימיך ה' שני פעמים וכשאין עושין רעונו עושין ימין שמאל שנאמר ישיב אחר ימינו מפני איוב. ולכן אמר שלעתיד לבא בשביל מלך המשיח וזכותו יספיע הקב"ה מטיבו על ישראל וזהו שרמו באומרו שיושב לימינו של הקב"ה. ובזכות אברהם אע"פ שישראל אינם ראויים לגאולה והיה ראוי לעשות בהם דין מ"מ זכות אברהם מגין עליהם וכמו שאז"ל לא זכו בעתה וזהו זכות אברהם ולכן מסדרי הברכה תיקנו בזכרת אברהם ומציא גואל לבני בניהם למען שמו אע"פ שלא יהיו ראויים לכך וזהו שרמו באומר שיושב בשמאלו להגין עליהם שלא יעשה בהם דין או יגזיר אינו

נעשים עליהם אבל עכשיו כבר נלמנו ואיזה דבר שיטתו
 שלא כדת חייבים עונש ולכן לריך שיטתו תשובה ולכן
 אמר טוב וגו' ואמר ארבעה פעמים טובי כנגד ארבעה
 מיני עבירות אחת עבר על מצות עשה שהתשובה לבד
 מועיל שנית עבר על מצות לא תעשה שהתשובה תולה
 ויום הכפורים מכפר שלישי עבר על כריתות ומיתות
 בית דין שתשובה ויום הכפורים תולין וייסורין ממרקין
 רביעית חילול השם שהתשובה תולה ומיתה ממרקת וכו'
 אבל התשובה לריבה לבל ולכן אמר ארבעה פעמים טובי
 עוד אמר סבה שנית מה שהקב"ה מבקש מהם זכות לפי
 שהם עתידים להשיג מדרגה יותר עליונה ממה שהשיגו
 ביציאת מצרים ולכן לריך שיהיה בהם איזה זכות או הכנה
 לקבלה והיא כי ביציאת מצרים לא היו משיגים כבודו ית'
 ולכן היה הולך לפניו בעמוד ענן להיות להם מסך
 מדליל ביניהם לשכינה אבל לעתיד לבא כל אחד ואחד
 מורה עליו באלבצו וישיגוהו וזה שאמר טובי ונחזה כך
 עדיין נראה ונחזה דבר חדש כך שלא ראינוהו ביציאת
 מצרים ואם תאמר מה תחזו יותר בשלמות יותר ממה
 שראיתם השיב ואמר כמחולת המחנים ויובן עס מה שאחז"ל
 על זה הפסוק עתיד הקב"ה לעשות ראש חולה ללדיקים
 לעתיד לבא שנאמר שיתו לבכם לחילה לחולה כתיב ומראין
 לי באלבצו שנאמר כי זה אלהים אלהינו וגו' וכמו שפירש
 מרי ורבי זל"ה על פסוק והתהלכתי בחוככם ולא תגעל
 נפשי אתכם שהכוונה היא שישיגוהו ולא ימותו אלא יסיו
 קיימים בגוף ונפש וכן כתיב וכל בניך למודי ה' שישמעו
 קולו של הקדוש ברוך הוא ועס כל זה ורב שלום בניך
 ולא יהיה כמעמד הר סיני שפרחה נשמתם אלא יהיה
 שלום רב להם וה' יברך את עמו בשלום. וזה מה
 שנראה לע"ד באלו הפסוקים הנעיר יחזק בכ"ר שמואל
 אדרבי זל"ה :

לעניות דעתי שלראות ראשון הוא סבת הירידה ולראות
 שני הוא תכלית הירידה לימר למה ירד ויאמר בזה האופן
 אמר הקב"ה ירדתי אלל ישראל הגמגמלים לאנזו מכמה
 טעמים כמו שאז"ל וסבת ירדתי היתה לראות אבי
 ולחלומות הפירות שעושים בהם א"ה עכו"ם והתקנות
 והגזרות שגוזרים עליהם בכל עת ויחס לא"ה עכו"ם
 בלשון נחל כי הם כדמות נחל שוטף ומים שוטפים דכתיב
 הוי המון עמים רבים כהמון ימים יהמיון וכן אז"ל מים
 רבים לא יוכלו לכבות את האהבה אלו האומות עכו"ם
 וכו' באופן שסבת הירידה היתה גזירת האומות שכן מלינו
 בגלות מלרים בסגנון הזה ממך דכתיב בפרשת שמות
 ראה ראיתי את עמי עמי אשר במלרים ואת לעקתם
 שמעתי מפני נוגסיו וגו' מה כתיב בתריה וארד להלילו
 מיד מלרים וגו' ולאיזה תכלית ירדתי לראות הפרחה
 הגפן ר"ל אם היה בישראל איזה זכות לגאלם כמו שאז"ל
 בכמה מאמרים משיבין ישראל ואומרים לא ידעתי וגו'
 מתמיהין ואומרים מה היא הסבה עתה שהקב"ה מבקש
 להם זכות לגאלם יותר במלרים שהרי מלינו שבמלרים
 לא היה בהם שום זכות כי אם הרבה זיוף וטנוף כשאז"ל
 על גוי מקרב גוי ועס כל זה עלו למדרגה עליונה עד
 שעשה הקב"ה מהם מרכבתו בדגלים והשרה ביניהם
 ועליהם שכינתו ועתה מדוע אינו עושה כן אלא שאומר
 לראות הפרחה הגפן וגו' וזה שאמר לא ידעתי מה זכות
 היה לנפשי בהיותי במלרים ששמתני מרכבות עמי נדיב
 אז"ל עמי היה מהלך נדיב חי העולמים שהאמת הוא שלא
 היה בי זכות לזה כי אם ברחמיו ריחם עלינו ועתה
 מבקש סבה: טובי סיבי השלמות טובי טובי ונחזה כך
 וגו' משיבין לה לשאלתה ואומר שתי סבות האחת היא
 כי בהיותם במלרים לא היו מזוין עדיין על המלות ולכן
 אם היה בהם מעשים ופעולות מגומות לא היו מן הדין

שהולכה רות כלתה להיות מחזרת בגורנות לפרנסה. ומאחר דשייכי והקשו בהני תרי נאמר ג"כ שכמו שרות לא נמלא בה עון אשר חטאה מקודם להענישה על כך שחבא לידי עניות גדול כזה עד שהיתה הולכת יחפה וכמו שאמרו חז"ל על פסוק. ותלכנה בדרך לשב אל ארץ יהודה מלמד שהולכות יחפות וגופן נוגשות בארץ. אבל הסבה לזה היה שהקב"ה שידע נסתרות. ולו נהכנו עלילות ידע שמלכי ישראל עתידין לאת ממה שהרי אפילו בועז אמר לה כן ברוח הקדש וכמו שאז"ל.

ותרי משכורתך שלמה שלמה רמז לה שלמה יעמד ממך וכן אחז"ל עתידין בניך להיות מנהיגין של ישראל וכו' ולכן כדי להכינה ולהזמין שחבא לקבל עליה עול תורה עינה אותה בעוני גדול ויסורין שאלו היתה עשירה עומדת על תילה כבתחלה שהיתה בת עגלון כמו שאמרו חז"ל ודאי שלא היתה מקבלת עליה עול תורה. אבל סבת קבלתה עול תורה היתה העוני והיסורין שצאו עליה וכמו שאמרו חז"ל במאמר שכתבתי שמתוך המגילה הזאת למדנו שלא ניתנה תורה אלא על ידי יסורין ועוני וכל זה לחועלתה שזכתה לתורה לעלות לגדולה להיות בניה מנהיגין של ישראל. כך גלות ישראל במלכים ועניים לא היה בשביל עון אשר חטאו אלא כדי להכניס ולהזמין לקבל את התורה וכל זה לזכותם ולהעלותם לגדולה להיות מנהיגים של עולם שהנהיג העולם כלו תלוי בהם. וזהו שרמו המאמר באמרו מה ענין רות אלל עזרת ללמדך שלא ניתנה תורה אלא על ידי יסורין. כלומר כמו שמצינו ברות שלא קבלה התורה אלא מתוך עוני כך קבלה התורה הכוללת לכל ישראל הוכרח להיות מתוך עוני ולכן הקדים להם הקב"ה הגלות ההוא וזהו שרמו באומרו וכן הוא אומר חיתך ישבו בה וגו' ויובן עם הפסוק שלפניו שאמר גשם בדבות תניף אלהים וגו' שהכוונה לומר שכינה ודימה וייחס גלות מלכים לגשם לומר כי כמו שהגשם האדם מילר בו וכמו שאמרו חז"ל במסכת תעניות פ"ג:

אמר רבה בר שילא קשה יומא דמטרא כיומא דדינא אמר אחימיר אי לא דלריך לברייתא בעינן רחמי ומבעלין ליה. ופירש רש"י ז"ל שטורחין בני אדם ואינם יכולין ללאת ולבא. הרי שהגשם מלער את האדם ועם כל זה האדם שמח בו וסובלו בשביל התועלת שנמשך ממנו שמחה את העולם וכמו שאחז"ל בפרק הנו' גדול יום הגשמים מתחייית המתים דאלו תחייית המתים לדדיקים. ואלו גשמים בין לדדיקים בין לרשעים כן גלות מלכים היה כגשם שאע"פ שקבלו לער שמררו את חייהם בעצורה

באחז"ל מה ענין רות אצל עצרת שנקראת בעצרת בופן מתן תורה ללמדך שלא ניהנה תורה אלא על ידי יסורין ועוני וכן הוא אומר חיתך ישבו בה תכין במוכתך לעני אלהים. אמרה תורה לפני הקב"ה רבש"ע תן חלקי בשבט של עוני שאם עשירים עוסקים בי יהיו מתנאים. אבל כשהם עניים הם מתעסקים בי והם יורעים שהם רעבים ושפלים וכו'.

מאמר הזה מאמת ומקיים טעם גלות מלכים שכתבתי בפ' וארא דלא היה אלא כדי להכין את ישראל שיקבלו התורה ולא לעונש עון וגם ישראל במנהגם לקרואה בעזרת מעידים מגידים זה. וזו היא הסבה שנכתבה בתוך כתבי הקדש מלבד הטעם שנתנו חז"ל כמו שכתבתי להיות כי מתוך המגילה הזאת יתבאר טעם גלות מלכים כי לא עשה כן הקב"ה אלא לזכות את ישראל ולהכניס ולהזמין לקבל את התורה. ואין ליחס לו עול חס ושלוש שהענישם בלא עון. וכל זה מורה המגילה הזאת וזה שכמו שישאל דרך כלל סבת יליאתם מארץ ישראל לחולה לארץ לא היתה אלא על ידי רעב כמו שנאמר כי חזק הרעב בכל הארץ. וירא יעקב כי יש סכר במלכים וגו' אע"פ שבאותה שעה היה להם מה לאכול כמו שנאמר ויאמר יעקב לבניו למה תחראו וכמו שפירש רש"י ז"ל. גם במגילה הזאת סבת יליאתם חולה לארץ היתה מפני הרעב דכתיב ויהי רעב בארץ וילך איש מבית לחם וגו'. וכמו שאחז"ל והא תניא בשעת דבר כנס רגליך בשעת רעב פזר רגליך. ולמה נענש לפי שהפיל לבן של ישראל וכו' אלימלך מגדולי הדור ופרנסו הדור היה וכיון שצאו שני רעבון אמר ועכשו יהיו כל ישראל משובין בקופתן על פתחי. זה בא בקופתו וזה בא בכפיפו מה עשה עמד וזכר מפניהם הדא גרמו ליה וכו'. הרי שנסבת הרעב ילא עם היות שהיה לו די מחסורו:

וגם כמו שדרך כלל נשתלשל לישראל מתוך הירידה הזאת שצדור ועניות גדול. כמו שנאמר ראיתי את עני עמי אשר במלכים וגו'. גם במגילה הזאת אחר יליאתם מארץ ישראל נשתלשל להם עניות גדול. וכמו שאז"ל וימותו גם שניהם לאחר שירדו מנכסיהם. וגם על פסוק הזאת נעמי. אחז"ל לשעבר היתה מהלכת באיספקטיות שלה ועכשו מהלכת יחפה. לשעבר מתכסה בבגדי מלחין ופניה אדומות מתוך מאכל ומשחה. ועכשו מתכסה בבגדי כמרטוטין ופניה ירוקין מרעבון וכו'. עד

שלא כיחשה בחמותה ותוכיח את ישראל שמרדו בי וכו' באופן שהרעב היה בבת תקונם. וכן אחז"ל אמר הקב"ה בני הפכפכים הם הרבנים הם טרחנים הם. לבלותם אי אפשר להחליפם אי אפשר להחזירם למזרים אי אפשר מה לעשה להם אייסרם בייסורין וקונסן ברעבון וכו'. שהוא דמיון קרוב ליציאת מצרים. כימי עולם ושנים קדמוניות ששם הוכנו לקבל את התורה :

וידבר איש מבית לחם יהודה וגו' אחז"ל שלא היו מעבדין זה את זה מלרות עין שהיה בכלל בזמן שהאיש רוצה ואשה ובניה חכים רוצים או אפכא. הגזרה מסתלקת אבל בזמן שאין אחד מעבד על חבירו הגזרה חלה עליהם. ולכן נראה לע"ד שהשוון הכתוב והקישן באומרו הוא ואשתו ושני בניו כלומר שכולן היו שוין במדה הרעה הזאת מלרות עין ולא עיכב ההליכה אחד על חבירו: ושם האיש אלימלך וגו' ויבאו שדה מואב ויהיו שם. כלומר כיון שבת יציאתם מארץ ישראל היתה לרות עינים זאת היתה הכבדה שפיון שבאו לשדה מואב נההו שם ומלאו נחת רוח ליצורם לפי שמלא מין את מינו וכל עורב למינו ואדם בדומה לו שגם מואב הם לרי עין דכתיב על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים :

וימת אלימלך איש נעמי וגו'. יראה אף על פי שמת אלימלך ומן הדיון היה ראוי שיכירו עונם וישיבו מלרות עינים מכל מקום לא שבו בתשובה ותשאר הוא כמו שהיתה ובני בניה מסכימים עמה מצלי שנוי ממה שהיו עד עתה. או יראה בהקדמת שלש קושיות הא' דלימא קרא וימת אלימלך לחוד. דהא ידעינן שהוא איש נעמי כמו שנאמר ושם האיש אלימלך ושם אשתו נעמי עד שבשביל קשיא זו אחז"ל אין האיש מת אלא לאשתו. עוד יתור הכתוב באומרו ותשאר היא ושני בניה. פשיטא שאם הוא לבד מת שנשארו אשתו ובניו. עוד שאמרו חז"ל וימותו גם שניהם לאחר שירדו מנכסיהם דקשה שמת גם ראוי שירבה דומה בדומה והיה להם לומר דרבו גס רמו לאביהם שמתו הם כמו אביהם לכן נראה לע"ד שכבר כתבתי שבת ענשו היתה לרת עיט וכמו שאחז"ל אין אדם משייר יתומים אלא אם כן עינו לרה בממונו דכתיב ונוע ינועו בניו וגו' יען אשר לא זכר עשות חסד וכיון שכן ידוע הוא שלא היה עונם שיה אלא אלימלך שהיה עקר הבית יש לאל ידו למחות בלרות העין לגמרי ואחריו אשתו שגם היא לפעמים מכרתה את בעלה לעשות רנוה אבל הבנים לא היה להם כח כנגדם ולכן בא להם העונש כפי מדרגת עונם. אלימלך נתפש תחלה ומה

בעבודה קשה עם כל זה היה לתועלתם לתת חיות וקיום לעולם להיות הגלות הכנה לקבל התורה והוא שאמר גשם נדבות וגו' כלומר הגלות ההוא היא כגשם נדבות שהניף הקב"ה עליהם. ובאזיה אופן היה כגשם שנחלתך ונלאה כלומר שאע"פ שישראל הם נחלתך כמד"א והם עמך ונחלתך נלאה ונלעטרה בגלות. המה ההוא מכל מקום היה כגשם נדבות. ולהיות שנמשך מזה שאתה כוננתה והזמנתה לקבל את התורה. שלא קבלה אלא מתוך עוני וייסורין. והוא שפירש אח"כ חתך ישיבו בה כלומר ישראל בהיותם בגלות ההוא קראם חיה על דרך שאמרו חז"ל : **אמר** רב הונא אם משים אדם עלמו כחיה הזאת שדורסת ואוכלת ואמרי לה שמסרחת ואוכלת תלמודו מהקיים בידו ואם לאו אין תלמודו מתקיים בידו אם עושה כן אמר רבי נחמיה אמר ר' ינאי הקב"ה עושה לו סעודה שנאמר תכין בטובתך לעני אלהים. וזה שאמר ישראל שהיו מוסרסים בגלות ההוא כחיה בהיותם יושבים בגלות ההוא לא היה זה לרעתם אלא לפונתם. ומה היתה טובתם שהזמנת והכנת אותם לקבל תורתך שנקראת טובתך. דכתיב כי לקח טוב נתתי לכם וזה מושג באמצעות העוני. וזהו שרמו באומרו לעני אלהים שכשהאדם מענה גופו וממית עלמו מגלין לו רזי תורה. וזהו שאמר המאמר אם עושה כן הקב"ה עושה לו סעודה וכו' שהכוונה לומר שמסעידו ומאכילו סודות ורזי התורה. וכמו שאחז"ל על זאת התורה אדם כי ימות באוהל. הרי הוכחנו שגלות מצרים לא היה אלא להכניס לקבל את התורה. וגם הרעב הקודם לו היתה סבה רחוקה לזה. וגם במגלה הזאת היה הרעב סבה לקיים את התורה וזהו שאמר הכתוב :

ויהי כימי שפוט השופטים ויהי רעב בארץ ויובן עם מה שאחז"ל מדרש זה עלה בידנו מן הגולה כל מקום שנאמר ויהי כימי לרה. וכאן נאמר שני פעמים ויהי אחד לרעבון תורה. ואחד לרעבון לחם. הראשון רמו לרעבון תורה והוא שאמר ויהי כלומר לרה גדולה היתה לרעבון תורה. וראיה לזה שפוט השופטים ששפטו את שופטיהם. וכמו שאמרו חז"ל הדיין אומר לאדם טול קיסם מבין שיניך והוא אומר לו טול קורה מבין עיניך. הרי שלא היה בהם תורה ולתיקן זה ויהי רעב בארץ. כמו שהיה במצרים שעל ידי זה נתגלגלו הדברים וירדו למצרים וקבלו את התורה. אף כאן על ידי זה נתגלגלו הדברים וילאו חולה לארץ ובאתה רות להתגייר ועל ידי כך יחזרו ישראל בתשובה. כמו שאמרו חז"ל תבא רות

א"ר יצחק ד' מילין הלכה ערפה עס חמותה ועמדו ממנה ארבעה גבורים שנאמר זאת ארבעת אלה יולדו להרפה בגת. ויותר כבוד היה לכן להפער אלו מאלו בתוך ביתן ולא להיות הולכות יחפות פעם בחוץ וברחובות :

ונראה לע"ד שכוונת הפסוק לומר שעם כל אלו החרות הבאות על נעמי מית' בעלה ובתה והפסד נכסיה עם כל זה לא הכירה חטאה ולא חזרה מזרות עינה ולכן אמר הכתוב ותשאר האשה משני ילדיה ומאשה. כלומר האשה הנזכרת למעלה כאומרו הוא ואשהו ושני בניו ושם האיש אלימלך ושם אשתו נעמי וגו'. שהשני הכתוב לומר שלא היו מעבדין זה את זה מזרות עין שהיה בכלל כשאז"ל אותה האשה הנז' נשארה כמות שהיתה בלרות עינה. ממידה שני ילדיה ומאשה ולכן ותקם היא וכלותיה כלומר הסבה שתקם היא וכלותיה ותשכ משדה מואב לא היתה בשביל שהכירה חטאה ושבה בתשובה אלא בשביל ששמעה בשדה מואב כי פקד ה' את עמו לתת להם לחם. וכיון שלא הכירה חטאה זאת היתה הסבה שלא היתה כוונתה לשכך ממע למקום שילאת משם. כדי שלא תתבייש אלא כוונתה היתה ויהי מה התנועה לכוונת מה שממנו כלומר ללאת מן המקום שעמדה עס. להיות שאירע לה ובאה עליה במקום ההוא את כל החרות האלו. והיו שאמר ותלך מן המקום כל' כוונתה היתה ללאת מן המקום בסבת מה שהיתה ומה שאירע לה שמה. ולא היתה הכוונה והתנועה לכוונת מה שאליו אלא לאיזה מקום שיצא מן המקום יהודים. ולכן לא היתה מקפדת אם שתי כלותיה עמה. לפי שכוונתה היתה ללכת למקום שלא יכירוה :

ותרכנה בדרך וגו' כלומר כיון שהתחילו ללכת בדרך וראתה נעמי האהבה והדבקות שהיה לכלותיה עמה. שהיו הולכות יחפות כמו שאמרו חז"ל והיו סובלות כל אותן ימורין כדי שלא להניחה אז הכירה חטאה ע"ד שאמרו חז"ל תבא רות שהיא גיורת ולא יתשה בחמותה ותוכיח את ישראל שמרדו ב'. שהיא נתפרדה מ ישראל ומהקב"ה בלאתה חולה לדרך. וכמו שאמרו חז"ל ישראל הדר בחולה לדרך דומה כמי שאין לו אלוה וכיון שהכירה חטאה גזרה והסכימה בעלמה לשכך אל ארץ יהודה אל המקום אשר ילאת משם כמו שנאמר וילך איש מבית לחם יהודה וגו' לקבל עונש החטא שעשתה בלאתה משם. בדבשה שתקבל בחזרתה בעירום ובחוסר כל. ולפי זה יהיה מלת ותלך מושך עלמו ואחר עמו כלומר בתחלת כוונת היציאה. לא היתה אלא ממה שממנו

ומה ולה נשתלשל עונש גדול כי אין האיש מה אלא לאשתו ולכן אמר איש נעמי וכשאר בניה יתומים שהוא קצת עונש להם. אבל לא נחתיבו מיתה על זה כי אין כח בידם למחות אבל נחתיבו מיתה בשביל שגשאו נשים מואביות וכמו שאמרו ז"ל חני בשם רבי מאיר לא הטבילו ולא גיירו ולא הניחו הלכה להתחדש עמוני ולא עמונית. מואבי ולא מואבות. ולכן אז"ל וימותו גם שניהם לאחר שירדו מנכסיהם כי לא מחו אלא בעבור הנשואין שהיו בעצירה. ולכן פרע להם מדה כנגד מדה שלקו בממונם ובנופם כמו שנהנו בממון ובהנאת הגוף :

ותשאר האשה משני ילדיה ומאשה. יש לדקדק דפשיטא ולמה ליה לקרא למימר ותשאר האשה משני ילדיה וגו'. ועוד כפל הכתוב באומרו ותלך ותקם היא וכלותיה ותשכ משדה מואב. וחזר ואמר ותלך מן המקום אשר היתה שמה וכמדומה לי שזו היא הסבה שאז"ל וכי לא ילאת משם אלא היא והלא כמה חמרים וגמלים ילאו משם. ר' עזריה בשם רבי יהודה אמר כשהלדיק בעיר הוא הורה הוא זיוה הוא הדרה. ילא משם פנה זיוה פנה הורה פנה הדרה ודכותא וילך יעקב מבאר שבע וכי לא ילא משם אלא הוא והלא כמה חמרים כמה גמלים ילאו וכו' דקשה במאמר דמאי קושיא היא. והלא כמה חמרים וכו' וכי היה לו לפסוק להזכיר יציאת החמרים והגמלים אלא כונת הקושיא היא כמו שפירש ה"ר מרי ורבי ז"ל יתור הפסוק וזה שאמר שאמר הכתוב. וישמע יעקב אל אביו ואל אמו וילך פדנה ארס למה חזר הכתוב ואמר וילך יעקב שהוא יתור גמור. ולכן הקשה והלא כמה חמרים וכו' כלומר שסיפור יציאתו הוא יתור גמור כסיפור יציאת החמרים והגמלים אף כאן בנדון דידן סבת קושית חז"ל באומרים וכי לא ילאת משם אלא היא והלא כמה חמרים וכו' הכונה היא לומר שאמר שאמר ותקם היא וכלותיה ותשכ משדה מואב למה חזר ואמר ותלך מן המקום וגו'. ועוד מאי קאמר ותלכנה בדרך שהוא מיותר. שדי שיאמר ותלך מן המקום אשר היתה שמה ושתי כלותיה עמה לשכך אל ארץ יהודה וכמדומה לי שבעבור זה אמרו חז"ל א"ר יוחנן עברו על שורת התורה והלכו ביום טוב ד"א ותלכנה בדרך מלמד שהיו הולכות יחפות וגופן נוגעות בארץ ד"א עוסקות בהלכות גרים. ועוד למה המחיה נעמי לדבר עם כלותיה באמצע הדרך. ולמה לא הפלירה עמהן בהיותן בבית שהיה יותר כבוד. כי כל כבודה בת מלך פנימה ומליון שהלכה ערפה עם חמותה ארבעה מילין שכן אז"ל

שממנו זהו ותאל מן המקום אשר היתה שמה. ולכן שתי כליותיה עמה אצל לאחר שותלכנה בדרך הסכימה בדעתה שמהיה היליאה לשוב ממש אל ארץ יהודה. והיו כאלו אמר ותאל לשוב אל ארץ יהודה. וכיון שהסכימה בדעתה לשוב ממש למקום אשר ילאת ממש בקשה לדחות מעליה ולכן: ותאמר נעמי לשתי כליותיה לכנה שובנה אשה לבית אמה וגו' ויוכן עם מה שאז"ל מפני מה מחזרת אוחס. כדי שלא תחזי"ש בהן שכן מלינו כמה שווקים היו בירושלם ולא היו מתערבין אלו באלו שוק של מלכים שוק של נביאים ושל כהנים ושל לויים ושל ישראל והיו נכרין בלבושיהם ובשווקיהם מה שהיו אלו לובשים לא היו אלו לובשים. הרי שהיתה מתחיישת להוליך עמה שתי נכריות להיות הליכתה לירושלם ששם היה כל אחד מכיר את מקומו כמו שכתוב במאמר. אצל מתחלה שלא היתה כוונתה ללכת שם לא היתה חוששת. ותאמר נעמי לשתי כליותיה לכנה שובנה אשה לבית אמה יעש ה' עמכם חסד וגו'. ירלה חז"ל אמרו עם המתים שנטפלתם בתכריביהם ועמדי שויתרתם לי כתובתכם ולכן בירכתן מדה כנגד מדה זו לעומת זו. ולכן אמרה יעשה ה' עמכם חסד של אמת כאשר עשיתם עם המתים שנטפלתם בתכריביהם שהוא חסד של אמת. וכנגד מה שעשיתם עמדי שויתרתם לי כתובתכם באופן שגראה שכיון שאין לכן כל כך נדוניה לא יקפלו עליכן אנשים לכן אני מתחננת לאל שיתן ה' לכן ברכתו ומלאן מטוה אשה בית אישה. שתמלאו אנשים הגונים ועשירים: או ירלה כמו שפירש הרב מורי ורבי ז"ל שלא היתה כונת נעמי לזכרן כי לא היתה עומדת בזמן לזכרן כי נפשה מרה לה. אצל הכוונה שהיא אמרה לכנה שובנה לפי שאני יודעת שאין הקב"ה מקפח שכר כל צריה. ולכן ודאי שידעתי נאמנה שיעשה ה' עמכם חסד כאשר עשיתם עם המתים ועמדי. ואם תאמרו אם בהיותנו נשואות לזכרן שהיו כשרים לא מלאנו מטוה לקב רגלינו. איך נמלא מטוה בהיותנו נשואות לערלים לזאת הסיבה נעמי שזו אינה ראויה אלא אדרבה יתן ה' לכן ומלאן מטוה אשה בית אישה כלומר בעלה המיוחד לה ונשואה לו בהיתר. אצל נישואי בני עמכן היו באיסור שלא הטבילום ולא גיירום ועדיין לא נתחדש הלכה עמוני ולא עמונית:

ותאמרנה לה כי אתך נשוב לעמך נראה לע"ד שאלו הדברים היואלתיים ויש להם ב' משמעויות כי מלת אתך נראה שכוונתן ללכת אחר אינו אלא בשביל אהבה והדבקות שהיה להן עמה. לא

לשם שמים ועל הכוונה הראשונה ובאמרן נשוב לעמך נראה שכוונתן לשמים. ועל הכוונה הראשונה להיות לעם אחד ולכן להיות הדין שג' ימים דוחין את הגר כשז"ל ולכן אמרה נעמי ג' פעמים שובנה לכן לנסותן ולירד לסוף דעתן לקחה נעמי המשמעות היותר גרוע מדבריהן ואמרה למה תלכנה עמי שאמרתן כי אתך וגו'. העוד לי בנים במעי להחמיר האהבה אשר בינינו וכו': כי אמרתי יש לי תקוה גם הייתי הלילה לאיש וגם הייתי ראויה לילד בנים להלן תשכרנה עד אשר יגדלו קשה שהי"ל הלהם תשכרנה הלהם תעננה. אצל לפי מה ששמעתי הכוונה לומר דאיכא חרי ספקי. ספק אם מה שאתעבר יהיו זכרים או נקבות. ואם תמלא לומר שיהיו זכרים ספק אם יאמרו הן או לאו על נישואין. וכנגד אם יודו ויתרעו על הנשואין ויאמרו הן אמר' הלהן תשכרנה וגו' כלומר תמחינו עד שיגדילו לראות אם יאמרו הן או לאו. ועוד דאיכא ספקא אחרינא אעיקרא דדינא הלהן תעננה כלומר אולי יהיה העבור הן שהוא רמז לנקבות ולא הם שהוא כתי לזכרים:

מאמר חז"ל אמרו הלהן תשכרנה וכי אדם מיבס אשת אחיו שלא היה בעולמו. דקשה לי טובא למה אחז"ל שכוונת נעמי היתה להיות שהיו אשת אחיו שלא היה בעולמו תיפוק לן גדולה מזאת דאין אדם מיבס אלא אשת אחיו מן האב כדאמרין בגמרא. דליפינן גיורה שיהא אחיה אחיה מבני יעקב נאמר כאן כי ישבו אחים יחדיו ונאמר להלן שנים עשר עבדיך אחים אנתו. מה להלן מן האב ולא מן האם אף כאן מן האב ולא מן האם:

ונראה לע"ד שכוונת חז"ל באומרים זה הוא ללמדנו פירוש הפסוק וזה כי כשאמרה נעמי גם הייתי הלילה לאיש וגו' אין כוונה לומר אלו הייתי הלילה לאישה איש שיוזמן כי לא ניתנו דברים כאלו לאמרן אשה הגונה ולנועה כנעמי אפילו בדרך משל. אצל כוונתה היתה לרמוז לבעלה אלימלך שנקרא איש כמו שנאמר וילך איש מבית לחם יהודה. ושם איש אלימלך וימת אלימלך איש נעמי ולכן אמרה לו הונח שגם הייתי הלילה לאיש הרמזו שהוא אלימלך אישי וגם ילדתי בנים להלן תשכרנה וגו' אי אפשר לפי שאין אדם מיבס אשת אחיו שלא היה בעולמו והשתא ליכא קעמא אחרינא:

אל בנותי כי מר לי מאד וגו' אז"ל מכס בשבילכם ועתה יאמר בזה האופן. אל בנותי כי מר מאד כלומר הער המאודי והרביי שבא אלי והוא מיתא

שלא דקדקה בדבריה. ומה שאמרה נשוב לעמך כדי נסבה אבל הכוונה האמיתית לא היתה אלא כי אחר. אבל אני דקדקתי בכל דברי וכוונתי לכלם שבונתי להחגייר על כל פנים אבל אני רוצה לזכותך שתעשה המלצה הזאת על ידך. באופן שכל הפסוק מדויק תחלו ואפוי. כי אחר הוא לומר שהיה על ידך ונשוב לעמך הוא כי על כל פנים דעתי להחגייר. ולכן אמרה אל תפגעי בי לשון ויפגע בו וימת. כלומר תזהר שלא תבא לידי פגיעה ומיתת בשבילי שאת מפרטת בי יותר מדי לעזוב לשון מאחריו כי מ"מ דעתי להחגייר וכו' :

א יראה כמו שפי' הרב מורי ורבי ז"ל כי ידוע הוא כי החושש לכבודו כשמרגיש באיזה אדם שאינו רוצה חברתו מיד הוא פורש ובורח ממנו וגובה בפשרין ולא בחמי חמין עד שידחו אותו בשתי ידיים. וזה שאמרה רות אם כונתי היתה לשוב מאחריו ואין דעתי להחגייר. לא היה לריך שתפגעי בי לעזוב שמיד כשהרגשתי כך שלא הייתה רוצה חברתי גם אני הייתי בורחת ממך אבל כונתי היא כי אל אשר תלכי אלך וגו' ולכן אני סובלת כל הדחיות והדחפיות :

אמר ז"ל אמרה לה אסור לנו תחום שבת. באשר תלכי אלך. אסור לנו יחוד באשר תליני אלני. מפקדינן אחריו ג' מלות עמך עמי וגו'. דקשה היכי רמיזא תרי"ג במלת עמך. ושמעתי או ראיתי אומרים שהיחס שיש לאות רי"ש על קו"ף ואות שי"ן על רי"ש ואות תי"ו על שי"ן זה היחס עלמנו יש לאותיות מנלפ"ך הגוספות. באופן שכ"ף היא הראשונה על התי"ו ועולה חשבונו ת"ק. באופן שכ"ף עמך עולה ת"ק. ועי"ן מ"ס ק"י. הרי תרי"ו. ושלוש אותיות מהתיבה עלמה הרי תרי"ג. כה יעשה ה' לי וגו' כלומר כל אלו העונשים והמיתות בית דין שאמרת לי כמו שאחז"ל שרמז לה ד' מיתות בית דין ושני קברים וכו' כזה וזה היה עושה לי הקב"ה ויותר אם המות יפריד ביני ובינך כלומר אם תהיה מיתתי נפרדת ומובדלת ממיתתך כלומר שאת תמות יהודים באמונת התורה ואני אמות נכרית או יראה כזה וזה יעשה ה' לי וכה יוסף. לפי שמה נמשך שהמות יפריד ביני ובינך. כלומר שהמות יגדיל ויסיס מדרגה ביני וביניך שאחר המיתה הוא ההבדל העלמי. על דרך שאחז"ל על פסוק קטון וגדול שם הוא. העולם הזה מי שהוא קטן יכול להעשות גדול. ומי שהוא גדול יכול להעשות קטן. אבל לעתיד לבא מי שהוא קטן אינו יכול להעשות גדול ומי שהוא גדול אינו יכול להעשות קטן. ונס

בניה שמתו על מיתת בעלה זה לא היה אלא בשבילכם. כמו שאמרו ז"ל וימותו גם שניהם לאחר שירדו מנכסיהם. תני לא הטבילום ולא גיירום וכו' וזאת היתה סבת מיתתם. הרי שהן היו סבת מיתתם באופן שהמר המאורוי היה בשבילן. אעפ"י שילאם בי ובשבילי יד ה' שהיא היתה סבת מיתת בעלה. כמו שאחז"ל שאלו היתה היא מעבדת בלרות עין שהיה לו היתה הגזרה מסתלקת באופן שאני גלגלתי מיתת בעלי וילאם בי ובשבילי יד ה'. מ"מ המר הנוסף על זה והמאורוי שהוא מיתת בני היה בשבילכם. ותשנה קולן ותכנה עוד. אחז"ל תש כוחן מהלכות וזכות הסבה שעשו הדרשה הזאת במלת ותשנה השני ולא בראשון כשאמר ותשק להן ותשאן קולן הוא להיות כי מלת ותשנה הב' חסר אל"ף ולכן דרשו תש שאינו לשון התגששות כי אם לשון תשקות כח אבל הראשון מלא באל"ף והסבה שרמזו הפסוק בשני ולא בראשון הוא כי בשני מיד חזרה ערפה דכתיב ותשק ערפה לחמותה ונפטרה ממנה והיא הלכה עמה ארבע מילין כמו שכתבתי שאחז"ל ולכך שיך לומר תש כחן מטורח הדרך. מה שאין כן בראשון שאפשר שאז החמילו להחזיק בדרך :

ותאמר הנה שבת יבמתך אל עמה וגו' אמרה נעמי הנה ערפה סופה הוכיח על תחלתה וכוונת דבריה שאמרה כי אחר נשוב וגו' היתה מלת כי אחר מדויקת שבשבילי היתה בזה ולכן כשהפלת עמה חזרה ומה שאמרה לעמך כדי נסבה וזאת דברתה דבריה בודאי ששתיכן כוונתן לדבר אחד אם כן שובי אחרי יבמתך. וזה יתיישב שיש לדקדק שאחז"ל בשלושה מקומות מלינו כתוב כאן שובנה כנגד ג' ימים שדוחין את הגר ואם הטריח יותר מדאי מקבלין אותו וקשה שהרי אחר שאמר נעמי ג' פעמים שבה עד שחזרה ערפה כתיב פעם אחרת שובי אחרי יבמתך ומי היתר לנעמי לומר לה פעם ד' שובי. אבל עם מה שכתבתי הוא נכון שכיון שדברו שתיכן דבר אחד וראתה נעמי כוונת הדברים שלא היו באים עמה אלא בשביל להבטיח לה לש"ש לכן אמרה פעם רביעית שובי :

ותאמר רות אל תפגעי בי לעזוב וגו' אחז"ל לא תחטאי עלי לא תסכין פגעין מני לעזוב לשוב מאחריו. מ"מ דעתי להחגייר לא מוטב על ידך מעל ידי אחר. כיון ששמעה כך התחילה סודרת לפנייה הלכות גרים מזה המאמר יראה אמותות מה שכתבתי בפסוק כי אחר נשוב לעמך וזה שאמרה רות אינני כערפה

וגם אמרו חז"ל לדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם וכו' ולכל אחד מחילה בפני עצמה. חופה בפני עצמה. איש ואיש כפי מדרגתו :

ותרא כי מתאמלת היא ללכת אתה וגו'. פי' הרב מורי ורבי ז"ל כי מלת היא חוזר לנעמי לא לרות ויוכן שעד עכשיו היתה נעמי מתביישת להולכה עמה ולכן היתה דוחה אותה אבל עכשיו שראתה דבקותה לשמים בלב שלם ונפש חפלה גורה שארצתה יהיה נמשך לה חזק ועז ותעלמות וכבוד בחברתה והוא ותרם נעמי כי מתאמלת היא הנעמי ללכת אתה עם רות ולכן ותחדל לדבר אליה. ותלכנה שתינה עד בואנה לשון הכתוב לומר מה נעמי לבה לשמים אף רות כן :

ותהום כל העיר וגו'. אז"ל שאותו היום קציר העומר היה ט"ז ניסן דתנין כל העיירות הסמוכות לשם הא מתכנסות כדי שיהא נקצר בעסק גדול. ולכן אמר כל העיר או כמו שאז"ל שמהא אשתו של בועז ונתכנסו כל ישראל לגמילות חסדים. ואמר שהיו מתמהין על שתינה בראות בת מלך שרות היתה בת עגלון והיתה הולכת יחפה כמו שאז"ל. וגם על נעמי בהיותה ברומו של עולם. ועתה ירדה מגדולתה. באופן שהיו תמהין על שתינה. אבל מה שהיו אומרים ומזכירים לא היה אלא לנעמי וזהו ותאמרנה הזאת נעמי וזה לפי שלרות לשמע און שמעיה שהיתה בת מלך והיה לה עושר וכבוד אבל לא הכירוה מעולם. ואין האדם כל כך מתפעל ממה שבומע כמו ממה שרואה בחוש. אבל נעמי שהכירוה ועיניהם ראו ולא זר שלשעבר היתה מהלכת באיפקטיות שלם. ועכשיו היא מהלכת יחפה לשעבר היתה מתכסה בבגדי מלחין. ועכשיו היא מתכסה בסמרטוטין. לשעבר היו פניה מאדימות מכח מאכל ומשהה ועכשיו פניה מוריקות מן רעבון. לכן היו מתפעלין ואומרים הזאת נעמי. או ירלה ותהום כל העיר עליהם הם האנשים שבעין שכלם היו מזיירים גדולת רות להיותה בת מלך כמו גדולת נעמי שעיניהם ראו. ולכן היו מתמהין על שתינה אבל הנשים שאין להם כל כך ליור מהדברים הנעלמים מחוש הראות לא היו אומרות אלא הזאת נעמי שהציגה בחוש הראות וראוה בגדולתה. אבל לרות שמעולם לא הכירוה לא היו מתמהים עליה :

ותאמר אליהן וגו'. דברה עם הנשים ואמרה להן לא ימנע. או אהן קורין לי נעמי לשם העלם שנקרא שמי כך לא לשם כוונה אחרת או אהן מקוונות לתאר נעימותי אם הכוונה היא לשם העלם לבד.

אל תקראנה לי נעמי קראן לי מרה כי המר שדי לי מאד. ואם הכונה היא לתאר נעימותי שהיה לי מקדמת דנא כיון שאני מלאה הלכתי בבנים ובנות והייתי מעיבת כמשז"ל וריקס השיבני ה'. למה תקראנה לי נעמי שזה השם אין לזדק עלי כיון שאבדתי נעימותי : וה' ענה בי וגו'. כלומר אע"פ שה' שהוא מדת רחמים ענה בי והלץ טוב בעדי. מ"נ שדי הרע לי מדת הדין קטרגני עד שהרע לי. כמשאז"ל הקב"ה מסתירו דכתיב וילך איש מבית לחם יהודה וגו'. עמדה מדת הדין ופרסמו הה"ד ושם האיש אלימלך מיד נגזר עליו וכו'. או ירלה ענה בי הוא כמו לא תענה ברעך וגו'. ור"ל אמרה למה תקראנה לי נעמי שה' ענה בי וישימי לעדות לאות לבני מרי לכל באי עולם שיראו ויקחו מוסר ממה שקרה לנעמי שאלו הייתי משה כמו שמת בעלה ובניה היתה מייתי כפרתי. אבל קיימתי לעדות ולאות לבני מרי ובה ודאי הרע לי. וכן מצינו שאמר דוד על אויביו אל תהרגם פן ישכחו עמי הניעמו בחילך והורידו וגו' וכן עשה לי :

ותאמר רות המואביה אל נעמי וגו'. ראו לדקדק שמצינו שכל זמן שלא נתגיירה לא קראה מואביה אלא רות סתם שכן אמר ורות דבקה בה. וכן ותאמר רות אל תפגעי בי לעוצך ועכשיו שנתגיירה קראה מואביה. ופי' מורי ורבי ז"ל שהכוונה לומר שהיתה ראויה לבא בקהל כמו שאחז"ל עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית ולכן קראה מואביה או לרמוז שזה הזיווג הנמשך מזה המעשה כוונתה לשמים אע"פ שלכאורה נראה מנונה שהלכה היא מעצמה אליו וסגל מרגלותיו ותשכב. ולכן קראה מואביה לרמוזו לזיווג תמר ויהודה שגם היא יושבה בפתח עינים והלכה אחר יהודה. ובמה שהזיווג ההוא היה לבס לשמים כמשז"ל ותשכב בפתח עינים מלמד שהלכה וישבה בפתחו של אברהם אבינו מקום שכל העינים מלפנים לראותו שכינתם לומר כי כמו שאברהם שעמד בפתח אהלו דכתיב והוא יושב פתח האהל היה מובדל ומופרש מכל תאוה גופנית שיום ג' למיתו היה דכתב ביה ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים ועמידתו שם לא היתה אלא למות הכנסת אורחים לראות אם יש עובר ושב ויכניסם לביתו כך במדרגה ההיא עמדה תמר לכונן שם שמים. כשאז"ל שאמרה יהי רצון מלפניך ה' אלהי שלא אלא מן הבית הזה ריקנית. ולא היתה כונתה לתאוה גופנית. וכל זה רמזו בשם יהודה כי שם השם בקרבנו ולשם שמים היתה כונתה ככה בזיווג הזה שם שמים חקיק בה כי במלת המואביה איכא ד' אותיות ה' וגם

וגם מ"ב הרומז לשם ארבעים ושנים. וגם האל"ף הרומז לומר ה' אחד וכל זה לומר שכל כונתה במעשה ידיה לשמים:

ארכה נא השדה ואלקטתה בשבלים. הכוונה שעת היות שמתות עניים הם לקט שכחה ופיאה. עם כל זה לא היתה רועה לטפל כי אם בלקט. וטעמא דמלתא דחנן במסכת פיאה פ"ד. הפיאה ניתנה במחויבר וכו' אפילו ל"ט אומרים לחלק ואחד אומר לבזוז לזה שומעין שאמר כהלכה. לכן עם היות שחלק הפיאה הוא גדול מהלקט שאינו אלא דבר מועט. מ"מ להיות שהלכה כדברי מי שאומר לבזוז אין כבודת של אשה לבזוז בין אנשים ולהיות מבולבלת וחוטפת ביניהם. לכל מאן דאליס גבר. ולכן לא היתה הולכת אלא אחר הלקט:

אחר אשר אמלא חן בעיניו כלומר ואפי' הלקט הזה שהוא חלק העניים ויש לו יד וכח בו כמו בעל הבית בשדו. עם כל זה לא אלקטנו אלא ברשות בעל השדה ואחר אשר אמלא חן בעיניו:

ותלקה ותבא ותלקט וגו'. אז"ל אחתי לא אולת ואת אמרת אחית. א"ר יהודה בר סימון התחילה מסיימת את הדרכים. או יראה כי להיות שאמרה שלא תלקט אלא אחר אשר אמלא חן בעיניו וסיראה לה בעל השדה פנים להזכות יותר מלאחר. ומלינו שאז"ל כי בעל השדה המסייע לפני זה יוהר מלאחר הרי זה גזול עניים ולכן ותלק ותבא כי לא מלאה איש שיכס עמה לדבר זה שישים עיניו עליה יותר מלעני אחר עד שותלקט בשדה אחרי הקולרים לפי שיוקר מקריה חלקת השדה לבזוז שהיה קרובה. או יראה שבא הכתוב לומר שכשהיתה נכנסה בשדה ללקוט לא היתה לוקטת מיד בכניסתה לפי שהיה נמלא שהיתה הולכת כל כמות השדה במשאה שתי פעמים אלא ותלק כל כמות השדה עד סופו בלי לקיטה ותבא ותלקט. כלומר וכשהיתה חוזרת ובאה אז ותלקט באופן שדרך ביאתה היתה לוקטת ולא דרך הליכתה:

והנה בועז בא מבית לחם וגו' אז"ל שבא הכתוב לומר שגזרו בית דין של מטה שאלת שלום בשם. ויאמר בועז לנערו וגו' ויען הנער הנזכר על הקולרים וגו' ותאמר אלקטתה נא ואספתי בעמרים וגו':

אלו הפסוקים אפשר לדרוש אותם לגנאי. ואפשר לדרוש אותם לשבח אפשר לדרוש אותם לגנאי וזה שבוזזו אמר לנערו למי הנערה הזאת. וטעמא דמלתא כשאז"ל שראה אותה נעימה במעשה. כל הנשים שוחחות ומלקטות וזו יושבת ומלקטת. כל הנשים מסלקות כליהן וזו משלשת

כליה. כל הנשים משחקות עם הקולרים וזו מלנעת עלמה וכו' כיון שראה הנער כך השיב לו נערה מואביה היא וגו' כמו שאז"ל נערה מואביה היא ואת אמרת מעשה נעים ונעימים. ואם יש בה איזו מדה טובה אינו אלא לפי שמתגדלת עם נעמי. וזהו השבחה עם נעמי משדה מואב. אבל מטבעה אין בה דבר טוב לפי שנערה מואביה היא. ועוד שאינה ראויה לבא בקהל וזהו ותאמר אלקטתה נא ואספתי בעמרים אחרי הקולרים. ותבא ותעמוד מאז הבקר ועד עתה זה שבתה הבית מעט. ויוכן בזה שאז"ל בבימות פ' הערל שאמר רואג האדומי על דוד שלא היה ראוי לבא בקהל. אז"ל אבנר למה דקאתי מרות המואביה. אמר ליה אבנר תנינא עמומי ולא עמונית מואבי ולא מואבית. אלא מעתה ממזר ולא ממזרת ממזר כתיב פירש רש"י מוס זר כל שיש בו מוס זרות. מזרי ולא מזרית. שאני הבא דקרא מפרש טעמא על אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים. דרכו של איש לקדם ואין דרכה של אשה לקדם. היה להם לקדם אנשים לקראת אנשים. ונשים לקראת נשים. אישתיק וכו' ומסיק בגמרא. מ"מ קשיא הבא חרגינו כל כבודת בת מלך פנימה הרי דטעמא דהיתרא דנשים אינו אלא בשביל כל כבודת בת מלך פנימה. ולכן הנער הנזכר על הקולרים היה מכריח שאין זו תשובה כלל להחיר הנשים שהרי ראינו שזו ותבא ותעמד מאז הבקר ועד עתה זה שבתה הבית מעט. ואין זו מהנאמר עליהן כל כבודת בת מלך פנימה אם כן ודאי שהן פסולות:

ואפשר לדרוש אותם לשבח. וזה שכיון שראה בועז שהיתה נעימה במעשה כמו שכתבתי וראה בה שהיתה לזקת לכן אמר לקולרים ה' עמכם בודאי שבמקום שהלדיקים עומדין שכינה עמהם וכיון שהלדקת הזאת עומדת ביניכם ודאי שה' עמכם. ויאמרו לו יברכך ה' כלומר כיון שאתה מכיר בה שהיא לזקת. יהי רצון שתוכה לברכה הזאת ושיהיה בחלקך. ואמרו לו כן להיות שלא היה לו אשה שמתה אשתו ביום שבאה רות כמשאז"ל ולכן אמרו לו שיזכה שתהיה הלדקת הזו בחלקו:

ויאמר בועז אל נערו הנזכר על הקולרים למי הנערה הזאת. מלבד הקושיא שהקשו ז"ל ואמרו ולא הוה מכיס לה קשה שהיה לו לומר מי הנערה הזאת לא למי כי כבר היתה רות בת ארבעים שנה כמו שאמרו ז"ל ולא היה לו ליחסה כי אם לענמה. אבל הכוונה היא שכיון שהשיבו לו הקולרים שיזכה לה כמו שכתבתי אמר בועז למי הנערה הזאת. כלומר למי היא ראויה להנשא כלומר

הזיווג ואחד נגלה ממה שמלאה חן בעיניו שאמר לה אל תלכי ללקוט וגו'. וממית והלכת אל הכלים וגו' לכן עשתה שתי פעולות כנגד הענין הנסתר והפול על פניה מפני הבושה. וכנגד הענין הנגלה ותשתחו ארצה והחזיק' לו טובה: ותאמר אליו מדוע מלאתי חן בעיניך להכירני ואני נכריה. הכוונה היא שאמרה אני רואה דברים הפכים בעיניך וזה שמלך אחד נראה שמלאתי חן בעיניך להכירני עד שאמרת וגם לא תעבורי מזה כמו שכתבתי. וזה מכח שראה בה שמעשיה נאים והגונים. ומלך אחד נראה שחדשתי בנכריה. וזה במה שאמרת עיניך בשרה אשר יקלדון והלכת אחריהן הלא לוייתי את הנערים לבלתי נגער וגו'. ואם כדברך שמלאתי חן בעיניך להיות ונתקן היה לך לומר שאלך לביתי ולא אחיה חוזרת על הגרנות שאין זה כבודך. אלא כל כבודה בת מלך פנימה. וכיון שלא עשית כן נראה ודאי שאתה לועג עלי וכל הדברים הנאמרים הם דברי הבאי: ויען בועז ויאמר לה וגו'. ח"ו איני לועג עליך כי את לא עשית פעולות שיוכל שום אדם לשחק עליך כי הוגד הוגד לי כמו שאמרו ז"ל הוגד לי בבית הוגד לי בשרה כל אשר עשית את תמונת אפי' אחר מות אישך ועיד ותעוצי איבך ואמך זו ע"א כמד"א אומרים לעץ אבי אתה ולאבן את ילדתי וגו' וארץ מולדתך זו שכונתך כלומר עוצה אמונתה ומעלתה וגדולתה שהיתה בת מלך וכל זה לא לשום כונה חלונית אלא לשם שמים ורציה לזה שותלתי אל עם אשר לא ידעת תמוול שלשים. כשאז"ל שאלו באת תמוול שלשים לא היו מקבלים אותה שעדיין לא נתחדשה הלכה עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית. אם כן בודאי שאין לי מקום לשחק עליך. ובכל לבי אני רוצה אליך והטעם שלא אמרתי לך ליכי והכבד ושכ בבייתך ושם אפרנסך. הוא לפי שישלם ה' פעלך וגו'. הכוונה היא לומר כי לא כל איזה חמר שיזדמן יקבל איזו נורה שתזדמן. אלא לדרך שיהיה החמר הרמוז מוכן וראוי והגון לקבל הנורה ההיא המיוחדת לו. ולהיות כי הנקבה היא כדמות החמר והוכר כדמות הנורה. לכן כשהאשה מתאווה לאיש הרמוז נראה ודאי שהנורה ההיא היא נאותה לחמר ההוא כיון שהחמר מתאווה לנורה. וזהו שאמר בועז איני רוצה לעשות השתדלות מיותר בזה הענין ופועל אנושי אלא שהקב"ה יעלימו ויעשו שבו נראה אם הוא דבר הגון וראוי וזהו ישלם ה' פעלך כלומר הקב"ה יעלים פעלך כמו שראינו שהיה לבסוף שהיא הלכה אליו. וכיון שהחמר ההוא מתאווה לנורה ההיא נראה ודאי שהוא דבר נאה ומתקבל

וזה שאמר כל העם אשר בשער והוקנים יתן ה' את האשה הבאה אל ביתך כרחל וכלאה זאת האשה שהיא מעלמה באה אל ביתך יתן לך כרחל שגם היא חשקה ביעקב שאמרה הבה לי בנים ואם אין מתה אני. וכל"ה שאמרה אלי תבא כי שכר שכרתיך. ומאלו הפעולות נראה שהיה החמר ההוא מוכן והגון לנורה ההיא. עד שבו שתיבן את בית ישראל וכו': ויהי ביתך כבית פרץ אשר ילדה תמר ליהודה שגם היא הלכה אלל יהודה כמו שנאמר ותשב בפתח עינים וגו' ומשם ילא המלכות לישראל וכמו שכל אלו מה' ילא הדבר ג"כ איני רוצה לעשות השתדלות אנושי כי אם שהקב"ה ישלמה אם יהיה דבר הגון. וידעתי נאמנה וזהו משכורתה שלימה מעם ה' אלהי ישראל כי אינו מקפח שכר כל בריה: אשר זאת לחסות תחת כנפיו כלומר לה היו לה שתי כנפים שהם כלי תנועה. אחד מה שאמר ותעוצי איבך ואמך כמו שאמרו חז"ל מי שעובד ע"א היה לו הללכה בקנינים המדומים. כמו שנאמר ומאז חדלנו לקטר למלאכת השמים והסך לה נסכים חסרנו כל. והכנף השני הוא ארץ מולדתך שהיתה בשכונתה ובאיפרכיה שלה כשאז"ל ועוצה שתי אלו הכנפים וכלי התנועה שהיתה יכולה לפועל ולהתנועע למקום גבוה עמהם ובאת לחסות ולהתכסות תחת כנפי הקב"ה. הן באמונתה הן בפרנסה להיות מחזרת על הגורנות ולוקטת השבלין כדין תורה ב' שבלין לוקטת ג' אינה לוקטת כמו שאמרו חז"ל. וחז"ל אמרו וזהו משכורתך שלמה שלמה יעמוד ממך. ועוד אמרו ז"ל על פסוק כי נחמתי מה נחמה נחמה עתידין בך להיות מנהיגין של ישראל. ועתידה את לעלות לגדולה. ועתידה את ללבוש כתר מלכות:

ועם אלו המאמרים יוצן כוונת הפסוק באומרו ותאמר אמלא חן בעיניך אדני כי נחמתי וגו'. שנראה שראוי לדקדק שהיה לו לומר ותאמר מלאתי חן בעיניך בלשון עבר שכבר מלאה חן כמו שנאמר מדוע מלאתי חן בעיניך להכירני וגו'. ועוד למה קרא כאן שמו אדני ולעיל לא קאמר אלא ותאמר מדוע מלאתי חן בעיניך להכירני ולא אמר מדוע מלאתי חן בעיניך אדני:

אבל הכוונה לומר שאמרה אני יודעת נאמנה שאני עתידה למלא חן בעיניך כל כך עד שתראה להיות לי לאדון ושתהיה אדוני ובעלי כיון שנחמתי. כמו שאז"ל שבדאי כיון שאתה יודע ששלמה ילא ממני ובני יהיו מנהיגין של ישראל. ודאי שגם אתה רוצה שיהיו מחלליך אע"פ שאני רוצה בעלמי ובשפלותי שאני ראויה להיות

להיות כאחד שפחותיך. מכל מקום מתוך דבריו אני גוזרת אומר שאמלא חן בעיניך לעתיד להיות אתה אדוני : **ויאמר** לה בועז לעת האוכל וגו' ויבט לה קלי. אמרו ז"ל אמר ר' יצחק בר מרון בא הכחוב ללמדך שאם אדם עושה מזוה יעשה בלבב שלם שאלו היה ראובן יודע שהקב"ה מכתוב עליו וישמע ראובן וילילהו מידם בכתפו היה מוליכו אלל אביו. ואלו היה יודע אהרן שהקב"ה מכתוב עליו הנה הוא יולא לקראתך וראך ושמח בלבבו בתופים ובמחולות היה יולא לקראתו. ואלו היה יודע בועז שהקב"ה מכתוב עליו ויבט לה קלי שגלות מפוטמות היה מאכילה :

שראוי לדקדק במאמר שגראה מתוך דבריו שלא עשה שום אחד מהאנשים הנזכרים מה שעשה על הכונה הראשונה שהרי אומר שאם היה יודע פרסומו היה עושה יותר מפני הפרסום. לא בשביל המלוה גופה בעלמה והכוונה הראשונה. והאנשים האלה שלמים הם אחנו ואין ליחס לפעולתם חסרון ומה גם עתה שאחד מהם אהרן. אבל נראה לע"ד שעם היות שהפעולות השלמות הנאללות מהאנשים השלמים אין נאה והגון להללם ולשבחם כמו שהארכתי בדרוש הזה מכמה טענות וברפרט בהיות טבע מוטבע כבר בהם השלמות כי הוא קצין בנפשם והרגלו על כך וההרגל טבע שני. וכמו שהפועל הטבעי לא נחזיק לו טובה על פעולתו. גם לשלם לא נחזיק לו טובה על שלמות פעילותו. מ"מ ראוי להלל הפועל השלם מפני השומעים לפי שהשומעים השבח וההלול ההוא הם מתעוררים ומקילים משנתם ומכינים את עצמם לפעול הפעולות המאשרות. וזו היא כוונת המאמר דרך כלל לע"ד שעם היות שכל אחד מהאנשים השלמים האלו עשה מה שראוי לעשות בענין הפרטי ההוא. ומה שמוטל עליו בבחינת הפועל המאשר במה שהוא. מ"מ אם היו יודעים שהקב"ה היה מכתבו ומפרסמו. כדי שהבאים אחריהם יראו וישמעו וילמדו ממעשיהם. ודאי שהיו עושים יותר ויותר לעורר לב השומעים ולהקלים מתדממתם. שאנשים כאלו שהם עיני העדה נריכים לעשות לפנים מן השורה יותר מדאי כדי שילמדו ממעשיהם אבל לעולם שבחינת מליאות המלוה עלמה ומה שמוטל על כל אחד ואחד ודאי שעשו מה שראוי לעשות. וכוונת המאמר דרך פרט בזכרו שלשה אלה היא לומר שיהיה האדם שלם ויעשה המלוה בלבב שלם הן במחשבה הן בדבור הן במעשה. כי הקב"ה בוחן לבות וכליות והאדם יראה לעינים וה' יראה ללבב כלומר

רואה מה שבלבו של אדם ומשגיח ויודע המחשבה והדבור והמעשה. כמו שאמר התנא דע מה למעלה ממך עין רואה כנגד המחשבה. כי עינו של אדם באמת אינו רואה להיות כי אינו משיג אלא שטח הדבר העומד מחוץ. אבל עינו של הקב"ה שרואה תוכיות ופנימיות ועומק לב האדם הוא הוא העין הרואה באמת ולכן נקרא עין רואה כנגד מחשבת הלב, ואין שומעת כנגד הדבור וכל מעשך בספר נכתבים כנגד המעשה. כנגד הדבור אמר ראובן שעשה מזוה בדבור שאמר לא נכנו נפש כלומר לא נכה לעצמנו הנפש שאלו נהרגו אנו נכה לו גופו ולעצמנו נפשנו. הרי שעשה מזוה בדבורו והקב"ה השגיח עליו וכתבו : כנגד המחשבה אמר אהרן שעשה מזוה במחשבה ששמח לבו ויגל כבודו. לזאת לקראת משה ההולך לשליחותו של מקום אע"פ שנמשך לו לאהרן קלת גריעות כבוד כמו שאמרו ז"ל בשמות רבה רבנין אמרין סבור אתה שהיה מעבד משה לילך אינו כן אלא כמכבד לאהרן שהיה משה אומר עד שלא עמדתי היה אהרן אחי מתנבא להם במלרים פ' שנה הוא שכתב ואודע להם בארץ מלרים. אמר משה עכשיו אנכם בתחומי של אחי ויהיה מילר וכו' אמר לו הקב"ה לא כן אלא ישמח שנאמר וראך ושמח בלבבו. והקב"ה השגיח עליו וכתבו ונתן לו שכרו מדה כנגד מדה הוא עשה המלוה במחשבת הלב. ונתן לו שכרו בלב שזכה לאורים ותומים שהיו על הלב. וכן אמרו חז"ל אמר רבי שמעון בר יוסי. הלב ששמח בגדולת אחיו ילבש אורים ותומים שנאמר והיו על לב אהרן : כנגד המעשה אמר בועז שעשה מזוה במעשה שעם היות בועז גדול הדור. עם כל זה השגיח עליה ועשה עמה לדקדק וחסד עד שוילבט לה קלי הוא עצמו. והקב"ה השגיח עליו וכתבו. והזכיר שלשה אלה לפי סדר קדימת זמן לא לפי סדר מדרגת ההשגחה שא"כ היה לו להזכיר בועז ראשונה או לאהרן ראשונה. על סדר התנא שאמר עין רואה ואין שומעת כמו שפירשתי ותשא ותבא העיר ותרא חמותה את אשר לקטה ותולא ותתן לה את אשר הותירה משבעה הכונה לומר איך היתה רות מכוונת לפייסה. ולהסיר דאגה מלבה של נעמי חמותה בכל מאמצי כחה. שהרי אחר שראתה חמותה את אשר לקטה והיתה מפויסת בכך שהרי אמרה אח"כ איפה לקטת היום ואנה עשית יי מכריך ברוך. והיתה מחוקקת לו טובה על מה שהניחה ללקט מה שלקטה שהיה הרבה וכמו שנאמר ויהי כאיפה שעורים. ולא לקטה הכמות הזה אלא בשביל שאמר בועז גם בין העמרים תלקט וגו' וגם

וגם של תשולו לה מן הזבחים ועזבתם ולקטת וגו'. באופן שהיתה נעמי מחזקת לו עובד על מה שלקטת והביאה וכבר היתה נעמי שמחה ועובדת לב והיתה רות יכולה להסתיר מה שנשאר אלה. עם כל זה ותולא ותתן לה ומה שהוליה הוא מה שהותרה ממה שהיה ראוי להיות אוכלת להיות שבעה. באופן שבהיתר גמור היתה יכולה להסתיר שצדק טבע היתה לריבה לו מ"מ ותולא ותתן לה. ומה שאומר הכתוב משבעה אינו רואה לומר שלא שבעה אלא שסיגפה לעומה ברעב כדי להותיר. שהרי כתיב ותאכל ותשבע ותותר אלא הכוונה היא מה שאז"ל: אשר רבי יחזק כתיב לדיק אוכל לשובע נפשו. זו רות המואביה ואת שמעת תרי או שרתה ברכה בידיו של לדיק או במעיה של לדיקת ממה דכתיב ותאכל ותשבע ותותר נראין הדברים שהכונה שרתה במעיה של לדיקת. אז"כ נראה שבעה בפועל. ומאי דקאמר הותרה משבעה ר"ל הותרה ממה שהיה ראוי להיות אוכלת להיות שבעה בדרך טבע: ותאמר לה חמותה איפה לקטת היום ואנה עשית וגו'. לתתן כפל הפסוק נראה לע"ד שמלת ואנה הוא לשון הזמנה והכנה כמו והאלהים אנה לידו. לא יאונה ללדיק כל און לא תאונה אליך רעה כי השרש לכלל אנה ואמרה נעמי כראותה הכמות הגדול שלקטת והביאה איפה לקטת היום כלומר באיזה מקום לקטת. ועל ידי איזה הכנה והזמנה עשית מה שעשית יהי רצון שיהא מכריך ברוך באופן שיהיה ההכנה וההזמנה נאותה והגונה ולא יהיה איזה אדם בלתי הגון שיהיה ההכנה וההזמנה בלתי הגונה ולכוונה רעה: ולהיות שהשאלה השניה היתה מוגעת בכבודו של רות השיבה מיד למאי דסליק מניה. ואמרה שההכנה וההזמנה היתה נאותה והגונה. ומתוך דברי קדושה וחסידות ומעשים הגונים שראה בועז וזה שאמר הכתוב: ותגד לחמותה את אשר עשתה עמו. והכוונה שהגידה לה איך שאל בועז בשבילה בשביל שראה מעשים הגונים כמו שכתבתי לעיל. וגם איך סידר לפניה עקרי תורתיו הקדושה כמו שכתבתי באופן שההזמנה לבא לירי כך היתה הזמנה קדושה ומתוך דברי תורה לא מתוך דברי קלות והוללות וסכלות. וכנגד שאלה ראשונה איפה לקטת היום אמרה שם האיש אשר עשיתי עמו היום בועז: ועם הפירוש הזה שכתבתי יובן דקדוק אחד בפסוק שלא מצינו בכל המגילה כלה שיכנה לנעמי בשם חמות סתם כי אם בפסוקים האלו שהרי כתיב לעיל. ותאמר נעמי לשתי בנותיה וגו' ותאמר נעמי שבעה בנותי וגו'. ותאמר רות המואביה אל נעמי וגו'

ולא אמרה אל חמותה. וכן לקמן ותאמר נעמי לכלתה ברוך הוא לה' וגו' ולא אמר הכתוב ותאמר לה חמותה ברוך הוא וגו'. כמו שאמר הכתוב ותאמר לה חמותה איפה לקטת היום. אבל עם מה שכתבתי הוא נכון וזה שכיון שישאל ותבא העיר וראתה נעמי הכמות הגדול שהביאה מיד חסדה והרחבה הרחור רע בלבה כנגדה. ולכן כינה אותה בשם חמות. וזהו שאמר הכתוב ותרא חמותה את אשר לקטת להיות שסתם חמות סניא לה לבלה. דתתן ביבמות פרק האשה שלום הכל נאמנין להעידה חוץ מחמותה וכו'. ולכן כינה אותה בחמות ואמר הכתוב ותאמר לה חמותה איפה לקטת היום וגו' וכיון שראתה רות כך שחשדה והרחבה בלבה השיבה כמשיב לחמותה ולכן כתיב ותגד לחמותה: וכיון ששמעה נעמי שדברי רות טובים ונכוחים אז פסקה הרחורה מלבה ולא קראה חמות אלא ותאמר נעמי לכלתה ברוך הוא לה' ודאי שהוא ברוך וההכנה וההזמנה אשר נזדמן לך עמו היתה הזמנה של קדושה. שהרי דרכו בכך לעשות לדיקת וחסד. שלא עזב חסדו את החיים ואת המתים. כמו שאמרו חז"ל את החיים שזן ופרנס את החיים ואת המתים שנטפל בתכריכיהן: ועוד לו הונח שלא היה ניכר מתוך מעשיו מכל מקום אין כאן מקום להרהר דבר רע לפי שמאד קורבתו אליו ומגולגליו הוא עשה מה שעשה ויותר מה שיותר. ועם זה יתיישב יתור הפסוק באומרו פעם אחרת ותאמר לה נעמי קרוב לנו האיש וגו' שהיה די שיאמר את החיים ואת המתים וקרוב לנו האיש וגו' אלא שכוונה ואמרה בחינות שונות. ולכן חילקה דבריה בשתי חלוקות ושתי אמירות. ותאמר רות המואביה גם כי אמר אלי וגו' לא אמר הכתוב ותאמר אל חמותה להיות שכבר נתפייס והסיר' כעם מלבה במה שהשיבה לה חמותה ואמרה לה ראה מה עיבדו של האיש הזה ואין בו שום הרהור רע כי אם לבו לשמים שגם אמר אלי עם הנערים אשר לי תדבקין עד אם כלו וגו' וכל זה הוראה שלבו שלם ואינו חושד אפי' לנעריו על שום עבירה כי מושל מקשיב על שפת שקר כל משרתיו רשעים וידיעת ההפכים אחד: או יר' ותאמר רות המואביה גם עתה שאמרת קרוב לנו האיש נפחדש אלני דבר טוב והגון בו על כל מה שאמרת. ומהו כי אמר אלי עם הנערים אשר לי תדבקין עד אם כלו וזה כי ידוע הוא כי כל אחי רש שנאורו והגות שיעשה עמו איזה חסד הוא פעם אחד דרך מקרה. אבל איש מקרבו בללו אלא אדרבה נוצר בו ואומר שאיש קרובו כשאמז"ל ברבה פ' ואחמנן על

פסוק אשר לו אלהים קרובים אליי וזה אמר לי עם הנערים אשר לי חדשקין פעם אחר פעם והמשך זמן עד אם כלו את כל הקציר אשר לי ואינו כופר הקורבה: **ותאמר** נעמי אל רות כלתה טוב בתי וגו' כלומר עם היות שהוא אדם כשר וטוב ומסתמא כל משרתיו כשרים אמרה טוב הוא בתי שהלוי עם נערוֹתיו ולא יפגעו בך בשדה אחר. כלומר שלא יחשדוך אנשים בלתי הגונים שדרכם לחשוד כשרים. וכמו שאז"ל ולא יפגעו בך בשדה אחר אלו הן הפרסיים שהן חשודין אפי' על הבהמה ומוטב לנו שתביא מעט זבלו של זה. ולא הרבה ממקום אחר ותוליך שם רע על משפחתנו. באופן שכלל העולה מן הדברים שעם היות שהם כשרים מ"מ הרחק מן הכיעור כדי שלא לתת מקום לחשוד. וכן עשה ותדבק בנערות בועז שהיתה יולדת בחדרת נערות בועז. ולא לבדה ללקט בין הנערים כדי שלא יחשדו עד כלות קציר החטים: ותשב את חמותה כלומר היתה בלבה בחזקת חמות להיות שהיתה קפדנית עמה ומהרהרת אחריה שלא תבא לידי חשד:

ותאמר לה נעמי חמותה בתי הלא אבקש לך וגו' כלומר אע"פ שהיא חמותה אמרה לה חשובה את בעיני כבת ואבקש לך מנוח אשר ייטב לך. וכל מה שאני מקפדת בענייך אינו אלא לטובתך וזה שהלא בועז מודעתנו אשר היית את נערותיו. כלומר להיות שהיית את נערותיו ולא עם נעריו זו יהיה סבה קרובה לחשוד שום דבר בך. נמלא שמה שאני מקפדת עמך אינו אלא לטובתך: ורחצת וסכת וגו' הכוונה היא לשם שמים כמו שאמרו ז"ל ורחצת מטופת ע"א שלך. וסכת אלו מזות ולדקות. ושמת שמלותיך עליך אלו בגדי שבת שראוי לדקדק והלא כבר זה כמה נתיירה וקבלה עליה עול הקב"ה ועול מזות. כמו שאמרה עמך עמי ואלהיך אלהי. ואיך אמרה לה נעמי ורחצת וסכת מטופת ע"א וכו' אבל הכוונה היא שאמרה לה נעמי שבזה הפועל שהיה אומר לה שתעשה עם היות שהוא גופני לא תכוין להנאה גופנית כי אם לשם שמים ועם זה בא לטרה מסייעין אותו. וזהו שאמרו חז"ל ורחצת מטופת ע"א שלך. דקשה מאי שלך די שיאמר מטופת ע"א כל הכונה היא הע"א. והכוונה השניה אשר יש בפועל כזה מיוחדת לך שמתחלת הויית מואב היתה כוונתה לנטות כמו שדרשו ז"ל בירמיה על פסוק אני ידעתי נאם ה' עברתו ולא כן בדיו לא כן עשו. רבי בימן אומר תחלת

עברו של מואב לא היה לשם שמים אלא לשם זנות. שנאמר וישב ישראל בשמים ויחל העם לזנות את בנות מואב וזהו עברתו כלומר עברו לא היה אמת ובתמים אלא דרך זנות כמו כן בנות ללפחד. בדיו לא כן עשו לשם זנות אלא לשם שמים. שנאמר ותרד הגורן ותעש ככל אשר לותה חמותה: וזהו מה שהיתה אומרת לה נעמי רחלי מהזרות. והכוונה השניה אשר לך בפועל כזה כמו שמצינו בקדמוניך והוא מירוק הכונה השניה וסכת הוא היזיון והתכוונו לכונה ראשונה לשם שמים למזות ולדקות כלומר להקיים זרע לקיים מזות ולדקות. וא"ה איך אפשר שפועל גופני כזה לא יהיה נעשה לכונה שניה שתחלתו וסופו תאווה גופנית. לזה אמרה ושמת שמלותיך עליך אלו בגדי שבת. כלומר כי כמו שהשבת מזוה עלינו לאכול ולשתות בו משום עונג שבת שנאמר וקראת לשבת עונג ועם היות הנאה גופנית אלהים חשבה לטובה ולמנוחה כשאוכל לשם שמים בכח הפועל הזה עם היותו גופני אם תהיה כונתך לשמים וכו' תחשב לך וימלא ה' שאלתך. וירדת הגורן אז"ל וירדתי כתיב אז"ל זכותי הרד עמך באופן שהיתה מלרפת ומקשרת הכל לכונה שם שמים:

ותאמר אליה כל אשר תאמרי אלי אעשה. כלומר האמת הוא שלפוס ריהטא פועל כזה הוא תכלית הגנאי אבל כיון שאת לשעבר היית קפדנית כנגדי ומקנא לי וחוששת לכבודי זו היא הסבה שגם עתה אשמע לדברך. ולכן כל אשר תאמרי אלי אעשה. וזו היא כינת חכמינו ז"ל שאמרו אלי קרי ולא כתיב אמרה לה אע"פ שהדור הזה שטוף בעצירות שמה יבא אחר ויפגע בי. אע"פ כן כל אשר תאמרי אלי אעשה. עלי לישב הדברים נ"א אלי יסורו הדברים. כלומר זאת העלה היא ודאי בלתי נאותה להיות הדור שטוף בזמא אבל אם היית נותנת זאת העלה לאחרת לא היה ראוי לשמוע לעתך. אבל להיות העלה הזאת אלי שהכרתי בך שהיית כל כך חוששת לכבודי לפיכך אעשה וזה עלי לישב הדברים. כלומר אני מחוייבת לישב העלה הזאת ולהכריעה לכף זכות. ולהיות שהיתה גונעת קלת בצבורה של נעמי באומרה אלי. דמשמע דוקא אלי אבל לאחרת אין ראוי לשמוע בקולה ולעלה לכן הסתירה מלת אלי וקרי ולא כתיב אלא כל אשר תאמרי סתם יהיה למי שהיה אעשה דמסתמא לא יבא דבר בלתי מטיקן מתחת ידך:

ותרד הגורן ותעש ככל אשר לותה חמותה כלומר שכוונה לשם שמים. ויהי בלתי הלילה ויתרד האיש

האיש וילפת וזהה אשה שוכנת מרגלותיו אז"ל אמר לה רוח את או אשה את אז"ל אשה אנכי. פנויה את או אשה איש את. אז"ל פנויה אנכי טהורה את או עמאה את אז"ל טהורה אנכי אז"ל מי את ותאמר אנכי רות אמתך. שראוי לרקדק מאין מלאו חז"ל מקום לדרוש כל אלו השאלות שהרי לא מצינו בפסוק אלא ויאמר מי את אבל נראה שכונתם ז"ל לחוש יתור הפסוק באומרו והנה אשה שוכנת מרגלותיו שכבר אמר למעלה ותבא בלע ותגל מרגלותיו ותשכב וכבר היינו יודעים שהיתה שוכנת מרגלותיו אלא ודאי כוליה קרא לדרשא קא אתי כי מלת אשה היא תשובת רוח את או אשה את. ואמרה לו אשה אנכי. ושוכנת מרגלותיו היא תשובת שפי השאלות פנויה את טהורה את. כלומר ראויה וגאוה להיות שוכנת מרגלותיו להיותה פנויה וטהורה ועל זה אמר מי את: **ויאמר** ברוכה את לה' בתי הטבת חסדך האחרון להיות בוחרת בגואלי בעלה כי כן אמרה ופרשה כנפיד על אמתך כי גואל אתה. מן הראשון שלא עזבה תמותה. לבלתי לכת אחרי הבחורים אם דל ואם עשיר. וכמו שאמרו חז"ל אהבת אשה בחור מסכן מוקן עשיר: ועתה בתי אל תראי. כל אשר תאמרי אעשה לך וגו'. כונת הפסוק הזה לע"ד נראה שעשה בועז חלקי הסותר ותשב בינו לבין עצמו מה שהיה אפשר שתחשוב רות ולכן היה משיב לה אמר אולי תחשוב זאת שהסבה שאיני נוקק לה הוא לאחד משתי סבות. או בגלל שהפקירה עצמה לבא עד רגלי והדבר המצוי בא נדיר מילואם כי מים גנובים ימתקו. או בשביל שאע"פ שאני מלבי אהא מרובה על כך אולי לא יראו גדולי העיר. להיות שבעז היה גדול הדור ואין כבוד ישראל ששא את רות המואבית גיורת חדשה מקרוב באה. לכן השיב לשתייהן. אם לאחת ועתה בתי אל תראי כל אשר תאמרי אעשה לך כי נפשי חשקה בך. ואם לשנית כי יודע כל שער עמי כי אשת חיל את ולא יהיה מי שימחה בדי: ועתה כי אמנם כי גואל אנכי וגם יש גואל קרוב ממני והוא טוב שהיה אסיו של אלימלך כמו שאמרו חז"ל טוב ואלימלך ושלמון אחים היו אבל בועז לא היה אלא בן שלמון. ליני הלילה וגו'. חי ה' שכבי עד הבקר. חז"ל אמרו ליני נשבע שכל אותו הלילה היה ילכו מקטרגו ואומר היא פנויה ואמה פנוי. אמה מבקש אשה והיא מבקשת איש עמוד ובעלה וסקנה אמה בביתה ונשבע חי ה' ליני. ולאשה אמר שכבי עד הבקר. דרשו ז"ל קן דאי לא תימא הכי שבעה זו למע בלי לורך דאוי

שבעת שוא: אבל לפי הפשט יראה לפי שעדיין היתה ההלכה רופפת דרשת עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית שזאת היתה הסבה שטוב לא גאלה כמו שאמרו חז"ל אלמוני אלם היה בדברי תורה שאמר ראשונים לא מחו אלא בשביל שנטלו אותם אני אלך ואטלמה לי. שאני מערב פסול בבני ולא היה יודע שנתחדשה הלכה עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית ולהיות שהיה בועז חושש בה. אולי תחשוב רות שהסבה שאינו נוקק לה הוא מפני הפסול שבה לכן קפץ ונשבע וגאלתך אנכי חי ה' לפי שאני יודע עומק ההלכה והדרשה עמוני ולא עמונית וכו'. ולכן קפץ ונשבע וקיים שבעתו מיד. כמו שאמרו חז"ל הלדיקים הן שלהם הן ולאן שלהן לאו שנאמר כי לא ישקוט האיש כי אם כלה הדבר היום. כ"ש במקום שבעה עד שלקחה לו לאשה ונתיחד עמה: באופן שמלבד השייכות שכבר כתבתי בתפלת פי' מגילה זו שיש למגילה זו עם גלות מזרים גם מילואתם משם שייכי נמי אהדדי. וזה כי כמו שישראל בתפלה קבלו את התורה מיד בלואתם משם. כמו שנאמר בחדש השלישי ללאת בני ישראל מארץ מצרים ביום הזה באו מדבר סיני. ולא נתיחד הקב"ה עמם ולא השרה שכינתו בתוכם. עד שעבר זמן מה שהוקם המשכן בחדש הראשון בשנה השנית כמו שנאמר ויהי בחדש הראשון בשנה השנית באחד לחדש הוקם המשכן. ואז השרה שכינתו בתוכם ונתיחד עם ישראל. גם כן רות מיד כשילאת משרה מואב קבלה עליה עול תורה ואמרה אל אשר תלכי אלך. ובאשר תליני אלין עמך עמי וגו' וכמו שדרשו ז"ל אחר זמן מה נתיחדה עם גדול הדור והוא בועז שהיה גדול הדור. כמו שאז"ל על פסוק ויקח בועז עשרה אנשים מוקני העיר שבו פה וישבו. א"ר אלכסנדר מביאן שאין רשות לקטן ליטב עד שיחן לו רשות הגדול ליטב. הרי שאף על פי שהיו זקני הדור לא יטבו לפניו עד שנתן להם רשות שהוא היה הגדול שבכלן. וכמו שישראל לא זכו שנתחדו עם הקב"ה אלא בשביל התורה. וכמו שאמרו חז"ל ברבה על פסוק ויקחו לי תרומה וכו'. כן רות לא זכתה להתיחד עם בועז אלא בשביל התורה שקבלה עליה. וכמו שישראל זכו בשביל כך להיות לעם סגולה. כמו שנאמר את ה' האמרת היום להיות לך לאלהים וללכת בדרכיו וכו'. מה כתיב בתריה וכו' האמירך היום להיות לי לעם סגולה ולתתך עליון על כל הגוים אשר עשה להם ולהם וגו'. כך רות בשביל כך זכתה שזרעה עם סגולה ועליון להם ולהם. שילא ממנה מלכות

חייא בקומה זקופה ואין יראים מכל בריה. פירות הארץ
ופירות האילן דכתיב כי זרע השלום הגפן תתן פריה
והארץ תתן יבולה וגו'. מאורות דכתיב והיה אור הלבנה
כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים וגו'. ה' יזכנו
להיות כן במהרה בימינו ויראו עינינו וישמח לבנו זהו
מה שנראה לע"ד בפירוש מגילה זו ואמר לי לבי.
הנעיר ילחק בכ"ר שמואל אדרבי זלה"ה :

מלכות בית דוד וממנו משיח לדקנו שימלא חסרוננו כמו
שאמרו חז"ל כל תולדות שבמקרא חסרין בר מחרין אלה
תולדות השמים והארץ. ואלה תולדות פרץ. ומה אינון
חסרין. רבי יודן בשם רבי ראובן. ו' דברים כנגד ו'
דברים שניטלו מאדם הראשון זיוו חייו קומתו פירות
הארץ פירות האילן מאורות. וחזרין למקומן כשיבא בן
פרץ. זיוו דכתיב ואזהביו כלאת השמש וגו'. חייו כימי
העץ ימי עמי. קומתו ואולך אתכם קוממיות. תני ר'

